1976 – 2026.

PRAVNI FAKULTET

UNIVERZITETA "DŽEMAL BIJEDIĆ" U MOSTARU

ZBORNIK RADOVA

Trinaesti međunarodni naučni skup

DANI PORODIČNOG PRAVA

UZ PODRŠKU

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti

Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke

Mostar, 2025.

ZBORNIK RADOVA
Trinaesti međunarodni naučni skup

DANI PORODIČNOG PRAVA

Izdavač – Publisher

Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru
Faculty of Law, Džemal Bijedić University of Mostar

Glavni urednik – Editor in Chief
Prof. dr. Amra Jašarbegović

Uredništvo – Editorial Board
Prof. dr. Amra Jašarbegović, glavni i odgovorni urednik – Editor in Chief, prof. dr. Zoran Ponjavić, prof. dr. Nenad Hlača, prof. dr. Suzana Kraljić, prof. dr. Anita Duraković, prof. dr. Ramajana Demirović, v. ass MA Aldin Jelovac

Tehnički sekretar: ass MA Aldijana Zukić

ISSN 2303-6052
E-ISSN 3029-4789

Adresa Uredništva: Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Pravni fakultet, Mostar, Maršala Tita b.b.

Radovi se klasificiraju i referiraju po UDC i JEL publikacijama, London, Pittsburgh i Sydney, a svi prilozi iz Zbornika radova „Dani porodičnog prava“ referiraju se u EBSCO bazi.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 9

IZVORNI NAUČNI RADOVI
Dr. sc. Zoran Ponjavić
POJAM PORODICE U PRAVU 13

Dr. sc. Maja Bukovac Puvača
Dr. sc. Sandra Winkler
UZDRŽAVANJE STARIJIH OSOBA KAO USTAVNA, ZAKONSKA I UGOVORNA OBVEZA – PRAVNI OKVIR V. REALNOST 39

Dr. sc. Anita Duraković
Dr. sc. Jasmina Alihodžić
PRIJEDLOG UREDBE EU O RODITELJSTVU - RODITELJI U JEDNOJ DRŽAVI ČLANICI, RODITELJI U SVIM DRUGIM DRŽAVAMA ČLANICAMA 70

Dr. sc. Alena Huseinbegović
Dr. sc. Viktorija Haubrich
PROCESNA ULOGA CENTRA ZA SOCIJANI RAD U SUDSKIM OBITELJSKIM POSTUPCIMA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE 92

Dr. sc. Nataša Lucić
Dr. sc. Branka Rešetar
NORMATIVNI I PRAKTIČNI ASPEKTI MIRNOG RJEŠAVANJA OBITELJSKIH SPOROVA U HRVATSKOJ 115

Dr. sc. Borjana Miković
PRAVO OSOBA S INVALIDITETOM NA PODRŠKU U OSTVARIVANJU POSLOVNE SPOSOBNOSTI U DRŽAVAMA ČLANICAMA EUROPSKE UNIJE 149

Dr. sc. Ramajana Demirović
Dr. sc. Maja Čolaković
PRAVNA ZAŠTITA DJECE U PROFESIONALNOM SPORTU 181

PRETHODNO SAOPĆENJE

Dr. sc. Darko Radić
Dr. sc. Ena Morankić
PRAVO DJETETA DA SAZNA KO MU JE OTAC – (NE)OPRAVDANOST POSTOJANJA ROKOVA ZA TUŽBU 211

Dr. sc. Boris Krešić
MA Jasmina Berbić
MA Ajla Nezirović
NOVE TEHNOLOGIJE, STARA PRAVA: KRŠENJA DJEČJIH PRAVA U DOBA DEEPFAKE TEHNOLOGIJE 228

Dr. sc. Asmira Bećiraj
POSTUPAK PRIZNANJA I IZVRŠENJA ODLUKA U PREDMETIMA RODITELJSKE ODGOVORNOSTI U BiH I EU 251

PREGLEDNI NAUČNI RAD

Dr. sc. Rebeka Kotlo
RODNO ZASNOVANO NASILJE I NASILJE U PORODICI KAO OBLIK DISKRIMINACIJE I KRŠENJE LJUDSKIH PRAVA ŽENA U MEĐUNARODNOM PRAVU I BOSNI I HERCEGOVINI 279

Izjava o etičnosti i savjesnosti Zbornika radova „Dani porodičnog prava“ 305

TABLE OF CONTENTS:

Foreword 9

ORIGINAL SCIENTIFIC WORK
Zoran Ponjavić, LL.D., Full Professor (retired)
THE CONCEPT OF FAMILY IN LAW 13

Maja Bukovac Puvača, LL.D., Full Professor
Sandra Winkler, LL.D., Associate Professor
MAINTENANCE OF ELDERLY PERSONS AS A CONSTITUTIONAL, LEGAL AND CONTRACTUAL OBLIGATION – LEGAL FRAMEWORK VERSUS REALITY 39

Anita Duraković, Ph. D., Full Professor
Jasmina Alihodžić, Ph. D., Full Professor
PROPOSAL FOR AN EU REGULATION ON PARENTHOOD – PARENTS IN ONE MEMBER STATE, PARENTS IN ALL OTHER MEMBER STATES 70

Alena Huseinbegović, LL.D., Full Professor
Viktorija Haubrich, LL.D., Associate Professor
THE PROCEDURAL ROLE OF THE CENTER FOR SOCIAL WORK IN FAMILY COURT PROCEEDINGS IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA 92

Nataša Lucić, Ph.D., Associate Professor
Branka Rešetar, Ph.D., Full Professor
NORMATIVE AND PRACTICAL ASPECTS OF PEACEFUL RESOLUTION OF FAMILY DISPUTES IN CROATIA 115

Borjana Miković, LL.D., Associate Professor
THE RIGHT OF PERSONS WITH DISABILITIES TO SUPPORT IN EXERCISING LEGAL CAPACITY IN EUROPEAN UNION MEMBER STATES 149

Ramajana Demirović, Ph.D., Associate Professor
Maja Čolaković, Ph.D., Full Professor
LEGAL PROTECTION OF CHILDREN IN PROFESSIONAL SPORT 181

PREVIOUS ANNOUNCEMENT

Darko Radić, LL.D., Full professor
Ena Morankić, LL.D
THE CHILD'S RIGHT TO KNOW HIS/HER FATHER – (UN)JUSTIFIABILITY OF TIME LIMITS FOR FILLING A LAWSUIT 211

Boris Krešić, Ph. D., Associate Professor
Jasmina Berbić, LL.M., Teaching Assistant
Ajla Nezirović, LL.M., PhD Candidate
NEW TECHNOLOGIES, OLD RIGHTS: VIOLATIONS OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE ERA OF DEEPFAKE TECHNOLOGY 228

Asmira Beciraj, Ph.D., Associate Professor
PROCEDURE FOR RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF DECISIONS IN MATTERS OF PARENTAL RESPONSIBILITY IN BIH AND EU 251

REVIEW SCIENTIFIC PAPERS

Rebeka Kotlo, LL.D., Full Professor
GENDER-BASED VIOLENCE AND DOMESTIC VIOLENCE AS A FORM OF DISCRIMINATION AND VIOLATION OF WOMEN'S HUMAN RIGHTS IN INTERNATIONAL LAW AND BOSNIA AND HERZEGOVINA 279

Statement on Ethics and Integrity Conference Proceedings
"Days of Family Law" 305

P R E D G O V O R

Zbornik radova „Dani porodičnog prava“ predstavlja rezultat 13. Međunarodnog naučnog skupa pod istim nazivom održanog u Mostaru 25. aprila 2026. godine u organizaciji Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru uz podršku Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke. Ovogodišnji naučni skup realizovan je u okviru obilježavanja značajnog jubileja – *50 godina postojanja i djelovanja Pravnog fakulteta (1976 - 2026).*

Na Skupu su svoje radove prezentovali naučni radnici, nastavnici i saradnici pravnih fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Sveučilišta u Mostaru, Univerziteta u Tuzli, Univerziteta u Bihaću, Univerziteta u Banja Luci, Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Univerziteta u Kragujevcu, Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Univerziteta u Mariboru i Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Pored uvaženih referenata, kvalitetu i uspješnosti rada Skupa, svojim aktivnim učešćem u diskusijama i iznošenjem problema na koje nailaze u svom radu, značajno su doprinijeli i stručnjaci iz prakse čija djelatnost je usko vezana za porodično pravo - sudije općinskih i kantonalnih sudova, notari, te predstavnici centara za socijalni rad. Cilj ovogodišnjeg naučnog skupa je bio okupiti akademsku zajednicu i pravne praktičare kako bi sveobuhvatno, argumentovano i konstruktivno raspravili najaktuelnija pitanja porodičnog prava na nacionalnom, evropskom i međunarodnom planu. Tematski okvir Skupa obuhvatio je, između ostalih, sljedeće cjeline: Porodično pravo i evropske integracije; Izazovi porodičnog prava u digitalnom dobu; Starateljstvo – pravni okvir i izazovi u praksi; Nasilje u porodici; Imovinski porodični odnosi; Rodna ravnopravnost u porodičnom pravu; Roditeljsko staranje u kontekstu savremenih društvenih promjena; Alternativno rješavanje porodičnih sporova i Historijskopravni aspekt porodičnih odnosa. Autori su, pored navedenih tematskih oblasti, imali mogućnost da odaberu i druge relevantne teme iz oblasti porodičnog prava za analizu i diskusiju. Široko postavljen tematski okvir je omogućio autorima iz različitih država da sa doktrinarnog i praktičnog aspekta istraže i predstave sporna i nedovoljno istražena pitanja porodičnog zakonodavstva i prakse, koja pred nacionalne zakonodavce i organe primjene prava postavljaju aktuelni društveni, pravni i politički procesi.

Nadamo se da će radovi u Zborniku koji je pred nama kroz detaljan, sveobuhvatan i interdisciplinaran pristup doprinijeti formulisanju naučnog odgovora na aktuelne probleme i izazove savremenog porodičnog prava.

Izražavamo iskrenu zahvalnost svim autorima koji su svojim naučnim radovima i referatima doprinijeli uspješnosti Skupa i kvaliteti Zbornika radova, kao i recenzentima čiji su stručni, nepristrasni i konstruktivni osvrti značajno unaprijedili konačni sadržaj publikacije.

Posebnu zahvalnost upućujemo *Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke* za pruženu finansijsku podršku u održavanju naučnog skupa i štampanju Zbornika radova. Nadamo se da će se uspješna saradnja nastaviti i u budućnosti.

Uredništvo

IZVORNI NAUČNI RADOVI

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.13
UDK 34:316.356.2]
Izvorni naučni rad

Dr. sc. Zoran Ponjavić, redovni profesor (u penziji)
Univerzitet u Kragujevcu, Republika Srbija

POJAM PORODICE U PRAVU

Sažetak: Lako se možemo složiti da je porodica osnovna jedinica društva te je stoga predmet pravne zaštite. Savremeni razvoj ljudskih prava ukazuje da je njena zaštita neodvojiva od zaštite pojedinaca unutar nje. Upravo je potreba da se sačuvaju njihova porodična prava i da im se obezbedi pravna sigurnost afirmisala vrednosti solidarnosti, međusobne brige i uzajamne odgovornosti, koje su ključne za funkcionisanje društva u celini. Uprkos značaja porodice u oblikovanju našeg identiteta, postoji malo propisa koji koriste sam pojam "porodica". Kao pojam previse polisemičan i složen, često se koristi naizmenično sa pojmom koncepta u istoj situaciji. Koncept je takođe mentalna alatka, ali u odnosu na pojam ima precizniju definiciju i smatra se sredstvom dubljeg saznanja.

Društvena i pravna shvatanja pojma porodice su promenljiva. Nekada zasnovana na braku i srodstvu, danas može obuhvatati raznovrsne porodične strukture i oblike što čini gotovo nemogućim pa čak i rizičnim davanje jedinstvene definicije. Neki teoretičari čak smatraju da porodica normativno i ne treba da postoji, jer pravo ne propisuje ono što jeste već ono što treba da bude, kao politički željena situacija.

U odsustvu jedinstvenog oblika koji bi se označavao kao porodica, pravo prvenstveno deluje kroz ciljne intervencije u različitim pravnim oblastima. Zbog promenljivosti i neodređenosti može se reći da se sudstvo oslanja na arhetipsku, ali određenu sliku porodice – tradicionalnu , nuklearnu porodice. U pravnoj teoriji se pokušava razumeti i osvetliti pojam porodice pozivanjem na njene karakteristike, osobine, uloge i veze, koje su dosledne njenim različitim oblicima. Bez razumevanja konteksta u kojem se pojam koristi, ne možemo biti potpuno sigurni šta se pod porodicom podrazumeva, jer ovaj pojam nema sopstveno, fiksno značenje u određenom tekstu, već ga dobija upućivanjem na kontekst, odnosno na druge skupove normi. Uprkos ovome, ideja nuklearne porodice, je toliko snažna da se i svi drugi oblici definišu u odnosu na nju, budući da dele dovoljno sličnosti i funkcija sa njom. Pravne, formalističke definicije porodice, tamo gde se koriste i dalje počivaju na povezanosti bračnog/vanbračnog odnosa i odnosa roditelj/dete, zasnovane na izvesnim osobinama grupe lica koje se mogu objektivno dokazati, na idealizovanoj slici tradicionalne, heteroseksualne, nuklearne porodice, bez obzira na trend usmeren ka njenom razaranju.

U ovom radu nastojaće se pokazati da porodična zakonodavstva zemalja u regionu,kao i pravo Republike Srbije, kroz regulisanje porodičnih odnosa, prava i obaveza, i dalje počivaju na ovom modelu porodice, čije jezgro čini srodstvo i

zajednica života. Tome će poslužiti primeri tri specifična konteksta: zakonodavstva o porezu na dodatu vrednost, biomedicinska oplodnja i penzijsko i invalidsko osiguranje. U svim ovim slučajevima definicija porodice je funkcionalno uslovljena, a njeno značenje ostaje pojmovno fluidno i zavisno od konteksta.

Ključne reči: porodica, definicija, kontekst, brak, srodstvo, zajednica života

1. Uvod

Porodica predstavlja osnovnu društvenu ćeliju i temelj svakog društvenog poretka. Na njoj se zasnivaju razvoj i napredak države, budući da porodica obezbeđuje brigu o svojim članovima i garantuje generacijsku obnovu. Kao takva, ona prethodi državi[1] i sistemu pravnih propisa koji su uspostavljeni radi uređivanja međuljudskih odnosa. Porodici pripadaju prirodna prava koja određuju njenu suštinu i čine je institucijom koju država ne stvara, već je pozvana da je štiti i unapređuje.[2] Razlog za njen poseban pravni položaj leži u funkcijama koje obavlja, te je stoga predmet posebne zaštite kako u međunarodnom, tako i u nacionalnom pravu. Ipak, uprkos opštem priznanju jedinstvenog značaja porodice, adekvatan odnos prema njoj ne odražava se uvek u važećim normativnim rešenjima. Porodica se retko definiše pravilima koja bi preciznije odredila sadržinu samog pojma, koji je svakom pojedincu blizak u meri u kojoj je imao neposredno iskustvo pripadanja određenoj porodičnoj zajednici. S druge strane, i samo značenje pojma „pojam“ ostaje donekle neodređeno i nedovoljno razjašnjeno, što dodatno otežava razumevanje onoga što bi pojam porodice trebalo da obuhvati. Stoga je, na samom početku svake analize, neophodno uspostaviti jasno i konzistentno razumevanje pojma porodice, kako bi se omogućilo dosledno promišljanje i naučno rasuđivanje o ovoj instituciji.

Pojam porodice podrazumeva misaonu predstavu o njenim bitnim obeležjima i svojstvima koja je čine onakvom kakva jeste i po kojima se izdvaja od drugih društvenih grupa sa sopstvenim, suštinskim karakteristikama. Međutim, kada je reč o tome koje su te suštinske karakteristike, u teoriji i praksi postoji značajno neslaganje. Upravo će u ovom radu biti reči o tim razlikama, sa ciljem da se identifikuju osnovni elementi porodice, nezavisno od njene raznovrsnosti, kako bi se pronašao njihov zajednički imenitelj.

Budući da je pojam porodice ukorenjen u prirodnom pravu i u velikoj meri samorazumljiv, ne postoji nužna potreba da sve njegove aspekte obuhvati pravna definicija, niti da se u potpunosti podvrgne pravnoj regulativi i uklopi u normativni skup pravila. Postoje, naime, pojmovi koji su sami po sebi utvrđeni – kao što je pojam porodice – jer proističu iz same suštine stvari, potvrđeni su u aksiološkom sistemu na kojem se zasniva pravni poredak i univerzalno su prihvaćeni.

1 Žan-Žak Ruso porodicu vidi kao osnovnu i prirodnu društvenu zajednicu, koja prethodi državi i predstavlja temelj ljudske socijalizacije Ruso, Ž-Ž, Društveni ugovor , Filip Višnjić, Beograd, 1993.

2 Lis, W**,** *The family as an object,of protection and a subject of law in the Polish constitution and regulations of international law*, Journal of modern science, 6 / 6 0 / 2 0 2 4 https://www.jomswsge.com/pdf-199505-119956; pristup:10.09.2025.

Pojam porodice, međutim, nije objektivno dat kao, na primer, pojam automobila kao sredstva za prevoz putnika; on se doživljava pretežno subjektivno. U svakodnevnom jeziku, kao i prema etimologiji reči „porodica“, ovaj pojam se razume kao zajednica života roditelja i njihove dece, a u određenim okolnostima i drugih srodnika koji žive u zajedničkom domaćinstvu. [3] Ipak, pravna nauka ne može se ograničiti samo na značenje koje pojam porodice ima u svakodnevnom govoru. Razlog tome je, s jedne strane, širok spektar odnosa i situacija koji se pod ovaj pojam mogu podvesti, zbog čega je neophodno njegovo preciznije određenje, a s druge strane, činjenica da se sadržina pojma porodice menja u skladu s razvojem društvenih odnosa, zakonodavstva i sudske prakse.

Odsustvo napora na jedinstvenom definisanju porodice delom je posledica činjenice da ovaj pojam tradicionalno nije izazivao teorijske ni praktične dileme. Njegov je obim zakonodavcu bio samorazumljiv, zasnivao se na opšteprihvaćenom značenju, moglo bi se reći i na intuiciji o tome šta porodica jeste. Svaki pojedinac, naime, intuitivno poseduje predstavu o porodici, zasnovanu na opštem i ličnom iskustvu. Problem nastaje u pokušaju da se taj intuitivni pojam prevede u pravnu kategoriju, koja mora biti jasno definisana i opšteprimenljiva.

Pravo, dakle, oblikuje pojam porodice i daje mu institucionalni okvir, zbog čega je relevantno analizirati način na koji ga ono usvaja i tumači, kako bi se istakla i razumela njegova jedinstvenost u pravnom poretku. Cilj je da se izdvoje i sistematizuju elementi koji čine porodičnu paradigmu, posmatranu kao pravnu instituciju.[4] Međutim, ovo je izuzetno te*žak zadatak,* [5] naročito u odsustvu zakonske definicije koja bi precizirala uži sadržaj pojma i time ukazala na njegove najvažnije aspekte. Čak i kada se u određenom kontekstu pojavi pokušaj definisanja porodice, on je najčešće formalistički i vezan za potrebe konkretne pravne oblasti, a ne za opšte teorijsko određenje.

2. Pojam porodice

Pre upuštanja u dublju analizu pojma porodice, neophodno je razgraničiti pojmove pojam i koncept, čija je razlika suptilna, pa se ovi termini u praksi često koriste kao sinonimi. S obzirom na brojne filozofske kontroverze u vezi sa samim

3 Značenje lekseme porodica predstavljeno je u RMS u vidu šest semema, leksičkih realizacija, od kojih je prvo značenje s pravom rangirano kao osnovno i primarno: porodica je zajednica koju čine roditelji, njihova deca i bliski srodnici koji s njima žive, obitelj. Vid: Ristić,S, Lazić Konjik, I, *Koncept porodica u srpskom jeziku (na materijalu rečnika srpskog jezika),* Zbornik radova:Srpski jezik:status, sistem, upotreba, Zbornik u čast prof.Milošu Kovačeviću, Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu, 2018 (Beograd-Donat graf), 1520.

4 Alvarez Elorza, A.,*La contribution du juge judiciaire à la révélation de l’unité conceptuelle de la notion de famille,* d.teza, Université de Pau et des Pays de l’Adour , 11.12.2018.
https://hal.science/tel03287894v1/file/Th%C3%A8se%20Alexis%20Alvarez%20Elorza.pdf

5 Hegel je kritikovao metod analize pravnika koji se ograničava na izdvajanje „pojma“ da bi shvatili pravne institucije, jer njihovom proučavanju pristupaju površno, bez shvatanja njihove prave suštine. Navedeno prema:*Ibid*.

pojmom koncepta, ovde se nećemo detaljno upuštati u njegovu epistemološku analizu, već ćemo ukratko ukazati na njihovu osnovnu distinkciju.[6]

Za razliku od pojma, koji se može odrediti kao „ideja koju imamo o nečemu“,[7] koncept predstavlja apstraktnu ideju ili mentalnu predstavu nečega što postoji u stvarnosti ili što je moguće zamisliti. Njegovu sadržinu čini skup bitnih, odnosno nužnih i dovoljnih, ili pak tipičnih karakteristika koje određuju suštinu posmatranog fenomena. Kao i koncept, i pojam je mentalna alatka koja se odnosi na opštu ideju i implicira suštinske karakteristike objekta saznanja. Ipak, koncept ima preciznije definisane granice i smatra se instrumentom dubljeg i sistematičnijeg saznanja od samog pojma.[8] U tom smislu, sadržaj koncepta porodice obuhvata opis njenih suštinskih karakteristika – onih elemenata zbog kojih je porodica ono što jeste, a ne nešto drugo.[9] Pritom, i sam pojam može postati koncept, budući da predstavlja „prvu fazu intelektualnog procesa u razradi prava“.[10] Konceptualno određenje porodice podrazumeva da porodica nije samo skup pojedinaca povezanih biološkim ili pravnim vezama, već i teorijski konstruisana ideja koja omogućava njeno proučavanje, analizu i normativno definisanje.

Kroz ispitivanje pitanja stvaranja i održavanja porodičnih veza mogu se identifikovati konstitutivni elementi porodice – njen *sadržaj* – kao i njena *forma*, koja podrazumeva strukturu i međusobnu povezanost tih elemenata. Na taj način moguće je sagledati porodicu i kao pojam, shvaćen kao zajednica pojedinaca povezanih posebnim porodičnim odnosom, ali i kao koncept, koji omogućava dublje teorijsko razumevanje i normativnu operacionalizaciju te zajednice. [11]

U daljem razmatranju, najpre će biti ukazano na značaj definisanja porodice za utvrđivanje njenog pojma (1), zatim na promene u samoj porodici koje otežavaju njeno definisanje (2), a potom i na način na koji te promene utiču na pravo koje se, već prema svom nazivu, bavi porodicom – porodično pravo (3).

2.1. Zašto je teško i važno definisati porodicu

S obzirom na savremenu tendenciju da se porodica posmatra prvenstveno kroz prizmu individua koje je čine, kao i na činjenicu da se u poslednjih dvadesetak godina pojam individue našao u središtu pravnog univerzuma, opravdano se postavlja pitanje da li je porodicu uopšte moguće definisati. Mnogobrojna prava

6 Za detaljnije objašnjenje vid:Dajović, G.,*Pravna nauka i konceptualna analiza*, Zbornik radova Međunarodni naučni skup „Izazovi i perspektive razvoja pravnih sistema u XXI vijeku”, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, 2/2024, s. 2831-1310 s.71 i dalje.

7 Oxford Learner’s Dictionaries,(„an understanding, thought, or mental image of what something is like“); https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/concept?q=concept

8 Dupouey, P, *Choisir le juste mot. Travailler le vocabulaire de la culture générale*, Coll. Optimum,Ellipses, 2006. Navedeno prema: Alvarez Elorza, A, s.17 (f.n.79)

9 Videti: Dajović,G, 2831-1310

10 Gény,F., *Science et technique en droit privé positif : nouvelle contribution à la critique de la méthode juridique*, LGDJ, 1922, ; https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3373359t.texteImage, 15.09.2025.

11 Alvarez Elorza, A, 24.

i obaveze u savremenom pravu proističu iz same činjenice postojanja pojedinca.[12] Zbog očiglednih razloga, zakon ne nailazi na poteškoće kada osobi priznaje pravo da sama odlučuje o sopstvenom identitetu. Međutim, većina pojedinaca nužno stupa u odnose sa drugim licima, te zakon mora imati konceptualni okvir za određivanje i opisivanje tih odnosa.. Drugim rečima, pravo operiše relacionim pojmovima kako bi uspostavilo prava i obaveze među subjektima. Ipak, postojanje prava i obaveza ne znači nužno i postojanje porodične zajednice među njihovim nosiocima. Na primer, otac koji izdržava dete, ali ne živi sa njim, teško se može smatrati članom „porodice“ koju čine majka i dete.[13]

Porodicu je teško definisati pre svega zbog nepostojanja saglasnosti o njenoj osnovnoj svrsi. U najširem smislu, porodica se često posmatra kao institucija čija je funkcija da obezbedi društvenu podršku svojim članovima, da uspostavi sistem prava i obaveza među njima, te da omogući pravične mehanizme za rešavanje sporova kada porodični odnosi prestanu. [14] Dodatnu poteškoću predstavlja činjenica da je identifikacija konceptualnog jedinstva pojma porodice postala neizvesna: ona više nije zasnovana isključivo na braku ili roditeljstvu, kao što je to nekada bio slučaj. Postavlja se, stoga, pitanje da li je uprkos tome moguće prepoznati idejno jedinstvo pojma porodice i, ako jeste, na koji način ga je moguće identifikovati.

U situacijama kada zakonodavac izostavi definiciju porodice, pravna doktrina često nastoji da popuni taj normativni vakuum. Većina teoretičara eksplicitno upućuje na pojam porodičnopravne veze, definišući porodicu kao „vezu srodstva i braka“, „zajednicu osoba povezanih nasleđem ili savezom“, odnosno „osobe povezane odnosima zasnovanim na srodstvu i braku“.[15] Nameće se, međutim, pitanje da li se upravo u toj porodičnopravnoj vezi može identifikovati konceptualno jezgro pojma porodice – ideja koja bi objedinjavala i povezivala sve elemente koji čine njenu suštinu. Takvo jedinstvo omogućilo bi kvalifikaciju određene situacije kao porodične.

Pravo se, prema tome, suočava s izazovom da odgovori na pitanje kako danas treba definisati porodičnopravne veze i da li one adekvatno odražavaju savremene društvene odnose. Neki autori pokušavaju da razumeju i osvetle značenje porodice pozivajući se na različite karakteristike i uloge koje prate različite oblike porodičnih zajednica. Dok jedni polaze od emocionalnih veza među pojedincima, drugi nastoje da opišu zajedničke crte i funkcije porodice, a treći fokus stavljaju na njenu društvenu ulogu – na deljenje resursa, brige, odgovornosti i obaveza među članovima.[16]

12 Tako je u Republici Srbiji, Zakonom o biomedicinski potpomognutoj oplodnji ženi koja živi sama priznato pravo na ovu vrstu oplodnje.Vid.čl.25.st.2

13 Banda F., and Eekelaar,J., *International conceptions of the family*, International and Comparative Law Quarterly, vol 66, August 2017, 833.

14 *Ibid*

15 Alvarez Elorza, A .,

16 O’Sullivan,K, *What is the Family of Law? The Influence of the Nuclear Family*, Alan Brown, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Volume 35, Issue 1, 2021, ebaa019, https://doi.org/10.1093/lawfam/ebaa019, 23

Postoje, međutim, i teoretičari koji smatraju da treba prepustiti svakom pojedincu da sam odredi ko za njega čini porodicu. U tom smislu, porodicu bi činila lica koja dele zajedničko i uzajamno osećanje pripadnosti jednoj zajednici, zasnovanoj pre svega na emotivnim odnosima njenih članova.[17] U literaturi se tako mogu naći definicije koje su toliko široke da obuhvataju gotovo svaki oblik zajedničkog života osoba koje imaju bliske društvene odnose i zajedničku istoriju.[18] Budući da savremena društva sve više prihvataju različite oblike porodičnih zajednica, Eekelaar smatra da je porodica svaka grupa ljudi koja sebe smatra porodicom. Prednost ovakvog pristupa ogleda se u tome što on izbegava stigmatizaciju – niko nije isključen iz pojma porodice osim ako sam to ne želi.[19] Takvo određenje pojma porodice, koje pojedincima ostavlja autonomiju da uređuju sopstveni život i međusobne odnose, predstavlja snažno priznanje individualne odgovornosti. Samoodređenje, kao ključni element liberalne demokratije, čini i u praktičnom i u svakodnevnom smislu da pojam porodice postaje autodefinisan i autoproklamovan.

Ipak, koncept „porodice po izboru“, koji sve više preovlađuje u savremenoj zapadnoj pravnoj teoriji i koji polazi od centralnog mesta individualne autonomije, mora biti predmet kritičkog preispitivanja. Iako je ideja da pojedinci imaju slobodu da sami definišu članove svoje porodice privlačna, ona nailazi na ozbiljne praktične i normativne prepreke.[20] Država, naime, ne može u potpunosti prihvatiti ovakav oblik samoodređenja, naročito kada je reč o uređivanju pitanja socijalne politike, stanovanja, nasleđivanja ili izdržavanja. Država definiše porodicu ne samo da bi efikasno raspodelila javna (u slučaju socijalnih davanja) i privatna sredstva (u slučaju izdržavanja i nasledstva), već i da bi obezbedila stabilnost pravnog sistema.

Porodicu, dakle, nije moguće svesti isključivo na subjektivni osećaj pripadnosti, jer ona ima i širu društvenu i identitetsku funkciju. Kao primarna ljudska zajednica, porodica omogućava razvoj ličnog identiteta kroz emocionalnu podršku i preuzimanje zajedničkih obaveza. Zakonsko regulisanje porodice ima ključnu ulogu u jačanju lojalnosti među članovima, oblikovanju moralnih i etičkih osobina pojedinaca, te u zaštiti zajednica i njihovih funkcija. [21] Ta zaštita ima i negativnu i pozitivnu dimenziju: s jedne strane, porodica uživa autonomiju od neopravdane državne intervencije, dok s druge strane pojedinci imaju pravo na pomoć države u

17 Prosta naklonost, čak i uz zajednički život, nije dovoljna: uprkos današnjem širenju konkubinata, ne može se govoriti o pravoj porodici pre nego što se uspostavi veza stvorena detetom, tj. veza roditeljstva. Bénabent, A., *Droit civil*, 1982, 15.

18 Elaine Leeder, E, *The Family in Global Perspective: A Gendered Journey* (Thousand Oaks, SAGE, 2003) 2, 25; https://books.google.mu/books?id=G3v2rSiGFxoC&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false, pristup 23.10.2025

19 Herring,J., *Family Law*, (7thedition, Pearson Longman, 2015), s.4

20 Coomaraswamy, R, *To Bellow like a Cow: Women, Ethnicity and the Discourse of Rights*, in R Cook (ed), *Human Rights of Women: National and International Perspectives* (Penn Press 1994) 39 at 56. Navedeno prema: Banda F., and Eekelaar,J., s.835

21 Baker,K., *Where Do Families Come From? The Law of Family Definition*, 49 BYU L. Rev. 1249; (2024)
https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3507&context=lawreview, 12.10.2025

obezbeđivanju socijalne sigurnosti i očuvanju porodičnih odnosa. Da bi država mogla da ispuni ove obaveze, mora jasno odrediti ko čini porodicu. [22] Time se ne samo obezbeđuje pravna sigurnost članovima, već se afirmišu i vrednosti solidarnosti, međusobne brige i uzajamne odgovornosti – vrednosti koje su od suštinskog značaja za funkcionisanje društva u celini. U slučaju izostanka neophodne solidarnosti, država putem korektivnih mera obezbeđuje da se te obaveze ispune. Drugim rečima, država koristi porodicu kao posrednika u raspodeli javnih i privatnih sredstava. [23] Ovo pitanje posebno dobija na značaju u pluralističkim društvima, koja su etnički, verski i kulturno raznovrsna. U takvom kontekstu, porodica obezbeđuje stabilnost i identitet pojedincima, omogućavajući im da razvijaju svoje vrednosti i moralne stavove unutar zajednice. Stoga bi odustajanje od zakonskog definisanja porodice značilo bi gubitak njene normativne i usmeravajuće funkcije. Upravo zato, danas je jasnije nego ikada da je razjašnjenje pojma porodice ne samo teorijski zahtev, već i praktična društvena potreba.

2.2. Promene porodice koje otežavaju definisanje

Tradicionalni porodični model bio je zasnovan isključivo na braku i srodstvu, koji su predstavljali trajan i pouzdan okvir za njeno određivanje u skladu s običajima i pozitivnim pravom. Država je porodicu podržavala, štitila njenu stabilnost i trajnost, te je uloga individualne volje u njenom oblikovanju bila minimalna – sve u ime očuvanja opšteg interesa. Međutim, ovakvo institucionalno shvatanje porodice postepeno ustupa mesto konceptu privatizovane porodice, u kojoj individualna autonomija dobija sve izraženiju ulogu.[24] Evolucija društvenih običaja dovela je do „ugovornog“ shvatanja porodice, koje omogućava pojedincima da slobodno oblikuju sopstveni porodični život i da prilagođavaju obaveze koje iz njega proističu. Ipak, taj proces istovremeno doprinosi slabljenju same institucije porodice utičući negativno na njenu stabilnost i trajnost. Zajednički porodični interes potisnut je u korist slobode pojedinca da bude tvorac sopstvenog porodičnog života Sa pravnog stanovišta, porodica više nije institucija nametnuta spolja, već zajednica koja se oblikuje iznutra, na osnovu izbora njenih članova, čime se gubi tradicionalna povezanost sa unapred utvrđenim javnim poretkom. Pojedinac danas u sve većoj meri ima mogućnost da stvori „porodicu po sopstvenoj meri“.[25] Ovakav pomak prvenstveno je rezultat razvoja i afirmacije ljudskih prava, koji ukazuju na to da je zaštita porodice nerazdvojiva od zaštite prava pojedinaca unutar nje. Individualna prava i slobode preuzimaju primat nad institucionalnim okvirima, pa zaštita pojedinca postaje važnija od zaštite porodice kao celine. Sloboda i jednakost time postaju temeljne

22 *Ibid*, 1254

23 *Ibid*, 1251

24 Vid: Ponjavić,Z, *Privatizacija porodice i porodičnog prava*, Službeni glasnik, 2009.

25 Frison-Roche, M-A., *Une famille à sa main ,* La Famille en mutation, Archives de philosophie du droit, tome 57, 2014, 249. https://mafr.fr/media/assets/famille.pdf,

vrednosti i novi rukovodeći principi savremene porodice.[26] Prvobitna uzajamna nezavisnost pojmova porodice i osnovnih ljudskih prava ustupila je mesto njihovoj stalnoj međusobnoj povezanosti. Kako je porodica sve više postajala rezultat slobodnog izbora pojedinaca, a ne institucija utemeljena na društvenim i pravnim imperativima, javila se potreba da se u većoj meri poštuju individualna prava svakog njenog člana. U ime principa jednakosti, mnoga razlikovanja koja su nekada bila pravno prihvatljiva – a mogla su imati i stigmatizujući karakter – odbačena su kao diskriminatorna, često pod pretnjom da budu okarakterisana kao tradicionalistička ili homofobična.

Pojam porodice, istorijski gledano, pokazuje, dakle, izuzetnu sposobnost prilagođavanja, apsorbujući sve veći broj novih oblika zajedništva, sve dok se oni mogu podvesti pod pojam „porodičnog života“ u širokom smislu koji priznaje Evropski sud za ljudska prava. Pluralitet porodičnih modela omogućio je pristup sve većem broju ljudi određenom statusu i pravnoj zaštiti koja iz njega proizlazi. Pravo je, stoga, postepeno integrisalo različite društvene i kulturne realnosti koje oblikuju odnose među pojedincima, šireći pojam porodice i priznajući sve veću važnost emocionalnim vezama.[27] Na taj način pravo deluje inkluzivno, obuhvatajući i one oblike zajedništva koji su do nedavno ostajali izvan njegovog dometa.[28]

Ipak, uprkos privlačnosti ovakvih tendencija, one mogu proizvesti i određene negativne posledice po porodicu kao društvenu instituciju Raznolikost savremenih porodičnih oblika pokazuje da porodica može postojati i bez braka, ali se brak i dalje najčešće posmatra kao ključni pokazatelj njenog postojanja.[29] Sličan status imaju i vanbračne zajednice, koje u mnogim pravnim sistemima uživaju sličnu, ali ne i identičnu zaštitu. Imajući ovo u vidu svaki pokušaj definisanja porodice suočava se s gotovo nepremostivim teškoćama jer se nužno sukobljava sa društvenom realnošću. Kako je moguće govoriti o definiciji porodice (u jednini), kada postoje vrlo različite porodice (u množini) ? Porodice se razlikuju prema veličini (male i velike), prema poreklu (materinske i očinske), prema osnovu nastanka (bračne i vanbračne), kao i prema postojanju roditeljskog para (biparentalne i monoparentalne). Sve je više jednoroditeljskih porodica, sastavljenih od jednog roditelja i dece, bilo rođene, bilo

26 Moore, *B., Culture et droit de la fam-ille : de l’institution à l’autonomie individuelle,* MCGILL Law journal / Revue de droit de MCGILL [Vol. 54, 264.

27 Siew-Guillemin, A-S, *La famille à l’épreuve des droits fondamentaux*. Droit, Université Côte d’Azur, 2017, https://theses.hal.science/tel-01730697v1/file/2017AZUR0033.pdf s.21.

28 Swennen,F., Goossens E., and Van Hof,. T, *A Window on the Paradigm Shifts in Contemporary Family Law*, 2 Rethinking law’s families and family law, U pitanju je poglavlje iz zbornika radova sa 18. svetske konferencije Međunarodnog udruženja za porodično pravo (ISFL**)** održane 2023. godine na Univerzitetu u Antverpenu, dostupno na:
https://www.elgaronline.com/edcollchap/book/9781035338412/book-part-9781035338412-5.xml, 2.11.2025.

29 Hering ističe da se „ bračni par uvek smatra porodicom, čak i kada njihov odnos nije zasnovan na ljubavi, privrženosti ili stabilnosti“. Herring, J, s.6. Slično i Sud u Strazburu 1985 u predmetu Abdulaziz and others v/ The United Kingdom (predstavka 9214/80; 9473/81; 9474/81, odluka 28 May 1985) istakao „Šta god još reč ‘porodica’ mogla da znači, ona u svakom slučaju mora obuhvatati odnos koji proističe iz zakonitog i istinskog braka … čak i ako porodični život, u smislu na koji se poziva vlada, još nije u potpunosti uspostavljen.”

usvojene.[30] Ova raznolikost odražava širok spektar individualnih izbora i životnih okolnosti, koje savremeno društvo mora uzeti u obzir.

Stoga se postavlja pitanje: da li je uopšte moguće, pa čak i poželjno, dati jedinstvenu definiciju porodice?[31] S obzirom na transformaciju porodičnog života – kroz zajednički život partnera bez braka, razvod, rađanje dece uz pomoć reproduktivnih tehnologija i sve veće prihvatanje istopolnih zajednica – neki sociolozi iznose tezu da definisanje porodice više nije ni potrebno, da ona čak uopšte ne postoji? [32/33] Ipak, i uprkos ovim promenama, porodični odnosi zasnovani na braku i srodstvu i dalje čine, i verovatno će još dugo činiti, suštinsko jezgro većine porodica.

2.3. Promene porodičnog prava

Savremene društvene i normativne promene o kojima je bilo reći reperkutuju se svakako u najvećoj meri na oblast porodičnog prava. Osnovna prava, sloboda, jednakost i zabrana diskriminacije pojavljuju se kao katalizatori i ubrzivači ovih promena. To je, ujedno, posledica globalizacije prava, koja otvara čitav niz novih pitanja i izazova.[34] Ono prolazi kroz duboku transformaciju – od tradicionalnih, institucionalnih shvatanja porodice ka pluralnim, fleksibilnim i individualizovanim modelima. Ovo je samo jedan od stavova iznetih tokom 18. svetske konferencije o porodičnom pravu Međunarodnog udruženja za porodično pravo (*International Society of Family Law – ISFL*), održane 2023. godine na Univerzitetu u Antverpenu.[35]

30 Ponjavić, Z, *Zasnivanje monoparentalne porodice - pravo ili hendikep*. Pravni život, br.9, 2001, 481-491;Ponjavić, Z, *Zasnivanje jednoroditeljske porodice u kontekstu biomedicinski potpomognute oplodnje,* Zbornik radova Dani porodičnog prava. - ISSN 2303-6052 (God. X, br. 10, 2022, 13-30)

31 Tako je Komitet za ljudska prava (HR Committee), u vezi s Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (ICCPR) u svom Opštem komentaru br. 19 iz 1990. godine o porodici,), naveo je sledeće: Komitet primećuje da se pojam porodice može u izvesnim aspektima razlikovati od države do države, pa čak i od regiona do regiona unutar iste države, te da pojam „različite porodice“ obuhvata, na primer: porodice sa jednim roditeljem; porodice na čijem su čelu žene; međugeneracijske porodice uključujući, između ostalog, i bake i deke; porodice kojima upravljaju deca, poput siročadi ili dece sa ulice; porodice koje čine lezbijke, gej, biseksualne, transrodne i interseksualne (LGBTI) osobe; proširene porodice; samostalno stvorene i samodefinisane porodice; porodice bez dece; porodice razvedenih osoba; poligamne porodice; i netradicionalne porodice nastale iz međureligijskih, međuzajedničkih ili među-kastinskih brakova.

32 Herring, J, 4.

33 Neke, pak, autore ovo navodi na zaključak da pojava nekonvencionalnih porodičnih formacija vodi ka tome da tradicionalni model srodničkih kategorija, shvaćenih kao statični i unapred određeni statusi, treba zameniti modelom u kojem država prihvata srodničke kategorije koje sami korisnici prava oblikuju unutar svojih fluidnih i nomadskih porodičnih struktura, i koje oni aktivno revidiraju prilikom pregovora o državnom priznanju. Vid: Swennen F., and Croce,M., ‘*Family (Law) Assemblages: New Modes of Being (Legal*) Journal of Law and Society, ’ (2017) 44, 532-558,3; https://www.jstor.org/stable/45179858

34 Vid. Ponjavić,Z., *Porodično pravo u kontekstu globalizacije*, Zbornik radova „Dani porodičnog prava, Mostar, 2020, 9-24.

35 Konferencija je održana pod nazivom „Rethinking Law’s Families & Family Law?“.Osnovna tema je bila preispitivanje pojma „pravne porodice“ (law’s families) i uloge porodičnog prava u svetu koji se menja.

U njima se ističe da porodično pravo treba da teži neutralnosti – da ne daje prednost niti unapred rangira bilo koji oblik ponašanja, već da svakom pojedincu omogući da sam za sebe utvrdi koji oblik porodice mu odgovara.[36] Odnosno, pravo treba da omogući slobodu izbora i prizna legitimnost različitih oblika porodičnih zajednica, umesto da nameće normativni model braka i roditeljstva. Umesto da se bavi pitanjem „kako porodica treba da izgleda“, savremeno porodično pravo sve više nastoji da zaštiti različite oblike zajedništva koji faktički ispunjavaju porodične funkcije. U tom smislu, ono postaje „pravo odnosa“, a ne više „pravo institucija“.[37]/ [38] Smatra se da bi bilo teško, naročito u kulturno raznovrsnim društvima, postići saglasnost o jednom obliku „idealizovane porodice“ koji bi bio univerzalno prihvatljiv.[39]

Savremeno porodično pravo, naročito ono koje se razvija u zemljama Zapadne Evrope, više se ne zasniva isključivo na braku i biološkom srodstvu, već predstavlja dinamičan prostor u kojem različiti oblici zajedništva i brige mogu dobiti pravno priznanje, ukoliko ispunjavaju funkcije koje društvo smatra vrednim zaštite. Zbog toga se sve češće umesto o „porodičnom pravu“ govori o „pravima porodica“.[40] Ovakav pristup, međutim, nosi i rizike, jer može dovesti do pojave tzv. ekspanzivnog porodičnog prava, koje nastoji da obuhvati što širi spektar porodičnih konstelacija, čime postoji opasnost da država u većoj meri odustane od svojih tradicionalnih socijalnih i zaštitnih funkcija.[41]

Postoje i drugačija stanovišta o ulozi porodičnog prava. Tako Šnajder (*Schneider*) smatra da je jedna od njegovih osnovnih funkcija da „podržava društvene institucije za koje se veruje da služe poželjnim ciljevima“ i da usmerava pojedince ka društveno poželjnim obrascima porodičnog života. „Brak“ i „roditeljstvo“, prema njegovom mišljenju, predstavljaju dva ilustrativna primera takvih institucija.[42] Iako brak i roditeljstvo „imaju donekle različita značenja za različite ljude“, Šnajder smatra da je moguće identifikovati „jezgro ideja“ koje imaju „dovoljnu društvenu podršku“ da bi

36 U dokumentima konferencije se tako navodi da se porodično pravo „udaljava od jedinstvenog moralnog modela porodice i usvaja neutralniji, pluralistički pristup. Zaključci su objavljeni u zborniku radova sa 18. svetske konferencije Međunarodnog udruženja za porodično pravo (ISFL) održane 2023. godine na Univerzitetu u Antverpenu: Rethinking Law's Families and Family Law Elgar Studies in International Family Law

37 Swennen,F., Goossens E., and Van Hof,. T, op.cit

38 Kritika navedenog stava izneta je od strane. McClain, Linda C, *Love, Marriage, and the Baby Carriage: Revisiting the Channelling Function of Family Law* , Cardozo Law Review 2133 (2007), 28:5, https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/457/

39 Herring, J. 4.

40 Ekelar smatra da bi bilo primereno – i možda oslobađajuće – napustiti naziv „porodično pravo“ i zameniti ga izrazom „ličnopravni odnosi“ ili „lično pravo“. On pojašnjava da bi se ono odnosilo na zakone koji, bez obzira na to da li se primenjuju na osnovu pripadnosti određenoj zajednici ili ne, imaju za cilj da neposredno regulišu privatni život pojedinaca. Vid.Eekelaar, J., *Family Law and Personal Life*, Oxford University press, 2006, 31.

41 Swennen,F., Goossens E., and Van Hof,. T,op.cit, s.10. Ukazuje se da bi ovo moglo dovesti do toga da poreske i socijalne povlastice mogle bi biti uskraćene širem krugu porodica — naročito onima koje su već u ekonomski nepovoljnom položaju

42 Schneider, Carl E, *The Channelling Function in Family Law*, Hofstra L. Rev. 20 (1992): 495-532; https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2943&context=articles

se mogle nazvati institucijama. Normativni ideal braka, prema njegovom tumačenju, podrazumeva monogamnu, heteroseksualnu i trajnu zajednicu. [43]

Možda najveća zamerka koja se može uputiti savremenom porodičnom pravu je da ne opisuje realno postojeće porodične odnose, već da njegova uloga ostaje normativna i funkcionalna, a ne deskriptivna. Drugim rečima, porodično pravo propisuje prihvatljive obrasce ponašanja subjekata porodičnih odnosa, utvrđuje njihova prava i obaveze i određuje pravne posledice (npr. ništavost određenih radnji). Dakle, ono ne konstatuje ono što jeste, već učestvuje u konstruisanju onoga što treba da bude, propisujući politički i društveno poželjnu situaciju. Odnosno, porodično pravo bi trebalo manje da utvrđuje kako porodica „treba da izgleda“, a više da prepoznaje kakve porodice faktički postoje i kako deluju u savremenom društvu. I umesto da se pravo prilagođava realnosti ili stvarnosti ona se u nekim slučajevima, kao što se ističe u pravnoj teoriji,[44] pretpostavlja. Stoga se danas sve češće pravi razlika između „porodice u pravu“ i „stvarne porodice“.[45] Argument protiv takvog razdvajanja jeste činjenica da većina ljudi i dalje doživljava svoju porodicu – bez obzira na njen oblik – kao izuzetno važnu i društveno značajnu. Promovisanje porodice ostaje jedno od retkih političkih i kulturnih ideala oko kojeg postoji široka saglasnost. Uprkos dubokim transformacijama, empirijska istraživanja pokazuju da porodica i dalje zauzima centralno mesto u društvenom životu.[46]

3. Porodica u pravnom kontekstu

Postojanje širokog spektra porodičnih odnosa svedoči o velikoj fleksibilnosti porodice i njenoj sposobnosti da se prilagodi različitim društvenim okolnostima. Porodica, u različitim kontekstima, dobija različita značenja, pa nikada ne možemo biti potpuno sigurni šta pojam „porodica“ obuhvata, osim ukoliko ne razumemo

43 U odbranu porodice, a protiv preterane individualizacije porodičnih odnosa, belgijska pravnica Molders-Klajn kaže: „Nasuprot često zastupljenom mišljenju, porodično pravo nije puko ’privatno’ pravo, koje se tiče samo pojedinaca i njihovih privatnih interesa, jer ono leži na raskršću između privatne i društvene sfere, i nema tog društva, kao ni pojedinca, koji bi mogao opstati ili nastaviti sa životom bez pravila kadrih da uvedu red u ljudske odnose, stvaranjem veza roditeljstva i srodstva kao izvora identiteta i solidarnosti, ali i zabrana i ograničenja.““ (Meulders-Klein, M-T, *Towards a European Civil Code on Family Law*?, y: Boele-Woelki, Katharina, *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe*, Intersentia, Antwerp – Oxford – New York, 2003, 108).

44 Janjić Komar, M.,*Porodično pravo i stvarnost*, Pravni život, 9/1997, s.702.

45 U ovom smislu: Millard,E., *Famille et droit*, Informations sociales, 1999, 73/74, 64-73. https://shs.hal.science/halshs-00126543v1

46 Prema istraživanju *European study values* (https://europeanvaluesstudy.eu/), čiji su rezultati objavljeni i u članku *“In Europe, family still matters”*, čak 84 % građana Evrope smatra porodicu „veoma važnom“. Iz ovoga neki izvlaće zaključak da pluralizam porodičnih formi ne znači gubitak vrednosti porodice, već promenu njenog izraza i pravnog tretmana. https://www.schumancentre.eu/2015/02/in-europe-family-still-matters/?utm_source=chatgpt.com, Pojedinačni podaci za svaku zemlju koje su učestvovale u istraživanju mogu se pronaći na : https://europeanvaluesstudy.eu/methodology-data-documentation/survey-2017/full-release-evs2017/, pristup:4.10.2025

okvir u kojem se koristi. [47] Uostalom, ovo se može tvrditi za svaki pravni pojam, a ne samo porodicu, jer su oni istorijski uslovljeni i menjaju se u zavisnosti od društvenog i teorijskog konteksta. [48] Za razliku od preciznih pojmova, „porodica“ nema nedvosmisleno značenje unutar određenog pravnog teksta, već upućuje na širi okvir i povezuje se sa drugim skupovima normi. Drugim rečima, u pitanju je pravni standard koji se prilagođava promenama koje trpi predmet na koji se odnosi. U praksi, pojam porodice ponekad se koristi krajnje restriktivno,[49] dok se u drugim slučajevima primenjuje vrlo široko.[50]

Iz dosadašnje analize jasno se nameće potreba određenja ko čini porodicu u različitim situacijama pravnog normiranja izvesnih situacija. Važno je odrediti koji aspekt porodice zakon želi da promoviše, odnosno koja grupa ljudi treba da bude obuhvaćena datim pravnim režimom. Kriterijumi za definisanje porodice, kao što je rečeno, variraju od jedne do druge pravne materije, što implicira da je porodica promenljiv, dinamičan pravni pojam čije se značenje menja kroz vreme, u skladu sa društvenim, političkim i kulturnim promenama. [51] Ovaj fenomen može se ilustrativno prikazati analizom tri različita pravna okvira u kojima država definiše krug lica obuhvaćenih pravnom regulativom: penzijsko i invalidsko osiguranje, porez na dodatu vrednost i regulativa biomedicinske oplodnje. U svim ovim slučajevima pojam porodice zavisi od svrhe koju ispunjava u konkretnom kontekstu.[52] Ono što je zajedničko za sve tri situacije jeste da se u osnovi pojavljuje „idealizovana definicija“ porodice zasnovana na tradicionalnoj nuklearnoj porodici, koja uključuje bračnu zajednicu i roditeljski odnos. Ova idealizovana definicija predstavlja polaznu tačku oko koje se grade dodatni odnosi, u zavisnosti od ciljeva koje država želi postići i aspekata porodičnog života koje zakon želi da zaštiti.

a) Zakon o penzionom i invalidskom osiguranju[53] pristupa definisanju pojma porodice formalistički, navodeći fiksni spisak odnosa koji čine njen sastav. Time je Zakon sledio restriktivnu definiciju iz ranijeg zakonodavstva, zasnovanu na tradicionalnim shvatanjima braka i nuklearne porodice. Ovaj arhetip porodice kasnije je postao idealizovana slika unutar ovih definicija.

Prilikom utvrđivanja prava na porodičnu penziju, Zakon pravi razliku između članova uže i šire porodice preminulog osiguranika ili korisnika penzije. Članovima uže porodice smatraju se lica koja su sa preminulim imala zajednicu života: supružnik,

47 Coltrane, S., *Gender and Families* ,Prema: Brawun.A., s.194.

48 Lukić,R., *Teorija države i prava,* Savremena administracija*, 1964.*

49 Kao što je to slučaj sa priznanjem prava na novčanu naknadu u slučaju smrti ili teškog invaliditeta iz člana 201. Zakona o obligacionim odnosima (bračni drug, deca, roditelji i pod određenim uslovima braća i sestre).

50 Tako je u slučaju obaveze izdržavanja iz Porodičnog zakona RS prilično široka i pogađa sve srodnike po krvi u pravoj liniji, u pobočnoj do drugog stepena, tazbinske srodnike u prvom stepenu (čl.154-159). I najzad, pojam se shvata krajnje ekstenzivno kod zaštite od nasilja u porodici (čl.197. st.3).

51 Carbonnier, J., *Les notions à contenu variable dans le droit français de la famille* , Les notions à contenu variable en droit, Bruylant, 1984, 99 et s.

52 Brown, A., What is The Family of the Law?The Influence of the Nuclear Family Model s.134.

53 “Sl. glasnik RS”, br. 34/2003

vanbračni partner, deca (rođena u braku ili van braka, usvojena), pastorčad i unuci preminulog. Pravo na porodičnu penziju ostvaruju supružnik i vanbračni partner samo ako je brak ili vanbračna zajednica trajala najmanje tri godine, ili bez obzira na dužinu trajanja, ukoliko sa preminulim imaju zajedničko dete.

Članovima šire porodice smatraju se roditelji (otac, majka, očuh, maćeha, usvojitelji), braća i sestre, kao i druga deca bez roditelja ili deca čiji su roditelji potpuno nesposobni za rad, a koja je osiguranik izdržavao. Ova slika porodice zasniva se na tradicionalnom heteroseksualnom nuklearnom modelu, koji uključuje bračnu i roditeljsko-dečju vezu, uz dodatne kategorije kao što su roditelji i usvojitelji.

b) Zakon o porezu na dodatu vrednost[54] - Članom 56a ovog Zakona reguliše se refundacija PDV-a kupcu prvog stana, pri čemu se navode uslovi za ostvarivanje prava na povraćaj uplaćenog poreza. Jedan od uslova odnosi se na lica sa kojima kupac prvog stana živi u porodičnom domaćinstvu.

Porodično domaćinstvo definisano je kao „zajednica života, privređivanja i trošenja prihoda kupca prvog stana“. U okviru domaćinstva nabrajaju se lica koja žive sa kupcem: supruga, deca kupca, usvojena deca kupca, deca supružnika, usvojena deca supružnika, kupčevi roditelji, usvojitelji, roditelji supružnika i usvojitelji supružnika, pod uslovom da imaju isto prebivalište kao kupac prvog stana.

Ovim propisom vidljivo je da zakonodavac, i u kontekstu PDV-a, prepoznaje postojanje zajednice života i rada sa jasnim akcentom na tradicionalni model porodice, sastavljen od širokog kruga srodnika sa međusobnim pravima i obavezama unutar domaćinstva.[55]

c) Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji - Ovim Zakonom iz 2017. godine[56] definiše se pravni okvir za utvrđivanje roditeljstva u kontekstu asistirane reprodukcije. Analiza njegovih odredbi ukazuje na to da zakonodavac nije sistemski razmatrao različite modele porodice koji bi mogli proizaći iz primene ovih tehnologija, niti su rešenja zakona rezultat promišljenog, svesnog izbora.

I odredbe ovog Zakona uglavnom usvajaju tradicionalni, heteroseksualni nuklearni model porodice, predviđajući reproduktivne scenarije tako da rezultati primene BMPO postupaka odgovaraju modelu porodice sastavljenoj od majke i oca. Sama regulativa imitira prirodnu oplodnju[57], pri čemu su nosioci „roditeljskog projekta“ muškarac i žena u braku ili vanbračnoj zajednici, koji žele zajednički odgajati dete i koji žive u zajednici života.[58] Ovo važi i u slučaju da je u pitanju oplodnja uz pomoć doniranih ćelija ili embriona, što sve zajedno doprinosi prikrivanju prirode oplodnje, ali i porekla deteta. [59]

54 **“**Sl. glasnik RS”, br. 84/2004

55 Upotrebljen je termin „zajedničko domaćinstvo“, umesto porodična zajednica da bi se naglasila zajednica života i ekonomsko jedinstvo njenih članova.

56 “Sl. glasnik RS”, br. 40/2017 i 113/2017 - dr. zakon

57 Ponjavić,Z, *Uticaj biomedicine na srodstvo*, Službeni glasnik, Beograd, 2023, s.63.

58 Čl.25.st.1. Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji, Službeni glasnik RS, br. 40 i 113 2017.

59 Prema Zakonu o biomedicinski potpomognutoj oplodnji (čl. ٣٦), ova oplodnja se odvija uz „zagarantovanu anonimnost“.

Zakon predviđa da su prava i obaveze majke, žene koja je dete rodila, zasnovana na gestaciji, a genetska povezanost žene koja je darivala oplodnje ćelije i deteta se marginalizuje. Pravni okvir očinstva ne pravi razliku između bračnih i vanbračnih parova, pri čemu saglasnost na primenu postupaka BMPO kao odlučujući faktor mora biti izražena u zakonom propisanom obliku. Donoru oplodnih ćelija zagarantovana je anonimnost, čime se genetskoj vezi odriče pravni značaj. Ovim je, u kontekstu BMPO, jasno valorizovan binarni, heteroseksualni model roditeljstva, gde se veza između prokreacije i seksualnosti institucionalizuje kroz jedinstveni porodični model: majka, otac i dete. U skladu sa načelom najboljeg interesa deteta, prioritet se daje očevima koji su u braku ili ekvivalentnoj zajednici sa majkom, dok se genetska veza sa donorom zanemaruje.[60] S toga se može reći da je i reprodukcija nuklearne porodice od presudne važnosti: svako dete bi idealno trebalo da ima oca koji je u braku sa njegovom majkom ili, ako to nije moguće, oca koji je posvećen majci i namerava da s njom stvori dete.

Analiza tri zakonska okvira – Zakona o penzionom i invalidskom osiguranju, Zakona o PDV-u i Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji – pokazuje da postoji jasno jezgro porodice, definisano zajednicom života i povezanošću kroz brak, vanbračnu zajednicu i decu. Ovo jezgro se širi na druge srodničke odnose koji su dovoljno slični, proizašli iz jezgra, što ukazuje na trajnu dominaciju tradicionalnog, heteroseksualnog nuklearnog modela u srpskom zakonodavstvu.

4. Definisanje porodice

Uprkos izuzetnom značaju porodice u oblikovanju identiteta pojedinca i društva, u pozitivnom pravu postoji relativno mali broj propisa koji neposredno koriste pojam „porodica“. Razlog za to leži u njegovoj izrazitoj polisemičnosti i složenosti, naročito kada se razmatra u okviru pravnih posledica koje proizvodi.. Pojam porodice, po pravilu, nije izričito određen ni zakonima koji po svom nazivu govore o porodici, [61] kao što je slučaj sa PZ Srbije. Porodično pravo se, stoga, pojavljuje kao skup složenih odnosa, prava i obaveza, koji uređuju pojedine aspekte porodičnih odnosa — iz ugla para, pojedinca, deteta, a u određenim slučajevima i šire porodice.[62]

60 Baker, K, op.cit,

61 Ponjavić, Z.,Privatizacija porodice . …..,31.

62 To je u slučaju zajedničke imovine članova porodične zajednice iz čl.195.st2: „Članovima porodice u smislu stava 1 ovog člana smatraju se krvni, tazbinski i adoptivni srodnici supružnika odnosno vanbračnih partnera koji zajedno sa njima žive.“ Ili kada se u čl.197 PZ Srbije reguliše pojam nasilja u porodici. U trećem stavu ovog člana se nabrajaju članovi porodice koji imaju pravo na zaštitu. Oni se smatraju članovima porodice samo u smislu ostvarivanja ove zaštite, ali ne i u pogledu ostvarivanja nekih drugih prava. To su: supružnici ili bivši supružnici;deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu;vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri;lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. Na sličan

Retke su države koje imaju uspostavljenu jedinstvenu, sveobuhvatnu definiciju porodice.[63] Postavlja se, otuda, pitanje kako pravo, kao sistem koji počiva na načelima pravne sigurnosti i predvidivosti, može da se nosi sa ovom pojmovnom prazninom. Imajući u vidu značaj porodice i potrebu zaštite porodičnih prava pojedinaca, kao i obezbeđenje pravne sigurnosti, nužno je racionalizovati i razumeti pojam porodice.[64] Ova praznina u porodičnom zakonodavstvu nadomešta se ciljanim intervencijama u drugim oblastima prava — poreskom, obligacionom, socijalnom i drugim, ali i u okvirima odnosa koji, suštinski, čine samu srž porodičnog života.

Jedinstvenu definiciju porodice ne sadrži nijedan međunarodni dokument. Osnove savremenog pojmovnog određenja mogu se pratiti od Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine (UDHR), čiji član 16 porodicu ne definiše, ali je proglašava osnovnom jedinicom društva: „Porodica je prirodna i osnovna društvena jedinica i ima pravo na zaštitu od strane društva i države.“ Uključivanje porodice u tekst Deklaracije nije bilo sporno, budući da je shvatana kao temelj društva i države. Od samog početka njenog donošenja postojala je opšta saglasnost da je dobrovoljni heteroseksualni brak između odraslih osoba primarni pokazatelj postojanja, odnosno početka porodičnog života.

Više od pola veka kasnije, pojam porodice u međunarodnim dokumentima karakterišu novi atributi. Iako član 16 UDHR porodicu opisuje kao „prirodnu“ grupu, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena je 2013. godine istakao da je porodica „društvena, pravna, religijska i ekonomska konstrukcija“.[65] Sa naglaskom na funkciji porodice kao primarnom mestu za odrastanje dece, Konvencija o pravima deteta u preambuli porodicu definiše kroz njenu funkcionalnu ulogu kao „osnovnu jedinicu društva i prirodno okruženje za razvoj i blagostanje dece“.[66] Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava (ECHR), pak, ne sadrži definiciju porodice, već u članu 8 garantuje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u svojoj praksi razvija sadržinu pojma „porodični život“. Starije odluke Suda koje se odnose na povredu „prava na poštovanje porodičnog života“ iz člana 8. ove konvencije naglašavaju dva ključna

način ovo pitanje reguliše i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici u čl.3.st. 3. (*Sl. glasnik RS,* br. 94/2016 i 10/2023 - dr. Zakon). Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioca prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živeo u zajedničkom domaćinstvu. Više: Ponjavić, Z, *Porodično pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2017, 437.

63 Neke države, kao što je primera radi Brazil, u svom ustavu **(član ٢٢٦)** sadrži formulaciju iz koje se indirektno izvodi koncept porodice;„Porodica, osnova društva, uživa posebnu zaštitu države. Porodična zajednica može biti zasnovana na braku, stabilnoj zajednici ili bilo kom obliku porodične veze priznatim zakonom.“

64 Kao što je rekao Hering, (*Vulnerable Adults and the* Law, Oxford, Oxford University Press, 2016, 264): „Pravo voli svoje kategorizacije i povlačenje granica.“Navedeno prema: Brown,A.,s.179, fn. 61.

65 Banda F, Eekelaar J. *International conceptions of the family*. International and Comparative Law Quarterly. 2017;66(4):833-862

66 Konvencija o pravima deteta, Zakon o ratifikaciji konvencije ujedinjenih nacija o pravima deteta, “Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori”, br. 15/90 i “Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 4/96 i 2/97

konstitutivna elementa porodice — postojanje faktičke zajednice života i srodstva.[67] Termin „porodični život“ u sudskoj praksi zamenjuje pojam „porodice“, ali se od njega i razlikuje: dok porodica označava institucionalno određen pojam, porodični život omogućava promenljive i prilagodljive okvire u zavisnosti od emocionalnih i društvenih okolnosti. Porodica u pravu bi upućivala na strogo institucionalnu definiciju, dok bi pojam porodičnog života upućivao na šire, sociološko shvatanje. Osim toga, između članova porodice postoje zakonom uspostavljena prava i obaveze različite prirode.

Tumačenje pojma porodičnog života evoluiralo je kroz praksu Suda. Uvođenje registrovanih partnerstava za istopolne parove otvorilo je novu dimenziju u razumevanju ovog pojma. U predmetu Schalk i Kopf protiv Austrije (2010) Sud je priznao da i istopolni parovi uživaju „porodični život“ u smislu člana 8 ECHR-a, ukazujući na „brzu promenu društvenih stavova“ u državama članicama.“[68] U nekim slučajevima Sud je smatrao da krvnu vezu između odraslih ne treba uvek smatrati porodičnim životom. U predmetu *FN protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ESLJP[69] je potvrdio da „ne postoji porodični život, u smislu člana 8, između……roditelja i odrasle dece ili između odrase braće i sestara, osim ako ne mogu da pokažu dodatne elemente zavisnosti“. U predmetu Johnston protiv Irske (1986) Sud je, pak, priznao postojanje porodičnog života između nesrodnih odraslih osoba koje su živele zajedno 15 godina, iako nisu bile u braku, ali sa svim atributima porodice proizašle iz braka.[70] Očigledno, da ovakva nekonzistentna praksa Suda ne daje, u ovom trenutku, dovoljno čvrste argumente za zaključivanje u pogledu pojma porodice.

Savremeni propisi u državama regiona, za razliku od drugih evropskih zemalja, uglavnom sadrže normativnu definiciju porodice koja se opisuje i „gradi“ kroz različite pravne odnose koje reguliše. Tako Porodični zakon C. Gore[71] sadrži definiciju koja je kombinacija formalnih i funkcionalnih elemenata: „Porodica je životna zajednica roditelja, djece i drugih srodnika koji u smislu ovoga zakona imaju međusobna prava i obaveze, kao i druga osnovna zajednica života u kojoj se njeguju i podižu djeca“. Porodični zakon Federacije BiH[72] u čl.2.st.1, navodi: „Porodica je životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojilaca i usvojenika, i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu“.[73]/[74] Porodični zakon Republike Srpske u čl.2.st.1- sadrži sasvim uopštenu definiciju porodice: „Porodica , u smislu ovog zakona, jeste životna zajednica roditelja i

67 Zoran Ponjavić, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i pravo na poštovanje porodičnog života,* Pravni život, knj. 477, br. 9, 2003, s.. 821-839.

68 Shalk and Kopf v. Austria, predstava br. 30141/04, odluka 24. juni 2010. godine

69 *F.N. v. The United Kingdom,* Predstavka br.3202/09, odluka 17. September 2013

70 Johnston and others v. Ireland, predstavka br. 9697/82, odluka 18 December 1986

71 „Službeni list Crne Gora“,br.1/2007

72 „Službene novine Federacije BiH“, br.35/05, 31/14

73 „Sl. glasnik RS”, br. 17/2023, 27/2024, 20/2025 - odluka US i 61/2025

74 Ovako široko određen pojam porodice se u teoriji kritikuje i ukazuje da u najvećem broju slučajeva porodica ne obuhvata sve njih. Vid: Traljić, N, S, Bubić S, *Bračno pravo*, I izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007. godina, 14.

djece i drugih srodnika“.[75] Jednu, drugačiju i originalnu definiciju, sa naglašenom funkcionalnom ulogom, sadrži Porodični zakon (Družinski zakonik) Republike Slovenije u čl.2.st.1. Porodica je prema njemu: „ životna zajednica deteta, bez obzira na uzrast deteta, sa oba ili sa jednim od roditelja, ili sa drugim odraslim licem, ako se ono stara o detetu i ako prema ovom zakoniku prema detetu ima određene obaveze i prava“[76]. Obiteljski zakon Republike Hrvatske[77] i Porodični zakon Republike Srbije[78] ne sadrže definicije porodice.

U pravnoj teoriji sa prostora bivše Jugoslavije postojalo je više definicija porodice. U jednoj od najkraćih, porodica je označena kao „krug, grupa srodnika koji imaju međusobna prava i obaveze“.[79] Nešto šira definicija naglašava brak kao osnov porodice i srodstvo. U njoj se kaže da je porodica „skup (zajednica) lica vezanih brakom i srodstvom (krvnim, tazbinskim, po usvojenju), ili životna zajednica roditelja, dece i bližih srodnika“.[80] Još sveobuhvatnija definicija, osim osnova na kojima počiva, ističe i postojanje prava i dužnosti između njenih članova. Prema ovoj definiciji porodica je „krug lica vezanih brakom (ili vanbračnom zajednicom) i srodstvom, između kojih postoje zakonom utvrđena prava i obaveze, čije nepoštovanje povlači za sobom određene pravne sankcije“.“[81] I konačno, porodica je životna zajednica lica vezanih brakom ili vanbračnom zajednicom i srodstvom ili samo srodstvom (krvnim ili građanskim), koja imaju međusobna prava i obaveze.[82]

U uporednoj pravnoj teoriji postoji čitav niz definicija porodice, koje se razlikuju prema kriterijumu određenja — formalističkom, funkcionalnom ili kombinovanom. Najčešće su formalističke definicije zasnovane na izvesnim osobinama grupe lica koje se mogu objektivno dokazati. Prvenstveno su zanovane na postojanju braka i dece, jasne su i lako dokazive, te stoga snažno privlače pravnike.[83] To je slučaj pre

75 *Sl. glasnik RS*, br. 17/2023, 27/2024, 20/2025 - odluka US i 61/2025)

76 Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US, 5/23 in 34/24 – odl. US

77 Narodne novine, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23

78 Kao što je rečeno (napomena br.62) Porodični zakon Srbije u čl.195. sadrži definiciju porodice u kontekstu postojanja zajedničke imovine članova porodične zajednice. Ona se bavi samo pitanjem strukture.

79 Begović, M, , *Porodično pravo*, Beograd, 1957, 5.

80 Popović, M, *Porodično pravo*, Beograd, 1982, 33.

81 Mladenović, M, *Porodično pravo u SR Jugoslaviji*, Beograd, 1992, s. 46.

82 Komar, M, Korać, R, Ponjavić, Z, *Porodično pravo*, Beograd, 1996, s. 41.

83 Herring,J, op.cit, 3. Istovremeno, ovaj autor predlaže pet mogućih pristupa koje bi pravo moglo da usvoji u definisanju porodice: (1) „Definicija prosečne osobe(engl. *the person in the street's definition*)“, koju on opisuje kao pristup koji polazi od toga kako obični ljudi u svakodnevnom govoru razumeju pojam „porodica“ (2) „Formalistička definicija“, (eng.a formalistic definition) za koju navodi da mnogi smatraju da je to bračni par sa decom“;(3) „Definicija zasnovana na funkciji“, (engl. *function-based definition*) polazi od toga da porodicu ne određuju formalni pravni ili biološki kriterijumi, već funkcije koje određena zajednica ljudi obavlja u društvu.;(4) „Idealizovana definicija “, (engl. *idealised definition*) zasniva se na predstavi o tome kako „prava“ ili „poželjna“ porodica treba da izgleda prema vrednostima i normama određenog društva. U savremenom zapadnom kontekstu, takva definicija se najčešće poistovećuje s tradicionalnim modelom – bračni par različitog pola sa decom;(5) Pristup samodefinisanja (engl. *self-definition approach*) Prema ovom shvatanju, porodica nije nužno određena

svega sa starijim definicijama, kao što je, primera radi, one koju daje A.Benabent, koji porodicu definiše kao grupu lica koji su povezani brakom i srodstvom.[84] Slično navodi i P.Bromley kao „osnovna društvena zajednica koja se uobičajeno sastoji od muža i žene i njihove dece.[85] Jedan od najuticajnijih francuskih civilista 20. veka J. Carbonnier daje klasičnu sociološko-pravnu definiciju: „Porodica je društvena institucija zasnovana na vezama braka, srodstva ili usvojenja, koja povezuje osobe između kojih postoje dužnosti uzajamne pomoći, solidarnosti i poštovanja.“[86] Nasuprot tome, savremene teorije akcenat stavljaju na relacione elemente — brigu, emocionalnu povezanost i međuzavisnost, odnosno udaljavaju se od institucionalnog ka relacijskom shvatanju porodice. [87] Kako primećuje Hering, „ono što čini odnos porodičnim nije nužno biološka, pravna ili bračna veza, već ono što ljudi u njemu rade a ne ono što jesu“, odnosno postojanje intimnosti, međuzavisnosti i brige koji ga karakteriše. S druge strane ovakav pristup porodici kroz njene funkcije je neodređen, subjektivan i teško dokaziv, kao što postoji i neslaganje u pogledu uloga koje porodica igra.[88]

Uprkos ovim novim pristupima, pravo se u praksi i dalje oslanja na arhetipsku, idealizovanu sliku tradicionalne nuklearne porodice, koja u kolektivnoj svesti predstavlja model „normalne“ porodice — otac, majka i dvoje dece.[89] Šta više, ideja nuklearne porodice je tako snažna da se i svi drugi oblici definišu u odnosu na nju, budući da dele dovoljno sličnosti i funkcija sa njom[90]. Upravo zbog te potrebe prava za jednostavnim i lako razumljivim kategorijama i definicijama, tradicionalna, nuklearna porodica je stekla tako snažan normativni značaj u pravnom razumevanju „porodice“.[91] “I svaki pokušaj da se ona definiše mora uzeti za polaznu tačku obično značenje reči koja označava ovaj pojam”. [92] Time se daje preimućstvo onom pojmu čiji se obim, uopšte uzev, poklapa s običnim značenjem u odnosu na pojam koji se može primeniti na mnogo manji broj pojava koje uobičajeno označavamo tom rečju. Upravo se na ovaj način pokazuje kako i zašto pravo zavisi od ovog idealizovanog tipa porodice. [93] Porodično zakonodavstvo, uređujući odnose u vezi

pravnim statusom, krvnim srodstvom ili funkcijama koje obavlja, već ličnim osećajem pripadnosti i identifikacije, prema kojem bi se smatralo da „ste porodica ako vi sami kažete da jeste“,s 2 - 4 .

84 Benabent, A, *Droit civil*, *La famille* , Paris, 1982, 1.

85 Bromley,P, *Family Law*, London, 1981,1.

86 Carbonnier, J, Droit civil: La famille, PUF, 21e éd., 2002, 5–6

87 Autori: Swennen,F., Goossens E., and Van Hof,, *op.cit*, s.1 i dalje navode da na ovo ukazuju četiri nove paradigme: pluralizacija partnerskih zajednica, priznanje socijalnog roditeljstva, transnacionalizacija pravila i rastuća autonomija pojedinca. Istoivremeno nude analitički pregled promena, ističući da se porodično pravo danas nalazi na raskršću između tradicije i pluralizma, između institucionalnog i relacijskog pristupa

88 Herring,J, 2.

89 *Ibid*

90 Brown,A., 25.

91 *Ibid.*

92 Kelzen,H, *Opšta teorija prava i države,* Beograd, 1951, 18.

93 Brown,A, 20

braka i roditeljstva, i dalje polazi od tradicionalnog, heteroseksualnog modela porodice. Ovo se može reći i za druge pravne oblasti, o kojima je bilo reči, koje pojam porodice određuju u kontekstu materije koju regulišu. Jer, uprkos priznanja različitih oblika porodice, pravne definicije “porodice “ počivaju na povezanosti bračnog odnosa i odnosa roditelj/dete . Odnosno, i dalje pretežno počivaju na idealizovanoj slici tradicionalne, heteroseksualne, nuklearne porodice, bez obzira na trend usmeren na razaranje tradicionalnog shvatanja braka i porodice. [94] Ona, po nekima, izgleda univerzalna, čak i na mestima gde drugi porodični oblici igraju značajnu ulogu.[95] Pored ovoga, bez obzira na sve veći broj oblika porodice, može se reći , kao što primećuje Herring, da među njima postoji hijerarhija: na vrhu su bračni parovi, zatim vanbračni uređeni po ugledu na brak, a potom i istoplolni parovi, tamo gde su regulisani.”Sigurno je da ako je odnos bliži braku, to je verovatnije da će biti priznat kao porodica”.[96]

Ono što je ipak zajedniči imenitelj za sve oblike porodice, što objedinjuje lica u različitim ulogama, bez obzira da li su vezana brakom, vanbračnom zajednicom, srodstvom, jeste postojanje zajednice života između njih.[97] Ona je neposredna svrha postojanja porodice, njena sadržina u funkcionalnom smislu. U najdirektnijoj vezi je sa kvalifikacijom i timučenjem prava na poštovanje porodičnog života.[98] Evropski sud za ljudska prava, kao što proizlazi iz citiranih odluka, upravo zajednicu života i srodstvo smatra ključnim pokazateljima postojanja porodičnog života. [99] Bez njih nema porodice. Dok se postojanje srodstva objektivno može utvrditi, postojanje zajednice života se mora dokazivatiu na osnovu faktičkih okolnosti. Zajednica života se uobičajeno definiše kao ukupnost svih odnosa emocionalne, psihičke, ekonomske, polne prirode u koje njeni članovi svakodnevno stupaju. Prihvati li se

94 U literaturi se ukazuje, sa pravom, na pokušaje nametanja novih „progresivnih“ ideja o tome kako bi država i društvo trebalo da žive i da se razvijaju. To se odnosi na aktivno nametanje istopolnih brakova, a države koje pokušavaju da se odupru tom trendu izložene su snažnim kritikama.Vid.: Semenova,N , Kiseleva, E, Marianna ,V, Ilyashevich, M, and Kislitsyna, N*, The Traditional Concept of the Family and Attempts to Change it at the International and*
National Levels: International Legal and Comparative Legal Aspects, Indian Journal of Science and Technology, *Vol 9(44), November 2016.*

95 Leeder,E, op.cit, s. 25

96 Herring, J, 6.

97 Čak i u zakonodavstvima koja prihvataju i nesrodničke porodice, kao što je slučaj sa Republikom Slovenijom, zajednica života, je konstitutivan elemenat. Vid.f.n.76.

98 Ćorac, S, *Pravo na poštovanje porodičnog života kao ljudsko pravo*, dok.disertacija, neobjavljeno, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac, 2016, 55.

99 Tako se u odluci *X, Y et Z c. Royaume-Uni, (*predstavka br. 21830/93, odluka, 22. april 1997, §) 36.kaže: […] pojam „porodičnog života“ iz člana 8. ne obuhvata samo porodice zasnovane na braku, već može uključivati i druge de facto odnose […]. Da bi se utvrdilo da li se određeni odnos može smatrati „porodičnim životom“, može biti korisno uzeti u obzir niz elemenata, kao što su to da li članovi para žive zajedno i koliko dugo, kao i da li imaju zajedničku decu, prirodnim putem ili na drugi način, što predstavlja dokaz njihove međusobne privrženosti. Slično i: *Keegan c. Irlande*, 26 mai 1994 ; *Kroon et autres c. Pays-Bas*, 27 octobre 1994 ; *Elsholz c. Allemagne* (GC), 13 juillet 2000. Navedeno prema: Larralde,J-M, *Famille et Convention européenne des droits de l’homme ,Cahiers de la recherche sur les droits fondamentaux. https://journals.openedition.org/crdf/4620*

ovakvo određenje zajednice života onda je sasvim ispravan zaključak da jedno lice u datom trenutku može imati samo jednu zajednicu života, odnosno biti član jedne porodice, bar što se tiče nacionalnih zakonodavstava koja je tretiraju kao konstitutivni elemenat njenog postojanja. Zajednica života je najčešće posledica sklapanja braka ili življenja dva lica različitog pola izvan braka i rađanja dece. Njeno postojanje ne zavisi nužno od formalne valjanosti pravnog akta (poput braka ili usvojenja), već od ispunjenja suštine — postojanja zajednice života.

Na osnovu svega ovoga porodica se može definisati kao zajednica života lica povezanih brakom, vanbračnom zajednicom i srodstvom, ili samo srodstvom, između kojih postoje zakonom ustanovljena prava i obaveze.

5. Zaključak

Porodica postoji od samog početka čovečanstva i jasno je da će u nekom obliku postojati zauvek. Porodica u svetu je u procesu transformacija. Stalno se nosi sa silama koje deluju na nju i stalno se prilagođava na način koji je čini izuzetno elastičnom i promenljivom formom. Izuzetno je teško formulisati univerzalnu definiciju porodice koja bi bila potpuno tačna i koja bi važila bar za jedan duži vremenski period. Međutim, ono što je izgleda zajedničko za sve porodice jeste njena sadržina, koju čini zajednica života sa srodstvom. U najvećem broju ona se još uvek zasniva na razlici polova i na rađanju. Na ovo se dodaju i grade , zavisno od konteksta, i drugi odnosi.

Promene u poimanju porodice podstaknute su antidiskriminatorskim normama, principom najboljeg interesa deteta i principom slobode i jednakosti. Ovi faktori uslovili su da se u okvire pojma porodice postepeno uključuju različiti modeli zajednice života. Savremeni razvoj ljudskih prava ukazuje da je zaštita porodice neodvojiva od zaštite pojedinaca unutar nje, a međunarodni instrumenti sve više priznaju raznolikost oblika porodičnih zajednica. Međutim, može se postaviti pitanje da li neki od ovih principa, naročito norme o zabrani diskriminacije, deluju tako da istovremeno potkopavaju strukture kao što je „porodica” i menjaju je. Ovo otvara pitanje u kojoj meri norme ljudskih prava treba posmatrati kao zaštitu porodičnih jedinica, ili pojedinačnih članova koji ih čine, odnosno da li je cilj prava ljudskih prava da štiti porodice ili da štiti pojedince unutar porodica.

U ovom radu se ističe zapažanje da ne postoji jedinstvena, univerzalna definicija „porodice” u aktuelnom pravu, akademskoj literaturi, niti u svakodnevnom govoru. U svemu ovome, kada se porodica pomera od institucionalnog ka relacionom kontekstu. važno je reći da mora i dalje počivati na jezgru odnosa koji čini zajednica života i srodstvo. Neke nove ideje koje u potpunosti napuštaju tradicionalne porodice polazeći od emotivnih veza i bezuslovne podrške kao njenih novih temelja ostavljaju porodicu na vetrometini bez društvene podrške i porodične solidarnosti, a porodično pravo vode ka razvodnjavanju i dekonstrukciji.

Literatura

Knjige i članci:

1. Banda F, Eekelaar J. *International conceptions of the family*. International and Comparative Law Quarterly, 2017;66(4)
2. Begović, M, *, Porodično pravo*, Beograd, 1957.
3. Benabent, A, *Droit civil*, *La famille* , Litec, Paris, 1982.
4. Bromley,P, *Family Law*, London, 1981.
5. Carbonnier, J, *Droit civil: La famille*, PUF, 21e éd., 2002.
6. Carbonnier, J., *Les notions à contenu variable dans le droit français de la famille*, Les notions à contenu variable en droit, Bruylant, 1984.
7. Coomaraswamy, R, *To Bellow like a Cow: Women, Ethnicity and the Discourse of Rights*, in Cook R., (ed), *Human Rights of Women: National and International Perspectives* (Penn Press 1994)
8. Ćorac, S, *Pravo na poštovanje porodičnog života kao ljudsko pravo*, dok. disertacija, neobjavljeno, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac, 2016.
9. Dajović, G.,*Pravna nauka i konceptualna analiza*, Zbornik radova Međunarodni naučni skup „Izazovi i perspektive razvoja pravnih sistema u XXI vijeku”, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, 2/2024.
10. Eekelaar, J., *Family Law and Personal Life*, Oxford University press, 2006.
11. Herring,J., *Family Law*, (7thedition, Pearson Longman, 2015).
12. Janjić Komar, M.,*Porodično pravo i stvarnost*, Pravni život, 9/1997.
13. Kelzen,H, *Opšta teorija prava i države,* Arhiv za pravne i društvene nauke*,* Beograd 1951.
14. Komar, M, Korać, R, Ponjavić, Z, *Porodično pravo*, Beograd, 1996.
15. Lukić,R., *Teorija države i prava,* Savremena administracija*,* Beograd, 1964.
16. Meulders-Klein, M-T, *Towards a European Civil Code on Family Law*?, y: Boele-Woelki, Katharina, *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe*, Intersentia, Antwerp – Oxford – New York, 2003.
17. Mladenović, M, *Porodično pravo u SR Jugoslaviji*, Beograd, 1992.
18. Moore, *B., Culture et droit de la fam-ille : de l’institution à l’autonomie individuelle,* MCGILL Law journal / Revue de droit de MCGILL [Vol. 54.
19. Ponjavić, Z, *Porodično pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2017.
20. Ponjavić, Z., *Zasnivanje jednoroditeljske porodice u kontekstu biomedicinski potpomognute oplodnje,* Zbornik radova „Dani porodičnog prava“ , Mostar, God. X, br. 10, 2022.
21. Ponjavić,Z, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i pravo na poštovanje porodičnog života,* Pravni život, knj. 477, br. 9, 2003.
22. Ponjavić,Z., *Porodično pravo u kontekstu globalizacije*, Zbornik radova „Dani porodičnog prava, Mostar, Godina VIII, broj 8, 2020. godina.
23. Ponjavić,Z., *Privatizacija porodice i porodičnog prava*, Službeni glasnik, 2009.
24. Ponjavić,Z., *Uticaj biomedicine na srodstvo*, Službeni glasnik, Beograd, 2023.
25. Popović, M, *Porodično pravo*, Beograd, 1982.

26. Ristić,S., Lazić Konjik, I., *Koncept porodica u srpskom jeziku (na materijalu rečnika srpskog jezika),* Zbornik radova. Srpski jezik: status, sistem, upotreba, Zbornik u čast prof. Milošu Kovačeviću.
27. Ruso, Ž-Ž, *Društveni ugovor* , Filip Višnjić, Beograd, 1993.
28. Semenova,N , Kiseleva, E, Marianna ,V, Ilyashevich, M, and Kislitsyna, N, *The Traditional Concept of the Family and Attempts to Change it at the International and National Levels: International Legal and Comparative Legal Aspects*, Indian Journal of Science and Technology, *Vol 9(44*), November 2016.
29. Traljić, N, S, Bubić S, *Bračno pravo*, I izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007. godina.

Pravni izvori:

1. Porodični zakon Republike Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015
2. Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji, *Službeni glasnik RS*, br. 40 i 113 2017
3. Porodični zakon Republike C.Gore, *Službeni list Crne Gore*,br.1/2007
4. Porodični zakon Federacije BiH, *Službene novine Federacije BiH*, br.35/05, 31/14
5. Porodični zakon Republike Srpske, *Sl. glasnik RS*, br. 17/2023, 27/2024, 20/2025 - odluka US i 61/2025
6. Družinski zakonik Republike Slovenije, *Uradni list*, **št**. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US, 5/23 in 34/24 – odl. US
7. Obiteljski zakon Republike Hrvatske, *Narodne novine*, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23
8. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici Republike Srbije, *Službeni. glasnik,* br. 94/2016 i 10/2023 - dr. Zakon)
9. Zakon o obligacionim odnosima *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, “Sl. list SRJ”, br. 31/93, “Sl. list SCG”, br. 1/2003 - Ustavna povelja i “Sl. glasnik RS”, br. 18/2020)
10. Evropska konvencija o ljudskim pravima, *Zakon o ratifikaciji evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,* “Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr. i “Sl. glasnik RS
11. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 1948.
12. Konvencija o pravima deteta, *Zakon o ratifikaciji konvencije ujedinjenih nacija o pravima deteta,* Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i “Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 4/96 i 2/97
13. Zakon o penzionom i invalidskom osiguranju Republike Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018, 46/2019 - odluka US, 86/2019, 62/2021, 125/2022, 138/2022, 76/2023 i 94/2024)

14. Zakon o porezu na dodatu vrednost, *Sl. glasnik RS,* br. 84/2004, 86/2004 - ispr., 61/2005, 61/2007, 93/2012, 108/2013, 6/2014 - usklađeni din. izn., 68/2014 - dr. zakon, 142/2014, 5/2015 - usklađeni din. izn., 83/2015, 5/2016 - usklađeni din. izn., 108/2016, 7/2017 - usklađeni din. izn., 113/2017, 13/2018 - usklađeni din. izn., 30/2018, 4/2019 - usklađeni din. izn., 72/2019, 8/2020 - usklađeni din. izn., 153/2020, 138/2022 i 94/2024)

Internet izvori:

1. Alvarez Elorza, A., *La contribution du juge judiciaire à la révélation de l'unité conceptuelle de la notion de famille,* d.teza, Université de Pau et des Pays de l'Adour , 11.12.2018. https://hal.science/tel03287894v1/file/Th%C3%A8se%20Alexis%20Alvarez%20Elorza.pdf
2. Baker,K., *Where Do Families Come From? The Law of Family Definition*, 49 BYU L. Rev. 1249; (2024); https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3507&context=lawreview.
3. Brown, A., What is The Familyof the Law?The Influence of the Nuclear Family Model, https://www.ebay.com/itm/397199493753
4. Elaine Leeder, E, *The Family in Global Perspective: A Gendered Journey* (Thousand Oaks,SAGE,2003),2. https://books.google.mu/books?id=G3v2rSiGFxoC&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false
5. Frison-Roche, M-A*., Une famille à sa main ,* La Famille en mutation, Archives de philosophie du droit, tome 57, 2014. https://mafr.fr/media/assets/famille.pdf,.
6. Gény,F., *Science et technique en droit privé positif : nouvelle contribution à la critique de la méthode juridique*, LGDJ, 1922, ;https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3373359t.texteImage.
7. Oxford Learner's Dictionaries; https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/concept?q=concept
8. *In Europe, family still matters"*, https://www.schumancentre.eu/2015/02/in-europe-family-still-matters/?utm_source=chatgpt.com
9. Larralde,J-M, Lécuyer, Y *Famille et Convention européenne des droits de l'homme* ,*Cahiers de la recherche sur les droits fondamentaux; https://journals.openedition.org/crdf/*
10. Lis, W**,** *The family as an object,of protection and a subject of law in the Polish constitution and regulations of international law*, Journal of modern science, 6 / 6 0 / 2 0 2 4 https://www.jomswsge.com/pdf-199505-119956.
11. McClain, Linda C, *Love, Marriage, and the Baby Carriage: Revisiting the Channelling Function of Family Law* , Cardozo Law Review 2133 (2007), 28:5, https://scholarship.law.bu.edu/faculty_schol
12. Millard,E.,*Famille et droit*, Informations sociales, 1999, 73/74. https://shs.hal.science/halshs-00126543v1
13. O'Sullivan, K, *What is the Family of Law? The Influence of the Nuclear Family*, Alan Brown, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Volume 35, Issue 1, 2021, ebaa019, https://doi.org/10.1093/lawfam/ebaa019

14. Schneider, Carl E, *The Channelling Function in Family Law*, Hofstra L. Rev. 20 (1992); https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2943&context=articles
15. Siew-Guillemin, A-S., *La famille à l'épreuve des droits fondamentaux*. Droit, Université Côte d'Azur, 2017, https://theses.hal.science/tel-01730697v1/file/2017AZUR0033.pdf
16. Swennen F., and Croce,M., '*Family (Law) Assemblages: New Modes of Being (Legal*) Journal of Law and Society, (2017) 3; https://www.jstor.org/stable/45179858
17. Swennen,F., Goossens E., and Van Hof,. T, *A Window on the Paradigm Shifts in Contemporary Family Law*, 2 Rethinking law's families and family law, https://www.elgaronline.com/edcollchap/book/9781035338412/book-part-9781035338412-5.xml.

Sudske odluke:

1. X, Y et Z c. Royaume-Uni, predstavka br. 21830/93, odluka, 22. april 1997
2. Keegan c. Irlande, predstavka br.16969/90) , odluka 26 maja 1994
3. Kroon et autres c. Pays-Bas, predstavka br.18535/91 , odluka 27 octobra 1994
4. Abdulaziz and others v/ The United Kingdom, predstavka 9214/80; 9473/81; 9474/81, odluka 28 Maj 1985.
5. Johnston and others v. Ireland, predstavka br. 9697/82, odluka 18 Decembar 1986.
6. Shalk and Kopf v. Austria, predstava br. 30141/04, odluka 24. juni 2010. godine
7. F.N. v. The United Kingdom, predstavka br.3202/09, odluka 17. Septembar 2013

Zoran Ponjavić, LL.D., Full Professor (retired)
University of Kragujevac, Republic of Serbia

THE CONCEPT OF FAMILY IN LAW

Summary*:* We can easily agree that family is the basic unit of society and, therefore, it is the subject of legal protection. Contemporary development of human rights points out that family protection is inseparable from the protection of its individual members. It is the need to preserve family relations and ensure legal certainty that have affirmed the values of solidarity, mutual care and joint responsibility which are the key elements for the functioning of society as a whole. Despite the significance of family in shaping our identity, there are few laws that use the term „family“. As a term, it is rather polysemic and complex and is often used interchangeably with the word „concept“ in the same situation. Concept also represents a mental instrument, but in relation to „term“ it is more precisely defined and is considered to be of deeper notion.

Social and legal comprehension of the family concept is a changable category. Once based on marriage and kinship, today it may include various family structures and forms which makes it almost impossible, even risky, to attempt to provide a unique definition of family. Some theorists even believe that, from the normative point of view, family does not exist since law does not regulate what it is, but what it should be, as a politically desired situation.

In the absence of a unique form which would be marked as family, law is predominantly applied through targeted interventions in its various fields. As a result of its changable and undetermined nature, we can say that judiciary often relies on certain archetypal image of family as a traditional, nuclear family. In legal theory, there is an attempt to understand and illuminate the concept of family by stating its characteristics, features, roles and connections which are consistant to its various forms. Yet, without understanding the context in which this term is used, we cannot be quite sure what it assumes, since it does not have its own fixed meaning in a certain text, but the meaning appears in the given context and in relation to other sets of norms. In spite of all of this, the idea of a nuclear family is so powerful that all other concepts are determined in relation to it, given the fact that they share enough similar and functional elements with it. Legal and formalistic definitions of family, where used, still rely on the relations inside or outside the marriage, or the relations between children and parents, which are based on certain characteristics of a group of people that can be proven objectively based on an idealized picture of traditional, heterosexual, nuclear family, regardless the trends aimed at its destruction.

In this paper, the author will attempt to demonstrate that family laws in the countries of this region, including the legislation of the Republic of Serbia, still regulate family relations and rights and obligations in this field based on a family model whose nucleus consists of kinship and life union. The examples from three specific contexes are given in this prurpose: the laws on tax added value, biomedical reproduction and pension and disability insurance. In all these cases the definition

of family is functionally preconditioned and its meaning remains conceptually fluid and dependent on the context.

Key words: family, definition, context, marriage, kinship, life union.

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.39
UDK 347.61/.64-053.9
Izvorni naučni rad

Dr. sc. Maja Bukovac Puvača, redovna profesorica
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

Dr. sc. Sandra Winkler, izvanredna profesorica
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

UZDRŽAVANJE STARIJIH OSOBA KAO USTAVNA, ZAKONSKA I UGOVORNA OBVEZA – PRAVNI OKVIR V. REALNOST [1]

Sažetak: U današnje doba pitanje pravne zaštite osoba starije životne dobi predstavlja veliki izazov kako na europskom, tako i na domaćem planu. Starenje populacije, kao i promjene u društvenim te obiteljskim obrascima ponašanja nameće propitivanje postojećih standarada života starijih osoba. Pojam uzdržavanje nije vezan isključivo uz materijalni, odnosno financijski aspekt života pojedinaca. Naime, njegovo je značenje slojevito i valja ga detaljno raščlaniti imajući u vidu tri osnovne razine: ustavna, zakonodavna i ugovorna. U prvom će se dijelu rada nastojati analizirati ustavnopravna dimenzija uzdržavanja starijih osoba, kojom se u hrvatskom pravu nudi vrijednosni okvir unutar kojeg se zakonom starijim osobama jamči zaštita i skrb unutar obitelji. S tim ciljem raščlaniti će se pojam obiteljske solidarnosti, a tek supsidijarno istaknut će se uloga sustava socijalne skrbi u slučaju nedostatka međugeneracijske solidarnosti unutar obitelji. Nadalje, u radu će se analizirati i ugovorno uređenje uzdržavanja, odnosno prikazati ugovori u kojima se uzdržavanje starijih osoba javlja kao činidba.

U drugom dijelu rada nastojat će se kroz analizu sudske prakse shvatiti odgovara li postojeći pravni okvir stvarnosti u kojoj danas žive osobe starije životne dobi, ističući posebno međuodnos zakonskih i ugovornih obveza, te posebno teškoća s kojima se te osobe suočavaju u slučaju njihova neizvršavanja. U tom se smislu na kraju rada nude određena rješenja *de lege ferenda* usmjerena na poboljšanje položaja starijih osoba, iako je nesumnjivo da do istog neće doći samim izmjenama pravnog okvira.

Ključne riječi: osobe starije životne dobi, uzdržavanje, međugeneracijska solidarnost, zakonska obveza, ugovor

1 Ovaj je rad napisan u okviru projekta „Upravljanje i restrukturiranje obiteljskih trgovačkih društava u doba smjene generacija” (uniri-iz-25-23), financiranog od Europske unije – NextGenerationEU kroz Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.–2026., u sklopu Programskog financiranja Sveučilišta u Rijeci, Pravnog fakulteta. Izneseni stavovi i mišljenja isključivo su stavovi autora i ne odražavaju nužno službeni stav Europske unije ili Europske komisije. Europska unija ni Europska komisija ne mogu snositi odgovornost za njih.

1. Uvodno o pravnoj zaštiti osoba starije životne dobi

Proteklih se godina sve češće i sve intenzivnije propituje položaj osoba starije životne dobi u društvu.[2] Očito se nameće potreba propitivanja postojanja adekvatne pravne zaštite, pa su se i autorice ovog rada odlučile ići tim putem. S brojnih se pravnih kutova gledišta može promatrati pojava starenja populacije te istraživati posljedice koje proizvodi po društvo. Evidentno je kako će se narednih godina pitanje pravne zaštite osoba starije životne dobi sve više nametati kao prioritetno kako na europskom,[3] tako i na domaćem planu. Starenje populacije dovodi do otvaranja brojnih pravnih pitanja kojima se povezuju različite grane prava od socijalnog i radnog, preko obiteljskog, pa sve do nasljednog i obveznog. U tom će se pogledu autorice u ovom radu osvrnuti isključivo na jedan od mnogobrojnih aspekata pravne zaštite starijih osoba, odnosno na njihovo uzdržavanje. Polazeći od slojevitosti (i fragmentarnosti) pravnog uređenja uzdržavanja, a imajući u vidu njegovu ustavnopravnu, obiteljskopravnu i obveznopravnu dimenziju, propitivat će se konkretna zaštita koja se u hrvatskom pravnom poretku jamči starijim osobama.

Društvo današnjice mijenja se munjevito brzo na što utječu brojni faktori poput globalizacije, klimatskih promjena, migracija, ratovi, novih tehnologija, umjetne inteligencije i tako redom. Doima se gotovo apsurdnim konstatirati da u sadašnjosti život teče toliko brzo da mislimo kako nemamo dovoljno vremena za sve, a s druge strane životni vijek nikad nije bio duži. U društvu, kao i u pravu, moramo osvijestiti činjenicu da se ne bavimo dovoljno pravima osoba starije životne dobi, jer jednostavno nismo još uvijek dovoljno odgovorno prepoznali potrebu specifičnog uređenja te faze života, koja je u društvu i dalje podcijenjena i obilježena brojnim stereotipima. Naročito u zapadnjačkoj kulturi kojoj pripadamo nedostaje poštovanje prema starijoj populaciji koju se uvelike shvaća kao ranjivu skupinu bolesnih ili usporenih pojedinaca. Pojedinaca koji jednostavno nisu više u stanju živjeti brzo i zato su u toj životnoj utrci osuđeni zaostajati.

Ipak, ta se paradigma, obojana pojavnošću ageizma kojim se pogrdno i diskriminatorno gleda na osobe koje su starije životne dobi, počinje mijenjati[4].

2 Općenito o starenju upućujemo na Brajković, L., Korać, D., Vučenović, D., *Starenje i kvaliteta života umirovljenika*, Kroatologija, 14. (2023.) broj 1, str. 197-218. Stuifbergen, M.C.; Van Delden, J.J.M., *Filial obligations to elderly parents: a duty to care?*, Med Health Care and Philos (2011) 14, str. 63–71. Među izvorima starije literature upućuje se na Frolik, L. A.; Kaplan, R. L., *Elder Law in a Nutshell*, West Publishing, St. Paul, Minn., 1995.

3 Upućuje se na *2024 Ageing Report Economic and budgetary projections for the EU Member States (2022-2070)* dostupno na: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2022-2070_en. U stranoj literaturi, vidi Herring, J., *Family law and older people in a European perspective,* u: *European Family Law,* vol. III, Scherpe, J.M. (ur.), Elgar online, 2016., str. 341 *et seq*. U domaćoj literaturi, Štambuk, A.; Majstoroivić, I., *O komplementarnosti uloga države i obitelji u zaštiti dostojanstva i prava starijih osoba*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 58, br. 110, 2024., str. 238 *et seq*.

4 Više vidi u Kraljić, S., *Ageizam i obiteljsko pravo – na primjeru sklapanja braka, posvojenja i skrbništva u Sloveniji*, Zbornik radova Sedmi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava,

Statistike i brojke neumoljive su[5]: društvo stari vrlo brzo i to se neće promijeniti. Mogli bismo reći da smo se konačno počeli identificirati s tim starijim osobama i shvaćati da smo to *mi* u našoj bližoj ili daljoj budućnosti. Pa tako, govoreći o pojmu ranjivosti i naročito promišljajući o povezanosti tog pojma s temeljnim ljudskim pravima, shvaćamo da je potrebno sustavno, kvalitetno i posebno regulirati taj dio ljudskog života. Uostalom, to nije nešto toliko neobično čim se sjetimo da se proteklih pedesetak godina isto tako intenzivno razvijala zaštita jedne druge skupine ranjivih subjekata u društvu, a tj. djece. Na isti način došao je trenutak da sustavno razvijamo i gradimo prava starijih osoba.[6] Naravno, starijim osobama pripadaju sva prava kao i svakoj drugoj osobi. Međutim, isto kao i za djecu, valja prepoznati određene posebnosti koje ta životna dob nosi sa sobom. Analiza koja se provodi u ovom radu pretežito se usredotočuje na propitivanje postojećih standarada života starijih osoba, kao i na samu činjenicu da često nedostaje informiranosti osoba starije životne dobi glede modaliteta postizanja tog životnog standarda koji jamči dostojanstveno starenje, ali i uključenost u društvo te participaciju. To je zapravo pravni standard kojemu bi trebalo težiti; međutim, kao što ćemo kroz bogatu sudsku praksu prezentirati, prečesto starije osobe ne postižu tu razinu dostojanstvenog životnog standarda. Trend starenja u uvjetima siromaštva u stalnom je porastu.[7] Prema Pokazateljima siromaštva i socijalne isključenosti Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske na koje se svake godine upozorava u Izvješćima pučke pravobraniteljice, osobe starije od 65 godina u jednočlanim kućanstvima kontinuirano su u najvećem riziku od siromaštva od svih društvenih skupina. Taj je njihov rizik s već tada visokih 48,1% u 2018. godini iz godine u godinu rastao da bi u 2024. godini iznosio 61,4%.[8] Povrh toga, valja podsjetiti da se postmoderno shvaćanje siromaštva ne ograničava na materijalna dobra: napuštenost i isključenost, koji se teško konkretno mjere, za osobe starije životne dobi nerijetko su razlog velike patnje i osjećaja nemoći.[9]

Životni standard nije mjerljiv isključivo kroz materijalne, odnosno financijske parametre. Stoga će se kroz naredna poglavlja nastojati analizirati pravnu prirodu uzdržavanja kako zakonske, tako i ugovorne obveze. Smatramo naročito važnim razmisliti o ulozi obitelji u jamčenju životnog standarda starijih osoba te propitati

Mostar, 2019., str. 93 *et seq*.

5 Za više demografskih podataka konzultirati *Demography of Europe – 2025 edition* dotupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2025 (pristupljeno 5. veljače 2026.), gdje se ističe jasno kako je postotak starijih osoba (65+) porastao za čak 6% od 2004. do 2024. godine.

6 Među prvima se počela baviti ovom temom Majstorović, I., *Obiteljskopravna zaštita starijih osoba*, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, Zagreb, 2024.

7 Hlača, N., *Ljudska prava u siromaštvu*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. X, 1/2019., str. 119-131.

8 Vidi Izvješća pučke pravobraniteljice za 2020. g (str. 59.), 2021. g (str. 52.), 2022. g (str. 54.), 2023. (str. 55.), 2024. (str. 72.), sva dostupna na: https://www.ombudsman.hr/hr/izvjesca-puckog-pravobranitelja/ (pristupljeno 2. veljače 2026.)

9 Za vrlo duboka pravna razmišljanja o utjecaju siromaštva na privatno pravo vidi više u Rodotà, S., *Il diritto di avere diritti*, Laterza, Roma-Bari, 2012., str. 232-249.

osigurava li se najstarijim članovima naših obitelji dostojanstveni odnos prema osobnosti u starosti ili se naprotiv briga svodi na zadovoljavanje pukih egzistencijalnih potreba.[10]

2. Pravni okvir uzdržavanja u Republici Hrvatskoj

Da uzdržavanje nije vezano isključivo uz materijalni, odnosno financijski aspekt života pojedinaca jasno se daje zaključiti tumačeći norme Ustava Republike Hrvatske koje su relevantne u tom pogledu.[11] Važno je stoga započeti sastavljanjem pravnog okvira upravo shvaćanjem ustavnopravne dimenzije uzdržavanja starijih osoba. Prije svega valja se pozvati na članak 64., st. 4. Ustava koji glasi „djeca su dužna brinuti se za stare i nemoćne roditelje“. Svakako se radi o odredbi kojom najjasnije prepoznajemo kao temeljnu vrijednost u društvu dužnost da brinemo o našim roditeljima kada oni to ne mogu više činiti samostalno, jer su ostarjeli i postali nemoćni. O tomu što znači „brinuti“ govorit ćemo više u nastavku. Štoviše, članak 65 st.1. Ustava nalaže svima da štite djecu i nemoćne osobe. Jasno u toj odredbi prepoznajemo kolektivnu odgovornost radi zaštite svih ranjivih skupina u društvu, pa tako među njima i starijih osoba.

No, s ciljem dubinskog shvaćanja ustavnopravnih vrijednosti koje su utkane u obvezu uzdržavanja, svakako moramo spomenuti i neke druge odredbe. Ponajprije, potrebno je istaknuti članak 62. Ustava kojim se jasno prepoznaju zadaće socijalne države upravo u tomu što „…stvara socijalne, kulturne, odgojne, materijalne i druge uvjete kojima se promiče ostvarivanje prava na dostojan život.“ Tek što se pročita ovu odredbu postaje jasno koliko uvjeta – ne samo materijalnih – treba koegzistirati kako bi život svake osobe, pa tako i one starije životne dobi, mogao biti dostojanstveni. No, slika i dalje ne bi bila potpuna bez pozivanja na čl. 35. Ustava kojim se svakomu jamči poštovanje privatnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti. Vidjet ćemo i u nastavku rada da naročito za potrebe shvaćanja zakonske obveze uzdržavanja svakako bi bilo važno imati na umu zaštitu obiteljskog života, kao i dostojanstvo starije osobe. Na kraju, potrebno je spomenuti članak 14. Ustava kojim se jamči da svatko ima prava i slobode „ neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu,

10 Pitanje nije nimalo jednostavno, a svjedoči tomu činjenica da i u poredbenom pravu nailazimo na bogatu literaturu s time u svezi. *Ex plurimis*, van Houtte, J.; Breda, J., *Maintenance of the Aged by their Adult Children: an Adequate Legal Institution?*, u: *Family Law and Family Values*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2005., str. 243 *et seq*. Pearson, K. C*., Filial Support Laws in the Modern Era: Domestic and International Comparison of Enforcement Practices for Laws Requiring Adult Children to Support Indigent Parents,* 20 Elder L.J. 269, 2013., str. 1-28. U domaćoj se literaturi upućuje na Majstorović, I., *The Protection of Elderly Family Members and the Role of the State: A family Law Perspective*, in *The Future of Family Property in Europe*, Boele-Woelki, K.; Miles, J.; Scherpe, J. (ur.), Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011., str. 166.

11 Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14. U literaturi upućuje se na Smerdel, B., *Ustavno uređenje europske Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb, 2020., str. 373.

jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.“[12]

Na međunarodnom i europskom planu, pronalazimo značajan broj izvora na koji bismo se mogli (a i trebali) referirati pogotovo s ciljem pronalaženja temeljnih načela na kojima počivaju pravna rješenja usmjerena ka zaštiti položaja starijih osoba.[13] No, zbog ograničenja obima ovog rada, u tekstu ćemo se usredotočiti tek na nekoliko. Najvažniji dokument na kojeg se oslanjamo u interpretaciji ljudskih prava je Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i to poglavito referirajući se na njezin članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) i na članak 14. (zabrana diskriminacije).[14] No, važno je također pozvati se na Povelja Europske unije o temeljnim pravima: na samom početku – čak ispred prava na život – afirmira nepovredivost ljudskog dostojanstva (članak 1.).

Osim što Povelja, kao svojevrsni EU *pendant* EKLJP-a, jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života (članak 8.) te zabranu diskriminacije (članak 21.), ističući eksplicitno dob, još je važnije naglasiti to što posvećuje članak 25. starijim osobama.[15] Konkretno, odredba glasi: „Unija priznaje i poštuje prava starijih osoba na dostojan život i neovisnost te na sudjelovanje u društvenom i kulturnom životu.“ Dostojanstveni i neovisni život te biti dijelom društva prepoznati su kao osnovni faktori jamstva zaštite i brige o starijim osobama. Očito kritični aspekti koračanja u tu kasnu fazu života su gubitak ranijeg životnog standarda te napuštenost, usamljenost i isključenost. Na toj je valnoj dužini i članak 3., st. 3. UEU-a koji izrijekom jamči da Unija „suzbija društvenu isključenost i diskriminaciju, promiče socijalnu pravdu i zaštitu, ravnopravnost žena i muškaraca, međugeneracijsku solidarnost i zaštitu prava djeteta.“[16] Za potrebe ovog rada držimo posebno značajnim što se u primarnom pravu Europske unije ističe upravo međugeneracijska solidarnost.

Zacijelo je solidarnost bilo društvena, međugeneracijska ili obiteljska os oko koje se vrti cijeli diskurs glede uzdržavanja.[17]

No, do sada se nije naišlo ni na jedan međunarodni sporazum koji bi ciljano bio usmjeren na starije osobe. Štoviše, uopće nije definirana starija osoba. Moramo,

12 Dob nije izrijekom spomenuta, no svakako ju možemo tumačiti pod „druge osobine“. Ipak, dob se izričito spominje u Zakonu o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine, br. 85/08, 112/12 (članak 1.). Više o svemu u Majstorović, I., *Obiteljskopravna zaštita starijih osoba*, cit., str. 5-6.

13 Vrijedna publikacija koja se bavi upravo temom ljudskih prava osoba starije životne dobi jest: Lewis, B., Purser, K., Mackie, K., *The Human Rights of Older Persons. A Human Rights-Based Approach to Elder Law*, Springer, 2020.

14 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99 pročišćeni tekst, 8/99, - ispravak, 14/02, 1/06 i 13/17. U literaturi o važnosti Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kao „neposredan temelj građanskih (privatnih) prava pojedinaca“ vidi Gavella, N., *Privatno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2019., str. 101.

15 Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202, 7.6.2016.

16 Konsolidirana verzija Ugovora o EU-a (UEU) i Ugovora o funkcioniranju EU (UFEU), SL C 202, 7.6.2016.

17 Više o tomu u *Solidarity Across Generations. Comparative Law Perspectives*, Kasagi, E. (ur.), Springer, 2020. Također, Majstorović, I., *Promoting Intergenerational Solidarity in Croatian Family Law System: in Search of Coherent and Efficient Solutions*, u: *Les solidarites entre generations, Solidarities between Generations*, Fulchiron, H. (ur.), Bruylant, Bruxelles, 2013., str. 281-296.

stoga, zaključiti da trenutno starije osobe čine jedinu ranjivu skupinu koja nema „svoju konvenciju“. Postoji dakako vrijedan pokušaj Opće skupštine UN-a da se osvijesti potreba pravnog uređenja položaja starijih osoba kroz Načela Ujedinjenih naroda za starije osobe.[18] No, riječ je o dokumentu neobveznog karaktera.

U nedostatku specifične konvencije, najrelevantniji međunarodni dokument na kojeg se valja osloniti radi zaštite starijih osoba jest Konvencija o pravima osoba s invaliditetom.[19] S jedne strane smo istaknuli da nemamo preciznu definiciju starije osobe, dok s druge strane moramo istaknuti da Konvencija o pravima osoba s invaliditetom ne definira invaliditet na način da bi isključivao starost. *Ergo*, ova se konvencija može odnositi i na starije osobe. Preciznije, članak 1. nudi vrlo široku definiciju invaliditeta, gdje se posve logično može uvrstiti i starost. Ta široka definicija glasi: „osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.“[20]

U svijetlu svega spomenutoga, hrvatski je zakonodavac implementirao gore istaknute vrijednosti i načela u pojedinačne zakone kojima se reguliraju neki aspekti zaštite starijih osoba. Posebno ćemo se usredotočiti na Obiteljski zakon te na Zakon o obveznim odnosima, budući da prvi propisuje zakonsku obvezu uzdržavanja, dok drugi uređuje onu ugovornu.[21]

Zaključno, u ovom dijelu rada povratkom u hrvatsku realnost, potrebno je naglasiti kako se na brojne načine podiže svijest o pitanju pravne zaštite starijih osoba. Mnogo je učinjeno kroz izvješća pučke pravobraniteljice, a valja spomenuti i Deklaraciju o pravima umirovljenika i osoba starije životne dobi koju je Hrvatskog Sabor donio u prosincu 2024. godine.[22] Za potrebe ovoga rada smatramo zanimljivim istaknuti nekoliko točaka spomenute Deklaracije. U točci 1.: „Hrvatski sabor naglašava da osobe starije životne dobi imaju pravo na dostojanstvo u svim aspektima svoga života“; a u točci 2.: „Hrvatski sabor poziva na poštivanje ljudskih prava i zaštitu osoba starije životne dobi od svakog oblika zlostavljanja, zanemarivanja i diskriminacije.“ Nadalje, posebno značajnim doima se afirmacija pod točkom 21. Deklaracije o kojoj ćemo detaljnije u nastavku rada. Ista glasi: „Hrvatski sabor najoštrije osuđuje zlouporabu ugovora o dosmrtnom i doživotnom uzdržavanju.“

18 O Načelima Ujedinjenih naroda za starije osobe iz 1991. (Rez 46/91) vidi detaljno Majstorović, I., *Obiteljskopravna zaštita starijih osoba*, cit., str. 10.

19 Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i fakultativnog protokola uz konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/07.

20 Više u Majstorović, I., op. cit., str. 18-19.

21 Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20 i 49/23 (u nastavku ObZ). Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22 i 155/23 (u nastavku ZOO).

22 Deklaraciju o pravima umirovljenika i osoba starije životne, Narodne novine, br. 148/24. Valja istaknuti kako se podiže svijest o potrebi pravne zaštite osoba starije životne dobi i na regionalnoj razini. Takav je privjer nedavno donesena Deklaracija o osiguravanju i unaprjeđivanju kvalitete života osoba starije životne dobi u Primorsko-goranskoj županiji dostupna na: https://www.sn.pgz.hr/default.asp?Link=odluke&id=49248

3. Uzdržavanje kao zakonska obveza u hrvatskom obiteljskom pravu

3.1. Općenito o uzdržavanju u obiteljskom pravu

Obiteljski zakon detaljno regulira institut uzdržavanja među članovima obitelji te kogentnim normama propisuje takvu zakonsku obvezu. Ako s jedne strane valja odmah konstatirati da se zakonska obveza uzdržavanja proteklih desetljeća nije suviše mijenjala,[23] s druge, pak, strane treba zaključiti da se shvaćanje obitelji i obiteljskih odnosa kontinuirano mijenja.[24] Zakonska obveza uzdržavanja među članovima obitelji pronalazi svoj temelj i smisao postojanja upravo u brizi o članovima obitelji koji nisu u mogućnosti samostalno brinuti o sebi. Stoga, njihovi najbliži pozvani su brinuti o njima. Ti pojedinci koji su međusobno pozvani, rekli bismo ponajprije moralnom, a zatim i zakonskom obvezom, brinuti se jedni o drugima, povezani su posebnim (obiteljskim) odnosima koji su po definiciji intimne i osobne prirode.[25] To i jest bit specifičnog obiteljskopravnog uređenja određenih privatnopravnim odnosa među pojedincima. Riječ je o drugačijim i specifičnim odnosima naspram sličnim obrascima ponašanja koji nastaju među pojedincima koji nisu povezani obiteljskim odnosima.[26] Upravo tu pronalazimo smisao usporedbe zakonske i ugovorne obveze uzdržavanja i shvaćanja različitosti dvaju instituta, a sve s ciljem zaštite osoba starije životne dobi. Naročito složena slika realnosti pojavljuje se onda kada se te različite razine isprepliću, odnosno u slučaju kad pojedinci koji su po obiteljskom pravu dužni pružiti uzdržavanje to zapravo čine ugovornim putem. *Quid juris*?
Prima facie, onima koji se ne bave ovim pitanjima moglo bi se činiti da obiteljskopravno i obveznopravno zakonodavstvo uređuju pravila istog instituta na različitim temeljima. Prvome je temelj u zakonskoj obvezi, dok drugome u ugovoru. Ipak, obilježja uzdržavanja razlikuju se (ili barem u kondicionalu trebala bi se razlikovati), a cilj je ovog rada između ostalog osvijestiti te različitosti i naglasiti da nije pitanje izbora koja će obveza nastati. Posebno je važno kod obveza uzdržavanja odrasle djece u odnosu na njihove stare roditelje razlučiti zakonsku obvezu od ugovorne obveze uzdržavanja, da bi se procijenilo prihvatljivost izvršavanja zakonske obveze ugovornim putem, koja ovisi o okolnostima svakog pojedinog slučaja.

23 Prokop, A., *Porodično pravo. Odnosi roditelja i djece*, Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, Zagreb, 1966., str. 270.

24 Winkler, S., *Obiteljski odnosi*, u: *Europsko privatno pravo. Posebni dio*, Mišćenić, E. *et al.* (ur.), Školska knjiga, Zagreb, 2021., str. 442 *et seq*.

25 Hrabar, D., *Uvod u obiteljsko pravo*, u: *Obiteljsko pravo*, Hrabar, D. (ur.), Narodne novine, Zagreb, 2021., str. 3. ističe kako „bliskost članova obitelji je njezina temeljna odrednica, a međusobna privrženost njezino trajno obilježje.“ Isto tako vidi Alinčić, M., *Uvod u obiteljsko pravo*, u: Alinčić., M. *et al*., Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 7.

26 O posebnosti obiteljskih odnosa Alinčić, M., *Pojam, obilježja i izvori obiteljskog prava*, u: Alinčić, M. *et al.*, *Obiteljsko pravo*, Birotehnika, Zagreb, 1994., str. 19.

3.2. O zakonskoj obvezi uzdržavanja roditelja

Ustavna obveza uzdržavanja starih i nemoćnih roditelja pronalazi svoje zakonsko uređenje u Obiteljskom zakonu.

Društvene promjene kojima svjedočimo neprestano oblikuju naše shvaćanje obitelji, jer je isto promjenjivo te povijesno uvjetovano shodno vremenu u kojemu živimo.[27] U današnjici možemo konstatirati da naročito što se tiče zajednica parova živimo u doba obiteljskog pluralizma, dok kad promatramo obiteljske odnose koje nastaju srodstvom taj osjećaj povezanosti nažalost se u društvo shvaća izuzetno usko. Naime, misleći na obitelj, imamo na umu odnos između roditelja i maloljetne djece (ili punoljetne do osamostaljenja), odnosno ono što nazivamo nukleusnom obitelji. Kad djeca odrastu i zasnuju svoju obitelj, njihovi – u međuvremenu ostarjeli roditelji - potpadaju pod onaj često korišten pojam „šire obitelji“. Ipak, obiteljski zakon i dalje zadržava reguliranje, u našem slučaju uzdržavanja, šireg kruga osoba koje su vezane tim posebnim odnosima, raspoznajući iskonsku ljudsku potrebu za ispunjenjem i zaštitom u obiteljskoj zajednici. Želi se reći da iako možda u današnje doba se prema nekim članovima obitelji gubi, odnosno zanemaruje ona prvotno moralna obveza, i dalje postoji zakonska obveza brige o slabijim članovima obitelji.

U hrvatskom obiteljskom pravu jasno je i strogo propisana obveza uzdržavanja djece, roditelja, drugih srodnika i maćehe ili očuha, kao i obveza uzdržavanja bračnog druga, izvanbračnog druga i životnog partnera.[28] Štoviše, vrlo preciznim normama postavljen je imperativni okvir koji označava pravnu prirodu uzdržavanja.[29] Tako se člankom 281. ObZ-a jamči da je uzdržavanje (između ostalih) dužnost i pravo roditelja i djece. No, valja odmah naglasiti kako je obveza punoljetnog djeteta supsidijarnog karaktera. Imajući u vidu prvenstvenu obvezu uzajamnoga uzdržavanja među bračnim/izvanbračnim drugovima propisanu člankom 283. st. 2., ObZ-a, punoljetna će djeca biti dužna uzdržavati svoje stare i nemoćne roditelje tek ako oni ne ostvaruju uzdržavanje međusobno.[30]

---

27 Alinčić, M., *Uvod u obiteljsko pravo*, cit., str. 7. Citiramo Autoricu: „definicije obitelji rijetko je zakonski određuju, jer se smatra da je teško pravno odrediti pojavu koja nije statična, na koju utječu socio-ekonomski i drugi čimbenici u društvenom okružju.“

28 Obiteljski zakon, Narodne novine br. 103/15, 98/19, 47/20 i 49/23. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, Narodne novine, br. 92/14.

29 Vrlo detaljno i precizno o pravnoj prirodi uzdržavanja u Korać Graovac, A., *Uzdržavanje*, u: *Obiteljsko pravo*, Hrabar, D. (ur.), Narodne novine, Zagreb, 2021., str. 404 *et seq*. Autorica naglašava posebnosti koje zakonsko uzdržavanje razlikuju od ugovornog. Citiramo: „uzdržavanje je zakonska obveza; uzdržavanje je strogo osobna obveza; uzdržavanja se nitko ne može unaprijed odreći; uzdržavanje kao pravo ne zastaruje; uzdržavanje je privilegirano kod ovrhe u odnosu prema ostalim tražbinama; primanja na temelju uzdržavanja izuzeta su od ovrhe neke druge tražbine; isplaćeno uzdržavanje se ne vraća; *nemo pro paeterito allitur*.“ Za zanimljivu teorijsku obiteljskopravnu raščlambu glede pravne prirode zakonskog uzdržavanja u prošlosti upućuje se na Mladenović, M., *Porodično pravo*, knjiga II, Privredna štampa Beograd, 1981., str. 563 *et seq*.

30 Više o njihovom međusobnom uzdržavanju vidi u Šimović, I., *Uzdržavanje bračnih i izvanbračnih drugova te istospolnih partnera – hrvatska rješenja i europski kontekst*, Rev. soc. polit., god. 18, 2011., 3, str. 257-289.

Norma kojom se propisuje zakonska obveza punoljetne djece uzdržavanja *starih i nemoćnih roditelja* (koristeći riječi Ustava RH) sadržana je u članku 292., stavku 1. ObZ-a i glasi: „punoljetno dijete je dužno uzdržavati roditelja koji nije sposoban za rad, a nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine.“ Prema shvaćanju obiteljskog zakona „stari i nemoćni roditelji“ o kojima punoljetno dijete treba brinuti su oni koji nisu sposobni za rad, a nemaju dovoljno sredstava za život ili ih ne mogu ostvariti iz svoje imovine. Definiranje nemogućnosti i nesposobnosti brinuti se o sebi na prvi se pogled doima jasnom. Ipak, smatramo da je norma nedorečena.

Nameće se potreba tumačenja spomenutog članka u svijetlu svih ranije navedenih izvora koji definiraju konture pravne zaštite dostojanstvenog života osoba starije životne dobi, a na koji bi svatko trebao imati pravo kroz odgovarajući životni standard. Da to nije tako u realnosti jasno govore brojni pokazatelji siromaštva u staroj životnom dobi.[31] Razvidno je da se životni standard znatno srozava u starijoj dobi, a s time i dostojanstvenost starenja te samostalnost pojedinca.

Valja podsjetiti kako je uzdržavanje obveza „mješovite prirode: i osobne i imovinske naravi“.[32] Može li se reći da članak 292. ObZ-a ovakav kakvim jest predstavlja opravdanu zakonsku transpoziciju ustavno zagovarane vrijednosti? Rekle bismo da ne u potpunosti. Trebalo bi detaljnije istaknuti neimovinska obilježja uzdržavanja poput pomaganja, afektivne komponente, susreta i viđanja te poštovanja. Prisjetimo se odredbe sadržane u članku 31., stavak 2., ObZ-a kojom se propisuje dužnost bračnih drugova „jedan drugom biti vjerni, uzajamno se pomagati i uzdržavati, međusobno se poštovati te održavati skladne bračne i obiteljske odnose“. Čak u članku 89. ObZ-a stoji da dijete (misleći pritom prvenstveno na maloljetno dijete) „je dužno poštovati svoje roditelje i pomagati im u obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici u skladu sa svojom dobi i zrelošću te biti obzirno prema članovima obitelji.“ To su jasni primjeri u kojima je obiteljski zakonodavac napunio sadržajem taj neimovinski aspekt uzajamne brige. No, na sličnu normu ne nailazimo u pogledu uređenja međusobnog odnosa punoljetne djece i njihovih starih i nemoćnih roditelja. Zacijelo bi valjalo razmisliti o učvršćivanju solidarnosti upravo u tim odnosima unutar obitelji.

Kad govorimo o zakonskoj obvezi uzdržavanja, osim potreba uzdržavane osobe treba također uzeti u obzir mogućnosti davatelja uzdržavanja, u našem slučaju punoljetnog djeteta. S time u svezi, podsjećamo na načelo razmjernosti propisano člankom 282. ObZ-a. Nadalje, promatrajući uzdržavanje s aspekta obveze punoljetnog djeteta, iako se zakonska obveza uzdržavanja među roditeljima i djece može kvalificirati kao recipročna, to ne znači da su djeca dužna uzvratiti roditeljima ono što su u djetinjstvu (kada su oni bili ranjiva skupina) od njih dobili.[33] Naprotiv smatra se da je ta obveza u svakom smjeru neovisna i samostalna u odnosu

31 Vrlo je zanimljivo proučiti podatke o mirovinama. Vidi: *Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje*, broj 11/2025, prosinac 2025, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje.

32 Vrlo jasno ističe Korać Graovac, A., op. cit., str. 400.

33 Više o tomu u Korać Graovac, A., op. cit., str. 415.

na drugu.[34] Ipak, za razliku od prošlosti kad nisu postajala izuzeća,[35] danas se davatelj uzdržavanja može prema stavku 2., članka 292. ObZ-a „osloboditi dužnosti uzdržavanja roditelja koji ga iz neopravdanih razloga nije uzdržavao u vrijeme kad je to bila njegova zakonska obveza“.[36]

U svjetlu svega iznesenoga radi se o zakonskoj obvezi koja je po pitanju sadržaja uzdržavanja, poglavito onog nematerijalnog dijela, prilično štura. Postavlja se, stoga, pitanje je li moguće kroz sudsku praksu prepoznati sadržaj uzdržavanja kako u pogledu imovinskih, tako i osobnih potreba starog i nemoćnog roditelja.

3.3. Osnovna obilježja zakonske obveze uzdržavanja prema tumačenju sudske prakse

Za razliku od ugovorne obveze uzdržavanja gdje nailazimo na bogatu sudsku praksu, glede zakonske obveze uzdržavanja ne možemo reći isto. No, provedenom analizom nastojali smo prepoznati daje li sudska praksa ikakav doprinos ovoj raspravi glede shvaćanja sadržaja obveze uzdržavanja. Prije svega iz sudske prakse može se jasno zaključiti da zakonska obveza uzdržavanja propisana člankom 292. ObZ-a proizlazi iz članka 64., stavka 4. Ustava RH.[37] *Ergo*, unatoč prilično šturoj odredbi Obiteljskog zakona, koja se doima usmjerena gotovo isključivo na imovinski aspekt uzdržavanja, iz više sudskih odluka jasno se daje zaključiti da se u činjeničnom stanju, prepoznaje nemoć primatelja uzdržavanja ne samo u lošoj financijskoj situaciji (primjerice niska mirovina), već i u narušenom zdravstvenom stanju te nesposobnosti samostalno brinuti o sebi.[38] Štoviše, u pogledu utvrđivanja sadržaja zakonske obveze uzdržavanja, valja naglasiti da „briga podrazumijeva fizičku njegu i financijsku brigu“.[39]

Nadalje, brigu o starom i nemoćnom roditelju punoljetna djeca dijele ukoliko ih ima više: svatko od njih će biti zakonskih obvezan uzdržavati roditelja/e u skladu sa svojim mogućnostima sukladno ranije spomenutom članku 282. ObZ-a. Zanimljivo je da se u sudskoj praksi pojavljuje i situacija u kojoj su roditelji sklopili ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju s jednim djetetom, ali istovremeno traže uzdržavanje prema članku 292. ObZ-a od drugog punoljetnog djeteta. No, u tom je slučaju utvrđeno da roditelji nisu ispunjavali pretpostavke za ostvarivanje prava

34 Vidi više u Majstorović, I., op. cit., str. 93. Autorica jasno ističe kako „nije riječ o vraćanju uzdržavanja koje je dijete primilo, već o samostalnoj obvezi koja proizlazi iz načela obiteljske solidarnosti“.

35 Prokop, A., *Porodično pravo. Odnosi roditelja i djece*, cit., str. 270.

36 Primjerice v. Općinski građanski sud u Zagrebu, P Ob-706/2023-15 od 10.3.2025. Sud nije prihvatio navode da je majka u djetinstvu zlostavljala dijete i da ju je uzdržavala samo da dvanaeste godine života jer navodi nisu bili potkrljeplejni dokazima.

37 Tako primjerice Općinski sud u Varaždinu, P ob-570/2024-6 od 07.02.2025 i Općinski sud u Karlovcu, P Ob-290/2023-14 od 15.11.2024.

38 Prenosimo: „nije bila sposobna sama se brinuti o sebi, niti se mogla sama uzdržavati“. Tako Općinski sud u Pazinu P 168/2020-8 od 28.07.2022.

39 Općinski sud u Pazinu P 168/2020-8 od 28.07.2022. U ovoj se presudi utvrdila nedostojnost nasljeđivanja majke jer nije brinula za nju prema članku 292. ObZ-a.

na uzdržavanje (štoviše sud je utvrdio da se radilo o obijesnom parničenju), budući da ih je drugo dijete, izvršavajući ugovornu obvezu, uzdržavalo na način koji je ispunjavao svaku njihovu potrebu dostojanstvenog života u starijoj dobi. Kakav je to način bio, zapravo je definirano ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju, a predviđao je „svakovrsni oblik uzdržavanja“.[40] Drugim riječima, premda je davateljica uzdržavanja živjela u inozemstvu, savjesno je brinula o roditeljima osim novčanim davanjima, angažiranjem patronažne sestre, obilaskom djelatnika Crvenog Križa, plaćanjem usluga košenja trave i čišćenja okućnice.[41]

Zanimljivo je također istaknuti da nije svako osiromašenje relevantno ako roditelj može i dalje brinuti za svoje nužno uzdržavanje.[42]

Mogu se pronaći brojni razlozi nedostatka sudske prakse po ovom pitanju. Prvo, kao što ćemo vidjeti u nastavku rada, u velikom broju slučajeva ugovorna obveza uzdržavanja „apsorbira“ zakonsku. Drugo, jednim dijelom ne dolazi do spora, jer u najboljem i iskrenom duhu obiteljske solidarnosti, punoljetna djeca spontano brinu o svojim roditeljima. Treće, nerijetko sami roditelji, premda potrebiti, iz ponosa, iz straha ili iz neznanja ne traže pomoć u obitelji. Naime, radije bi zatražili pomoć u mjerama socijalne skrbi, negoli pitali svoju djecu. No, s time u vezi valja podsjetiti na načelo supsidijarnosti propisano člankom 4. Zakona o socijalnoj skrbi, koji glasi: „osoba koja ne može osigurati uzdržavanje svojim radom, pravima koja proizlaze iz rada ili osiguranja, primitkom od imovine, iz drugih izvora, od osoba koje su je dužne uzdržavati na temelju zakona kojim se uređuju obiteljski odnosi ili na neki drugi način može ostvariti naknade i usluge u sustavu socijalne skrbi pod uvjetima i na način propisan ovim Zakonom.“[43] Dalo bi se zaključiti da bi broj predmeta vezan uz zakonske obveze uzdržavanja s godinama trebao blago rasti, što bude više godina prolazilo, a broj starijih osoba rastao. Ako tako ne bude bilo, za vjerovati je da zakonska obveza uzdržavanja ostaje neispunjena, pa se postavlja pitanje zamjenjuje li *de facto* ugovorna obveza uzdržavanja zakonsku? Ako da, koji je razlog tomu? Bi li rješenje bilo ograničiti zakonskim obveznicima mogućnost sklapanja ugovora o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju sa svojim roditeljima? Iz onoga što se moglo analizirati sadržaj zakonske obveze uzdržavanja prepoznat je na samoj granici pukog preživljavanja, daleko od dostojanstvenog starenja. Vjeruju li možda roditelji da će punoljetna djeca savjesnije brinuti o njima ako dobiju nešto za uzvrat? S time u vezi, možemo li tvrditi da stari i nemoćni roditelj koji ima nekretninu u kojoj živi i ostvaruje svoje temeljno ljudsko pravo na dom je automatski roditelj koji može brinuti o sebi? A što ako ranjivost nije vezana uz materijalnu neimaštinu, već bolest

40 Općinski sud u Karlovcu P ob-290/2023-14 od 15.11.2024.

41 Detaljno Općinski sud u Karlovcu P-Ob-290/2023-14 od 15.11.2024.

42 Općinski sud u Zlataru P 394/2022-23 od 30.11.2023. U presudi Općinski sud u Sisku K 409/2021-14 od 27.04.2023. daje se iščitati da nužno uzdržavanje znači „uvjete za život u vidu prehrane, higijene i grijanja“.

43 Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23 i 61/25. U obiteljskopravnoj doktrini vidi Majstorović, I., *The Protection of Elderly Family Members and the Role of the State: A family Law Perspective*, cit., str. 166.

ili invaliditet? Mogući odgovori na ova pitanja vode nas daleko od načela obiteljske solidarnosti. Pokušat ćemo u nastavku promišljati o tomu.

Na samom kraju, premda nema prostora za ulaziti u analizu obveze uzdržavanja među drugim članovima obitelji, kad govorimo o starijim i nemoćnim osobama, vrijedno je spomena da Obiteljski zakon također priznaje pravo na uzdržavanje očuhu i maćehi (članak 293. ObZ-a), kao i baki i djedu 294. ObZ-a.[44]

3.4. Načelo obiteljske solidarnosti

Osjećaji su temelj društvenih odnosa, osobito obiteljskih. Budući da se donekle bojimo ili suzdržavamo govoriti o emocionalnoj komponenti tih odnosa, pozivamo se na nju promišljajući o značaju obiteljske solidarnosti. Članak. 4. ObZ-a jasno propisuje da „solidarnost je temeljno načelo obiteljskog života. Svi članovi obitelji moraju se uzajamno poštovati i jedan drugome pomagati.“ Posve smo složni u konstataciji da je riječ o jednom od temeljnih načela obiteljskoga prava.[45] Pogotovo, sve dok stvari u obiteljskoj zajednici funkcionira dobro, bez potrebe za intervencijom u obiteljski život. Međutim, što kad nastane problem uslijed kojeg nedostaje element dobrovoljnosti na temelju kojeg, ponukani altruističkom duhom, bismo trebali biti solidarni s članovima naše obitelji kojima je potrebna naša pomoć i potpora? Je li opravdano pozivati se imperativom na obiteljsku solidarnost ili bi jednostavno (a i pomalo nihilistički) trebalo zaključiti da kad ne postoji spontanost u brizi za nemoćnog člana obitelji nema *de facto* solidarnosti? Drugim riječima je li moguće nametnuti solidarnost? Vjerujemo da bi odgovor trebao biti afirmativan.

Uvažavanje načela obiteljske solidarnost dakako predstavlja temelj uređenja brojnih instituta obiteljskoga prava, pa tako i uzdržavanja. Činjenica da Obiteljski zakon regulira uzdržavanje kogentnim normama, za slučajeve kad članovi obitelji ne postupaju spontano nego prinudno, ne anulira funkciju solidarnosti. Uostalom, pravo tomu i služi, odnosno da moralne norme, onda kad je potrebno, pretoči u pravne norme. To jest moralna i odgojna funkcija prava, koja služi društvu kao korektiv onda kad, kao u ovom slučaju, pojedinci ne postupaju po svojoj savjesti i spontano.

U teoriji se silno proučavaju promjene u obitelji, dok se ne propituju dovoljno temeljna načela na kojima ta ista obitelj počiva. Ranije se spominjalo kako se obitelj mijenja i kako sve uže, napose u odnosima među srodnicima, gledamo na nju. No, jesmo li se priupitali ne bi li trebalo transformaciji u obitelji, naročito uslijed sve izraženijih tendencija ka individualizaciji i kontraktualizaciji odnosa, slijediti novo shvaćanje solidarnosti?

Mišljenja smo da obiteljska solidarnost nije samo moralni nego i pravni imperativ, a razlog tomu leži upravo u zaštiti ranjivih pojedinaca, u našem slučaju

44 Majstorović, I., *Obiteljskopravna zaštita starijih osoba*, cit., str. 92. ističe kako „starije osobe u tome krugu mogu naći u više pravnih pozicija – kao roditelj, bake i djedovi, bračni drugovi (odnosno izvanbračni drugovi ili životni partneri) te maćehe odnosno očusi“.

45 Upućuje se na Hrabar, D., *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*, Narodne novine, Zagreb, 2019., str. 46. Doslovno citiramo: „solidarnost istaknuta kao temeljno načelo obuhvaća raznolike oblike uzajamne interakcije članova obitelji, ovisno o strukturi obitelji, potrebama članova i konkretnoj situaciji.“

osoba starije životne dobi, unutar obitelji. Ne možemo zamisliti da se oslabljivanjem obitelji, teret solidarnosti u cijelosti prebaci na društvo. To zasigurno ne bi jamčilo dostojanstveni život osobama starije životne dobi. Naprotiv, predlažemo shvaćanje načela obiteljske solidarnosti kao funkcionalnog ostvarenja dostojanstvenog života svakog člana obitelji.

Obitelj nije samo emocionalna, već i najintimnija društvena zajednica u kojoj se razvija ljudska osobnost, u kojoj se jamči skrb i zaštita, međusobna podrška, a sve to s ciljem unaprjeđenja svakog njezina člana. Pravo na dostojanstvo iskonski se ostvaruje samo onda kad solidarnost jamči (spontano ili ne) da nitko ne ostane sam u trenucima slabosti, osiguravajući odgovarajući životni standard za djecu, starije osobe, osobe s invaliditetom i općenito ranjive osobe u obitelji.

4. Uzdržavanje kao ugovorna obveza u hrvatskom pravu

4.1. Općenito

U hrvatskom ugovornom pravu uzdržavanje se kao bitan sastojak ugovora (*essentialia negotii*)[46] i glavna činidba javlja u dvije varijante ugovora o uzdržavanju, ugovora o doživotnom[47] i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju.[48, 49] Za ove se ugovore u literaturi ističe da imaju važnu društvenu svrhu koja se ogleda u zadovoljavanju potreba pojedinaca koje ne može pokriti državna zajednica.[50] Obje varijante ugovora

46 Bitni sastojci pravnog posla jesu oni bez kojih taj tip ugovora ne nastaje. Vidi: Klarić, P., Vedriš, M., *Građansko pravo*, Narodne novine, 2025., Zagreb, str. 112-113.

47 Ugovorom o doživotnom uzdržavanju (uz prijenos imovine nakon smrti) davatelj uzdržavanja se obvezuje drugu ugovornu stranku ili trećega (primatelja uzdržavanja) uzdržavati do njegove smrti, dok se druga strana obvezuje kao protučinidbu dati svu ili dio svoje imovine čije je stjecanje odgođeno do trenutka smrti primatelja uzdržavanja (čl. 579. st. 1. ZOO-a).

48 Ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju (uz istodobni prijenos imovine) davatelj uzdržavanja se obvezuje drugu stranu ili trećega (primatelja uzdržavanja) uzdržavati do njegove smrti, dok se druga strana obvezuje za života prenijeti svu ili dio svoje imovine (čl. 586. st. 1. ZOO-a).

49 Trenutak prijenosa imovine temeljna je razlika između ova dva ugovora, koja je u praksi izazivala velike probleme i primatelji uzdržavanja iz ugovora o dosmrtnom uzdržavanju često tvrde da za tu razliku nisu znali i da su vjerovali da će imovina ostati njihova do trenutka smrti. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim odnosima iz 2023. godine (Narodne novine, br. 155/2023, dalje u tekstu: ZID ZOO) u nazive tih ugovora dodan je i trenutak prijenosa imovine. O samim izmjenama ZOO-a i (ne)mogućnosti da se njima bitnije zaštiti primatelje uzdržavanja od zloporaba vidi: Bukovac Puvača, M., *Novo uređenje ugovora o uzdržavanju u Zakonu o obveznim odnosima,* Informator, br. 6820, 2024, str. 1-4. Za temu ovoga rada, odnosno sam pojam i sadržaj uzdržavanja na temelju ugovora, valjanost i raskid tih ugovora, sam trenutak prijenosa imovine nije toliko relevantan. Zato ćemo za oba ugovora koristiti opći pojam „ugovor o uzdržavanju“, a samo tamo gdje je ta razlika bitna precizirati o kojem se od ova dva ugovora radi.

50 Jakovina, D., *Ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju uz promišljanja de lege ferenda*, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 30, Organizator, Zagreb, 2023., str. 120.; Gorenc, V., ur. *Komentar Zakona o obveznim odnosima,* RRiF Plus, Zagreb, 2005., str. 866.

o uzdržavanju imaju iste temeljne karakteristike, radi se o dvostranoobveznim, naplatnim i strogo formalnim ugovorima.[51]

Obvezu uzdržavanja moguće je kao činidbu ugovoriti i u nekim drugim naplatnim ugovorima, a u besplatnom ugovoru u pravilu otvara pitanje kako ta obveza utječe na tu njegovu karakteristiku, odnosno radi li se samo o nalogu (nametu), kao sporednom sastojku besplatnog ugovora[52] ili ga pretvara u naplatni ili u mješoviti ugovor.[53] U ovom radu razmatramo uzdržavanje kao činidbu u navedena dva imenovana ugovora o uzdržavanju, prvenstveno kroz analizu recentne sudske prakse[54] koja ukazuje na sporna pitanja i probleme koja se u svezi ugovornog uzdržavanja osoba starije životne dobi javljaju, kao i moguće zloporabe tih ugovora.[55]

Na neizvršavanje obveze uzdržavanja često se u praksi poziva pri opozivu ugovora o darovanju učinjenog potomcima, pa se određena pozornost u ovom radu posvećuje i sudskoj praksi u tom pitanju, budući da darodavci obvezu svog uzdržavanja iako nije ugovorena, očekuju, odnosno ukoliko se ona ne izvršava u opsegu i na način koji smatraju zadovoljavajućim, takvo ponašanje obdarenika doživljavaju kao njegovu grubu nezahvalnost.[56]

Zbog činjenice da se imovina koja je predmet ugovora o uzdržavanju ne prenosi besplatno, već kao naknada za dano uzdržavanje, oni se ne mogu pobijati

51 O samim ugovorima više vidi: Crnić, J., *Ugovor o doživotnom uzdržavanju i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju*, u: *Novi Zakon o obveznim odnosima: zbornik radova*, ur. Jakša Barbić i dr., Organizator, Zagreb, 2005., Crnić, J., Končić, A.-M., *Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju*, Informator, br. 5330, 2005., str. 9-16., Crnić, J., Končić, A.-M., *Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju: komentar članaka 579.–589. Zakona o obveznim odnosima*, Novi informator, Zagreb, 2008.

52 Namet (nalog) jedan je od tipičnih i najčešćih nuzgrednih sastojaka pravnih poslova (*accidentalia negotii*), sastojaka koji vrijede samo ako ih stranke ugovore. Njima stranke sadržaj pravnog posla prilagođavaju vlastitim potrebama, ali ne smiju zadirati u njihove bitne sastojke. Namet je nuzgredna odredba dodana besplatnom pravnom poslu kojom se stjecatelju nameće neka dužnost, ali nema/ne smije imati karakter protučinidbe. Vidi: Klarić, P., Vedriš, M., op. cit., str. 114., 125-126. Granica između dužnosti nametnute ugovornoj stranci i protučinidbe može se odrediti samo uzimajući u obzir sve druge sastojke ugovora i okolnosti konkretnog slučaja.

53 Tako, iako je Ugovor ustupu i raspodjeli imovine za života u pravilu besplatan, njime je moguće za sebe, bračnog druga ili neku treću osobu ugovoriti i osnivanje neke osobne služnosti ili stvarnog tereta na svim ili samo nekim od predmeta koji se ustupaju ili ugovoriti doživotnu rentu u naravi ili novcu, doživotno uzdržavanje ili kakvu drugu naknadu (čl. 110. st. 1. ZN-a). Ovo je podijelilo pravnu teoriju po pitanju čini li to taj ugovor i dalje besplatnim ili se radi o naplatnom ili barem mješovitom ugovoru. O tome više vidi kod: Tuhtan Grgić, I., *Ugovor o nasljeđivanju*, Doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 298.

54 Ovi su ugovori zbog svojih specifičnosti i društene uloge koju imaju u pravnoj teoriji izazivali razmjerno puno pozornosti, a i sudska je praksa dala odgovore na niz pitanja koja je njihova primjena otvarala. Autorice se u ovom radu zadržavaju na recentnim sudskim odlukama za koje smatraju da prikazuju „realnost“ njihova korištenja u posljednjih desetak godina, kada su kritike tih ugovora doživjele svojevrsni vrhunac i dovele do izmjena njihova normativnog okvira 2023. godine.

55 Odluke izabrane za prikaz jesu one u kojima se kao parnične stranke javljaju članovi uže obitelji, a koje zapravo i prevladavaju u postupcima u kojima se traži raskid tih ugovora ili pobija njihova valjanost.

56 Vidi *infra,* 4.5.

zbog povrede nužnog dijela.[57] Ipak nasljednici ostavitelja često osporavaju ugovor zbog povrede njihova nužnog dijela i/ili ističu da za taj ugovor do smrti ostavitelje nisu znali,[58] što samo po sebi ne može utjecati na njegovu valjanost. „Pravni učinak ugovora o doživotnom uzdržavanju je upravo takav da imovina primatelja uzdržavanja obuhvaćena ugovorom ne ulazi u ostavinsku masu primatelja uzdržavanja, odnosno takvim ugovorom se i nužni nasljednici lišavaju nužnog dijela koji bi im pripao po zakonu da nema ugovora.“[59] Suglasnost nasljednika nije pretpostavka valjanosti ugovora[60] i primatelj uzdržavanja ga može zaključiti bilo s nekima od njih, bilo s trećim osobama.[61]

U starijoj se literaturi zaključivanje ugovora o uzdržavanju između bračnih drugova i između roditelja i djece, smatralo ništetnim, jer se držalo protivnim kogentnim propisima i njihovim zakonskim obvezama na međusobno pomaganje i uzdržavanje.[62] U sudskoj je praksi, međutim, zauzet stav da sama činjenica da bi osobe koje se javljaju u ulozi davatelja uzdržavanja i prema zakonu bile dužne uzdržavati primatelja uzdržavanja ne utječe na valjanost tog ugovora,[63] koji se ustalio.[64]

57 Zbog povrede nužnog dijela mogu se pobijati samo oporuka i druga besplatna raspolaganja (darovi) ostavitelja (čl. 77. Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19, u daljnjem tekstu: ZN). O zaštiti nužnog dijela od povreda vidi: Gavella, N., Belaj, V., *Nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 228-236.

58 Vidi npr: Županijski sud u Varaždinu, Gž 4156/11-2 od 23.03.2012.

59 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 2539/2017-2, od 24.03.2021.

60 Suglasnost (prethodno odobrenje) traži se samo iznimno, kada skrbnik u ime i za račun štićenika sklapa ugovor o dosmrtnom ili doživotnom uzdržavanju, a daje je Hrvatski zavod za socijalni rad. (Čl. 261. st. 6. ObZ-a.)

61 Pod prijetnjom ništetnosti ugovora, u ulozi davatelja uzdržavanja ne mogu biti pravne i fizičke osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi i osobe koje su zaposlene u djelatnosti socijalne skrbi (čl. 170. st. 2. Zakona o socijalnoj skrbi, Narodne novine, br. 18/22., 46/22., 119/22., 71/23., 156/23., 61/25.). Prema čl. 248. ObZ-a, skrbnik ne može biti osoba s kojom je ili s čijim je bračnim odnosno izvanbračnim drugom štićenik sklopio ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju.

62 Subotić-Konstantinović, N,. *Ugovor o doživotnom izdržavanju,* u: *Enciklopedija imovinskog prava i udruženog rada*, *tom treći,* Službeni list SFRJ, Beograd, 1978., str. 520; Vizner, B., Kapor, V., Carić, S., *Ugovori građanskog i privrednog prava*, Riječka tiskara, Rijeka, 1971., str. 552.

63 Vrhovni sud Bosne i Hercegovine, Gž-1712/67 Gž-1712/67 od 4.02.1969. (*cit.* prema: Vizner, Kapor i Carić, *Ugovori građanskog i privrednog prava*, str. 541.

64 „Činjenica da je davatelj uzdržavanja osoba koja bi inače po zakonu bila obvezna uzdržavati primatelja uzdržavanja ne čini sama po sebi ništetnim ugovor o doživotnom uzdržavanju.“ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-715/85 od 8. svibnja 1985., PSP-29/81.
„Na odluku o tome s kim će neka osoba sklopiti ugovor o doživotnom uzdržavanju utječu brojni činitelji, a bliskost s osobom - davateljem uzdržavanja je svakako jedan od važnijih. Pritom nema zapreke da neka osoba sklopi ugovor o doživotnom uzdržavanju s osobom koja i inače ima po zakonu obvezu brinuti se o primatelju (npr. s roditeljima, djecom ili suprugom), a nema zapreke niti da se na strani davatelja uzdržavanja u ugovoru pojavi osoba koja spada u krug zakonskih nasljednika primatelja uzdržavanja.“ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-2539/2017-2 od 24.03.2021.
„Ugovor o doživotnom uzdržavanju mogu valjano zaključiti, uz postojanje općih pretpostavki osobe koje su po samom zakonu dužne se međusobno uzdržavati, odnosno pomagati, pa što se tiče odnosa roditeljstva oca primatelja uzdržavanja i kćerke davatelja uzdržavanja, nije osnovan žalbeni navod da zbog tog razloga ne bi mogli valjano zaključiti ugovor.“ Županijski sud u Puli - Pola, Gž-1533/2010-2 od 15.10.2012.

Odgovor na pitanje zašto osoba koja ima zakonsku obvezu uzdržavanja može zaključiti valjani ugovor u kojem preuzima tu obvezu uz naknadu (stjecanje imovine primatelja uzdržavanja) upućuje na temeljne razlike zakonske i ugovorne obveze uzdržavanja. Zakonska obveza uzdržavanja postoji samo iznimno, ukoliko si osoba ne može sama osigurati skrb,[65] a čak i tada samo u granicama mogućnosti obveznika uzdržavanja i razmjerno potrebama korisnika.[66] Zato ugovorna obveza uzdržavanja može (autorice smatraju i da bi trebala) biti po sadržaju i obujmu šira od one zakonske jer nije ograničena i uvjetovana potrebama korisnika i mogućnostima obveznika. Kako je već navedeno, iz analize sadržaja zakonske obveze uzdržavanja, čini se da je moguće zaključiti da je on prepoznat na samoj granici pukog preživljavanja, što je vrlo dalekog od dostojanstvenog starenja. Budući da se primatelji uzdržavanja ugovorom o uzdržavanju obvezuju kao naknadu za uzdržavanje prenijeti dio ili cijelu imovinu, u pravilu se ne mogu smatrati osobom koja „nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine“ (čl. 292. st. 1. ObZ), odnosno nije ispunjena pretpostavka za ostvarivanje prava na zakonsko uzdržavanje. Međutim, iako bi upravo ugovorima o uzdržavanju te osobe iz svoje imovine mogle osigurati sredstva za život, sama činjenica da imaju određenu imovinu ne znači da je time riješeno i pitanje njihovog uzdržavanja. Nažalost, brojni sporovi koji se pred hrvatskim sudovima vode u svezi ugovora o uzdržavanju[67] ukazuju na zloporabe na štetu primatelja uzdržavanja koje za rezultat imaju da oni često ostaju i bez imovine i bez uzdržavanja i posljednje godine života provode u parničenju, što je zaista daleko od ideje dostojanstvenog starenja.

Kako proizlazi iz same prirode obveze uzdržavanja, a sudovi se na to često u svojim odlukama pozivaju, zaključivanje ugovora o uzdržavanju odnosno izvršavanje u njima preuzetih obveza, pretpostavlja odnos povjerenja i međusobnog poštivanja stranaka.[68] Pretpostavka je da on postoji prvenstveno između najbliže povezanih osoba, roditelja i djece te članova uže obitelji, ali jasno je da formalna bliskost ne garantira takvu kvalitetu međusobnih odnosa. Ti se ugovori često zaključuju u situacijama u kojima se već i prije zaključivanja ugovora dijete skrbilo o roditelju i preko minimuma svoje zakonske obveze, ali se, čemu svjedoče brojni slučajevi

65 Vidi *supra,* 3.2.

66 Vidi *supra*, 3.2.

67 Člankom 4. ZID ZOO-a u ZOO je dodan čl. 580 a ZOO-a kojim je predviđeno osnivanje Registra ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju od strane Hrvatske javnobilježničke komore, te propisano koji će se podaci u njemu voditi. Osim podataka o primateljima i davateljima uzdržavanja, ovlaštenim osobama te samih zaključenih ugovora, upisuju se i podaci o postupcima pokrenutim radi izmjene, raskida, utvrđenja ništetnim ili poništenja tih ugovora, podaci o datumu i načinu pravomoćnih okončanja tih postupaka, podaci o prestanku obveza po tim ugovorima ispunjenjem, te sve izmjene navedenih podataka (vidi: čl. 580a ZOO-a i čl. 1. st. 2. i 3. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, Narodne novine, br. 56/24.). Ovi bi podaci trebali odražavati pravu sliku odnosa između broja ugovora o uzdržavanju koji su uredno izvršeni i ispunili svoju svrhu i onih koji to nisu (naravno, ograničeno na predmete u kojima su stranke zatražile pravorijek, jer se upravo kod ovih ugovora često ističu brojni razlozi koji nezadovoljne stranke od toga odvraćaju).

68 „Na odluku o tome s kim će neka osoba sklopiti ugovor o doživotnom uzdržavanju utječu brojni činitelji, a bliskost s osobom - davateljem uzdržavanja je svakako jedan od važnijih.“ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-2539/2017-2 od 24.03.2021.

iz prakse, ti ugovori kasnije pokažu i jednim od (često i glavnim) uzroka sukoba u obitelji.[69]

Kada starije osobe nemaju osigurano uzdržavanje od strane uže ili šire obitelji, nerijetko postaju žrtve zloupotreba od strane osoba izvan obitelji, za koje se u javnosti uobičajio naziv „profesionalni davatelji uzdržavanja“.[70]

4.2. Sadržaj ugovorne obveze uzdržavanja

Definiranje sadržaja uzdržavanja kao ugovorne obveze u hrvatskom pravu prepušteno je autonomiji volje stranaka.[71] U ugovorima se često način uzdržavanja vrlo načelno određuje, npr.: „…obvezala se primatelja uzdržavanja doživotno uzdržavati na način što će skrbiti o kućnim poslovima i poslovima oko kuće, podmirivati sve njegove troškove nužne za život i zdravlje primatelja uzdržavanja, ako ih on iz svoje imovine i primanja ne bi mogao sam podmiriti, u slučaju duge i teške bolesti ili invalidnosti primatelja uzdržavanja osigurati mu odgovarajuću njegu stručnih osoba, a po njegovoj smrti dostojno ga i o svom trošku sahraniti u skladu s mjesnim običajima i prilikama,“[72] ili “obvezu smještaja tužiteljice ili u kućanstvo plaćene njegovateljice ili u ustanovu za skrb o starijim osobama, uz daljnju obvezu doplate troškova smještaja ukoliko te troškovi ne bi mogli biti podmireni iz mirovine tužiteljice, kupnje potrebne odjeće i obuće, podmirenja troškova otplate kredita za otkup stana i režijskih troškova, te obvezu podmirenja troškova liječenja i konačno ukopa prema mjesnim običajima.“ [73]

Nerijetko se dešava da su stranke pri zaključivanju ugovora u kojem je uzdržavanje ugovoreno imale vrlo različito shvaćanje o tome što je zapravo ugovoreno, jer se njihove predodžbe o tome što će se izvršavati, u kojem opsegu i sadržaju, ne podudaraju, a čega često nisu svjesne (posebno ne starije osobe koje bi uzdržavanje trebale primati). Budući da se u praksi često dovodila u pitanje činjenica koliko su primatelji uzdržavanja zaista razumjeli pravnu prirodu i učinke ugovora

69 U sudskoj praksi se, nažalost, još niz godina nakon smrti ostavitelja njihova djeca spore o imovini i neovisno o mogućoj pravnoj utemeljenosti tužbenih zahtjeva, to je odraz stvarnosti i narušenih obiteljskih odnosa u kojima su obiteljska solidarnost, moralne obveze i poštivanje volje roditelja izgubile bitku sa željom za stjecanjem imovine.

70 U javnosti su se ugovori o uzdržavanju kao instrumenti zloupotrebe starijih osoba posljednjih godina sve ozbiljnije kritizirali. Na činjenicu da su starije osobe laka meta i da postoje davatelji uzdržavanja koji imaju zaključenih čak nekoliko desetaka ugovora i niz drugih problema kontinuirano je upozoravalo niz umirovljeničkih udruga i pravobraniteljica za ljudska prava. Njihova detaljnija obrada prelazi okvire ovoga rada, ovdje samo napomena da je izmjenama ZOO-a iz 2023. godine postrožena forma ugovora u smislu preciziranja obveza ovlaštenih osoba i pretpostavke njegova zaključivanja, a broj primatelja uzdržavanja po jednom davatelju ograničen na tri. (više vidi: Bukovac Puvača, M., op. cit., str. 1-4.).

71 ZOO ne definira pojam uzdržavanja, kao ni Zakon o nasljeđivanju koji također spominje uzdržavanje kao moguću protučinidbu kod Ugovora o ustupu i raspodjeli imovine za života (čl. 110. st. 1.). Prema čl. 125. t. 4. ZN-a nedostojan je za nasljeđivanje nasljednik koji se teže ogriješio o obvezu uzdržavanja prema ostavitelju, međutim zakon se izričito poziva na zakonsku obvezu uzdržavanja, pa neizvršavanje ugovorne obveze uzdržavatelja ne čini nasljednika nedostojnim za nasljeđivanje.

72 Općinski sud u Puli - Pola, P-1808/2019-16, od 30.07.2021.

73 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 590/2009-2 od 07.12.2011.

koje su zaključile, izmjenama ZOO-a iz 2023. godine nastojalo se precizirati obveze ovlaštenih osoba prilikom ovjere ili sastavljanja ugovora. Sada sudac ili javni bilježnik mora *ugovarateljima pročitati ugovor te će ih detaljno i ugovarateljima razumljivim riječima upozoriti na prava i obveze koje proizlaze iz ugovora*. *Ovlaštena će osoba provjeriti neposrednim pitanjima jesu li obje ugovorne strane razumjele prava i obveze koje za njih proizlaze iz ugovora* (čl. 580. st. 5. ZOO-a).[74] Ovakvo istaknuta obveza trebala bi doprinijeti većoj zaštiti stranaka, odnosno zakonodavac je upravo postupanje ovlaštenih osoba prepoznao kao jednu od mogućih brana zloupotrebama tih ugovora.[75]

Pri tumačenju onoga što su konkretno ugovorile u pisanom ugovoru, spornim se može javiti pitanje što je stranci koja prima uzdržavanje bilo obećano, a nije izričito u pisanom ugovoru navedeno, iako je (nekad i bitno) utjecalo na njenu odluku da ugovor zaključi. One mogu i pogrešno držati da je negdje propisano što sve druga strana, koja preuzima obvezu njihova uzdržavanja, treba činiti, odnosno vjerovati da postoji zakonska definicija uzdržavanja, te stoga ne smatraju potrebnim detaljno propitivati i ulaziti u sadržaj uzdržavanja koje ugovaraju.

Budući da se radi o ugovorima koji pretpostavljaju duže trajanje izvršavanja obveza, potrebe i mogućnosti stranaka su podložne promjenama i zapravo je gotovo nemoguće u vrijeme zaključivanja ugovora posve precizirati sadržaj i opseg uzdržavanja. Zato u ugovorima ne čude izrazi „prema potrebama“, „prema mogućnostima“ i slično, koji jasno ukazuju da je sadržaj samog uzdržavanja promjenjiv, odnosno treba biti prilagodljiv promjeni okolnosti tijekom vremena. Iako uzdržavanje u ugovoru ne može biti posve precizno određeno, ono svakako treba biti odredivo u što je višem stupnju, posebno iz razloga što sud o (ne)izvršavanju ugovornih obveza kao razlogu raskida istog odlučuje prema sadržaju i obimu tih obveza navedenih u ugovoru.[76]

Izmjenama ZOO-a iz 2023. godine nakon definicije ugovora o doživotnom uzdržavanju (čl. 579. st. 1.) dodan je st. 2. koji sadrži odredbu o obveznom sadržaju tog ugovora, odnosno propisuje minimum pitanja koja ugovor mora odrediti: „*među ostalim, određuje mjesto stanovanja primatelja uzdržavanja (u njegovu stambenom prostoru, u stambenom prostoru davatelja uzdržavanja, u specijaliziranoj ustanovi ili u drugom odgovarajućem smještaju), obveza prehrane, njege i brige o zdravlju primatelja uzdržavanja te zadovoljavanja njegovih ostalih osnovnih životnih potreba, snošenje troška režija i pogreba primatelja uzdržavanja.*“[77]

Posebno je bitno naglasiti da ugovorno uzdržavanje, kao i ono na temelju

74 Do sada je ovlaštena osoba imala načelnu obvezu ugovarateljima ugovora o doživotnom uzdržavanju *pročitati ugovor i upozoriti ih na njegove posljedice* (bivši čl. 580. st. 2. ZOO-a).

75 Iako je bilo i prijedloga da se u postupak zaključivanja tih ugovora uključe tijela socijalne skrbi i druga stručna tijela u smislu izdavanja mišljenja o psihofizičkom stanju primatelja, mogućnosti da shvati značenje ugovora i sl., obveza procjene koliko je primatelj uzdržavanja zaista sposoban shvatiti ugovor i njegove pravne posljedice, ostala je na ovlaštenim osobama.

76 Vidi *infra*, 4.4.

77 Čl. 2. st. 3. ZID ZOO. Nakon definicije ugovora o dosmrtnom uzdržavanju u čl. 586. ZOO-a nije bilo potrebe dodavati posebnu odredbu, budući da, temeljem čl. 589. ZOO, navedeni sadržaj ugovorenog uzdržavanja vrijedi i za te ugovore.

zakonske obveze ne treba shvatiti isključivo kao financijsku pomoć primateljima uzdržavanja. Pomoć i briga koju te osobe trebaju ne iscrpljuje se u financiranju od strane davatelja uzdržavanja, ponekad je one čak i ne trebaju, ali nisu sposobne same obavljati kućanske poslove, održavati higijenu, brinuti o zdravlju i sl.,[78] a ne treba zanemariti i njihove emocionalne potrebe za društvom i uključenosti u društvo, posebno u obitelj na što nas, uostalom, podsjećaju brojni ranije spomenuti međunarodni i europski izvori.

4.3. Valjanost ugovora o uzdržavanju

Najčešći sporovi vezani za ugovore o uzdržavanju od početaka njihove primjene u praksi jesu oni o pitanju njihove valjanosti te raskidu zbog neizvršavanja ugovorene obveze uzdržavanja. U recentnoj sudskoj praksi tužbene zahtjeve u kojima tužitelji traže od suda utvrđenje ništetnost ugovora (i nalaganje uspostave ranijeg zemljišnoknjižnog stanja, ako je isti proveden u zemljišnim knjigama), tužitelji ponekad temelje na razlozima koji ZOO-om nisu propisani kao razlozi ništetnosti. Tu se najčešće radi o pozivanju na navodno neispunjavanje obveza davatelja uzdržavanja,[79] što svakako nije potencijalni razlog ništetnosti,[80] već bi eventualno (ako se neispunjavanje u postupku utvrdi) mogao biti razlogom za jednostrani raskid ugovora.[81]

Smrt primatelja uzdržavanja u relativno kratkom vremenu nakon sklapanja ugovora sama po sebi ugovor ne čini ništetnim: „…okolnost da je primateljica uzdržavanja umrla relativno kratko vrijeme nakon sklapanja ugovora o doživotnom uzdržavanju, ne čini sama po sebi ugovor ništavim, posebno u situaciji kada tužiteljica nije dokazala da bi tuženik zaključio ugovor u namjeri da iskoristi teško stanje primateljice uzdržavanja, obzirom da iz utvrđenja drugostupanjskog suda proizlazi da je to bila i volja i želja same primateljice uzdržavanja…“[82] Ugovor o doživotnom uzdržavanju nije ništetan iz razloga što je ugovoren u korist treće osobe a ne davatelja uzdržavanja.[83]

78 Sudske odluke u tom smislu vidi *infra*.

79 Npr. Županijski sud u Varaždinu, Gž 4156/11-2 od 23.03.2012., Županijski sud u Varaždinu, Gž 779/2022-2 od 09.02.2023.

80 Čl. 322. st. 1. ZOO-a glasi: „Ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan je, osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo.“

81 Jednostrani raskid ugovora o doživotnom uzdržavanju propisuje čl. 583. st. 3. ZOO-a (koji se primjenjuje se i na dosmrtno uzdržavanje) glasi: „Svaka strana može zahtijevati raskid ugovora ako druga strana ne ispunjava svoje obveze.“

82 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1193/2014-2, od 24.06.2020.

83 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1056/2014-2 od 13.10.2015. Više o posebnostima tih ugovora vidi: Tuhtan Grgić, I., *Specifičnosti ugovora o doživotnom uzdržavanju u korist trećega*, Liber amicorum in honorem Vilim Gorenc, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014., str. 377.-394.

Kod pobijanja ugovora o uzdržavanju, često se kao razlog ističe povreda jednake vrijednost činidbi, iako ona nije razlog pobojnosti.[84] Budući da su to aleatorni ugovori,[85] odnosno ugovori kod kojih u trenutku njihova zaključenja obveze ugovornih strana nisu u potpunosti određene ili odredive,[86] oni se ne mogu pobijati zbog prekomjernog oštećenja, odnosno očitog nerazmjera uzajamnih činidbi.[87]

Do ništetnosti ugovora mogla bi dovesti nesposobnost primatelja uzdržavanja za rasuđivanje u vrijeme zaključenja ugovora. Kako se u literaturi navodi, iako je sposobnost za rasuđivanje pravna kategorija, ona duboko zadire u medicinu, te su kao najvažniji izvori saznanja o sposobnosti određene osobe za rasuđivanje nalazi i mišljenja vještaka.[88] Tvrdnje da primatelj uzdržavanja pri zaključivanju ugovora nije bio sposoban za rasuđivanje dužan je dokazati tužitelj.[89]

Visoka životna dob primatelja uzdržavanja sama po sebi nije i ne može biti razlog koji bi doveo u pitanje poslovnu sposobnost i sposobnost razumijevanja postupaka primatelja uzdržavanja.[90] Odbijen je tužbeni zahtjev za utvrđenje ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju a zbog dobi (96 godina) i zdravstvenog stanja primateljice uzdržavanja u vrijeme njegova zaključenja.[91] Ovaj slučaj pokazuje koliko je teško utvrditi ubrojivost stranke u vrijeme zaključenja ugovora, posebno kada se ona ocjenjuje s većim vremenskim odmakom, što je kod ovih sporova u pravilu slučaj. O pitanju ubrojivosti primateljice uzdržavanja nalaz i mišljenje po nalogu suda u ovom su slučaju dala tri sudska vještaka te dva vještaka koja je angažirao tužitelj, a svjedočio je i sudac koji je radi ovjere ugovora izašao na lice mjesta.

Svakako bi u tom smislu bilo korisno i razumno prije zaključenja ugovora utvrditi sposobnost primatelja za rasuđivanje. Tako je npr. postupila tuženica koja je, pretpostavljajući da će tužiteljica (njena sestra), tvrditi da pokojni otac u vrijeme zaključenja ugovora nije bio sposoban za rasuđivanje, zatražila psihijatrijsko vještačenje od stalnog sudskog vještaka i imala nalaz psihijatra na dan zaključenja ugovora.[92]

Tužitelji se često pozivaju na to da su ugovori o uzdržavanju zaključeni iz nedopuštene pobude ili da bi se njima prikrila prava namjera stranaka (da se radi

84 Ugovori o doživotnom (dosmrtnom) uzdržavanju, ne mogu se pobijati zbog povrede načela jednake vrijednosti davanja. Županijski sud u Puli – Pola, Gž 1533/2010-2, od 15.10.2012.

85 Stranke svjesno pristaju na određeno „kockanje“ (naziv potječe od lat. riječi *alea*), odnosno neizvjesnost (uz ugovore o uzdržavanju tu spadaju i ugovori o igrama na sreću, oklade, ugovori o osiguranju i sl.), nužnu kod takve vrste ugovora. Više o aleatornim ugovorima vidi: Radolović, A., *Aleatornost i aleatorni ugovori u građanskom pravu Republike Hrvatske*, Liber amicorum in honrem Vilim Gorenc, Pravni fakulte Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014., str. 27.-39.

86 Vidi i: Slakoper, Z., Gorenc, V., Bukovac Puvača, M., *Obvezno pravo: opći dio, sklapanje, promjene i prestanak ugovora*, Novi informator, Zagreb, 2009., str. 234; Klarić, P., Vedriš, M., op. cit., str. 111.

87 Čl. 375. st. 5. ZOO-a koji glasi: „Zbog ovoga nerazmjera ne može se zahtijevati poništaj trgovačkog ugovora, ugovora na sreću, javne prodaje, a ni onda kad je za stvar dana viša cijena iz osobite naklonosti.“

88 Jakovina, D., op. cit., str. 141.-142.

89 Županijski sud u Varaždinu, Gž 1410/2022-2 od 09.02.2023.

90 Županijski sud u Varaždinu, Gž 779/2022-2 od 09.02.2023.

91 Općinski sud u Splitu, P 480/2022-18 od 03.11.2022.

92 Općinski sud u Puli - Pola, P 1808/2019-16 od 30.07.2021.

o ugovorima koji su simulirani). Oba navedena razloga predstavljaju razloge ništetnosti, ali ih nije u postupku jednostavno dokazati.

U pravilu pobuda za zaključenje ugovora ne utječe na valjanost ugovora (čl. 273. st. 1. ZOO-a). Međutim, ako je nedopuštena pobuda bitno utjecala na odluku jednog ugovaratelja da sklopi ugovor i ako je drugi ugovaratelj za nju znao ili morao znati, ugovor će biti bez učinka (čl. 273. st. 2. ZOO-a).[93] Kod ovih će se ugovora o tome raditi ako nisu zaključeni s ciljem da se primatelju osigura skrb, već s ciljem da imovina pripadne davatelju uzdržavanja (i time se onemogući da ona uđe u ostavinu, što za posljedicu ima da ne pripadne zakonskim nasljednicima primatelja uzdržavanja). Ako u trenutku zaključenja ugovora uzdržavanje primatelju nije (još) bilo potrebno, opravdano se postavlja pitanje pobude njegova zaključenja. Sporna se tada pokazuje i naplatnost kao karakteristika tog ugovora zbog koje se, kako smo i naveli, on ne može pobijati zbog povrede nužnog dijela.

U sudskoj praksi je zauzet i od strane Vrhovnog suda potvrđen stav da je ništetan ugovor o doživotnom uzdržavanju zbog nedopuštene pobude u slučaju kada je pobuda za njegovo zaključenje između pokojnog primatelja i davatelja bila upravo da davatelju pripadne imovina primatelja uzdržavanja, a ne uzdržavanje pokojnog od strane davatelja uzdržavanja.[94] „Naime, treba poći od toga da je primarna pobuda primatelja uzdržavanja ali i cilj samog ugovora o doživotnom uzdržavanju da primatelj uzdržavanja za sebe osigura potrebnu skrb, dok s druge strane davatelj tu skrb ugovara uz naplatu, dakle s ciljem da mu nakon smrti pripadne cijela ili dio imovine primatelja uzdržavanja.“[95]

Simulacija (prividnost) kao svjesni nesklad[96] volje i očitovanja stranaka pravnog posla, također izaziva njegovu ništetnost.[97] Ugovori o uzdržavanju koji se ne zaključuju s ciljem da se primateljima osigura uzdržavanje, već da se njihova imovina prenese na davatelje uzdržavanja su simulirani, a iza njih se krije prava volja stranaka usmjerena na besplatno raspolaganje njima obuhvaćenom imovinom. Ukoliko je udovoljeno pretpostavkama njihove valjanosti, ti disimulirani poslovi mogu proizvoditi pravne učinke (čl. 285. st. 2. ZOO).

Sud je tako utvrdio da se zapravo radi o ugovoru o ustupu i raspodjeli imovine za života, a ne o ugovoru o doživotnom uzdržavanju u predmetu u kojem su stranke (tuženici) iskazale da je njihov otac bio zdrav i nije mu bila potrebna ničija tuđa pomoć, već je sklapanjem tog ugovora želio riješiti svoje imovinsko pravne odnose.[98]

93 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-68/92 od 29. siječnja 1992., Izbor 93/83.

94 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev x 121/2011-2 od 5. rujna 2012.

95 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 2539/2017-2, od 24.03.2021.

96 Nesvjesni nesklad volje i očitovanja izaziva pobojnost pravnog posla (čl. 330. ZOO).

97 Čl. 285. st. 1. ZOO: Prividan ugovor nema učinka među ugovornim stranama. O simulaciji vidi i: Slakoper, Z., Gorenc, V., Bukovac Puvača, M., op. cit., str. 320-321. O različitim oblicima nevaljalosti pravnih poslova kod svjesnog i nesvjesnog nesklada volje i očitovanja vidi npr. Županijski sud u Varaždinu, Gž 851/08-2 od 3. lipnja 2008.

98 Općinski sud u Šibeniku, P 1638/2022-8, od 4. studenog 2022.

U predmetu[99] u kojem je tužitelj tvrdio da ugovor zapravo predstavlja ugovor o darovanju, zaključen u formi ugovora o doživotnom uzdržavanju da bi se na taj način oštetili drugi zakonski nasljednici, odnosno da je to prividan ugovor, sud je utvrdio da za to nisu ispunjene pretpostavke, odnosno da ne postoji svjestan nesklad između volje i njenog očitovanja koji bi utjecao na valjanost ugovora. Prigovor tužitelja da sama činjenica što tužena nije imala redovite prihode govori u prilog tome da prava svrha nije bila pomoć primateljima uzdržavanja već zbrinjavanja tužene u budućnosti, sud je ocijenio neosnovanim, jer iz samog ugovora ne proizlazi obveza tužene da bilo što novčano doprinosi za uzdržavanje svojih roditelja.[100] Slično tome, u jednom je predmetu sud zaključio da iako je otac stranaka bio relativno dobrog psihičkog i fizičkog općeg stanja i svojim primanjima mogao podmirivati svoje potrebe, nije mogao sam funkcionirati “jer nije kuhao niti održavao kuću i domaćinstvo, prao odjeću i ostalo, tako da je motiv i cilj sklapanja predmetnog ugovora odluka oca da se tuženicom sklopi ugovor radi pružanja pomoći i brige o njemu, a da za uzvrat njoj pripadne vlasništvo njegovog stana (a ne da joj ga daruje).“[101]

4.4. Raskid ugovora o doživotnom/dosmrtnom uzdržavanju zbog neizvršavanja obveze uzdržavanja

Za uspješan jednostrani raskid ugovora[102] zbog neizvršavanja potrebno je da davatelj uzdržavanja ne izvršava svoju obvezu uzdržavanja onako kako je ona određena ugovorom. To međutim, s obzirom na navedenu priličnu neodređenost konkretnih ugovornih obveza, u postupku nije uvijek jednostavno utvrditi, jer nije dovoljno da je primatelj nezadovoljan, odnosno da se prema njegovom shvaćanju te obveze ne izvršavaju.[103]

Razlozi zbog kojih se primatelji odlučuju tražiti raskid ugovora o uzdržavanju pozivajući se na njegovo neizvršavanje, različiti su. Ponekad se u postupcima utvrdi da se ta želja javila pod utjecajem nekog trećeg. Tako je sud u jednom predmetu utvrdio da se u to vrijeme u život tužiteljice u većem opsegu vratila njena nećakinja i da se tužiteljica „ jednostavno rečeno (…) „predomislila“ oko osobe koja će se brinuti o njoj do kraja života i za koga želi da stekne njenu kuću nakon njene smrti, te

99 Općinski sud u Vinkovcima, P 375/2021-17 od 05.05.2023.

100 Općinski sud u Vinkovcima P 375/2021-17 od 05.05.2023.

101 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev x 512/2013 od 07.06.2016.

102 ZOO sadži pravila o raskidu ugovora o doživotnom uzdržavanju u čl. 583., prema kojem ugovorne strane mogu sporazumno raskinuti ugovor o doživotnom uzdržavanju i nakon što je počelo njegovo ispunjavanje (st. 1.), a jednostrani je raskid moguć ako žive zajedno a njihovi su se odnosi toliko poremetili da zajednički život postane nepodnošljiv (st. 2.) ili druga strana ne ispunjava svoje obveze (st. 3.).

103 „…za utvrđenje osnovanosti tužbenog zahtjeva za raskid spornog ugovora, nije odlučno subjektivno mišljenje tužiteljice i ostalih članova njene obitelji o načinu na koji se tuženica trebala brinuti o svom ocu (primatelju uzdržavanja), pa čak ni eventualno subjektivno nezadovoljstvo primatelja uzdržavanja. Naprotiv, potrebno je utvrditi je li tuženica kao davateljica uzdržavanja ispunila svoju obvezu uzdržavanja, onako kako je ona definirana u ugovoru.“ Općinski sud u Puli- Pola, P-1808/2019-16, od 30.07.2021.

da je počela opstruirati pružanje uzdržavanja od strane tužene. (…) spriječila tuženu da joj pruža uzdržavanje, a da je to tužena željela raditi i da je čitavo vrijeme prije toga navedeno na ugovoreni način i radila.“[104] Stranka koja je vlastitim postupanjem dovela do djelomičnog ili potpunog neizvršavanja obveza druge strane, ne može tražiti jednostrani raskid.[105] Odbijen je tužbeni zahtjev tužitelja za raskid ugovora o doživotnom uzdržavanju koji je zaključio sa svojom kćeri kao davateljicom kada je sud utvrdio da je „upravo tužitelj zlorabio svoja prava kako bi doveo do raskida ugovora“ i zato u ovim okolnostima ne može ostvariti pravnu zaštitu koji zahtijeva a tuženica je voljna ispunjavati svoje obveze.[106] Kao zloporabu prava sud je u jednom slučaju ocijenio i to što je tužiteljica tražila više od ugovorenog, a za što nije bilo osnove jer nije dokazala da joj se promijenilo zdravstveno stanje i treba stalnu pomoć, već samo namjerava ostvariti pretpostavke za raskid ugovora.“[107]

Možemo zaključiti da sve dok davatelj uzdržavanja ispunjava obveze na način koji je ugovoren i spreman ih je i dalje ispunjavati, primatelj uzdržavanja neće uspjeti sa zahtjevom za raskid.[108]

4.5. Opoziv darovanja zbog osiromašenja darovatelja ili grube nezahvalnosti obdarenika

Kada je darovatelj nakon ispunjenja ugovora toliko osiromašio da više nema sredstava za svoje nužno uzdržavanje, a nema ni osobu koja bi ga po zakonu bila dužna uzdržavati[109] ili kada je obdarenik pokazao grubu nezahvalnost,[110] ostvarene su pretpostavke za opoziv darovanja. Navedene razloge za opoziv dužan je dokazati tužitelj. U sudskoj se praksi u povodu mogućnosti opoziva ugovora o darovanju kao

104 Općinski sud u Splitu, P 3869/2017-41 od 14.01.2021.

105 „Jednostrani raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju ne može tražiti ona stranka ugovora koja je svojim postupanjem dovela do potpunog ili djelomičnog neizvršavanja ugovorne obveze druge ugovorne strane. „Sentenca, Županijski sud u Puli - Pola, Gž 695/2021-3 od 21.07.2021.

106 Općinski sud u Puli- Pola, P-741/2021-31 od 20.01.2025.

107 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 998/2015-2 od 22.09.2015. Navodi revizije se u bitnome svode na tvrdnju da tuženici nisu izvršavali ugovorne obveze, a time se prigovara pravilnosti utvrđenog činjeničnog stanja, iz kojeg se razloga revizijom ne može pobijati drugostupanjska presuda.

108 „Nižestupanjski sudovi su uz utvrđenja da je tuženik osobno i sa svojom obitelji ispunjavao sve preuzete obveze od trenutka sklapanja ugovora pa do smrti supruga tužiteljice i nakon smrti supruga tužiteljice, da je spreman i dalje ispunjavati ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju preuzete obveze dok je tužiteljica ta koja odbija pomoć tuženika, zaključili da tužiteljica nije dokazala da je tuženik samovoljno prestao ispunjavati preuzete ugovorne obveze“ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1803/2017-2 od 21.07.2020. Revizija je odbijena kao neosnovana jer su sudovi utvrdili da je tuženik ispunjavao svoje ugovorne obveze, a utvrđeno činjenično stanje ne može se pobijati u reviziji.

109 Čl. 493. st. 1. ZOO-a koji glasi: „Darovatelj koji nakon ispunjenja ugovora o darovanju toliko osiromaši da više nema sredstava za svoje nužno uzdržavanje, a nema ni osobe koja ga je po zakonu dužna uzdržavati, može opozvati darovanje i od obdarenika zahtijevati povrat dara.“

110 Čl. 494. st. 2. ZOO-a koji glasi: „Gruba nezahvalnost podrazumijeva da je obdarenik učinio prema darovatelju ili nekom od članova njegove uže obitelji djelo kažnjivo po kaznenim propisima ili se teže ogriješio o zakonom utvrđene dužnosti prema darovatelju ili članu njegove uže obitelji.“

sporno pojavilo pitanje spada li opoziv toga ugovora u sudsku nadležnost.[111] Vrhovni sud Republike Hrvatske o tome je 2021. godine zauzeo pravno shvaćanje: „Kad je predmet spora opoziv ugovora o darovanju koji se prema odredbama (o obliku opoziva) iz članka 496. Zakona o obveznim odnosima (NN 35/05, 48/08, 125/11, 78/15 i 29/18.) opoziva pisanom izjavom upućenom obdareniku s tim da potpis na izjavi mora biti ovjerovljen od strane javnog bilježnika, u slučaju nedostatka takvog opoziva, odlučivanje o tužbi i tužbenom zahtjevu na opoziv ugovora o darovanju spada u sudsku nadležnost.“[112]

Uvidom u recentnu sudsku praksu moguće je zaključiti da se tužbeni zahtjevi izuzetno rijetko prihvaćaju. Uspješno je opozvano darovanje jednom presudom na temelju priznanja,[113] u kojem je predmetu tužitelj tvrdio da je star i teško bolestan i potrebna mu je 24 satna pomoć druge osobe, a tuženik (sin) ni na koji način ne pomaže, niti osobno niti plaća tuđu pomoć, odselio je u inozemstvo i ne vodi apsolutno nikakvu brigu o njegovim potrebama, ne posjećuje ga, niti s njim komunicira.

S tužbenim su zahtjevom protiv sina uspjeli i roditelji koji su tražili opoziv darovanja kojim je otac njihovom sinu darovao nekretninu, te raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju koji je majka s njim sklopila kao davateljem uzdržavanja. Odnosi roditelja i sina postali su nepodnošljivi i postupanje tuženika prema roditeljima sud je kvalificirao kao grubu nezahvalnost,[114] te zauzeo shvaćanje da ugovor o darovanju treba opozvati, a ugovor o dosmrtnom uzdržavanju raskinuti.[115]

Tužbeni zahtjev usmjeren na opoziv ugovora o darovanju odbijen je umirovljeniku koji ima mirovinu koja prelazi 4.000 kuna i kao takva osigurava u okviru hrvatskih uvjeta života i više nego nužno uzdržavanje tužitelja, a on ima i 4 kćeri koje su ga po zakonu dužne uzdržavati.[116] Zahtjev za opozivom ugovora o darovanju odbijen je i tužitelju koji se, prema činjeničnim utvrđenjima suda sam, svojim radnjama grubom nemarnošću doveo u oskudicu.[117]

111 U postupku se neosnovanim ocijenio tužbeni zahtjev da se ugovor opozove konstitutivnom sudskom odlukom jer sud drži da se darovanje valjano opoziva samo na način propisan 496. ZOO-a, tj. pisanom izjavom upućenom obdareniku na kojoj potpis mora biti ovjerovljen od strane javnog bilježnika. Vidi npr. Županijski sud u Varaždinu, Gž 5912/14-2 od 28.10.2015. i Županijski sud u Bjelovaru, Gž 606/2019-2 od 19.09.2019.

112 Pravno shvaćanje zauzeto na sedmoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske 2021. godine, Su -IV-16/2021-19 od 15.11.2021.

113 Općinski sud u Novom Zagrebu, P-874/2024-7 od 21.12.2024.

114 Sin je roditelje vrijeđao, oca i udarao, majci nije pružao nikakvu skrb i pomoć, nije izvršavao preuzete obveze. Ovi su roditelji posljednje godine života proživjeli u strahu od sina, a kraj postupka nisu doživjeli.

115 Vrhovni sud Republike Hrvatske, 2753/2017-2 od 12.12.2017.

116 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1525/2013-2 od 16.06.2015.

117 Županijski sud u Varaždinu, Gž 814/12-2 od 15.10.2012. U ovom je slučaju obdarenik bio maloljetni sin tužitelja bez druge imovine osim one koju mu je darovao tužitelj, uzdržavana osoba koja prima privremenu uzdržavanje od Centra za socijalnu skrb Varaždin, jer tužitelj ne ispunjava svoju obvezu da doprinosi za njegovo uzdržavanje. Iako je tužitelju priznato pravo na stalnu pomoć istoga Centra, sud je odluku temeljio na činjenici da je on radno sposoban i mlađe životne dobi, a svoj radni je odnos raskinuo u sporazumu s poslodavcem, pa je slobodnom voljom i odlukom, iako svjestan posljedica prekida radnog odnosa, doveo u pitanje ne samo vlastito uzdržavanje već i uzdržavanje

Tužbeni zahtjevi usmjereni na opoziv ugovora o darovanju odbijeni su i kada tvrdnje o izostanku skrbi i uvredljivom ponašanju tuženika tužitelj nije dokazao,[118] zbog prekluzije, kada je od predaje dara prošlo više od 10 godina,[119] kada nakon sklapanja ugovora o darovanju pa do izjave tužiteljice kojom opoziva ugovor o darovanju nije došlo ni do kakvih bitnih promjena koja bi opravdale opoziv darovanja.[120]

Zbog grube nezahvalnosti obdarenika opozvati ugovor o darovanju nije uspjelo tužiteljici koja tu nezahvalnost nije uspjela dokazati, budući da je utvrđeno da se tuženik o majci brinuo, vodio brigu o njezinom smještaju u dom, plaćao taj smještaj, režijske i ostale troškove.[121]

5. Zaključne misli i prijedlozi

Solidarnost, bila ona društvena, međugeneracijska ili obiteljska temelj je na kojem se treba graditi učinkovit sustav uzdržavanja osoba starije životne dobi. I dok se zakonska obveza uzdržavanja tijekom posljednjih desetljeća nije znatno mijenjala, naprotiv, shvaćanje obitelji i obiteljskih odnosa u stalnoj je mijeni.

Svaka obitelj ima “svoju priču”, svoju dinamiku i razloge zbog kojih se ono što je ustavna i zakonska obveza potomaka (uzdržavati i pomagati roditelje) nekad smatra najprirodnijim ponašanjem, bez ikakvog razmatranja pravnog okvira, a ponekad, nažalost izbjegava i grubo zanemaruje.

Složena slika realnosti javlja se u situacijama kada se zakonska obveza ne izvršava uredno, pa se postavlja pitanje intervencije države mjerama socijale politike, usmjerene nadzoru izvršavanja zakonske obveze ili podredno preuzimanja same obveze uzdržavanja. Posebnu kategoriju osoba starije životne dobi čine osobe koje raspolažu određenom imovinom, te stoga ne ostvaruju pravo na zakonsko uzdržavanje niti intervenciju države, a treba im pomoć i njega, posebno imajući u vidu da se pitanje uzdržavanja ne iscrpljuje u isključivo financijskoj pomoći. Tada često dolazi do ispreplitanja uloga obveznika zakonskog uzdržavanja i ugovornih davatelja uzdržavanja, o čemu se u pravnoj teoriji već dosta raspravljalo. Neovisno o tome radi li se o zakonskoj ili ugovornoj obvezi uzdržavanja, treba je, u duhu ustavnih vrijednosti, tumačiti puno šire i nužno je pozvati se na obiteljsku solidarnost.

S ciljem postizanja ravnoteže između obiteljske solidarnosti i autonomije volje te veće koherentnosti različitih instrumenata kojima se jamči zaštita osoba starije

tuženika i još dvoje maloljetne djece.

118 Vidi npr. Županijski sud u Varaždinu, Gž 5912/14-2 od 28.10.2015., Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 874/2020-3 od 21.09.2021.

119 Županijski sud u Varaždinu, Gž 1964/15-2 od 27.01.2016.

120 Općinski sud u Zlataru, P-394/2022-23 od 30.11.2023. U postupku su utvrđene činjenice koje pokazuju dugogodišnje teško poremećene odnose između parničnih stranaka (majke i kćeri), vođeni su prekršajni i kazneni postupci zbog nasilja u obitelji, naložena zabrana približavanja i uspostavljanja veze u odnosu na tužiteljicu, ali takvi odnosi nisu nastali nakon zaključenja ugovora o darovanju.

121 Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 874/2020-3 od 21.09.2021.

životne dobi u ovom kontekstu, predlažemo nekoliko rješenja.

Prvo, ograničavanje autonomije volje starijih osoba, naročito miješanjem države u njihova ugovorna raspolaganja (s ciljem njihove zaštite, sprječavanja da postanu žrtve prijevara, uzimanja imovine bez da im se pruži odgovarajuće uzdržavanje i osigura dostojanstvena starost) izuzetno je osjetljivo pitanje. Ipak, zaštita je nužna. Posebna pažnja svakako treba biti usmjerena na provjeru sposobnosti za rasuđivanje. Zakonodavac je sav teret procjene slobode i ozbiljnosti volje ostavio na ovlaštenim osobama, ali trebalo bi razmisliti o uključivanju stručnih osoba po tom pitanju.

Drugo, treba razmisliti o tomu da se prije samog zaključenja tih ugovora obavijesti članove obitelji (zakonski nasljednici) o namjeri da neki primatelj uzdržavanja zaključi ugovor. Time bi se svakako smanjio broj sporova o valjanosti ugovora nakon smrti primatelja uzdržavanja. S time u vezi postavljamo si pitanje trebaju li ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju kada se zaključuju među članovima uže obitelji - potencijalnim nasljednicima primatelja uzdržavanja, biti u posebnom režimu, različitom od onog kada se zaključuju sa osobama izvan obitelji.

Dodatni problem uočavamo u razini informiranosti i osnovne pravne kulture osoba starije životne dobi. Bilo bi stoga poželjno još veće angažiranje službenih osoba u pouci strankama. Kroz pojačanu formu zakonodavac je nastojao pružiti strankama bolju zaštitu, ali hoće li se istovremeno smanjiti i broj kasnijih sporova tek nam predstoji vidjeti.

Dubokog smo uvjerenja da je važno podizati svijest oko ovih pitanja i kontinuirano promišljati o unaprjeđenju pravnog uređenja uzdržavanja, a sve s ciljem zaštite dobrobiti osoba starije životne dobi.

Bibliografija

1. Alinčić, M., Bakarić Abramović, A., Hlača, N., Hrabar, D., Obiteljsko parvo, Birotehnika - centar za dopisno obrazovanje, Zagreb, 1994.
2. Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Obiteljsko pravo, III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2007.
3. Brajković, L., Korać, D., Vučenović, D., *Starenje i kvaliteta života umirovljenika*, Kroatologija, 14. (2023.) broj 1, str. 197-218.
4. Bukovac Puvača, M., *Novo uređenje ugovora o uzdržavanju u Zakonu o obveznim odnosima*, Informator, br. 6820, 2024, str. 1-4.
5. Crnić, J., Končić, A.-M., *Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju*, Informator, br. 5330, 2005., str. 9-16.
6. Crnić, J., Končić, A.-M., *Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju: komentar članaka 579.–589. Zakona o obveznim odnosima*, Novi informator, Zagreb, 2008.
7. Crnić, J., *Ugovor o doživotnom uzdržavanju i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju*, u: Novi Zakon o obveznim odnosima: zbornik radova, ur. Jakša Barbić i dr., Organizator, Zagreb, 2005.

8. Frolik, L. A.; Kaplan, R. L., *Elder Law in a Nutshell*, West Publishing, St. Paul, Minn., 1995.
9. Gavella, N., Belaj, V., *Nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2008.
10. Gavella, N., *Privatno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2019.
11. Gorenc, V., (ur.), Komentar Zakona o obveznim odnosima, RRiF Plus, Zagreb, 2005.
12. Herring, J., *Family law and older people in a European perspective*, u: *European Family Law*, vol. III, Scherpe, J.M. (ur.), Elgar online, 2016., str. 341-368.
13. Hlača, N., *Ljudska prava u siromaštvu*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. X, 1/2019., str. 119-131.
14. Hrabar, D. (ur.), Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb, 2021.
15. Hrabar, D., *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*, Narodne novine, Zagreb, 2019.
16. Jakovina, D., *Ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju uz promišljanja de lege ferenda*, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 30, Organizator, Zagreb, 2023., str. 119-157.
17. Kasagi, E. (ur.), Solidarity Across Generations. Comparative Law Perspectives, Springer, 2020.
18. Klarić, P., Vedriš, M., *Građansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2025.
19. Kraljić, S., *Ageizam i obiteljsko pravo – na primjeru sklapanja braka, posvojenja i skrbništva u Sloveniji*, Zbornik radova Sedmi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, Mostar, 2019., str. 93-104.
20. Lewis, B., Purser, K., Mackie, K., *The Human Rights of Older Persons. A Human Rights-Based Approach to Elder Law*, Springer, 2020.
21. Majstorović, I., *Obiteljskopravna zaštita starijih osoba*, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, Zagreb, 2024.
22. Majstorović, I., *Promoting Intergenerational Solidarity in Croatian Family Law System: in Search of Coherent and Efficient Solutions*, u: Les solidarites entre generations, Solidarities between Generations, Fulchiron, H. (ur.), Bruylant, Bruxelles, 2013., str. 281-296.
23. Majstorović, I., *The Protection of Elderly Family Members and the Role of the State: A family Law Perspective*, in The Future of Family Property in Europe, Boele-Woelki, K.; Miles, J.; Scherpe, J. (ur.), Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011., str. 163-184.
24. Mladenović, M., *Porodično pravo*, knjiga II, Privredna štampa Beograd, 1981.
25. Pearson, K. C., *Filial Support Laws in the Modern Era: Domestic and International Comparison of Enforcement Practices for Laws Requiring Adult Children to Support Indigent Parents*, 20 Elder L.J. 269, 2013., str. 1-28.
26. Prokop, A., *Porodično pravo. Odnosi roditelja i djece*, Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, Zagreb, 1966.
27. Radolović, A., *Aleatornost i aleatorni ugovori u građanskom pravu Republike Hrvatske*, Liber amicorum in honrem Vilim Gorenc, Pravni fakulte Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014., str. 27.-39.
28. Rodotà, S., *Il diritto di avere diritti*, Laterza, Roma-Bari, 2012.

29. Šimović, I., *Uzdržavanje bračnih i izvanbračnih drugova te istospolnih partnera – hrvatska rješenja i europski kontekst*, Rev. soc. polit., god. 18, 2011., 3, str. 257-289.
30. Slakoper, Z., Gorenc, V., Bukovac Puvača, M., *Obvezno pravo: opći dio, sklapanje, promjene i prestanak ugovora*, Novi informator, Zagreb, 2009.
31. Smerdel, B., *Ustavno uređenje europske Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb, 2020.
32. Štambuk, A.; Majstorović, I., *O komplementarnosti uloga države i obitelji u zaštiti dostojanstva i prava starijih osoba*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 58, br. 110, 2024., str. 235-260.
33. Stuifbergen, M.C.; Van Delden, J.J.M., *Filial obligations to elderly parents: a duty to care?* Med Health Care and Philos (2011) 14, str. 63–71.
34. Subotić-Konstantinović, N., *Ugovor o doživotnom izdržavanju*, u: Enciklopedija imovinskog prava i udruženog rada, tom treći, Službeni list SFRJ, Beograd, 1978.
35. Tuhtan Grgić, I., *Specifičnosti ugovora o doživotnom uzdržavanju u korist trećega*, Liber amicorum in honorem Vilim Gorenc, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2014., str. 377.-394.
36. Tuhtan Grgić, I., *Ugovor o nasljeđivanju*, Doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2014.
37. van Houtte, J.; Breda, J., *Maintenance of the Aged by their Adult Children: an Adequate Legal Institution?*, u: Family Law and Family Values, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2005., str. 243-255.
38. Vizner, B., Kapor, V., Carić, S., *Ugovori građanskog i privrednog prava*, Riječka tiskara, Rijeka, 1971.
39. Winkler, S., *Obiteljski odnosi*, u: Europsko privatno pravo. Posebni dio, Mišćenić, E. et al. (ur.), Školska knjiga, Zagreb, 2021., str. 442-485.

Propisi:

1. Deklaracija o osiguravanju i unaprjeđivanju kvalitete života osoba starije životne dobi u Primorsko-goranskoj županiji dostupna na: https://www.sn.pgz.hr/default.asp?Link=odluke&id=49248
2. Deklaracija o pravima umirovljenika i osoba starije životne, Narodne novine, br. 148/24.
3. Konsolidirana verzija Ugovora o EU-a (UEU) i Ugovora o funkcioniranju EU (UFEU), SL C 202, 7.6.2016.
4. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i fakultativnog protokola uz konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/07.
5. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99 pročišćeni tekst, 8/99, - ispravak, 14/02, 1/06 i 13/17.
6. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20 i 49/23.

7. Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202, 7.6.2016.
8. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.
9. Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.
10. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22 i 155/23.
11. Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23 i 61/25.
12. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, Narodne novine, br. 92/14.
13. Zakonu o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine, br. 85/08, 112/12.

Sudska praksa

1. Općinski građanski sud u Zagrebu, P Ob-706/2023-15 od 10.3.2025.
2. Općinski sud u Karlovcu, P Ob-290/2023-14 od 15.11.2024.
3. Općinski sud u Novom Zagrebu, P-874/2024-7 od 21.12.2024.
4. Općinski sud u Pazinu P 168/2020-8 od 28.07.2022.
5. Općinski sud u Puli - Pola, P-1808/2019-16, od 30.07.2021
6. Općinski sud u Puli- Pola, P-741/2021-31 od 20.01.2025.
7. Općinski sud u Sisku K 409/2021-14 od 27.04.2023.
8. Općinski sud u Splitu, P 3869/2017-41 od 14.01.2021.
9. Općinski sud u Splitu, P 480/2022-18 od 03.11.2022.
1. Općinski sud u Šibeniku, P 1638/2022-8, od 04.11.2022.
2. Općinski sud u Varaždinu, P ob-570/2024-6 od 07.02.2025
3. Općinski sud u Vinkovcima P 375/2021-17 od 05.05.2023.
4. Općinski sud u Vinkovcima, P 375/2021-17 od 05.05.2023.
5. Općinski sud u Zlataru, P-394/2022-23 od 30.11.2023.
6. Pravno shvaćanje zauzeto na sedmoj sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske 2021. godine, Su -IV-16/2021-19 od 15.11.2021.
7. Vrhovni sud Republike Hrvatske, 2753/2017-2 od 12.12.2017.
8. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1056/2014-2 od 13.10.2015.
9. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1193/2014-2, od 24.06.2020.
10. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1525/2013-2 od 16.06.2015.
11. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 1803/2017-2 od 21.07.2020.
12. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 2539/2017-2, od 24.03.2021.
13. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 590/2009-2 od 07.12.2011.
14. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 874/2020-3 od 21.09.2021.
15. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev 998/2015-2 od 22.09.2015.
16. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev x 121/2011-2 od 05.09.2012.
17. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev x 512/2013 od 07.06.2016.
18. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-68/92 od 29.01.1992.
19. Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-715/85 od 08.05.1985., PSP-29/81.
20. Županijski sud u Bjelovaru, Gž 606/2019-2 od 19.09.2019.

21. Županijski sud u Puli - Pola, Gž 695/2021-3 od 21.07.2021.
22. Županijski sud u Puli - Pola, Gž-1533/2010-2 od 15.10.2012.
23. Županijski sud u Varaždinu, Gž 1410/2022-2 od 09.02.2023.
24. Županijski sud u Varaždinu, Gž 1964/15-2 od 27.01.2016.
25. Županijski sud u Varaždinu, Gž 4156/11-2 od 23.03.2012.
26. Županijski sud u Varaždinu, Gž 5912/14-2 od 28.10.2015.
27. Županijski sud u Varaždinu, Gž 779/2022-2 od 09.02.2023.
28. Županijski sud u Varaždinu, Gž 814/12-2 od 15.10.2012.
29. Županijski sud u Varaždinu, Gž 851/08-2 od 03.06.2008.

Vrela s interneta:

1. *2024 Ageing Report Economic and budgetary projections for the EU Member States (2022-2070)* dostupno na: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2022-2070_en
2. Demography of Europe – 2025 edition dotupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2025
3. Izvješća pučke pravobraniteljice za 2020., 2021., 2022., 2023., 2024. dostupna na: https://www.ombudsman.hr/hr/izvjesca-puckog-pravobranitelja/
4. Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, broj 11/2025, prosinac 2025, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje https://www.mirovinsko.hr/

Maja Bukovac Puvača, LL.D., Full Professor
Faculty of Law, University of Rijeka

Sandra Winkler, LL.D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Rijeka

MAINTENANCE OF ELDERLY PERSONS AS A CONSTITUTIONAL, LEGAL AND CONTRACTUAL OBLIGATION – LEGAL FRAMEWORK VERSUS REALITY

Abstract: In today's era, the question of legal protection for elderly persons represents a significant challenge both at the European and national levels. Population ageing, as well as changes in social and family behavioural patterns, calls into question the existing standards of living for elderly persons. The concept of maintenance is not exclusively tied to the material or financial aspect of individuals' lives. Indeed, its meaning is multifaceted and should be analysed in detail, taking into account three fundamental levels: constitutional, legal and contractual. The first part of this paper will seek to analyse the constitutional dimension of the maintenance of elderly persons, which in Croatian law provides a value framework within which elderly persons are legally guaranteed protection and care within the family. To this end, the concept of family solidarity will be analysed, and only then, as a subsidiary measure, will the role of the social care system be highlighted in the event of a lack of intergenerational solidarity within the family. Furthermore, the paper will analyse the contractual arrangement of maintenance, or rather, present contracts in which the maintenance of elderly is a consideration.

In the second part of the paper, an analysis of case law will be undertaken to ascertain whether the existing legal framework corresponds to the reality in which elderly people live today, with particular emphasis on the interrelationship between statutory and contractual obligations, and the specific difficulties these individuals face in the event of their breach. In this regard, the paper concludes by proposing certain *de lege ferenda* solutions aimed at improving the position of elderly persons, although there is no doubt that this cannot be achieved solely by amending the legal framework.

Keywords: elderly persons, maintenance, intergenerational solidarity, legal obligation, contract.

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.70
UDK 347.63:061.1EU
Izvorni naučni rad

Dr. sc. Anita Duraković, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Dr. sc. Jasmina Alihodžić, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

PRIJEDLOG UREDBE EU O RODITELJSTVU - RODITELJI U JEDNOJ DRŽAVI ČLANICI, RODITELJI U SVIM DRUGIM DRŽAVAMA ČLANICAMA

Sažetak: Europska komisija je 7. 12. 2022. godine predstavila Prijedlog Uredbe o roditeljstvu koja ima za cilj zaštitu temeljnih prava i drugih prava djece u pitanjima koja se odnose na njihovo roditeljstvo u prekograničnim situacijama, uključujući njihovo pravo na identitet, nediskriminaciju te na privatni i porodični život, uzimajući u obzir prvenstveno najbolji interes djeteta. Ovim Prijedlogom Uredbe između ostalog nastoji se pružiti pravna sigurnost i osigurati predvidljivost i harmonija odlučivanja, što je i cilj međunarodnog privatnog prava kao grane prava. Kako bi se ostvarili ti ciljevi, od država članica se zahtijeva priznanje roditeljstva djeteta koje je utvrđeno u drugoj državi članici. Međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine, proistekle iz njenog opredjeljenja da postane članicom Europske unije, zahtijevaju poznavanje i razumijevanje komunitarnog prava. Stoga će autorice će u radu prezentirati normativna rješenja sadržana u pomenutom izvorima, ukazujući time domaćoj pravnoj javnosti na buduće pravce reforme bosanskohercegovačkog međunarodnog privatnog prava u ovoj materiji.

Ključne riječi: Prijedlog Uredbe, roditeljstvo, priznanje roditeljskog statusa, prava djeteta.

1. Uvodna razmatranja

Pojačana mobilnost unutar Europske unije te razlike koje neminovno postoje, osobito u oblasti porodičnog prava i građanskog statusa, a posljedica su istorijskih, nacionalnih, geografskih, socijalnih, ekonomskih i drugih posebnosti pojedinih naroda i država, rezultiraju neizvjesnošću za građane u prekograničnim situacijama. Opravdano je i razumljivo očekivanje građana Europske unije da valjano uspostavljena porodična veza u jednoj državi članici bude jednako valjana i u svim drugim državama članicama, odnosno na cijelom području Europske unije. Tzv. „šepajući pravni odnosi“, u ovom slučaju „šepajući statusi“, zasigurno ne odgovaraju građanima, ali su i u suprotnosti s pravima i slobodama garantiranim u

Europskoj uniji - pravo na slobodno kretanje i boravak na državnom području država članica, poštovanje privatnog i porodičnog života, pravo na stupanje u brak i pravo na osnivanje porodice te prava djeteta.

Unutar Europske unije poduzeto je niz značajnih aktivnosti kojima se želi osigurati zaštita temeljnih prava i drugih prava djece u pitanjima koja se odnose na njihovo roditeljstvo u prekograničnim situacijama, uključujući njihovo pravo na identitet, nediskriminaciju te na privatni i porodični život, uzimajući u obzir prvenstveno najbolji interes djeteta. Kratki sumarni prikaz ovih aktivnosti pokazat će od kolikog značaja je pitanje priznanja roditeljstva valjano stečenog u jednoj državi članici u svim drugom državama članicama za Europsku uniju.

Naime, još 2021. godine Europska komisija podnijela je inicijativu vezanu za priznanje roditeljskog statusa unutar Europske unije.[1] Ona se naslanja na ranije usvojenu Strategiju za rodnu ravnopravnost 2020–2025[2] kojom se žele ojačati prava LGBTIQ-osoba i zaštititi tzv. duga familije. Cilj incijative, između ostalog, bilo je donošenje uredbe kojom bi se uredila oblast priznanja porijekla djeteta (utvrđivanje i osporavanje veze između roditelja i djece), oblast koja do sad nije bila uređena komunitarnim aktima.[3] Time se željelo osigurati da djeca zadrže svoja prava u prekograničnim situacijama posebno ako porodica želi preseliti ili putovati unutar Europske unije, odnosno po riječima predsjednice Europske komisije *von der Leyen* da osobe koje su otac i majka u jednoj državi članici budu/ostanu otac i majka i u ostalim državama članicama.[4] S tim je usko povezana i Strategija EU o pravima djeteta iz 2021. godine koja u fokus stavlja, između ostalog, pravosuđe prilagođeno djeci, te predviđa kao ključnu mjeru za 2022. godinu horizontalnu zakonodavnu inicijativu za potporu uzajamnom priznavanju roditeljstva među državama članicama.[5] U okviru incijative, Europska komisija je pokrenula javno ispitivanje/anketu te osnovala ekspertnu grupu. Sumarni prikaz odgovora doista pokazuje da

1 Cross-border family situations – recognition of parenthood, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12878-Cross-border-family-situations-recognition-of-parenthood_en (27. 9. 2025). Inception Impact Assessments der Kommission Ref. Ares(2021)2519673 - 14/04/2021. Naziv inicijative je „Regulation on the recognition of parenthood between Member States“.

2 Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija: Unija ravnopravnosti: Strategija za rodnu ravnopravnost 2020.–2025., Bruxelles, 5.3.2020. COM(2020) 152 final.

3 Pogledati član 1. stav 3. tačka a. Uredbe Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. 11. 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, kojom se stavlja izvan snage Uredba (EZ) br. 1347/2000 (Službeni list EU, L 338/1 od 23. 12. 2003.) i član. 1. stav. 4. tačka. a. Uredbe Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. 6. 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece – preinaka (Službeni list EU, L 178/1 od 2. 7. 2019.)

4 State of the Union 2020, 16. 9. 2020. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/soteu_2020_en.pdf (27. 12. 2025.).

5 Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija: Strategija EU o pravima djeteta, Bruxelles, 24.3.2021. COM(2021) 142 final. Više u Mansel. H.P., Thorn, K., Wagner, R., Europäischen Kollisionrecht 2021: Digitalisirung als Aufgabe, IPRax 2/2022, str. 98 – 99.

postoje brojni slučajevi u kojima roditeljstvo nije priznato među državama članicama, a kao primarni razlog za nepriznavanje roditeljstva uspostavljenog u drugoj državi članici navodi se suprotnost domaćem javnom poretku.[6] Rad na kreiranju uredbe bio je prožet pitanjima hoće li ona sadržavati samo norme o priznanju roditeljskog statusa ili i kolizione norme, te na kom pravnom osnovu će se ona temeljiti. Sadržajno potpunija uredba, koja bi obuhvatala i kolizione norme i norme o priznanju, a temeljila se na članu 81. stav 3. UFEU zahtijeva jednoglasno prihvatanje, što nije jednostavno postići zbog velikih razlika među državama članicama, koje su postale očite na zasjedanju ministara pravde[7] i u predmetu *Comani i dr*.[8] Europski parlament je svojom Rezolucijom od 14. 9. 2021. godine o pravima pripadnika zajednice LGBTIQ u Europskoj uniji[9] pozvao Komisiju da predloži zakonodavstvo kojim se od svih država članica zahtijeva da za potrebe nacionalnog prava priznaju odrasle osobe navedene u rodnom listu izdanom u drugoj državi članici kao zakonite roditelje djeteta, bez obzira na zakoniti spol ili bračno stanje tih odraslih osoba (tačka 8.). S obzirom da je roditeljski status osnova za mnoga prava djeteta: stjecanje državljanstva, boravak, izdržavanje, nasljeđivanje, Europski parlament podržao je incijativu za donošenje „Uredbe o priznanju roditeljstva između država članica“.[10] Prijedlog Europske komisije o međusobnom priznavanju roditeljstva očekivao se u trećem kvartalu 2022. godine,[11] a u konačnici je 7. 12. 2022. godine predstavljen od strane Europske komisije pod nazivom Prijedlog Uredbe Vijeća o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju odluka i prihvaćanju javnih isprava u pitanjima roditeljstva i o uspostavi europske potvrde o roditeljstvu (u daljem tekstu Prijedlog Uredbe o roditeljstvu).[12] Tadašnji saziv Europskog parlamenta je 14. 12. 2023. godine predstavio svoju Rezoluciju o predloženoj uredbi i dodatna savjetovanja s novoizabranim članovima nisu bila potrebna. Međutim, pregovori u Radnoj skupini u Bruxellesu su i dalje teški, te ne čudi da još nisu zaključeni u Vijeću.[13] Komisija

6 Čak 72% odgovora odnosi se na javni poredak. Više u: Initiative on the recognition of parenthood between Member States Factual summary of the Open Public Consultation Brussels, October 2021., Ref. Ares(2021)6847413 - 08/11/2021.

7 Ove razlike su bile očite i na zasjedanju ministara pravde, održanog 4. 2. 2022. u Lille, kada se diskutiralo o uzajamnom prizanju porijekla. https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/de/aktuelles/informelles-treffen-der-minister-fur-justiz-und-inneres/ (27. 12. 2025.).

8 Odluka Suda EU u predmetu C – 673/15, 5. 6. 2018. Više o radu na Prijedlogu Uredbe: Kohler, Ch., *Status und Mobilität in der Europäischen Union*, IPRax 3/2022., str. 228-229.

9 Rezolucija Europskog parlamenta od 14. 9. 2021. o pravima pripadnika zajednice LGBTIQ u EU-u (2021/2679(RSP)), P9_TA(2021)0366, Službeni list EU, C – 117/2 od 11. 3. 2022.

10 LEGISLATIVE TRAIN08.2022, Regulation on the Recognition of parenthood between Member States/AFTER 2022-6 od 20. 8. 2022., https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/recognition-of-parenthood-between-member-states/report?sid=6101 (27. 9. 2025.).

11 Više o incijativi i nastojanjima unutar Europske unije u: Kohler, Ch., Pintens, W., *Entwicklung im europäischen Familien- und Erbrecht 2020-2021*, FamRZ 18/2021., str. 1423 - 1424.

12 Europska komisja Bruxelles, 7.12.2022., COM(2022) 695 final, 2022/0402 (CNS), https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2022/0402(CNS) (29. 12. 2025.)

13 Budzikiewicz, C., Mansel, H.P., Thorn, K., Wagner, R., *Europäisches Kollisionrecht 2024: Business as usual?,* IPRax 2, 2025., str. 95 i 104.

nastavlja daljnji radi na samom prijedlogu u svom novom programu rada od 11. 2. 2025. godine.[14]

U radu će se prezentirati normativna rješenja sadržana u Prijedlogu Uredbe o roditeljstvu – norme o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju odluka i prihvaćanju javnih isprava te uspostavi europske potvrde o roditeljstvu. Ova rješenja uveliko će utjecati na buduće pravce reforme bosanskohercegovačkog međunarodnog privatnog prava u ovoj materiji te oblikovati domaće zakonodavstvo. Naime, Bosna i Hercegovina potpisnica je Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju,[15] čiji je jedan od ciljeva podržati napore Bosne i Hercegovine u razvijanju ekonomske i međunarodne saradnje, uključujući i usklađivanje njenog zakonodavstva sa zakonodavstvom Zajednice (čl. 1. st. 2. tač. d). Time je ona očitovala svoje opredjeljenje „za usklađivanjem postojećeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Zajednice i nastojanje da osigura postepeno usklađivanje svojih postojećih zakonodavstava i budućeg zakonodavstva sa pravnom stečevinom Zajednice (čl. 70.).[16]

2. Prijedlog Uredbe o roditeljstvu

Europska komisija je svoj Prijedlog Uredbe o roditeljstvu temeljila posebno na članu 81. stav 3. UFEU[17], ne podliježući iskušenju da iskoristi nadležnost koja bi proistekla iz čl. 21. UFEU[18], a odnosi se na slobodu kretanja,[19] čime bi se izbjegao

14 Europska komisija, Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Program rada Komisije za 2025. Zajedno naprijed: odvažnija, jednostavnija i brža Unija, Strasbourg, 11.2.2025. COM(2025) 45 final.

15 Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Europske zajednice i njenih država, s jedne strane, i Bosne i Hercegovine, s druge strane, potpisan je 16. 6. 2008., a stupio na snagu 1. 6. 2015. Cijeloviti tekst Sprazuma na web-stranici Vijeća ministara BiH, http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/ssp/default.aspx?id=1172&langTag=bs-BA (27. 12. 2025.)

16 Međutim, i prije potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, čak prije otpočinjanja procesa stabilizacije i pridruživanja (pregovori su započeli 2006. godine), u vrijeme kada na međunarodnoj razini nije postojala obaveza preuzimanja *acquis communautaire,* na nacionalnoj razini 2003. godine uvedena je obaveza za organe Bosne i Hercegovine da prilikom izrade novih propisa vode računa o suglasnosti s europskom pravnom stečevinom.Odluka o procedurama u postupku harmonizacije zakonodavstva BiH sa *acquis communitaire,* Službeni glasnik BiH, 44/2003.

17 Ugovor o funkciniranju Europske unije, Službeni list EU, C – 202/1 od 7. 6. 2016.

18 Korištenje ovog pravnog temelja pojedini autori smatra mogućim i opravdanim. Croon-Gestefeldm J., Der Einfluss der Unionsbürgerschaft auf dasInternationale Familienrecht, RabelsZ 86, 2022., str. 57 - 64.

19 Obavezu priznanja rodnih listovaiz država članica Europske unije u vezi s pravom na slobodno kretanje razvio je Sud EU u slučaju C – 490/20, *Pancharevo*. U tom slučaju, izvedeno je iz prava na slobodu kretanja prema čl. 21. UFEU u vezi s Direktivom o slobodi kretanja dužnost organa država članica da priznaju strani rodni list barem u mjeri u kojoj se dijete i roditelji mogu slobodno kretati unutar Europske unije (49). Dakle, Sud EU primijenio je načelo priznavanja pravnih situacija unutar Europske unije u oblasti prekograničnog roditeljstva, koje je prvi put razvio u slučajevima C-148/02, *Garcia Avello* i C-353/06, *Grunkin-Paul* u kontekstu međunarodnog prava imena i prenio u međunarodno porodično pravo u slučaju C-673/16, *Coman*. Ovo načelo je načelo suštinskog priznavanja stranih pravnih situacija bez metode upućivanja, odnosno primjene kolizionih normi. Više o ovim odlukama u:

zahtjev jednoglasnog prihvatanja u Vijeću kada se radi o pravosudnoj suradnji u građanskim predmetima u području porodičnog prava.

Prijedlog Uredbe o roditeljstvu odgovor je na različitost materijalnih i kolizionih pravila sadržanih u zakonodavstvu država članica. U području prekograničnog roditeljstva, većina europskih pravnih sistema temelji se ili na uobičajenom boravištu djeteta ili na njegovom državljanstvu, s tim da sistemi common law - Cipra i Irske izravno primjenjuju vlastito materijalno pravo bez primjene kolizionih normi.[20] Materijalna pravila o roditeljstvu država članica pod snažnim su utjecajem kulturnih, religijskih i socio-političkih faktora i često ne prate razvoj novih medicinskih postupaka,[21] što posljedično utječe na njihovu divergentnost.

Ova raznolikost rješenja prisutna u oblasti prekograničnog roditeljstva nameće jedno vrlo značajno pitanje: Da li bi bilo cjelishodnije kao pravni osnov za donošenje ove Uredbe koristiti mehanizam pojačane suradnje umjesto čl. 81. stav 3. UFEU? Naime, u oblastima u kojma je teško postići jedinstvena koliziona pravila i pravila o međunarodnoj nadležnosti i priznanju i izvršenju stranih odluka na nivou Europske unije, kao što je to bio slučaj u oblasti prekograničnog razvoda braka i stvarima imovinskih odnosa u bračnoj i registriranoj zajednici s međunarodnim elementom, dana je mogućnost korištenja mehanizma pojačane suradnje.[22] Mehanizam pojačane suradnje uveden Ugovorom iz Amsterdama, pojednostavljen Ugovorima iz Nice i Lisabona, omogućava istovremeno i proširenje Europske unije i produbljenje integracija i razvijanje suradnje u novim oblastima. Na taj način uzima se u obzir sva heterogenost interesa u okviru Europske unije uz očuvanje njenog institucionalnog jedinstva. Ovaj mehanizam omogućuje državama koje to žele, da otpočnu zajedničku aktivnost u određenoj oblasti, ali ostavlja otvorena vrata i onima koji bi im se htjeli pridružiti kasnije, da to učine.[23] Navest ćemo neke od argumenata u prilog

---

Duraković, A., Alihodžić, J., *Kontinuitet roditeljskog statusa unutar Europske unije – osvrt na odluku Suda EU u predmetu C – 490/20*, Zbornik radova sa Desetog međunarodnog naučnog skupa Dani porodičnog prava, Mostar 2022., str. 132 – 148., Duraković, A., *Javni poredak – utjecaj ljudskih prava na međunarodno porodično pravo*, Zbornik radova sa Sedmog međunarodnog naučnog skupa Dani porodičnog prava, Mostar 2019., str. 84 – 87.

20 ICF, Study to support the preparation of an impact assessment on a possible Union legislative initiative on the recognition of parenthood between Member States - Final report, 2022., str. 160 – 162. https://commission.europa.eu/system/files/202301/ICF%20Final%20Report%20%20Recognition%20of%20parenthood%20between%20MSs%20-%20FINAL.pdf (7. 1. 2026.).

21 Ibidem, str. 149 – 150; *ILGA*, Rainbow Index 2022., https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/06/rainbow-index-2022.pdf (27. 12. 2025.)

22 Pogledati: Uredba (EU) br. 1259/2010 o provedbi pojačane suradnje u oblasti izbora mjerodavnog prava za razvod i rastavu braka – Uredba Rim III (Sl. list EU L 343 od 29. 10. 2010.); Uredbu (EU) Vijeća 2016/1103 od 24. 6. 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima (Službeni list EU, L 183/1 od 8. 7. 2016.); Uredbu (EU) Vijeća 2016/1104 od 24. 6. 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima imovinskih posljedica registriranih partnerstava (Službeni list EU, L 183/30 od 8. 7. 2016.).

23 Više o ovom mehanizmu u: Duraković, A., *Uredba (EU) br. 1259/2010 o provođenju pojačane suradnje u oblasti izbora mjerodavnog prava za razvod i rastavu braka i mehanizam pojačane suradnje*, Nova pravna revija¸ Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, broj 1/2011, str. 71 – 76.

mehanizma pojačane suradnje, koji su navedeni u procesu donošenja Uredbe Rim III, a koji su relevantni i za oblast prekograničnog roditeljstva.[24] Naime, u svojoj Odluci o ovlaštenju za osnivanje pojačane suradnje u oblasti izbora mjerodavnog prava za razvod i rastavu braka (2010/405/EU),[25] koju su neki političari nazivali "istorijskom",[26] Vijeće Europske unije, pozivajući se posebno na čl. 329. st. 1. UFEU, na Prijedlog Europske komisije i na pristanak Europskog parlamenta, navodi razloge u prilog osnivanju pojačane suradnje. Poziva se na cilj Europske unije, stvaranje prostora slobode, sigurnosti i pravde u kojem će biti garantirano slobodno kretanje ljudi, a koji je moguće ostvariti samo ukoliko Europska unija usvaja mjere u oblasti pravosudne suradnje u građanskim predmetima s međunarodnim obilježje. Ove mjere, shodno članu 81. Ugovora o funkcioniranju Europske unije odnose se, između ostalog, i na poticanje usklađenosti kolizionih normi. Osnivanje pojačane suradnje u ovoj oblasti doprinijelo bi razvoju pravosudne suradnje u građanskim predmetima s međunarodnim obilježjem koja se temelji na principu uzajamnog priznanja stranih sudskih i vansudskih odluka. Time se ostvaruje cilj Europske unije, štite njeni interesi i jačaju procesi integracija u smislu čl. 20. st. 1. Ugovora o Europskoj uniji. Također, povećava se nivo pravne sigurnosti građana, nude im se rješenja koja su istovremeno i pravična i predvidiva, te sprječava "žurenje na sud". Navedeni argumenti, ali i teškoće u procesu donošenja unificiranog pravnog instrumenta u ovoj materiji, navode nas na zaključak da bi europski zakonodavac mogao razmisliti o korištenje mehanizma pojačane suradnje kao korisnom i cjelishodnom modelu, ukoliko se u skorije vrijeme ne postigne konsenzus na nivou Europske unije o prihvaćanju Prijedloga Uredbe o roditeljstvu.

Prijedlog Uredbe o roditeljstvu, sa svojih 99 tački preambule i 72 člana, uglavnom je struktuiran na isti način kao i Uredba EU o nasljeđivanju.[27] Podijeljena je u poglavlja, od kojih svako sadrži određeni naslov: Predmet, područje primjene i definicija (Poglavlje I), Nadležnost (Poglavlje II), Mjerodavno pravo (Poglavlje III), Priznanje (Poglavlje IV), Javne isprave bez obavezujućeg pravnog učinka (Poglavlje V), Europska potvrda o roditeljstvu (Poglavlje VI), Digitalna komunikacija (Poglavlje VII), Delegirani akti (Poglavlje VIII) i Opće i završne odredbe (Poglavlje IX). Pozitivna je činjenica da su brojne odredbe iz drugih pravnih instrumenata

24 Slična argumentacija je navedena i u procesu donošenja uredbi koje uređunju imovinske odnose u bračnoj i registriranoj zajednici s međunarodnim elementom. Više u: Duraković, A., Jedinstvena pravila o imovinsko-pravnim aspektima registrirane zajednice u Evropskoj uniji – Prijedlog Uredbe o nadležnosti, mjerodavnom pravu i priznanju i izvršenju odluka u oblasti imovinsko-pravnih odnosa osoba u registriranoj zajednici od 16. 3. 2011., Nova pravna revija, Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, broj 1/2012., str. 18 – 20.

25 Beschluss des Rates vom 12. Juli 2010 über die Ermächtigung zu einer Verstärkten Zusammenarbeit im Bereich des auf die Ehescheidung und Trennung ohne Auflösung des Ehebandes anzuwendenden Rechts, Amtsblatt der Europäischen Union, L 189/12, 22. 7. 2010.

26 Bundesjustizministerin Sabine Leutheusser-Schnarrenberger nennte die Einigung "historisch". EU schafft bei Scheidung mehr Gleichberechtigung, http://www.focus.de/finanzen/recht/binationale-ehen-eu-schafft-bei-scheidung-mehrgleichberechtigung (7.1. 2026.).

27 Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. 7. 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, Službeni list EU, L 201/107 od 27. 7. 2012.

o građanskopravnoj suradnji uključene u predloženu uredbu čime se osigurava kontinutet, međusobna usklađenost, dosljednost, odnosno koherentnost.

Važno je naglasiti da je cilj Prijedloga Uredbe o roditeljstvu zaštititi prava djece u prekograničnim situacijama, te se vodilo računa o odredbama međunarodnih konvencija: Konvencije UN o pravima djeteta iz 1989.[28] i Europske konvnecije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950., koja propisuje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, te s povezanom sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava, među ostalim u pogledu priznavanja djece rođene s pomoću surogat materinstva. Naposljetku, Prijedlog Uredbe o roditeljstvu u skladu je i s ciljem zaštite i promicanja prava djeteta utvrđenim u Ugovoru o Europskoj uniji[29] (čl. 3. st. 3. i 5. UEU-a) i Povelji Europske unije o temeljnim pravima.[30]

a. Predmet, područje primjene i definicija

Puni naziv Prijedloga Uredbe o roditeljstvu upućuje na njen predmet i područje primjene: zajednička pravila o nadležnosti, mjerodavnom pravu te priznanju odluka i javnih isprava kao i o uspostavi potvrde o roditeljstvu u građanskim stvarima koje se odnose na roditeljstvo u prekograničnim situacijama (čl. 1. i 3. st. 1).[31] Čl. 2. st. 1. naglašeno je da Prijedlog Uredbe o roditeljstvu ne utječe na prava koje dijete stječe prema već postojećem pravu Europske unije o slobodnom kretanju (čl. 21. st. 2. UFEU), uključujući Direktivu o slobodnom kretanju 2004/38/EZ.[32] Također, netaknuta ostaju pravila Uredbe EU 2016/1191,[33] osobito u pogledu javnih isprava o rođenju, roditeljstvu i posvojenju, kojim se ne zahtijeva sadržajno priznavanje isprava, već isključivo služi pojednostavljenju formalnosti u razmjeni isprava između država članica.

28 Konvencija UN o pr4avima djece predviđa da države stranke moraju osigurati da je dijete zaštićeno od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja na temelju statusa ili aktivnosti djetetovih roditelja (čl. 2.), da u svim mjerama koje se odnose na djecu, bez obzira na to provode li ih sudovi ili zakonodavna tijela, primarni cilj mora biti najbolji interes djeteta (čl. 3.) te da djeca imaju pravo na identitet i brigu svojih roditelja (čl. 7. i 8.).

29 Službeni list EU, C 202/1 od 7. 6. 2016

30 Poveljom se jamči, u primjeni i provedbi prava Unije, zaštita temeljnih prava djece i njihovih obitelji. Ta prava uključuju pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života (članak 7.), pravo na nediskriminaciju (članak 21.) i pravo djece na održavanje redovitog osobnog odnosa i izravan kontakt s oba roditelja ako je to u skladu s njihovim najboljim interesima (članak 24.). Na temelju Konvencije UN-a o pravima djeteta, člankom 24. stavkom 2. Povelje predviđa se i da u svim mjerama koja se odnose na djecu, bez obzira na to poduzimaju li ih javna tijela ili privatne institucije, primarni cilj mora biti zaštita interesa djeteta

31 U st. 2. čl. 3. posebno je navedeno na šta se Uredba ne odnos, npr. valjanost braka, stvari povezane s roditeljskom odgovornošći, pravnu sposobnost, izdržavanje, državljanstvo, usvojenje itd.

32 Direktiva 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. 4. 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice, Službeni list EU, L 158/77 od 30. 4. 2004.

33 Uredba (EU) 2016/1191 Europskog parlamenta i Vijeća od 6. 7. 2016.o promicanju slobodnog kretanja građana pojednostavnjenjem zahtjevâ za predočavanje određenih javnih isprava u Europskoj uniji i o izmjeni Uredbe (EU) br. 1024/2012, Službeni list EU, L 200/1 od 26. 7. 2016.

Tekst Prijedloga Uredbe o roditeljstvu ostavlja otvorenim šta se podrzumijeva pod izrazom „prekogranične situacije“, a dodatna pojašnjenja nalazimo u preambuli, tačke 25 - 27. Ovim odredbama su „prekogranične situacije“ suprotstavljene „domaćim situacijama“. Npr., pravila o nadležnosti i mjerodavnom pravu ne bi se trebala primjenjivati na utvrđivanje roditeljstva kod domaćeg usvojenja, gdje dijete i usvojitelj(i) imaju uobičajeno boravište u istoj državi članici. Međutim, takva domaća usvojenja trebala bi se priznati i u svim drugim državama članicama temeljem predloženih odredaba. Inače Prijedlog Uredbe o roditeljstvu ne utječe na primjenu Haške konvencije o usvojenju[34] (čl. 66. st. 3.), tako da ova Konvencija ostaje u potpunosti primjenjiva u svim državama ugovornicama.

Prijedlog Uredbe o roditeljstvu ne odnosi se na „postupanje“ s odlukama i javnim ispravama o roditeljstvu koje potječu iz trećih država (čl. 3. st. 3.). Definicije pojmova „roditeljstvo“, „dijete“, utvrđivanje roditeljstva“, „sud“, „sudska odluka“, „javna isprava“ itd. sadržani su u čl. 4. Npr. „roditeljstvo” znači odnos između roditelja i djeteta utvrđen zakonom, a „dijete” znači osoba bilo koje dobi čije roditeljstvo treba utvrditi, priznati ili dokazati. Čl. 5. Prijedloga Uredbe o roditeljstvu koji propisuje da „Uredba ne utječe na nadležnost tijela država članica za rješavanje pitanja roditeljstva“, temelji se na čl. 2. Uredbe o imovinskom režimu, odnosno Uredbe o nasljeđivanju.

b. Međunarodna nadležnost

Opće pravilo o međunarodnoj nadležnosti u sporovima vezanim za roditeljstvo sadržano je u čl. 6. Alternativno je postavljeno nekoliko kriterija međunarodne nadležnosti sudova: uobičajeno boravište djeteta u trenutku pokretanja postupka pred sudom, državljanstvo djeteta u trenutku pokretanja postupka pred sudom, uobičajeno boravište tuženika u trenutku pokretanja postupka pred sudom, uobičajeno boravište jednog od roditelja u trenutku pokretanja postupka pred sudom, državljanstva bilo kojeg od roditelja u trenutku pokretanja postupka pred sudom i država rođenja djeteta.

Polazna ideja tvoraca Prijedloga Uredbe o roditeljstvu pri kreiranju pravila o nadležnosti iz čl. 6. bio je kriterij blizine. Stoga bi, kada je to moguće, trebali biti nadležni organi država članica u kojoj dijete ima uobičajeno boravište, s tim da se ne treba zanemariti ni državljanstvo djeteta, kao ni uobičajeno boravište i državljanstvo roditelja te mjesto rođenja djeteta, a sve kako bi se djetetu olakšao pristup pravosuđu u državi članici (preambula, tačka 39).

Polazni kriterij, uobičajeno boravište mora se utvrditi na temelju svih okolnosti svojstvenih svakom pojedinom slučaju. Osim fizičke prisutnosti djeteta na području države članice, moraju se odabrati drugi faktori kojima se može dokazati da ta prisutnost ni na koji način nije privremena ili povremena te da odražava određeni

34 Haška kovencija o zaštiti djece i međunarodnoj suradnji u materiji međunarodnog usvojenja usvojena je na sedamnaestom zasjedanju Haške konferencije za međunarodno privatno pravo 29. 5. 1993. Danas obuhvata 107 država od kojih su njene potpisnice sve države članice EU, nama susjedne države, Srbija i Crna Gora. Bosna i Hercegovin nije potpisnica ove Konvencije. https://www.hcch.net/de/instruments/conventions/status-table/?cid=69 (27. 12. 2025.).

stupanj integracije djeteta u društvenu i porodičnu okolinu koja je u praksi središte njegova života.[35]

Državljanstvo kao kriterij za određivanje međunarodne nadležnosti (ali i mjerodavnog prava) može izazvati određene dileme u situaciji kada dijete ili roditelji imaju dva ili više državljanstava. Kao prethodno pitanje, ono nije obuhvaćeno područjem primjene Prijedloga Uredbe o roditeljstvu i trebalo bi ga prepustiti nacionalnom pravu. Međutim, za potrebe ovog Prijedloga Uredbe, dijete ili roditelj koji ima više državljanstava može odabrati sud ili pravo bilo koje države članice čije državljanstvo ima u trenutku pokretanja postupka pred sudom ili u trenutku utvrđivanja roditeljstva (preambula tačka 41).

Ako se nadležnost ne može utvrditi na temelju općih alternativnih osnova za utvrđivanje nadležnosti, nadležni bi trebali biti sudovi države članice u kojoj se nalazi dijete (čl. 7.). Nadležnost na temelju prisutnosti djeteta omogućava sudovima države članice da odlučuju u pitanjima roditeljstva i kada se radi o djeci koji su državljani trećih država, kao što su djeca izbjeglice i djeca raseljena na međunarodnoj razini zbog nemira u njihovoj državi uobičajenog boravišta.

Supsidijarna nadležnost propisana je čl. 8. i predviđa da u situaciji kada nijedan sud države članice nije nadležan na temelju ranijih odredbi, nadležnost treba utvrditi u svakoj državi članici prema njezinim zakonima uključujući međunarodne instrumente koji su na snazi u toj državi članici.

Kako bi se otklonile situacije uskraćivanja sudske zaštite, čl. 9. predviđen je *forum necessitatis*. U posebnim situacijama omogućeno je sudu države članice da odlučuje o pitanju roditeljstva koje je usko povezano s trećom državom, samo ako je izvjesno da ne postoji mogućnost vođenja postupka u predmetnoj trećoj državi, npr. zbog građanskog rata ili kada se od djeteta ili druge zainteresirane strane ne može razumno očekivati da pokrene ili vodi postupak u toj državi. Međutim, nadležnost na temelju *forum necessitatis* trebala bi se provoditi samo ako je predmet u dovoljnoj mjeri povezan s državom članicom suda pred kojim je pokrenut postupak.

S obzirom na alternativno postavljene kriterije o međunarodnoj nadležnosti, važno je pravilo o litispendenciji iz čl. 14., koje prihvaća načelo prioriteta i daje prednost sudu pred kojim je prvo pokrenut postupak.

Posljednja odredba Poglavlja II posvećena je pravu djeteta na izražavanje mišljenja i urađena je po uzoru na čl. 21. Uredbe 2019/1111.[36] Sudovi država članica dužni su, u skladu s nacionalnim pravom i postupkom, djeci koja su sposobna oblikovati vlastita mišljenja pružiti stvarnu i učinkovitu priliku da izraze svoja stajališta, koje sud treba uzeti u obzir u skladu s njihovom dobi i zrelošću.

c. Mjerodavno pravo

Hvale vrijedna i od pojedinih autora pozdravljena je činjenica da Prijedlog Uredbe o roditeljstvu sadrži odredbe o mjerodavnom pravu, odnosno kolizione

35 Više u preambuli, tačka 40.

36 Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. 6. 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece, Službeni list EU, L 178/1 od 2. 7. 2019.

norme.[37] Time je na sveobuhvatan način regulirana materija u pitanjima prekograničnog roditeljstva, te smanjena mogućnost različitog postupanja sudova u ovoj osjetljivoj materiji. Za utvrđivanje roditeljstva prvenstveno se primjenjuje pravo države u kojoj osoba koja rađa dijete ima svoje uobičajeno boravište u trenutku poroda (čl. 17. st. 1.). Izbor ove tačke vezivanja značajan je iz dva razloga. Prvo, uzima se u obzir činjenica da često nije lako utvrditi uobičajeno boravište tek rođenog djeteta, a drugo, smatra se dijelom i političkom odlukom jer u slučajevima surogat materinstva ova tačka vezivanja upućuje na pravo države koje dopušta surogat materinstvo.[38] Dodatna pojašnjenja vezana za „vrijeme rođenja“ data su u preambuli, tačka 51: „Vrijeme rođenja trebalo bi usko tumačiti, uzimajući u obzir najčešće slučajeve u kojima se roditeljstvo utvrđuje primjenom zakona i upisuje u odgovarajući registar u roku od nekoliko dana od rođenja“. To bi se pravo trebalo primjenjivati na situacije u kojima osoba koja rodi ima uobičajeno boravište u državi rođenja (kao što bi to bila uobičajena situacija) i na situacije u kojima osoba koja rodi ima uobičajeno boravište u državi koja nije država rođenja (na primjer kada rodi tijekom putovanja). Pravo države uobičajenog boravišta osobe koja rodi u trenutku rođenja trebalo bi se po analogiji primjenjivati kada roditeljstvo djeteta treba utvrditi prije rođenja djeteta. Tek ukoliko se uobičajeno boravište osobe koja rodi u trenutku rođenja ne može utvrditi, mjerodavno je pravo države rođenja djeteta (čl. 17. st. 1.). Pravo države rođenja djeteta trebalo bi se primjenjivati u rijetkim slučajevima u kojima se ne može utvrditi uobičajeno boravište osobe koja rodi u trenutku rođenja, npr. u slučaju izbjeglice ili međunarodno raseljene majke, a sve s ciljem osiguranja izbora mjerodavnog prava u svim okolnostima. U slučaju da prethodno pomenute tačke vezivanja imaju za posljedicu utvrđivanje roditeljstva samo jednog roditelja – obično genetskog roditelja u istospolnom paru, Prijedlog Uredbe o roditeljstvu sadrži dvije supsidijarne tačke vezivanja za utvrđivanje roditeljstva drugog roditelja – obično negenetskog roditelja u istospolnom paru: pravo države državljanstva tog ili drugog roditelja ili pravo države rođenja djeteta (čl. 17. st. 2.). Važno je istaći univerzalni karakter pravila o mjerodavnom pravu, odnosno mjerodavno pravo trebalo bi se primjenjivati čak i ako to nije pravo države članice (čl. 16.).

Područje primjene mjerodavnog prava definirano je čl. 18., a s obzirom na upotrebu riječi „osobito“ možemo zaključiti da nije konačno i da može obuhvatati još neka pitanja predviđena pravom države. Mjerodavnim pravom za utvrđivanje roditeljstva uređuju se osobito: postupci za utvrđivanje ili osporavanje roditeljstva; obvezujući pravni učinci i/ili dokazna snaga javnih isprava; aktivna procesna legitimacija osoba u postupcima za utvrđivanje ili osporavanje roditeljstva; svi rokovi za utvrđivanje ili osporavanje roditeljstva. Ako su roditeljska prava već utvrđena, naknadna promjena mjerodavnog prava neće utjecati na već utvrđeno roditeljstvo (čl. 19.). Čl. 20. Prijedloga Uredbe o roditeljstvu regulira pitanje formalne valjanost

37 Mansel. H.P., Thorn, K., Wagner, R., E*uropäischen Kollisionrecht 2022: Bewegung im Internationale Familienrecht*, IPRax 2/2023, str. 122.

38 Ibidem. Vidjeti i: Alihodžić, J., Duraković, A., *International Surrogacy Arrangements – Perspectives on International Regulation,* Medicine, Law and Society, Vol. 13, No. 1., April 2020., Maribor, str. 12-14.

jednostranog pravnog akta čiji je cilj imati pravni učinak na utvrđivanje roditeljstva. Među te pravne akte, prema preambuli, tačka 55, ubraja se priznanje očinstva ili davanje suglasnosti bračnog partnera na upotrebu tehnologije potpomognute oplodnje.

Prijedlog Uredbe o roditeljstvu isključuje uzvraćanje i upućivanje na daljnje pravo - upućivanje na mjerodavno pravo podrazumijeva materijalno pravo dotične države (čl. 21.), te redefiniše institut javnog poretka po uzoru na preambulu, tačka 25 Uredbe Rim III. Nakon uobičajne formulacije u st. 1. čl. 22.: „Primjena mjerodavnog prava može se odbiti samo ako je takva primjena očigledno nespojiva s javnim poretkom suda pred kojim se vodi postupak“, slijedi dopuna u st. 2.: „Sudovi i druga nadležna tijela država članica primjenjuju stav 1. uz poštovanje temeljnih prava i načela utvrđenih u Povelji, a posebno u njezinu članu 21. o pravu na nediskriminaciju.“ Dakle, politički obojen st. 2. čl. 22. navodi da se institut javnog poretka ne bi trebao koristiti npr. za odbijanje primjene prava druge države koje predviđa mogućnost zajedničkog roditeljstva za roditelje istog spola, samo i isključivo zato što su roditelji istog spola. U kontekstu javnog poretka kao razloga za odstupanje od primjene stranog mjerodavnog prava interesantna je problematika prekograničnog surogat materinstva. Smatramo da koncept samog Prijedloga Uredbe o roditeljstvu te njen cilj – zaštita prava djece u prekograničnim situacijama, ostavljaju vrlo malo prostora za pozivanje na ovaj institut kako bi otklonila primjena stranog prava koje dopušta surogat aranžmane.

d. Priznanje /prihvaćanje

Prijedlog Uredbe o roditeljstvu pristupa problematici priznanja sudskih odluka koje potječu iz drugih država članica na uobičajan način, emanentan ranije donesenim porodičnim uredbama. Ne zahtijeva se poseban postupak za priznanje strane odluke o roditeljstvu, s tim da se posebno naglašava da „nije potreban poseban postupak za ažuriranje registra o građanskom stanju države članice na temelju sudske odluke (čl. 24. st. 1. i 2.). Ako se priznavanje sudske odluke postavi kao prethodno pitanje pred sudom države članice, npr. u postupku o izdržavanju, taj sud može odlučiti o tom pitanju (čl. 24. st. 3.).

U čl. 31. navode se razlozi za odbijanje priznanja: javni poredak, poštivanje prava na odbranu i proturječnost s kasnije donesenom odlukom. Važno je naglasiti da se institut javnog poretka, koji izričito zahtijeva razmatranje najboljeg interesa djeteta, treba usko tumačiti u svijetlu poštovanja temeljnih prava i načela utvrđenih u Povelji, a posebno u njezinu čl. 21. o pravu na nediskriminaciju.[39] Posebano je istaknuta potreba priznavanja roditeljskog odnosa nastalog na temelju surogat aranžmana između djeteta i biološkog namjeravanog roditelja, te pravno priznanje odnosa roditelja i djeteta nebiološkog namjeravanog roditelja (npr. posvojenjem

39 U preambuli, tačka 14 posebno je naglašeno da „javni poredak države članice ne može poslužiti kao opravdanje za odbijanje priznavanja odnosa roditelja i djeteta, djeci i njihovim istospolnim roditeljima za potrebe ostvarivanja prava koja dijete ima na temelju prava Unije“.

djeteta), a sve u skladu s praksom Europskog suda za ljudska prava.[40] Nadalje, pravo na odbranu promatra se kroz prizmu ispravnog i pravodobnog dostavljanja dokumenata te mogućnosti saslušanja osobe koja tvrdi da se sudskom odlukom krši njezino očinstvo ili majčinstvo nad djetetom. Također, zanimljivo je primijetiti da se prednost daje kasnije donesenoj odluci u slučaju nespojivosti dvije sudske odluke iz različitih država članica.

Novost je razlikovanje između javnih isprava kojima se utvrđuje roditeljstvo s obavezujućim pravnim učinkom i one bez njega. Isprave s obavezujućim pravnim učinkom su one koje su službeno sastavljene ili registrovane u državi članici u skladu s pravilima o nadležnosti iz Poglavlja II i imaju obvezujući pravni učinak u državi članici u kojoj su službeno sastavljene ili registrirane (čl. 35.). Ovdje se misli na javne isprave koje nisu samo deklaratorne prirode, već imaju konstitutivni učinak, kao npr. notarska isprava o usvojenju ili upravna odluka kojom se utvrđuje roditeljstvo nakon priznanja očinstva.[41] Status ovakvih javnih isprava poboljšan je na način da se one priznaju bez potrebe za posebnim postupkom po pravilima koja vrijede za priznanje stranih odluka. (čl. 36.). U čl. 39. navode se razlozi za odbijanje priznanja javne isprave koji se suštinski preklapaju s razlozima za odbijanje priznanja strane sudske odluke. Neki autori smatraju spornim to što se ovim stranim javnim ispravama dodjeljuje ista razina povjerenja kao i sudskim odlukama iako one ne moraju proizaći iz formalnog sudskog postupka, gdje je moguće npr. ulaganje žalbi.[42]

Javne isprave koje nemaju obavezujući pravni učinak u državi članici porijekla, ali imaju dokaznu snagu u toj državi članici npr. rodni list, potvrda o očinstvu ili drugi izvodi iz matične knjige rođenih (ovisno o nacionalnom zakonodavstvu), prema Prijedlogu Uredbe o roditeljstvu, ne podliježu priznanju nego samo prihvaćanju (čl. 45.). Prema prevladavajućem mišljenju, slično kao i kod čl. 59. Uredbe o nasljeđivanju (prihvaćanje javnih iprava), nije dopušteno materijalno priznanje isprave.[43] Prihvaćanje javnih isprava bez obavezujućeg pravnog učinka može se osporiti samo pozivom na institut javnog poretka, koji se opet usko tumači, odnosno s istim ograničenjima koja se primjenjuju na taj razlog za odbijanje u pogledu sudskih odluka i javnih isprava s obvezujućim pravnim učinkom, među ostalim u pitanjima usklađenosti s Poveljom (čl. 45. st. 1. i 2.).

40 Preambula, tačka 18, pogledati Odluke ESLJP u predmetima Mennesson protiv Francuske, Predstavka br. 65192/11, od 26. 6. 2014., Labassee protiv Francuske, Predstavka br. 29175/11, od 26. 6. 2014.. Više u: Duraković, A., Alihodžić, J., *Učinci prekograničnog surogat materinstva: praksa nacionalnih sudova i Europskog suda za ljudska prava*, Zbornik radova: Pravo, tradicije i promjene, Tom II, Istočno Sarajevo, 2020., str. 136 – 141.

41 Pogledati Preambulu, tačka 59.

42 Mansel. H.P., Thorn, K., Wagner, R., *Europäischen Kollisionrecht 2022: Bewegung im Internationale Familienrecht*, IPRax 2/2023, str. 123.

43 Mansel, H. P., *Negotium und instrumentum - Zur Urkundenanerkennung und Urkundenannahme im Europäischen Kollisionsrecht*, u: Hess/Jayme/Mansel (Hrsg.), Europa als Rechts- und Lebensraum, Liber amicorum für Christian Kohler zum 75. Geburtstag, Gieseking, Bielefeld 2018, str. 301-311.

e. **Europska potvrda o roditeljstvu**

Kako bi se dokazao roditeljski status, Prijedlogom Uredbe o roditeljstvu predviđeno je uvođenje trajne Evropske potvrde o roditeljstvu (čl. 46.), koja bi se sastavljala na standardiziranom obrascu i izdavala prvenstveno za upotrebu u drugoj državi članici. Upotreba Potvrde nije obavezna (čl. 46. st. 2.). Potvrda bi se koristila uz odgovarajuće nacionalne dokumente i mogla bi se prema potrebi mjenjati, ispravljati i opozivati u skladu s čl. 55. Potvrda ima isti sadržaj (čl. 52.) i iste učinke (čl. 53.) u svim državama članicama. Posebno se pretpostavlja da Potvrda nedvosmisleno dokazuje činjenice utvrđene u skladu s pravom koje se primjenjuje na utvrđivanje roditeljstva, a za osobu koja se u Potvrdi navodi kao dijete jednog ili više roditelja pretpostavlja se da ima status naveden u Potvrdi (čl. 53. st. 2.). Nadalje, Prijedlog Uredbe o roditeljstvu naglašava da Potvrda predstavlja valjani dokument za upis roditeljstva u odgovarajući registar države članice (čl. 53. st. 3.).

3. Primjena pomenutih rješenja u konkretnom slučaju – prekogranično surogat materinstvo

Primjenjivost pomenutih rješenja Prijedloga Uredbe o roditeljstvu prezentirat ćemo na jednom hipotetičkom primjeru surogat materinstva, koje je na nacionalnoj razini različito reguliano unutar Europske unije i šire. Neke države ga u potpunosti zabranjuju, druge ga dozvoljavaju pod različitim uvjetima, a treće ga uopće ne spominju stvarajući pravno nejasnu situaciju.[44] Inače, surogat materinstvo je aranžman baziran na sporazumu, gdje žena (surogat majka) pristaje iznijeti trudnoću i roditi dijete osobi ili osobama (namjeravanim roditeljima), koje će nakon rođenja djeteta preuzeti roditeljsko pravo nad djetetom.

Već od pojave prvog poznatijeg slučaja surogat materinstva u novijoj istoriji[45], kada je žena – surogat majka pristala roditi dijete za drugoga, praksa surogat materinstva je do te mjere omasovljena da se pretvorila u biznis,[46] a u stranoj i domaćoj literaturi mogu se susresti sintagme poput „*prokreativnog ili reproduktivnog turizma*“.[47] U tom kontekstu naročito je značajno ukazati na pojavu

44 Više o uporednopravnom pregledu normi i prakse nacionalnih sudova o surogat materinstvu usurogat materinstvu u: Duraković, A., Alihodžić, J., *Međunarodno surogat materinsvo – Osvrt na zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini*, Mostar, 2020., str. 32 – 64.

45 Prvi poznatiji slučaj surogat materinstva koji je privukao pažnju javnosti je Baby Cotton u Velikoj Britaniji (1985) FLR 846, u kome je američki par postavio zahtjev za dobijanje starateljstva nad djetetom koje je za njih rodila surogat majka u Velikoj Britaniji. O efektima koje je ovaj slučaj pobudio u javnosti pogledati http://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/uk-first-surrogate-mother-kim-cotton-carry-someone-else-baby-law-change-a7645831.html, (10. 2. 2018.).

46 Kindregan, C.P., Jr, White, D., *International Fertility Tourism: the Potential for Stateless Children in Cross-Border Commercial Surrogacy Arrangements*, Suffolk Transnational Law Review, Vol. 36, No. 3, 2013., str. 530.

47 Deech, R., *Clones, Ethics and Infertility or Sex, Sheep and Statutes*, Qunnipiac Health Law Journal, Vol. 2, 1999., str. 117-134. Trimmings, K., Beaumont, P., *International Surrogacy Arrangements: an Urgent Need for Legal Regulation at the International Level*, Journal of Private International Law, Vol.

objektifikacije i komodifikacije djeteta, imajući u vidu činjenicu da se u realizaciji cjelokupnog aranžmana surogat materinstva (s međunarodnim elementom), prema nekim stajalištima, dijete ne posmatra kao subjekt, već kao objekat datog procesa za čiju realizaciju se plaća unaprijed utvrđena suma novca.[48] Neophodno je i osvrnuti se na prava surogat majke i dovesti ih u vezu s obavezom poštivanje njenog ljudskog dostojanstva. Stavljajući na raspolaganje svoje tijelo namjeravanim roditeljima, surogat majka se degradira u „živući inkubator“ eksploatisan od strane namjeravanih roditelja. Time ona postaje objekt u rukama namjeravanih roditelja, sredstvo za postizanje njihovog cilja.[49] Ovo je samo dio argumenata koje navode protivnici surogat materinatva. Međutim, surogat materinstvo je biološka i medicinska stvarnost, a njegove pravne posljedice, naročito u pogledu statusa djeteta i namjeravanih roditelja stalni su predmet interesiranja pravnih teoretičara i praktičara. Ono je u praksi vidljivo u momentu kada se namjeravani roditelji zajedno s djetetom, koje je rodila surogat majka u inostranstvu, žele vratiti u svoju državu te zatraže putnu ispravu za dijete, odnosno priznanje stranog izvoda iz matične knjige rođenih ili strane odluke.[50] Tada se postavlja pitanje jesu li namjeravani roditelji i pravni roditelji djeteta koje je rodila surogat majka, jer od toga zavisi državljanstvo djeteta, upis u matične knjige djeteta rođenog u inostranstvu te izdavanje putnih isprava. Ukoliko organi, sudski ili upravni, smatraju da je došlo do povrede instituta javnog poretka, odstupit će od primjene mjerodavnog stranog prava, odnosno odbit će priznanje strane odluke kojom su namjeravani roditelji određeni kao pravni roditelji djeteta. S obzirom da je klauzula javnog poretka blanketna norma koju popunjavaju organi primjene prava, upravo ti organi će povredu javnog poretka konkretizirati upućivanjem na normu ili na načelo koje se krši. Pri tome moraju voditi računa da se institut javnog poretka koristi restriktivno te primjenjuje obazrivo. Strana norma se ne otklanja automatski ako je bitno različita, pa čak i ako je različita od domaće imperativne norme,[51] već samo ako njena primjena vodi takvom meritornom rezultatu koji je nespojiv s osnovnim načelima na kojima se temelji domaći javni poredak. Činjenica da je surogat materinstvo zabranjeno u određenoj državi neće *per se* voditi ka odbijanju priznanja strane odluke zasnovane na ugovoru o surogat materinstvu pozivom na institut javnog poretka. Zabrana surogat materinstva ima preventivnu funkciju i cilj joj je spriječiti taj vid medicinski potpomognute oplodnje te odvrati domaće građane od tog medicinskog postupka. Međutim, već realizirano surogat materinstvo u inostranstvu treba procijeniti u svjetlu konkretnog slučaja i

7, No. 3, 2011., str. 629 – 630. Zeller, J., *Reprodukcijski turizam u Europi*, u: Župan, M. (ur.), Pravni aspekti prekogranične suradnje i EU integracija: Mađarska – Hrvatska, 2011., str. 581 i dalje.

48 Thomale, C., *State of play of cross-border surrogacy arrangements – is there a case for regulatory intervention by the EU?*, Journal of Private International Law, Vol. 13, No. 2, 2017., str. 465 – 467.

49 Duden, K*., Leimutterschaft im Internationalen Privat- und Verfahrensrecht*, Mohr Siebeck, 2015., str. 159.

50 Mayer, C., *Ordre public und Anerkennung der rechtlichen Elternschaft in internationalen Leihmutterschaftsfällen*, RabelsZ, Vol. 78, No. 3, 2014., str. 553 - 554.

51 Javni poredak je svakako uža kategorija od zbira imperativnih normi. Varadi, T., Boradaš, B., Knežević, G., Pavić, V., *Međunarodno privatno pravo*, 13. izdanje, Beograd 2010., str. 157.

ljudskih prava kao osnovnih vrijednosti domaćeg poretka koja mogu biti ugrožena ukoliko se interveniše, odnosno ne interveniše institutom javnog poretka. Potrebno je pronaći kompromis između poštivanja kulturnih i pravnih različitosti s jedne strane te standarda zaštite ljudskih prava s druge. U konačnici to znači da javni poredak kao razlog za odstupanje od primjene stranog mjerodavnog prava i kao razlog za (ne)priznavanje strane sudske odluke o pravnom roditeljstvu proizašlom realizacijom međunarodnog surogat aranžmana ili javne isprave kojom se potvrđuje pravno roditeljstvo, odnosno određuje status djeteta, valja tumačiti na način koji omogućava zaštitu najboljeg interesa djeteta, kroz njegovo pravo da zna svoje biološko prijeklo, te pravo djeteta i njegovih pravnih roditelja na ostvarivanje prava na privatni i porodični život, a u skladu s međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i pravima djece.[52]

Heteroseksualni bračni par A i E, njemački državljani, duži niz godina bezuspješno su pokušavali začeti dijete prirodnim putem. Suočeni s neuspjehom, bračni par se odlučio raspitati o alternativnim metodama dobijanja potomstva, odnosno djeteta koje će s njima biti genetski povezano. Kao najprihvatljiviji način u tom momentu činilo se posegnuti za suvremenim tehnikama reproduktivnih tehnologija, tačnije IVF oplodnjom i gestacijskim surogat materinstvom. Zbog činjenice da je surogat materinstvo u Njemačkoj zabranjeno, bračni par se odlučio da putem interneta stupi u kontakt sa ukrajinskom agencijom koja se bavi posredovanjem između budućih namjeravanih roditelja i surogat majke. Sa surogat majkom su zaključili ugovor prema kojem se ona obavezuje putem gestacijskog surogat materinstva bračnom paru roditi dijete, koje je zahvaljujući IVF oplodnji i implantaciji embriona u maternicu surogat majke, genetski isključivo povezano sa svojim biološkim roditeljima, državljanima Njemačke. Nadalje, surogat majka se obavezala da će nakon rođenja dijete predati njegovim biološkim roditeljima i na njih prenijeti pravo roditeljskog staranja nad djetetom. Bračni par iz Njemačke zauzvrat se obavezao da će surogat majci platiti sve nužne troškove koji su nastali u vezi sa trudnoćom (troškovi oplodnje, medicinske pretrage, troškovi nastali u toku trudnoće i porođaja, te gubitkom zarade za period dok je trajala trudnoća i izvjestan period nakon toga dok je trajao oporavak). Devet mjeseci nakon provedenog tretmana u Ukrajni, surogat majka je rodila zdravu djevojčicu J. Nakon što su s djevojčicom stigli u Njemačku, pokrenuli su postupa za utrđivanje pravnog roditeljstva.

U skladu s čl. 6. tač. a. Prijedloga Uredbe o roditeljstvu nadležni su sudovi države članice uobičajenog boravišta djeteta u trenutku pokretanja postupka pred sudom. S obzirom da dijete ima uobičajeno boravište u Njemačkoj, za utvrđivanje roditeljstva bit će međunarodno nadležno njemačko pravosuđe. Prema čl. 17. st. 1. Prijedloga Uredbe o roditeljstvu bit će mjerodavno pravo države u kojoj osoba koja rađa dijete ima svoje uobičajeno boravište u trenutku poroda. Dakle, za utvrđivanje rodteljstva bit će mjerodavno ukrajnsko pravo. Prema čl. 123. st. 2. ukrajinskog Porodičnog zakona, heteroseksualni bračni partneri koji su oboje genetski povezani s

52 O utjecaju ljudskih prava na međunarodno surogat materinstvo kroz institut javnog poretka više u: Duraković, A., Alihodžić, J., *op. cit.*, str. 118 – 162.

djetetom koje nosi surogat majka smatraju se roditeljima djeteta. Prema ukrajinskom pravu, A i E su roditelji J.

S obzirom da Ukrajina nije država članica Europske unije, na eventualnu sudsku odluku ili javnu ispravu, npr. rodni list, neće se primjenjivati odredbe Prijedloga Uredbe o roditeljstvu. Međutim, da se bračni par iz Njemačke odlučio zaključiti surogat aranžman u Grčkoj, kao državi članici Europske unije, koja od 2002. godine dozvoljava i normira surogat materinstvo, pred njemačkim orgnima postavilo bi se pitanje priznanja sudske odluke kojom su namjeravani roditelji utvrđeni kao pravni roditelji djeteta koje je rodila surogat majka, odnosno prihvaćanja javne isprave – rodnog lista u kojem su kao pravni roditelji upisani namjeravanji roditelji – bračni par A i E iz Njemačke. U skladu s čl. 24. st. 1. i 2. Prijedloga Uredbe o roditeljstvu ne zahtijeva se poseban postupak za priznanje strane odluke o roditeljstvu, s tim da se posebno naglašava da „nije potreban poseban postupak za ažuriranje registra o građanskom stanju države članice na temelju sudske odluke. Dakle, radi se o automatskom priznanju strane odluke. Pozivanje njemačkih organa na javni poredak kao jedan od razloga za odbijanje priznanja vrlo je ograničen i sužen, jer se izričito zahtijeva razmatranje najboljeg interesa djeteta u svijetlu poštovanje temeljnih prava i načela utvrđenih u Povelji, a posebno u njezinučl. 21. o pravu na nediskriminaciju. Prihvaćanje rodnog lista kao javne isprave koja nema obavezujući pravni učinak u državi članici porijekla, ali ima dokaznu snagu u toj državi članici regulirano je čl. 45. Ova javna isprava ima istu dokaznu snagu u drugoj državi članici kao i u državi članici porijetla ili učinke koji su najusporediviji, pod uvjetom da to nije u očitoj suprotnosti s javnim poretkom u državi članici u kojoj je predočena. Javni poredak se usko tumači, odnosno s istim ograničenjima koja se primjenjuju na taj razlog za odbijanje u pogledu sudskih odluka i javnih isprava s obvezujućim pravnim učinkom.

Kao što možemo iz ovog primjera zaključiti, Prijedlogom Uredbe o roditeljstvu ispunjava se njen osnovni cilj, a to je zaštita prava djece u prekograničnim situacijama, te pravna sigurnost, predvidljivost i harmonija odlučivanja.

4. Zaključna razmatranja

Europska komisija je s ciljem zaštitite temeljnih prava i drugih prava djece u pitanjima koja se odnose na njihovo roditeljstvo u prekograničnim situacijama, uzimajući u obzir prvenstveno najbolji interes djeteta, te s namjerom da pruži pravnu sigurnost i osigura predvidljivost i harmoniju odlučivanja, predstavila 2022. godine Prijedlog Uredbe o roditeljstvu. Unifikovane kolizione norme i norme o međunarodnoj nadležnosti i priznanju i izvršenju odluka i javnih isprava, te uvođenju europske potvrde o roditeljstvu odgovor su na različitost materijalnih i kolizionih rješenja sadržanih u zakonodavstvu država članica.

Alternativno postavljena pravila o međunarodnoj nadležnosti, kreirana na kriteriju blizine, osmišljena su kako bi se djetetu osigurao pristup pravosuđu. Kada je to moguće, trebali bi biti nadležni organi država članica u kojoj dijete ima uobičajeno boravište, s tim da se ne treba zanemariti ni državljanstvo djeteta, kao ni uobičajeno

boravište i državljanstvo roditelja te mjesto rođenja djeteta. Ako se nadležnost ne može utvrditi na temelju ovih općih alternativnih osnova, nadležni bi trebali biti sudovi države članice u kojoj se nalazi dijete. Nadalje, propisana je supsidijarna nadležnost u situaciji kada nijedan sud države članice nije nadležan na temelju ranijih odredbi, nadležnost treba utvrditi u svakoj državi članici prema njezinim zakonima. Kako bi se otklonile situacije uskraćivanja sudske zaštite predviđen je *forum necessitatis*. U konačnici, važno je pravilo o litispendenciji, koje prihvaća načelo prioriteta i daje prednost sudu pred kojim je prvo pokrenut postupak.

Prijedlog Uredbe o roditeljstvu sadrži odredbe o mjerodavnom pravu, odnosno kolizione norme, te je time na sveobuhvatan način regulirana materija u pitanjima prekograničnog roditeljstva, te smanjena mogućnost različitog postupanja sudova u ovoj osjetljivoj materiji. Polazi se od prava države u kojoj osoba koja rađa dijete ima svoje uobičajeno boravište u trenutku poroda, što je značajno jer često nije lako utvrditi uobičajeno boravište tek rođenog djeteta, a u slučajevima surogat materinstva ova tačka vezivanja upućuje na pravo države koje dopušta surogat materinstvo. Pravo države rođenja djeteta, kao dodatna tačka vezivanja, trebalo bi se primjenjivati u rijetkim slučajevima u kojima se ne može utvrditi uobičajeno boravište osobe koja rodi u trenutku rođenja, npr. u slučaju izbjeglice ili međunarodno raseljene majke, a sve s ciljem osiguranja izbora mjerodavnog prava u svim okolnostima. U slučaju da prethodno pomenute tačke vezivanja imaje za posljedicu utvrđivanje roditeljstva samo jednog roditelja – obično genetskog roditelja u istospolnom paru, Prijelog Uredbe o roditeljstvu sadrži dvije supsidijarne tačke vezivanja za utvrđivanje roditeljstva drugog roditelja – obično negenetskog roditelja u istospolnom paru: pravo države državljanstva tog ili drugog roditelja ili pravo države rođenja djeteta. Prijedlog Uredbe o roditeljstvu isključuje uzvraćanje i upućivanje na daljnje pravo, te redefiniše institut javnog poretka na način da zahtijeva poštovanje temeljnih prava i načela utvrđenih u Povelji, a posebno u njezinu čl. 21. o pravu na nediskriminaciju. Dakle, institut javnog poretka ne bi trebao koristiti npr. za odbijanje primjene prava druge države koje predviđa mogućnost zajedničkog roditeljstva za roditelje istog spola, samo i isključivo zato što su roditelji istog spola. Kada govorimo o surogat materinstvu.

Prijedlog Uredbe o roditeljstvu ne zahtijeva poseban postupak za priznanje strane odluke o roditeljstvu i posebno naglašava da „nije potreban poseban postupak za ažuriranje registra o građanskom stanju države članice na temelju sudske odluke“. Razlozi za odbijanje priznanja uobičajni su i već poznati u komunirnom pravu: javni poredak, poštivanje prava na odbranu i proturječnost s kasnije donesenom odlukom. Novost je razlikovanje između javnih isprava kojima se utvrđuje roditeljstvo s obavezujućim pravnim učinkom i one bez njega. Status javnih isprava s obavezujućim pravnim učinkom poboljšan je na način da se one priznaju bez potrebe za posebnim postupkom po pravilima koja vrijede za priznanje stranih odluka. Javne isprave koje nemaju obavezujući pravni učinka u državi članici porijekla, ali imaju dokaznu snagu u toj državi članici ne podliježu priznanju nego samo prihvaćanju. Prihvaćanje ovih javnih isprava može se osporiti samo pozivom na institut javnog poretka, koji se opet usko tumači, odnosno s istim ograničenjima koja se primjenjuju na taj razlog

za odbijanje u pogledu sudskih odluka i javnih isprava s obvezujućim pravnim učinkom.

Kako bi se dokazao roditeljski status, Prijedlogom Uredbe o roditeljstvu predviđeno je uvođenje trajne Evropske potvrde o roditeljstvu, koja bi se sastavljala na standardiziranom obrascu i izdavala prvenstveno za upotrebu u drugoj državi članici.

Donošenjem zajedničkih pravila o međunarodnoj nadležnosti, mjerodavnom pravu za utvrđivanje roditeljstva u prekograničnim situacijama i o priznavanju roditeljstva u drugoj državi članici dopunilo bi se postojeće zakonodavstvo Europske unije o porodičnom pravu i nasljeđivanju te olakšala njegova primjena jer je roditeljstvo djeteta prethodno pitanje koje se mora riješiti prije primjene postojećih pravila Europske unije o roditeljskoj odgovornosti, izdržavanju i nasljeđivanju u pogledu djeteta.

Upoznavanje bosanskohercegovačke pravne javnosti sa aktima Europske unije, sadašnjim i budućim, važno je zbog međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine, kao države kandidata, koje su proistekle iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Jedan od njegovih ciljeva jeste podržati napore Bosne i Hercegovine u razvijanju ekonomske i međunarodne saradnje, uključujući i usklađivanje njenog zakonodavstva sa zakonodavstvom Zajednice. Ovo usklađivanje, u sadržajnom smislu i u praksi, za Bosnu i Hercegovinu ponajprije znači prihvaćanje, usvajanje europskog prava, odnosno njegove pravne stečevine kao pretpostavke koju su morale ispuniti i druge države koje su pristupile Europskoj uniji. U trenutku stupanja u članstvo mora postojati visok stepen kompatibilnosti s pravom Europske unije – komunitarnim pravom.

LITERATURA:

Knjige i članci:

1. Alihodžić, J., Duraković, A., *International Surrogacy Arrangements – Perspectives on International Regulation*, Medicine, Law and Society, Vol. 13, No. 1., April 2020., Maribor,
2. Budzikiewicz, C., Mansel, H.P., Thorn, K., Wagner, R., *Europäisches Kollisionrecht 2024: Business as usual?*, IPRax 2, 2025.,
3. Deech, R., *Clones, Ethics and Infertility or Sex, Sheep and Statutes*, Qunnipiac Health Law Journal, Vol. 2, 1999.,
4. Croon-Gestefeldm J., *Der Einfluss der Unionsbürgerschaft auf dasInternationale Familienrecht,* RabelsZ 86, 2022.,
5. Duden, K., *Leimutterschaft im Internationalen Privat- und Verfahrensrecht*, Mohr Siebeck, 2015.,
6. Duraković, A., *Uredba (EU) br. 1259/2010 o provođenju pojačane suradnje u oblasti izbora mjerodavnog prava za razvod i rastavu braka i mehanizam pojačane suradnje*, Nova pravna revija¸ Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, broj 1/2011.,

7. Duraković, A., *Jedinstvena pravila o imovinsko-pravnim aspektima registrirane zajednice u Evropskoj uniji – Prijedlog Uredbe o nadležnosti, mjerodavnom pravu i priznanju i izvršenju odluka u oblasti imovinsko-pravnih odnosa osoba u registriranoj zajednici od 16. 3. 2011*., Nova pravna revija, Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, broj 1/2012.,
8. Duraković, A., *Javni poredak – utjecaj ljudskih prava na međunarodno porodično pravo*, Zbornik radova sa Sedmog međunarodnog naučnog skupa Dani porodičnog prava, Mostar 2019.,
9. Duraković, A., Alihodžić, J., *Učinci prekograničnog surogat materinstva: praksa nacionalnih sudova i Europskog suda za ljudska prava*, Zbornik radova: Pravo, tradicije i promjene, Tom II, Istočno Sarajevo, 2020.,
10. Duraković, A., Alihodžić, J., *Međunarodno surogat materinsvo – Osvrt na zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini*, Mostar, 2020.,
11. Duraković, A., Alihodžić, J., *Kontinuitet roditeljskog statusa unutar Europske unije – osvrt na odluku Suda EU u predmetu C – 490/20*, Zbornik radova sa Desetog međunarodnog naučnog skupa Dani porodičnog prava, Mostar 2022.,
12. Kindregan, C.P., Jr, White, D., *International Fertility Tourism: the Potential for Stateless Children in Cross-Border Commercial Surrogacy Arrangements*, Suffolk Transnational Law Review, Vol. 36, No. 3, 2013.,
13. Kohler, Ch., Pintens, W., *Entwicklung im europäischen Familien- und Erbrecht 2020-2021*, FamRZ 18/2021.
14. Kohler, Ch., *Status und Mobilität in der Europäischen Union*, IPRax 3/2022.
15. Mansel, H. P., *Negotium und instrumentum - Zur Urkundenanerkennung und Urkundenannahme im Europäischen Kollisionsrecht*, u: Hess/Jayme/Mansel (Hrsg.), Europa als Rechts- und Lebensraum, Liber amicorum für Christian Kohler zum 75. Geburtstag, Gieseking, Bielefeld 2018.,
16. Mansel. H.P., Thorn, K., Wagner, R., *Europäischen Kollisionrecht 2021: Digitalisirung als Aufgabe*, IPRax 2/2022
17. Mansel. H.P., Thorn, K., Wagner, R., *Europäischen Kollisionrecht 2022: Bewegung im Internationale Familienrecht*, IPRax 2/2023.,
18. Mayer, C., *Ordre public und Anerkennung der rechtlichen Elternschaft in internationalen Leihmutterschaftsfällen*, RabelsZ, Vol. 78, No. 3, 2014.,
19. Thomale, C., *State of play of cross-border surrogacy arrangements – is there a case for regulatory intervention by the EU?*, Journal of Private International Law, Vol. 13, No. 2, 2017.,
20. Trimmings, K., Beaumont, P., *International Surrogacy Arrangements: an Urgent Need for Legal Regulation at the International Level*, Journal of Private International Law, Vol. 7, No. 3, 2011.,
21. Varadi, T., Boradaš, B., Knežević, G., Pavić, V., *Međunarodno privatno pravo*, 13. izdanje, Beograd 2010.,
22. Zeller, J., *Reprodukcijski turizam u Europi*, u: Župan, M. (ur.), Pravni aspekti prekogranične suradnje i EU integracija: Mađarska – Hrvatska, 2011.

Pravni izvori:

1. Ugovoru o Europskoj uniji, Službeni list EU, C – 202/1 od 7. 6. 2016.,
2. Ugovor o funkciniranju Europske unije, Službeni list EU, C – 202/1 od 7. 6. 2016.,
3. Uredbe Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. 11. 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, kojom se stavlja izvan snage Uredba (EZ) br. 1347/2000, Službeni list EU, L 338/1 od 23. 12. 2003.,
4. Uredbe Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. 6. 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece – preinaka, Službeni list EU, L 178/1 od 2. 7. 2019.,
5. Rezolucija Europskog parlamenta od 14. 9. 2021. o pravima pripadnika zajednice LGBTIQ u EU-u (2021/2679(RSP)), P9_TA(2021)0366, Službeni list EU, C – 117/2 od 11. 3. 2022.,
6. Uredba (EU) br. 1259/2010 o provedbi pojačane suradnje u oblasti izbora mjerodavnog prava za razvod i rastavu braka – Uredba Rim III, Službeni list, EU L 343 od 29. 10. 2010.,
7. Uredbu (EU) Vijeća 2016/1103 od 24. 6. 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima, Službeni list EU, L 183/1 od 8. 7. 2016.,
8. Uredbu (EU) Vijeća 2016/1104 od 24. 6. 2016. o provedbi pojačane suradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima imovinskih posljedica registriranih partnerstava, Službeni list EU, L 183/30 od 8. 7. 2016.,
9. Uredba (EU) 2016/1191 Europskog parlamenta i Vijeća od 6. 7. 2016.o promicanju slobodnog kretanja građana pojednostavnjenjem zahtjevâ za predočavanje određenih javnih isprava u Europskoj uniji i o izmjeni Uredbe (EU) br. 1024/2012, Službeni list EU, L 200/1 od 26. 7. 2016.,
10. Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. 7. 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, Službeni list EU, L 201/107 od 27. 7. 2012.,
11. Uredba (EU) 2016/1191 Europskog parlamenta i Vijeća od 6. 7. 2016.o promicanju slobodnog kretanja građana pojednostavnjenjem zahtjevâ za predočavanje određenih javnih isprava u Europskoj uniji i o izmjeni Uredbe (EU) br. 1024/2012, Službeni list EU, L 200/1 od 26. 7. 2016.,
12. Direktiva 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. 4. 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice, Službeni list EU, L 158/77 od 30. 4. 2004.,
13. Konvencije UN o pravima djeteta iz 1989.,
14. Europske konvnecije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950.
15. Haška kovencija o zaštiti djece i međunarodnoj suradnji u materiji međunarodnog usvojenja iz 1993.

Internet izvori:

1. https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12878-Cross-border-family-situations-recognition-of-parenthood_en
2. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/soteu_2020_en.pdf
3. https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/de/aktuelles/informelles-treffen-der-minister-fur-justiz-und-inneres/
4. https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/recognition-of-parenthood-between-member-states/report?sid=6101
5. https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2022/0402(CNS)
6. http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/ssp/default.aspx?id=1172&langTag=bs-BA
7. https://commission.europa.eu/system/files/202301/ICF%20Final%20Report%20%20Recognition%20of%20parenthood%20between%20MSs%20-%20FINAL.pdf
8. https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/06/rainbow-index-2022.pdf
9. http://www.focus.de/finanzen/recht/binationale-ehen-eu-schafft-bei-scheidung-mehrgleichberechtigung
10. https://www.hcch.net/de/instruments/conventions/status-table/?cid=69
11. http://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/uk-first-surrogate-mother-kim-cotton-carry-someone-else-baby-law-change-a7645831.html,

Anita Duraković, Ph. D., Full Professor
Faculty of Law, Džemal Bijedić University of Mostar

Jasmina Alihodžić, Ph. D., Full Professor
Faculty of Law, University of Tuzla

PROPOSAL FOR AN EU REGULATION ON PARENTHOOD – PARENTS IN ONE MEMBER STATE, PARENTS IN ALL OTHER MEMBER STATES

Summary: On 7 December 2022, the European Commission presented the Proposal for a Regulation on Parenthood, aimed at safeguarding the fundamental rights and other rights of children in matters related to their parenthood in cross-border situations. This includes the protection of their rights to identity, non-discrimination, and respect for private and family life, taking into account the best interests of the child as a primary consideration. Among other objectives, the Proposal seeks to ensure legal certainty, predictability, and consistency in decision-making—core goals of private international law as a legal discipline. To achieve these objectives, Member States are required to recognise the parenthood of a child as established in another Member State. Bosnia and Herzegovina's international commitments, stemming from its aspiration to join the European Union, necessitate familiarity with and understanding of EU law. Therefore, the authors will present in this paper the normative framework contained in the aforementioned instruments, thereby drawing the attention of the domestic legal community to future directions in the reform of Bosnia and Herzegovina's private international law in this field.

Key words: Proposal for a Regulation, parenthood, recognition of parental status, rights of the child.

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.92
UDK 347.9:364-5] (497.6 FBiH)
Izvorni naučni rad

Dr. sc. Alena Huseinbegović, redovna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Dr. sc. Viktorija Haubrich, izvanredna profesorica
Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru

PROCESNA ULOGA CENTRA ZA SOCIJANI RAD U SUDSKIM OBITELJSKIM POSTUPCIMA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak: Zakon o osnovama socijalne zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine i Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine uređuju organizaciju i način obavljanja djelatnosti socijalne skrbi i obiteljskopravne zaštite. U navedenom normativnom okviru, značajnu ulogu imaju centri za socijalni rad kao javne ustanove socijalne skrbi. Prema članu 5. Obiteljskog zakona FBiH za pružanje stručne pomoći i zaštite prava i interesa djeteta i ostalih članova obitelji, za rješavanje sporova između članova obitelji, kao i u svim slučajevima poremećenih obiteljskih odnosa, nadležni su centar za socijalni rad kao organ skrbništva, sud i osoba ovlaštena za posredovanje.

Centri za socijalni rad, kao javne ustanove socijalne skrbi, imaju posebnu ulogu u statusnim parničnim i izvanparničnim postupcima te u ovršnom postupku. U tim se postupcima centar za socijalni rad može pojaviti kao stranka odnosno kao zakonski zastupnik stranke. Centri mogu imati i ulogu pomoćnih sudskih istražnih tijela, pa i ulogu specifičnih vještaka. U skladu sa svojim nadležnostima, centar za socijalni rad poduzima mjere i provodi postupke odnosno intervencije kako bi se na adekvatan način ostvarila roditeljska odgovornost i zaštitila prava i interesi djece i drugih osoba pod posebnom zaštitom. U sudskim postupcima centar za socijalni rad može se javiti i kao pomoćno sudsko tijelo čija je dužnost prikupiti podatke o osobnim i obiteljskim prilikama djeteta i ostalih stranaka u postupku, te na temelju toga dostaviti izvješće sudu.

Ključne riječi: Centar za socijalni rad kao stranka, umješač, zakonski zastupnik, pomoćno sudsko tijelo

1. Uvod

Centar za socijalni rad obavlja djelatnost socijalne skrbi i obiteljskopravne skrbi u skladu sa odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih

žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH[1] i Obiteljskog zakona FBiH.[2] Navedenim propisima uređuju se načela, financiranje, prava i socijalne usluge u sistemu socijalne skrbi, postupci za njihovo ostvarivanje, krug korisnika, sadržaj i način obavljanja djelatnosti, stručni radnici, zbirke podataka, inspekcijski i upravni nadzor nad radom ustanova, te druga pitanja značajna za djelatnost socijalne skrbi.[3] U obavljanju svojih nadležnosti centar za socijalni rad dužan je postupati u skladu sa temeljnim načelima sistema socijalne skrbi.[4] Prije svega, to je načelo supsidijarnosti, prema kojem se intervencija centra za socijalni rad ostvaruje kada pojedinac ili obitelj ne mogu vlastitim snagama ili uz pomoć drugih institucija osigurati potrebnu zaštitu ili uzdržavanje. Zatim, načelo socijalne pravičnosti, koje podrazumijeva da ostvarivanje prava iz sistema socijalne zaštite ne dovodi korisnika u povoljniji položaj u odnosu na osobe koje sredstva za život ostvaruju radom ili po osnovi prava iz rada.[5] Centar za socijalni rad – organ starateljstva može imati veoma različitu procesnu poziciju u različitim vrstama sporova.[6] Prema Obiteljskom zakonu FBiH skrbništvo je oblik zaštite maloljetnih osoba bez roditeljske skrbi i punoljetnih osoba koje nisu sposobne ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obvezama. Osobe pod skrbništvom nazivaju se štićenici, a svrha skrbništva ogleda se u zamjeni roditeljske skrbi nad maloljetnim osobama, te u zaštiti osobnosti i interesa punoljetnih štićenika, naročito u pogledu njihova liječenja i osposobljavanja za samostalan život i rad.[7] Organ starateljstva štićeniku imenuje skrbnika, osim u slučaju kada, radi zaštite interesa štićenika i specifičnih okolnosti konkretnog slučaja, odluči da dužnost skrbnika obavlja neposredno.[8] Budući da je centar za socijalni rad pravna osoba koja ima pravnu i poslovnu sposobnost, u procesnom smislu ima stranačku[9]

1 Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom FBiH, „Službene novine FBiH”, br. 36/1999., 54/2004., 39/2006., 14/2009., 7/2014. - rješenje US BiH, 45/2016., 19/2017. - dr. zakon, 40/2018., 52/2022. - dr. zakon, 16/2023. i 60/2023. - dr. zakon

2 Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FbiH“, broj 35/05., 31/14.

3 TRIVA, S., DIKA, M., Građansko parnično procesno pravo. 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2004., str. 246. – 248.

4 HAUBRICH, V. - TADIĆ LESKO, K., Obiteljska medijacija pri Centru za socijalni rad, Pravni fakultet Mostar, Zbornik radova Dani porodičmog prava, 2014., str. 180. – 191.

5 Vidi ŠAGO, D. – VUKUŠIĆ, I., Organizacija pravosuđa, Split, 2021. str. 139.

6 Vidi kod ŠARKIĆ, N., POČUČA, M., Ovlašćenja centara za socijalni rad u porodično-pravnoj materiji, po odredbama zakona o vanparničnom postupku, str. 157., Extracted pages from Book_10_2013-1.pdf

7 Vidi čl. 160. i čl. 161. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

8 Vidi čl.165. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

9 Stranačka je sposobnost svojstvo nekoga pravnog subjekta, stanovitog oblika udruživanja kojem je to svojstvo priznato odlukom suda u konkretnom postupku te određenog državnog tijela, a eventualno i nekih drugih entiteta kada je to zakonom posebno predviđeno, da mogu biti nositeljima prava, dužnosti i tereta što ih utvrđuje parnično pravo, da mogu biti strankom i umješačem, a kad su u pitanju zastupnici kao fizičke osobe i zastupnikom u parnici. Stranačka je sposobnost trajno svojstvo pravnih subjekata (fizičkih i pravnih osoba) koje im pripada neovisno o konkretnoj parnici ili konkretnom materijalnopravnom odnosu. Ona je i trajno svojstvo državnih tijela i drugih entiteta kojima je priznata posebnim propisima. Ona je svojstvo oblika udruživanja bez svojstva pravne osobe samo u postupku s obzirom na koji je priznata odlukom suda i eventualno u nastavnom ovršnom postupku. Vidi DIKA,

i parničnu sposobnost.[10] Centri za socijalni rad, kao javne ustanove socijalne skrbi, imaju posebnu ulogu u statusnim parničnim i izvanparničnim postupcima uređenim Zakonom o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine[11] i Zakonom o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine[12] te u postupku ovrhe radi predaje djeteta uređenim Zakonom o ovršnom postupku Federacije BiH.[13] Stranačka i parnična sposobnost su opće pozitivne procesne pretpostavke na koje sud pazi po službenoj dužnosti tijekom cijelog postupka, do pravomoćnosti te u povodu tzv. redovite revizije.[14] Kad zakon ovlašćuje centar za socijalni rad, kao staratelja, da radi zaštite objektivne zakonitosti i kao nositelj posebne obiteljskopravne zaštite, pokreće određene bračne i obiteljskopravne postupke, centar u tim postupcima nastupa kao procesna stranka, iako po svojoj prirodi ne može biti sudionik u bračnom ili u obiteljskopravnom odnosu.[15] Dakle, centar za socijalni rad je stranka u procesnom smislu, premda ne može biti stranka u materijalnopravnom odnosu u povodu kojega se postupak vodi. Međutim, ovlastivši centar za socijalni rad na pokretanje određenih postupaka pred sudom, priznata mu je tzv. procesnu legitimaciju za vođenje postupka.[16]

U Republici Hrvatskoj, Centar za socijalni rad obavlja djelatnost socijalne skrbi prema načelima socijalne skrbi, financira socijalnu skrb, prava i socijalne usluge u sistemu socijalne skrbi i postupke za njihovo ostvarivanje, korisnike, sadržaj i način obavljanja djelatnosti socijalne skrbi, stručne radnike u socijalnoj skrbi, zbirke podataka, inspekcijski i upravni nadzor te druga pitanja značajna za djelatnost socijalne skrbi.[17] Centar za socijalni rad javna je ustanova u Republici Hrvatskoj.

M., Građansko parnično pravo; Stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku; IV. knjiga, Zagreb, 2008. (u daljnjem tekstu: DIKA, GPP IV.), str. 28.

10 Dika, GPP IV., *op. cit*., str. 46. parničnu sposobnost definira kao svojstvo stranke da sama ili putem zastupnika koga je sama odredila poduzima sve radnje u postupku s valjanim postupovnopravnim učinkom, odnosno da se prema njoj izravno ili preko njezina zastupnika koga je sama odredila te radnje poduzimaju s takvim učinkom

11 Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“, broj: 53/03., 73/05., 19/06. i 98/15.

12 Zakon o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, „Sl. novine FBiH”, br. 2/1998., 39/2004., 73/2005., 80/2014. - dr. zakon i 11/2021.

13 Zakon o ovršnom postupku Federacije BiH, „Službene novine Federacije BiH”, br. 32/2003., 52/2003. - ispr., 33/2006., 39/2006. - ispravka, 39/2009., 35/2012. i 46/2016. i „Službeni glasnik BiH”, br. 42/2018. - odluka Ustavnog Suda i 19/2025.

14 ARAS S., Centar za socijalni rad u ulozi stranje i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, Zbornik PFZ, 59, (2-3), Zagreb, 2009., str. 473.-527.

15 Vidi više u ARAS KRAMAR, S., Suradnja Centra za socijalnu skrb i suda u obiteljskim sudskim postupcima – novo hrvatsko obiteljskopravno uređenje, Pravni zapisi, vol. 5., br. 2., 2014., str. 534. – 572.

16 ARAS S., Centar za socijalni rad u ulozi stranje i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, *op. cit.,* str. 491.

17 ŠAGO, D. – VUKUŠIĆ, I., Organizacija pravosuđa, Split, 2021., str. 139.

Djelatnost socijalne skrbi obavljaju ustanove socijalne skrbi: Zavod, Obiteljski centar, Dom socijalne skrbi, Centar za pomoć u kući.[18]

2. Centar za socijalni rad kao stranka/zastupnik u sudskom postupku

Centar za socijalni rad kao organ skrbništva, ovlašten je podnijeti tužbu za pokretanje parničnog postupaka radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka, za poništaj braka zbog maloljetnosti, lišenja poslovne sposobnosti ili nesposobnosti za rasuđivanje, krvnog srodstva, odnosa nastalih posvojenjem i postojanja ranijeg braka te radi utvrđenja majčinstva i očinstva. U tim se postupcima centar za socijalni rad može javiti kao stranka odnosno kao zakonski zastupnik stranke.[19] Centar se može kao stranka uključiti u postupak koji je pokrenula druga osoba ako je ovlašten na pokretanje tog postupka u svojstvu specifičnog suparničara s položajem samostalne stranke.[20] Da bi određena osoba mogla biti stranka u parničnom postupku i u tom postupku samostalno poduzimati procesne aktivnosti potrebno je da su ispunjeni i određeni uvjeti, i to: da se radi o osobi koja ima stranačku sposobnost; da se radi o stranci koja ima parničnu, a u nekim slučajevima i postulacijsku sposobnost; da se radi o stranci koja ima procesno ovlaštenje za vođenje parnice ili tzv. procesnu legitimaciju (aktivnu i pasivnu legitimaciju).[21] Stranka je osoba koja u svoje ime od suda traži da pruži pravnu zaštitu njenim subjektivnim građanskim pravima za koje tvrdi da su ugrožena ili povrijeđena - tužitelj, kao i osoba protiv koje tužitelj upravlja svoj zahtjev za pružanje zaštite, tvrdeći da je ta osoba ugrozila i povrijedila njegova subjektivna prava - tuženik. Stranka je subjekt u parnici. Zakonski zastupnici i punomoćnici nisu stranke u parnici jer ne vode parnicu u svoje ime, već u ime osobe koju zastupaju.[22] Stranke u parničnom postupku mogu biti pravni subjekti, određena državna tijela te određeni oblici udruživanja koji ispunjavaju određene uvijete.[23] Javni tužitelj se pojavljuje kao eksponent javnih, općih društvenih interesa koji u svoje ime pokreće određene parnice radi poništenja braka, iako je nesumnjivo da javno tužiteljstvo nije i ne može biti subjekt obiteljskopravnog odnosa s obzirom na koji se parnica vodi. U slučaju odsustva izričitog zakonskog ovlaštenja, javnom tužitelju pripada i pravo na pokretanje parnica radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka, tako da bi javni tužitelj bio samo stranka u formalnom smislu.[24]
Međutim, ovlastivši centar za socijalni rad na pokretanje određenih postupaka pred

18 Zakon o socijalnoj skrbi Republike Hrvatske, „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 18/22., 46/22., 119/22., 71/23., 156/23., 61/25.

19 ČIZMIĆ, J. – HAUBRICH, V. – KEVO, M., Pripremanje glavne rasprave, Mostar, 2023., str. 107. – 108.

20 DIKA, GPP IV., op. cit., str. 7

21 STANIŠIĆ, S., O strankama i zastupnicima u parničnom postupku, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, godina 1, broj 1 , Banja Luka, 2011, str. 165-199.

22 TRIVA, S., Građansko procesno pravo, Narodne novine, Zagreb 1964., str. 228.

23 DIKA, M., ČIZMIĆ. J., Komentar Zakona o parničnom postupku FBIH, Sarajevo, 2000., str.152.

24 TRIVA, S., Građansko procesno pravo, Narodne novine, Zagreb 1964., str. 229.

sudom, zakon mu je priznao tzv. procesnu legitimaciju za vođenje postupka.[25] Centar za socijalni rad, kao specifični zakonski zastupnik, može izravno u ime i za račun djeteta pokrenuti i voditi parnični postupak o uzdržavanju, odnosno za povećanje uzdržavanja ako o djetetu skrbi druga osoba ili ustanova, ili ako roditelj s kojim dijete živi to pravo ne ostvaruje iz neopravdanih razloga.[26]

Dijete, kao osobu bez poslovne sposobnosti, zastupaju njegovi zakonski zastupnici, što su primarno djetetovi roditelji, a u nedostatku odgovarajuće roditeljske skrbi djetetov skrbnik, te druge osobe kojima u zakonom određenim slučajevima može biti povjereno zastupanje djeteta u pojedinim stvarima. Maloljetnika može zastupati centar za socijalni rad uz roditelja s kojim dijete živi ili u svojstvu zakonskog zastupnika djeteta[27] u postupku utvrđivanja očinstva, uzdržavanja ako roditelj s kojim dijete živi pristane ili ako o djetetu skrbi druga fizička ili pravna osoba. Centar za socijalni rad djeluje kao zastupnik većinom u slučajevima kada je maloljetnik odnosno dijete bez roditeljske skrbi te u slučajevima kada se zahtjeva posebna zaštita maloljetnika. U postupku u kojem postoji sukob interesa između roditelja i djeteta, centar za socijalni rad dužan je djetetu postaviti posebnog skrbnika. Skrbnikom može biti imenovan djelatnik centra za socijalni rad, odvjetnik ili neka treća osoba. U pravilu se za posebnog skrbnika imenuje osoba koja nije neposredno uključena u prethodni rad na predmetu, kako bi se osigurala objektivnost postupanja.[28]

U parničnom postupku Republike Hrvatske, centri za socijalni rad mogu nastupati kao stranke, kao umješači ili kao neposredni zakonski zastupnici stranaka.[29] Oni mogu imati i ulogu specifičnih pomoćnih sudskih istražnih tijela, ali i svojevrsnih vještaka, kao i specifičnih posrednika u brakorazvodnim sporovima.[30] Centar za posebno skrbništvo u Republici Hrvatskoj, u okviru obavljanja javnih ovlasti, zastupa djecu u postupcima pred sudovima i drugim tijelima:[31] u postupku osporavanja majčinstva i očinstva; u bračnim sporovima i drugim postupcima u kojima se odlučuje o roditeljskoj skrbi, pojedinim sadržajima roditeljske skrbi i osobnim odnosima s djetetom; u postupku izricanja mjera za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta iz nadležnosti suda; u postupku donošenja rješenja koje zamjenjuje pristanak

25 Postojanju procesne legitimacije za vođenje konkretne parnice određuje se na dva načina: a) na temelju pravne norme koja određene subjekte ovlašćuje da traže određenu zaštitu pa u takvom slučaju sama norma a priori potvrđuje postojanje njihova pravnog interesa te ga stoga nisu dužni posebno dokazivati (action attitrée - tužba na temelju zakonskog titulusa); b) na temelju dokazanog konkretnog pravnog interesa za dobijanje povoljne presude u parnici, jer će se ona pozitivno odraziti na pravnu sferu tužitelja (action banale - tužba bez izričitoga zakonskog titulusa). Triva-Dika, GPPP, str. 314. – 317.

26 DIKA, GPP IV., op. cit., str. 8.

27 Čl. 5. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

28 Čl. 301. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

29 Obiteljski zakon Republike Hrvatske, „Narodne novine Republike Hrvatske“, broj 103/15., 98/19., 47/20., 49/23., 156/23.

30 ARAS KRAMAR, S., Suradnja Centra za socijalnu skrb i suda u obiteljskim sudskim postupcima – novo hrvatsko obiteljskopravno uređenje, Pravni zapisi, vol. 5., br. 2., 2014., str. 534–572

31 ARAS KRAMAR, S., LJUBIĆ, B., O djelovanju Centra za posebno skrbništvo: rezultati, dvojbe i perspektiva – I. dio., Hrvatska pravna revija, br. 6., 2017., str. 22–33.

na posvojenje; kad postoji sukob interesa između djeteta i njegovih zakonskih zastupnika u imovinskim postupcima ili sporovima ili pri sklapanju pojedinih pravnih poslova; u slučaju spora ili sklapanja pravnoga posla između djece kad ista osoba nad njima ostvaruje roditeljsku skrb; u drugim slučajevima ako je to potrebno radi zaštite prava i interesa djeteta, u skladu s Obiteljskim zakonom ili posebnim propisom (kazneni, prekršajni postupci).[32] Na temelju javnih ovlasti, centar zastupa odrasle osobe: za koje je podnesen prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti; kojoj najmanje tri mjeseca nije poznato boravište ili nije dostupna, a nema punomoćnika, u stvarima o kojima se odlučuje prema odredbama Obiteljskog zakona; štićenike kad postoji sukob interesa između njega i njegova skrbnika ili bliskoga srodnika ili bračnog druga skrbnika, u imovinskim postupcima ili sporovima, ili pri sklapanju pojedinih pravnih poslova; štićenike u slučaju spora ili sklapanja pravnoga posla između njih kad imaju istoga skrbnika.[33] U Republici Hrvatskoj, Obiteljskim zakonom je uređeno da centar za socijalni rad može u obiteljskim sudskim postupcima biti stranka, (privremeni) zakonski zastupnik djeteta te pomoćno tijelo suda.[34] Treba voditi računa da se obavještavanje i uključivanje Centra za socijalni rad ne svede na mehaničko dostavljanje pismena i uključivanje u postupak.[35]

U Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske dodana je glava 3. Suradnja suda i Hrvatskog zavoda za socijalni rad. U odredbi čl. 353. propisana je uloga Hrvatskog zavoda za socijalni rad da se u postupcima može javiti kao stranka, zastupnik djeteta kad u ime i za račun djeteta pokreće postupak i pomoćno tijelo. U odredbi čl. 354. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske propisano je kada se Hrvatski zavod za socijalni rad kao stranka javlja u postupku. Prema odredbi članak 354. st. 1. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske, kada Hrvatski zavod za socijalni rad pokrene postupak pred sudom i kada se na temelju ovoga Zakona treba uključiti u postupak pred sudom, on u postupku ima položaj stranke.

Prema odredbi članak 354. st. 2. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske postupci iz stavka 1. ovoga članka su:

1. postupci radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka i radi poništaja braka;
2. postupci radi utvrđivanja majčinstva, odnosno očinstva;

32 KORAĆ GRAOVAC, A., Od zajedničkog do samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi i natrag – kako zaštititi prava djece i roditelja, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, Posebni broj/2017., Zagreb, 2017., str. 51. – 73.

33 ŠAGO – VUKOVIĆ, *op. cit*., str. 142. -143.

34 ARAS KRAMAR, S., Suradnja Centra za socijalnu skrb i suda u obiteljskim sudskim postupcima -novo hrvatsko obiteljskopravno uređenje, Pravni zapisi, God. V., br. 2. Pravni fakultet Univerziteta Union, 2014., str. 542.

35 Nefunkcionalnosti odredbi obiteljskog procesnog prava sastoji se u obvezi aktivnog sudjelovanja centara za socijalnu skrb u postupku, te u obvezi da se u svakom slučaju u postupku u kojem se radi o njegovim pravima aktivno ispituje volja djeteta. Kako pokazuju provedena terenska ispitivanja, praksa se gotovo dijametralno razlikuje od zakonskog koncepta. Obavještavanje centara za socijalnu skrb nerijetko se svodi na mehaničko dostavljanje pismena bez ikakve aktivne reakcije, a odredbe o ispitivanju volje djeteta sistematski se zaobilaze. Vidi kod UZELAC, A., Novo uređenje obiteljskih sudskih postupaka-glavni pravci reforme obiteljskih parnicnih postupaka u trećem obiteljskom zakonu, B59_HAZU_obiteljski-postupci.pdf

3. postupci radi davanja dopuštenja za sklapanje braka;
4. postupci radi mirovanja ostvarivanja roditeljske skrbi zbog stvarnih razloga;
5. postupci radi povjeravanja ostvarivanja roditeljske skrbi nad djetetom zbog smrti roditelja koji je samostalno ostvarivao roditeljsku skrb;
6. postupci radi ograničenja ili zabrane ostvarivanja osobnih odnosa djeteta s roditeljem, kao i o nadzoru nad njihovim ostvarivanjem;
7. postupci radi određivanja mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta;
8. postupci radi donošenja rješenja koje zamjenjuje pristanak roditelja za posvojenje;
9. postupci radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti i
10. postupci radi predaje djeteta.

U postupku u kojem Hrvatski zavod za socijalni rad ima položaj stranke ovlašten je iznositi činjenice koje druge stranke nisu navele, predlagati dokaze i podnositi pravne lijekove (čl. 354. st. 3. Obiteljskog zakona RH)

Odredbom čl. 355. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske uređeno je kada Hrvatski zavod za socijalni rad ima položaj zastupnika djeteta. Kad Hrvatski zavod za socijalni rad u ime i za račun djeteta pokrene postupak radi utvrđivanja očinstva i radi uzdržavanja djeteta, ima položaj zakonskoga zastupnika djeteta u tom postupku (čl. 355. Obiteljskog zakona RH)

Odredbom čl. 356. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske određeno je kada je Hrvatski zavod za socijalni rad pomoćno tijelo suda. Hrvatski zavod za socijalni rad ima ulogu pomoćnog tijela suda:

1. kad po nalogu suda dostavlja nalaz i mišljenje;
2. kad po nalogu suda utvrđuje i dostavlja podatke o obiteljskim, imovinskim i socijalnim prilikama stranaka i
3. kad pomaže sudu u postupcima određivanja privremenih mjera i ovrhe radi predaje djeteta i ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom (čl. 356. Obiteljskog zakona RH).

U odredbi čl. 357. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske određeno je kada je Hrvatski zavod za socijalni rad dužan dati nalaz i mišljenje. Hrvatski zavod za socijalni rad dužan je dostaviti stručnu procjenu, odnosno nalaz i mišljenje zajedno s prijedlogom kojim pokreće postupak (čl. 357. st. 1. Obiteljskog zakona RH). U slučaju kad Hrvatski zavod za socijalni rad ne pokrene postupak, dužan je dostaviti stručnu procjenu, odnosno nalaz i mišljenje u roku koji odredi sud, osim ako ovim Zakonom nije drukčije određeno (čl. 357. Obiteljskog zakona RH).

Prema odredbi čl. 5. st. 1. Zakona o izvanparničnom postupku FBIH, sud po službenoj dužnosti poduzima mjere radi zaštite prava i pravnih interesa maloljetnika o kojima se roditelji ne staraju, kao i drugih osoba koje nisu u mogućnosti da se same brinu o zaštiti svojih prava i pravnih interesa.[36] Kad se u postupku odlučuje o pravima i pravnim interesima maloljetnika i drugih osoba pod posebnom zaštitom,

36 Vidi kod ČIZMIĆ, J. – HAUBRICH, V., „Oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti s osvrtom na imovinska prava osoba kojima se oduzima poslovna sposobnost u Federaciji Bosni i Hercegovini“, Zbornik Šesti međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava: Imovinski aspekti porodičnih odnosa, Pravni fakultet Univerziteta „Džemala Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2018., str. 69–100.

sud će obavijestiti općinski organ uprave nadležan za poslove starateljstva (organ starateljstva) o pokretanju postupka, pozivati ga na ročišta i dostavljati mu podneske sudionika i rješenja protiv kojih je dozvoljen pravni lijek, bez obzira na to da li organ starateljstva sudjeluje u postupku (čl. 5. st. 2. Zakona o izvanparničnom postupku FBiH).

Kad smatra da je to potrebno, sud će pozvati organ starateljstva da sudjeluje u postupku i odrediti mu rok u kome može prijaviti svoje sudjelovanje. Sud će zastati s postupkom za vrijeme dok ovaj rok ne istekne, ali organ starateljstva svoje pravo da sudjeluje u postupku može koristiti i poslije proteka tog roka (čl. 5. st. 3. Zakona o izvanparničnom postupku FBiH).

Prema odredbi čl. 6. Zakona o izvanparničnom postupku FBiH organ starateljstva koji sudjeluje u postupku, i kad zakonom nije ovlašten da pokreće postupak, može da poduzima sve radnje u postupku radi zaštite prava i pravnih interesa maloljetnika i drugih osoba pod posebnom zaštitom, a naročito da iznosi činjenice koje sudionici nisu naveli, da predlaže izvođenje dokaza i da izjavljuje pravne lijekove.

U Zakonu o ovršnom postupku Federacije BiH, organ starateljstva ima posebnu ulogu kod prinudne ovrhe radi predaje djeteta i zaštite najboljeg interesa djeteta. Za razliku od drugih sredstava ovrhe gdje se prije svega štiti interes tražitelja izvršenja čije potraživanje se ostvaruje u ovršnom postupku, zakonodavac je propisao da se prinudna ovrha odluke o predaji djeteta sprovodi na specifičan način, prvenstveno vodeći računa o potrebi da se u najvećoj mjeri zaštiti interes djeteta (Obiteljski zakon FBiH, čl. 365). Prinuda koju treba primijeniti u postupku ovrhe radi predaje djeteta treba biti umjerena i prilagođena okolnostima slučaja, odnosno traumatičan ovršni postupak u kojem se dijete prisilno oduzima od jednog roditelja i predaje drugom, odnosno trećoj osobi ili organizaciji nije u skladu s najboljim interesom djeteta i može prouzrokovati niz negativnih posljedica na psihičko stanje djeteta.[37] Prema odredbi čl. 362. st. 1. Obiteljskog zakona FBiH, ovršni sud će odrediti i provesti ovrhu radi predaje djeteta na temelju odluke suda o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti, bez obzira na to je li tom odlukom naložena predaja djeteta. Ako prema odluci suda, stranci protiv koje se provodi ovršni postupak nije naložena predaja djeteta, ovu naredbu izreći će ovršni sud u rješenju o ovrsi, kojim će naložiti da se dijete preda u roku od 24 sata (Obiteljski zakon FBIH, čl. 362. st. 2). Rješenjem o ovrsi može se naložiti predaja djeteta osobi na koju se odnosi ovršna isprava, osobi o čijoj volji zavisi predaja djeteta, i svakoj drugoj osobi kod koje se dijete nalazi u trenutku donošenja rješenja (Obiteljski zakon BiH, čl. 363. st. 1). U rješenju o ovrsi izreći će se da je dijete dužna predati i svaka druga osoba kod koje se dijete zatekne u trenutku provođenja ovrhe (Obiteljski zakon FBiH, čl. 363. st. 2). Prijedlog za ovrhu može podnijeti roditelj sa kojim će dijete živjeti, te organ starateljstva ako se roditelj sa kojim će dijete živjeti ne protivi pokretanju ovršnog postupka (Obiteljski zakon FBiH, čl. 364. st. 1. i 2). Postupak ovrhe provode sudski ovršitelji u vremenu od 7:00 do 19:00 sati (Zakon o ovršnom postupku FBiH, čl. 42. st. 1). U cilju efikasnog

37 HUSEINBEGOVIĆ, A., Izvršenje radi predaje djeteta, Zbornik radova s Drugi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“ Mostar, 29. i 30. 11. 2013. godine, str. 170. – 180.

provođenja postupka oduzimanja i predaje djeteta, sud može zaključkom odrediti da se ovrha provede i neradnim danom i noću (v. čl. 42. st. 2. ZIP FBiH), u prostorijama izvršenika, ili na drugom mjestu gdje se dijete nalazi (vrtić, škola itd). Prema čl. 227. st. 5. Zakona o ovršnom postupku FBiH-a sud će u provođenju ovršnih radnji zatražiti pomoć organa starateljstva, dok prema odredbama čl. 368. st. 5. Obiteljskog zakona FBiH sud može pozvati organ starateljstva da bude prisutan provođenju izvršenja. Opravdano se postavlja pitanje: zašto je po odredbama Obiteljskog zakona FBiH ostavljena samo mogućnost, a ne obaveza suda da u postupku provođenja izvršenja pozove i organ starateljstva. Organ starateljstva, posebno psiholozi i socijalni radnici, ima dragocjenu ulogu od samog početka postupka predaje djeteta, od faze posredovanja radi dobrovoljne predaje djeteta, do utjecaja na rad sudskih ovršitelja i neposredne psihološke pomoći djetetu u fazi prisilnog oduzimanja i predaje djeteta roditelju, odnosno trećoj osobi ili organizaciji. [38]

2.1. Parnična i procesna sposobnost te procesna legitimacija Centra za socijalni rad

Budući da je centar za socijalni rad pravna osoba s pravnom sposobnošću, on ima stranačku i parničnu sposobnost. U parničnom postupku centri za socijalni rad nastupaju kao stranke, umješači ili kao neposredni zakonski zastupnici stranaka. Oni, međutim, mogu imati i ulogu specifičnih pomoćnih sudskih istražnih tijela, svojevrsnih vještaka, kao i funkciju specifičnih posredovatelja u brakorazvodnim sporovima.[39]

Legitimatio ad processum, tj. procesna legitimacija je ovlaštenje za vođenje konkretnog spora. Ona prvenstveno pripada osobama koje imaju stvarnu legitimaciju tj. nju u prvom redu imaju osobe koje su subjekti spornog građanskopravnog odnosa i ovlaštenici, odnosno obveznici prava istaknutog u tužbenom zahtjevu. Ali postoji velik broj slučajevima u kojima je pravo na vođenje spora, zakonom preneseno na treće osobe. Takve osobe, iako nemaju stvarnu legitimaciju, ustaju tužbom i u svoje ime ostvaruju pravnu zaštitu, primjerice javni tužitelj, organ starateljstva i dr. Procesna legitimacija ima karakter procesne pretpostavke na koju sud pazi po službenoj dužnosti, a posljedica njezinog nedostatka, odnosno ako tužitelj ne učini vjerojatnim njezino postojanje, razlog je za odbacivanje tužbe od strane suda kao nedopuštene. Postojanju procesne legitimacije za vođenje konkretne parnice utvrđuje se na dva načina: 1. na temelju pravne norme koja određene subjekte ovlašćuje da traže određenu zaštitu, u kojem slučaju sama norma *a priori* potvrđuje postojanje njihovog pravnog interesa, te ga nisu dužni posebno dokazivati; 2. na temelju dokazanog konkretnog pravnog interesa za dobivanje povoljne presude u parnici jer

38 Ovrha radi predaje djeteta može se provesti na temelju navedenih ovršnih isprava bez obzira je li njima naložena predaje djeteta, a stranke u postupku su roditelji, druga osoba s kojom će, odnosno kod koje će dijete stanovati na temelju ovršne isprave i centar za socijalnu skrb. Vidi kod ŠANTEK, R., PARAĆ GARMA, M., Sudjelovanje djeteta u sudskim postupcima te zaštita prava i dobrobiti djeteta u tim postupcima, Pravosudna akademija, Zagreb, 2016., str. 23.

39 TRIVA, S., DIKA, M., Građansko parnično procesno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 247.

će se ona pozitivno odraziti na pravnu sferu tužitelja.[40]

Kad zakon ovlašćuje centar za socijalni rad, kao staratelja, da radi zaštite objektivne zakonitosti i kao nositelj posebne obiteljskopravne zaštite, pokreće određene bračne i obiteljskopravne postupke, on je u njima stranka, premda po svojoj prirodi ne može biti sudionik u bračnom ili u obiteljskopravnom odnosu. Dakle, centar za socijalni rad je stranka u procesnom smislu premda ne može biti stranka u materijalnopravnom odnosu u povodu kojega se postupak vodi. Međutim, ovlastivši centar za socijalni rad na pokretanje određenih postupaka pred sudom, priznata mu je tzv. procesnu legitimaciju za vođenje postupka.[41]

3. Uloga Centra za socijalni rad

Normativni okvir djelovanja Centra za socijalni rad u Federaciji Bosne i Hercegovine određuje centar kao javnu ustanovu koja obavlja poslove socijalne i obiteljskopravne zaštite, te vrši funkciju organa starateljstva. Centar za socijalni rad ovlašten je podnijeti tužbu za pokretanje parničnog postupaka radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka, za poništaj braka zbog maloljetnosti, lišenja poslovne sposobnosti i nesposobnosti za rasuđivanje, krvnog srodstva, odnosa nastalih posvojenjem i postojanja ranijeg braka te radi utvrđenja majčinstva i očinstva. Centar za socijalni rad vrši poslove skrbništva preko imenovanog skrbnika ili preko stručne osobe,[42] te poduzima potrebne mjere radi ostvarivanja svrhe skrbništva. U ostvarivanju svojih nadležnosti, centar primjenjuje interdisciplinarni pristup, koristeći metode socijalnog rada, psihološke i pedagoške procjene te saradnje sa zdravstvenim, obrazovnim i drugim relevantnim institucijama. Centar može osnovati stručno tijelo sastavljeno od odgovarajućih stručnjaka (liječnika, pedagoga, pravnika, psihologa, socijalnog djelatnika i drugih), radi razmatranja složenih stručnih pitanja i davanja prijedloga za poduzimanje pojedinih mjera skrbništva.[43]

Iz starije sudske prakse: „U postupku pred organom starateljstva za postavljanje privremenog staraoca osobe za koje je pokrenut sudski postupak za lišavanje poslovne sposobnosti položaj stranke ima samo osoba o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje, a osoba koja je pokrenula sudski postupak za lišavanje poslovne sposobnosti može da učestvuje u postupku pred sudom koji odlučuje o osnovanosti prijedloga za lišavanje poslovne sposobnosti, u skladu sa odredbom člana 37. Zakona o vanparničnom postupku“ (Službeni glasnik SRS”, br. 25/82 i 48/88)“.[44]

40 ČIZMIĆ, J. – HAUBRICH, V. – KEVO, M., Pripremanje glavne rasprave, *op. cit*., str. 125.

41 ARAS S., Centar za socijalni rad u ulozi stranje i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, op. cit. str. 491

42 Vidi čl. 163. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

43 HAUBRICH, V. – TADIĆ-LESKO, K., Obiteljska medijacija pri Centru za socijalni rad, Zbornik radova Drugi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ Mostar, 2014., p. 180. – 190.

44 Modul 8, Građanska oblast, vanparnični postupak, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2006., str. 26.

Procesna uloga centra je višestruka: može nastupati kao stranka, zakonski zastupnik, umješač ili pomoćno tijelo suda, zavisno o vrsti postupka i pravnoj prirodi spora.

Položaj centra kada sudjeluje kao stranka specifičan je jer ne štiti vlastiti interes, nego interes zakonitosti i interese posebno zaštićenih osoba. U postupcima u kojima pokreće spor radi zaštite javnog interesa (npr. poništenje braka) centar djeluje kao nositelj objektivne zaštite zakonitosti.

U postupcima koji se odnose na zaštitu djece ili drugih ranjivih osoba, njegova procesna aktivnost usmjerena je na sprječavanje donošenja odluka koje bi mogle povrijediti njihova prava i interese. U tom svojstvu, centar može iznositi činjenice koje stranke nisu navele, predlagati dokaze i ulagati pravne lijekove, kada to zahtjeva zaštita prava maloljetne djece ili drugih osoba pod posebnom zaštitom.

Iz sudske prakse (*Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, 20 0 P 056362 20 Gž od 13.11.2020. godine)* - Ukoliko Centar za socijalni rad u postupku razvoda braka nije mogao bez odlaganja iznijeti mišljenje i prijedlog o povjeravanju djece, prvostupanjski sud je bio dužan da mu ukaže na dužnost na osnovu članka 150. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i da od istog zatraži da dostavi mišljenje i prijedlog koji će se temeljiti na prethodnoj detaljnoj analizi i svestranom ispitivanju i analiziranju odnosa malodobne djece i njihovih roditelja od strane stručnog tima kvalificiranih osoba, a ne da prekida postupak.

Kad se centru za socijalni rad daje ovlaštenje da, radi zaštite objektivne zakonitosti i interesa određenih osoba odnosno kao nositelj obiteljskopravne zaštite, pokreće određene postupke, onda to u pravilu znači da je on dužan pokrenuti postupak, s tim što sam treba ocijeniti kad je i u kojoj mjeri potrebna zaštita društvenog interesa te kojim je pravnim radnjama treba ostvariti.[45] Dužnost centra za socijalni rad za pokretanje postupka ovisi i o zaštitnim ciljevima koji se u postupku nastoje ostvariti. Tako, kad je riječ o pokretanju postupka radi poništaja braka, treba uzeti da je centar za socijalni rad dužan pokrenuti postupak svaki put kad sazna za razlog zbog kojeg određeni brak nije valjan, jer je u općem interesu da se takvi brakovi ponište. Kad je riječ o postupcima koji se pokreću radi zaštite djece ili drugih osoba koje su pod posebnom društvenom skrbi, centar za socijalni rad trebao bi prethodno ocijeniti koji su i u čemu se sastoje interesi tih osoba i tek potom odlučiti hoće li pokrenuti odgovarajući postupak.[46]

4. Intervencije Centra za socijalni rad

Centar za socijalni rad, u skladu sa svojim zakonskim nadležnostima, poduzima mjere i postupke odnosno intervencije s ciljem pravilnog ostvarivanja roditeljske skrbi i učinkovite zaštite prava i interesa djeteta. U okviru profesionalnog djelovanja centra posebno su značajne interpersonalne i komunikacijske vještine stručnih

45 ARAS S., Centar za socijalni rad u ulozi stranje i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, *op. cit.,* str 484

46 Ibid., str.488

djelatnika, uključujući empatiju, aktivno slušanje, prihvaćanje i razumijevanje životnih okolnosti korisnika, jer samo takav pristup može značajno doprinijeti poboljšanju funkcionisanja djeteta i obitelji. Neke od najčešće primjenjivanih intervencija u radu centra za socijalni rad obuhvaćaju individualni rad s korisnicima, savjetovanje, pružanje materijalne i financijske pomoći, medijaciju, zastupanje i terapijski rad.[47] Socijalni radnici koriste više tehnika, od kojih su najvažnije: kognitivno-bihevioralne tehnike, koje se koriste za promjenu negativnih obrazaca ponašanja i mišljenja unutar obitelji. Uključuju rad na poboljšanju komunikacije, rješavanju konflikata i promjeni negativnih obrazaca interakcije; medijacija i posredovanja se koriste u slučajevima konflikta, kada socijalni radnici mogu djelovati kao neutralni medijatori kako bi pomogli članovima obitelji da pronađu zajedničko rješenje za svoje probleme; savjetovanje i podrška u smislu pružanja emocionalne podrške i savjeta članovima obitelji, kao i rad na razvijanju strategija za upravljanje stresom i emocionalnim izazovima; planiranje slučaja i koordinacija usluga kao razvoj sveobuhvatnih planova za obitelji koji uključuju različite usluge i podršku, kao što su zdravstvene usluge, savjetovanje, obrazovne programe i druge; prevencija i edukacija, koja podrazumijeva rad na edukaciji obitelji o važnosti zdravih obiteljskih odnosa, kao i na prevenciji potencijalnih problema unutar obitelji. Zastupanje interesa i potreba obitelji u interakciji s drugim agencijama ili institucijama, borba za prava i resurse koji su im potrebni.[48]

U svim akcijama koje u vezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove za socijalni rad, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta. Države stranke obvezuju se da će odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama djetetu osigurati zaštitu i skrb kakva je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su za njega zakonski odgovorne.[49] Pri tome, centar za socijalni rad koristi oblike socijalne skrbi, metode socijalnog i drugog stručnog rada, kao i usluge socijalnih, zdravstvenih, obrazovno-odgojnih i drugih organizacija i ustanova.

Postoje određene specifične i rizične životne okolnosti u obiteljima koje mogu značajno otežati njihovo funkcioniranje te povećati rizik od izdvajanja djeteta iz biološke obitelji. Direktne intervencije su usmjerene na jačanje kompetencija i kapaciteta korisnika za korištenje dostupnih socijalnih usluga, pri čemu se posebna pažnja posvećuje razvoju komunikacijskih vještina, samoizražavanja i samozastupanja korisnika.[50] S druge strane, indirektne intervencije su usmjerene na postupanje pružatelja usluga, povezivanje korisnika sa pružateljima usluga,

47 MILINKOVIĆ, J., EFENDIĆ SPAHIĆ, T., TADIĆ-LESKO, K., ALIĆ, N., Vođenje slučaja u centrima za socijalni rad Federacije Bosne i Hercegovine, Priručnik, drugo dopunjeno izdanje, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, SOS Dječja sela BiH, Laktaši, 2020., str.18,

48 WILLIAMS, R., Enhancing Family Social Work Through Multidisciplinary Collaboration, Clinical Social Work Journal, 48(4), 2020., str. 305. - 319.

49 Konvencija o pravima djeteta, 1989, čl.3 st.2. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

50 ŽEGARAC, N., Od problema do prilika u vođenju slučaja – Priručnik za praktičare, Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu, 2015.

pregovaranje, zastupanje korisnika radi prilagođavanja usluga njegovim potrebama i sl. Obitelji u kojima su prisutni zanemarivanje, zapuštanje i/ili zlostavljanje djeteta zbog bolesti ili ovisnosti roditelja ali i zbog visokokonfliktnog roditeljstva vodi ka poduzimanju mjera iz obiteljskopravne zaštite. U slučajevima kada roditelji ne izvršavaju svoje obaveze skrbi o djetetu, centar za socijalni rad će upozoriti roditelje na njihove zakonske dužnosti, koje uključuju obvezu da čuvaju i štite dijete, zadovoljavati njegove razvojne i životne potrebe, osiguravaju zaštitu od različitih oblika društveno neprihvatljivih ponašanja. To se osobito odnosi na zaštitu djeteta od svih oblika poroka: droge, alkohola, skitničenja, razbojništva, krađe, prostitucije, prosjačenja, kao i svih oblika maloljetničke delikvencije, te nasilja, povrede, ekonomske eksploatacije, seksualne zlouporabe i svih oblika asocijalnih pojava. Dakle, roditelji su dužni radi zaštite interesa djeteta kontrolirati njegovo ponašanje sukladno uzrastu i zrelosti djeteta.[51]

U praksi se kršenje dječjih prava često očituje i kroz neispunjavanje obveze uzdržavanja maloljetne djece. U takvim slučajevima, roditelji se upozoravaju da su dužni uzdržavati malodobno dijete i u izvršavanju te obveze moraju iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti.[52] U suprotnom, roditelju se može oduzeti roditeljsko pravo zbog neizvršavanja iste obveze.[53] Zaštita osobnih prava i interesa djeteta obvezuje centar za socijalni rad da po službenoj dužnosti poduzme potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta na temelju neposrednog saznanja, obavijesti ili prijave.[54]

5. Centar za socijalni rad kao umješač u postupku

Prema odredbi čl. 371. st.1. ZPP FBIH umješač preuzima parnicu u onom stanju u kojem se nalazi u trenutku njegovog stupanja u parnicu. U daljnjem tijeku parnice, ovlašten je stavljati prijedloge i poduzimati sve ostale parnične radnje u rokovima u kojima bi te radnje mogla poduzimati stranka kojoj se pridružio. Ako je umješač stupio u parnicu do pravomoćnosti odluke o tužbenom zahtjevu, ovlašten je podnijeti i izvanredni pravni lijek (čl. 371. st.2. ZPP FBIH). Ako umješač podnese pravni lijek, primjerak njegova podneska dostavit će se i stranci kojoj se pridružio. Pravni lijek je dozvoljen ukoliko mu se stranka izričito ne protivi (čl. 371. st.3. ZPP FBIH). Parnične radnje umješača imaju pravni učinak za stranku kojoj se pridružio, ako nisu u suprotnosti s radnjama te stranke (čl. 371. st. 4. ZPP FBIH). Nakon pristanka svih parničnih stranaka, umješač može stupiti u parnicu kao stranka umjesto stranke kojoj

51 Vidi čl. 134. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

52 HAUBRICH, V. - TADIĆ-LESKO, K., MARIĆ, Z., Uloga centra za socijalni rad u postupku oduzimanja roditeljske skrbi samohranom roditelju, Zbornik radova Dani porodičmog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar, 2022, str. 164. – 180.

53 HAUBRICH, V. - TADIĆ-LESKO, K., Socijalnopedagoške i pravne intervencije u postupku oduzimanja roditeljske skrbi, Zbornik radova Dani porodičmog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar 2021, str. 218.

54 Vidi čl. 150. st. 1. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

se pridružio (čl. 371. st.5. ZPP FBIH). Prema odredbi stavka 2, njezinim doslovnim i izdvojenim tumačenjem, proizlazilo bi da bi nakon intervencije umješač bio ovlašten stavljati prijedloge i poduzimati sve ostale radnje u rokovima u kojima bi te radnje mogla poduzeti stranka kojoj se pridružio. Međutim, iz okolnosti da on nije stranka, te da je svrha njegove intervencije u tome da stranka kojoj se pridružio uspije u parnici, valjalo bi zaključiti da on ne bi smio moći disponirati postupkom (povući tužbu, odustati od izjavljenog pravnog lijeka, odreći se prava na pravni lijek, itd.) niti (izravno ili posredno) predmetom spora (preinačiti tužbu, isticati naknadne zahtjeve, protutužbu, nagoditi se, priznati tužbeni zahtjev, odreći ga se, priznati činjenice), odnosno da bi bio ovlašten poduzimati samo radnje koje bi u načelu bile povoljne za stranku kojoj se pridružio, dakle koje bi, neovisno o konkretnom slučaju, pridonosile njezinom uspjehu u parnici. Tome u prilog govori i okolnost da je umješač ovlašten radnje poduzimati samo u rokovima u kojima bi ih bila ovlaštena poduzeti stranka kojoj se pridružio.[55]

U sudskim postupcima sa maloljetnicima, centar za socijalni rad se može pojaviti i kao umješač. Centar za socijalni rad je ovlašten sudjelovati kao umješač u postupcima koje nije ovlašten pokrenuti, ako je to potrebno radi zaštite prava i interesa stranke koja se nije sposobna sama o njima brinuti, a osobito radi zaštite prava i interesa maloljetnog djeteta ili punoljetnog djeteta nad kojim roditelji ostvaruju roditeljsku skrb. Centar za socijalni rad stječe svojstvo umješača s položajem jedinstvenog suparničara kad se pridružuje parnici koju je pokrenula druga osoba, a za čije je pokretanje i centar ovlašten. U tom slučaju, centar se pridružuje na strani tužitelja, a njegov položaj uređuje se prema odredbama ZPP FBiH.

Kad smatra da je to potrebno, sud može pozvati centar za socijalni rad da sudjeluje kao umješač u postupku koji nije ovlašten pokrenuti i odrediti mu rok u kojem može prijaviti svoje sudjelovanje. Kad se u postupku pred sudom odlučuje o pravima i dužnostima u odnosima roditelja i maloljetne djece ili punoljetnih osoba koje se nisu u stanju same skrbiti o svojim pravima i interesima, sud mora pozvati centar za socijalni rad da sudjeluje u postupku, a centar se dužan odazvati tom pozivu i sudjelovati u postupku.[56]

Smisao sudjelovanja centra za socijalni rad u svojstvu umješača ogleda se u pružanju stručne pomoći sudu i osiguravanju posebne zaštite djece i drugih osoba pod posebnom obiteljskopravnom zaštitom. Svojim sudjelovanjem, centar za socijalni rad treba olakšati sudu ostvarivanje njegovih ovlaštenja i dužnosti u prikupljanju procesne građe, o kojoj sud u pravilu nema neposrednih saznanja. Centar za socijalni rad, u zaštiti djece, u izvjesnom smislu kontrolira i rad suda tako što mu se (dostavljanjem poziva za ročište, odluka suda i drugih pismena) omogućuje da prati tijek sudskog postupka, da se u njemu aktivno angažira kad smatra da je to potrebno i da izjavljuje pravne lijekove protiv sudskih odluka.[57] Postupci u kojima je centar

55 ČIZMIĆ, J., Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2016., str. 1057.

56 ARAS S., Centar za socijalni rad u ulozi stranje i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, *op. cit.,* str. 473.-527.

57 *Ibid.,* str. 473.-527.

za socijalni rad ovlašten intervenirati su postupci koji se tiču prava i dužnosti u odnosima roditelja i djece odnosno postupci u kojima se odlučuje o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti, o susretima djeteta s roditeljem s kojim ne živi te o drugim sadržajima roditeljske skrbi, o uzdržavanju maloljetnog djeteta ili punoljetnog djeteta koje nije sposobno za rad.[58]

6. Centar za socijalni rad kao organ skrbništva

Prema Obiteljskom zakonu FBiH skrbništvo je oblik zaštite maloljetnih osoba bez roditeljske skrbi i punoljetnih osoba koje nisu sposobne ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obvezama. Štićeniku organ skrbništva imenuje skrbnika, ukoliko ne odluči dužnost skrbnika vršiti neposredno. Organ skrbništva dužnost skrbnika vrši neposredno ako to zahtijeva interes štićenika i okolnosti slučaja.[59] Za skrbnika se imenuje osoba koja ima osobna svojstva i sposobnost za vršenje dužnosti skrbnika, a koja prije toga pristane biti skrbnik, odnosno za vršenje dužnosti skrbnika imenuje se osoba zaposlena u organu skrbništva. Postupak za stavljanje pod skrbništvo, za imenovanje skrbnika i prestanak skrbništva pokreće se i vodi po službenoj dužnosti, i to u žurnom postupku.[60]

Skrbničku zaštitu centar za socijalni rad primjenjuje tako da provodi skrbništvo, donosi rješenje o stavljaju pod skrbništvo maloljetne osobe, pokreće postupak za lišenje, kao i za vraćanje poslovne sposobnosti te sudjeluje u njemu, donosi rješenje o stavljanju pod skrbništvo osobe lišene poslovne sposobnosti ili rješenje o roditeljskoj skrbi nakon punoljetnosti, imenuje posebnog skrbnika kada je to predviđeno zakonom, imenuje skrbnika ili sam obavlja dužnost skrbnika, nadzire rad skrbnika i pomaže mu pri obavljanju dužnosti skrbnika, daje odobrenje skrbniku za pravne poslove koje prelaze granice redovnog poslovanja, određuje naknadu skrbniku, ispituje pritužbe na rad skrbnika, i dr.[61]

Pri imenovanju skrbnika, organ skrbništva uzet će u obzir i mišljenje štićenika, ako je sposoban shvatiti o čemu se radi, kao i mišljenje bliskih srodnika štićenika.[62] U

58 DIKA, GPP IV., *op. cit*., str. 8.

59 Vidi čl.165. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

60 ARAS KRAMAR, S., Ovrha radi predaje djeteta i ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom u svjetlu hrvatskih i europskih novina, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 88, 2020., str. 157–178.

61 ALINČIĆ, M., HRABAR, D., JAKOVAC-LOZIĆ, D., KORAĆ GRAOVAC, A., Obiteljsko pravo, Zagreb, 2007., str. 377.

62 Vidi Odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-III-2182/2014 od 17. lipnja 2014. (Narodne novine, br. 108/2014.), u kojoj se navodi: „Ustavni sud ocjenjuje da dobrobit mldb. štićenika ne dopušta da im u predmetnom postupku posebni (kolizijski) skrbnik bude djelatnik CZSS-a, s obzirom da je CZS u postupku stranka koja predlaže produljenje razmatrane mjere obiteljskopravne zaštite“. Ustavni sud u tom smislu ističe da je posebna skrbnica mldb. djece navela da je „njezina dužnost štititi prava i interese mlt. djece kroz ovaj postupak, a da izvan ovog postupka nije razgovarala s mlt. djecom jer je to u domeni stručnog tima Centra.“. Iz navedenog je nedvojbeno da je posebna skrbnica mldb. djece u konkretnom postupku sebe (prvenstveno) shvaćala kao djelatnicu CZSS-a, a ne skrbnicu mldb. djece.“ Vidi kod REŠETAR, B., RUPIĆ, D., Posebni skrbnik za dijete u hrvatskom i njemačkom obiteljskopravnom sustavu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991) v. 37, br. 3, Rijeka,

rješenju o imenovanju skrbnika organ skrbništva određuje njegove dužnosti i prava, tj. skrbnik je dužan savjesno se starati o osobnosti, pravima, obvezama i interesima štićenika i upravljati njegovom imovinom, pri čemu je dužan uvažavati mišljenje štićenika koji je sposoban shvatiti o čemu se radi. Skrbnik ne može biti osoba: kojoj je oduzeta roditeljska skrb, kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost, čiji su interesi u suprotnosti s interesima štićenika, od koje se, s obzirom na njezino ranije i sadašnje vladanje, osobna svojstva i odnose sa štićenikom i njegovim roditeljima, ne može očekivati da će pravilno vršiti dužnosti skrbnika, s kojom je štićenik sklopio ugovor o doživotnom uzdržavanju.[63]

Skrbnik je dužan uz pomoć organa skrbništva poduzimati sve potrebne mjere da se pribave sredstva potrebna za uzdržavanje i sprovođenje mjera koje je u interesu štićenika odredio organ skrbništva. Sredstva se pribavljaju iz: prihoda štićenika, sredstava dobivenih od osoba koje su obvezatne uzdržavati štićenika, imovine štićenika, sredstava dobivenih za štićenika po osnovi socijalne zaštite i drugih izvora.[64] Skrbnik zastupa štićenika, odnosno organ skrbništva zastupa štićenika ako dužnost skrbnika vrši neposredno ili ako je ograničio ovlasti skrbnika i odlučio štićenika sam zastupati.[65] Ako skrbnik umre ili samovoljno prestane izvršavati svoju dužnost, ili ako nastanu okolnosti koje ga sprječavaju u izvršavanju dužnosti, organ skrbništva je dužan bez odlaganja poduzeti mjere za zaštitu interesa štićenika do imenovanja novog skrbnika.[66]

6.1. Skrbništvo nad maloljetnim osobama

Prema članu 186. Obiteljskog zakona FBiH pod skrbništvo će se staviti maloljetna osoba: čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta dulje od tri mjeseca, čijim roditeljima je oduzeta roditeljska skrb, čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena i čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovito skrbiti o svom djetetu, a nisu povjerili njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ skrbništva utvrdio da ispunjava uvjete za skrbnika.[67] Čuvanje i odgoj maloljetnog štićenika organ skrbništva može povjeriti skrbniku, drugoj osobi ili ustanovi, a on je dužan kao roditelj skrbiti o njegovoj osobnosti, a naročito o zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalni život i rad, te o osobnosti i pravima štićenika i izvještavati skrbnika i organ skrbništva o svim važnijim promjenama u pogledu života, zdravlja, odgoja i izobrazbe štićenika.[68]

2016., str. 1175-1200

63 Ibid., čl.169

64 Vidi čl. 174. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

65 Vidi čl.175. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

66 Vidi čl.183. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

67 Vidi čl.186. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine. Vidi i kod UZELAC, A., REŠETAR, B., Procesni položaj i zastupanje djeteta u sudskom postupku prema hrvatskom i komparativnom pravu – neka otvorena pitanja, Dijete i pravo, Osijek, 2009., str. 178. – 179.

68 Vidi čl. 187. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

Maloljetni štićenik koji je navršio 14 godina života može sam sklapati pravne poslove kojim stječe prava, ako zakon nije odredio drukčije. Pravne poslove kojim raspolaže imovinom ili preuzima obveze može sklapati samo uz odobrenje skrbnika, ako zakon nije odredio drukčije. Skrbnik može samo s odobrenjem organa skrbništva: odlučiti o izboru ili promjeni škole i zanimanja malodobnog štićenika, o prekidu njegovog školovanja ili o njegovom zaposlenju i poduzimati i druge mjere u pogledu osobnosti štićenika određene zakonom. Skrbništvo nad maloljetnim štićenikom prestaje stjecanjem poslovne sposobnosti, posvojenjem ili prestankom razloga iz članka 186. Obiteljskog zakona FBiH.[69] Organ skrbništva će produljiti pružati odgovarajuće oblike socijalne i druge zaštite osobi nad kojom je prestalo skrbništvo zbog nastupanja punoljetstva ako se ona do tog vremena nije uspjela osposobiti za samostalan život i rad.[70] Mjesna nadležnost organa skrbništva određuje se prema prebivalištu, a ako se ovo ne može utvrditi, prema boravištu osobe koju treba staviti pod skrbništvo ili kojoj treba imenovati posebnog skrbnika.[71] Ako se promijeni prebivalište štićenika, mijenja se i mjesna nadležnost organa skrbništva.

7. Dužnosti suda prema Centru za socijalni rad

Sud pred kojim se provodi postupak u kojemu centar za socijalni rad može intervenirati kao stranka odnosno zastupnik dužan je pozvati centar na ročišta i dostavljati mu podneske stranaka i odluke. Sud je dužan centru dostavljati samo važnije podneske stranaka, tj. one koji su potrebni za suštinsko praćenje parnice i procjenu o potrebi aktivne intervencije. U slučaju kada sud pozove centar za socijalni rad da se uključi u postupak kao stranka, centar se smatra strankom u postupku bez obzira na to je li formalno intervenirao ili nije. Rokovi za poduzimanje radnji, između ostalog za izjavljivanje pravnih lijekova, počinju teći za centar od dostave odgovarajućih sudskih odluka.

7.1. Troškovi postupka

Prema odredbi čl. 285. Obiteljskog zakona FBiH kada sudjeluje u postupku kao stranka, organ starateljstva ima pravo na naknadu troškova prema odredbama Zakona o parničnom postupku.

Kada centar za socijalni rad u postupku sudjeluje kao stranka, na naknadu troškova postupka i njegovu dužnost snošenja troškova u postupku pred sudom primjenjuju se odredbe Zakona o parničnom postupku. To znači da bi centar imao pravo tražiti naknadu troškova po općim pravilima po kojima stranka ima pravo na naknadu troškova postupka u statusnim parnicama. Prema istim pravilima i druge stranke odnosno sudionici postupka imali bi pravo tražiti naknadu troškova prema centru za socijalnu skrb. Međutim, centar za socijalnu skrb ne može naknadu

69 Vidi čl. 186. Obiteljskog zakona FBiH

70 Vidi čl. 190. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

71 Vidi čl. 202. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine

troškova izravno tražiti u svoju korist niti se prema njemu može tražiti da drugim sudionicima izravno naknadi troškove.[72]

7.2. Učinci sudske odluke

U slučajevima kad centar za socijalni rad pokreće postupak kao aktivna stranka, odnosno u postupku sudjeluje kao zastupnik, sudska odluka djeluje prema centru u granicama svoje pravomoćnosti, kao i prema drugim strankama u postupku. Centar je, stoga, vezan pravomoćnošću donesenih odluka, te mu u tim granicama nije dopušteno pokretati novi postupak u presuđenoj stvari.[73] Budući da bi parnice koje centar pokreće kao tužitelj bile deklaratorne ili konstitutivne naravi, u takvim postupcima moguće je adhezijski odlučivati i o pitanjima s kojim će roditeljem dijete živjeti, o roditeljskoj skrbi, kao i o mjerama zaštite prava i dobrobiti djeteta. Međutim, u takvim se slučajevima centru ne može ništa dosuditi niti on može biti osuđen u glavnoj stvari.[74] U slučajevima kad se centar za socijalni rad pridružuje postupku koji je pokrenula druga osoba, a za čije je pokretanje i centar ovlašten, presuda bi prema centru djelovala u granicama svoje pravomoćnosti kao i prema drugim strankama.

8. Zaključak

Zaključno, položaj centra za socijalni rad u sudskim postupcima varira ovisno o njegovoj procesnoj ulozi, ali je u svim tim ulogama usmjeren na zaštitu prava i interesa posebno osjetljivih kategorija osoba. Kao stranka u postupku, centar za socijalni rad nastupa kada pokreće postupak ili kada zakon izričito predviđa njegovo sudjelovanje radi zaštite javnog interesa ili interesa djeteta i drugih ranjivih osoba. U toj ulozi ima procesna prava i obveze kao i druge stranke, ali njegova aktivnost nije vođena osobnim interesom, već isključivo zaštitom prava i dobrobiti osobe koju štiti te ostvarivanjem načela najboljeg interesa djeteta. Kao zastupnik, centar djeluje u ime i za račun osoba koje same ne mogu učinkovito štititi svoja prava (primjerice djece ili osoba lišenih poslovne sposobnosti). U toj ulozi preuzima procesne radnje, podnosi prijedloge i pravne lijekove te aktivno sudjeluje u postupku kako bi osigurao da odluka suda bude u skladu s pravima i potrebama zastupane osobe. Kao skrbnik, centar za socijalni rad ostvaruje neposrednu zaštitnu funkciju. Može biti postavljen za posebnog skrbnika u određenom postupku kada postoji sukob interesa između djeteta i roditelja ili druge zapreke za redovito zastupanje. U toj ulozi djeluje samostalno i neovisno, isključivo u interesu štićenika, vodeći računa o njegovoj osobnoj, imovinskoj i procesnoj zaštiti. Kao umješač, centar se uključuje

72 Aras S., Centar za socijalni rad u ulozi stranje i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, *op. cit.,* str str. 493

73 Ibid., str.495

74 Aras S., Centar za socijalni rad u ulozi stranje i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, op. cit., str 473.-527.

u postupak radi zaštite prava i interesa djeteta ili druge osobe, bez da sam bude nositelj glavnog zahtjeva. Njegova je uloga tada savjetodavna i korektivna – sudu pruža stručna mišljenja, upozorava na relevantne socijalne okolnosti te doprinosi donošenju zakonite i pravične odluke.

Sve navedene uloge pokazuju da centar za socijalni rad može imati različite procesne pozicije. Bez obzira nastupa li kao stranka, zastupnik, skrbnik ili umješač, njegova temeljna zadaća ostaje zaštita prava i dostojanstva ranjivih osoba te doprinos donošenju odluka u skladu s njihovim najboljim interesom i načelima socijalne pravde.

Zaključno, *de lege ferenda,* u Federaciji Bosne i Hercegovine potrebno je normativno i institucionalno unaprijediti položaj centra za socijalni rad kao organa skrbništva, kako bi njegovo djelovanje bilo učinkovitije, stručnije i dosljednije usmjereno na zaštitu prava štićenika. Prije svega, nužno je preciznije zakonski razgraničiti njegovu nadležnosti i procesni položaj u odnosu na sudove i druge organe, osobito u postupcima skrbništva i lišenja poslovne sposobnosti, u skladu sa odredbama Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine. Također, imajući u vidu ulogu organa starateljstva u postupku ovrhe radi predaje djeteta, potrebno je *de lege ferenda* propisati obvezu uključivanja centra za socijalni rad u postupak provođenja ovrhe radi predaje djeteta. Vrh obrasca

Nakon sagledavanja višedimenzionalne uloge organa starateljstva, odnosno centra za socijalni rad, u sudskim postupcima – kako kroz normativna rješenja u procesnim zakonima i Obiteljskom zakonu FBIH, tako i kroz analizu uporednopravnih rješenja u Republici Hrvatskoj, može se zaključiti da postoji potreba da se *de lege ferenda* u Obiteljski zakon FBIH ugrade preciznije odredbe. Te bi odredbe, u posebnoj glavi Obiteljskog zakona, trebale regulirati saradnju suda i centra za socijalni rad u sudskim postupcima, na način da se jasno propiše uloga centra: kao stranka u postupku, kao zastupnika djeteta kada u ime i za račun djeteta pokreće postupak, te kao pomoćnog tijela suda. Nadalje, nužno je dodatno normativno razraditi kriterije za razlikovanje ovih uloga, odnosno jasno definisati situacije u kojima centar nastupa kao stranka, zastupnik ili pomoćno tijelo.

De lege ferenda predlažemo sljedeće normativno rješenje:

Kada Centar za socijalni rad pokrene postupak pred sudom i kada se na temelju odredaba Obiteljskog zakona FBiH treba uključiti u postupak, on u postupku ima položaj stranke. Takvi postupci obuhvataju: postupke radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja braka i radi poništaja braka; postupke radi utvrđivanja majčinstva, odnosno očinstva; postupke radi davanja dopuštenja za sklapanje braka; postupke radi ostvarivanja roditeljske skrbi zbog stvarnih razloga; postupke radi povjeravanja ostvarivanja roditeljske skrbi nad djetetom zbog smrti roditelja koji je samostalno ostvarivao roditeljsku skrb; postupci radi ograničenja ili zabrane ostvarivanja osobnih odnosa djeteta s roditeljem, kao i o nadzoru nad njihovim ostvarivanjem; postupke radi određivanja mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta; postupke radi donošenja rješenja koje zamjenjuje pristanak roditelja za posvojenje; postupke radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti i postupke radi predaje djeteta.

Kad centar za socijalni rad u ime i za račun djeteta pokrene postupak radi utvrđivanja očinstva i radi uzdržavanja djeteta, ima položaj zakonskoga zastupnika djeteta u tom postupku.

Centar za socijalni rad ima ulogu pomoćnoga tijela suda: kad po nalogu suda dostavlja nalaz i mišljenje, kad po nalogu suda utvrđuje i dostavlja podatke o obiteljskim, imovinskim i socijalnim prilikama stranaka i kad pomaže sudu u postupcima određivanja privremenih mjera i ovrhe radi predaje djeteta i ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom.

Literatura

1. ALINČIĆ, M., HRABAR, D., JAKOVAC-LOZIĆ, D., KORAĆ GRAOVAC, A., Obiteljsko pravo, Zagreb, 2007.
2. ARAS KRAMAR, S., LJUBIĆ, B., O djelovanju Centra za posebno skrbništvo: rezultati, dvojbe i perspektiva – I. dio., Hrvatska pravna revija, br. 6., 2017.
3. ARAS KRAMAR, S., Ovrha radi predaje djeteta i ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom u svjetlu hrvatskih i europskih novina, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 88, 2020.,
4. ARAS KRAMAR, S., Suradnja Centra za socijalnu skrb i suda u obiteljskim sudskim postupcima – novo hrvatsko obiteljskopravno uređenje, Pravni zapisi, vol. 5., br. 2., 2014.
5. ARAS S., Centar za socijalni rad u ulozi stranke i umješača u statusnim i alimentacijskim procesima, Zbornik PFZ, 59, (2-3), Zagreb, 2009.
6. ČIZMIĆ, J. – HAUBRICH, V. – KEVO, M., Pripremanje glavne rasprave, 2023.
7. ČIZMIĆ, J. – HAUBRICH, V., „Oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti s osvrtom na imovinska prava osoba kojima se oduzima poslovna sposobnost u Federaciji Bosni i Hercegovini“, Zbornik Šesti međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava: Imovinski aspekti porodičnih odnosa, Pravni fakultet Univerziteta Džemala Bijedića u Mostaru, Mostar, 2018.
8. ČIZMIĆ, J., Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2016.
9. DIKA, M., ČIZMIĆ. J., Komentar Zakona o parničnom postupku FBIH, Sarajevo, 2000.
10. Dika, M., Građansko parnično pravo; Stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku; IV. knjiga, Zagreb, 2008.
11. HAUBRICH, V. - TADIĆ-LESKO, K., MARIĆ, Z., Uloga centra za socijalni rad u postupku oduzimanja roditeljske skrbi samohranom roditelju, Pravni fakultet Mostar, Zbornik radova Dani porodičmog prava, 2022.
12. HAUBRICH, V. - TADIĆ-LESKO, K., Socijalnopedagoške i pravne intervencije u postupku oduzimanja roditeljske skrbi, Zbornik radova Dani porodičmog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar, 2021.

13. HAUBRICH, V. - TADIĆ LESKO, K., Obiteljska medijacija pri Centru za socijalni rad, Zbornik radova Dani porodičmog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar, 2014.
14. HUSEINBEGOVIĆ, A., Izvršenje radi predaje djeteta, Zbornik radova s Drugog međunarodnog naučnog skupa DANI PORODIČNOG PRAVA „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar, 2013.
15. Konvencija o pravima djeteta, 1989, čl.3 st.2. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
16. KORAĆ GRAOVAC, A., Od zajedničkog do samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi i natrag – kako zaštititi prava djece i roditelja, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, Posebni broj/2017., Zagreb, 2017.
17. KREŠIĆ, B. – KUNIĆ, S., Alternativno rješavanje porodičnih sporova: postojeća rješenja u Bosni i Hercegovini i mogućnost zakonskog uređenja porodične arbitraže, Zbornik radova Dani porodičmog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar, 2020.
18. MILINKOVIĆ, J., EFENDIĆ SPAHIĆ, T., TADIĆ-LESKO, K., ALIĆ, N., *Vođenje slučaja u centrima za socijalni rad Federacije Bosne i Hercegovine*, Priručnik, drugo dopunjeno izdanje, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, SOS Dječja sela BiH, Laktaši, 2020.
19. Modul 8, Građanska oblast, vanparnični postupak, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2006.,
20. Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine „Službene novine FBiH, broj 35/05., 31/14.
21. Obiteljski zakon Republike Hrvatske, „Narodne novine Republike Hrvatske“, broj 103/15., 98/19., 47/20., 49/23., 156/23.
22. REŠETAR, B., RUPIĆ, D., Posebni skrbnik za dijete u hrvatskom i njemačkom obiteljskopravnom sustavu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (1991) v. 37, br. 3, Rijeka, 2016.
23. STANIŠIĆ, S., O strankama i zastupnicima u parničnom postupku, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, godina 1, broj 1 , Banja Luka, 2011.
24. ŠAGO, D. – VUKUŠIĆ, I., Organizacija pravosuđa, Split, 2021.
25. ŠANTEK, R., PARAĆ GARMA, M., Sudjelovanje djeteta u sudskim postupcima te zaštita prava i dobrobiti djeteta u tim postupcima, Pravosudna akademija, Zagreb, 2016.
26. ŠARKIĆ, N., POČUČA, M., Ovlašćenja centara za socijalni rad u porodično-pravnoj materiji, po odredbama zakona o vanparničnom postupku, str. 157., Extracted pages from Book_10_2013-1.pdf
27. TRIVA, S., DIKA, M., Građansko parnično procesno pravo. 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2004.
28. TRIVA, S., Građansko procesno pravo, Narodne novine, Zagreb 1964.

29. UZELAC, A., Novo uređenje obiteljskih sudskih postupaka-glavni pravci reforme obiteljskih parnicnih postupaka u trećem obiteljskom zakonu, B59_HAZU_obiteljski-postupci.pdf
30. UZELAC, A., REŠETAR, B., Procesni položaj i zastupanje djeteta u sudskom postupku prema hrvatskom i komparativnom pravu – neka otvorena pitanja, Dijete i pravo, Osijek, 2009.
31. WILLIAMS, R., Enhancing Family Social Work Through Multidisciplinary Collaboration, Clinical Social Work Journal, 48(4), 2020.
32. Zakon o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, “Sl. novine FBiH”, br. 2/1998., 39/2004., 73/2005., 80/2014. - dr. zakon i 11/2021.
33. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, **“**Službene novine FBiH”, br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018, 52/2022-dr zakon, 16/2023, 60/2023
34. Zakon o ovršnom postupku Federacije BiH, “Službene novine Federacije BiH”, br. 32/2003., 52/2003. - ispr., 33/2006., 39/2006. - ispravka, 39/2009., 35/2012. i 46/2016. i “Službeni glasnik BiH”, br. 42/2018. - odluka Ustavnog suda i 19/2025.
35. Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“, broj: 53/03., 73/05., 19/06. i 98/15.
36. Zakon o socijalnoj skrbi Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 18/22., 46/22., 119/22., 71/23., 156/23., 61/25.
37. ŽEGARAC, N., Od problema do prilika u vođenju slučaja – Priručnik za praktičare, Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka, Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu, 2015.

Alena Huseinbegović, LL.D., Full Professor
Faculty of Law, Džemal Bijedić University of Mostar

Viktorija Haubrich, LL.D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Mostar

THE PROCEDURAL ROLE OF THE CENTER FOR SOCIAL WORK IN FAMILY COURT PROCEEDINGS IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary The Law on the Fundamentals of Social Protection, Protection of Civilian Victims of War and Protection of Families with Children of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Family Law of the Federation of Bosnia and Herzegovina regulate the organization and manner of performing social welfare activities and family-law protection. A significant role in this framework is entrusted to Centers for Social Work as public institutions within the social welfare system.

Pursuant to Article 5 of the Family Law of the Federation of Bosnia and Herzegovina, the competent authorities for providing professional assistance and safeguarding the rights and interests of the child and other family members, for resolving disputes among family members, and in all cases involving disrupted family relations, are the Center for Social Work, acting as the guardianship authority, the court, and a person authorized to conduct mediation.

Centers for Social Work, as public social welfare institutions, perform a distinct role in status proceedings, civil (contentious) and non-contentious proceedings, as well as in enforcement proceedings. In such proceedings, the Center for Social Work may appear as a party or as the statutory (legal) representative of a party. Furthermore, Centers may act as auxiliary judicial investigative bodies and, where appropriate, in the capacity of specialized expert bodies. Within the scope of its statutory competences, the Center for Social Work undertakes measures, actions, and interventions aimed at ensuring the proper exercise of parental responsibility and the protection of the rights and interests of children, and may also intervene in proceedings as an intervenor. In judicial proceedings, the Center for Social Work may also act as an auxiliary body of the court, with the duty to collect relevant information concerning the personal and family circumstances of the child and other parties to the proceedings, and, on the basis thereof, to submit a report to the court.

Keywords: Center for Social Work as a party; intervenor; statutory representative; auxiliary judicial body.

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.115
UDK 347.925 (497.5)
Izvorni naučni rad

Dr. sc. Nataša Lucić, izvanredna profesorica
Pravni fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Dr. sc. Branka Rešetar, redovita profesorica u trajnom izboru
Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

NORMATIVNI I PRAKTIČNI ASPEKTI MIRNOG RJEŠAVANJA OBITELJSKIH SPOROVA U HRVATSKOJ

Sažetak: U radu se analizira hrvatski sustav mirnog rješavanja obiteljskih sporova, koji poznaje dva osnovna instituta: obvezno savjetovanje i obiteljsku medijaciju. Obvezno savjetovanje ima obvezujući karakter te se provodi prije pokretanja postupka razvoda braka roditelja maloljetne djece, kao i prije pokretanja drugih postupaka koji se odnose na ostvarivanje roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom. Obiteljska medijacija, s druge strane, predstavlja dobrovoljan institut, temeljen na autonomiji stranaka i njihovoj spremnosti da mirnim putem riješe spor, a otvorena je za provođenje u širokom spektru obiteljskih sporova, kako imovinske tako i neimovinske naravi.

Tijekom posljednjih deset godina ovo je područje obilježeno značajnim zakonodavnim promjenama koje su snažno utjecale na oblikovanje prakse. Posebno se to očituje u području obveznog savjetovanja prije razvoda braka, koje u velikom broju slučajeva rezultira sporazumom roditelja o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, a taj sporazum potom predstavlja temelj za sporazumni razvod braka u izvanparničnom postupku. Ovaj trend, zajedno s metodologijom rada područnih ureda Zavoda za socijalni rad kod provođenja postupaka obveznog savjetovanja, bit će detaljno prikazan u radu. Istodobno, obiteljska medijacija u hrvatskoj obiteljskopravnoj praksi nije zaživjela punim intenzitetom. U radu će se razmotriti mogući razlozi takvog stanja i praktične prepreke u provedbi te nejasnoće u tumačenju važećeg zakonodavstva, te će se uputiti na potrebu razvoja koherentnijih pravnih okvira koji će omogućiti i potaknuti snažniju integraciju medijacije u sustav mirnog rješavanja obiteljskih sporova.

Rad će pružiti pregled relevantne literature i zakonodavnog okvira, uz analizu njihove primjene u praksi te kritički osvrt na izazove i mogućnosti unaprjeđenja postojećeg sustava. U završnom dijelu razmotriti će se pristupi koji bi mogli doprinijeti boljoj normativnoj i praktičnoj efikasnosti sustava mirnog rješavanja obiteljskih sporova u Hrvatskoj te će se uputiti na potrebu provođenja daljnjih istraživanja u ovome području.

Ključne riječi: obiteljski sporovi, mirno rješavanje, obvezno savjetovanje, obiteljska medijacija, zakonodavstvo, praksa

1. Uvod

Hrvatski pravni sustav ima dugu i slojevitu povijest razvoja instituta mirnog rješavanja sporova, pri čemu suvremeno obiteljsko pravo prepoznaje dva ključna instituta: obvezno savjetovanje i obiteljsku medijaciju. Obvezno savjetovanje, kao zakonom propisana obveza, ima za cilj pružiti stručnu podršku članovima obitelji u uređenju spornih pitanja, uz poseban naglasak na zaštitu prava i interesa djeteta, dok obiteljska medijacija predstavlja dobrovoljan institut temeljen na autonomiji stranaka i njihovoj spremnosti da spor riješe mirnim putem, uz vođenje postupka od strane stručnog medijatora.

Iako je tematika mirnog rješavanja obiteljskih sporova već razmjerno iscrpno razmatrana u hrvatskoj znanstvenoj literaturi, ovaj rad, polazeći od pregleda relevantnih teorijskih izvora i važećeg zakonodavnog okvira te njihove primjene u praksi, nastoji otvoriti određena nova pitanja i ponuditi moguće odgovore na ista. U radu se razmatra razgraničenje između obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije, kao i njihov pojedinačni i međusobni doprinos učinkovitom sustavu mirnog rješavanja obiteljskih sporova. Posebna se pozornost posvećuje analizi odnosa među propisima kojima se uređuju postupci mirnog rješavanja obiteljskih sporova, pri čemu se problematizira njihova normativna koherentnost i mogućnost različitih tumačenja u praksi.

U svrhu ostvarenja navedenih ciljeva, rad se temelji na analizi relevantne pravne literature, važećih propisa i njihove primjene u praksi. Strukturalno, rad započinje prikazom povijesnog razvoja instituta mirnog rješavanja obiteljskih sporova u Hrvatskoj, čime se stvara temelj za razumijevanje suvremenih rješenja. U nastavku se zasebno analiziraju obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija, s naglaskom na njihovo zakonsko uređenje, praktičnu primjenu i međusobni odnos. Završni dio rada donosi sintezu iznesenih razmatranja te zaključna promišljanja o ulozi i značaju ovih instituta u hrvatskom obiteljskopravnom sustavu.

2. Povijest mirenja bračnih drugova i izvansudskog rješavanja obiteljskih sporova u Republici Hrvatskoj

Institut mirenja u parnicama radi razvoda braka prvi put je na područje tadašnje Jugoslavije, pa tako i Hrvatske, uveden Osnovni zakon o braku iz 1946. godine (dalje u tekstu: OZB 1946).[1] Sudac je prema OZB 1946 bio dužan u slučajevima razvoda braka pokušati postići mirenje bračnih drugova. Stupanjem na snagu Zakona o parničnom postupku iz 1956. godine (dalje u tekstu: ZPP 1956)[2] mirenje se uređuje detaljnim pravilima parničnog postupka. Prema ZPP-u 1956, zakazivalo se posebno ročište za pokušaj mirenja bračnih drugova, a svrha instituta mirenja u parnicama

1 Službeni list FNRJ, broj 29/46, 36/48, 44/51, 18/55; Službeni list SFRJ, broj 12/65, 28/65.

2 Službeni list FNRJ, broj 4/57.

radi razvoda braka i dalje je bilo pomirenje bračnih drugova, dakle očuvanje instituta braka. Mirenje se provodilo neovisno o tome jesu li bračni drugovi imali zajedničku maloljetnu djecu i samo u vezi s razvodom braka. Međutim, s vremenom se pokazalo da mirenje u sudskom postupku razvoda braka nije bilo uspješno. Bitne izmjene na području mirenja nastupile su donošenjem Zakon o braku i porodičnim odnosima iz 1978. godine (dalje u tekstu: ZBPO 1978)[3] kojim je mirenje iz nadležnosti suda bilo prebačeno u nadležnost tadašnjeg organa starateljstva (danas Hrvatskog zavoda za socijalni rad). Mirenje se od nekadašnjeg ročišta za mirenje u okviru sudskog postupka radi razvoda braka razvilo u samostalan izvansudski postupak predstavljajući procesnu pretpostavku za pokretanje sudskog postupka razvoda. U postupku radi mirenja organ starateljstva bio je dužan ispitati bračne drugove o uzrocima koji su doveli do poremećenosti bračnih odnosa, nastojati da se ti uzroci uklone ako je to moguće te je bio dužan pokušati izmiriti bračne drugove. Organ starateljstva bio je dužan upoznati bračne drugove s pravnim posljedicama razvoda braka, a posebno s njihovim obvezama i pravima koje su imali prema zajedničkoj maloljetnoj ili djeci nad kojom je postojalo produženo roditeljsko pravo. Ako je mirenje bilo neuspješno, organ starateljstva bio je dužan nastojati da bračni drugovi postignu sporazum o čuvanju, odgoju i uzdržavanju djece. Mirenje je i prema ZBPO-u 1978 bilo rezervirano samo za postupke razvoda braka, ali je dobilo i dodatnu funkciju - poticanje bračnih drugova na postizanje sporazuma u vezi s djecom nakon razvoda. Obiteljski zakon iz 1998. godine (dalje u tekstu: ObZ 1998)[4] preuzeo je odredbe o mirenju bračnih drugova iz ZBPO-a 1978 te je uveo i nekoliko promjena. Prvo, ObZ 1998 uvodi termin “posredovanje prije rastave braka” umjesto “mirenje bračnih drugova”, drugo, posredovanje se provodilo samo ako su bračni drugovi imali maloljetnu djecu ili punoljetnu djecu nad kojom su ostvarivali roditeljsku skrb, a glavna svrha posredovanja bila je nastojanje da se što bolje organizira skrb o djeci nakon prestanka braka roditelja. Zanimljiva novina bila je šestomjesečna zabrana ponovnog pokretanja posredovanja (i postupka razvoda braka) ako su se bračni drugovi pomirili tijekom prethodnog postupka posredovanja. Obiteljski zakon iz 2003. godine (dalje u tekstu: ObZ 2003)[5] preuzeo je odredbe o posredovanju prije razvoda braka iz ObZ-a 1998, pri čemu se prema ObZ-u 2003 posredovanje provodilo uvijek kad se postupak radi razvoda pokretao tužbom, neovisno o tome jesu li bračni drugovi imali zajedničku djecu o kojoj su skrbili. Prema ObZ 2003 procedura razvod braka je promijenjena, najprije se pokretao postupak radi razvoda braka na sudu, da bi potom bračni drugovi pristupili postupku mirenja odnosno posredovanja te je proširen krug mogućih posredovatelja. Međutim centar za socijalnu skrb i dalje je u praksi jedini provodio postupak posredovanja. Prema ObZ-u 2003 posredovatelj je i dalje bio dužan ispitati stranke o uzrocima koji su doveli do poremećenosti bračnih odnosa te nastojati da se ti uzroci otklone i bračni drugovi pomire. Posredovatelj je bio dužan upoznati bračne drugove s pravnim i psihosocijalnim posljedicama razvoda braka. Međutim ObZ-u 2003 nije propisivao dužnost posredovatelja da

3 Narodne novine SR Hrvatske, broj 11/78, 27/78, 45/89, 51/89, 59/90.

4 Narodne novine, broj 162/98.

5 Narodne novine, broj 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11.

upozna bračne drugove s njihovim pravima i obvezama prema maloljetnoj djeci niti je obvezao posredovatelja da potiče roditelje na postizanje sporazuma o pojedinim sadržajima roditeljske skrbi.[6]

Nakon više od trideset godina provođenja postupka mirenja bračnih drugova, ono se pokazalo neučinkovitim. Uspješnost očuvanja brakova u prvim godinama provođenja postupka mirenja iznosila je oko 10 %, a u 2004. godini iznosila je svega 2 %.[7] Prema službenim podacima za 2002. godinu, uspješnost postupka posredovanja iznosila je 4 %, a za 2004. godinu svega 2 %.[8]

Dokazana neučinkovitost postupka obveznog mirenja (posredovanja) u fazi izrazito loših bračnih odnosa kad je već donesena odluka o razvodu, hrvatskog su zakonodavca usmjerili prema traganju za novim, suvremenim pristupom razvodu braka. Tako su dokazana neučinkovitost dotadašnjih postupaka mirenja, odnosno posredovanja kao i suvremeni međunarodni standardi o izvansudskom načinu rješavanja obiteljskih sporova doveli do uvođenja novih suvremenih modela rješavanja obiteljskih sporova izvan sudskog postupka (ali i u okviru sudskog postupka te ovrsi odluka u vezi s pravima djece) što je kulminiralo reformom hrvatskog obiteljskog zakonodavstva 2014., odnosno 2015. godine.[9] Tako je prema Konačnom prijedlogu najprije Obiteljskog zakona iz 2014. godine (dalje u tekstu: Konačni prijedlog ObZ 2014)[10], a onda prema Konačnom prijedlogu Obiteljskog zakona iz 2015. godine (dalje u tekstu: Konačni prijedlog ObZ-a 2015) hrvatski obiteljskopravni sustav ojačan dvama novim samostalnim instrumentima: a) obveznim savjetovanjem prije pokretanja postupka za razvod braka i drugih postupaka u vezi s djecom te b) obiteljskom medijacijom. Osim toga, kako postupak posredovanja prema ObZ-u 2003 nije imao jasno razgraničene ciljeve niti elemente koji su činili njegov sadržaj, u novi obiteljskopravni sustav bilo je potrebno uvesti obvezno savjetovanje prema

6 Vidi više u: Rešetar, B., *Komentar Obiteljskog zakona (Knjiga I),* Organizator d.o.o., Zagreb, 2022., str. 1079.-1081.; Čulo Margaletić, A., *Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, god. 8, br. Posebni broj, 2017., str. 153.-154; Čulo Margaletić, A., *Mirno rješavanje obiteljskopravnih sukoba interesa (doktorski rad),* Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 236.-256.

7 Rešetar, B., *Novi razvod braka u Republici Hrvatskoj pod utjecajem psihologije, sociologije i međunarodnog prava,* u: Rešetar, B.; Aras Kramar, S.; Lucić, N.; Medić, I.; Šago, D.; Tucak, I.; Mioč, P., Suvremeno obiteljsko pravo i postupak, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2017., str. 37.-38.

8 Majstorović, I., *Posredovanje prije razvoda braka: hrvatsko pravo i europska rješenja,* Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 57, br. 2, 2007., str. 414.-447.; Korać, A., *Obiteljsko posredovanje - Prilog alternativnom rješavanju obiteljskih sporova*, Hrvatska pravna revija, br. 5, 2005., str. 77.

9 Hrvatski sabor donio je 18. rujna 2015. novi Obiteljski zakon iz 2015. godine (Narodne novine, broj 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23; dalje u tekstu: ObZ 2015), koji je stupio na snagu 1. studenoga 2015. Donošenju Obiteljskog zakona 2015 prethodilo je donošenje Obiteljskog zakona iz 2014. godine (Narodne novine, broj 75/14), koji je Hrvatski sabor izglasao 6. lipnja 2004., a stupio je na snagu 1. rujna 2015., kad je prestao važiti ObZ 2003 (Narodne novine, broj 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15). ObZ 2014 bio je na snazi četiri mjeseca, dok ga dana 12. siječnja 2015. Ustavni sud RH svojim rješenjem U-I-3101/2014 (Narodne novine, broj 5/15) nije privremeno suspendirao.

10 Konačni prijedlog ObZ-a 2014, https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//151%20-%202.pdf, pristupljeno: 25. studenoga 2025.

kojem država ima dužnost pružiti svim roditeljima neovisno o formi zajednice u kojoj žive, sustavnu stručnu pomoć prije formalnoga pokretanja sudskih postupaka, kako bi se u svakom pojedinom slučaju individualne potrebe djece i roditelja najprije sporazumno definirale i oblikovale u sporazum o roditeljskoj skrbi izvan sudskoga postupka, a potom u sudskom postupku provjerile i dobile snagu ovršne isprave. U slučaju izostanka sporazuma, u stadiju obveznog savjetovanja bračne drugove trebalo bi upoznati s prednostima i mogućnostima obiteljske medijacije. Stoga je zadnjom reformom obiteljskog zakonodavstva iz 2014., odnosno 2015. godine uveden učinkovit sustav alternativnoga rješavanja svih obiteljskih sporova. Pored obveznog savjetovanja uvedena je i obiteljska medijacija radi postizanja trajnoga i praktično provedivog sporazuma, posebice plana o roditeljskoj skrbi, koja mora biti moguća u svim stadijima sudskog postupka, uključujući i postupak ovrhe.[11]

U nastavku rada prikazati će se pozitivno pravno uređenje izvansudskih modela rješavanja obiteljskih sporova u Republici Hrvatskoj, obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije.

3. Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija u obiteljskopravnom sustavu Republike Hrvatske

ObZ 2015 predviđa dva oblika izvansudskog rješavanja obiteljskih sporova: 1) obvezno savjetovanje i 2) obiteljsku medijaciju. Oba postupka, svaki sa svojim specifičnostima, primarno su usmjereni na postizanje sporazuma o sporu koji postoji u obitelji u vezi s osobnim pravima maloljetnog djeteta. Važnost obveznog savjetovanja je u tome što ono ima elemente edukacije, kako u području prava tako i u području psihologije. Istraživanja u području psihologije pokazuju da intervencije koje usporavaju ili preusmjeravaju misli koje potiču osjećaj neprijateljstva mogu taj osjećaj držati pod kontrolom ako su poduzete u stadiju pogoršanja partnerskih odnosa koji stoje u rasponu od početnoga do srednjega. To znači da bračne drugove valja što prije informirati o posljedicama koje stres i negativne emocije u vrijeme razvoda mogu uzrokovati tako da postoji veća šansa da će se te posljedice ublažiti ili izbjeći. Rana intervencija ujedno može zaustaviti prevladavanje negativnih emocija bračnih drugova, zbog čega je nužna kvalitetna edukacija prije pokretanja sudskoga postupka za razvod braka. Obvezno savjetovanje (zajedno s obiteljskom medijacijom) znači nastojanje društva da pomogne roditeljima u vrijeme razvoda da uspješno organiziraju ostvarivanje roditeljske skrbi u kriznom prijelaznom razdoblju, premda odgovornost za ostvarivanje roditeljske skrbi i dalje ostaje na strani roditelja. Roditelji u postupku obveznoga savjetovanja moraju imati priliku upoznati se s obiteljskopravnim sustavom koji uređuje razvod i roditeljsku skrb nakon razvoda, a u postupku obiteljske medijacije unaprijediti svoje ponašanje i komunikaciju.[12]

11 Konačni prijedlog ObZ-a 2015, https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2015/246%20sjednica%20Vlade/246%20-%201.pdf, pristupljeno: 25. studenoga 2025.

12 Schepard, A. I., *Children, Courts, and Custody, Interdisciplinary Models for Divorcing Families*, Cambridge University Press, New York, 2004., str. 98.-99.

Navedeno obrazloženje odnosi se na sustav obveznoga savjetovanja i obiteljske medijacije zajedno, što predstavlja sustavnu ranu intervenciju u partnerske odnose prije sudskoga postupka razvoda braka. Na taj se način na zakonskoj razini nastoji što prije intervenirati u bračne odnose kako bi se bračni drugovi usmjerili prema sporazumu prije pokretanja sudskoga postupka u kojemu bračni drugovi po izostanku sporazuma nužno zauzimaju suprotne pozicije u "pravnoj bitci" za pravnu zaštitu vlastitih pravnih interesa. Opće je poznato kako je alternativnim načinom rješavanja sporova moguće osjećaj neprijateljstva i gorčine koji postoji između djetetovih roditelja preusmjeriti prema konstruktivnim odnosima, koji su iznimno važni za djetetovu dobrobit. Hoće li alternativni načini rješavanja obiteljskih sporova biti dobrovoljni ili obvezni, prepušta se nacionalnim zakonodavstvima, pri čemu bi se obvezatnost trebala odnositi samo na njihovu dužnost da budu nazočni u postupku, a ne i na nužnost postizanja sporazuma o spornim pitanjima.[13]

Dok obvezno savjetovanje s jedne strane predstavlja model obvezne pomoći države da se članovi obitelji informiraju o prednostima sporazumnoga odlučivanja o obiteljskim odnosima, pružanja pomoći pri postizanju sporazuma, informiranja članova obitelji o obiteljskoj medijaciji i pravnim posljedicama rješavanja obiteljskih sporova u vezi s djecom u sudskom postupku, obiteljska medijacija s druge strane predstavlja model u kojem treća neutralna strana pomaže članovima obitelji postići sporazum o obiteljskim sporovima, a članovi obitelji u tom postupku sudjeluju dobrovoljno.[14]

3.1. Obvezno savjetovanje

Obvezno savjetovanje jedan je oblik pomoći države posredstvom stručnih radnika Hrvatskog zavoda za socijalni rad (dalje u tekstu: HZSR) da se članovi obitelji informiraju o prednosti sporazumnoga odlučivanja o obiteljskim odnosima, vodeći posebnu brigu o zaštiti obiteljskih odnosa u kojima sudjeluje dijete, a po potrebi i pružanja pomoći pri postizanju sporazuma kada ne postoji spor među članovima obitelji. Daljnji sadržaj obveznoga savjetovanja jest informiranje članova obitelji o mogućim načinima rješavanja obiteljskih sporova, tj. o postupku obiteljske medijacije, kao i o pravnim posljedicama nepostizanja sporazuma te o pravnim posljedicama rješavanja obiteljskih sporova u vezi s djecom u sudskom postupku.[15] Obvezno savjetovanje ne provodi se prije pokretanja postupka ovrhe i postupka za izricanje privremenih mjera u vezi s djetetom.[16] U postupku obveznoga savjetovanja sudjeluju članovi obitelji osobno i bez punomoćnika.[17]

HZSR može zakazati i provesti odvojene razgovore sa strankama ako procijeni

13 Boele-Woelki, K. i dr., *Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities*, Intersentia, Antwerp-Oxford, 2007., prema Rešetar, B., *Pravna zaštita prava na susrete i druženje*, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011., str. 194.

14 Čl. 320. st. 2. i 3. ObZ-a 2015.

15 Čl. 321. st. 1. ObZ-a 2015.

16 Čl. 321. st. 3. ObZ-a 2015.

17 Čl. 321. st. 4. ObZ-a 2015.

da u okolnostima konkretnoga slučaja zajednički sastanak ne bi bio svrhovit, kao i ako to stranke iz opravdanih razloga zahtijevaju (npr. u slučaju navoda o obiteljskom nasilju).[18] Naime u postupcima u kojima se rješavaju obiteljski sporovi prvenstveno je potrebno osigurati sigurnost i zaštitu žrtava obiteljskog nasilja. U slučajevima gdje ima nasilja nad ženama i djecom ne bi trebalo koristiti alternativne metode za rješavanje sporova, ni prije ni tijekom sudskog postupka, kako bi se izbjeglo daljnje nanošenje štete žrtvama.[19] Izjave o obiteljskom nasilju u kontekstu razvoda i odlučivanja o roditeljskoj skrbi posebno su složen problem za socijalne radnike, psihologe, vještake i sudove. Rezultati istraživanja provedenih u proteklih petnaest godina sugeriraju socijalnim radnicima i drugim profesionalcima koji se susreću s optužbama o nasilju, u kontekstu postupaka o roditeljskoj skrbi, da se te tvrdnje ne smiju zanemariti i da je njihova odgovornost utvrđivanje istinitosti tih tvrdnji te procjena sigurnosti djeteta (i druge žrtve obiteljskog nasilja). Pokazalo se da je postotak dokazanih tvrdnji o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece u kontekstu razvoda i odlučivanja o roditeljskoj skrbi gotovo jednak postotku dokazanih tvrdnji u svim drugim slučajevima prijavljivanja. Značajan korpus međunarodnih istraživanja pokazao je da je lažna samo jedna od sedam ili osam tvrdnji o seksualnom zlostavljanju djece izjavljenih u vrijeme razvoda. Međutim, među optužbama koje su se pokazale neosnovane većina ih je bila lažno konstruiranih. Bez obzira na to pristup socijalnih radnika i drugih profesionalaca u zaštiti djece i žrtava obiteljskog nasilja ne smije se temeljiti na očekivanju lažnih optužbi.[20] Obvezno savjetovanje uvijek završava izvješćem o obveznom savjetovanju koje vrijedi šest mjeseci od dana kada je obvezno savjetovanje okončano.[21]

Dvije su vrste obveznog savjetovanje u obiteljskim odnosima: a) obvezno savjetovanje prije razvoda braka u kojem postoje zajednička maloljetna djeca[22] i b) obvezno savjetovanje prije pokretanja ostalih obiteljskih sudskih postupaka u vezi s ostvarivanjem roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom koji se pokreću kada postoji spor među članovima obitelji.[23] Na obvezno savjetovanje prije pokretanja postupka radi uređenja ostvarivanja roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom u slučaju prestanka zajedničkog života roditelja djeteta (npr. izvanbračne zajednice) primjenjuju se na odgovarajući način odredbe o obveznom savjetovanju prije pokretanja postupka radi razvoda braka u kojem postoji zajedničko maloljetno dijete.[24]

18 Čl. 323. st. 3. ObZ-a 2015.

19 Rezolucija Europskog parlamenta od 6. listopada 2021. o posljedicama nasilja koje vrše partneri u intimnim vezama i prava skrbništva po žene i djecu (2019/2166(INI)), Službeni list Europske unije, C 132 od 24. ožujka 2022. (dalje u tekstu: Rezolucija EP 219/2166).

20 Saini, M., Laajasalo, T., Platt, P., *Gatekeeping by Allegations: An Examination of Verified, Unfounded, and Fabricated Allegations of Child Maltreatment within the Context of Resist and Refusal Dynamics*, Family Court Review, god. 58, br. 2, 2020., str. 417-419.

21 Čl. 324. st. 3. ObZ-a 2015.

22 Čl. 325.-328. ObZ-a 2015.

23 Čl. 329. i 330. ObZ-a 2015.

24 Čl. 322. st. 2. ObZ-a 2015.

3.1.1. Obvezno savjetovanje prije razvoda braka

Način provedbe obveznog savjetovanja, obvezni sadržaj izvješća o obveznom savjetovanju te dužnosti članova stručnog tima u provođenju obveznog savjetovanja detaljno su uređeni Pravilnikom o obveznom savjetovanju.[25] Obvezno savjetovanje prije razvoda braka provodi se u područnom uredu HZSR u okviru najviše triju susreta stranaka i članova stručnog tima centra, koji čine pravnik te socijalni radnik ili psiholog.[26] Na obvezno savjetovanje stranke mogu doći zajedno ili odvojeno. U prvom susretu članovi stručnog tima HZSR daju detaljna objašnjenja što je cilj i svrha obveznog savjetovanja te upućuju roditelje na važnost izrade plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi[27], za što im se ostavlja dovoljno vremena do sljedećeg susreta.[28] U drugom susretu stručnjaci s roditeljima zajednički pregledavaju plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi ili im pružaju pomoć oko postizanja sporazuma i sastavljanja plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi. Ako postoji načelni sporazum stranaka, a članovi stručnog tima procijene potrebnim dodatni dogovor oko pojedinosti plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, može se održati treći susret u okviru obveznog savjetovanja.[29] Obvezno savjetovanje može se dovršiti na prvom sastanku ako su stranke same sastavile plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i suglasne su s njegovim sadržajem,[30] a stručnjaci ne vide odstupanje sporazuma od zakonom propisanog sadržaja. Ako sporazum nije postignut, stručnjaci upoznaju stranke s prednostima obiteljske medijacije i dostupnim obiteljskim medijatorima.[31]

Pravilnik o obveznom savjetovanju propisuje obveze članova stručnog tima sukladno njihovu profesionalnom području. Tako *socijalni radnik ili psiholog* imaju sljedeće obveze prema bračnim drugovima: 1) upoznati ih s mogućnosti bračnog savjetovanja, 2) educirati ih o psihosocijalnim posljedicama razvoda braka na bračne drugove i djecu, o razvojnim karakteristikama djece, fazama razvoda i procesu prilagodbe na razvod, fazama sukoba te smanjenju konfliktnog ponašanja, 3) uputiti ih da vode računa o djetetovoj dobrobiti, 4) procijeniti eventualnu ugroženost dobrobiti djeteta i prisutnosti nasilja u obitelji te u skladu s procjenom poduzeti primjerene mjere i pokrenuti odgovarajuće postupke, 5) pomoći im u izradi plana o

25 Narodne novine, broj 123/15.

26 Čl. 4. st. 1. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

27 Plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi predstavlja pisani sporazum roditelja o tome kako će ostvarivati zajedničku roditeljsku skrb kada trajno ne žive u obiteljskoj zajednici. Njime se moraju precizno urediti osnovna pitanja, poput toga gdje će dijete stanovati, kako će provoditi vrijeme s jednim i drugim roditeljem, kako će roditelji razmjenjivati informacije i davati suglasnost za važne odluke vezane uz dijete, koliki iznos uzdržavanja plaća roditelj kod kojeg dijete ne živi te način rješavanja budućih spornih situacija. Osim toga, roditelji u plan mogu uključiti i dodatna pitanja koja smatraju važnima i o kojima su dužni zajednički odlučivati. Vidi čl. 106. ObZ-a 2015. i Pravilnik o obveznom sadržaju obrasca plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, Narodne novine, broj 123/15.

28 Čl. 1.-3. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

29 Čl. 4. i 5. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

30 Čl. 6. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

31 Čl. 7. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

zajedničkoj roditeljskoj skrbi, 6) ako izostane sporazum, upoznati ih s prednostima obiteljske medijacije te ih informirati o dostupnim obiteljskim medijatorima.[32] *Pravnik* u postupku obveznog savjetovanja ima sljedeće obveze prema bračnim drugovima: 1) detaljno ih informirati i objasniti im postupak i pravne posljedice razvoda braka na bračne drugove i djecu, 2) objasniti postupak i pravne posljedice u slučaju postizanja sporazuma o planu o zajedničkoj roditeljskoj skrbi ili opisati sudski postupak razvoda ako sporazum izostane, 3) informirati bračne drugove o obiteljskoj medijaciji.[33]

Članovi stručnog tima dužni su izraditi izvješće o provedenom obveznom savjetovanju prije razvoda braka i dostaviti ga strankama najkasnije u roku od šezdeset dana od dana pokretanja postupka.[34] Bitno je istaknuti da se svaki postupak obveznog savjetovanja provodi prema okolnostima pojedinog slučaja i da stručni tim neće uvijek biti dužan provesti sve radnje koje čine sadržaj obveznog savjetovanja. To znači da će u nekim slučajevima stručni tim provesti obvezno savjetovanja u vrlo kratkom vremenu, primjerice kad su roditelji prethodno već sastavili plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi koji ne odstupa od zakonskih standarda. Međutim, u drugim slučajevima stručni tim bit će dužan provesti sve sastanke i provesti sve radnje koje čine sadržaj obveznog savjetovanja. Ono što je također važno istaknuti jest važnost dobro i kvalitetno provedenog obveznog savjetovanja koje će rezultirati sporazumom koji roditelji shvaćaju i žele. Tako postignut sporazum o planu zajedničke roditeljske skrbi smanjuje šanse za ponovno vraćanje stranaka socijalnim radnicima, ovaj put radi izrade stručnog mišljenja kad sud odlučuje o roditeljskoj skrbi bilo zbog izostanka sporazuma ili sporazuma kojeg se stranke ne pridržavaju.[35]

Obvezno savjetovanje prije razvoda braka ne provodi se u odnosu na bračnog druga ili oba bračna druga lišena poslovne sposobnosti ako nisu u stanju shvatiti značenje i posljedice postupka niti uz stručnu pomoć, jednoga ili oba bračna druga ako su nesposobni za rasuđivanje,[36] kao i bračnog druga koji nema prijavljeno prebivalište, boravište ili poznatu adresu stanovanja.

32 Čl. 4. st. 2. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

33 Čl. 4. st. 3. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

34 Čl. 4. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

35 Detaljno o sadržaju obveznog savjetovanja prije razvoda braka vidi više u: Rešetar, op. cit. (bilj. 6), str. 1093.-1099.

36 Pri procjeni kapaciteta osobe s mentalnim poteškoćama treba postupati posebno senzibilizirano. Osobi treba pružiti samo relevantne informacije, bez suvišnih detalja, te iznijeti informacije o tome koje su posljedice donošenja odluke. Treba iznijeti informacije o alternativnim rješenjima, provesti konzultacije s članovima obitelji te drugim osobama koje dobro poznaju osobu ili s osobom koja dobro komunicira s osobom čiji se kapacitet procjenjuje, biti svjestan kulturoloških i religijskih faktora te uzeti u obzir raspoloživost osoba koje mogu pomoći, kao i osigurati ugodnu okolinu i prikladno vrijeme. Vidi više u: Štrkalj Ivezić, S., *Procjena kapaciteta za odlučivanje kao ključan faktor u donošenju odluke za lišavanje poslovne sposobnosti*, u: Meić, B. (ur.), Poslovna sposobnost i skrbništvo - raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, Zagreb, 2012., str. 69. Ova pravila trebalo bi primjenjivati i u obveznom savjetovanju kad se procijeni da bi bračni drugovi zbog izostanka poslovne sposobnosti i s problemima mentalnog zdravlja mogli razumjeti svrhu i cilj obveznog savjetovanja i postignutog sporazuma.

Ako roditelji ne postignu plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, HZSR će im sugerirati sudjelovanje u obiteljskoj medijaciji i pomoći im da stupe u kontakt s dostupnim obiteljskim medijatorom, osim u slučajevima obiteljskog nasilja, ako su jedan ili oba bračna druga lišeni poslovne sposobnosti, a nisu u stanju shvatiti značenje i posljedice postupka niti uz stručnu pomoć, ako su jedan ili oba bračna druga nesposobni za rasuđivanje i ako bračni drug nema prijavljeno prebivalište, boravište ili adresu stanovanja.[37] Isto tako u slučaju nepostizanja sporazuma o roditeljskoj skrbi prije sudskog postupka, stručni tim će obavijestiti bračne drugove da će sud u sudskom postupku koji slijedi donijeti odluku s kojim će roditeljem dijete stanovati i odluke o roditeljskoj skrbi, o ostvarivanju osobnih odnosa s drugim roditeljem i uzdržavanju djeteta. Nadalje roditelji će biti informirani da će sud pokušati utvrditi mišljenje djeteta i djetetu imenovati posebnoga skrbnika, kao i obvezati roditelje na plaćanje troškova posebnog skrbnika, ovisno o okolnostima slučaja i ishodu postupka.[38]

3.1.2. Obvezno savjetovanje prije pokretanja ostalih sudskih postupaka o ostvarivanju roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom

Roditelji i drugi članovi obitelji odnosno dijete koje je navršilo četrnaest godina, kada je ovlašteno pokretati sudske postupke, dužni su prije pokretanja sudskih postupaka u vezi s ostvarivanjem roditeljske skrbi i osobnih odnosa u vezi s djetetom pokrenuti i sudjelovati u postupku obveznoga savjetovanja pred HZSR-om. Kad se radi o sudskim postupcima u vezi s ostvarivanjem roditeljske skrbi riječ je o sudskim postupcima u kojima se odlučuje o: 1) medicinskim postupcima u vezi s djetetom,[39] 2) obrazovanju djeteta,[40] 3) odobravanju plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi ili sporazuma o ostvarivanju osobnih odnosa s djetetom,[41] 4) samostalnom ostvarivanju roditeljske skrbi[42] i 5) zastupanju djeteta u vezi s njegovim bitnim osobnim pravima.[43]

Posebni ciljevi obveznoga savjetovanja prije pokretanja sudskih postupaka o roditeljskoj skrbi i osobnih odnosa s djetetom su: 1) upoznavanje članova obitelji o dužnosti da vode računa o djetetovoj dobrobiti prigodom uređenja spornih obiteljskih odnosa, 2) upoznavanje članova obitelji o negativnim učincima obiteljskog konflikta na dijete i prednostima sporazumnoga uređenja obiteljskih odnosa te dužnosti članova obitelji govoriti s djetetom i uzeti u obzir njegovo mišljenje i 3) upoznavanje članova obitelji o mogućnosti rješavanja spora u obiteljskoj medijaciji.[44]

37 Čl. 332. ObZ-a 2015.

38 Čl. 327. st. 3. i čl. 325. st. 1. t. 7. ObZ-a 2015.

39 Čl. 88. st. 3. ObZ-a 2015.

40 Čl. 94. st. 6. ObZ-a 2015.

41 Čl. 107. i čl. 122. ObZ-a 2015.

42 Čl. 105. ObZ-a 2015.

43 Čl. 100. st. 1. i čl. 108. st. 3. ObZ-a 2015.

44 Čl. 330. ObZ-a 2015.

Provedba navedenih ciljeva ove vrste obveznog savjetovanja detaljno se uređuje Pravilnikom o obveznom savjetovanju. Obvezno savjetovanje prije pokretanja sudskih postupaka u vezi s djetetom provodi se jednako kao i prije pokretanja postupka razvoda u HZSR-u, a provodi ga stručni tim (pravnik, socijalni radnik i psiholog).[45] Provodi se u okviru najviše triju susreta, pri čemu na prvi susret stranke mogu doći zajedno ili odvojeno. Na prvom susretu članovi stručnog tima upoznaju stranke s prednostima sporazuma pred sudskim postupkom, važnosti zaštite djetetove dobrobiti u obiteljskim odnosima, negativnim učincima sukoba u obitelji na dijete, važnosti uključivanja djeteta u donošenje odluka te mogućnosti rješavanja spora u obiteljskoj medijaciji.[46] Na drugom susretu stručnjaci zajednički razmatraju stupanj i opseg postignutog sporazuma odnosno nude strankama pomoć oko postizanja sporazuma. Ako postoji načelni sporazum stranaka, ali je potrebno dodatno vrijeme u vezi s konačnim sporazumom, može se održati i treći susret.[47] Obvezno savjetovanje može se dovršiti na prvom sastanku ako su stranke postigle sporazum o spornim pitanjima, a ako nije postignut sporazum, stranke se upućuju na mogućnost korištenja obiteljske medijacije, uz upoznavanje s prednostima obiteljske medijacije i dostupnim obiteljskim medijatorima.[48]

Dužnost *socijalnog radnika odnosno psihologa* u ovom postupku je uputiti stranke u značenje aktivne suradnje u postizanju sporazuma i pomoći im u postizanju sporazuma u skladu s dobrobiti djeteta kao i mogućnostima obiteljske medijacije, te pravom djeteta na izražavanje mišljenja. Stranke također moraju biti upoznate s negativnim učincima sukoba u obitelji na dijete, odnosno psihosocijalnim posljedicama sukoba na djecu u različitim razvojnim fazama. Stručnjaci upoznaju stranke sa sadržajima roditeljske skrbi i značenjem ostvarivanja osobnih odnosa djeteta i roditelja te mogućnostima unaprjeđenja roditeljskih kompetencija. Konačno stručnjaci su, ovisno o okolnostima slučaja dužni procijeniti eventualnu ugroženost dobrobiti djeteta i prisutnost nasilja u obitelji.[49] *Pravnik* kao član stručnog tima HZSR-a dužan je stranke detaljno informirati i objasniti postupak i pravne posljedice pokretanja sudskog postupka te im objasniti postupak i pravne posljedice u slučaju postizanja sporazuma.[50] Članovi stručnog tima dužni su izraditi izvješće o provedenom obveznom savjetovanju prije pokretanja sudskih postupaka u vezi s djetetom i dostaviti ga strankama koje su sudjelovale u postupku savjetovanja.[51] Izvješće o obveznom savjetovanju valjano je šest mjeseci od dana kad je obvezno savjetovanje okončano.[52] Hoće li se u postupku obveznog savjetovanja provoditi svi propisani sadržaji, ovisit će o okolnostima pojedinog slučaja, pri čemu kvalitetno i

45 Čl. 8. st. 1. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

46 Čl. 330. ObZ-a 2015; čl. 7. i čl. 9. st. 1. t. 5. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

47 Čl. 7. st. 4. i 5. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

48 Čl. 7. st. 6. i 7. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

49 Čl. 8. st. 2. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

50 Čl. 8. st. 3. Pravilnika o obveznom savjetovanju.

51 Čl. 8. st. 4. Pravilnika o obveznom savjetovanju; čl. 324. st. 2. ObZ-a 2015.

52 Čl. 324. st. 3. ObZ-a 2015.

dobro provedeno savjetovanje prevenira vođenje sudskih postupaka i na taj način produbljivanje konflikta između članova obitelji.[53]

3.1.3. Sudjelovanje djeteta u postupku obveznog savjetovanja

Zbog promjena u životu djeteta koje donosi razvod braka ili odvojeni život roditelja važno je promjenu obiteljskog života sagledati iz perspektive djeteta, omogućit djetetu da izrazi svoje mišljenje i viđenje budućeg obiteljskog života. Djeca kroz razgovor znaju upozoriti na stvari koje su njima bitne, o kojima roditelji ne razmišljaju zbog usmjerenosti na vlastite interese. Slušanje djetetovih misli i želja može prevenirati buduće sukobe roditelja. Sudjelovanjem djeteta u obveznom savjetovanju ono dobiva priliku izraziti svoje osjećaje u okolnostima spornih obiteljskih odnosa, što može utjecati i na promjenu ponašanja i stajališta roditelja. Istraživanja su pokazala niz prednosti sudjelovanja djeteta u izvansudskim postupcima u kojima se sporazumno uređuju obiteljski odnosi: veće zadovoljstvo roditelja i djece postignutim sporazumom, veća stabilnost i trajnost postignutih rješenja i manje zahtjeva za naknadnim izmjenama, kvalitetniji odnosi djece i roditelja, posebno s roditeljem s kojim dijete ne živi. Kako bi sporazum o roditeljskoj skrbi bio učinkovit i prihvatljiv za dijete, iznimno je važno da je dijete s njim upoznato i da ga prihvaća. U skladu s međunarodnim standardima važno je djetetu omogućiti izražavanje mišljenja u postupku obveznoga savjetovanja prije razvoda braka, što vrijedi i za postupak obveznog savjetovanja prije pokretanja ostalih sudskih postupaka u kojima se odlučuje o roditeljskoj skrbi i osobnim odnosima s djetetom.[54] Izražavanje mišljenja djeteta pred stručnim timom HZSR-a koji provodi obvezno savjetovanje omogućeno je samo uz pristanak roditelja. Ovo rješenje u skladu je s univerzalnim pravom djeteta na izražavanje mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose[55] i s pravom djeteta na zaštitu njegova najboljeg interesa u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima. Temeljni proceduralni element prava na zaštitu najboljeg interesa djeteta upravo je njegovo sudjelovanje u postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima. Međutim, u slučajevima u kojima nema sukoba interesa između djeteta i njegovih zakonskih zastupnika (roditelja), pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje ostvaruje se posredstvom djetetova roditelja, a ne posredstvom državnih tijela.[56] U kontekstu obveznog savjetovanja i plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi roditelji su dužni omogućiti djetetu da izrazi

53 Detaljno o sadržaju obveznog savjetovanja prije pokretanja sudskih postupaka o roditeljskoj skrbi i ostvarivanju osobnih odnosa s djetetom vidi više u: Rešetar, op. cit. (bilj. 6), str. 1105.-1109.

54 Čl. 329. st. 2. ObZ-a 2015.

55 Čl. 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 12/93, 20/97, 4/98, 13/98; čl. 24.st. 1. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list Europske unije, C 202/389 od 7. lipnja 2016.; čl. 86. ObZ-a 2015.

56 T. 89. i 90. Općeg komentara br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovu ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost (čl. 3., st. 1.), Odbor UN-a za prava djeteta, CRC/C/GC/14, 29. svibnja 2013.

svoje mišljenje i poštovati ga,[57] a u sudskom postupku provjere i odobravanja plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi oba roditelja imaju dužnost zastupati dijete.[58] Sporazum roditelja u pravilu presumira najbolji interes djeteta, premda su moguće situacije u kojima sporazum roditelja neće biti u skladu s dobrobiti djeteta. Ako sud utvrdi da sporazum (plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi) nije u skladu s dobrobiti djeteta, odbacit će prijedlog za odobravanje plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi.[59] Sudjelovanje djeteta u obveznom savjetovanju uz pristanak roditelja u skladu je i s temeljnim načelom zaštite primarnog prava, dužnosti i odgovornosti roditelja skrbiti se o djetetu[60] i pravom na poštovanje obiteljskog života.[61] Uzimajući u obzir pravo roditelja primarno se skrbiti o svom djetetu, pravo djeteta na izražavanje mišljenja i zaštitu njegova najboljeg interesa, kao i pravo na poštovanje obiteljskog života, utvrđivanje mišljenja djeteta bez pristanka roditelja u obveznom savjetovanju kad postoji sporazum roditelja o ostvarivanju roditeljske skrbi predstavljalo bi povredu prava na poštovanje obiteljskog života i povredu najboljeg interesa djeteta.[62]

3.1.4. Posebna odredba o zaštiti djeteta i obiteljskom nasilju – čl. 328. ObZ-a 2015

Ovom se odredbom nalaže HZSR-u, odnosno stručnim radnicima koji provode obvezno savjetovanje po službenoj dužnosti da poduzmu mjere obiteljskopravne zaštite prava djeteta odnosno bez odgode pokrenu odgovarajući postupak prema propisima koji uređuju zaštitu od nasilja u obitelji ako procijene da su u obitelji ugrožena prava i dobrobit djeteta ili ako posumnjaju na obiteljsko nasilje. Bez obzira na eventualno stajalište žrtve obiteljskog nasilja, HZSR ima obvezu pokrenuti postupak za zaštitu od obiteljskog nasilja, posebno ako se u obitelji nalaze djeca. Dužnost je svih da zaštite djecu od ugrožavanja njihovih prava i dobrobiti, a u okolnostima obiteljskog nasilja nad izvan/bračnim drugom, djeca su također žrtve obiteljskog nasilja.[63]

Djeca mogu trpjeti nasilje samim svjedočenjem zlostavljanju u obiteljskom domu i okruženju, u bilo kojem obliku fizičkog, verbalnog, psihološkog, seksualnog i financijskog nasilja nad djeci bitnim osobama ili osobama kojima su djeca emocionalno privržena. Takvo obiteljsko nasilje ima vrlo ozbiljne posljedice za psihološki i emocionalni razvoj djeteta zbog čega je ključno posvetiti dužnu pozornost partnerskom i obiteljskom nasilju u okviru postupaka razvoda i dogovora

57 Čl. 106. st. 4. ObZ-a 2015.

58 Čl. 461. st. 2. ObZ-a 2015.

59 Čl. 465. ObZ-a 2015.

60 Čl. 6. ObZ-a 2015; čl. 64. st. 1. i 2. Ustava Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.

61 Čl. 35. Ustava Republike Hrvatske; čl. 8. st 1. (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17; čl. 7. Povelje Europske unije o temeljnim pravima.

62 Usp. Čulo Margaletić, op. cit. (bilj. 6), str. 155. i 166.; Rešetar, op. cit. (bilj. 6.), str. 1099-1100.

63 Konačni prijedlog ObZ-a 2015, op. cit. (bilj. 11).

o roditeljskoj skrbi jamčeći na prvom mjestu zaštitu najboljeg interesa djeteta. Stoga je postojanje partnerskog i obiteljskog nasilja iznimno važno uzeti u obzir, posebno prilikom određivanja ostvarivanja roditeljske skrbi i ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom prilikom razvoda braka. Djetetovu nazočnost partnerskom nasilju nije uvijek lako prepoznati s obzirom na to da žene žrtve nasilja u obitelji žive u stanju napetosti i emocionalnih poteškoća. U slučajevima koji uključuju istovremeno nasilje u obitelji i pitanja zaštite djece sudovi se trebaju obratiti stručnjacima koji imaju znanje i alate kako bi se izbjegle odluke protiv majke kojima se ne uzimaju u obzir sve okolnosti na odgovarajući način.[64]

3.2. Obiteljska medijacija u obiteljskom zakonodavstvu i općim propisima o mirnom rješavanju sporova

Medijacija, kako obiteljska, tako i ona koja se primjenjuje u drugim granama prava, predstavlja institut koji je posljednjih godina izložen intenzivnim i dinamičnim normativnim promjenama. Prije nešto više od dvije godine stupio je na snagu Zakon o mirnom rješavanju sporova[65] (dalje u tekstu: ZMRS),[66] a sada je u tijeku zakonodavni postupak donošenja novog Zakona o medijaciji (dalje u tekstu: ZM), koji bi stupanjem na snagu trebao zamijeniti važeći ZMRS i time uspostaviti, za nadati se, učinkovitiji regulatorni okvir. Premda se učestale zakonodavne intervencije teško mogu smatrati sustavno poželjnima, one ipak upućuju na to da se u Hrvatskoj postupno konsolidira svijest o višestrukim prednostima medijacije kao alternativnog načina rješavanja sporova te o potrebi stvaranja funkcionalnije i korisnicima pristupačnije zakonske arhitekture, usklađene s međunarodnim standardima u ovom području. U tom smislu, iako učestale normativne promjene ne pridonose pravnoj sigurnosti, one mogu predstavljati indikator razvojnog kretanja prema sustavu u kojem medijacija više neće biti tek formalna mogućnost, nego postati strukturni i održivi dio sustava rješavanja sporova, sa značajnim potencijalom za rasterećenje sudova, unapređenje kulture dijaloga i jačanje autonomije stranaka.[67]

64 Rezolucija EP 2019/2166, loc. cit. (bilj. 19).

65 Zakon o mirnom rješavanju sporova, Narodne novine, broj 67/23.

66 ZMRS je stupio na snagu 29. lipnja 2023. godine.

67 U obrazloženju Vlade Republike Hrvatske uz Prijedlog ZM se navodi da unatoč kontinuiranom radu na razvoju medijacije, njezina primjena, osobito izvan sudova, i dalje ne daje očekivane rezultate. Navodi se kako se tijekom dvije godine primjene ZMRS-a pokazalo da građani još nisu dovoljno prepoznali prednosti mirnog rješavanja sporova te se i dalje u velikoj mjeri obraćaju sudovima, te da suci, odvjetnici i drugi sudionici pravosudnog sustava nisu dovoljno motivirani niti dovoljno potiču stranke na korištenje medijacije. Opterećenje sudova pritom ostaje veliko, što potvrđuje potrebu daljnjeg promicanja medijacije kao načina koji može smanjiti broj sudskih predmeta. Navodi se, isto tako, da se unatoč različitim mjerama poduzetima radi jačanja medijacije, njezina nedovoljna primjena ponajprije može povezati s nedostatnom informiranošću građana i pravosudnih dionika te s nedovoljno jasnim zakonskim okvirom. „Novim zakonom osigurat će se uvjeti za informiranje građana i poslovnih subjekata o prednostima rješavanja sporova medijacijom, potaknut će se češća primjena medijacije te će se posljedično smanjiti broj predmeta na sudovima. Također, novim uređenjem medijacije ostvarit će se dodana vrijednost na razini društva u širem smislu, s obzirom na to da se zakonom uspostavljaju pozitivne aktivnosti usmjerene prema građanima, a koje se poziva i potiče da uz podršku i pomoć i sami

Trenutno važeći ZMRS *mirno rješavanje spora* definira kao „svaki izvansudski ili sudski postupak kojim stranke nastoje sporazumno riješiti spor, uključujući medijaciju i strukturirane pregovore“[68], a *medijaciju* kao „svaki postupak, bez obzira na to provodi li se u sudu, instituciji za medijaciju ili izvan njih, u kojem stranke nastoje sporazumno riješiti spor uz pomoć jednog ili više medijatora koji strankama pomažu postići nagodbu, bez ovlasti da im nametnu obvezujuće rješenje“[69].[70] Ista je definicija medijacije zadržana i u Prijedlogu ZM-a.[71] ZMRS, kao i Prijedlog ZM-a kao predmet svoje regulacije mirnog rješavanja sporova uz područje građanskih, trgovačkih, radnih, upravnih i drugih sporova o pravima kojima stranke mogu slobodno raspolagati, izrijekom uvrštava i obiteljske sporove. Ranije važeći opći propisi kojima se reguliralo mirno rješavanje sporova u predmet svoje regulacije nisu izrijekom uključivali područje obiteljskih sporova.[72]

Jasno je da obiteljska medijacija, obzirom na svoja funkcionalna obilježja, primarne ciljeve i specifičnu strukturu sudionika, zahtijeva uspostavu posebnih normativnih rješenja kojima će se postupak urediti na način diferenciran od drugih medijacijskih mehanizama. Kako navodi Hall Dick, medijacija pruža fleksibilan i prilagodljiv pristup rješavanju sporova i upravljanju promjenama, povezujući temeljni proces i vještine s mogućnošću prilagođavanja konkretnom kontekstu. Taj se kontekst može zamisliti poput ruskih lutki, sastavljenih od više slojeva: vanjski slojevi obuhvaćaju šire političke, pravne i kulturne okvire, dok se u središtu, kada je riječ o obiteljskoj medijaciji, nalazi specifična dinamika pojedine obitelji.[73]

doprinesu razvoju nekonfliktnog društvenog okruženja, međusobnom razumijevanju i izbjegavanju sukoba. Sve navedeno pozitivno će utjecati na jačanje vladavine prava, kao i na jačanje povjerenja građana u pravosudni sustav u cjelini.“ Vidi obrazloženje Vlade Republike Hrvatske uz PZM, str. 6. (dostupno: https://vlada.gov.hr/119-sjednica-vlade-republike-hrvatske-45176/45176, pristupljeno: 1. prosinca 2025.).

68 Čl. 4. st. 1. a). ZMRS-a.

69 Čl. 4. st. 1. b). ZMRS-a.

70 Direktiva 2008/52/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2008. o nekim aspektima medijacije u građanskim i trgovačkim stvarima, Službeni list Europske unije, L 136 od 24. svibnja 2008., medijaciju definira kao “strukturirani postupak, ma kako se nazivao ili označavao, kojim dvije ili više stranaka u sporu nastoje same, na dobrovoljnoj bazi, postići dogovor o rješavanju spora uz pomoć medijatora” (čl. 3.a.).

71 Vidi: čl. 4. Prijedloga ZM-a.

72 Prije stupanja na snagu ZMRS-a, dvanaest godina je bio snazi Zakon o mirenju, Narodne novine, broj 18/11, 67/23, koji je u čl. 1. propisivao primjenu u „građanskim, trgovačkim, radnim i drugim sporovima o pravima kojima stranke mogu slobodno raspolagati“, te odgovarajuću se primjenu „i na mirenje u drugim sporovima, ako to odgovara prirodi pravnog odnosa iz kojeg proizlazi spor i ako posebnim zakonom za te sporove nisu propisana drugačija pravila“. Njegov prethodnik Zakon o mirenju, Narodne novine, broj 163/03, 79/09, 18/11, je u čl. 1. određivao primjenu na „mirenje u građanskim, trgovačkim, radnim i drugim imovinskopravnim sporovima o pravima kojima stranke mogu slobodno raspolagati“.

73 Hall Dick, A., *Family mediation: the Scottish perspective*, u: Roberts, M.; Moscati, M. F. (ur.), Family Mediation: Contemporary Issues, Bloomsbury Professional, London, 2020., str. 76.

Dok su pojedini oblici medijacijskog rješavanja obiteljskih sporova u Hrvatskoj bili poznati i ranije[74], koncept obiteljske medijacije u suvremenom smislu afirmiran je tek reformama obiteljskog zakonodavstva iz 2014. i 2015. godine. Dodatno je obiteljska medijacija uređena podzakonskim propisima, prije svega, Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije[75] (dalje u tekstu: Pravilnik o obiteljskoj medijaciji).[76] Prema važećem obiteljskom zakonodavstvu, obiteljska medijacija se definira kao „postupak u kojem stranke, uz pomoć jednog ili više obiteljskih medijatora, nastoje sporazumno riješiti spor iz obiteljskih odnosa“.[77] Kao glavna svrha postupka obiteljske medijacije utvrđuje se postizanje plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi i drugih sporazuma u vezi s djetetom. Uz ostvarenje ove primarne svrhe, ObZ 2015 upućuje da se u postupku obiteljske medijacije stranke mogu sporazumjeti i o svim drugim spornim pitanjima kako imovinske, tako i neimovinske naravi.[78]

Ujedno se izrijekom naglašava da članovi obitelji u medijaciji sudjeluju dobrovoljno[79], što predstavlja jedno od temeljnih načela na kojima počiva ovaj institut. Upravo se dobrovoljnost može identificirati kao jedna od ključnih distinktivnih značajki u odnosu na prethodno analizirani institut obveznog savjetovanja[80], koji je, za razliku od obiteljske medijacije, strukturiran kao obligatorni izvansudski postupak u određenim obiteljskopravnim situacijama. Kako navode Sladović Franz i Branica, termin dobrovoljno implicira dobru volju koja je potrebna u obiteljskoj medijaciji „da se odluke o uključivanju, kao i odluke tijekom postupka donose bez prisile, i da je u samom sudjelovanju potreban određeni napor odnosno svrhovito ponašanje radi

74 Što je prikazano u povijesnom pregledu. Vidi poglavlje 2. Vidi i Aras Kramar, S., *Obiteljska medijacija*, u: Rešetar, B.; Aras Kramar, S.; Lucić, N.; Medić, I.; Šago, D.; Tucak, I.; Mioč, P., Suvremeno obiteljsko pravo i postupak, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2017., str. 293-299.

75 Narodne novine, broj 29/21, 146/25.
Naziv ovog pravilnika je nepotrebno predugačak i preopširan. U naziv propisa nije potrebno navoditi sve pojedinosti njegove regulacije, budući da se predmet regulacije najčešće utvrđuje u prvoj odredbi. Preporučuje se definirati kraći i sažetiji naziv pravilnika, što bi povećalo njegovu prepoznatljivost i olakšalo citiranje u stručnim i znanstvenim tekstovima, kao i u upravnoj i sudskoj praksi.
Slična praksa vidljiva je i kod određenih drugih pravilnika iz područja obiteljskog prava, primjerice Pravilnika o obrazovanju, stručnim znanjima i vještinama potrebnim za komunikaciju s djecom i odraslima odvjetnika s položenim pravosudnim ispitom te dodatnim stručnim znanjima, vještinama i kompetencijama socijalnih radnika, psihologa i socijalnih pedagoga zaposlenih u centru za posebno skrbništvo, Narodne novine, broj 2/21. S obzirom da ovaj pravilnik sadrži svega šest članaka, dužina njegovog naziva je potpuno nesrazmjerna sadržaju. Nije razvidno zašto se javila takva praksa u kojoj se u nazivu podzakonskog propisa određuje predmet njegove regulacije. Svakako je preporuka, iz navedenih razloga, takvu praksu promijeniti.

76 Stupanjem na snagu ovoga pravilnika prestao je s važenjem Pravilnik o obiteljskoj medijaciji, Narodne novine, broj 123/15, 132/15, 132/17.

77 Čl. 331 st. 1. ObZ-a 2015.

78 Čl. 331. st. 3. ObZ-a 2015.

79 Čl. 320 st. 2. ObZ-a 2015.

80 Vidi poglavlje 3.

postizanja dogovora.“[81] Obiteljska medijacija počiva na autonomiji volje stranaka, partnerskom pristupu rješavanju sukoba i pretpostavci da se održivi sporazumi mogu postići isključivo u okolnostima u kojima stranke u postupku sudjeluju slobodno, svjesno i ravnopravno.

Obiteljski medijator i sve osobe uključene u postupak obiteljske medijacije dužne su čuvati povjerljive informacije i podatke koje su saznale tijekom medijacije, osim u situacijama kada je priopćenje nužno za provedbu ili ovrhu sporazuma, te kada je potrebno zaštititi dijete čija je dobrobit ugrožena ili ukloniti opasnost od teške psihičke ili fizičke povrede integriteta osobe.[82] Obiteljski medijator pritom je dužan stranke upoznati s opsegom načela povjerljivosti.[83] U skladu s Pravilnikom o obiteljskoj medijaciji, medijator mora osigurati povjerljivost svih saznanja stečenih tijekom postupka, osim ako zakon propisuje obvezu prijave, te mora osigurati ravnopravan položaj svih sudionika.[84]

Što se vremena provođenja medijacije tiče, obiteljska medijacija može se provoditi neovisno o sudskom postupku – prije njegovog pokretanja, za vrijeme trajanja ili nakon dovršetka sudskog postupka. Iako se u pravilu medijacija ne provodi prije pokretanja postupka ovrhe i osiguranja, sud iznimno može tijekom ovršnog postupka predložiti strankama da pristupe obiteljskoj medijaciji radi ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom.[85]

Obiteljsko zakonodavstvo predviđa provođenje obiteljske medijacije u sustavu socijalne skrbi i izvan njega.[86] U praksi se javilo pitanje (ne)mogućnosti kvalifikacije postupka obiteljske medijacije kao upravnog postupka. U tom smislu, važno je naglasiti da niti onda kada se provodi u sustavu socijalne skrbi postupak obiteljske medijacije nije upravni postupak jer se u njemu ne rješava o pravima, obvezama ili pravnom interesu pravne ili fizičke osobe u nekoj upravnoj stvari, nego je cilj toga postupka postizanje sporazuma oko obiteljskog spora kako je određeno obiteljskim zakonodavstvom, a isto je stajalište u svojoj praksi zauzeo i Visoki upravni sud Republike Hrvatske.[87]

81 Sladović Franz, B.; Branica, V., *Obiteljska medijacija: psihosocijalna perspektiva*, Biblioteka socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, 2023., str. 106.

82 Čl. 335. st. 1. ObZ-a 2015.

83 Čl. 335. st. 2. ObZ-a 2015.

84 Čl. 13. st. 1. i 2. Pravilnika o medijaciji.

85 Čl. 334. ObZ-a 2015.

86 Obiteljska medijacija je besplatna za stranke kada je provode medijatori zaposleni u sustavu socijalne skrbi, jer se tada njihov rad financira javnim sredstvima. Ako stranke medijaciju provode kod medijatora koji rade izvan tog sustava, troškove njihova angažmana snose same (čl. 343. ObZ-a 2015). Ovakvo rješenje temelji se na ideji da se građanima osigura dostupna i besplatna pomoć u rješavanju obiteljskih sporova kroz javne službe, dok se istodobno ostavlja mogućnost izbora medijatora izvan sustava socijalne skrbi poštujući pravo na slobodan izbor stručnjaka.

87 Iz Odluke Visokog upravnog suda Republike Hrvatske, broj Usž 833/2019-3 od 30. travnja 2020.: „Navedeno upućuje na zaključak da obiteljska medijacija nije postupak u kojemu javnopravno tijelo u upravnom postupku rješava o pravima, obvezama ili pravnim interesima fizičke ili pravne osobe u nekoj upravnoj stvari. Polazeći od navedenoga, kao i činjenice da je Obiteljskim zakonom propisano

ObZ 2015 upućuje da se u postupcima obiteljske medijacije odgovarajuće primjenjuju odredbe zakona koji uređuje mirenje, i to u dijelu u kojem obiteljsko zakonodavstvo ta pitanja ne uređuje.[88] Iako obiteljski propisi mnoga pitanja medijacije uređuju slično kao i opći zakon o mirnom rješavanju sporova — ZMRS, odnosno Prijedlog ZM-a koji bi ga uskoro trebao zamijeniti — osobito kada je riječ o temeljnim načelima poput nepristranosti, neutralnosti i dobrovoljnosti, među njima ipak postoje brojne razlike. Upravo su te razlike, kao i nejasnoće u tumačenju međusobnog odnosa općeg i posebnog propisa, u praksi izazvale određene dileme, o čemu će se detaljnije raspravljati u nastavku rada.

3.2.1. Informativni sastanak i poticanje mirnog rješavanja obiteljskih sporova

Posljednje izmjene obiteljskog zakonodavstva inicirane su ponajprije odlukom Ustavnog suda[89], kojom je utvrđena neustavnost pojedinih odredbi u temeljnom propisu, ali i zbog potrebe usklađivanja sa Zakonom o socijalnoj skrbi,[90] kojim je propisan prestanak djelovanja centara za socijalnu skrb, čije je poslove početkom 2023. godine preuzeo HZSR. Spomenuta odluka Ustavnog suda zahtijevala je intervencije i u području regulacije obiteljske medijacije.

Naime, sukladno stavovima Ustavnog suda izraženim u navedenoj odluci, posljednjim izmjenama obiteljskog zakonodavstva napuštena je obveza sudjelovanja bračnih drugova na prvom sastanku obiteljske medijacije.[91] Pristupanje tom sastanku sada je uređeno kao mogućnost, u skladu s temeljnim načelom dobrovoljnosti u obiteljskoj medijaciji. Važeće zakonodavstvo propisuje da, ako bračni drugovi do okončanja obveznog savjetovanja ne sastave plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, mogu pristupiti prvom sastanku obiteljske medijacije, osim u slučajevima kada je zakonom određeno da se obiteljska medijacija ne provodi.[92] Premda je ova promjena prvenstveno potaknuta odlukom Ustavnog suda, hrvatska je obiteljskopravna teorija već i ranije upozoravala na nelogičnost obvezivanja na prvi sastanak obiteljske medijacije.[93]

---

da se u postupcima obiteljske medijacije, na odgovarajući način, primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje mirenje (osim ako je Obiteljskim zakonom drukčije određeno), Sud prihvaća zaključak prvostupanjskog suda da postupak obiteljske medijacije nije upravni postupak, niti se u tom postupku donosi upravni akt koji bi podlijegao upravnosudskoj kontroli.”

88 Čl. 333. ObZ-a 2015.

89 Odlukom i Rješenjem Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-I-3941/2015 i dr. od 18. travnja 2023., Narodne novine, broj 49/23, odlučeno je o ustavnosti temeljnog teksta ObZ-a 2015 i ukinute su neke od njegovih odredbi ili dijelovi njegovih odredaba.

90 Narodne novine, broj 18/22, 46/22, 119/22, 71/23

91 Prije posljednjih izmjena i dopuna obiteljskog zakonodavstva iz 2023. bračni drugovi, koji u postupku obveznog savjetovanja nisu postigli plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, bili su obvezni pristupiti na prvi sastanak obiteljske medijacije.

92 Čl. 54. st. 3. ObZ-a 2015.

93 Čulo Margaletić, primjerice, navodi: „Rješenje koje je prihvatio naš zakonodavac odredivši obvezni prvi sastanak obiteljske medijacije prije pokretanja postupka razvoda braka, a nakon provedenoga

U skladu s preporukom Vijeća Europe o zaštiti prava i najboljih interesa djeteta u postupcima razdvajanja roditelja[94] informacije kojima se objašnjavaju prednosti medijacije i drugih alternativnih postupaka rješavanja sporova trebale bi se pružiti prije početka bilo kakvog pravnog postupka te u tom smislu Vijeće Europe preporuča nacionalnim zakonodavstvom zahtijevati od roditelja da prisustvuju informativnom sastanku o takvim postupcima.[95] Iako se ukidanje obveze za pristupanje prvom sastanku obiteljske medijacije kada roditelji u postupku obveznog savjetovanja ne postignu plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi može učiniti protivnim ovoj preporuci, ne treba zaboraviti da je da je ObZ 2015 kao sadržaj obveznog savjetovanja prije razvoda braka utvrdio, između ostalog, obvezu "upoznavanja s prednostima obiteljske medijacije i informiranje bračnih drugova o dostupnim obiteljskim medijatorima".[96] Nadalje, "ako se roditelji nisu sporazumjeli o planu o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, Hrvatski zavod za socijalni rad će ih savjetovati da pokušaju postići sporazum u postupku obiteljske medijacije".[97] Dodatno, ObZ 2015 kao poseban cilj obveznog savjetovanja prije pokretanja sudskih postupaka o ostvarivanju roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom navodi "upoznati sudionike o mogućnosti rješavanja spora u obiteljskoj medijaciji".[98] Dakle, zakonodavac je kroz više odredbi jasno naglasio obvezu informiranja o obiteljskoj medijaciji i poticanje na njezinu primjenu kao jedan od ključnih koraka u jačanju njezine dostupnosti i korištenja. U tom smislu, možemo zaključiti kako je obiteljsko je zakonodavstvo usklađeno s preporukom Vijeća Europe da se nacionalnim pravom obveže roditelje na informiranje o prednostima obiteljske medijacije u rješavanju sporova oko ostvarivanja roditeljske skrbi ili pojedinih sadržaja roditeljske skrbi.

Pravilnik o obiteljskoj medijaciji propisuje da je obiteljski medijator na prvom sastanku dužan provesti predmedijaciju. Tom prilikom sudionicima mora objasniti postupak obiteljske medijacije, način i dobrovoljnost sudjelovanja te provjeriti jesu li sve informacije pravilno razumjeli. Također, medijator je obvezan utvrditi jesu li ispunjene pretpostavke za provođenje obiteljske medijacije ili postoje razlozi zbog kojih se medijacija ne bi smjela provesti.[99] Kako navode Breber i Sladović

obveznog savjetovanja u kojem nije postignut sporazum roditelja i u kojemu su stranke već trebale, među ostalim, biti upoznate s prednostima obiteljske medijacije i dostupnim obiteljskim medijatorima33, otvara pitanje smisla takva upućivanja. Naime, postojanje takve obveze, a nakon provedenoga obveznog savjetovanja, samo je dodatno opterećenje strankama koje se žele razvesti te nije isključeno da se taj sastanak promatra samo kao puka formalnost, odnosno korak prema željenom cilju – razvodu braka." Čulo Margaletić, A. *Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija kao oblici obiteljskopravne pomoći obitelji u krizi*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, god. 7, br. 1, 2021., str. 76.

94 CM/Rec(2025)4 - Preporuka Odbora ministara državama članicama o zaštiti prava i najboljih interesa djeteta u postupcima razdvajanja roditelja, Vijeće ministara, 28. svibnja 2025. Dostupno: https://rm.coe.int/prems-096825-gbr-2576-protection-of-the-rights-and-best-interests-of-t/488029974d, pristupljeno: 25. studenoga 2025.

95 Vidi t. 49. Preporuke.

96 Čl. 325. st. 1. t. 5. ObZ-a 2015.

97 Čl. 327. st. 1. ObZ-a 2015.

98 Čl. 330. t. 3. ObZ-a 2015.

99 Čl. 13. st. 3. Pravilnika o obiteljskoj medijaciji.

Franz, predmedijacijski postupak koji se provodi na prvom susretu s obiteljskim medijatorom predstavlja uobičajeni i nužni standard obiteljske medijacije. Nakon njega je, ako su ispunjene potrebne pretpostavke i ako sudionici to dobrovoljno prihvaćaju, moguće odmah nastaviti s medijacijom ili sudionicima ostaviti vrijeme da razmisle o prikladnosti medijacije te naknadno ući u postupak kada se za to steknu uvjeti.[100]

ZMRS obvezuje stranke na pokušaj rješavanja spora mirnim putem prije pokretanja parničnog postupka radi naknade štete[101], a ako sud u parničnom postupku utvrdi da stranke spor nisu pokušale riješiti mirnim putem, a da za to ne postoji opravdan razlog predviđen istim zakonom, po primitku odgovora na tužbu ima obvezu uputiti stranke da u roku od petnaest dana sudjeluju na informativnom sastanku o medijaciji.[102] Rješenja iz Prijedloga ZM-a idu korak dalje na način da se uspostavlja načelo prema kojem bi stranke, kad god je to moguće, prije pokretanja sudskog postupka trebale pokušati spor riješiti mirnim putem. Na raspolaganju im stoje svi oblici izvansudskog mirnog rješavanja sporova, uključujući informativni sastanak o medijaciji, samu medijaciju, pregovore i druge alternativne mehanizme. Riječ je o normi čija je svrha potaknuti stranke na razmatranje mogućnosti mirnog rješavanja spora u predtužbenoj fazi te ojačati njihovu svijest o dostupnosti i prikladnosti alternativnih načina rješavanja sporova. Ako unatoč tome stranke pokrenu sudski postupak bez prethodnog pokušaja mirnog rješavanja spora, ne snose nikakve negativne procesne posljedice – zakon u tom dijelu zadržava potpunu fleksibilnost za većinu sporova.[103] Dodatni instrument poticanja stranaka na korištenje medijacije uvodi se kroz financijsku stimulaciju: stranka koja je prije podnošenja tužbe uložila napor da spor riješi medijacijom oslobađa se obveze plaćanja sudske pristojbe na tužbu[104], ukoliko do nje ipak dođe zbog neuspješnosti medijacije. Time se institut medijacije čini ekonomski privlačnijim, smanjuje se početni troškovni rizik za stranke te se potiče njihova spremnost da prije sudskog postupka ispitaju mogućnosti sporazumnog rješenja. Budući da se obveza prethodnog pokušaja rješavanja spora medijacijom može ispuniti i samim sudjelovanjem na informativnom sastanku o medijaciji, taj se institut u Prijedlogu ZM uređuje s većom razinom normativne preciznosti. Definira se svrha i sadržaj informativnog sastanka, određuju se subjekti ovlašteni za njegovo provođenje, propisuje se postupak njegova pokretanja te se jasno utvrđuju uvjeti pod kojima se sastanak smatra uredno dovršenim.[105] Takvo detaljno uređenje svakako omogućuje dosljednu i standardiziranu primjenu instituta.

100 Breber, M.; Sladović Franz, B., *Uvođenje obiteljske medijacije u sustav socijalne skrbi – perspektiva stručnjaka*, Ljetopis socijalnog rada, god. 21, br. 1, 2014., str. 146.

101 Osim postupaka radi naknade štete iz radnih odnosa.

102 Vidi: čl. 9. i 10. ZMRS-a.

103 Iznimka su parnični postupci koji proizlaze iz nasljeđivanja i parnični postupci radi naknade štete u sporovima male vrijednosti kada su stranke dužne pokušati riješiti spor medijacijom (osim ako se radi o postupcima radi naknade štete u sporovima male vrijednosti iz radnog odnosa i iz osiguranja). Vidi: čl. 14. i 15. Prijedloga ZM-a.

104 Vidi: čl. 13. Prijedloga ZM-a.

105 Vidi: čl. 16.-18. Prijedloga ZM-a.

3.2.2. Koji se sporovi među članovima obitelji rješavaju u obiteljskoj medijaciji?

Kako je prethodno obrazloženo, suvremeno obiteljsko zakonodavstvo kao primarni cilj postupka obiteljske medijacije određuje postizanje dogovora o planu zajedničke roditeljske skrbi te sklapanje drugih sporazuma koji se odnose na zaštitu prava i dobrobiti djeteta. Time se naglašava da je medijacija, prije svega, usmjerena na omogućavanje roditeljima da u suradničkom i strukturiranom procesu razviju održiva rješenja o pitanjima roditeljske skrbi, uz istodobno smanjenje potencijalnih negativnih učinaka konflikta na dijete. Uz ostvarenje ovoga temeljnog cilja razvoja sporazumnog roditeljstva, postupak obiteljske medijacije pruža strankama mogućnost da, uz pomoć neutralnog i stručnog medijatora, pregovaraju i o svim preostalim spornim pitanjima, imovinske ili neimovinske naravi. Na taj se način obiteljska medijacija afirmira kao sveobuhvatan mehanizam rješavanja obiteljskih sporova, koji omogućuje oblikovanje cjelovitih, dobrovoljnih i pojedinačno prilagođenih rješenja iz različitog spektra, reducira potrebu za sudskim intervencijama kod obiteljskih sporova, ali i potiče dugoročno stabilnije obiteljske odnose.

Hrvatski pravni teoretičari, polazeći od činjenice da među članovima obitelji često istodobno postoje i imovinski i neimovinski prijepori, ističu potrebu prilagodbe medijacijskih modela složenosti obiteljskih sporova. U takvim situacijama nije dovoljno oslanjati se samo na uvriježeno shvaćanje obiteljske medijacije kao postupka usmjerenog ponajprije na uređenje roditeljske skrbi. Kako naglašava Čulo Margaletić, jedno od temeljnih načela obiteljskog prava jest načelo sporazumnog rješavanja obiteljskih odnosa, uključujući i imovinske aspekte, zbog čega je edukacija stručnjaka i dostupnost različitih modela mirnog rješavanja sporova ključna. Promatrajući komparativna iskustva, autorica posebno ističe *sveobuhvatnu medijaciju* kao model u kojem se nastoji u jedinstvenom postupku riješiti sva otvorena pitanja nakon prestanka obiteljske zajednice – od roditeljske skrbi do podjele imovine. Ovaj model, razvijen prvenstveno u *common law* sustavima, pokazao se iznimno korisnim jer povećava vjerojatnost postizanja cjelovitog sporazuma, smanjuje kasnija neslaganja i dugoročno vodi većem zadovoljstvu stranaka. Učinkovitost sveobuhvatne medijacije dodatno se povećava kada se provodi u obliku *sumedijacije*, odnosno kada dva medijatora različitih struka zajednički vode postupak. Takva interdisciplinarnost omogućuje bolju ravnotežu moći među strankama, kvalitetnije sagledavanje pravnih i emocionalnih aspekata spora, te podiže profesionalne standarde i sigurnost postupanja. Čulo Margaletić naglašava kako bi širenju ovih modela u Hrvatskoj znatno pridonijelo jačanje mreže educiranih medijatora izvan sustava socijalne skrbi, osobito medijatora pravne struke, te promicanje dodatnih edukacija o mirnom rješavanju obiteljskih sporova. Uspješna komparativna rješenja pokazuju da su upravo privatna praksa, interdisciplinarnost i jasno definirani standardi edukacije bili ključni za razvoj obiteljske medijacije. Prema vrlo razložnom shvaćanu ove autorice, primjena sveobuhvatne medijacije i sumedijacije u hrvatskom sustavu mogla bi doprinijeti učinkovitijem, trajnijem

i konstruktivnijem rješavanju obiteljskih prijepora, smanjivanju konflikata i ostvarivanju ustavne obveze zaštite obitelji i djece.[106]

Vezano uz imovinske sporove među članovima obitelji, Čulo Margaletić dalje ističe da normativni okvir ObZ-a 2015 i ZMRS-a (isto vrijedi i za budući ZM), upućuje na zaključak da se takvi sporovi mogu rješavati u dvama, sadržajno srodnim, ali pravno i konceptualno ipak različitim postupcima mirnog rješavanja sporova. Prvi je postupak obiteljske medijacije uređen ObZ-om 2015, na koji se supsidijarno primjenjuju odredbe ZMRS-a, a drugi je medijacija utemeljena upravo na općem propisu o mirnom rješavanju sporova.[107] Takvo je tumačenje prirodno proizlazi iz dosljedne interpretacije relevantnih propisa, osobito otkako je ZMRS izrijekom obiteljske sporove uključio u svoj normativni okvir. Međutim, otvaranje zakonodavnog prostora za provođenje medijacije u imovinskim sporovima među članovima obitelji izvan okvira obiteljske medijacije uređene obiteljskim zakonodavstvom, bez jasnijih kriterija ili uputa o tome koji se imovinski sporovi mogu „izuzeti” iz obiteljske medijacije i rješavati prema općem režimu medijacije, otvara niz teorijskih i praktičnih pitanja.

Naime, obiteljski odnosi već su tradicionalno prepoznati kao posebno regulativno područje unutar građanskog prava zbog svoje emocionalne, psihosocijalne i sociodemografske specifičnosti. Iz takve posebnosti proizašlo je i izdvajanje obiteljskog prava kao autonomne pravne grane. U skladu s tim, u brojnim komparativnim pravnim sustavima, kao i u nacionalnom pravu, medijacija u obiteljskim predmetima se uređuje posebnim pravilima. Čak i onda kada se tiču isključivo imovine, obiteljski sporovi rijetko mogu biti promatrani kao „čisti“ građanskopravni imovinski sporovi.

Na prvi pogled može izgledati logično da rješavanje imovinskih sporova među članovima obitelji ne zahtijeva posebna znanja i vještine medijatora izvan onih koje se traže u općoj medijaciji. Međutim, takav formalistički pristup zanemaruje čitav niz sadržajnih i dinamičkih obilježja obiteljskih odnosa koji izravno utječu na tijek i ishode medijacijskog postupka. Naime, u partnerskim obiteljskim odnosima – braku, izvanbračnoj zajednici ili životnom partnerstvu[108] – imovinski konflikti gotovo su uvijek povezani s emocionalnim kontekstom (bivše) zajednice života. Elementi poput duljine trajanja zajedničkog života, prijašnjih pozitivnih i negativnih iskustava, neravnopravnosti u ekonomskim ulogama, skrivenih ili manifestnih oblika nasilja, emocionalne manipulacije, osjećaja izdaje ili povrede povjerenja, mogu bitno utjecati na ponašanje stranaka u medijaciji i na njihovu realnu mogućnost ravnopravnog pregovaranja. Čak i kada je predmet medijacije isključivo imovina, odnos moći, komunikacijski obrasci i emocionalne dinamike proizlaze iz obiteljskog života, a ne iz apstraktnih pravnih pozicija. Takvi elementi izravno otvaraju pitanje stručnosti

106 Vidi: Čulo Margaletić A., *Imovinskopravni sporovi kao predmet obiteljske medijacije: na putu ka sveobuhvatnoj medijaciji*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 74, br. 2, 2024., str. 202.-209.

107 Ibid, str. 202.

108 Vidi: Barsky, A. E., *Mediating Separation of Same-Sex Couples*, u: Folberg, J.; Milne, A. L.; Salem, P. (ur.), Divorce and Family Mediation: Models, Techniques, and Applications, The Guilford Press, New York, 2004., str. 351.-377.

medijatora koji vodi postupak. Prema važećem Pravilniku o obiteljskoj medijaciji, obiteljski medijatori moraju ispuniti strože uvjete stručne kvalifikacije, obrazovanja i specijalizirane edukacije u odnosu na opće medijatore upisane u registar prema ZMRS-u.[109] Razlog tome nije formalna distinkcija, već stvarna potreba da medijator u obiteljskim predmetima raspolaže znanjima iz razvojne psihologije djeteta, dinamike partnerskih odnosa, prepoznavanja nejednakosti moći i oblika nasilja, te procjene rizika i zaštite ranjivih članova obitelji.

Stoga se otvara ključno pitanje: je li u imovinskim sporovima između članova obitelji, koji su često duboko prožeti upravo navedenim specifičnostima, dovoljno primijeniti opći model medijacije, ili bi se zbog sveukupnih okolnosti ipak trebalo zahtijevati provođenje postupka od strane posebno educiranih obiteljskih medijatora? Dodatno, iako se u ovim sporovima primarno radi o imovini, nerijetko postoje neizravni učinci na položaj djeteta: način podjele imovine može utjecati na stambenu stabilnost djeteta, njegovu svakodnevnu rutinu, odnos s roditeljima, pa i na mogućnost izražavanja mišljenja ako je medijacija usmjerena na rješavanje sporova koji se izravno ili neizravno tiču zaštite osobnih ili imovinskih interesa djeteta.[110] Upravo zato pitanje položaja djeteta, njegova prava na informaciju i sudjelovanje u postupcima u kojima se posredno donose odluke od važnosti za njegov život, ne može biti prešućeno niti u medijacijama koje se naizgled bave isključivo imovinom. Ako se medijacija odvija prema općim pravilima bez odgovarajuće specijalizacije medijatora, postoji rizik da potrebe i prava djeteta ostanu izvan vidokruga postupka, što je u suprotnosti s temeljnim načelima obiteljskog prava i međunarodnim standardima zaštite djece.[111]

Stoga pitanje primjene modela medijacije u obiteljskim imovinskim sporovima nije samo pitanje tehničke nadležnosti dvaju propisa, nego i pitanje dubinskog razmatranja zaštite specifičnih interesa obitelji, partnerskih odnosa i djece te odgovarajuće razine stručnosti medijatora koji takve postupke provode.

109 Vidi poglavlje 3.2.4.

110 Jednako kao i kod obveznog savjetovanja, uključivanje djeteta u obiteljsku medijaciju ovisi o pristanku roditelja. Vrijede potpuno jednaki principi i standardi zaštite djetetova prava na izražavanje mišljenja u obiteljskoj medijaciji kao i u obveznom savjetovanju. Vidi poglavlje 3.1.3. Tematika zaštite prava djeteta na slobodno izražavanje mišljenja u obiteljskim postupcima koji se izravno ili neizravno odnose na dijete, opsežno je razrađena u nacionalnoj i međunarodnoj obiteljskopravnoj literaturi te je često predmet znanstvenih analiza i rasprava. Vidi, primjerice, Majstorović, I., *The Realisation of the right of the child to express his/her views – How "visible" are children in Croatian family judicial proceedings?*, Ljetopis socijalnog rada, god. 24, br. 1, 2017, str. 55.-71.; Rešetar, B.; Lucić, N., *Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u pravu i socijalnom radu*, Dijete i obitelj u suvremenom društvu, god. 1, br. 1, 2024., str. 63.-92.; Lucić, N., *Protection of the Right of the Child to be Heard In Divorce Proceedings – Harmonization of Croatian Law With European Legal Standards*, u: Duić, D.; Petrašević, T. (ur.), EU and comparative law issues and challenges series, Pravni fakultet Osijek, 2017., str. 391.-423.; Šimović, I., *The right of the child to be heard in the Croatian family law system*, European Integration Studies, god. 19, br. 1, 2023., str. 1.-15.; Parkinson, P., Cashmore, J., *The Voice of a Child in Family Law Disputes*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

111 O sudjelovanju, zaštiti i pravnom položaju djeteta u postupku obiteljske medijacije vidi: Čulo Margaletić, A., *Child-friendly family mediation*, 4th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts, SGEM 2017, Modern Science, Conference Proceedings, Vol. 1, Stef92 Technology, Sofija, 2017., str. 315.-323.; Čulo Margaletić, A., op. cit. (bilj. 6), str. 151.-170.

3.2.3. Pravna snaga sporazuma postignutog u (obiteljskoj) medijaciji

Usporedba odredbi ObZ-a 2015 i ZMRS otkriva značajne razlike u regulaciji pravne snage sporazuma postignutih u medijaciji. Prema ObZ-u 2015, obiteljski medijator je dužan voditi računa da stranke prigodom sklapanja plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi ili drugog sporazuma razumiju činjenično stanje i sadržaj sporazuma te ih uputiti na mogućnost provjere sporazuma od strane drugog stručnjaka.[112] Nadalje, plan ili sporazum mora biti u pisanom obliku i potpisan od svih stranaka, dok stjecanje svojstva ovršne isprave ovisi o odobrenju suda u izvanparničnom postupku.[113] Ova procedura naglašava kontrolu sudske instance i procesnu formalnost koja osigurava dodatnu zaštitu stranaka, ali istovremeno odgađa neposrednu ovršnost sporazuma.

S druge strane, ZMRS uređuje nagodbu sklopljenu u medijaciji na način koji omogućuje bržu i neposredniju provedbu obveza. Nagodba obvezuje stranke koje su je sklopile i, ako sadrži određenu obvezu na činidbu te izjavu obveznika o neposrednom dopuštenju ovrhe (klauzulu ovršnosti), postaje odmah ovršna isprava. Zakon detaljno propisuje uvjete pod kojima se ovrha nagodbe može odbiti, uključujući situacije kada sklapanje nagodbe nije dopušteno, kada je suprotna javnom poretku ili kada je njezin sadržaj neprovediv ili nemoguć.[114] Dodatno, stranke se mogu sporazumjeti da se nagodba sastavi u obliku javnobilježničkog akta, sudske nagodbe ili arbitražnog pravorijeka temeljenog na nagodbi.[115] Važno je napomenuti da su identični principi pravne snage nagodbe sklopljene u medijaciji zadržani i u Prijedlogu ZM-a[116], što na određeni način potvrđuje kontinuitet regulacije i pravnu stabilnost instituta nagodbe u općem propisu o medijaciji.

Usporedba ovih rješenja pokazuje da, iako oba zakonska okvira proizlaze iz iste temeljne logike medijacije i dobrovoljnosti sporazuma, pravna učinkovitost i neposredna provedivost sporazuma može značajno varirati. Obiteljska medijacija naglašava sudsku potvrdu i formalnu kontrolu, dok medijacija uređena ZMRS omogućuje strankama da sporazum postigne karakter ovršne isprave odmah, pod uvjetom da je sadržana klauzula ovršnosti.

Ova usporedba otvara zanimljivu dilemu: u slučajevima rješavanja imovinskih prijepora koji su, prema stajalištu struke, otvoreni i za obiteljsku medijaciju i za medijaciju općenite naravi, može li pravna snaga sporazuma biti različita ovisno o tome u kojem obliku medijacije je spor riješen? Pitanje je to koje zahtijeva daljnju pravnu analizu, jer može imati značajne implikacije za izbor instrumenta medijacije u praksi, pravnu sigurnost stranaka i procesnu učinkovitost sporazuma.

112 Čl. 336. st. 1. ObZ-a 2015.

113 Čl. 336. st. 2. i 3. ObZ-a 2015.

114 Čl. 20. st. 1.-4. ZMRS-a.

115 Čl. 20. st. 1.-4. ZMRS-a.

116 Vidi: čl. 27. Prijedloga ZM-a.

3.2.4. Profesionalni standardi obiteljskih medijatora u kontekstu općeg sustava medijacije

Stručno znanje i specifične vještine obiteljskih medijatora ključni su preduvjet za kvalitetnu provedbu obiteljske medijacije, osobito zbog složenosti obiteljskih odnosa, emotivne dinamike među sudionicima i potrebe za zaštitom dobrobiti djeteta. Normativni okvir stoga detaljno uređuje uvjete stručne osposobljenosti medijatora, postupak njihova upisa u Registar obiteljskih medijatora te obvezu kontinuiranog usavršavanja. Upis u registar provodi ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi, na temelju rješenja kojim se potvrđuje ispunjavanje propisanih kriterija; protiv tog rješenja žalba nije dopuštena, ali je moguće pokrenuti upravni spor.[117] ObZ 2015 propisuje obvezu inicijalne edukacije medijatora, koja obuhvaća poznavanje načela medijacije, komunikacijskih i pregovaračkih tehnika, dinamike obiteljskih odnosa i razvoja djeteta, prava djeteta te provedbu praktičnih vježbi, simulacija i supervizije.

Pravilnik o obiteljskoj medijaciji operacionalizira ove zakonske zahtjeve određivanjem dva puta stjecanja statusa obiteljskog medijatora: poslijediplomskim specijalističkim studijem obiteljske medijacije ili odgovarajućim sveučilišnim obrazovanjem iz područja prava, socijalnog rada, psihologije, pedagogije, socijalne pedagogije ili edukacijske rehabilitacije, uz najmanje dvije godine stručnog iskustva u radu s djecom, mladima i obiteljima te 140 sati specijalizirane edukacije koja uključuje superviziranu praksu i superviziju.[118] Edukacija se sastoji od 80 sati općih kompetencija, poput komunikacijskih i pregovaračkih vještina, poznavanja etičkih principa, razumijevanja nasilja i kontrole te relevantnih pravnih propisa, i 60 sati specifičnih naprednih kompetencija, koje obuhvaćaju poznavanje modela obiteljske medijacije, rad u visokokonfliktnim situacijama, uključivanje djece i drugih ranjivih članova obitelji te rad u komedijaciji.[119] Za prekogranične postupke propisana je dodatna edukacija od 40 sati, usmjerena na interkulturalne aspekte, poznavanje međunarodnih instrumenata te specifične vještine potrebne u prekograničnoj obiteljskoj medijaciji.[120] [121]

Pravilnik o obiteljskoj medijaciji dodatno uređuje obvezu kontinuiranog usavršavanja obiteljskih medijatora s vrlo visokim standardima. Naime, uz to što je obiteljski medijator u šestogodišnjem razdoblju dužan provesti najmanje šest

117 Čl. 341. st. 1.–4. ObZ-a 2015.

118 Čl. 7. st. 1. Pravilnika o obiteljskoj medijaciji.

119 Čl. 7. st. 2.–4. Pravilnika o obiteljskoj medijaciji.

120 Čl. 7. st. 5.–6. Pravilnika o obiteljskoj medijaciji.

121 Branica, iz analize modela obrazovanja za obiteljske medijatore u Hrvatskoj te u drugim zemljama Europske unije i izvan nje, u kojima je obiteljska medijacija razvijena i sustavno regulirana, zaključuje kako ne postoji jedinstvena, univerzalno prihvaćena praksa u pogledu broja sati potrebnih za osposobljavanje medijatora. Naprotiv, satnica se među zemljama značajno razlikuje, ovisno o nacionalnim standardima, institucijama koje provode edukaciju te profesionalnim kompetencijama koje se od budućih medijatora očekuju. Vidi: Branica, V., *Obrazovanje obiteljskih medijatora u hrvatskom i međunarodnom kontekstu*, Ljetopis socijalnog rada, god. 27, br. 2, 2020., str. 231.-254. Prikaz različitih modela obiteljske medijacije u komparativnim sustavima vidi u: Roberts, M.; Moscati, M. F. (ur.), *Family Mediation: Contemporary Issues*, Bloomsbury Professional, London, 2020.

obiteljskih medijacija, dužan je, također, sudjelovati u najmanje pet sati individualne ili 20 sati grupne metodske ili edukativne supervizije obiteljskih medijatora, te sudjelovati u najmanje 20 sati edukacije godišnje iz područja obiteljske medijacije ili drugih srodnih područja od značaja za primjenu i razvoj obiteljske medijacije, uključivo i sudjelovanje na konferencijama o medijaciji i drugim srodnim područjima.[122]

Razumljivo je i nužno da obiteljski medijatori imaju posebna znanja i vještine, s obzirom na specifičnosti obiteljske medijacije u odnosu na druge vrste medijacije. Upravo zbog toga medijator mora biti osposobljen za rad u situacijama visokog konflikta, za prepoznavanje rizika, facilitiranje komunikacije u emotivno opterećenim kontekstima te uključivanje djece na primjeren i siguran način. Ipak, unatoč toj neupitnoj potrebi za visokom razinom kompetencija, uvjeti za obavljanje obiteljske medijacije ne smiju biti previše zahtjevni na način da u praksi djeluju destimulirajuće, osobito za obiteljske medijatore koji djeluju izvan sustava socijalne skrbi. Prekomjerna regulacija otežava širenje i razvoj obiteljske medijacije, smanjuje dostupnost stručnjaka i stvara nesrazmjer između propisanih zahtjeva i realnih mogućnosti rada. U tom smislu, potrebno je pažljivo promišljati o optimalnom obujmu edukacije, učestalosti supervizije i ukupnoj održivosti propisanih uvjeta. Uspostavljanje ravnoteže između zaštite kvalitete postupka i realnih profesionalnih kapaciteta medijatora ključno je za daljnji razvoj obiteljske medijacije, kako unutar sustava socijalne skrbi, tako i izvan njega. U tom kontekstu valja naglasiti da se potreba daljnjeg promišljanja o mogućoj „preopsežnosti“ pojedinih uvjeta prije svega odnosi na zahtjeve povezane sa zadržavanjem upisa u Registru obiteljskih medijatora. U spomenutom se registru, naime, nalaze stručnjaci koji su u svrhu upisa morali dokazati visoku razinu profesionalne spremnosti odnosno potvrđivanja kompetencija. Stoga obveza kontinuiranog usavršavanja, premda nužna radi održavanja aktualnosti znanja i praćenja stručnih standarda, ne bi smjela biti postavljena tako visoko da ponovno replicira ili nadomješta temeljne kompetencije koje su medijatori već jednom uspješno dokazali. Svrha kontinuirane edukacije treba biti održavanje stručne ažurnosti i kvalitete rada.

U okviru šireg normativnog uređenja medijacije u nacionalnom pravu, ZMRS precizno definira način stjecanja i gubitka statusa medijatora te institucionalnu strukturu vođenja Registra medijatora. Prema ZMRS-u, status medijatora stječe se upisom u Registar medijatora koji vodi Centar za mirno rješavanje sporova, pri čemu je Registar javan, elektronički dostupan te ima svojstvo javne evidencije. Centar ujedno izdaje potvrde iz Registra, koje imaju značaj javne isprave.[123] Upis u ovaj Registar moguć je za osobu koja je stekla potvrdu institucije za medijaciju o provedenoj obuci, čime se osigurava da medijator posjeduje temeljna znanja i vještine potrebne za kvalitetno obavljanje posla.[124] Time se povezuje sustav certificiranja institucija za obuku[125] sa službenim registrom, čime se jamči minimalni standard

122 Čl. 13. st. 5.–6. Pravilnika o medijaciji.

123 Čl. 8. st. 1. ZMRS-a.

124 Čl. 8. st. 2. ZMRS-a.

125 Čl. 7. ZMRS-a.

stručne pripremljenosti. Nadalje, zakon izričito propisuje da je medijator dužan stalno se stručno usavršavati,[126] prepoznajući važnost kontinuiranog održavanja i nadogradnje profesionalnih kompetencija u području koje se dinamično razvija i zahtijeva stalno praćenje promjena u praksi, teoriji i zakonodavstvu.

Pravilnik o registru medijatora[127] precizira i operacionalizira zakonske zahtjeve. Prema Pravilniku, u Registar se može upisati osoba koja je završila osnovnu obuku za medijatora u trajanju od najmanje 40 sati i položila ispit, što se dokazuje potvrdom ovlaštene institucije za medijaciju.[128] Time se jasno postavlja minimalni prag stručne osposobljenosti koji omogućuje pristup registru i obavljanju medijatorske prakse, ali istodobno ostavlja prostor za daljnju profesionalizaciju kroz posebne programe, specijalizacije i superviziju, ovisno o području primjene. Obveza kontinuiranog usavršavanja dodatno je razrađena u čl. 9. Pravilnika, prema kojem su medijatori dužni stalno se stručno razvijati, osobito prateći promjene u relevantnim propisima i prepoznate profesionalne potrebe.[129] Pravilnik omogućuje fleksibilnost u izboru sadržaja i institucija, propisujući da se usavršavanje može provoditi u Centru ili u drugim ovlaštenim ustanovama,[130] dok je medijatorima ostavljena mogućnost davanja prijedloga za sadržaj i teme edukacija.[131] Ovakav pristup promiče participativni model razvoja medijatorske profesije, čime se omogućuje bolje usklađivanje edukacijskih programa s potrebama prakse.

Usporede li se ove odredbe sa specifičnim zahtjevima propisanim za obiteljske medijatore u sustavu obiteljske medijacije, vidljivo je da Zakon o mirnom rješavanju sporova i Pravilnik o Registru medijatora propisuju bitno blaže i općenitije uvjete, usmjerene na stvaranje širokog, dostupnog i fleksibilnog okvira za rad medijatora u različitim područjima. U tom se kontekstu otvara i važna rasprava o razmjernosti zahtjeva. Sustav opće medijacije nudi model regulacije koji, iako postavlja nužne standarde, izbjegava preopterećivanje medijatora i institucionalno je fleksibilniji. Nema sumnje da posebnosti obiteljske medijacije opravdavaju strože i specijalizirane uvjete, no važno je zadržati mjeru i osigurati da propisana razina edukacije, supervizije i administrativnih obveza bude istodobno i realna i održiva. Balans između kvalitete i praktične provedivosti ključan je za dugoročni razvoj medijacije kao profesije, kako u općem tako i u specijaliziranim područjima.

Usporedba normativnog uređenja opće medijacije iz Zakona o mirnom rješavanju sporova i specifičnog, daleko strožeg okvira obiteljske medijacije dodatno potvrđuje ranije istaknutu potrebu za jasnim razgraničavanjem područja primjene različitih medijacijskih režima. Dok opća medijacija podrazumijeva širu dostupnost i niži prag stručnih zahtjeva, obiteljska medijacija opravdano zahtijeva specifične kompetencije zbog, kako je ranije istaknuto, emocionalne kompleksnosti obiteljskih odnosa, uključenosti djece, mogućih sigurnosnih rizika, neravnoteže moći među

126 Čl. 8. st. 5. ZMRS-a.

127 Narodne novine, broj 100/23.

128 Čl. 5. st. 1. i 2. Pravilnika o registru medijatora.

129 Čl. 9. st. 1. Pravilnika o registru medijatora.

130 Čl. 9. st. 2. Pravilnika o registru medijatora.

131 Čl. 9. st. 3. Pravilnika o registru medijatora.

strankama i potrebe za poznavanjem pravnih i psihosocijalnih aspekata roditeljske odgovornosti. Međutim, upravo zbog te razlike u složenosti i osjetljivosti sporova, nužno je da zakonodavstvo precizno definira koje se vrste obiteljskih sporova mogu rješavati u općoj medijaciji, a koje isključivo u okviru obiteljske medijacije, gdje su medijatori posebno educirani za rad s obiteljima i djecom.

Nejasno ili preširoko postavljeno normativno razgraničenje moglo bi dovesti do situacija u kojima medijatori bez specijalizirane obiteljsko-medijacijske edukacije preuzimaju slučajeve koji zahtijevaju znatno višu razinu stručnosti i osjetljivosti. Time bi se ugrozila kvaliteta procesa, a možebitno i položaj djeteta na kojeg se postupak (ne)izravno odnosi i/ili zaštita osoba izloženih riziku nasilja, osobito njegovih „prikrivenih“ oblika. [132] Istodobno bi se relativizirala važnost posebnih kompetencija obiteljskih medijatora, što bi bilo u suprotnosti s jasnim zahtjevima propisanima u Pravilniku o obiteljskoj medijaciji za obiteljske medijatore. Stoga analiza važećih pravnih okvira, a i prijedloga novih, svakako potvrđuje nužnost preciznog normativnog određivanja granice između opće medijacije i obiteljske medijacije – ne radi administrativnog reda, nego radi stvarne zaštite sudionika i očuvanja profesionalnih standarda u rješavanju obiteljskih konflikata.

4. Zaključak

Obvezno savjetovanje, kao zakonom propisan oblik stručne pomoći članovima obitelji, predstavlja temeljni mehanizam kojim se potiče sporazumno i odgovorno uređenje obiteljskih odnosa, uz posebno naglašenu zaštitu prava i interesa djeteta. Njegova primarna svrha, utvrđena odredbama ObZ-a 2015, nije samo pružanje informacija o pravnim i psihosocijalnim posljedicama razvoda, nego ponajprije upoznavanje roditelja sa sadržajem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi te pružanje stručne pomoći u njegovoj izradi. U postupku se roditelje dodatno upućuje na važnost djetetove dobrobiti pri uređenju spornih pitanja, mogućnost bračnog savjetovanja, prednosti obiteljske medijacije i postupak razvoda u slučaju izostanka sporazuma. Struktura postupka, uključujući mogućnost zajedničkih ili odvojenih razgovora, omogućuje njegovu prilagodbu specifičnostima svakog slučaja, osobito kad postoji rizik obiteljskog nasilja. Desetogodišnja primjena ObZ-a 2015 pokazala je da velik broj postupaka obveznog savjetovanja rezultira sklapanjem plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, što roditeljima omogućuje da razvod braka provedu u izvanparničnom, a ne u parničnom postupku, čime se dodatno smanjuje emocionalno i procesno, pa i materijalno opterećenje obitelji. Ishod obveznog savjetovanja formalizira se u izvješću HZSR, koje vrijedi šest mjeseci i obuhvaća ključne informacije o tijeku postupka, spremnosti stranaka na sporazum i eventualnim navodima o nasilju.

Obiteljska medijacija, kao poseban institut mirnog rješavanja obiteljskih

132 Detaljan prikaz ključnih instrumenta procjene opravdanosti obiteljske medijacije u slučajevima nasilja u partnerskim odnosima vidi u: Ajduković, M.; Patrčević, S., *Izazovi obiteljske medijacije u slučajevima nasilja u partnerskim odnosima*, Ljetopis socijalnog rada, god. 23, br. 3, 2016., str. 381.-411.

sporova, uređen ObZ-om 2015 i Pravilnikom o obiteljskoj medijaciji, temelji se na načelu dobrovoljnosti, prilagođen je specifičnostima obiteljskih odnosa i potrebi da medijacijski postupak vodi stručnjak s jasnim sigurnosnim, psihosocijalnim i pravnim kompetencijama. Opći propisi (ZMRS, a uskoro ZM) stvaraju širi, fleksibilniji i manje zahtjevan okvir namijenjen različitim vrstama sporova u kojima stranke mogu slobodno raspolagati svojim pravima, izrijekom uključujući i obiteljske sporove. Takva struktura nedvojbeno omogućuje veću dostupnost medijacije i potiče razvoj kulture mirnog rješavanja sporova, ali istodobno otvara pitanja razgraničenja i pravne koherentnosti. Posebno se ističe problem mogućnosti da se srodni obiteljski (imovinski) sporovi rješavaju u različitim medijacijskim režimima – jedan kao obiteljska medijacija, a drugi kao „opća“ medijacija – što može rezultirati primjenom različitih procesnih standarda, različitom razinom stručne osposobljenosti medijatora te različitim pravnim učinkom postignutih sporazuma. Takva situacija ne samo da dovodi do pravne neujednačenosti, nego i do potencijalnog smanjenja razine zaštite djece i drugih ranjivih članova obitelji, osobito u sporovima u kojima emocionalna dinamika, neravnoteža moći ili povijest nasilja mogu imati presudan utjecaj na proces i ishod medijacije.

Osjetljivost obiteljskih odnosa i specifična uloga medijatora u njima opravdavaju stroži režim kompetencija, edukacije i supervizije, no pritom je važno voditi računa da regulacija ne postane prezahtjevna i demotivirajuća te time nepotrebno suzi krug dostupnih stručnjaka i ograniči daljnji razvoj obiteljske medijacije u praksi. Posebno je važno da se zahtjevi kontinuiranog stručnog usavršavanja oblikuju tako da osiguravaju ažurnost i kvalitetu, ali ne repliciraju početne standarde koji su već jednom potvrđeni prilikom upisa u Registar obiteljskih medijatora. Sve navedeno ukazuje da je daljnja normativna konsolidacija nužna kako bi se izbjegla paralelizacija postupaka i osigurala jasnija i prepoznatljivija granica između opće i obiteljske medijacije. Precizno normativno razgraničenje, uz istodobno proporcionalne stručne zahtjeve, ključno je za očuvanje profesionalnih standarda, zaštitu sudionika i ostvarivanje temeljne svrhe obiteljske medijacije – poticanje dobrovoljnog, sigurnog i kvalitetnog rješavanja obiteljskih sporova, osobito onih koji izravno ili neizravno utječu na dobrobit djeteta.

Analiza dvaju instituta mirnog rješavanja obiteljskih sporova, obveznog savjetovanja i obiteljske medijacije, navode na zaključak da ova dva komplementarna instituta dijele zajedničku usmjerenost na smanjenje konflikta, poticanje suradnje i zaštitu dobrobiti djeteta, iako svaki od njih ima vlastite specifičnosti, profesionalne zahtjeve i procesnu dinamiku. Iako obiteljska medijacija u praksi još uvijek nije u dovoljno zaživjela, za očekivati je da će njezino daljnje promicanje, zajedno s dosadašnjim pozitivnim učincima obveznog savjetovanja, doprinijeti stvaranju stabilnijeg i snažnijeg sustava mirnog rješavanja obiteljskih sporova, u kojem će oba instituta ostvariti svoj puni potencijal. U tom smislu, premda je ova tematika i ranije dosta obrađivana u hrvatskoj literaturi, važno je nastaviti s daljnjim istraživanjima u ovome području koja će ukazivati na prepreke učinkovitije primjene zakonodavstva i konkretizirati daljnje prijedloge za njihovo sustavno otklanjanje.

Literatura

Knjige, znanstveni i stručni članci:

1. Ajduković, M.; Patrčević, S., *Izazovi obiteljske medijacije u slučajevima nasilja u partnerskim odnosima*, Ljetopis socijalnog rada, god. 23, br. 3, 2016., str. 381.-411. DOI: https://doi.org/10.3935/ljsr.v23i3.156.
2. Aras Kramar, S., *Obiteljska medijacija*, u: , u: Rešetar, B.; Aras Kramar, S.; Lucić, N.; Medić, I.; Šago, D.; Tucak, I.; Mioč, P., Suvremeno obiteljsko pravo i postupak, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2017., str. 291-327.
3. Barsky, A. E., *Mediating Separation of Same-Sex Couples*, u: Folberg, J.; Milne, A. L.; Salem, P. (ur.), Divorce and Family Mediation: Models, Techniques, and Applications, The Guilford Press, New York, 2004., str. 351.-377.
4. Branica, V., *Obrazovanje obiteljskih medijatora u hrvatskom i međunarodnom kontekstu, Ljetopis socijalnog rada*, god. 27, br. 2, 2020., str. 231.-254. DOI: https://doi.org/10.3935/ljsr.v27i1.377.
5. Breber, M.; Sladović Franz, B., *Uvođenje obiteljske medijacije u sustav socijalne skrbi – perspektiva stručnjaka*, Ljetopis socijalnog rada, god. 21, br. 1, 2014., str. 123.-152. DOI: https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i1.13.
6. Čulo Margaletić A., *Imovinskopravni sporovi kao predmet obiteljske medijacije: na putu ka sveobuhvatnoj medijaciji*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 74, br. 2, 2024., str. 189.-215. DOI: https://doi.org/10.3935/zpfz.74.2.02.
7. Čulo Margaletić, A., *Child-friendly family mediation*, 4th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts, SGEM 2017, Modern Science, Conference Proceedings, Vol. I., Stef92 Technology, Sofija, 2017., str. 315.-323.
8. Čulo Margaletić, A., *Mirno rješavanje obiteljskopravnih sukoba interesa (doktorski rad)*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011.
9. Čulo Margaletić, A., *Obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija kao oblici obiteljskopravne pomoći obitelji u krizi*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, god. 7, br. 1, 2021., str. 67.-82. DOI: https://doi.org/10.32984/gapzh.12.1.4.
10. Čulo Margaletić, A., *Prava djeteta u obiteljskoj medijaciji*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, god. 8, br. Posebni broj, 2017, str. 151.-170.
11. Hall Dick, A., *Family mediation: the Scottish perspective*, u: Roberts, M.; Moscati, M. F. (ur.), Family Mediation: Contemporary Issues, Bloomsbury Professional, London, 2020., str. 75-95.
12. Korać, A., *Obiteljsko posredovanje - Prilog alternativnom rješavanju obiteljskih sporova*, Hrvatska pravna revija, br. 5, 2005., str. 73.-84.
13. Lucić, N., *Protection of the Right of the Child to be Heard In Divorce Proceedings – Harmonization of Croatian Law With European Legal Standards*, u: Duić, D.; Petrašević, T. (ur.), EU and comparative law issues and challenges series, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2017., str. 391.-423. DOI: https://doi.org/10.25234/eclic/6538.

14. Majstorović, I., *Posredovanje prije razvoda braka: hrvatsko pravo i europska rješenja*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 57, br. 2, 2007., str. 405.-456.
15. Majstorović, I., *The Realisation of the right of the child to express his/her views – How "visible" are children in Croatian family judicial proceedings?*, Ljetopis socijalnog rada, god. 24, br. 1, 2017., str. 55.-71.
16. Parkinson, P.; Cashmore, J., *The Voice of a Child in Family Law Disputes*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
17. Rešetar, B., *Komentar Obiteljskog zakona (Knjiga I)*, Organizator d.o.o., Zagreb, 2022.
18. Rešetar, B., *Novi razvod braka u Republici Hrvatskoj pod utjecajem psihologije, sociologije i međunarodnog prava,* u: Rešetar, B.; Aras Kramar, S.; Lucić, N.; Medić, I.; Šago, D.; Tucak, I.; Mioč, P., Suvremeno obiteljsko pravo i postupak, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2017., str. 33.-60.
19. Rešetar, B., *Pravna zaštita prava na susrete i druženje*, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2011.
20. Rešetar, B.; Lucić, N., *Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u pravu i socijalnom radu*, Dijete i obitelj u suvremenom društvu, god. 1, br. 1, 2024., str. 63.-92. DOI: https://doi.org/10.25234/dosd/30470.
21. Roberts, M.; Moscati, M. F. (ur.), *Family Mediation: Contemporary Issues*, Bloomsbury Professional, London, 2020.
22. Saini, M.; Laajasalo, T.; Platt, P., *Gatekeeping by Allegations: An Examination of Verified, Unfounded, and Fabricated Allegations of Child Maltreatment within the Context of Resist and Refusal Dynamics*, Family Court Review, god. 58, br. 2, 2020., str. 403.-417.
23. Schepard, A.I., *Children, Courts, and Custody, Interdisciplinary Models for Divorcing Families*, Cambridge University Press, 2004.
24. Sladović Franz, B.; Branica, V., *Obiteljska medijacija: psihosocijalna perspektiva*, Biblioteka socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, 2023.
25. Šimović, I., *The right of the child to be heard in the Croatian family law system, European Integration Studies*, god. 19, br. 1, 2023, str. 1.-15. DOI: https://doi.org/10.46941/2023.e1.10.
26. Štrkalj Ivezić, S., *Procjena kapaciteta za odlučivanje kao ključan faktor u donošenju odluke za lišavanje poslovne sposobnosti*, u: Meić, B. (ur.), Poslovna sposobnost i skrbništvo - raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, Zagreb, 2012., str. 65.-75.

Propisi:

1. CM/Rec(2025)4 - Preporuka Odbora ministara državama članicama o zaštiti prava i najboljih interesa djeteta u postupcima razdvajanja roditelja, Vijeće ministara, 28. svibnja 2025. Dostupno: https://rm.coe.int/prems-096825-gbr-2576-protection-of-the-rights-and-best-interests-of-t/488029974d, pristupljeno: 25. studenoga 2025.
2. Direktiva 2008/52/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2008. o nekim aspektima medijacije u građanskim i trgovačkim stvarima, Službeni list Europske unije, L 136 od 24. svibnja 2008.
3. Konvencija UN-a o pravima djeteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 12/93, 20/97, 4/98, 13/98.
4. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, broj 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.
5. Obiteljski zakon iz 1998. godine, Narodne novine, broj 162/98 (nevažeći propis).
6. Obiteljski zakon iz 2003. godine, Narodne novine, broj 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11 (nevažeći propis).
7. Obiteljski zakon iz 2014. godine, Narodne novine, broj 75/14 (nevažeći propis).
8. Obiteljski zakon iz 2015. godine, Narodne novine, broj 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.
9. Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovu ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost (čl. 3., st. 1.), Odbor UN-a za prava djeteta, CRC/C/GC/14, 29. svibnja 2013.
10. Osnovni zakon o braku iz 1946. godine, Službeni list FNRJ, broj 29/46, 36/48, 44/51, 18/55; Službeni list SFRJ, broj 12/65, 28/65 - pročišćeni tekst (nevažeći propis).
11. Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list Europske unije, C 202/389 od 7. lipnja 2016.
12. Pravilnik o obiteljskoj medijaciji, Narodne novine, broj 123/15, 132/15 i 132/17 (nevažeći propis).
13. Pravilnik o obrazovanju, stručnim znanjima i vještinama potrebnim za komunikaciju s djecom i odraslima odvjetnika s položenim pravosudnim ispitom te dodatnim stručnim znanjima, vještinama i kompetencijama socijalnih radnika, psihologa i socijalnih pedagoga zaposlenih u centru za posebno skrbništvo, Narodne novine, broj 2/21.
14. Pravilnik o obveznom sadržaju obrasca plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, Narodne novine, broj 123/15.
15. Pravilnik o obveznom savjetovanju, Narodne novine, broj 123/15.
16. Pravilnik o registru medijatora, Narodne novine, broj 100/23.
17. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra obiteljskih medijatora, uvjetima stručne osposobljenosti obiteljskih medijatora, prostornim uvjetima i načinu provođenja obiteljske medijacije, Narodne novine, broj 29/21, 146/25.

18. Rezolucija Europskog parlamenta od 6. listopada 2021. o posljedicama nasilja koje vrše partneri u intimnim vezama i prava skrbništva po žene i djecu (2019/2166(INI)), Službeni list Europske unije, C 132 od 24. ožujka 2022.
19. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14.
20. Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske iz 1978. godine, Narodne novine SR Hrvatske, broj 11/78, 27/78 - ispravak, 45/89, 51/89 - pročišćeni tekst, 59/90 (nevažeći propis).
21. Zakon o mirenju, Narodne novine, broj 18/11, 67/23 (nevažeći propis).
22. Zakon o mirnom rješavanju sporova, Narodne novine, broj 67/23.
23. Zakon o parničnom postupku iz 1956. godine, Službeni list FNRJ, broj 4/57.
24. Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, broj 18/22, 46/22, 119/22, 71/23.

Sudske odluke:

1. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-I-3941/2015 i dr. od 18. travnja 2023., Narodne novine, broj 49/23.
2. Odluka Visokog upravnog suda Republike Hrvatske, broj Usž 833/2019-3 od 30. travnja 2020.
3. Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj U-I-3101/2014 i dr. od 12. siječnja 2025., Narodne novine, broj 5/15.

Internet izvori:

1. Konačni prijedlog ObZ-a 2014, https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//151%20-%202.pdf, pristupljeno: 25. studenoga 2025.
2. Konačni prijedlog ObZ-a 2015, https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2015/246%20sjednica%20Vlade/246%20-%201.pdf, pristupljeno: 25. studenoga 2025.
3. Obrazloženje Vlade Republike Hrvatske uz PZM, https://vlada.gov.hr/119-sjednica-vlade-republike-hrvatske-45176/45176, pristupljeno: 1. prosinca 2025.

Nataša Lucić, Ph.D., Associate Professor
Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Branka Rešetar, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

NORMATIVE AND PRACTICAL ASPECTS OF PEACEFUL RESOLUTION OF FAMILY DISPUTES IN CROATIA

Summary: The paper analyzes the Croatian system of peaceful resolution of family disputes, which is based on two fundamental legal mechanisms: mandatory counselling and family mediation. Mandatory counselling has a binding character and is conducted prior to initiating divorce proceedings involving parents of minor children, as well as before initiating other proceedings related to the exercise of parental responsibility and personal relations with the child. Family mediation, on the other hand, is a voluntary mechanism grounded in the autonomy of the parties and their willingness to resolve disputes amicably, and it is available for use in a broad range of family disputes, both of a proprietary and non-proprietary nature.

Over the past ten years, this field has been marked by significant legislative changes that have strongly influenced the development of practice. This is particularly evident in the area of mandatory counselling prior to divorce, which in a large number of cases results in an agreement between parents on joint parental responsibility. Such an agreement subsequently forms the basis for a consensual divorce conducted in non-contentious proceedings. This trend, together with the working methodology of the regional offices of the Social Welfare Institute in conducting mandatory counselling procedures, will be presented in detail in the paper. At the same time, family mediation has not been fully embraced within Croatian family law practice. The paper will examine the possible reasons for this situation, including practical obstacles to its implementation and ambiguities in the interpretation of the applicable legislation, and will point to the need for the development of more coherent legal frameworks that would enable and encourage stronger integration of mediation into the system of peaceful resolution of family disputes.

The paper will provide an overview of the relevant literature and legislative framework, along with an analysis of their application in practice and a critical assessment of the challenges and opportunities for improving the existing system. In the concluding part, approaches that could contribute to greater normative and practical efficiency of the system of peaceful resolution of family disputes in Croatia will be considered, as well as the need for further research in this field.

Key words: family disputes, peaceful dispute resolution, mandatory counselling, family mediation, legislation, practice

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.149
UDK 347.7:061.1EU]-056.26
Izvorni naučni rad

Dr. sc. Borjana Miković, vanredna profesorica
Fakultet političkih nauka Univerzitet u Sarajevu

PRAVO OSOBA S INVALIDITETOM NA PODRŠKU U OSTVARIVANJU POSLOVNE SPOSOBNOSTI U DRŽAVAMA ČLANICAMA EUROPSKE UNIJE

Sažetak: UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom u svojim odredbama, posebno u članu 12. izričito normira obavezu svih država potpisnica na poduzimanje odgovarajućih mjera u osiguranju potrebne podrške za ostvarivanje pravne i poslovne sposobnosti svim osobama s invaliditetom. Sama podrška temelji se na principima poštivanja autonomije, volje i preferencija osoba s invaliditetom, čime se stvaraju pretpostavke da ova društvena skupina zadrži neophodnu kontrolu nad sopstvenim životom, ali i da države zajamče njihovo pravo na jednakost pred zakonom. Nasuprot navedenom, zamjensko odlučivanje, odnosno starateljstvo, kome gotovo u pravilu prethodi oduzimanje ili ograničenje poslovne sposobnosti, omogućava da druga osoba (staratelj) u ime osobe s invaliditetom donosi sve ili pojedinačne odluke, bez obaveze poštivanja njezine volje, želja i preferencija.

Isprepletanost primjene navedenih sistema u državama članicama Europske unije, koje su u većini i dalje zadržala neki oblik zamjenskog odlučivanja, samo šest njih je nominalno ukinulo mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, iako su sve, uključujući i samu Europsku uniju, ratificirale UN Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, ključni je razlog što se u ovom radu analizira ukupno stanje u oblasti ostvarivanja prava na odlučivanje uz podršku. Sukladno tome, je i ključni cilj rada sagledati/utvrditi u kojoj mjeri i u kojim državama članicama Europske unije se pravo osoba s invaliditetom na podršku u odlučivanju, zajedno s pravom na jednakost pred zakonom, primjenjuje. Ovo posebno što je to jedan od osnovnih zahtijeva Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom i obaveza svih država koje su ratificirale ovaj međunarodni ugovor.

Ključne riječi: UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, osobe s invaliditetom, države članice EU, poslovna sposobnost, podrška u ostvarivanju poslovne sposobnosti, zamjensko odlučivanje.

1. Uvod

Pravni standard odgovarajuća podrška u ostvarivanju pravne i poslovne sposobnosti,[1] sadržan je u čl. 12. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom (CRPD), koja u svojim odredbama ne samo da ne određuje njezino značenje nego i vrste pružanja podrške, koje su osam godina kasnije navedene u Općem komentaru broj 1, člana 12. CRPD: Jednako priznanje pred zakonom, UN Komiteta za prava osoba s invaliditetom (Opći komentar broj 1). Stoga je ovakvo stanje za pojedine države članica Europske unije (EU) moglo predstavljati izgovor za izbjegavanje primjene čl. 12. CRPD, iako pristup podršci predstavlja jedini način da se, uz poštivanje njihove volje i preferencija osobama s invaliditetom, umjesto oduzimanja poslovne sposobnosti omogući donošenje odluka koje proizvode pravno dejstvo.

U ovom kontekstu, navedeni pristup, odnosno sadržaj čl. 12. CRPD koncipiran je na realnim osnovama, budući da je zbog prisustva različitih oblika invaliditeta nemoguće precizno utvrditi zajednički oblik odgovarajuće podrške za sve osobe s invaliditetom, izuzev da mora biti individualizirana, uz osiguranje odgovarajućih mehanizama zaštite u svrhu sprečavanja zloupotreba, te poštivanja njihove volje i preferencija. Time se omogućava svim državama potpisnicama da same za svaku pojedinačnu osobu s invaliditetom, u zavisnosti od vrste i težine prisutnog invaliditeta, kao i okolnosti u kojima se osoba nalazi, odrede odgovarajuću podršku i osiguraju mjere koje se odnose na poštivanje njezinih prava.[2] Ovo posebno što ključni cilj same podrške jeste sticanje samopoštovanja i neophodnih vještina osoba

1 Podrška u ostvarivanju poslovne sposobnosti mora uvažavati prava, volju i sklonosti osobe s invaliditetom i nikada se ne smije pretvoriti u zamjensko odlučivanje. Čl. 12. st. 3. CRPD ne određuje kakav treba biti oblik podrške. „Podrška“ je širok pojam koji obuhvaća kako neformalne tako i formalne aranžmane podrške različite vrste i intenziteta. Na primjer, osobe s invaliditetom mogu izabrati jednu ili više osoba od povjerenja da im pomažu u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti za određene vrste odluka, ili mogu potražiti druge oblike podrške kao što su uzajamna podrška (*peer support*), zastupanje (uključujući podršku za samozastupanje) ili pomoć u komunikaciji. Podrška osobama s invaliditetom u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti može uključivati mjere koje se odnose na univerzalni dizajn i pristupačnost – što zahtijeva od privatnih i javnih aktera, kao što su banke i financijske institucije, da obezbjede razumljive informacije ili profesionalno tumačenje znakovnog jezika- k koa bi se osobama s invaliditetom omogućilo obaljanje pravnih radnji koje su potrebne za otvaranje bankovnog računa, sklapanje ugovora i slično. Podrška također može predstavljati razvoj i prepoznavanje različitih konvencionalnih metoda komunikacije, naročito za one osobe koje koriste neverbalnu komunikaciju za izražavanje svoje volje i sklonosti (Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Opći komentar broj 1 (2014), o članu 12: Jednako priznanje pred zakonom* (*General Comment No. 1 (2014) Article 12: Equal Recognition Before the Law*) (CRPD/C/GC/1), Ujedinjene nacije, Ženeva, 2014, paragraf 15. Dostupno na: https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/1 (pristupljeno: 05.09.2025. godine).

2 V. šire, Miković, B. *Trajne punomoći i anticipirane naredbe za slučaj buduće nesposobnosti– posebna prava starijih osoba***,** u: Zbornik radova, Dvanaesti međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava*, godina XII, broj 12,* Pravni fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mostar, 2024, str. 112-130, str. 115 i 116.

s invaliditetom za ostvarivanje poslovne sposobnosti.[3] Na tragu navedenoga, u Općem komentaru broj 1. naglašava se da režim odlučivanja uz podršku posebno treba obezbjediti pravnu autonomiju (pravo na poslovnu sposobnost, pravo na jednako priznavanje pred zakonom, pravo izbora mjesta stanovanja itd) i prava koja su u vezi sa slobodom od zloupotrebe i zlostavljanja (pravo na život, pravo na fizički integritet itd), uz primjenu različitih oblika podrške koji moraju sadržavati sljedeće ključne odredbe, kako bi se osigurala suglasnost s čl. 12. CRPD:

Odlučivanje uz podršku mora biti dostupno svima, s tim da nivo potrebe za podrškom osobe s invaliditetom ne smije biti prepreka za njezino pružanje;

Svi oblici podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti moraju biti temeljeni na volji i preferencijama osobe s invaliditetom, a ne na onome što se cijeni njezinim najboljim interesom;

Sposobnost/način komunikacije osobe s invaliditetom ne smije biti prepreka za ostvarivanje prava na podršku u odlučivanju;

Pravno prepoznavanje osoba koji su pružatelji podrške, a koje je osoba s invaliditetom samostalno izabrala, mora biti pristupačno, a država je obavezna omogućiti pretpostavke i pristup za pružanje podrške, posebno osobama s invaliditetom koje su izolirane. To mora uključivati mehanizme provjeravanje identiteta pružatelja, kao i mehanizme kojim se moraju osporiti njegove aktivnosti ukoliko ne poštuje volju osobe sa invaliditetom;

Podrška pri odlučivanju, koja mora biti dostupna po nominalnoj cijeni ili besplatna, ne smije se koristiti kao opravdanje ograničenja drugih temeljnih prava osoba s invaliditetom npr. biračkog prava, prava na sklapanje braka (ili stupanja u civilno partnerstvo) i zasnivanje porodice, reproduktivnih prava, roditeljskih prava, prava na davanje pristanka na intimne odnose i liječenje, te prava na slobodu;

Osoba s invaliditetom mora imati pravo odbiti podršku, čija dostupnost ne smije biti vezana za nedostatak financijskih sredstava, i prekinuti ili promijeniti odnos sa pružateljem podrške u bilo koje vrijeme;

Zaštitne mjere, čija je svrha osigurati poštivanje volje i preferencija osoba s invaliditetom, moraju biti uspostavljeni za sve procese koji se odnose na poslovnu sposobnost i podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti;

Pružanje podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti ne smije se temeljiti na procjenama mentalnog kapaciteta;

3 Poslovna sposobnost je urođeno pravo svih ljudi uključujući osobe s invaliditetom. Ona sadrži dvije komponente. Prva je pravna sposobnost, tj. mogućnost da se posjeduju prava, da se bude pravno priznat kao pravni subjekt pred zakonom. To može uključivati, na primjer, pravo na rodni list, upis u birački spisak ili podnošenje prijave za izdavanje pasoša. Druga komponenta je pravno djelovanje tj. sposobnost da se koristi pravima i da radnje poduzete u tu svrhu budu pravno priznate. Upravo ova komponenta često biva oduzimana ili umanjivana osoba s invaliditetom. Npr. zakoni mogu dozvoljavati osobama s invaliditetom da posjeduju imovinu, ali ne uvažavaju uvijek njihove postupke koji se tiču kupovine ili prodaje imovine. Poslovna sposobnost znači da svi ljudi, uključujući osobe s invaliditetom, posjeduju pravnu sposobnost i sposobnost pravnog djelovanja uslijed toga što su ljudi. Prema tome, obje navedene komponente poslovne sposobnosti moraju biti priznate kako bi pravo na poslovnu sposobnost osoba s invaliditetom bilo ostvareno; one se ne mogu razdvajati (Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Opći komentar br. 1 (2014) o članu 12: Jednako priznanje pred zakonom* (CRPD/C/GC/1), Ujedinjene nacije, Ženeva, 2014, paragraf 12bis).

Novi, nediskriminativni indikatori potreba za podrškom su potrebni u pružanju podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti.[4]

Navedeni, široko postavljeni zahtjevi za primjenu sistema odlučivanja uz podršku, odnosno njegovu uspostavu, umjesto zamjenskog odlučivanja koje podrazumijeva potpuno ili djelomično starateljstvo s ključnom karakteristikom da se osobi s invaliditetom oduzima poslovna sposobnost, predstavljaju osnovu za izradu odgovarajućeg zakonodavstva i praksi za sve države potpisnice, kako bi se osigurala neophodna suglasnost s odredbama CRPD, odnosno onim iz čl. 12. Ovo posebno što odlučivanje uz podršku, skupa s ukidanjem primjene i najblažeg oblika zamjenskog odlučivanja, stvara pretpostavke da osobe s invaliditetom mogu ostvariti svoju poslovnu sposobnost s manjom podrškom, ukoliko to žele. S druge strane, podatak da je od ukupno 27 država članica EU samo njih šest (Republika Austrija (Austrija), Republika Češka (Češka), Savezna Republika Njemačka (Njemačka), Irska, Portugal i Kraljevina Španjolska (Španjolska)) nominalno ukinulo mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, uz istovremenu primjenu nekog od oblika zamjenskog odlučivanja,[5] upućuje na mogućnost da je put do potpunog ostvarenja prava na poslovnu sposobnost svih osoba s invaliditetom još uvijek dug i možda (ne) izvjestan.

2. Zakonsko normiranje i primjena odlučivanja uz podršku

Osnovni pravni princip zaštite ljudskih prava jednako priznanje pred zakonom, neophodan za korištenje svih drugih ljudskih prava, sadržan u članu 12. CRPD, posebno insistira na priznanju poslovne sposobnosti svim osobama s invaliditetom, koja je kroz cjelokupnu historiju ljudske civilizacije većini ove populacije uskraćivana. U istom članu se navodi i da države potpisnice ponovo potvrđuju da sve osobe s invaliditetom, ravnopravno s drugima, imaju pravo svuda na priznanje pravne i poslovne sposobnosti.[6] U praksi, navedeno normiranje podrazumijeva obavezu ovih država članica da ovo pravo implementiraju u svoja nacionalna zakonodavstva, zajedno s poduzimanjem odgovarajućih mjera da osobama s invaliditetom osiguraju potrebnu pomoć za njegovo ostvarivanje.

Ovakvo postupanje stvara neophodne pretpostavke za napuštanje zamjenskog odlučivanja i uvođenje novog, drugačijeg sistema: odlučivanje uz podršku, s tim da sama implementacija odredaba čl. 12. CRPD u nacionalno zakonodavstvo ne znači i garantiranje ostvarivanja poslovne sposobnosti za sve osobe s invaliditetom u praksi. U prilog tome, govori trenutno stanje u vezi s ukidanjem poslovne sposobnosti u državama članicama EU, gdje sve članice koje su nominalno ukinule mogućnost

4 V. šire paragraf 25. toč. a) – i) Općeg komentara broj 1.

5 Buchanan, J., i Uldry, M., *Pravna sposobnost: Osobni izbor i kontrola* (*Legal Capacity: Personal Choice and Control*), u: *Izvještaj o ljudskim pravima broj 8* (*European Human Rights Report Issue 8*), European Disability Forum, 2024, str. 59. Dostupno na: https://www.edf-feph.org/publications/human-rights-report-2024-legal-capacity/ (Pristupljeno: 06.10.2025. godine).

6 V. čl. 12. st. 1. i 2. CRPD.

primjene starateljstva nad osobama s invaliditetom i prešle na potpomognuto odlučivanje i dalje nastavljaju s primjenom nekog oblika zamjenskog odlučivanja.[7] Time se, čak i slučaju kada se mogućnost zamjenskog odlučivanja primjenjuje kao posljednja mjera, samo u iznimnim slučajevima i s ograničenim kompetencijama zastupnika/staratelja, uspostavlja paralelni sistem odlučivanja suprotno CRPD, koja u svojim odredbama ističe obavezu država potpisnica da režim zamjenskog odlučivanja zamijeni odlučivanjem uz podršku.[8] U istom kontekstu, podatak da je od ukupno 27 država članica EU zaključno s 2024. godinom njih 13 u svom nacionalnom zakonodavstvu propisalo mogućnost primjene odlučivanja uz podršku, uz istovremeno zadržavanje nekog od oblika zamjenskog odlučivanja, najkonkretnije pokazuje svu kompleksnost u oblasti ukidanja oduzimanja poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom, ali i (ne)poštivanja odredaba CRPD.

Tabela br. 1: Države članice EU čije zakonodavstvo normira mogućnost primjene odlučivanja uz podršku

Države članice EU	Primjena odlučivanja uz podršku	Starateljstvo		
		Potpuno	Djelomično	Ukinuto (nominalno)
1. Austrija	Da			Da
2. Kraljevina Belgija	Da		Da	
3. Češka	Da			Da
4. Republika Francuska	Da	Da		
5. Njemačka	Da			Da
6. Republika Mađarska	Da	Da		
7. Irska	Da			Da
8. Republika Italija	Da	Da		
9. Republika Letonija	Da		Da	
10. Republika Litva	Da		Da	
11. Portugal	Da			Da
12. Španjolska	Da			Da
13. Kraljevina Švedska	Da		Da	

Izvor: Buchanan, J., i Uldry, M. (2024). *Pravna sposobnost: Osobni izbor i kontrola* (*Legal Capacity: Personal Choice and Control*). U: *Izvještaj o ljudskim pravima broj 8* (*European Human Rights Report Issue 8*). European Disability Forum, str. 49 i 53. Dostupno na: https://www.edf-feph.org/publications/human-rights-report-2024-legal-capacity/ (pristupljeno: 06.10.2025. godine).

7 V. šire, *supra note* broj 5.

8 V. paragraf 24. Opće komentara broj 1.

Podaci prezentirani u tabeli broj 1 pokazuju da je 13 država članica EU, ili nešto manje od 50 %, u svoje nacionalno zakonodavstvo propisalo mogućnost primjene odlučivanja uz podršku za osobe s invaliditetom, uz istovremeno zadržavanje nekog od oblika zamjenskog odlučivanja, što se odnosi i na šest država članica EU koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti. Pri tome, svaka od ovih država članica je u oblasti praktične primjene potpomognutog odlučivanja ostvarila različite rezultate, s tim da u pojedinim od njih, i pored zakonske mogućnosti primjene starateljstva, postoje obećavajuće prakse. Ovo se posebno odnosi na Kraljevinu Švedsku (Švedska) i Republiku Finsku (Finska),[9] čija je zajednička karakteristika da obje pripadaju skupu država članica EU koje u svom nacionalnom zakonodavstvu normiraju mogućnost primjene ograničenja poslovne sposobnosti, s tim da, prema dostupnim podacima (v. tabelu broj 1), Finska nije među onima čije zakonodavstvo normira mogućnost primjene odlučivanja uz podršku.

2.1. Iskustvo Švedske: programi „dobri čovjek“ i „lični ombudsman“

Švedska u svom nacionalnom zakonodavstvu,[10] pored zamjenskog odlučivanja, propisuje mogućnost primjene odlučivanja uz podršku, čija je ključna odrednica uvođenje „dobrog čovjeka“, odnosno osobe koja postupa samo uz pristanak poslovno sposobne osobe s invaliditetom, s tim da sve njegove radnje i aktivnosti, odnosno odluke koje donosi trebaju biti u najboljem interesu osobe s invaliditetom, čime se stvara mogućnost da „dobri čovjek“, u ime osobe donese različite odluke, između ostalih, i one koje su pravne naravi. Ovakvo postupanje je moguće u slučajevima kada osoba „ne razumije materiju“, što podrazumijeva procjenu „sposobnosti pristanka“, koja je u suprotnosti s odredbama CRPD, odnosno s pravom svih osoba s invaliditetom na poslovnu sposobnost.[11]

9 V. *supra note* broj 5, str. 87.

10 Švedski Porodični zakonik donesen je 1949. godine (*Föräldrabalken*), a ključne izmjene u oblasti starateljstva/zastupanja odraslih (instituti *dobrog čovjeka* i *upravitelja/administratora*) stupile su na snagu 01.01.1989. godine, čime je reformiran raniji sistem i uređen suvremeni model zakonskog zastupanja u okviru istog zakonika. Prema ovim izmjenama osobama koje su ranije proglašene poslovno nesposobnim sud imenuje upravitelja koji u njihovo ime donosi određene odluke bez suglasnosti osobe. Ova mogućnost je ograničena na slučajeve kada je, prema ocijeni suda, neophodno da se zastupanjem spriječi određena osoba u poduzimanju „pravnih radnji koje bi mogle štetiti njezinim interesima.“ Navedeno se ne odnosi na pravne radnje koje se tiču ličnih stvari, npr. pravo glasa, pristanak na liječenje, sklapanje braka ili sastavljanje testamenta, u kojima osoba zadržava pravo na odluku.
Budući da je Švedska u izmijenjenom zakonodavstvu iz oblasti starateljstva i dalje zadržala mogućnost ograničenja poslovne sposobnosti, odnosno zamjenskog odlučivanja ono se u praksi primjenjuje putem sudskog imenovanja određene osobe (staratelja) koja se u zakonu naziva „administartor“ (*Švedski porodični zakon (Föräldrabalken)*, Svensk författningssamling (SFS 1949:381), izmjene: SFS 1988:1251 (stupile na snagu 1. januar 1989). Dostupno na: https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1949:381 (pristupljeno: 22. 11. 2025. godine).

11 V. šire : Fridström Montoya, T., *Potpomognuto odlučivanje u švedskom pravu – da li je 'dobri čovjek' dobar ili loš u svjetlu CRPD-a?* („*Supported Decision-Making in Swedish Law – Is the 'Good Man' a Good or Bad Guy in Light of the CRPD?*“), Psychiatrie Verlag GmbH, Köln, 2019. Dostupno na: https://psychiatrie-verlag.de/wp-content/uploads/2019/01/919-Fridstr%C3%B6m-Montoya-English-version.pdf (pristupljeno: 23.11.2025. godine) i
Odlöw, T., *Odgovor na upitnik za izvještaje po državama – Švedska* („*Reply to questionnaire for the*

Pored „dobrog čovjeka“, u Švedskoj se primjenjuju i dobrovoljni, pravno neobavezujući, programi pomoći koji su razvijeni u općinama pod nazivom: „lični ombudsmen“ (*Personligt ombud*). Njih karakterizira pružanje podrške koja je vrlo fleksibilna i prilagođena specifičnim zahtjevima osobe s invaliditetom, što podrazumijeva da se lični ombudsman, koji radi na zahtjev osobe s invaliditetom, prilagođava njezinim potrebama i rasporedu, npr. može se s njom susresti u njezinoj kući ili na nekom drugom. Obaveza ličnog ombudsmana je da osobi pomaže u ostvarivanju njezinih prava u oblasti različitih područja, kao što su: zdravstvena zaštita, stanovanje, zapošljavanje, porodična pitanja, osporavanje djelomičnog starateljstva i sl.[12] Sam sistem djeluje u okviru krovnog upravnog tijela Instituta ličnog ombudsmana, koje čine predstavnici lokalne uprave, primarne zdravstvene zaštite i psihijatrijske zdravstvene službe, službe za zapošljavanje i socijalno osiguranje, lokalne zagovaračke grupe i/ili organizacije osoba s proživljenim iskustvom.[13] Istraživanja u vezi s navedenim programom posebno ukazuju na njegove pozitivne učinke, kao što su unapređenje dobrobiti i veći stepen samostalnosti osoba s invaliditetom, te rasterećenje sistema socijalne zaštite kroz smanjenje troškova.[14]

S druge strane, s obzirom da Švedsko zakonodavstvo propisuje mogućnost djelomičnog oduzimanja poslovne sposobnosti, odnosno primjenu zamjenskog odlučivanja putem imenovanog „administratora“, njihov broj, a time i broj osoba pod starateljstvom, posebno posljednjih godina se povećao. Stoga je u Drugom alternativnom (zajedničkom) izvještaju civilnog društva o provedbi CRPD, koji je UN Komitetu za prava osoba s invaliditetom podnijela Švedska federacija za prava osoba s invaliditetom (*Swedish Disability Rights Federation*), izražena zabrinutost o mogućem donošenju restriktivnih odluka prema osobama s invaliditetom u slučajevima kada za to nema dovoljno ili gotovo nikakvog razloga.[15] Na tragu navedenoga, UN Komitet za prava osoba s invaliditetom u Zaključnim zapažanjima o Objedinjenom drugom i trećem periodičnom izvještaju Švedske (2024) izražava zabrinutost zbog: izostanka mjera za zamjenu režima zamjenskog odlučivanja mehanizmima odlučivanja uz podršku; ograničenih mjera podrške osobama s invaliditetom kako bi svoju poslovnu sposobnost ostvarivale ravnopravno s drugima; nedostatka nacionalno dosljedne primjene i nejednakog pristupa (među općinama) podrški u okviru programa „lični ombudsman“, te nedovoljne obuke o odlučivanju

country reports – Sweden“), 4th World Congress on Adult Guardianship. Dostupno na: https://www.international-guardianship.com/pdf/GBC/GBC_Sweden.pdf (pristupljeno: 23.11.2025. godine).

12 World Health Organization, *Supported decision-making and advance planning: WHO QualityRights Specialized training: Course guide*, Geneva, 2019, str. 29–30. Dostupno na: https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/b6ddf825-2f20-4994-9cf8-f5d34227380b/content (pristupljeno: 11.10.2025. godine).

13 Marroyo Molina, Ll. i dr., *Modeli inovativnih praksi s fokusom na mehanizme podržanog donošenja odluka (Models on innovative practices focusing on supported decision-making mechanisms)*, European Association of Service Providers for Persons with Disabilities (EASPD), Brisel, 2021. Dostupno na: https://easpd.eu/fileadmin/user_upload/Innovative_Frameworks_Report.pdf (pristupljeno: 01.11.2025. godine).

14 *Supra note* broj 12, str. 30.

15 Swedish Disability Rights Federation (Funktionsrätt Sverige), *Drugi alternativni izvještaj o provedbi UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Švedskoj (Second Alternative Report on the Implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Sweden)*, Stockholm, 2024, para. 58. Dostupno na: https://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2024/01/CSO-Alternative-report-CRPD-SWE-2024-.pdf (pristupljeno: 05.12.2025. godine).

uz podršku i njegovoj primjeni, naročito unutar pravosudnog sistema.[16]

Prezentirano stanje u ostvarivanju prava na potpomognuto odlučivanje na primjeru Švedske pokazuje da se podrška u ostvarivanju poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom može primjenjivati, iako zakon omogućava primjenu zamjenskog odlučivanja. S tim u vezi, i pored isticanja Švedske, odnosno njezinog programa „lični ombudsman“, kao jednog od primjera dobre prakse, treba istaći da navedeni program nije usklađen s odredbama CRPD. Međutim, u odnosu na stanje, odnosno praksu pružanja podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti u drugim državama članicama EU program „lični ombudsman“ ipak predstavlja primjer obećavajuće prakse, koju u budućnosti treba razvijati i nadograđivati. Ovo posebno što se praksa „ličnog ombudsmana“, kao jednog od modela podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti, zasniva na dobrovoljnoj odluci osobe s invaliditetom i prilagođena je njezinim zahtjevima, koji su u uskoj vezi sa specifičnim potrebama i rasporedom same osobe. Stoga je za pretpostaviti da određene mjere i programi slični programu „ličnom ombudsman“ u oblasti odlučivanja uz podršku, koje primjenjuju prvenstveno organizacije civilnog društva, postoje i u drugim državama članicama EU, navedenim u tabeli broj 1. U tom kontekstu, poseban izazov predstavlja analiza odgovarajućeg zakonodavstva i prakse u oblasti potpomognutog odlučivanja u državama članicama EU koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, odnosno zamjensko odlučivanje.

2.2. Odlučivanje uz podršku i zamjensko odlučivanje u državama članicama Europske unije koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti

Ključna obaveza svih država koje su ratificirale CRPD je da u svom nacionalnom zakonodavstvu ukinu mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti uz poduzimanje odgovarajućih mjera da svim osobama s invaliditetom osiguraju potrebnu pomoć za njezino ostvarenje, kao i potrebne mehanizme zaštite koji će osigurati da mjere koje se odnose na ostvarivanje ove obaveze poštuju prava, volju i preferencije osoba s invaliditetom. Stoga, budući da su, prema dostupnim istraživanjima,[17] sve države članice EU, među kojima je i šest onih koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti (v. tabelu broj 1), i dalje zadržale neki oblik zamjenskog odlučivanja, ovdje se može postaviti pitanje: kako pomiriti primjenu sistema donošenja odluka uz podršku s istovremenom primjenom zamjenskog odlučivanja, čak i u slučajevima kada je to posljednje sredstvo koje se primjenjuje samo u ograničenom skupu i okolnosti, kada je postojanje paralelnih sistema, donošenje odluka uz podršku i primjena zamjenskog odlučivanja, suprotno odredbama CRPD?[18] Odgovor na postavljeno pitanje, sam po sebi inicira potrebu

16 Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Zaključna zapažanja o objednjenim drugom i trećem periodičnom izvještaju Švedske* (*Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Sweden*) (CRPD/C/SWE/CO/2-3), Ujedinjene nacije, Ženeva, 2024, paragraf 27. Dostupno na: https://docs.un.org/en/CRPD/C/SWE/CO/2-3 (pristupljeno: 01.11.2025. godine).

17 *Supra note* broj 5, str. 59.

18 V. par. 27. i 28. Općeg komentara broj 1.

i predstavlja određeni izazov da se u državama članicama EU koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti ali i zadržale neki oblik zamjenskog odlučivanja, kroz analizu njihovog zakonodavstva sagleda i, koliko je to moguće, utvrdi stanje u ovoj oblasti za svaku od njih. Te države članice EU su: Austrija, Češka, Njemačka, Irska, Portugal i Španjolska.

Austrija je 2017. godine usvojila reformirani zakonski okvir zaštite punoljetnih osoba (tzv. Drugi zakon o zaštiti punoljetnih osoba Austrije – 2. Erwachsenenschutz-Gesetz) (DZZPO), koji je stupio na snagu 2018. godine.[19] Zakon u svojim odredbama pravi razliku između poslovne sposobnosti i sposobnosti djelovanja, s tim da je mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti iznimna, a njezino ograničenje se primjenjuje na određeni vremenski period. Uz navedeno, DZZPO normira i mogućnost primjene podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti, pri čemu se izričito poziva na obaveze normirane u čl. 12. CRPD.[20]

Sukladno tome, isti Zakon normira sljedeća četiri oblika podrške u odlučivanju: 1. Punomoć za slučaj nesposobnosti odlučivanja (*Vorsorgevollmacht*), čime se omogućava osobi da unaprijed, dok je sposobna odlučivati samostalno, imenuje osobu od povjerenja koja će je zastupati u situacijama eventualne nesposobnosti.[21] 2. Izabrano zastupanje (*gewählte Erwachsenenvertretung*), koje podrazumijeva da osoba s invaliditetom sama bira svog zastupnika kada osjeća potrebu za podrškom, čime se osigurava očuvanje njene volje i preferencija.[22] 3. Zakonsko zastupanje (*gesetzliche Erwachsenenvertretung*) njime se omogućava najbližim srodnicima da zastupaju osobu u svakodnevnim pravnim poslovima, isključivo u slučajevima kada na neki drugi način ne postoji mogućnost ostvarivanja podrške. [23] Ova vrsta podrške se realizira tako što sam zastupnik informira osobu da će joj pružiti odgovarajuću pomoć u donošenju potrebnih odluka. 4. Sudsko zastupanje (*gerichtliche Erwachsenenvertretung*) primjenjuje se isključivo kao krajnja mjera, kada nijedna od prethodnih opcija nije moguća. Ono zahtijeva redovnu sudsku kontrolu i vremensko ograničenje.[24]

Zajednička karakteristika navedenih mjera je da teže ka maksimalnoj samostalnosti osoba s invaliditetom, ali i nastoje spriječiti dugotrajno ili neopravdano oduzimanje prava na odlučivanje. Stoga se u literaturi reforma austrijskog zakonodavstva navodi kao snažno povezanom s CRPD i Općim komentarom broj 1, uz isticanje da je njezin cilj bio pomjeriti težište od zamjenskog odlučivanja prema

19 Austrija, *Drugi zakon o zaštiti odraslih* (*2. Erwachsenenschutz-Gesetz – 2. ErwSchG*), *Bundesgesetzblatt* (BGBl.) I Nr. 59/2017, 25. 4. 2017. Dostupno na: https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/I/2017/59 (pristupljeno 13.12.2025).

20 Savezno ministarstvo pravde Austrije, *Informativni vodič o Novom zakonu o zaštiti odraslih* (*The New Adult Protection Law*), 2018, str. 3. Dostupno na: https://www.bmj.gv.at/dam/jcr:e74fdd3a-19a3-4489-9918-cf2c1d0c720c/justiz_kurzbroschuere_erwschg_en_v2.pdf(pristupljeno 03.12.2025. godine).

21 Čl. 260 – čl. 263. DZZPO.

22 Čl. 264. – čl. 267. DZZPO.

23 Čl. 268. – čl. 270. DZZPO.

24 Čl. 271. – čl. 275. DZZPO.

podršci u ostvarivanju poslovne sposobnosti uz uvažavanje volje i preferencija osoba s invaliditetom.[25] U istom kontekstu, kao značajan mehanizam ističe se i primjena „*clearing*” postupka (procjena potreba i identifikacija manje restriktivnih alternativa), koji bi trebao spriječiti automatsko i preširoko sudsko zastupanje i usmjeriti sistem prema konkretnim potrebama osobe.[26] Ovo posebno što austrijski sistem zaštite zadržava instrumente kontrole, npr. mogućnost da sud izuzetno, radi sprečavanja ozbiljnog rizika, odredi neke pravne radnje osobe koje bez odobrenja zastupnika ne proizvode učinak.[27] Međutim, takvi instrumenti, koji su normativno navedeni kao izuzeci, vezani su za nužnost i proporcionalnost, što je u odnosu na mogućnost primjene odgovarajućih i djelotvornih zaštitnih mehanizama iz čl. 12. st. 4. CRPD, donekle prihvatljivo.

Međutim, UN Komitet za prava osoba s invaliditetom u svojim Zaključnim razmatranjima o objedinjenom drugom i trećem periodičnom izvještaju Republike Austrije (2023), pored pozdravljanja z vezi s donošenjem DZZPO i uključivanjem organizacija osoba s invaliditetom u njegovu izradu, izražava zabrinutost zbog značajno preostalih elemenata zamjenskog odlučivanja, velikog broja uspostavljenih pravnih i sudskih zastupanja, kao i zbog nedovoljnog napretka u implementaciji zakona, posebno u pogledu izostanka servisa podržanog odlučivanja na nivou pokrajina (Länder) i nedostatka svijesti o zakonu u mnogim dijelovima države i društva.[28] Stoga, sukladno Općem komentaru broj 1 (2014), Komitet preporučuje Austriji da, pored ukidanja preostalih elementa zamjenskog odlučivanja iz svog zakonodavstva, značajno ojača servise podržanog odlučivanja u zajednici i osigura njihovu sveobuhvatnu implementaciju. Uz navedeno, Komitet naglašava i potrebu za kontinuiranom obukom zaposlenih u svim javnim i privatnim tijelima, koja su uključena u primjenu zakona, kao i za redovitim evaluacijama implementacije DZZPO, s posebnim naglaskom na mjere koje poduzimaju pokrajine.[29]

Češka je 2012. godine usvojila novi civilno pravni okvir, odnosno Građanski zakonik (GZČ), koji je stupio na snagu 1. januara 2014. godine.[30] Njime je ukinuta mogućnost potpunog oduzimanja poslovne sposobnosti, ali i zadržano njezino

25 Ganner M., i Voithofer C., *Zaštita osoba s invaliditetom u Austriji* (*La protección de las personas con discapacidad en Austria*), *Actualidad Jurídica Iberoamericana*, br. 17 (2022), str. 196–229, str. 199. Dostupno na: https://revista-aji.com/wp-content/uploads/2022/09/07.-Michael-Ganner-Caroline-Voithofer-pp.-196-229.pdf (pristupljeno 03.02.2026. godine).

26 Ibid, str. 209.

27 Ibid, str. 204.

28 Zaključna razmatranja o objedinenim drugim i trećim periodičnim izvještajima Republike Austrije (*Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Austria*), Komitet za prava osoba s invaliditetom Ujedinjenih nacija (*Committee on the Rights of Persons with Disabilities*), CRPD/C/AUT/CO/2-3, 2023, par. 29.
Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FAUT%2FCO%2F2-3&Lang=en (pristupljeno 05.10.2025. godine).

29 Ibid, par. 30.

30 Češka Republika, *Građanski zakonik*, Act No. 89/2012 Coll., Civil Code, 2012. Dostupno na: https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/122919 (Pristupljeno: 15.09.2025. godine).

ograničenje kao krajnja mjera, s tim da su kao prioritet uvedene sljedeće mjere podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti:

Prvi oblik je podrška u odlučivanju (*Podpora při rozhodování*),[31] gdje osoba kojoj je podrška potrebna sklapa sudski odobren ugovor sa pružateljem podrške (*podporovatel*), koji joj pomaže pri donošenju odluka isključivo savjetovanjem i komunikacijom, a ne zastupanjem.[32]

Drugi oblik podrške, zastupanje od strane člana domaćinstva (*Zastoupení členem domácnosti),*[33] primjenjuje se kada je osoba, koja na neki drugi način nije imenovala zastupnika, zbog duševnih smetnji spriječena samostalno obavljati pravne poslove. U ovim okolnostima osobi se za zastupnika može imenovati najbliži srodnik, i to redoslijedom koji je utvrđen zakonom: njezin potomak, brat ili sestra, bračni ili vanbračni partner ili osoba s kojom živi u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine. Primjena zastupanja uspostavlja se tako da sam zastupnik osobu kojoj je potrebna podrška informira da će je zastupati, a ukoliko osoba to odbije, onda njezino zastupanje odobrava sud.[34] Pri tome, osoba je i dalje poslovno sposobna, a zastupanje i pomoć najbližih srodnika odnose se na svakodnevne poslove, uključujući, ako je to potrebno, i upravljanje financijama.

Pored navedenih oblika podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti, GZM propisuje i mogućnost primjene ograničenja poslovne sposobnosti (*Omezení svéprávnosti*),[35] isključivo u slučajevima kada su prava i interesi osobe ozbiljno ugroženi, a druge blaže mjere nisu dovoljne za njezinu zaštitu.[36] To znači da se u ovom slučaju osoba može staviti pod starateljstvo (*Opatrovnictví člověka*),[37] s tim da sud poštujući želje osobe imenuje staratelja koji osobu ne može zastupati u ličnim stvarima, npr. sklapanje ili razvod braka, ostvarivanje roditeljskog staranja i sl.[38]

Međutim, usprkos zakonom normiranoj mogućnosti odlučivanja uz podršku i ukidanja oduzimanja poslovne sposobnosti u Češkoj, prema dostupnim podacima, sudska praksa i dalje preferira ograničenje poslovne sposobnosti, čime dolazi do izraženo prisutnog raskoraka između zakonskih mogućnosti i stvarne primjene podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti. To posebno potvrđuju podaci, sadržani u Saopćenju Češkog savjetodavnog tijela ombudsmana za osobe s invaliditetom (2023), u kojima se, pored konstatacije da sudovi „još uvijek preferiraju ograničenje poslovne sposobnosti u odnosu na druge oblike podrške“, navodi da se u Češkoj godišnje sudski odobri oko 50 sporazuma odlučivanja uz podršku, naspram 10 000

31 Čl. 45. – čl. 48. GZČ.

32 Mental Disability Advocacy Center, *Legal Capacity in Europe: A Call to Action to Governments and to the EU* (Pravna sposobnost u Europi: Poziv na djelovanje vladama i EU), 2013, str. 49. Dostupno na: https://mdac.org/sites/mdac.info/files/legal_capacity_in_europe.pdf (Pristupljeno: 09.09.2025. godine).

33 Čl. 49. – čl. 54. GZČ.

34 Čl. 49. st. 1. i 2. GZČ.

35 Čl. 55. – čl. 65. GZČ.

36 čl. 55. st. 1. i 2. GZČ.

37 čl. 465.– 471. GZČ.

38 čl. 458. GZČ.

odluka kojima se osobama s invaliditetom ograničava poslovna sposobnost.[39] Ovakvo stanje, pored nepoštivanja CRPD, upućuje na zaključak da je u Češkoj odlučivanje uz podršku, iako nominalno dostupno, u praksi marginalan institut, budući da restriktivne mjere i dalje ostaju dominantan oblik zaštite osoba s invaliditetom. Stoga u ovoj državi članici EU postoji potreba za jačanjem smjernica, institucionalnih kapaciteta i svijesti aktera koji odlučuju o mjerama podrške.[40]

Njemačka je početkom 1990-ih godina sveobuhvatno izmijenila zakonodavstvo iz oblasti starateljstva, odnosno Građanski zakonik –*Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB),[41] s ključnom odrednicom da sud, umjesto staratelja koji upravlja svim aspektima života osobe s invaliditetom, osobi samo za određena područja imenuje pravnog pomoćnika (*Gesetzliche Betreuung)*.[42] Istim izmjenama propisana je i mogućnost uvođenja sistema podrške u odlučivanju, ali i primjena nekog oblika starateljstva bez oduzimanja poslovne sposobnosti, budući da iznimno može ovlastiti pomoćnika za obavljanje svih poslova i obaveza u ime osobe.[43] Potreba za sudskim imenovanjem pomoćnika uvjetovana je zdravstvenim stanjem osobe s invaliditetom, s tim da se ne utvrđuje njezina poslovna nesposobnost, nego stvarne mogućnosti za obavljanje poslova, pri čemu sud osobi može imenovati više pomoćnika, uz obavezu da svakog od njih rasporedi za određenu vrstu poslova.[44]

Posljednje izmjene BGB (2021)[45], s ciljem usklađivanja s odredbama člana 12. CRPD, koje su ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, usmjerene su na samoodređenje i autonomiju osoba s invaliditetom, kroz odgovarajuću podršku u ostvarenju poslovne sposobnosti. Ipak, i pored navedenih izmjena, stareljski sud (Betreuungsgericht) osobi s invaliditetom koja se ne može potpuno ili djelomično brinuti o svojim pravima i interesima, može imenovati zakonskog zastupnika (Betreuer).[46] Ovdje se kao kod imenovanja pomoćnika, ne utvrđuje poslovna

39 Public Defender of Rights (Czech Ombudsman). *Czech Ombudsman's Advisory Body: Thousands of people with disabilities lack legal capacity despite this being a violation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, 2023. Dostupno na: https://www.ochrance.cz/en/aktualne/czech_ombudsman_s_advisory_body_thousands_of_people_with_disabilities_lack_legal_capacity_despite_this_being_a_violation_of_the_un_convention_on_the_rights_of_persons_with_disabilities/ (Pristupljeno: 15.09.2025. godine).

40 Ibid.

41 Njemački građanski zakonik (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) donesen je 1896. godine i primjenjuje se od 01.01.1900. godine.

42 Sistem imenovanje pomoćnika *(Gesetzliche Betreuung)* reguliran je paragrafima 1896. – 1908. BGB, uveden je 1990. godine, a primjenjuje se od 01.01.1992. godine.

43 Milas Klarić, I., Lišenje poslovne sposobnosti i skrbništvo – od zakonodavstva i prakse danas, do potrebe za promjenama *de lege ferenda* u svjetlu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. U: *Zbornik radova: Poslovna sposobnost i skrbništvo – raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse*. Zagreb: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2012, str. 76–82, str. 81.

44 Čl. 1899. st. 1. BGB.

45 Zakon o reformi prava starateljstva i brige Njemačke (*Gesetz zur Reform des Vormundschafts- und Betreuungsrechts*, BGBl. I S. 882/2021), kojim su izmijenjeni članovi Građanskog zakonika Njemačke (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB), stupio na snagu 01.01.2023. godine.
Dostupno na: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//*%5b@attr_id=%27bgbl121s0882.pdf%27%5d#/switch/tocPane?_ts=1772361324915 (pristup: 05.10.2025. godine).

46 Čl. 1814. st. 1. BGB.

nesposobnost osobe, nego njezine stvarne mogućnosti za obavljanje pravnih i drugih poslova. Izuzetak su sljedeća dva slučaja: kada je osoba pod starateljstvom „slobodnom voljom“ i kada je osobi dostupna „druga pomoć“ za koju je potrebna preporuka od strane odgovarajućeg starateljskog tijela koje nema ovlaštenje/pravo da drugu pomoć određuje, bira ili nameće.[47] S tim u vezi, kako je sam pojam „druga pomoć“ pravno nedovoljno jasan, on kao takav podliježe neophodnom tumačenju zasnovanom na pozitivnim iskustvima u vezi s donošenjem odluka uz podršku, koja u ovom slučaju nisu evidentirana.[48] Stoga je navedeno stanje jedna od slabosti reforme, ali i jedan od razloga zbog kojeg je UN Komitet za prava osoba s invaliditetom, u svojim Zaključnim razmatranjima (2023) o Kombiniranom drugom i trećem periodičnom izvještaju Njemačke, izrazio zabrinutost zbog stanja: da reformirani zakon o starateljstvu još uvijek nije uklonio sve oblike zamjenskog odlučivanja, te da ne postoji sveobuhvatna nacionalna strategija za implementiranje mehanizama podržanog odlučivanja. Uz navedeno, Komitet je, podsjećajući na svoj Opći komentar broj 1, preporučio da Njemačka eliminira sve oblike zamjenskog odlučivanja i zamijeni ih sistemom odlučivanja uz podršku, kao i da razvije nacionalnu, sveobuhvatnu strategiju u bliskoj konsultaciji i uz aktivno uključivanje osoba s invaliditetom, putem njihovih predstavničkih organizacija i na svim nivoima savezne, pokrajinske (*Länder*) i lokalne vlasti za implementaciju mehanizama podržanog odlučivanja.[49]

Irska je još 2015. godine, usvajanjem Zakona o odlučivanju uz podršku *(Assisted Decision-Making (Capacity) Act*) (ZOPI), koji se primjenjuje od 23. aprila 2023. godine, [50] uspostavila sistem zakonski uređenih mjera podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti osoba s invaliditetom. Njegove odredbe zasnivaju se na vodećim načelima, koja se primjenjuju prije, tokom i nakon izricanja mjere u odnosu na određenu osobu, uz poštivanje njezine volje i preferencija, ali i primjenu najmanje restriktivne mjere u skladu s individualnim okolnostima osobe.[51] U dijelu koji se odnosi na podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti ZOPI sadrži sljedeća tri nivoa podrške: Pomoć u odlučivanju (*Decision-Making Assistance Agreement*;[52] Suodlučivanje (*Co-Decision-Making Agreement)*;[53] Predstavnik za donošenje odluka imenovan od strane suda (*Decision-Making Representative Appointed by Court*).[54]

47 Čl. 1814. st. 3. BGB.

48 V. *supra note* broj 5, str. 6.

49 Paragraf. 25. i paragraf 26. Zaključnih razmatranja o objedinenim drugim i trećim periodičnim izvještajima Savezne Republike Njemačke (*Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Germany*), Komiteta za prava osoba s invaliditetom Ujedinjenih nacija (*Committee on the Rights of Persons with Disabilities*), CRPD/C/DEU/CO/2-3, 2023. Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FDEU%2FCO%2F2-3&Lang=en (pristupljeno: 05.09.2025. godine).

50 Irski Zakon o odlučivanju uz podršku *(Assisted Decision-Making (Capacity) Act 2015)*, No. 64 of 2015, 30. 12. 2015.
Uredba o stupanju na snagu Zakona o odlučivanju uz podršku *(Assisted Decision-Making (Capacity) Act 2015 (Commencement) Order 2023)*, S.I. No. 192/2023, 26. 4. 2023. Irish Statute Book. Dostupno na: https://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/act/64/enacted/en/html (pristupljeno: 25.10.2025. godine).

51 Čl. 8. st. 2. – st. 8. ZOPI.

52 Čl. 10. – čl. 16. ZOPI.

53 Čl. 17. – čl. 29. ZOPI.

54 Čl. 38. – čl. 56. ZOPI.

Prvi nivo pomoći u odlučivanju omogućava osobi s invaliditetom da na osnovu ugovora o pomoći u odlučivanju *(Decision-making Assistance agreement)*[55] imenuje jednog ili više pomoćnika za pomoć u donošenju i provođenju odluka u vezi s njezinom ličnom dobrobiti, pribavljanje relevantnih informacija, objašnjenja, razmatranja opcija i olakšavanja komunikacije, čime se ostvaruje poštivanje volje i preferencija osobe. Pri tome, kod pružanja ove pomoći, pomoćnik ne smije donositi odluke u ime osobe, budući da se odluka donesena uz njegovu pomoć smatra odlukom koju je donijela osoba.[56]

Drugi nivo pomoći, koji se, također, regulira posebnim ugovorom između osobe s invaliditetom i druge osobe je zajedničko odlučivanje ili suodlučivanje (*Co-Decision-Making Agreement)*. U ovoj vrsti pomoći, isto kao kod pomoći u odlučivanju, osoba koja smatra da je njezina sposobnost dovedena u pitanje ili bi to mogla biti, imenuje drugu osobu (suodlučitelja), da zajedno donose jednu ili više odluka u vezi s ličnom dobrobiti i/ili imovinom i poslovima osobe s invaliditetom, u obimu koji je utvrđen ugovorom.[57] U ovom slučaju, suodlučitelj savjetuje osobu objašnjavajući relevantne informacije i razmatranja, pomaže joj da pribavi odgovarajuće informacije, utvrđuje njezinu volju i preferencije i pomaže joj u njihovom saopćavanju, razmatra s osobom poznate alternative i vjerojatne ishode, te zajedno s njom donosi relevantne odluke i ulaže razumne napore da se te odluke provedu. S tim u vezi, budući da ZOPI propisuje obavezu zajedničko donošenje odluka, on istovremeno u svojim odredbama sadrži i određenje ovoga pojma prema kome zajedničko donošenje odluka znači da suodlučitelj pristaje na želje osobe u pogledu relevantne odluke i da ne može odbiti potpisivanje odgovarajućeg dokumenta, osim ako je razumno predvidivo da bi njegov pristanak ili potpis doveo do ozbiljne štete za samu osobu ili neku drugu osobu.[58]

Treći nivo pomoći obuhvata sudske intervencije, donošenje naloga/odluka i imenovanje predstavnika za donošenje (*Decision-Making Representative appointed by court*). To znači da sud može donijeti jednu ili obje sljedeće odluke: a) nalog kojim donosi relevantnu odluku ili odluke u ime same osobe, ako je uvjeren da je stvar hitna i da to zahtijevaju druge opravdane okolnosti; b) nalog kojim imenuje odgovarajuću osobu/predstavnika za donošenje odluka u ime osobe s invaliditetom u vezi s njezinom ličnom dobrobiti i/ili imovinom i poslovima ili oboje. Pri odlučivanju o imenovanju predstavnika, između ostalog, sud je dužan uzeti u obzir poznatu volju i preferencije osobe, očuvanje postojećih porodičnih odnosa, odnos između osobe i predloženog predstavnika, njihovu kompatibilnost, sposobnost predstavnika da obavlja povjerene funkcije, kao i mogući sukob interesa.[59] Predstavnik u vršenju funkcije treba, koliko je to moguće, utvrditi volju i preferencije osobe u vezi s

55 „Osoba koja je navršila 18 godina i smatra da je njezina sposobnost donošenja odluka upitna ili bi uskoro mogla postati upitna, može imenovati drugu osobu koja je također navršila tu dob da joj pomaže u donošenju jedne ili više odluka koje se odnose na njezinu osobnu dobrobit ili imovinu i poslove, ili oboje“ (čl. 10. st. 1. ZOPI).

56 Čl. 14. ZOPI.

57 Čl. 17. st. 1. ZOPI.

58 Čl. 19. st. 5. ZOPI.

59 Čl. 38. ZOPI.

pitanjem koje je predmet relevantne odluke i pomoći joj u njegovom izražavanju, s tim da on donosi relevantnu odluku u ime osobe i postupa kao njezin agent u odnosu na tu odluku,[60] što znači da u navedenom slučaju osoba s invaliditetom gubi pravo na poslovnu sposobnost.

Portugal je 2018. godine reformom Građanskog zakonika (GZP),[61] pored ukidanja mogućnosti oduzimanja poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom, usvojio režim odlučivanja uz podršku, pod nazivom mjera pratnje/podrške odrasloj osobi (*acompanhamento*).[62] Navedena mjera, koja se određuje odlukom suda, nakon neposrednog saslušanja osobe i razmatranja dokaza,[63] primjenjuje se od 2019. godine. Međutim, iako je provedenom reformom nominalno naglašen pomak prema podršci i očuvanju autonomije osoba s invaliditetom, ovo zakonsko rješenje nije usklađeno s odredbama CRPD, posebno u dijelu jednakog priznanja pred zakonom i ostvarivanja poslovne sposobnosti.[64] S tim u vezi, pravo na pratnju/podršku može ostvariti odrasla osoba koja zbog zdravlja, invaliditeta ili uslijed svog ponašanja nije u mogućnosti da u potpunosti, lično i svjesno ostvari svoja prava ili ispunjava svoje obaveze,[65] tako da je cilj pratnje/podrške da se punoljetnoj osobi obezbijedi njezina dobrobit, oporavak, puno ostvarivanje prava i ispunjavanje obaveza, osim zakonskih izuzetaka ili izuzetaka određenih sudskom odlukom.“ [66] Mjeru pratnje, pored same osobe, uz njezino odobrenje, može zahtijevati njezin bračni ili vanbračni partner i bilo koji drugi nasljedno pravni srodnik, ili nezavisno od odobrenja osobe javno tužilaštvo.[67]

Pratioca/pružaoca podrške (*acompanhante*) imenuje sud,[68] koji istovremeno određuje opseg i sadržaj pravnih poslova (kategorije pravnih radnji) u kojima se pruža podrška,[69] koji isto tako može ovlastiti pratioca da u određenim radnjama zastupa osobu, npr. radnje raspolaganja nepokretnom imovinom,[70] ali i odlučiti o ograničenjima pojedinih ličnih prava osobe, npr. priznanje očinstva/materinstva,

60 Čl. 41. ZOPI.

61 Građansko zakonik Portugala (Código Civil), br. 49/2018, Diário da República (konsolidirani tekst), (maior acompanhado). Dostupno na: https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/49-2018-116043536 (pristupljeno: 25.11.2025. godine).

62 Pravna zaštita i osnaživanje osoba s umanjenom poslovnom sposobnosti (Legal Protection and Empowerment of Vulnerable Adults). Dostupno na: https://assets-us-01.kc-usercontent.com/7099fcf9-715f-0061-5726-009a48410fee/9bf60104-6130-4110-94ab-20f8724f3b1c/Portugal.pdf (pristupljeno: 13.11.2025. godine).

63 Čl. 139. st. 1. GZP.

64 *Supra note* broj 62.

65 Čl. 138. GZP.

66 Čl. 140. st. 1. GZP.

67 Čl. 141. st. 1. GZP.

68 Čl. 143. st. 1. GZP.

69 Čl. 145. st. 2. GZP.

70 Čl. 145. st. 2. tač. c) GZP.

usvojenje djeteta, određivanje prebivališta, sklapanje braka, sastavljanje testamenta itd.[71]

Ovakva ovlaštenja suda pokazuju da podrška u odlučivanju, iako formalno uspostavljena, u pojedinim slučajevima može biti povezana s restrikcijama koje sadrže elemente kontrole i ograničavanja, što je nespojivo s konceptom da osobe s invaliditetom treba osnaživati tako da one, uz podršku i poštivanje njihove volje i preferencija, same donose odluke koje se moraju poštivati. To posebno što je, prema dostupnim podacima, samo u tri analizirana suda u Portugalu, na osnovu uvida u 75 sudskih presuda, za period februar 2022. – februar 2023. godine, utvrđeno da je sud u čak 78% slučajeva donio odluke o ovlaštenju pratioca za zastupanje osobe s invaliditetom. Isto je zabilježeno i ranije, u periodu od 2019. do 2022. godine, gdje je u 82% odluka određeno zastupanje osoba od strane pratioca, a samo u 21% odluka donesene su manje restriktivne mjere.[72]

Na tragu navedenoga su i Zaključna zapažanja UN Komiteta za prava osoba s invaliditetom (2016) na početni izvještaj Portugala, u kojima se izražava duboka zabrinutost zbog velikog broja osoba kojima je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost, odnosno koje su pod starateljstvom, što ima za posljedicu oduzimanje njihovih temeljnih prava. Uz navedeno, Komitet posebno ističe rizik da će i nakon zakonodavne reforme i dalje postojati mogućnost ograničenja poslovne sposobnosti osoba s invaliditetom, čime se ne ispunjavaju standardi iz CRPD. [73]

Španjolska je 2021. godine usvojila Zakon o reformi građanskog i procesnog zakonodavstva radi podrške osobama s invaliditetom u ostvarivanju poslovne sposobnosti (ZRGPZ),[74] kojim je, pored ukidanja starateljstva, uvela i sistem odlučivanja uz podršku, zasnovan na poštivanju volje i preferencija osoba s invaliditetom. Specifičnost ovoga zakona je normiranje dostupnosti podrške, pored osoba s invaliditetom, i drugim pojedincima koji zatraže podršku, iako kod njih nije utvrđen invaliditet, npr. starije osobe. U istom kontekstu, ZRGPZ propisuje četiri osnovna oblika podrške: dobrovoljna podrška (*apoyos voluntarios*),[75] de facto podrška (*guarda de hecho*),[76] kustos (*curatela)*,[77] i sudski branitelj (*defensor judicial*).[78]

71 Čl. 147. GZP.

72 *Supra note* broj 5, str. 63.

73 Komitet Ujedinjenih nacija za prava osoba s invaliditetom, *Zaključna zapažanja o početnom izvještaju Portugala* (Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding observations on the initial report of Portugal*), CRPD/C/PRT/CO/1, 2016, paragraf 28. Dostupno na: https://direitoshumanos.mne.gov.pt/images/documentacao/concluding_observations_on_the_initial_report_of_portugal.pdf (pristupljeno 11.11.2025. godine).

74 Zakon o reformi građanskog i procesnog zakonodavstva radi podrške osobama s invaliditetom u ostvarivanju poslovne sposobnosti od 2. juna 2021. (*Ley 8/2021, de 2 de junio, por la que se reforma la legislación civil y procesal para el apoyo a las personas con discapacidad en el ejercicio de su capacidad jurídica*), Službene novine Kraljevine Španije (*Boletín Oficial del Estado*, BOE), br. 132, 2021. Dostupno na: https://www.boe.es/eli/es/l/2021/06/02/8 (pristupljeno: 05.11.2025. godine).

75 Čl. 255. ZRGPZ.

76 Čl. 263. – čl. 267. ZRGPZ.

77 Čl. 268. – čl. 294. ZRGPZ.

78 Čl. 295. – čl. 298. ZRGPZ.

Ključna karakteristika dobrovoljne podrške je da sama osoba s invaliditetom određuje pomagača i vrstu podrške, što je neophodno ozvaničiti odgovarajućim javnim aktom.

De facto mehanizam podrške podrazumijeva da druga osoba osobi s invaliditetom pruža odgovarajuću podršku, uz obavezno ovlaštenje suda u slučajevima kada zastupa, ili kada djeluje u ime osobe, s tim da osoba s invaliditetom u bilo koje vrijeme može donijeti odluku o prestanku podrške ili je zamijeniti nekim drugim oblikom odlučivanja uz podršku.[79]

Treći oblik podrške je zakonska mogućnost da sud osobi s invaliditetom, u situacijama kada ne postoji druga dovoljna mjera podrške,[80] imenuje kustosa (ili više njih) koga predlaže sama osoba,[81] a imenuje sud. Dužnost kustosa je pružiti osobi s invaliditetom podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti u točno određenim radnjama i prema njezinim potrebama.[82] Međutim, kustos u iznimnim slučajevima, na osnovu sudskog ovlaštenja, pojedine odluke donosi u ime osobe,[83] što pokazuje da ZRGZP normira mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, odnosno zamjensko odlučivanje, ali isključivo kao iznimku. Uz navedeno, isti zakon decidno propisuje da kustos, kao pružatelj podrške, uz poštivanje volje, želja i preferencija osobe, osigurava da osoba može razviti vlastiti proces donošenja odluka, nastoji poticati sposobnosti osobe za donošenje odluka, kao i njezinu samostalnost, kako bi u budućnosti mogla ostvarivati poslovnu sposobnost, uz što je moguće manju podršku.[84]

Četvrti oblik podrške gdje u samom postupku sud saslušava osobu s invaliditetom, je imenovanj sudskog branitelja (*defensor judicial*). On se imenuje posebno za situacije kada: kustos određeni period nije u mogućnosti obavljati svoju obavezu; aktuelnog kustosa je potrebno zamijeniti do imenovanja novog kustosa; postoje okolnosti zbog kojih kustos nije u mogućnosti pomagati u ostvarivanju poslovne sposobnosti, ili kada postoji sukob interesa između kustosa i osobe s invaliditetom.[85] Sudski branitelj je dužan, jednako kao i kustos, poznavati i poštovati volju, želje i preferencije osobe kojoj pruža podršku,[86] s tim da sve navedene mjere moraju biti individualizirane, proporcionalne i usmjerene na osnaživanje samostalnosti osoba s invaliditetom.

---

79 De Salas Murillo S., *Novi sistem podrške za ostvarivanje pravne sposobnosti prema španskom Zakonu 8/2021 od 2. juna: opći pregled, pitanja i izazovi* (*El nuevo sistema de apoyos para el ejercicio de la capacidad jurídica en la Ley española 8/2021, de 2 de junio: panorámica general, interrogantes y retos*), Actualidad Jurídica Iberoamericana, br. 17, 2022, str. 16 – 47, str. 22. Dostupno na: https://revista-aji.com/wp-content/uploads/2022/09/01.-Sofia-de-Salas-pp.-16-47.pdf (pristup 11.10.2025. godine).

80 Čl. 269. st. 1. ZRGPZ.

81 Čl. 273. ZRGZP.

82 Čl. 269. st. 2. ZRGZP.

83 Čl. 269. st. 3. ZRGZP.

84 Čl. 282. ZRGZP.

85 Čl. 295. ZRGZP.

86 Čl. 297. ZRGZP.

Specifičnost primjene odlučivanja uz podršku u Španjolskoj može se vidjeti na primjeru Katalonije, koja je još 2010. godine pokrenula reformu za uspostavu ovog mehanizma, gdje osobe s invaliditetom od 2011. godine mogu same tražiti i usmjeravati primjenu podrške za ona područja života koja odaberu, s tim da podršku može pružiti pojedinac ili organizacija. Uz navedeno, u Kataloniji su uvedene usluge asistencije kao osnovni mehanizam podrške, koji zamjenjuje potpuno i djelomično starateljstvo (kuratorstvo). Financiranje ovih usluga je u nadležnosti vlade, dok civilne organizacije imaju ključnu ulogu u pružanju podrške osobama s invaliditetom. Među njima je najpoznatija Support-Girona koja, slično švedskom modelu „ličnog ombudsmana“, pruža individualnu i opću podršku osobama s psihosocijalnim, intelektualnim, kognitivnim ili starosno uvjetovanim invaliditetom, s ciljem očuvanja njihove autonomije i dostojanstva putem pravne i socijalne pomoći. Asistenti/pomoćnici podliježu godišnjoj javnoj kontroli i sudskom nadzoru, što znači da sud u odgovarajućim slučajevima povjerava pravnu asistenciju (npr. starateljstvo, kustos, pravna zaštita, de facto staratelj). Od 3. septembra 2021. godine Support Girona djeluje u skladu s reformiranim zakonodavstvom na nacionalnom i katalonskom nivou, pri čemu je asistencija prepoznata kao osnovni i centralni mehanizam podrške koji zamjenjuje i ukida starateljstvo, produžava roditeljska prava, ali i kustosku zaštitu. Ovakav pristup u potpunosti je usklađen s principima CRPD, s tim da Vlada Katalonije trenutno radi na daljoj sveobuhvatnoj reformi Građanskog zakonika u cilju potpune harmonizacije svih oblika podrške s međunarodnim standardima. [87]

Analizom stanja u oblasti primjene mehanizama podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti u državama članicama EU koje su u svom nacionalnom zakonodavstvu, pored nominalnog ukidanje oduzimanja poslovne sposobnosti, propisale mogućnost primjene odlučivanja uz podršku (v. tabelu broj 1), pokazuje da svaka od njih, u manjoj ili većoj mjeri, uz potpomognuto odlučivanje, primjenjuje i neki od oblika zamjenskog odlučivanja. Time je uspostavljen paralelni sistem, zamjensko odlučivanje i odlučivanje uz podršku koji je u suprotnosti s zahtjevom u čl. 12. CRPD, pri čemu se u navedenim državama sistem podrške u ostvarivanju poslovne sposobnost ne primjenjuje u dovoljnoj mjeri, iako mehanizmi pomoći, koji su neravnomjerno razvijeni, postoje. Razlog ovakvog stanja, pored potrebe za izdvajanjem enormnih financijskih sredstava, jednim dijelom, možda treba tražiti i u težini samog oblika invaliditeta kod pojedinih osoba, za koje je primjena podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti, na način kako se to zahtijeva u odredbama CRPD, gotovo nemoguća, odnosno veoma teško ostvariva.

87 *European Network of National Human Rights Institutions* – ENNHRI i Mental Health Europe (MHE), *Implementacija odlučivanja uz podršku: razvoj širom Evrope i uloga nacionalnih institucija za ljudska prava* (*Implementing Supported Decision-Making: Developments across Europe and the role of NHRIs*). Dostupno na: https://supportgirona.cat/en/serveis/suport-juridic-i-social (pristupljeno: 05.12.2025. godine).

3. Anticipirano odlučivanje: oblik podrške i mogućnost izražavanja volje i preferencija osoba s invaliditetom

Anticipirano odlučivanje je još uvijek relativno novo i kompleksno pravno područje koje obuhvata institute anticipiranih naredbi i trajnih punomoći, čija se primjena, sukladno principima sadržanim u Preporuci CM/Rec(2009)11 o principima u vezi s anticipiranim naredbama i punomoćima za slučaj nesposobnosti (Preporuka (2009)11),[88] zasniva na samoopredjeljenju svih poslovno sposobnih osoba u donošenju privatnih odluka o sopstvenom životu i budućnosti. U ovom kontekstu, sama Preporuka (2009)11, koja se u svojoj Preambuli poziva na više ranije usvojenih međunarodnih dokumenata,[89] čije su odredbe poslužile za koncipiranje i utvrđivanje njezinog sadržaja od 17 principa, fokusirana je na samoopredjeljenje, princip neophodan za poštivanje ljudskih prava i ljudskog dostojanstva, posebno osoba s invaliditetom, kao jedne od najvulnerabilnijih društvenih skupina. S tim u vezi, anticipirano odlučivanje za ove osobe u slučaju pojave buduće nesposobnosti predstavlja alternativu starateljstvu, odnosno zamjenskom odlučivanju koje se primjenjuje na osnovu sudske ili neke druge javne intervencije. Drugim riječima, primjenom anticipiranog odlučivanja svim osobama s invaliditetom pruža se mogućnost da imenuju određenu osobu koja će im u slučaju buduće nesposobnosti pružiti odgovarajuću podršku. One na taj način izražavaju svoju volju i preferencije, koje treba ispoštovati, ukoliko ne budu u mogućnosti da ih same saopće. Stoga je anticipirano odlučivanje važan oblik podrške, posebno za osobe starije životne dobi[90] kod kojih se mogu pojaviti različiti oblici duševnih smetnji, npr. psihoza ili demencija, tako da treća strana, uključujući porodicu, prijatelje i medicinsko osoblje, može razumjeti volju i preferencije osobe i ne donositi odluke u njezino ime.[91]

Na tragu navedenoga, države potpisnice u svom nacionalnom zakonodavstvu trebaju omogućiti da sve osobe s invaliditetom ravnopravno s drugima imaju pravo planiranja unaprijed, uz razvijanje različitih mehanizama za njegovo ostvarenje. Ti mehanizmi trebaju biti prilagođeni različitim sklonostima, a sve

88 Preporuka Komiteta ministara Vijeća Europe CM/Rec(2009)11 o principima u vezi s anticipiranim naredbama i punomoćima za slučaj nesposobnosti (*Recommendation CM/Rec(2009)11 on Principles Concerning Continuing Powers of Attorney and Advance Directives for Incapacity*), zajedno s Memorandumom objašnjenja (*Explanatory Memorandum*), 2009. Dostupno na: https://rm.coe.int/168070965f (pristupljeno: 25.11.2025. godine).

89 U Preambuli Preporuke (2009)11 navedeni su sljedeći međunarodni dokumenti: Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5, 1950), Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (Oviedo Konvencije, ETS br. 164, 1997), Preporuka Rec(2006) 5 Odbora Ministara državama članicama o Vijeću Akcionog plana Europe za promoviranje prava i punog učešća osoba s invaliditetom u društvu: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006-2015; Haška konvencije o međunarodnoj zaštiti odraslih (2000), UN Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (2006) i Preporuka broj R(99)4 Komiteta ministara Vijeća Europe državama članicama o principima koji se tiču pravne zaštite punoljetnih osoba s umanjenim sposobnostima.

90 V. šire *supra note* broj 2.

91 *Supra note* broj 12, str. 48.

opcije nediskriminatorne, uz obezbjeđenje odgovarajuće podrške za svaku osobu pojedinačno, ukoliko formalno pravno želi obaviti proces planiranja za slučaj buduće nesposobnosti.[92] Ovo posebno što je i sama svrha anticipiranog odlučivanja omogućiti svim punoljetnim osobama, uključujući i osobe s invaliditetom, da dok su poslovno sposobne na jednostavan i siguran način unaprijed izraze svoju volju, odnosno anticipirano odluče o svom životu, zdravlju, financijama i zaštiti za slučaj buduće nesposobnosti ili nemogućnosti odlučivanja. Pri tome, za razliku od anticipiranih naredbi,[93] koje obuhvataju dva oblika samoopredjeljenja: naredbe (unaprijed date pismene upute) za slučaj nesposobnosti, koje imaju obavezujući učinak, i želje davaoca kojima se treba posvetiti posebna pažnja, trajne punomoći[94] moraju biti sastavljene u pisanoj formi. U njima davatelj imenuje odgovarajućeg zastupnika, odnosno osobu koja je ovlaštena djelovati u ime davatelja u slučaju njegove nesposobnosti s opredjeljenjem davatelja da li ovlaštenje stupa na snagu odmah ili će stupiti na snagu u slučaju pojave nesposobnosti davatelja.[95]

Uz navedeno, oba oblika anticipiranog odlučivanja (trajne punomoći i anticipirane naredbe) mogu se opozvati u bilo koje vrijeme pod uvjetom da je njihov davalac poslovno sposoban,[96] s tim da države ugovornice u svom nacionalnom zakonodavstvu propisuju, odnosno osiguravaju način i valjanost opoziva, npr. kako se utvrđuje da je davatelj poslovno sposoban za donošenje takve odluke.

Važnost anticipiranog odlučivanja prepoznata je u većini država članica EU, pri čemu je dio dostupnih istraživanja usmjeren na sagledavanje mogućnosti i obuhvatnosti njegove primjene kod osoba s invaliditetom ravnopravno s drugima.

Tabela broj 2: Pregled država članica EU u odnosu na zakonom utvrđenu mogućnost primjene anticipiranog odlučivanja

Države		
Postoji zakonska mogućnost :	Ne postoji zakonska mogućnost :	Ostalo :
1. Austrija	1. Republika Bugarska	1. Kraljevina Nizozemska
2. Kraljevina Belgija	2. Republika Cipar	2. Republika Poljska
3. Republika Hrvatska	3. Republika Estonija	
4. Češka	4. Republika Grčka	
5. Kraljevina Danska	5. Republika Italija	
6. Finska	6. Republika Letonija	

92 V. paragraf 15. Općeg komentara broj 1.

93 „Anticipirane naredbe su upute ili želje sposobne odrasle osobe u vezi s pitanjima koja se mogu pojaviti u slučaju njegove ili njezine nesposobnosti” (Princip 2. tač. 3. Preporuke (2009)11).

94 „Trajna punomoć je pisani dokument koji daje poslovno sposobna osoba (davatelj (*granter*) zastupniku (*attorney*), odnosno osobi ovlaštenoj da djeluje u slučaju njezine nesposobnosti sa svrhom da ovlaštenje ostane na snazi ili stupi na snagu u slučaju nesposobnosti davatelja“ (princip 2. tač. 1. Preporuke (2009)11).

95 Princip 2. tač. 1. 2. i 3. Preporuke (2009)11.

96 Principi 6. i 7. Preporuke (2009)11.

7. Republika Francuska	7. Veliko Vojvodstvo Luksemburg	
8. Njemačka	8. Republika Slovačka	
9. Republika Madžarska	9. Republika Slovenija	
10. Irska		
11. Republika Litva		
12. Republika Malta		
13. Portugal		
14. Rumunjska		
15. Španjolska		
16. Švedska		

Izvor : Adriaenssens, L. i dr, *Studija o prekograničnoj pravnoj zaštiti ranjivih odraslih osoba u EU – završni izvještaj* (*Study on the Cross-Border Legal Protection of Vulnerable Adults in the EU – Final Report*), Europska komisija / Ured za publikacije Europske unije, Luksemburg, 2022, str. 68 – 70. Dostupno na: https://doi.org/10.2838/952193 (pristupljeno 13.11.2025. godine).

Prezentirani podaci pokazuju da 16 država članica EU, među kojima su i sve članice koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, kao i većina onih koje su uvele odlučivanje uz podršku (v. tabele brojevi 1 i 2), u svom nacionalnom zakonodavstvu propisuje mogućnost primjene anticipiranog odlučivanja. Pri tome, u nekim od ovih država koncept primjene trajnih punomoći uveden je prije usvajanja Preporuke (2009)11, budući da su brojni ranije usvojeni međunarodni dokumenti, u manjoj ili većoj mjeri, sadržavali odredbe iz ove oblasti. Među tim državama su: Španija (2003), Austrija (2006), Republika Francuska (2008), Finska (2007), Kraljevina Danska (2005) itd.[97]

Danas se kao zajednička karakteristika u primjeni anticipiranog odlučivanja svih 16 država članica EU, koje su navedene u tabeli broj 2, može izdvojiti to da se u većini njih, usporedo s inoviranjem odgovarajućeg zakonodavstva, kontinuirano povećava broj osoba s invaliditetom koje koriste ovaj pravni institut. Pri tome, pored trajnih punomoći, sve više se primjenjuju i anticipirane naredbe (prethodne upute), čija je mogućnost primjene normirana u zakonodavstvu o trajnim punomoćima ili zakonodavstvu iz oblasti zdravstva. U ovom kontekstu, jedna od karakteristika anticipiranih naredbi je da one mogu biti pravno obavezujuće, ali i predstavljati želje davaoca kojima se treba posvetiti posebna pažnja, tako da u odgovarajućem zakonodavstvu treba propisati oba navedena oblika. Ovo posebno što se većina anticipiranih naredbi, za koje se često koristi termin „oporuka za života“, odnosi na zdravstvena pitanja, npr. spašavanje života i održavanje ili produžetak liječenja, kao i na izbor staratelja u slučaju buduće nesposobnosti, tako da su države članice EU u svom nacionalnom zakonodavstvu u većini propisale mogućnost primjene anticipiranih naredbi s obavezujućim učincima. Primjer za navedeno je Njemačka, prema čijem zakonodavstvu su anticipirane naredbe kao pisani dokument, između

97 V. šire paragraf 23. – paragraf 30. Memoranduma uz Preporuku (2009)11.

ostalog, obavezujuće i u oblasti zaštite mentalnog zdravlja. Time je data mogućnost da ove osobe mogu imenovati drugu osobu/zastupnika, čija je uloga da zdravstvenom radniku (praktičaru) saopći i zastupa njezinu volju. Isto zakonodavstvo normira i da se za osobu koja nije unaprijed dala izjavu volje, odnosno sačinila anticipiranu naredbu, na osnovu konkretnih dokaza, kao što su ranije usmene izjave, mora utvrditi njen pretpostavljeni stav/volja i preferencije u vezi s liječenjem.[98] Ovakvo zakonsko normiranje bitno je utjecalo na veću primjenu anticipiranog odlučivanja, odnosno razvijanje modela unaprijed date izjave volje protiv bilo kakvog oblika prisile u psihijatriji, koji se naziva PatVerfü (unaprijed data izjava volje pacijenta o odbijanju (ili prihvaćanju) određenih medicinskih zahvata, uključujući psihijatrijske intervencije), za osobe koje koriste usluge mentalnog zdravlja.[99]

Slično Njemačkoj i neke od ostalih 15 država članica EU koje u svom zakonodavstvu propisuju mogućnost primjene anticipiranih naredbi ovaj institut utvrđuju kao obavezujući, ali i kao mogućnost izjave volje. Zajedničko za sve njih, gledajući u cjelini, je da je primjena anticipiranog odlučivanja relativno nezadovoljavajuća, između ostalog, zbog nedovoljne informiranosti i birokratskih prepreka. Jedna od ovih država je i Republika Hrvatska (Hrvatska), u čijem zakonodavstvu pravno područje anticipiranog odlučivanja obuhvata oba oblika: anticipirane naredbe i trajne punomoći (obavezujuće izjave). Njima se unaprijed osigurava da imenovani zastupnik/opunomoćenik može djelovati umjesto davatelja u slučaju njegove buduće nesposobnosti, s tim da se područje djelovanja odvija u skladu s odredbama odgovarajućeg zakonodavstva u oblasti zdravlja, medicinskih intervencija, upravljanja imovinom, određivanja staratelja i njegovog zamjenika, te određivanja osobe pomagača. Tako je u Obiteljskom zakonu RH (OZ RH),[100] pored mogućnosti davanja anticipiranih naredbi od strane roditelja u slučaju njegove/njihove smrti u kojima se određuje staratelj djetetu,[101] u dijelu koji se odnosi na starateljstvo nad punoljetnim osobama, normirana mogućnost da svaka punoljetna osoba anticipiranom naredbom u slučaju buduće nesposobnosti, odnosno oduzimanja poslovne sposobnosti odredi osobu ili više njih za koju/e misli da će se u slučaju potrebe na najbolji način brinuti o njezinim pravima i interesima. Drugim riječima, ukoliko je osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost prije njezinog oduzimanja, u obliku bilježničke izjave, odredila jednu ili više osoba koje su pristale da budu staratelji, centar za socijalni rad će tu osobu/osobe imenovati za staratelja/e ako

98 Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization), *Pravna sposobnost i pravo na odlučivanje: WHO QualityRights osnovna obuka: mentalno zdravlje i socijalne službe – vodič za kurs* (Legal capacity and the right to decide: WHO QualityRights core training: mental health and social services: course guide), Ženeva: Svjetska zdravstvena organizacija, 2019, str. 22. Dostupno na: https://iris.who.int/handle/10665/329539, pristup 11.11.2025. godine.

99 Čl. 1827. BGB.

Prema ovom članu, svaka osoba sposobna za rasuđivanje može unaprijed dati obavezujuću izjavu volje o odbijanju (ili prihvatanju) određenih medicinskih zahvata, uključujući psihijatrijske intervencije.

100 Obiteljski zakon Hrvatske, „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23 i 156/23.

101 V. čl. 116. st. 5. OZ RH.

ispunjava/ju zakonom propisane uvjete.[102] Isto se odnosi i na anticipirane naredbe u vezi s određenjem posebnog staratelja u slučaju vođenja sudskog postupka za oduzimanje poslovne sposobnosti prema određenoj osobi.[103]

Pored OZ RH, anticipirano odlučivanje u Hrvatskoj normirano je i u zakonodavstvu iz oblasti zdravstvene zaštite pacijenta, kao i u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama. S tim u vezi, Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (ZZODS),[104] koji u svojim odredbama normira obavezujuće izjave (trajne punomoći), određuje da svaka osoba može ovlastiti samo jednu osobu, koja na to pristane, da kao osoba od povjerenja umjesto nje, nakon što se ispune zakonske pretpostavke, dadne ili uskrati pristanak na određene medicinske postupke. Ova izjava primjenjuje se samo ako davatelj nije više sposobna dati pristanak za medicinske postupke koji su njome određeni.[105] Svrha obavezujućih izjava je da se osobi zbog privremene nesposobnosti uslijed bolesti ili duševnih smetnji nužno ne oduzima poslovna sposobnost i da ne bude stavljena pod starateljstvo samo radi potrebe liječenja. [106]

Ključna karakteristika anticipiranog odlučivanja u Hrvastskoj je da se ovaj institut, iako ima široko postavljene zakonske mogućnosti primjene, u praksi realizira u neočekivano malom broju,[107] što nije slučaj s većinom ostalih članica EU koje u svom zakonodavstvu normiraju mogućnost anticipiranog odlučivanja (v. tab. br. 2), posebno onim s višedecenijskim iskustvom u primjeni ovog koncepta.

Podatak prezentiran u tabeli broj 2 da devet država članica EU, odnosno jedna trećina od ukupno njih 27 mogućnost primjene anticipiranog odlučivanja nije propisala u svom nacionalnom zakonodavstvu, između ostalog, potvrđuje ranije izneseno stajalište da je to relativno novo i kompleksno pravno područje koje se postepeno razvija i sve više zaživljava. S tim u vezi, u skupu ovih država članica određeni izuzetak je Republika Slovenija (Slovenija) u čijem je Porodičnom zakonu[108] propisana mogućnost primjene anticipiranog odlučivanja samo u dijelu ostvarivanja roditeljskog staranja prema djetetu u slučaju smrti ili trajne nesposobnosti njegovih bioloških roditelja.[109] Uz navedeno, Zakon o pravima pacijenta Republike Slovenije

102 Čl. 247. st. 5. OZ RH.

103 V. čl. 236. st. 6. OZ RH.

104 Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama Hrvatske, „Narodne novine Republike Hrvatske“ br. 76/14.

105 V. čl. 68. st. 1. ZZODS.

106 Nikolić, V, Hoblaj, H, Grbac, M, *Anticipirano odlučivanje građana u Republici Hrvatskoj*, Javni bilježnik, vol. 25, br. 48, Zagreb, 2021, str. 29-61, str. 42. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/file/396495, pristup: 11.12.2025. godine.

107 V. ibid str. 50 – 53.

108 Porodični zakon Slovenije (*Družinski zakonik*), „Službeni list Republike Slovenije”, br. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C i 200/20 – ZOOMTVI.

109 INform, pretok znanja (Informiran.si), *Izdržavanje djeteta nakon smrti roditelja: kako roditelj određuje ko će se brinuti o djetetu u slučaju njegove smrti (Preživljanje otroka po smrti starša: kako starš določi, kdo bo skrbel za otroka v primeru njegove smrti?)*. Dostupno na: https://www.informiran.si/portal.aspx?showmenu=1&content=prezivljanje-otroka-po-smrti&showrightframe=1 (pristupljeno 17.12.2025. godine).

(ZPP RS),[110] propisuje pravo pacijenata da mogu unaprijed izraziti svoju volju za slučaj da neće kasnije biti sposobni za odlučivanje o sebi.[111] Tako pacijent koji je sposoban za odlučivanje može odrediti zdravstvenog pomoćnika koji će umjesto njega odlučivati o njegovoj zdravstvenoj zaštiti i drugim pravima i to samo za vrijeme trajanja nesposobnosti.[112]

Preostale dvije države članice EU, Kraljevina Nizozemska (Nizozemska) i Republika Poljska (Poljska), koje su u tabeli broj 2 navedene kao „ostale“, specifične su zbog sljedećeg: Nizozemska, u svom nacionalnom zakonodavstvu omogućava primjenu anticipiranih naredbi za sve, ali ne priznaje trajne punomoći za osobe u posebnim situacijama, koje uključuju gubitak poslovne sposobnosti i vulnerabilne odrasle osobe.

Nacionalno zakonodavstvo Poljske normira mogućnost korištenja „opće (privatne) punomoći“, koju, pored ostalih, mogu koristiti i osobe s invaliditetom, iako nije posebno namijenjeno za njihovu zaštitu.[113]

Zajedničko za ove dvije države članice EU je da su prilikom ratificiranja CRPD izjavile rezervu u vezi s čl. 12. ovog međunarodnog ugovora. Tako je Nizozemska u svojoj izjavi navela da će čl. 12. CRPD tumačiti kao ograničenje zamjenskih rješenja za donošenje odluka u onim slučajevima u kojima su takve mjere neophodne kao posljednje sredstvo podložno zaštitnim mjerama.[114] Poljska je, pored rezerve na čl. 12. izjavila rezervu i na čl. 23. st. 1. tač. a) i čl. 25. tač. a) CRPD. U ovoj izjavi Poljska navodi će čl. 12. CRPD tumačiti na način koji dopušta oduzimanje ili ograničenje poslovne sposobnosti u okolnostima i na način utvrđen domaćim pravom, kao mjeru iz čl. 12. st. 4., kada osoba koja ima intelektualne teškoće, duševnu bolest ili drugi duševni poremećaj nije u stanju kontrolirati svoje ponašanje. [115]

Prezentirano stanje u oblasti anticipiranog odlučivanja u državama članicama EU pokazuje da jedna trećina ovih država u svom nacionalnom zakonodavstvu ne propisuje mogućnost njegove primjene, pri čemu preostale dvije trećine članica, od kojih neke imaju višedecenijsko iskustvo, gledano u cjelini imaju različite često nedovoljno razvijene mehanizme primjene ovoga instituta. Među njima su i dalje članice koje osobe s invaliditetom na neki način nastoje isključiti iz ovoga koncepta,

110 Zakon o pravima pacijenta Slovenije (*Zakon o pacientovih pravicah*), „Službeni list Republike Slovenije“ br. 15/08, 55/17 i 177/20.

111 Žnidaršič Skubic, V., *Civilno medicinsko pravo s posebnim osvrtom na pitanja koja se odnose na završetak života* (*Civilno medicinsko pravo s poudarkom na vprašanjih, ki zadevajo zaključek ži*vljenja), u: *Razmišljanja o pitanjima na kraju života. Zbornik referata i rasprava* (*Razmišljanja o vprašanjih ob iztekanju življenja. Zbornik referatov in razprav*), br. 1/2018, Državni svet Republike Slovenije, Ljubljana, 2018, str. 29 – 42, str. 32. Dostupno na: https://www.ds -rs.si/sites/default/files/dokumenti/ds_zbornik_razmisljanja_notranjost_www-ok.pdf (pristupljeno 05.12.2025. godine).

112 Čl. 32. st. 1. ZPP RS.

113 *Supra note* broj 5, str. 59.

114 Ujedinjene nacije (United Nations). (2025). *Zbirka ugovora: Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*. Dostupno na: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4 (Pristupljeno: 06.10.2025. godine).

115 Ibid.

odnosno uskratiti im pravo na ovaj oblik podrške, a time i na mogućnost poštivanja njihove volje i preferencija.

S druge strane, budući da je anticipirano odlučivanje relativno novo i kompleksno pravno područje, gotovo podjednako kao i obaveznost primjene odredaba člana 12. CRPD, posebno prava na podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti, njegova realizacija u praksi, naročito kod osoba s invaliditetom, predstavlja određeni izazov i zahtijeva dodatne napore i angažman društva. Ovo tim prije što se radi o vrlo osjetljivoj društvenoj skupini, s obzirom da za pojedine osobe s invaliditetom, prvenstveno one s najtežim oblicima intelektualnih teškoća, anticipirano odlučivanje nije uvijek najbolje rješenje, budući da njegova primjena, slično starateljstvu, može dovesti do različitih oblika zloupotreba od strane ovlaštenih osoba.

4. Zaključna razmatranja

Pravo na poslovnu sposobnost, koja je urođeno svojstvo svih ljudi, i princip jednakost pred zakonom, koji je temeljni za ostvarivanje svih drugih prava i sloboda, u odredbama CRPD, posebno u čl. 12. pretočeni su u jasan zahtjev, odnosno obavezu država potpisnica da paradigmu zamjenskog odlučivanja zamijene onom koja se zasniva na odlučivanju uz podršku, uz poštivanje volje i preferencija svih osoba s invaliditetom. Nasuprot tome, zamjensko odlučivanje (u različitim formama starateljstva), koje je i dalje prisutno u svim državama članicama EU, zasnovano je na principu „najbolji interes“ osoba s invaliditetom, koji u praksi može zamjenjivati, potiskivati ili derogirati stvarnu volju osobe, što u većini dovodi do rizika institucionaliziranog paternalizma i diskriminacije. Sve to, uz činjenicu da se u okviru EU već duži vremenski period odvijaju procesi reforme i usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s odredbama CRPD, iniciralo je potrebu da u ovom radu, na osnovu usporedno pravne analize zakonodavstva, posebno šest država članica EU koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, sagleda postojeće stanje u oblasti podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti. S tim u vezi, provedena analiza pokazala je da se sam proces reforme u okviru država članica EU odvija neujednačeno, parcijalno i često normativno ambivalentno. Naime, pored država članica koje su osobama s invaliditetom nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, većina drugih članica je u svom nacionalnom zakonodavstvu uvela mogućnost primjene podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti, iako sve one i dalje zadržavaju barem jedan „rezidualni“ oblik zamjenskog odlučivanja, bilo kroz institut zastupanja, sudski nametnutu zaštitnu mjeru ili mogućnost da se u „iznimnim“ slučajevima odluka donese u ime i mimo volje osobe. Stoga je ovakvo stanje u suštinskom smislu moguće nazvati paralelnim režimom odlučivanja uz podršku koji postoji „uz“ zamjensko odlučivanje, a ne „umjesto“ zamjenskog odlučivanja, što je u suprotnosti s odredbama čl. 12. CRPD i Općim komentarom istog člana, koji je usvojio UN Komiteta za prava osoba s invaliditetom.

Uz navedeno, provedena analiza pokazala je da formalna izmjena ili usvajanje novog zakonodavstva sama po sebi ne znači stvarnu promjenu u praksi, budući da

je zamjensko odlučivanje i dalje prevladavajuće. S tim u vezi, u svim analiziranim državama članicama EU, kao moguće prepreke većoj primjeni odlučivanja uz podršku izdvajaju se: neprecizno određenje pojma i oblika podrške, nedovoljno razvijeni ili nedostupni servisi podrške, nedostatak obuke profesionalaca i institucija, ali i tendencija da se „podrška“ koristi kao termin koji legitimira nastavak zamjenskog odlučivanja. Stoga je u ovom radu posebno istaknuto da se izazov ne nalazi samo u nominalnom ukidanju oduzimanja poslovne sposobnosti nego i u izgradnji sistema u kojem će se omogućiti da se podržavajuće odluke donose na osnovu punog poštivanja volje i preferencija osoba s invaliditetom, uz uspostavu učinkovitih mehanizama zaštitne protiv zloupotrebe, sukoba interesa i nedopuštenog utjecaja. Na istom tragu, analiza pojedinačnih praksi i rješenja u državama članicama EU pokazala je različite nivoe primjene odlučivanja uz podršku, sukladno zahtjevima CRPD. Tako, npr. Švedska, koja u svom zakonodavstvu propisuje mogućnost ograničenja poslovne sposobnosti, odnosno primjene djelomičnog starateljstva, zapravo, predstavlja primjer dobre prakse u ovoj oblasti. To se posebno odnosi na model podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti na nivou zajednice kroz primjenu programa „lični ombudsman“, koji je pored dobrovoljnosti i individualizacije zasnovan i na realnim životnim potrebama osoba s invaliditetom, pri čemu je održivosti podrške usko vezana za dostupnost resursa i organizacioni okvir, što pokazuje da se standard normiran u čl. 12. CRPD ne može ostvariti bez sistemske infrastrukture, a posebno odgovarajućih financijskih resursa. Ovo potvrđuju i reforme zakonodavstva provedene u državama članicama EU koje su nominalno ukinule mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti, iako svaka od njih u praksi i dalje primjenjuje neki oblik zamjenskog odlučivanja, bilo kroz institute zastupanja, ili kroz „izuzetke“ koji se u određenim situacijama pretvaraju u pravilo. Stoga je mogući zaključak da je u državama članicama poštivanje prava na podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti, onako kako to zahtijeva čl. 12. CRPD, još uvijek nedovršen projekat, iako određeni napredak postaje vidljiv, posebno kroz formalne reforme i razvoj različitih modela podrške u nekim od država članica.

Pored podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti, sukladno odredbama CRPD, u ovom radu je analizirano i stanje u oblasti primjene anticipiranog odlučivanja u državama članicama EU, budući da za mnoge osobe s invaliditetom predstavlja oblik podrške putem kojeg mogu izraziti svoju volju i preferencije, koje treba ispoštovati u slučaju pojave (buduće) nesposobnosti. To posebno što u skladu s Preporukom (2009)11, države ugovornice ovaj pravni instrument mogu primjenjivati uređujući ga na način koji „balansira“ autonomiju i zaštitu, uz jasna proceduralna pravila o formi, opozivu, evidenciji i nadzoru. U ovom kontekstu, analiza nacionalnih zakonodavstava država članica EU koje u svojim odredbama propisuju mogućnost primjene anticipiranog odlučivanja (anticipirane naredbe i trajne punomoći), pokazala je fragmentiranost, budući da je u nekim od njih primjena ovoga instituta razvijena, dok se u drugim, iako normiran, gotovo ne primjenjuje ili se primjenjuje neujednačeno, posebno zbog birokratskih prepreka i odsustva odgovarajućih mehanizama podrške, a u trećim njegova primjena nije ni zakonski regulirana.

Uz sve ovo, treba istaći i da anticipirano odlučivanje, iako oblik podrške za osobe s invaliditetom, nije i ne može biti zamjena odlučivanju uz podršku, budući da se na njega ne odnose i ne primjenjuju standardi koje zahtijeva čl. 12. CRPD.

Literatura

Knjige i članci:

1. Buchanan, J., i Uldry, M., *Pravna sposobnost: Osobni izbor i kontrola (Legal Capacity: Personal Choice and Control)*, u: *Izvještaj o ljudskim pravima broj 8 (European Human Rights Report Issue 8)*, European Disability Forum, 2024, str. 6, 49, 53, 59, 63, 87. Dostupno na: https://www.edf-feph.org/publications/human-rights-report-2024-legal-capacity/ (pristupljeno: 06.10.2025. godine).
2. De Salas Murillo, S., *Novi sistem podrške za ostvarivanje pravne sposobnosti prema španskom Zakonu 8/2021 od 2. juna: opći pregled, pitanja i izazovi (El nuevo sistema de apoyos para el ejercicio de la capacidad jurídica en la Ley española 8/2021, de 2 de junio: panorámica general, interrogantes y retos)*, *Actualidad Jurídica Iberoamericana*, br. 17, 2022, str. 16-47. Dostupno na: https://revista-aji.com/wp-content/uploads/2022/09/01.-Sofia-de-Salas-pp.-16-47.pdf (pristupljeno: 11.10.2025. godine).
3. Fridström Montoya, T., *Potpomognuto odlučivanje u švedskom pravu - da li je 'dobri čovjek' dobar ili loš u svjetlu CRPD-a? (Supported Decision-Making in Swedish Law - Is the 'Good Man' a Good or Bad Guy in Light of the CRPD?)*, Psychiatrie Verlag GmbH, Köln, 2019. Dostupno na: https://psychiatrie-verlag.de/wp-content/uploads/2019/01/919-Fridstr%C3%B6m-Montoya-English-version.pdf (pristupljeno: 23.11.2025. godine).
4. Ganner, M., i Voithofer, C., *Zaštita osoba s invaliditetom u Austriji (La protección de las personas con discapacidad en Austria)*, *Actualidad Jurídica Iberoamericana*, br. 17, 2022, str. 196-229. Dostupno na: https://revista-aji.com/wp-content/uploads/2022/09/07.-Michael-Ganner-Caroline-Voithofer-pp.-196-229.pdf (pristupljeno: 03.02.2026. godine).
5. Milas Klarić, I., *Lišenje poslovne sposobnosti i skrbništvo - od zakonodavstva i prakse danas, do potrebe za promjenama de lege ferenda u svjetlu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*, u: *Zbornik radova: Poslovna sposobnost i skrbništvo - raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse*, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, Zagreb, 2012, str. 76-82.
6. Miković, B., *Trajne punomoći i anticipirane naredbe za slučaj buduće nesposobnosti - posebna prava starijih osoba*, u: *Zbornik radova, Dvanaesti međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava*, godina XII, broj 12, Pravni fakultet, Univerzitet "Džemal Bijedić", Mostar, 2024, str. 112-130. Dostupno na: https://pf.unmo.ba/media/41yfckwl/zbornik-radova-dani-porodi%C4%8Dnog-prava.pdf (pristupljeno: 11.11.2025. godine).

7. Nikolić, V., Hoblaj, H., Grbac, M., *Anticipirano odlučivanje građana u Republici Hrvatskoj*, *Javni bilježnik*, vol. 25, br. 48, Zagreb, 2021, str. 29-61. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/file/396495 (pristupljeno: 11.12.2025. godine).
8. Távora Vítor, P., *Pravna zaštita i osnaživanje osoba s umanjenom poslovnom sposobnosti (Legal Protection and Empowerment of Vulnerable Adults)*. Dostupno na: https://assets-us-01.kc-usercontent.com/7099fcf9-715f-0061-5726-009a48410fee/9bf60104-6130-4110-94ab-20f8724f3b1c/Portugal.pdf (pristupljeno: 13.11.2025. godine).
9. Žnidaršič Skubic, V., *Civilno medicinsko pravo s posebnim osvrtom na pitanja koja se odnose na završetak života*, u: *Razmišljanja o pitanjima na kraju života. Zbornik referata i rasprava*, br. 1/2018, Državni svet Republike Slovenije, Ljubljana, 2018, str. 29-42. Dostupno na: https://www.ds-rs.si/sites/default/files/dokumenti/ds_zbornik_razmisljanja_notranjost_www-ok.pdf (pristupljeno: 05.12.2025. godine).

Publikacije:

1. Marroyo Molina, Ll. i dr., *Modeli inovativnih praksi s fokusom na mehanizme podržanog donošenja odluka (Models on innovative practices focusing on supported decision-making mechanisms)*, European Association of Service Providers for Persons with Disabilities (EASPD), Brisel, 2021. Dostupno na: https://easpd.eu/fileadmin/user_upload/Innovative_Frameworks_Report.pdf (pristupljeno: 01.11.2025. godine).
2. European Network of National Human Rights Institutions - ENNHRI i Mental Health Europe (MHE), *Implementacija odlučivanja uz podršku: razvoj širom Evrope i uloga nacionalnih institucija za ljudska prava (Implementing Supported Decision-Making: Developments across Europe and the role of NHRIs)*. Dostupno na: https://supportgirona.cat/en/serveis/suport-juridic-i-social (pristupljeno: 05.12.2025. godine).
3. Mental Disability Advocacy Center, *Pravna sposobnost u Europi: Poziv na djelovanje vladama i EU (Legal Capacity in Europe: A Call to Action to Governments and to the EU)*, 2013. Dostupno na: https://mdac.org/sites/mdac.info/files/legal_capacity_in_europe.pdf (pristupljeno: 09.09.2025. godine).
4. Savezno ministarstvo pravde Austrije, *Informativni vodič o Novom zakonu o zaštiti odraslih (The New Adult Protection Law)*, 2018. Dostupno na: https://www.bmj.gv.at/dam/jcr:e74fdd3a-19a3-4489-9918-cf2c1d0c720c/justiz_kurzbroschuere_erwschg_en_v2.pdf (pristupljeno: 03.12.2025. godine).
5. Swedish Disability Rights Federation (Funktionsrätt Sverige), *Drugi alternativni izvještaj o provedbi UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Švedskoj (Second Alternative Report on the Implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Sweden)*, Funktionsrätt Sverige, Stockholm, 2024. Dostupno na: https://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2024/01/CSO-Alternative-report-CRPD-SWE-2024-.pdf (pristupljeno: 05.12.2025. godine).
6. Svjetska zdravstvena organizacija, *Pravna sposobnost i pravo na odlučivanje: WHO QualityRights osnovna obuka: mentalno zdravlje i socijalne službe*

- *vodič za kurs*, WHO, Ženeva, 2019. Dostupno na: https://iris.who.int/handle/10665/329539 (pristupljeno: 11.11.2025. godine).
7. Ujedinjene nacije, Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Opći komentar broj 1 (2014), o članu 12: Jednako priznanje pred zakonom (General comment No. 1 (2014) Article 12: Equal recognition before the law)*, CRPD/C/GC/1, Ženeva, 2014. Dostupno na: https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/1 (pristupljeno: 05.09.2025. godine).
8. Ujedinjene nacije, Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Zaključna razmatranja o objedinenim drugim i trećim periodičnim izvještajima Republike Austrije*, (CRPD/C/AUT/CO/2-3), Ženeva, 2023. Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FAUT%2FCO%2F2-3&Lang=en (pristupljeno: 05.10.2025. godine).
9. Ujedinjene nacije, Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Zaključna razmatranja o objedinenim drugim i trećim periodičnim izvještajima Savezne Republike Njemačke*, (CRPD/C/DEU/CO/2-3), Ženeva, 2023. Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FDEU%2FCO%2F2-3&Lang=en (pristupljeno: 05.09.2025. godine).
10. Ujedinjene nacije, Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Zaključna zapažanja o objedinjenim drugom i trećem periodičnom izvještaju Švedske*, (CRPD/C/SWE/CO/2-3), Ženeva, 2024. Dostupno na: https://docs.un.org/en/CRPD/C/SWE/CO/2-3 (pristupljeno: 11.11.2025. godine).
11. Ujedinjene nacije, Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Zaključna zapažanja o početnom izvještaju Portugala*, (CRPD/C/PRT/CO/1), 2016. Dostupno na: https://direitoshumanos.mne.gov.pt/images/documentacao/concluding_observations_on_the_initial_report_of_portugal.pdf (pristupljeno: 11.11.2025. godine).
12. World Health Organization, *Supported decision-making and advance planning: WHO QualityRights Specialized training: Course guide*, World Health Organization, Geneva, 2019. Dostupno na: https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/b6ddf825-2f20-4994-9cf8-f5d34227380b/content (pristupljeno: 11.10.2025. godine).

Pravni izvori:

1. Austrija, “Drugi zakon o zaštiti odraslih” (2. Erwachsenenschutz-Gesetz - 2. ErwSchG), Bundesgesetzblatt (BGBl.) I Nr. 59/2017, 25. 4. 2017. Dostupno na: https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/I/2017/59 (pristupljeno: 13.12.2025. godine).
2. Češka Republika, *Građanski zakonik (Act No. 89/2012 Coll., Civil Code)*, 2012. Dostupno na: https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/122919 (pristupljeno: 15.09.2025. godine).
3. *Građanski zakonik Portugala (Código Civil)*, Zakon br. 49/2018, Diário da República (konsolidirani tekst). Dostupno na: https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/49-2018-116043536 (pristupljeno: 25.11.2025. godine).

4. *Irski Zakon o odlučivanju uz podršku (Assisted Decision-Making (Capacity) Act 2015)*, No. 64 of 2015, 30. 12. 2015; Uredba o stupanju na snagu S.I. No. 192/2023, 26. 4. 2023. Dostupno na: https://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/act/64/enacted/en/html (pristupljeno: 25.10.2025. godine).
5. *Njemački građanski zakonik (Bürgerliches Gesetzbuch - BGB)*, donesen 1896. godine, primjenjuje se od 01.01.1900. godine.
6. Obiteljski zakon Hrvatske, „Narodne novine Republike Hrvatske”, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23 i 156/23.
7. *Porodični zakon Slovenije (Družinski zakonik)*, „Službeni list Republike Slovenije”, br. 15/17, 21/18 - ZNOrg, 22/19, 67/19 - ZMatR-C i 200/20 - ZOOMTVI.
8. *Preporuka Komiteta ministara Vijeća Europe CM/Rec(2009)11 o principima u vezi s anticipiranim naredbama i punomoćima za slučaj nesposobnosti*, zajedno s Memorandumom objašnjenja, 2009. Dostupno na: https://rm.coe.int/168070965f (pristupljeno: 25.11.2025. godine).
9. Švedski Porodični zakon (*Föräldrabalken)*, *Svensk författningssamling* (SFS 1949:381), izmjene: SFS 1988:1251 (stupile na snagu 1. januar 1989). Dostupno na: https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1949:381 (pristupljeno: 22.11.2025. godine).
10. *Zakon o pravima pacijenta Slovenije (Zakon o pacientovih pravicah)*, „Službeni list Republike Slovenije”, br. 15/08, 55/17 i 177/20.
11. *Zakon o reformi građanskog i procesnog zakonodavstva radi podrške osobama s invaliditetom u ostvarivanju poslovne sposobnosti od 2. juna 2021. (Ley 8/2021)*, Boletín Oficial del Estado (BOE), br. 132, 2021. Dostupno na: https://www.boe.es/eli/es/l/2021/06/02/8 (pristupljeno: 05.11.2025. godine).
12. *Zakon o reformi prava starateljstva i brige (Gesetz zur Reform des Vormundschafts- und Betreuungsrechts, BGBl. IS. 882/2021)*, stupio na snagu 01.01.2023. Dostupno na: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//*%5b@attr_id=%27bgbl121s0882.pdf%27%5d#/switch/tocPane (pristupljeno: 05.10.2025. godine).
13. *Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama Hrvatske*, „Narodne novine Republike Hrvatske”, br. 76/14.

Internet izvori:

1. INform, pretok znanja (Informiran.si), *Izdržavanje djeteta nakon smrti roditelja: kako roditelj određuje ko će se brinuti o djetetu u slučaju njegove smrti*. Dostupno na: https://www.informiran.si/portal.aspx?showmenu=1&content=prezivljanje-otroka-po-smrti&showrightframe=1 (pristupljeno: 17.12.2025. godine).
2. Odlöw, T., *Odgovor na upitnik za izvještaje po državama - Švedska (Reply to questionnaire for the country reports - Sweden)*, 4th World Congress on Adult Guardianship. Dostupno na: https://www.international-guardianship.com/pdf/GBC/GBC_Sweden.pdf (pristupljeno: 23.11.2025. godine).
3. Public Defender of Rights (Czech Ombudsman), *Czech Ombudsman's Advisory Body: Thousands of people with disabilities lack legal capacity despite this being a violation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*,

2023. Dostupno na: https://www.ochrance.cz/en/aktualne/czech_ombudsman_s_advisory_body_thousands_of_people_with_disabilities_lack_legal_capacity_despite_this_being_a_violation_of_the_un_convention_on_the_rights_of_persons_with_disabilities/ (pristupljeno: 15.09.2025. godine).

4. Ujedinjene nacije, *Zbirka ugovora: Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*. Dostupno na: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4 (pristupljeno: 06.10.2025. godine).

Borjana Miković, LL.D., Associate Professor
Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo

THE RIGHT OF PERSONS WITH DISABILITIES TO SUPPORT IN EXERCISING LEGAL CAPACITY IN EUROPEAN UNION MEMBER STATES

Summary: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, in its provisions, most notably Article 12, explicitly establishes the obligation of all State Parties to take appropriate measures to ensure the necessary support for the exercise of legal capacity by all persons with disabilities. Such support is grounded in the principles of respect for the autonomy, will and preferences of persons with disabilities, thereby creating the conditions for this social group to retain essential control over their own lives, while also requiring States to guarantee their right to equal recognition before the law. By contrast, substituted decision-making, that is, guardianship, which is almost invariably preceded by the fully or partially deprivation of legal capacity, allows another person (a guardian) to make all or specific decisions on behalf of a person with a disability, without any obligation to respect that person's will, wishes and preferences.

The coexistence of these two systems across European Union Member States — the majority of which have retained some form of substituted decision-making, with only six having nominally abolished the possibility of depriving persons of legal capacity, despite all of them, including the European Union itself, having ratified the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities — is the principal reason why this paper analyses the overall state of affairs in the area of the right to supported decision-making. Accordingly, the central aim of the paper is to examine and determine the extent to which, and in which EU Member States, the right of persons with disabilities to support in decision-making, together with the right to equal recognition before the law, is being applied in practice. This is of particular significance given that supported decision-making constitutes one of the fundamental requirements of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and an obligation incumbent upon all States that have ratified this international treaty.

Keywords: UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, persons with disabilities, EU Member States, legal capacity, support in exercising legal capacity, substituted decision-making.

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.181
UDK 342.76:349.2-057.87
Izvorni naučni rad

Dr. sc. Ramajana Demirović, vanredna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Dr. sc. Maja Čolaković, redovna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

PRAVNA ZAŠTITA DJECE U PROFESIONALNOM SPORTU

Sažetak: Sport ima važnu ulogu u tjelesnom, psihološkom i socijalnom razvoju djece. Kroz sportske aktivnosti djeca razvijaju motoričke sposobnosti, usvajaju zdrave životne navike, uče vrijednosti poput timskog rada, discipline, odgovornosti i poštovanja pravila, te jačaju samopouzdanje i socijalne vještine. Kada sportska aktivnost preraste u takmičarski odnosno profesionalni sport, djeca i mladi postaju izloženi specifičnim rizicima koji ponekad nadilaze uobičajene razvojne izazove. Pritisak postizanja rezultata, rani početak specijalizacije, intenzivni treninzi, komercijalizacija sporta te ekonomski interesi klubova, saveza i trećih osoba mogu dovesti do ugrožavanja prava djece, njihova zdravlja, obrazovanja i razvoja. Stoga pravna regulativa ima ključnu ulogu u uspostavljanju ravnoteže između poticanja sportskog razvoja djece i zaštite njihovih temeljnih prava. Ova regulativa nema za cilj ograničavanje sportskih ambicija djece, već stvaranje sigurnog, pravednog i razvojno primjerenog okvira koji omogućava djeci da ostvaruju sportski potencijal bez ugrožavanja njihovog dostojanstva, zdravlja i budućnosti. Stoga se u radu analiziraju pravni mehanizmi zaštite djece u profesionalnom sportu, te identificiraju izazovi i mogućnosti unapređenja, s posebnim osvrtom na bosanskohercegovačko pravo.

Ključne riječi: najbolji interes djeteta, dječji rad, ekonomska eksploatacija, minimalna dob.

1. Uvod

Sport je oduvijek bio predmet pažnje i interesovanja zbog svoje višestruke dobrobiti za ljudski organizam i društvo u cjelini. Još od antike, tjelesne aktivnosti su se smatrale ključnim za očuvanje zdravlja, jačanje tijela i uma, te oblikovanje karaktera. Dobrobiti sporta nadilaze fizičko zdravlje, jer uključuju i razvoj socijalnih vještina, emocionalne otpornosti i osjećaja zajedništva. Za djecu tjelesne aktivnosti imaju poseban značaj, budući da doprinose njihovom cjelovitom razvoju – tjelesnom, psihološkom i socijalnom. Kroz sportske aktivnosti ona razvijaju motoričke sposobnosti, usvajaju zdrave životne navike, uče vrijednosti poput timskog rada,

discipline, odgovornosti i poštovanja pravila, te jačaju samopouzdanje i socijalne vještine.

U savremenom društvu obilježenom pasivnim načinom života i intenzivnom izloženošću digitalnim sadržajima, sport se nameće kao jedan od ključnih faktora očuvanja zdravlja i cjelokupne dobrobiti djece i mladih. Benefiti bavljenja sportom su višestruki i uglavnom se ne dovode u pitanje sve do trenutka kada to prerasta u profesionalni sport, koji sa sobom nosi veće izazove i različite rizike. Kada sportska aktivnost preraste u takmičarski odnosno profesionalni sport, djeca i mladi postaju izloženi specifičnim rizicima koji nadilaze uobičajene razvojne izazove. Pritisak rezultata, rani početak specijalizacije, intenzivni treninzi, komercijalizacija sporta te ekonomski interesi klubova, saveza i trećih subjekata mogu dovesti do ugrožavanja prava djece, njihova zdravlja, obrazovanja i razvoja. U takvom kontekstu djeca se često nalaze u neravnopravnom položaju u odnosu na odrasle učesnike sportskog sistema, što zahtijeva poseban stepen pravne zaštite. Stoga pravna regulativa ima ključnu ulogu u uspostavljanju ravnoteže između poticanja sportskog razvoja djece i zaštite njihovih temeljnih prava.

Nacionalni i međunarodni pravni izvori, uključujući konvencije o pravima djeteta, porodično zakonodavstvo, sportsko zakonodavstvo i posebne propise o radu i obrazovanju maloljetnika, nastoje osigurati da učestvovanje djece u profesionalnom sportu bude u skladu s načelom najboljeg interesa djeteta. Pravni je izazov osigurati da sve odluke vezane uz treniranje, takmičenje, transfere i ugovorne odnose maloljetnih sportista primarno služe njihovom cjelokupnom razvoju, a ne isključivo sportskom uspjehu ili finansijskoj dobiti trećih osoba. Zato je od izuzetne važnosti uspostavljanje koherentnog i efikasnog sistema pravnih mehanizama zaštite koji obu hvataju preventivne, interventne odnosno represivne i kontrolne mjere. Svrha takve regulative nije ograničavanje sportskih ambicija djeteta, već kreiranje sigurnog, pravednog i razvojno primjerenog okvira koji omogućava djeci da ostvaruju sportski potencijal bez ugrožavanja njihovog dostojanstva, zdravlja i sigurnosti.

U tom cilju je potrebno sistematično predstaviti i analitički evaluirati postojeći normativni okvir zaštite na međunarodnom, odnosno evropskom i nacionalnom nivou, kako bi se utvrdio stepen njihove međusobne (ne)usklađenosti, kao i identificirali normativni nedostaci, pravne praznine i ograničenja u primjeni. Provedena analiza omogućit će formulisanje prijedloga usmjerenih na otklanjanje uočenih nedostataka, kao i jasno definisanje pravaca daljeg unapređenja i sveobuhvatne harmonizacije predmetnog pravnog okvira.

2. Pojam profesionalnog sporta i rizici kojima su izložena djeca

Pojmovno odrediti sport općenito, a posebno profesionalni sport, nije jednostavan zadatak, kako to na prvi pogled može djelovati. Ključni problem definisanja proizlazi iz raznovrsnosti, brojnosti i kompleksnosti sportskih aktivnosti i s njima povezanih djelatnosti.[1] U etimološkom smislu, termin *sport* potiče iz francuskog

1 Vuković, Z., Ugovori o angažovanju sportskih stručnjaka *(doktorska disertacija), Pravni fakultet*

jezika, od glagola *desport* (*desporter, deporter*) koja označava *aktivnost u kojoj se uživa, kojom se neko zabavlja*.[2] Sport je od nekada rekreativne i društvene aktivnosti prerastao u jednu zasebnu privrednu granu, budući da savremeni sport u velikoj mjeri karateriše profesionalizacija i komercijalizacija.[3] Veliki finansijski interesi, sponzorstva, medijska prava i transferi sportista doprinose rastu popularnosti sporta, ali istovremeno stvaraju rizike od zloupotreba, nejednakosti i narušavanja sportskog integriteta. Zbog toga se javlja potreba za jasnim pravnim regulisanjem društvenih odnosa neposredno ili posredno povezanih sa sportom, kako na međunarodnom/evropskom tako i na nacionalnom nivou.[4]

U tom smislu definiciju sporta uglavnom nalazimo u nacionalnom propisima o sportu, ali i različitim nadnacionalnim (međunarodnim i evropskim) pravnim izvorima. Pravni dokumenti koji uređuju sport na međunarodnom i evropskom nivou su: Olimpijska povelja (2026.), Međunarodna povelja o tjelesnom odgoju i sportu (UNESCO, 1978.), Preporuka br. R (92) 13 Komiteta ministara državama članicama o Evropskoj sportskoj povelji (poznatija kao Evropska povelja o sportu iz 1992., revidirana 2001.), Konvencija Vijeća Evrope o integriranom pristupu sigurnosti, zaštiti i uslugama na nogometnim utakmicama i drugim sportskim priredbama (CETS-218., 2017.), Svjetski antidopinški kodeks,7 Etički kodeks (2013.), Bijela knjiga o sportu Evropske komisije (2007.), Deklaracija o sportu (uz Ugovor iz Amsterdama 1997. i Ugovor iz Nice 2000.) te Lisabonski ugovor (2009.). Njime je sport po prvi put dobio mjesto u primarnom pravu Evropske unije, jer je tu eksplicitno priznata socijalna i kulturna funkcija sporta.[5]

Budući da detaljna analiza svih navedenih izvora uveliko prelazi okvire ovog rada, ovdje ćemo se zadržati na definiciji sporta sadržanoj u članu 2. Evropske povelje o sportu, najzastupljenijoj u naučnoj literatruri, koji normira da „Sport predstavljaju svi oblici fizičke aktivnosti koji, kroz neorganizovano ili organizovano učešće, imaju za cilj izražavanje ili poboljšavanje fizičke spremnosti i mentalnog blagostanja, stvaranje društvenih odnosa ili postizanje rezultata na takmičenjima svih nivoa.”

Pristup nacionalnih zakonodavaca određenju pojma sporta je različit. Pojedini nacionalni propisi sadrže definicije vrlo sličnu gore navedenoj (npr. Srbija, Crna Gora, Makedonija), dok s druge strane imamo primjere nacionalnih propisa koji

Univrziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2019, str. 15. (dostupna na: https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/20760/Doctoral_thesis_12615.pdf?sequence=1&isAllowed=y*, 15. 1. 2026.).*

2 Andonović, S., *Pravo na sport kao ljudsko pravo*, Strani pravni život, br. 3/2017, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2017, str. 132.

3 Sport je posljednjih godina postao globalni biznis do te mjere da učestvuje s oko 3% u ukupnim svjetskim transakcijama. Na primjer, sport u 28 zemalja Evropske unije učestvuje s gotovo 4% u ukupnom bruto domaćem proizvodu (BDP). Procjenjuje se da ta vrijednost iznosi više od 29 milijardi eura. Prema: Shafagh Malekzade S., Manuchehr Tavassoli N., *A Legal Approach to the Interaction between Sports and Human Rights,* Mediterranean Journal of Social Sciences, Vol 7 No 3, MCSER Publishing, Roma, 2016, str. 196.

4 Ibid., str. 14.

5 Zlatović, D., *Pravni okvir za strategijske dokumente razvoja sporta i sportske rekreacije u Republici Hrvatskoj*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. XXIX., Mostar, 2021, str. 93.

ne definišu pojam sporta nego opisuju šta sport obuhvata ili koje ciljeve ima (npr. Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija).

Uvidom u važeće propise o sportu u Bosni i Hercegovini moguće je zaključiti da postoje međusobno različita rješenja. Tako Zakon o sportu Bosne i Hercegovine normira da sport obuhvata sportske aktivnosti i igre organizovane radi postizanja sportskih dostignuća, sportske aktivnosti i igre s ciljem unapređenja zdravlja ili rekreacije i organizovani školski i univerzitetski sport[6].

Zakon o sportu Republike Srpske propisuje da sportsku djelatnost predstavlja svaki oblik fizičke i mentalne aktivnosti koji doprinosi unapređenju i poboljšanju psihofizičkog razvoja učesnika u sportu i postizanju što boljih rezultata na sportskim takmičenjima.[7]

U Federaciji Bosne i Hercegovine još uvijek nije donesen Zakon o sportu. Nacrt Zakona o sportu Federacije BiH normira da sport obuhvata: sportske aktivnosti i igre organizovane radi postizanja sportskih dostignuća koja se ostvaruju prema utvrđenim pravilima (sportska takmičenja i sportske priredbe), sportske aktivnosti i igre koje se organizuju s ciljem unapređenja zdravlja ili rekreacije (sportska rekreacija, sport za sve), sportske aktivnosti organizovane za lica s invaliditetom te organizirani školski i univerzitetski sport.[8] Iz spomenutih odredaba jasno je da je pojam sporta kompleksan pojam koji se sastoji od brojnih i raznovrsnih komponenti kao što su: fizička, psihološka, socijalna, ekonomska, edukativna i druge.[9] Može se reći da je riječ o širokim definicijama sporta koje obuhvataju i rekreativni i takmičarski sport. U pravnoj literaturi se naglašava da rekreativni sport ili tzv. „sport za sve“ više ima obilježja igre, a približava se pojmu sporta ako se u određenoj mjeri uključi element „takmičenja“ s drugima ili samim sobom (pomjeranje sopstvenih mogućnosti).[10]

Uprkos poteškoćama u usvajanju univerzalne definicije sporta, izvjesno je da se dijeli na amaterski, obrazovni i profesionalni, s tim da ponekad te granice nisu sasvim jasne i oštre.[11] Ipak, čini se da postoji konsenzus o nekim glavnim obilježjima profesionalnog sporta: kompetitivnost i jasno strukturirana aktivnost koja ima finansijski cilj.[12] Dakle, riječ je o aktivnosti koja se, za razliku od amaterskog sporta, ne praktikuje isključivo radi zadovoljstva njenih aktera (rekreacije, zdravlja i slično), nego uključuje i materijalni element odnosno ostvarivanje zarade.[13] Uz navedeno,

6 Član 2. Zakona o sportu Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, br. 27/08, 102/09 i 66/16 (u nastavku: ZoSBiH).

7 Član 3, stav 1. Zakona o sportu Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske, br. 79/2020“ (u nastavku: ZoSRS).

8 Član 3. Nacrta Zakona o sportu Federacije BiH od 24. 1. 2024. (dostupan na: https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2024/NACRT%20ZAKONA_o_%20sportu.pdf, 29. 1. 2026.).

9 Andonović, S., op. cit., str. 134.

10 Vuković, Z., op. cit., str. 18.

11 Marelić, M., *Stav prema profesionalnom sportu,* Hrvatsko športskomedicinski vjesnik, Vol 30, br. 2., Hrvatski olimpijski odbor, Zagreb, 2015, str. 107.

12 Ibid., str. 108.

13 Slično: Bajramović, I. *et al*., *Konceptualni okvir savremenog sporta*, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2023, str. 39-40.; Božović R*., Amaterizam i profesionalizam*

profesionalni sport podrazumijeva postizanje vrhunskih takmičarskih performansi i regionalnu, odnosno međunarodnu prepoznatljivost.

Učešće djece u profesionalnom sportu obilježeno je nizom specifičnih karakteristika koje je moguće sagledati kroz prizmu razvojnih, zdravstvenih, obrazovnih i etičkih aspekata. Svaki od navedenih aspekata ima prednosti i nedostatke. Benefiti bavljenja sportom u svakom u navedenih segmenata su nesporni. Djeca kroz sport jačaju svoje psiho-fizičko zdravlje, usvajaju zdrave životne navike od ranog uzrasta, samopouzdanje, disciplinu, uče se odgovornosti, timskom radu, uvažavanju autoriteta, druže s vršnjacima, razvijaju otpornost na stres, osjećaj pripadnosti, komunikacijske vještine, i slično. S druge strane, negativna strana angažmana djece u profesionalnom sportu ogleda se, između ostalog, u tome da može dovesti do fizičke preopterećenosti (tzv. pretreniranosti), povećane opasnosti od ozbiljnih povreda, nepovoljnog emocionalnog razvoja djeteta uslijed pretjerane izloženosti očekivanjima, pritisku i stresu koji nisu primjereni djetetovoj dobi, zanemarivanja obrazovanja i slobodnog vremena ili vremena provedenog s porodicom i prijateljima, te realna mogućnost instrumentalizacije, odnosno iskorištavanja djece u svrhu sportskih i ekonomskih interesa klubova i drugih učesnika sportskog sistema.[14] Stoga, ako odrasli pravilno ne vode i usmjeravaju djecu u njihovoj sportskoj aktivnosti, sport može odvesti u zlostavljanje i iskorištavanje.[15]

Rizike kojima su izložena djeca u profesionalnom sportu i od kojih je djecu potrebno štititi slikovito približava autor *Paolo David*[16]*,* postavljajući naučnoj, stručnoj i općoj javnosti sljedeća pitanja: „Da li su črtiri sata svakodnevnog treninga za petogodišnje dijete zaista korisna? Koliko stresa jedno dijete može podnijeti? Da li bi mladi adolescent trebao biti razmjenjivan između timova za hiljade dolara? Da li je dobro za petnaestogodišnjeg plivača da je okrenuo rame 1,5 miliona puta? Da li je normalno da šesnaestogodišnja gimnastičarka, koja trenira sedam sati dnevno, bude visoka samo 130 cm i teška manje od 30 kilograma? Da li je to prava podrška kada roditelji nagovaraju svoje dijete – dvanaestogodišnjeg boksera, da nokautira protivnika, što je medicinski ekvivalent kratkotrajne kome? Drugim riječima, da li se stvarnost takmičarskog sporta uvijek vodi najboljim interesom djece? Ili pojedini uskogrudi i pretjerano ambiciozni odrasli dovode dječja ljudska prava u pitanje kroz takmičarski sport?“[17]

Zbog svega navedenog neophodno je imati u vidu da angažman djece u profesionalnom sportu zahtijeva pažljivo balansiranje između sportskog razvoja i njihove zaštite uz jasno definisane etičke smjernice, stručni nadzor i prioritetno

u sportu, Sociološka luča, II/2, Filozofski fakultet u Nilšiću, Nikšić, 2008, str. 42.

14 Opširnije o negativnim fektima vrhunskog sporta na djecu vidjeti: Farstad, S., *Protecting Children's Rights in Sport: The Use of Minimum Age,* https://www.nottingham.ac.uk/hrlc/documents/publications/hrlcommentary2007/childrensrightsinsport.pdf, 1. 2. 2026.

15 David, P.*, Children's Rights and Sports*, International Journal of Children's Rights, vol. 7, no. 1, 1999, str. 54.

16 Paulo David je bivši Sekretar Komiteta UN-a za prava djeteta i ekspert sa bogatim iskustvom u oblasti promocije i zaštite dječijih prava.

17 Ibid.

uvažavanje najboljeg interesa djeteta. U tom smislu je značajno identifikovati pravni okvir koji na nacionalnom i nadnacionalnom nivou predstavlja osnov za zaštitu prava djece, njihova zdravlja, obrazovanja i razvoja.

3. Pravni okvir zaštite djece u profesionalnom sportu

Pravni okvir zaštite dječijih prava u oblasti sporta oblikovan je dvjema grupama pravnih izvora: općim pravnim propisima kojima se osigurava zaštita djece kao posebne društvene grupe i internim normativnim aktima sportskih organizacija. U tom kontekstu, u pravnoj se doktrini opravdano problematizira pitanje njihove međusobne usklađenosti, odnosno stepena u kojem navedeni normativni sistemi djeluju komplementarno u ostvarivanju efikasne zaštite dječjih prava.[18]

U nastavku rada su sistematično predstavljeni i kritički analizirani ključni međunarodni, evropski, bosanskohercegovački i autonomni akti sportskih oragnizacija koji neposredno ili posredno doprinose, odnosno imaju potencijal dodatno unaprijediti zaštitu djece od rizika povezanih s njihovim učestvovanjem u profesionalnim sportskim aktivnostima.

3.1. Međunarodni pravni okvir: Konvencija UN o pravima djeteta

Budući da okosnicu pravnog okvira zaštite dječjih prava predstavlja Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta[19] (u nastavku: Konvencija, KPD), analizu je potrebno početi od njenih ključnih odredaba. Iako ne uređuje pitanje zaštite djece u sportu na eksplicitan način, niz je odredaba Konvencije koje se mogu posredno dovesti u vezu sa zaštitom djece sportista.[20] Uz vodeće principe “nediskriminacije” (član 2) i “najboljeg interesa djeteta” (član 3), tu se misli na sljedeća prava: pravo na opstanak i razvoj (član 6), pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zloupotrebe (članovi 19 i 34), pravo na obrazovanje (član 28), pravo na igru i slobodno vrijeme (član 31), pravo na zaštitu od svih oblika ekonomskog iskorištavanja (član 32), pravo na privatnost i porodični život (član 16), pravo djeteta na formiranje i izražavanje mišljenja u pitanjima koja ga se tiču u skladu s uzrastom i zrelošću.[21]

18 Tako Winkler, između ostalog, navodi: „Promatra li se problem iz perspektive prava djece, a ne sportskog prava, postavlja se pitanje ostvaruje li se zaštita djece isključivo putem općih pravnih izvora uspostavljenih radi zaštite maloljetnika ili i putem unutarnjih normativnih akata sportskih organizacija koji uzimaju u obzir posebnost položaja djece sportaša. U tom se kontekstu otvara dilema postoje li dva paralelna normativna sustava između kojih se fragmentira učinkovita zaštita djece ili je moguće prepoznati jedinstven pristup utemeljen na osjetljivosti za dječja prava, koji bi trebao transverzalno prožimati sva područja društvenog djelovanja, uključujući sport?” Winkler, S., *Children and sports: the right to engage in play and recreational activities,* Sports Law, Policy & Diplomacy Journal 2, no. 1 (2024), Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2024, str. 68.

19 Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta usvojena je 20.11.1989. godine na 44. zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, a stupila je na snagu 2.6.1990.godine (dostupna na: http://www.unicef.org/bih/ba/Konvencija_o_pravima_djeteta.pdf, 15.1.2026.).

20 Winkler, S., op. cit., str. 69.; David, P., op. cit., str. 56.

21 Shinohara, T., *Child rights* and *sports law*: how *can we protect young athlete's human rights*

Na prvi pogled, mnoga od ovih prava djeluju relativno jednoznačno, pod pretpostavkom da države potpisnice raspolažu dovoljnim resursima za njihovu realizaciju. Ipak, detaljnija analiza ovih odredaba otvara niz kompleksnih i specifičnih pitanja. Tako se u kontekstu zaštite djece u sportu postavlja pitanje šta se podrazumijeva pod zaštitom od zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja u sportu. Iako je zaštita od seksualnog zlostavljanja uglavnom nesporna, ostaje otvoreno pitanje mogu li se u širem smislu zlostavljanjem smatrati i strogi režimi treninga ili izloženost kontaktnim sportovima.[22] Intenzivni treninzi, specijalni režimi ishrane, kontinuirani pritisak i postizanja visokih performansi (nerijetko povezano i sa upotrebom nedozvoljenih sredstava), mogu se dugoročno negativno reflektovati na djetetovo fizičko i psihičko zdravlje.[23] S tim u vezi se u doktrini ukazuje na opasnost narušavanja drugih djetetovih prava, poput prava na igru i rekreaciju (član 31), zbog činjenice da djeca u takmičarskim sportovima treniraju satima, uslijed čega im ne preostaje dovoljno vremena za odmor i razonodu.[24]

Slično je i s pravom na obrazovanje, koje se zbog preopterećenosti treninzima, stavlja u drugi plan. Naročito je zabrinjavajuće da roditelji i treneri smatraju da ono nije nužno, zbog čega dijete rano napušta obrazovni sistem, što dugoročno može biti štetno imajući u vidu da će vrlo mali procent djece zaista i postati vrhunski sportisti.[25] Iako postoje primjeri vrhunskih sportista koji su ostvarili uspjeh zahvaljujući sportu, a da pritom nisu okončali srednjoškolsko, pa ponekad ni osnovno obrazovanje, to ni u kojem slučaju ne smije dovesti do zanemarivanja ovog fundamentalnog prava od roditelja, trenera i sportskih saveza. Neophodno je da svi akteri uključeni u sportski razvoj djece imaju na umu da će, među hiljadama djece koja širom svijeta učestvuju u intenzivnim programima treninga, manje od 5% ostvariti vrhunski sportski uspjeh i doći do značajnih nagrada ili unosnih komercijalnih ugovora. Nasuprot tome, velika većina (približno 95%), uprkos značajnim ličnim odricanjima i uloženom trudu, neće sebi moći osigurati egzistenciju kroz sport, te će u određenom trenutku morati usmjeriti svoj profesionalni razvoj ka drugim karijernim putevima.[26]

Nadalje, u kontekstu prava djeteta na zaštitu od svih oblika ekonomske eksploatacije, odnosno svakog oblika rada koji može ometati dječje obrazovanje, ili naškoditi dječjem zdravlju ili fizičkom, mentalnom ili društvenom razvoju (član 32, stav 1), potrebno je temeljito razmotriti sličnosti koje se javljaju upravo između intenzivnih treninga tipičnih za vrhunski ili profesionalni sport i dječjeg rada.[27] U tom kontekstu valja napomenuti da dječji rad nije nužno zlostavljački

under the *UN Convention* on the *Rights* of the *Child*?, International Sports Law Review Pandektis (ISLR/Pandektis), Vol. 13: 1-2, 2020, str. 139.

22 Dowling, F., *Children's rights discourses in sport: serving the rights of children and/or upholding the values of sport*?, Sport, Education and Society, 2024, str. 3.

23 Tuttle, M., *Does Elite Sport Respect Young Athletes' Human Rights?,* LawNow, vol. 45, no. 6, 2021, str. 17-18.

24 Ibid., str. 19.

25 Farstad, S., op. cit., str. 4.

26 David, P., op. cit. (1999), str. 73.

27 Farstad, S., op. cit, str. 3.

ili eksploatatorski i da je važno razlikovati koristan[28] od nepodnošljivog odnosno štetnog rada, te prepoznati da velik dio dječjeg rada spada u sivo područje između ovih krajnosti.[29] Iako je vrlo vjerovatno da ćemo teško poistovjetiti mladog sportistu sa maloljetnikom zaposlenim u tekstilnoj industriji, koji je pritom i neadekvatno plaćen za taj rad, pojedini autori ipak postavljaju hipotetičko pitanje „...zar se ne bi moglo smatrati oblikom dječijeg rada, od kojeg bi djeca trebala biti zaštićena, slučaj kada osmogodišnje dijete trenira šest sati dnevno, šest dana u sedmici, za što može dobijati novac ili nagrade?“[30].

U cilju osiguranja zaštite djece od svih oblika ekonomske eksploatacije, Konvencijom se države ugovornice obavezuju na poduzimanje odgovarajućih zakonodavnih, upravnih, socijalnih i obrazovnih mjera, te s tim u vezi nalaže im se da, u skladu s važećim odredbama drugih međunarodnih instrumenata, odrede: minimalnu dob ili minimalne dobi za zapošljavanje; primjereno radno vrijeme i uvjete zapošljavanja, te primjerene kazne i ostale mjere kako bi se osigurala djelotvorna zaštita (član 32, stav 2). Za implementaciju ove odredbe značajni su upravo međunarodni standardi, uspostavljeni u najvećoj mjeri u različitim pravnim instrumentima donesenim u okviru Međunarodne organizacije rada[31] (u nastavku: MOR).

Jedan od ključnih principa zaštite maloljetnika je propisivanje minimalne dobi za zasnivanje radnog odnosa. Shodno Konvenciji MOR-a o najnižoj dobi za zapošljavanje[32], minimalna dob ne smije biti niža od dobi za završetak obaveznog obrazovanja, a u svakom slučaju ne smije biti niža od 15 godina (član 2, stav 3). Izuzetak je predviđen za zemlje čije su privreda i obrazovne mogućnosti nedovoljno razvijeni, a koje mogu, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika, gdje one postoje, početno utvrditi najnižu dob od 14 godina (član 2, stav 4). Niža dobna granica od 13 godina odnosno 12 godina u zemljama u

28 Učešće djece u poslovima koji ne štete njihovom zdravlju, razvoju ili obrazovanju kao što su pomaganje u domaćinstvu, porodičnom poslu ili povremeni rad tokom školskih raspusta, smatra se pozitivnim i korisnim radom, jer djeca tako stiču vještine, iskustvo i odgovornost pripremajući se za produktivnu ulogu u odraslom dobu. Više o tome: Hasanagić, E., *Najbolji interes djeteta i primjena međunarodnih standarda o zabrani dječijeg rada*, Zbornik radova Dani porodičnog prava „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, godina II, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2014, str. 234.

29 David, P., *Human Rights in Youth Sport*, Routledge, New York, 2005, str. 130.

30 Farstad, S., op. cit., str. 3.

31 Međunarodna organizacija rada (MOR) je agencija Ujedinjenih naroda osnovana na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919., usmjerena na pitanja vezana uz rad, posebno na međunarodne standarde rada i postavljanje dostojanstvenih uvjeta za sve radnike. Kroz svoju djelatnost donosi brojne konvencije i preporuke kojima nastoji poboljšati uvjete rada radnicima širom svijeta. U okviru Međunarodne organizacije rad uspostavljen je Međunarodni program za ukidanje dječjeg - IPEC (*International Programme on the Elimination of Child Labour*) s ciljem jačanja kapaciteta država u rješavanju problema i promovisanjem svjetskog pokreta u borbi protiv dječjeg rada (https://www.ilo.org/international-programme-elimination-child-labour-ipec, 15. 2. 2026.).

32 Konvencija o najnižoj dobi za zapošljavanje (Konvencija 138) iz
1973. godine (dostupna na: https://www.upfbih.ba/uimages/dokumenti/
C13820Konvencija20o20najniC5BEoj20dobi20za20zaposlenje2C201973.pdf, 20. 2. 2026.).

razvoju toleriše se za „lakši rad“ (član 7). „Opasan rad“ je zabranjen za sve osobe mlađe od 18 godina (član 3).

U ovom kontekstu je ključno pitanje da li se i pod kojim uvjetima učešće djece u sportu može okvalifikovati kao „nedozvoljeni dječji rad“ ili „lakši rad“. Ne kvalifikuje se svaki rad djeteta automatski kao „dječji rad“ koji treba eliminisati. Djeca sportisti smatraju se uključenim u rad onda kada njihovo učešće u sportu podrazumijeva „ekonomsku eksploataciju i / ili obavljanje bilo kakvog rada koji je vjerovatno opasan ili ometa obrazovanje djeteta, odnosno štetan za zdravlje ili fizički, mentalni, duhovni, moralni ili socijalni razvoj djeteta“. [33] Situacije za koje bi se moglo reći da su analogne dječjem radu su: prekomjeran broj sati intenzivnog treninga u odnosu na uzrast djeteta; pretjerano ponavljajući treninzi koji mogu uzrokovati hronične i / ili akutne povrede; trgovina djecom i njihova prodaja u sportu i putem sporta; gubitak obrazovanja i uravnoteženog fizičkog, psihološkog i socijalnog razvoja; te izloženost zastrašivanju, uznemiravanju, nasilju, zlostavljanju, zanemarivanju, eksploataciji, povredama koje se mogu izbjeći i dopingu.[34]

U funkcije potpunije zaštite djece od zabranjenog rada u sportu, u dijelu dostupne literature ističe se potreba uvođenja minimalne dobne granice za učešće u profesionalnom sportu,[35] odnosno strogih propisa koji će biti usklađeni s postojećim međunarodnim standardima[36]. Ovakve mjere sigurno bi doprinijele ostvarivanju načela najboljeg interesa djeteta.

Najbolji interes djeteta, kao krovna odredba i vodeće načelo KPD-a, zahtijeva od svih subjekata da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira na to da li ih provode javne ili privatne ustanove za socijalnu zaštitu, sudovi, upravni organi ili zakonodavna tijela, prvenstveno vode računa o najboljem interesu djeteta (član 3, stav 1). Općenito, koncept najboljeg interesa djeteta je neprecizan koncept, koji zahtijeva dalju konkretizaciju, objektivizaciju i preciziranja njegove sadržine od slučaja do slučaja, razmatranjem brojnih faktora i elemenata.[37] U svakom slučaju, riječ je o neodređenom ali odredivom pojmu čija se sadržina određuje u svakom individualnom slučaju.[38] Komitet za prava djeteta preporučuje da se prilikom

33 White Paper *Child Labour in Sport - Protecting the Rights of Child Athletes*, The Centre for Sport and Human Rights, Delivered at the 5th Global Conference on the Elimination of Child Labour (Side Event) Durban, SOUTH AFRICA, 2022, str. 6. (dostupno na: https://www.sporthumanrights.org/media/thph1xuc/white-paper-june-2022.pdf, 28. 2. 2026.).

34 Ibid., str. 9.

35 Farstad, S., op. cit., str. 8.

36 David, P., op. cit. (1999.), str. 65 – 66.

37 Ceribašić, B. (ur.), *Smjernice za utvrđivanje najboljeg interesa djeteta: vodič za profesionalce*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo, 2018, str. 15.

38 Prema pravnoj doktrini, značaj ovog koncepta upravo se ogleda u individualističkom pristupu, zbog čega nije poželjno težiti njegovoj potpunoj uniformnosti. Sa stanovišta prava djeteta takva uniformnost mogla bi imati više negativnih nego pozitivnih implikacija, odnosno bila bi u suprotnosti s ciljevima koji se želi postići primjenom standarda. Bubić, S., *Standard najbolji interes djeteta i njegova primjena u kontekstu ostvarivanja roditeljskog staranja*, Zbornik radova Drugi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Godina II, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar 2014, str. 12.

procjene najboljeg interesa djeteta trebaju uzeti u obzir sljedeći elementi: mišljenje djeteta, identitet djeteta, očuvanje porodičnog okruženja, briga, zaštita i sigurnost djeteta, njegovo zdravlje i obrazovanje, te posebno djetetova ranjivost.[39]

Najbolji interes djeteta često dolazi u sukob s takmičarskim i komercijalnim ciljevima profesionalnog sporta.[40] Pravni je izazov osigurati da sve odluke vezane uz treniranje, takmičenje, transfere i ugovorne odnose maloljetnih sportista primarno služe njihovom cjelokupnom razvoju, a ne isključivo sportskom uspjehu ili finansijskoj dobiti trećih osoba. U tom kontekstu je od izuzetne važnosti zaštiti dijete od donošenja odluka koje su u suprotnosti s njegovim najboljim interesom.[41] Sljedeće pitanje koje se nameće je: Od čijih odluka ili ko procijenjuje najbolji interes djeteta? Iz Konvencije proizlazi da su to primarno djetetovi roditelji ili staratelji, onda kada svoje roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava ostvaruju na pravilan način.[42] Prirodno je i logično da su roditelji / staratelji u najboljoj poziciji da određuju sadržaj najboljeg interesa djeteta općenito, pa tako i kada je riječ o njegovom najboljem interesu u oblasti sporta, s obzirom na to da uključivanjem djeteta u sport roditelji postaju dio djetetovog sportskog života.[43] U praksi, roditelji u najvećem broju slučajeva zaista postupaju na opisani način. Ipak, ne mogu se zanemariti situacije u kojima roditelji, svjesno ili nesvjesno, potaknuti željom za finansijskom dobiti porodice, projekcijom vlastitih neostvarenih ambicija ili drugim motivima, interes djeteta (sportiste) potiskuju u drugi plan[44], izlažući ga pritom prekomjernom pritisku i nerealnim očekivanjima, što je suprotno njegovim interesima i zdravom razvoju.[45] Stoga je od posebne važnosti osigurati ambijent u kojem će djeca imati mogućnost da griješe, mijenjaju svoje interese i postepeno razvijaju razumijevanje da vrijednost sporta ne počiva isključivo na pobjedi. Takav pristup naglašava pedagošku i razvojnu dimenziju sporta, pri čemu eventualni vrhunski sportski rezultati trebaju biti rezultat slobodne volje, interesa i motivacije samog djeteta, a ne posljedica nametnutih

39 Komitet za prava djeteta, *Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost (čl. 3., st. 1.),* CRC/C/GC/14, 2013, str. 12 – 17, par. 52 – 79.

40 Pojedini autori su ipak skeptični kada je je riječ o artikulisanju međunarodnih stanarda zaštite djece uspostavljenih Konvencijom o zaštiti prava djeteteta u oblasti sporta, naglašavajući u tom smislu da Konvencija pruža okvir za zaštitu djece u sportu, ali da su njena načela ponekad nespojiva s ciljevima takmičenja, te da ne pruža praktične smjernice za njihovu implementaciju. Posljedično, odluke u praksi često reproduciraju postojeće sociokulturne norme, uključujući i tolerisanje nasilnih praksi. Tipičan pokazatelj spomenute nespojivosti je princip nediskriminacije i takmičenja. Takmičarska aktivnost inherentno uključuje oblik diskriminacije, budući da sportska takmičenja sistemski uspoređuju kvantitativne pokazatelje izvedbe poput vremena, udaljenosti, visine i bodova, s ciljem hijerarhijskog rangiranja i izdvajanja pojedinačnih rezultata. Carr, B., *Challenges to Civilising Sport Through Child Rights,* Child Abuse Review, Institute of Sport Sciences, University of Lausanne, Lausanne, 2025, str. 6.

41 Đurđević, N., *Zaštita dece u sportu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 56, 2/2019, 2019, str. 312.

42 Winkler, S., op. cit., str. 73.

43 Đurđević. N., op. cit., str. 312.

44 Ibid.

45 Potencijalne negativne posljedice pretjeranog takmičarskog pritiska obuhvataju: psihološki stres i anksioznost, gubitak motivacije ili sagorijevanje (*burnout*), fizičko preopterećenje i povrede kao i narušavanje socijalnog i obrazovnog razvoja.

očekivanja odraslih. Roditelji pri donošenju odluka koje se odnose na dijete trebaju imati na umu da sport prvenstveno treba biti u funkciji potpunog razvoja djeteta, a ne obrnuto, da dijete bude sredstvo za ostvarivanje različitih ciljeva vezanih za sport (npr. postizanja sportskog prestiža, ostvarivanja finansijske dobiti porodice, sticanja društvenog statusa ili realizacije neostvarenih ambicija odraslih). U tom kontekstu, ključna uloga roditelja ogleda se u pružanju kontinuirane podrške djetetu, uz uvažavanje njegovih potreba, interesa i razvojnih mogućnosti, te u stvaranju okruženja koje će poticati zdrav, uravnotežen i dobrovoljan sportski razvoj.

Osim roditelja, treneri i sportski agenti imaju značajnu ulogu u zaštiti najboljeg interesa djece u sportu. Kao osobe koje neposredno učestvuju u razvoju sportskih karijera mladih sportista, treneri i sportski agenti imaju značajnu odgovornost da svoje djelovanje usklade s principom najboljeg interesa djeteta, koji podrazumijeva da dobrobit, zdravlje i cjelokupan razvoj djeteta moraju imati prednost u odnosu na takmičarske, finansijske ili druge interese.

Treneri, kao ključni akteri u svakodnevnom sportskom procesu, imaju neposredan utjecaj na fizički, psihološki i socijalni razvoj djeteta. Njihova uloga ne ogleda se samo u sportskom usavršavanju, već i u stvaranju sigurnog i podsticajnog okruženja u kojem se poštuju razvojne potrebe djece. To podrazumijeva prilagođavanje trenažnih procesa uzrastu i sposobnostima djeteta, izbjegavanje pretjeranog opterećenja i pritiska, te poticanje pozitivnih vrijednosti kao što su timski rad, poštovanje i fer-plej. Pošto mladi sportisti ponekad provode veći dio svog vremena s trenerima nego s roditeljima, treneri u smislu člana 19. KPD mogu preuzeti ulogu primarnih “zaštitnika” njihovih prava. U ovom kontekstu, djeca sportisti se oslanjaju na stručnost trenera kako bi poboljšali svoje performanse i razvili vještine. Time treneri ne samo da igraju ključnu ulogu u profesionalnom razvoju mladih sportista, već i preuzimaju odgovornost za njihovu zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja.[46]

Ipak, nisu usamljeni primjeri u kojima ugrožavanje prava djeteta potječe upravo od trenera.[47] Oni se mogu manifestovati kao klasični oblici fizičkog zlostavljanja (udaranje, stiskanje, šamaranje), ali i povredama nastalim uslijed podvrgavanja djeteta treninzima neprilagođenim njegovom uzrastu i razvoju; zatim emocionalno zlostavljanje verbalnim napadima, degradiranje djeteta sportiste, bezrazložno i nekontrolirano vikanje trenera, konstantni sarkazam, ponižavanje, omalovažavanje, podržavanje neadekvatnog ponašanja djeteta, pritisak na dijete, što proizlazi iz

46 Tuttle, M., op. cit., str. 18.

47 Osim toga, zlostavljači su nerijetko i timski ljekari. Recentni primjer je *Simone Biles*, američka olimpijska prvakinja i jedna od najboljih gimnastičarki na svijetu, koju je seksualno zlostavljao dr. *Larry Nassar*, bivši ljekar američke gimnastike. Prilikom svjedočenja pred Odborom za pravosuđe Senata, izjavila je da je do zlostavljanja došlo jer organizacije poput *USA Gymnastics* i *US Olympic and Paralympic Committee*, obje formirane od Kongresa SAD-a radi zaštite sportista, „nisu obavile svoj posao“. (opširnije na: https://www.humanium.org/en/exploitation-of-children-in-sport-a-widespread-and-unchecked-problem/, 15. 2. 2026.).

trenerove potrebe za postizanjem sportskog rezultata, a koje dijete sportista ne može zadovoljiti zbog faze svog psiho-biološkog i sportskog razvoja itd.[48]

S druge strane, sportski agenti, koji sve češće učestvuju u upravljanju sportskim karijerama mladih sportista, imaju obavezu djelovati na način koji štiti prava i interese djeteta. Njihova uloga treba biti usmjerena na osiguravanje transparentnih i pravičnih ugovornih odnosa, sprečavanje potencijalne eksploatacije, kao i pružanje savjeta koji uzimaju u obzir dugoročni razvoj i dobrobit djeteta, a ne isključivo kratkoročne finansijske ili profesionalne koristi. Međutim, u doktrini se naglašava da je osnovni cilj djelatnosti sportskih agenata upravo ostvarivanje finansijske dobiti na tržištu sportskih transfera, te da je primarno interesovanje ove profesije usmjereno ka onim takmičarskim sportovima u kojima komercijalna dimenzija posebno naglašena.[49] Stoga, sportski agenti sve više ulažu napore u rano prepoznavanje i identifikaciju talenata među mladim sportistima, uključujući i one u najranijim uzrasnim kategorijama. Posljedica toga je da maloljetni sportisti postaju posebno ranjiva grupa učesnika u sportskim aktivnostima, izložena potencijalnim rizicima eksploatacije, komercijalnog pritiska i neadekvatnog vođenja karijere.[50]

Treneri i sportski agenti, zajedno s roditeljima i sportskim organizacijama, čine važan dio zaštitne mreže koja treba osigurati da sportske aktivnosti djece budu u skladu s njihovim najboljim interesom, doprinoseći njihovom zdravom razvoju, obrazovanju i općoj dobrobiti. Međutim, i dalje ostaje pitanje kako efikasno zaštititi djecu u situacijama kada roditelji, treneri ili agenti ne djeluju u skladu s tim principom. U takvim slučajevima je važno imati koherentan sistem zaštitnih mjera i mehanizama u sportu koje obuhvataju preventivne, interventne i nadzorne aktivnosti usmjerene na osiguranje njihovog najboljeg interesa. Preventivne mjere uključuju edukaciju roditelja, trenera i agenata o pravima i razvojnim potrebama djece, uvođenje etičkih kodeksa i pravila ponašanja unutar sportskih organizacija te provjere podobnosti osoba koje dolaze u kontakt s djecom. Interventne mjere aktiviraju se u situacijama ugožavanja i obuhvataju uključivanje nadležnih institucija, provođenje disciplinskih postupaka protiv pojedinaca koji krše pravila zaštite te pravnu zaštitu i psihološku podršku djetetu. Nadzorne i evaluacijske mjere, poput redovnih inspekcija, sistema anonimnog prijavljivanja nepravilnosti i evaluacije učinkovitosti politika zaštite, omogućuju kontinuirano praćenje i prilagođavanje zaštitnih mehanizama. Integracija ovih mjera osigurava sveobuhvatan pristup zaštiti prava i dobrobiti djece, smanjuje rizik od zloupotrebe i preopterećenja te potiče njihov zdrav, siguran i poticajan razvoj u sigurnom sportskom okruženju,[51] u skladu s međunarodnim standardima.

48 Milanović, D., Čustonja, Z., Škegro, D., *Zlostavljanje djece u vrhunskom sportu - etički izazovi,* JAHR Europski časopis za bioetiku, Vol. 2, No. 3, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2011, str. 223 – 224.

49 Vuković, Z., op. cit., str. 297.

50 Ibid.

51 Važnost stvaranja sigurnog i inkluzivnog okruženja za djecu u sportu ističe i UNICEF u dokumentu pod naslovom *"Međunarodne mjere zaštite za djecu u sportu: Vodič za organizacije koje rade s djecom"* iz 2016. godine. To je sveobuhvatan vodič za organizacije koje se bave sportskim aktivnostima s djecom, koji sadrži smjernice o sigurnosti i boravku djece u sportskim sredinama, kao i mjere kojima se osigurava poštivanje dječijih prava. Dokument je dostupan na: https://www.unicef.org.uk/wp-content/

3.2. Evropski pravni okvir zaštite djece u profesionalnom sportu

U skladu s međunarodnim standardima zaštite djece, Evropska unija i Vijeće Evrope u svojim dokumentima dodatno ističu potrebu za odgovarajućom zaštitom djece u sportu. Osim u ranije pomenutim općim pravilima koja se odnose na sport[52], potreba dodatne zaštite djece i mladih predviđena je u okviru: Agende EU o pravima djeteta, Smjernica EU za promociju i zaštitu prava deteta, Strategija EU 2020 - COM (2008) 55 final, Rezolucije Vijeća Evrope o drugom Evropskom radnom planu za sport (2014-2017), te Rezoluciju Vijeća Evrope o sprečavanju seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja žena, mladih i djece u sportu (3/2000).[53] Primjetan je utjecaj KPD-a na relevantne dokumente i politike Evropske unije. Tako npr. član 3, stav 3 Ugovora o Evropskoj uniji izričito obavezuje EU da štiti „prava djeteta“. U međuvremenu, Povelja Evropske unije o temeljnim pravima[54] izričito se poziva na prava djece u čl. 24, dajući direktnu pravnu zaštitu principu najboljeg interesa djeteta, koji je, kao što je već naglašeno, temeljni princip ove Konvencije.[55]

Snažnija opredijeljenost za zaštitu prava djeteta kroz sveobuhvatan pristup vidljiva je u najnovijoj Strategiji Evropske unije o pravima djeteta[56], u kojoj se Evropska komisija obavezala osigurati da se „perspektiva prava djece uključi u sve relevantne politike, zakonodavstvo i programe finansiranja“, kao i da se na nivou Unije uspostavi „kultura kreiranja politika prilagođena djeci“.[57] Uz čl. 24, u širem kontekstu je za zaštitu maloljetnih sportista značajna i odredba čl. 32. Povelje EU-a. Njime je normirana: zabrana dječjeg rada i zaštita mladih na radu kroz propisivanje dobne granice za zasnivanje radnog odnosa, koja ne smije biti niža od najniže dobi za završetak obaveznog obrazovanja; zabrana ekonomskog iskorištavanja; ograničenje rada u opasnim zanimanjima, odnosno obaveza osiguranja radnih uvjeta usklađenih s njihovom dobi; obaveza zaštite od svakog oblika rada koji bi mogao ugroziti njihovu sigurnost, zdravlje ili njihov psihički, duhovni, moralni i društveni razvoj, kao i obrazovanje. Takvo normativno rješenje zakonodavca EU-a kritikovano je zbog davanja prednosti ekonomskim slobodama u odnosu na socijalna prava djece,

uploads/2014/10/International-Safeguards-for-Children-in-Sport-version-to-view-online.pdf, 15. 1. 2026.

52 Vidjeti *supra* str. 3.

53 Đurđević, N., op. cit., str. 308, fn. 6.

54 Povelja Evropske unije o temeljnim pravima, „Službeni list EU C 202/390“ od 7. 6. 2016. (u nastavku: Povelja EU)

55 Andre Lee Ludvigsen, J., Seamus, B.*, Towards a children's rights-based approach to EU sports policy: further room for development?,* Sport in Society, Informa UK Limited, 2025, str. 6.

56 Startegija Evropske unije o pravima djeteta, COM(2021) 142 final, Bruxelles, 24. 3. 2021., dostupna na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e769a102-8d88-11eb-b85c-01aa75ed71a1.0023.02/DOC_1&format=PDF, 20. 2. 2026.

57 Andre Lee Ludvigsen, J., Byrne S., op. cit., str. 2.

odnosno izostanak detaljnijeg uređenja ovog pitanja, poput zabrane noćnog rada, obaveznih ljekarskih pregleda i slično.[58]

S druge strane, kada je riječ o različitim inicijativama EU-a u oblasti sporta prisutan je problem marginalizacije, odnosno nedovoljne integracije prava djeteta u relevantne sportske politike.[59] Kada se "zaštita maloljetnika" posmatra u sportskom kontekstu, ona se u okviru literature definiše kao oblast koja posebnu važnost pridaje implementaciji niza strategija usmjerenih na suzbijanje zloupotreba mladih sportistam te zaštitu njihovog blagostanja i prava, između ostalog kroz unapređenje obrazovanja i procesa obuke. Međutim, uprkos takvom normativnom okviru, izostavljene su direktne reference na međunarodne instrumente (poput npr. KPD), i standarde ljudskih prava, izuzev principa slobode kretanja i zabrane diskriminacije, što su temeljna načela prava EU-a.[60]

Prije stupanja na snagu Lisabonskog ugovora 1. decembra 2009. godine, pitanje sporta zauzimalo je neodređeno i normativno nedovoljno jasno mjesto unutar pravne arhitekture Evropske unije. Takva neodređenost ogledala se u činjenici da sport nije bio eksplicitno uređen primarnim pravom Unije, odnosno nije postojao poseban ugovorni osnov koji bi sistematski regulisao ovu oblast. Ipak, uprkos izostanku direktne normativne osnove, sport je uživao određeni stepen pravne zaštite na nivou Unije, ali isključivo posredno, i to pod uvjetom da se njegova aktivnost kvalifikovala kao ekonomska djelatnost.[61] Na osnovu člana 6. i član 165. Lisabonskog ugovora, EU je stekla ograničenu nadležnost u oblasti sporta, koja se prvenstveno ogleda u podršci, koordinaciji i dopunjavanju aktivnosti država članica, bez ovlaštenja harmonizacije.[62] Prvenstvo i dalje imaju nacionalni zakonodavci i sportske organizacije, dok uloga EU-a uglavnom ostaje u domenu dopunske i poticajne intervencije državama članicama.[63]

Ipak, važno je napomenuti da je u članu 165, stav 2. Lisabonskog ugovora, kao jedan od ciljeva djelovanja Unije u području sporta, između ostalog, naglašen „razvoj evropske dimenzije sporta, promocija pravednosti i otvorenosti u sportskim takmičenjima te saradnja između tijela koja su odgovorna za sport, štiteći fizički i moralni integritet sportaša i sportašica, *posebno onih najmlađih*“[64]. *In concreto,*

58 Martinakis, S., *The prohibition of child labour and the protection of youth in the workplace through the lens of the European Social Charter and the Charter of Fundamental Rights of the European Union (dostupno na:* https://synergyblog.org/blog/the-prohibition-of-child-labor-and-the-protection-of-youth-in-the-workplace-through-the-lens-of-the-european-social-charter-and-the-charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union, 20.2.2026.).

59 Andre Lee Ludvigsen, Byrne S., op. cit, str. 7.

60 Ibid.

61 Smokvina, V., Rubeša, T., *Gospodarska sloboda kretanja profesionalnih sportaša kao radnika u Europskoj uniji s naglaskom na pravne izvore i odluku Bernard,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 64, (3), Zagreb, 2014, str. 393-423.

62 Medić, I., *Pravna zaštita maloljetnih sportaša u kontekstu prava EU,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 52, 4/2015. Split, 2015, str. 1113.

63 Ibid.

64 Bačić, A., Bačić, P., *Lisabonski ugovor i novi start europskog sportskog prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, 4/2011, Split, 2011, str. 689.

pravna zaštita maloljetnim sportistima pruža se na temelju normativno-zaštitnog okvira slobode kretanja radnika ili slobode pružanja usluga u EU, odnosno na temelju pravila radnog prava, a ne posebnih pravila vezanih uz sport. Svako unutar EU-a ima slobodu kretanju u cilju ostvarivanja određene ekonomske aktivnosti[65], te u tom smislu sloboda kretanja sportista ne može biti posmatrana izvan temeljnih principa o slobodi kretanja[66]. Svaka osoba koja na području Unije ostvaruje ekonomsku aktivnost u okviru odnosa za koju ostvaruje naknadu, smatra se "radnikom" u smislu relevantnog zakonodavstva i sudske prakse.[67] S tim u vezi, pri određivanju pravnog statusa profesionalnog sportiste ključno je razlikovati dvije vrste angažmana: kao radnika ili kao pružatelja usluga. Ako sportista ne ispunjava uvjete za slobodu kretanja radnika, prema čl. 57. Lisabonskog ugovora smatra se pružateljem usluga.[68] Ova razlika nema presudan značaj u pogledu zabrane diskriminacije, jer se ona primjenjuje i na rad i na usluge, pri čemu je osnovna razlika između tih kategorija postojanje odnosno nepostojanje ugovora o radu. Stoga, evropsko pravo razlikuje profesionalne sportiste u statusu radnika i one u individualnim sportovima koji se smatraju samozaposlenim osobama koji samostalno ili putem agenata / zastupnika ugovaraju angažmane, visine naknada i druge relevantne uvjete.[69]

U kontekstu zaštite djece na radu značajno je istaknuti Direktivu Vijeća 94/33/EZ od 29. 6. 1994. o zaštiti mladih ljudi na radu[70]. Glavni cilj Direktive 94/33/EZ je zabrana dječjeg rada uz osiguranje obveznog obrazovanja te zaštita mladih od ekonomskog iskorištavanja i svih oblika rada koji mogu ugroziti njihovu sigurnost, zdravlje i cjelokupan razvoj ili obrazovanje. Član 1. Direktive dodatno propisuje obvezu država članica da zabrane dječji rad, utvrde minimalnu dob za zapošljavanje (ne nižu od završetka obveznog školovanja i u svakom slučaju najmanje 15 godina), posebno reguliraju rad mladih od 15 do 18 godina te osiguraju radne uvjete prilagođene njihovoj dobi, uz obavezu pružanja zaštite od svih oblika iskorištavanja i štetnog rada.[71]

Pitanje slobode kretanja maloljetnika državljana trećih zemalja u evropskom pravu je uređeno fragmentarno kroz dvije ključne direktive: Direktivu Vijeća 2004/81/EZ od 29. 4. 2004. o odobrenju boravka državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili im je pružena pomoć da ilegalno imigriraju, a sarađuju

65 Čl. 45. Lisabonskog ugovora.

66 Kosovac, A., *Radno angažovanje profesionalnih sportista u državama članicama Evropske unije*, Strani pravni život br. 3/2009, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 230.

67 Riječ je o ektenzivnom tumačenju pojma „radnik“. Opširnije o tome: Bilić, A., Smokvina, V., *Ugovori između profesionalnih nogometaša i klubova – ugovori radnog ili građanskog prava?*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, br. 49, Split, 2012, str. 839-840.

68 Ibid., str. 844.

69 Medić, I., op. cit., str. 1114.

70 Direktiva Vijeća 94/33/EZ od 29. 6. 1994. o zaštiti mladih ljudi na radu „Službeni list EU L 216/12“, od 20. 8. 1994.

71 Jovanović, P., *Dječiji rad u međunarodnom i evropskom pravu*, Studia Iuridica Montenegrina, br. 2, god. III/2021, Fakultet pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica u Podgorici, Podgorica, 2025, str. 39.

s nadležnim tijelima[72] i Direktivu 2008/115/EZ od 16. 12. 2008. o zajedničkim standardima i postupanjima država članica u vezi s vraćanjem osoba trećih zemalja čiji je boravak nezakonit[73]. Oba instrumenta nagrašavaju obavezu dosljednog poštovanja KPD-a, pri čemu najbolji interes djeteta mora imati prednost, naročito u pogledu obrazovanja, socijalne integracije i zaštite maloljetnika bez pratnje.[74]

Na umanjujući značaj dosadašnjih napora na nivou Evropske unije u području pravne zaštite djece, kao ni postignuti napredak u oblasti sporta i sportske politike, iz predstavljenih pravnih instrumenata može se zaključiti da je još uvijek riječ o fragmentiranom pristupu i rješenjima ograničenog dometa. Stoga se može prihvatiti stajalište izraženo u pravnoj doktrini koje zagovara veći stepen usklađenosti sportske politike EU-a i prava djece, odnosno potrebu za koherentnijim pristupom koji bi omogućio snažnije i sistematičnije artikulisanje zahtjeva Konvencije o pravima djeteta unutar područja sportske politike Unije.[75]

3.3. Pravna zaštita djece u autonomnim aktima sportskih organizacija

Države potpisnice Konvencije o pravima djeteta, kao i drugih relevantnih međunarodnih dokumenata iz oblasti zaštite dječjih i ljudskih prava, tradicionalno kroz nacionalni pravi okvir vrše dalju konkretizaciju načela i standarda zaštite, obavezujući različite entitete odnosno institucionalne sektore, poput zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite i pravosuđa na osiguranje dječje dobrobiti i poštivanja njihovih prava. Od sportskih organizacija također se očekuje da postupaju u skladu s istim standardom dužne pažnje prema djeci.[76] Međutim, s obzirom na to da sportske organizacije zadržavaju visok stepen autonomije[77], postavlja se pitanje da li, u kojoj mjeri i na koji način je moguće inkorporirati međunarodne standarde zaštite dječjih prava u autonomne akte sportskih organizacija poput Međunarodnog olimpijskog komiteta[78] (u nastavku: MOK), i Međunarodne fudbalske federacije[79] (u nastavku: FIFA).[80] Međunarodni ugovori formalno i neposredno ne obavezuju sportske organizacije, jer one nisu stranke ugovora, već države potpisnice. Ipak, pomenuti

72 Direktiva Vijeća 2004/81/EZ od 29. 4. 2004. o odobrenju boravka državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili im je pružena pomoć da ilegalno imigriraju, a sarađuju s nadležnim tijelima, „Službeni list EU L 261“ od 6. 8. 2004.

73 Direktiva 2008/115/EZ od 16. 12. 2008. o zajedničkim standardima i postupanjima država članica u vezi s vraćanjem osoba trećih zemalja čiji je boravak nezakonit, „Službeni list EU L 348“ od 24. 12. 2008.

74 Medić, I., op. cit., str. 1115 – 1116.

75 Andre Lee Ludvigsen, J., Byrne S., op. cit., str. 9 - 12.

76 Donnelly, P., Mazzucco, M., *With Olympics approaching, it's time to recognize children as a protected class in sport, 2024,* https://theconversation.com/with-olympics-approaching-its-time-to-recognize-children-as-a-protected-class-in-sport-229268**, 20. 3. 2026.**

77 Chappelet, J., *Autonomy of sport in Europe*, Council of Europe Publishing, 2010, str. 5.

78 International Olympic Committee, https://www.olympics.com/ioc/overview, 21. 3. 2026.

79 FIFA je akronim od francuskog naziva *organizacije Fédération Internationale de Football Association.* (https://www.fifa.com/en/home, 15. 2. 2026.).

80 Shinohara, T., op. cit., str. 147.

standardi posredno utječu i na sportske organizacije. Države su dužne osigurati da sva djeca uživaju svoja prava, uključujući djecu sportiste. Praktično to znači da države mogu kroz zakonodavstvo i nadzor nametnuti obavezu sportskim organizacijama da poštuju i štite dječja prava. U svakom slučaju, države moraju uspostaviti ravnotežu između javnog interesa da se zaštite djeca i autonomnih prava sportskih organizacija, odnosno uspostaviti okvir i prakse koje će osigurati da autonomija organizacija ne ugrožava prava djece.[81]

Ljudska prava imaju posredan utjecaj na oblikovanje akata sportskih organizacija. Tako MOK kroz svoje ključne dokumente, Olimpijsku povelju[82] i Svjetski antidoping kodeks[83] i naglašava svoju obavezu zaštite zdravlja sportista i borbe protiv svih oblika diskriminacije. Poseban fokus stavlja na djecu sportiste, što je istaknuto u konsenzusnim saopćenjima o treniranju, prevenciji seksualnog uznemiravanja, određivanju uzrasta, zdravlju i razvoju mladih sportista. Uz to, MOK razvija edukativne alate za sportiste i trenere s ciljem prevencije povreda i promocije zdravog odnosa prema tijelu.[84] MOK ne propisuje minimalnu dob za učešće na Olimpijskim igrama, već prepušta međunarodnim sportskim federacijama, da se time bave unutar svog sporta.[85] Postavljanje minimalnog uzrasta za učešće u takmičenjima od ključnog je značaja za zaštitu prava djece u sportu, jer može smanjiti rizik od kršenja njihovih prava.[86] Čak i kada je minimalna dob propisana, često ne zadovoljava standarde prava djeteta, jer se pravila ne primjenjuju uvijek, nisu povezana s kriterijima ocjenjivanja i ne utiču na intenzivni trening mladih sportista prije takmičenja.[87] Iako se u pravnoj doktrini već duže vrijeme, opravdano, zagovara postavljanje striktnih dobnih granica za učešće djece u profesionalnom sportu s ciljem unapređenja njihove zaštite, nije realno očekivati da će se MOK u skorijoj budućnosti opredijeliti za implementaciju takvog rješenja.[88]

FIFA u svom Statutu[89] (član 3), jasno i nedvosmisleno izražava opću predanost poštivanju ljudskih prava. Formulacija koja obuhvata „sva međunarodno priznata

81 Ibid., str. 138.

82 Olimpijska povelja je mijenjana više puta, a posljednja verzija je stupila na snagu 3. 2. 2026. i dostupna je na: https://stillmed.olympics.com/media/Documents/International-Olympic-Committee/IOC-Publications/EN-Olympic-Charter.pdf, 25. 2. 2026.

83 Svjetski antidoping kodeks prvi put usvojen je 2003. godine, a stupio je na snagu 2004. godine. Do sada je izmijenjen četiri puta, a posljednja verzija je sstupila na snagu 1. 1. 2021, dosupan je na: https://www.ada.gov.ba/dokumenti/medjunarodni/2021/KODEKS%20BiH%20 %20lektorisano%20-%20web.pdf, 25. 2. 2025.

84 Mountjoy, M., Rhind, D J A., Tiivas, A., Leglise M., *Safeguarding the child athlete in sport: a review, a framework and recommendations for the IOC youth athlete development model,* Br J Sports Med, 2015, str. 1.

85 Farstad, S., op. cit., str. 10.

86 Ibid.

87 Ibid.

88 „Child athletes are too valuable for the Olympic system to set age limits“, opširnije na: https://www.playthegame.org/news/child-athletes-are-too-valuable-for-the-olympic-system-to-set-age-limits/, 15.2.2026.

89 FIFA STATUES 2022, dostupan na: https://digitalhub.fifa.com/m/3815fa68bd9f4ad8/original/

ljudska prava“ ukazuje na široko postavljen normativni okvir, dok dodatak o nastojanju da se ta prava i aktivno promiču sugeriše ne samo na pasivno poštivanje, već i određeni stepen proaktivne odgovornosti. Ipak, prema mišljenju izraženom u pravnoj teoriji, a zasnovanom na praćenju i analizi postupanja u praksi, uvažavanje standarda zaštite ljudskih odnosno dječjih prava je formalno prisutno, ali suštinski nedovoljno razvijeno, fragmentirano i često samo deklarativno.[90]

S tim u vezi, prava djeteta nisu sistemski integrisana niti razrađena kroz jasne i obavezujuće mehanizme, već se pojavljuju sporadično i često svedena na uska pitanja poput dječjeg rada, te je očit nesrazmjer između normativnih obećanja i stvarne primjene, posebno u kontekstu velikih takmičenja, na kojima su zabilježena ozbiljna kršenja prava djece. Uz navedeno, nedostatak konkretnih mjera prevencije, nadzora i pravnog lijeka dodatno slabi vjerodostojnost FIFA-ine posvećenosti ljudskim pravima.[91] Uprkos pomenutim kritikama, FIFA je ipak uložila značajne napore u normativno uređenje statusa i međunarodnih transfera igrača, uspostavljanje sistema usklađivanja transfera za maloljetne igrače, uspostavljanje razrađenog sistema plaćanja naknade za razvoj i treniranje mladih igrača, te detaljnu regulaciju zastupanja, odnosno djelovanja sportskih posrednika u nacionalnom ili međunarodnom transfernom sistemu.[92]

Opći zaključak je da standardi zaštite dječjih i ljudskih prava imaju značajan utjecaj na oblikovanje internih akata sportskih organizacija. Istovremeno se insistira na njihovoj efikasnijoj i dosljednijoj implementaciji u praksi, s posebnim naglaskom na potrebu uvođenja minimalne dobi za profesionalno bavljenje sportom, kako bi se unaprijedila zaštita prava i dobrobiti mladih sportista.

4. Pravna zaštita djece u profesionalnom sportu u Bosni i Hercegovini

Pravna zaštita djece involvirane u sport do sada nije bila predmet sistematskog interesovanja niti sveobuhvatne analize u naučnoj i stručnoj pravnoj literaturi u Bosni i Hercegovini. Stoga je nužnim identificirati i predstaviti ključne akte koji čine relevantni normativni okvir zaštite djece u ovoj oblasti.

U širem smislu, izvore prava nesumnjivo predstavljaju ustavne odredbe koje garantuju posebnu zaštitu djece, prava djeteta i zabranu diskriminacije. Konvencija o pravima djeteta predstavlja međunarodni ugovor sa snagom ustavnih normi u pravnom poretku Bosne i Hercegovine, uz mogućnost njene neposredne primjene u dijelu u kojem su njene odredbe dovoljno određene i podobne za direktnu primjenu.[93]

FIFA_Statutes_2022-EN.pdf, 5.2.2026.

90 Abanazir, C. *et al., Children's rights and the 2026 FIFA Men's World Cup:navigating legal divergence and sporting convergence,* SOCCER & SOCIETY, Informa UK Limited, 2026, str. 8.

91 Ibid.

92 Opširnije vidjeti u: Medić, I., op. cit., str. 1121-1131.

93 Marković, G., *Ustavnopravni osnov ostvarivanja prava djeteta u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova „Prava djeteta i ravnopravnost polova – između normativnog i stvarnog“, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 2012, str. 252.

Standardi utvrđeni Konvencijom inkorporirani su u domaći pravni sistem, te se neposredno reflektiraju na normativna rješenja u bosanskohercegovačkom pravu.

Daljnja konkretizacija međunarodnih standarda zaštite prava djeteta ostvaruje se kroz porodičnopravno zakonodavstvo[94], kojim se uređuju prava, dužnosti i odgovornosti roditelja u zaštiti ličnih i imovinskih prava djeteta. Osim toga, zaštita prava djeteta osigurava se i kroz zakone iz drugih oblasti, uključujući radno, obligaciono i krivično zakonodavstvo.

S druge strane, oblast sporta je uređena ZoSBiH, ZoSRS, Zakonom o sportu u Brčko distriktu BiH[95] (u daljem tekstu: ZoSBD), te kantonalnim zakonima o sportu u Federaciji Bosne i Hercegovine. Zakon o sportu u Federaciji BiH je trenutno u formi Nacrta. Na temelju poređenja ovih zakona uočljive su varijacije u pogledu referiranja na ljudska, odnosno dječja prava. Tako se u ZoSBIH dijete uopšte ne spominje, niti se poziva na njegovu naročito zaštitu.

ZoSRS sadrži nekoliko odredaba koje se odnose upravo na zaštitu maloljetnih sportista. Prvenstveno sadrži definiciju djeteta (čl. 21), koja je usklađena s odredbama KPD-a. Posebna zaštita djece u sportu normirana je kao jedno od osnovnih načela (čl. 4), dok je čl. 8 uspostavljena obaveza za sve učesnike sportskog sistema da se suprotstave i prijave sve vrste zloupotreba, zlostavljanja, diskriminacije i nasilja nad djecom u sportu. Kao posebno vrijedno rješenje ZoSRS-a je insistiranje na posjedovanju posebnih kvalifikacija za stručni rad sa djecom. Prema čl. 39. ZoSRS-a, stručno-vaspitni rad s djecom do 14 godina mogu obavljati samo sportski stručnjaci s odgovarajućim visokim obrazovanjem ili licencom republičkog sportskog saveza, uz obaveznu dodatnu obuku za lica koja nemaju visok nivo obrazovanja. Program obuke utvrđuju sportski savezi u saradnji sa visokoškolskim ustanovama, a lica pravosnažno osuđena za seksualna ili porodična nasilja na štetu djece ne mogu raditi s djecom. Sportske organizacije moraju provjeriti ove podatke prilikom zapošljavanja ili angažovanja lica koja dolaze u kontakt s djecom. Dodatna zaštita predviđena je i posredno kroz zabranu da odgovorna lica organizatora takmičenja ne mogu biti lica koja su pravosnažno osuđena za krivična djela protiv privrede, imovine i službene dužnosti, niti lica pravosnažno osuđena za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorišćavanja djeteta i radnje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici na štetu djece, niti lica pravosnažno osuđena za prekršaje u vezi sa sportom (čl. 139). Osim navedenih zaštitnih odredaba, precizno je normirano da maloljetnik može zaključiti *ugovor o sportskom angažmanu* samo uz saglasnost roditelja, usvojitelja ili staratelja, u pisanoj formi (čl. 25).

ZoSBD ne sadrži eksplicitne zaštitne odredbe niti se refereriše na dokumente o zaštiti dječjih prava. Nasuprot tome, precizno normira da se prava, obaveze i odgovornosti profesionalnog sportiste uređuje *ugovorom o radu* između sportiste i pravnog lica u sportu, pri čemu u slučajevima u kojima je sportista maloljetno lice

94 Porodični zakon Federacije BiH, „Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14; Porodični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, br. 17/2023, 27/24 i 20/25; Porodični zakon Brčko distrikta Bosne i Herecegovine, „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 3/07.

95 Zakon o sportu u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 14/11 i 44/22.

bez potpune poslovne sposobnosti, ugovor može punovažno da se zaključi samo uz pismenu saglasnost roditelja, usvojitelja[96] ili staratelja, uz nalaz zdravstvene ustanove kojim je prethodno utvrđena zdravstvena sposobnost tog lica (čl. 25, stav 1 i 3). Ovdje se nameće pitanje odnosa ove odredbe i odredbe čl. 20. Zakona o radu Brčko distrika BiH[97] (u daljem tekstu: ZRBD), kojim je minimalna dob za zasnivanje radnog odnosa, tj. zaključenja ugovora o radu 15 godina. ZoSPBD je *lex specialis* u odnosu na ZRBD, iz čega proizlazi da sportski ugovor o radu može zaključiti i dijete mlađe od 15 godina (uz saglasnost roditelja / staratelja), što prema mišljenju pojedinih autora djecu čini vrlo ranjivom.[98]

Za razliku od ZoSRS i ZoSBD, Nacrt Zakona o sportu FBiH se referiše, uz ostale međunarodne / evropske pravne akte, i na KPD (čl. 5). Nema posebnih prava ili zaštitnih odredaba koje se tiču posebno djece. Dalja konkretizacija na području Federacije BiH se vrši kroz odredbe kantonalnih zakona o sportu[99]. Uvidom u normativni okvir na kantonalnom nivou može se konstatovati da je u većini zakona o sportu pitanje zaštite prava djece regulisano površno i fragmentarno, bez jasnih pokazatelja da su međunarodni dokumenti o pravima djece imali značajniji uticaj na njihovo oblikovanje. Normativni pristup se u pravilu svodi na uređivanje načina angažovanja maloljetnih sportista putem ugovora o radu, na način kako je to već prethodno istaknuto pri analizi ZoSBD-a.

Izuzetak u tom pogledu predstavlja Nacrt Zakon o sportu Kantona Sarajevo, u kojem je ovo pitanje detaljnije i sistematičnije uređeno. Posebno je naglašena njegova utemeljenost na međunarodnopravnim standardima, prije svega na Konvenciji o pravima djeteta, pri čemu se kao jedno od osnovnih načela ističe potreba posebne zaštite djece u sportu. Navedena zaštita obuhvata, između ostalog, zaštitu od fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja. Također, normirana je obaveza svih učesnika u sportskom sistemu Kantona da s posebnom pažnjom djeluju u pravcu suzbijanja i prijavljivanja svih oblika zloupotrebe, zlostavljanja, diskriminacije i nasilja, naročito kada su u pitanju djeca u sportu.[100]

Na osnovu ovog limitiranog prikaza propisa iz oblasti sporta možemo zaključiti da je normativni okvir zaštite djece u sportu u Bosni i Hercegovini obilježen izraženom šarolikošću i fragmentiranošću uređenja. Iako postoje opšti standardi zaštite dječijih prava, zasnovani na ustavnim odredbama i međunarodnim instrumentima poput Konvencija o pravima djeteta, njihova konkretna razrada u oblasti sporta ostaje

96 Isticanje usvojitelja uz roditelja predstavlja nepotrebno ponavljanje, jer se usvojenjem (potpunim i nepotpunim) u svakom slučaju zasniva roditeljski odnos.

97 Zakon o radu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, ”Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 12/2025.

98 Rajić Ćalić, J., *Angažovanje dece u sportu, Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive II,* Institut za uporedno pravo, Beograd, 2022, str. 117 - 118.

99 Od ukupno 10 kantona u Federaciji BiH, osam kantona je donijelo zakon o sportu. Do sada to nije učinjeno u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, dok je u Kantonu Sarajevo usvojen Nacrt Zakona o sportu KS (vidjeti: https://skupstina.ks.gov.ba/sites/default/files/2024-08/nacrt_zakona_o_sportu.pdf, 2.4.2026.).

100 Vidjeti član 7 i 8 Nacrta Zakona o sportu Kantona Sarajevo (https://skupstina.ks.gov.ba/sites/default/files/2024-08/nacrt_zakona_o_sportu.pdf, 2.4.2026).

nedovoljno precizna i neujednačena. Različiti zakoni o sportu na entitetskom / distriktskom i kantonalnom nivou pristupaju ovom pitanju na divergentan način, od potpunog izostanka referenci na djecu, do parcijalnih i sadržajno ograničenih rješenja. Takva neusklađenost propisa, uz normativne praznine i povremene kolizije s drugim zakonima, dovodi do pravne nesigurnosti i nedovoljne efikasnosti zaštite djece kao posebno ranjive kategorije u sportu. Stoga se nameće potreba za sistematičnijim, preciznijim i harmoniziranim normativnim pristupom koji bi osigurao dosljednu i djelotvornu zaštitu djece u svim segmentima sportskog sistema.

5. Zaključak

Sport predstavlja aktivnost koja nesumnjivo doprinosi cjelovitom razvoju djeteta. Učešće djece u profesionalnom sportu obilježeno je nizom specifičnih karakteristika koje je moguće sagledati kroz prizmu razvojnih, zdravstvenih, obrazovnih i etičkih aspekata. Svaki od navedenih aspekata ima svoje prednosti i nedostatke. Djeca kroz sport jačaju svoje psiho-fizičko zdravlje, usvajaju zdrave životne navike od ranog uzrasta, samopouzdanje, disciplinu, uče se odgovornosti, timskom radu, uvažavanju autoriteta, razvijaju otpornost na stres, osjećaj pripadnosti, komunikacijske vještine, i slično. S druge strane, negativna strana angažmana djece u profesionalnom sportu ogleda se u tome da može dovesti do fizičke preopterećenosti (tzv. pretreniranosti), povećane opasnosti od ozbiljnih povreda, nepovoljnog emocionalnog razvoja djeteta uslijed pretjerane izloženosti očekivanjima, pritisku i stresu koji nisu primjereni djetetovoj dobi, zanemarivanja obrazovanja i slobodnog vremena ili vremena provedenog s porodicom i prijateljima, te realna mogućnost instrumentalizacije, odnosno iskorištavanja djece u svrhu sportskih i ekonomskih interesa klubova i drugih učesnika sportskog sistema.

Pravni okvir zaštite dječijih prava u oblasti sporta oblikovan je dvjema grupama pravnih izvora: općim pravnim propisima kojima se osigurava zaštita djece kao posebne društvene grupe i internim normativnim aktima sportskih organizacija, pri čemu standardi zaštite dječjih i ljudskih prava imaju primat i utječu na oblikovanje kako internih akata sportskih organizacija, tako i nacionalnih propisa iz oblasti sporta. Istovremeno se u savremenoj doktrini insistira na njihovoj efikasnijoj i dosljednijoj implementaciji u praksi, s posebnim naglaskom na potrebu uvođenja minimalne dobi za profesionalno bavljenje sportom, kako bi se unaprijedila zaštita prava i dobrobiti mladih sportista. Međunarodni i evropski normativni okvir pružaju jasan “vrijednosni kompas” kroz princip najboljeg interesa djeteta i zabranu ekonomske eksploatacije, zlostavljanja, zaloupotrebe i zanemarivanja. Posebnu odgovornost u tom kontekstu snose roditelji, treneri i sportski posrednici, čija uloga oscilira između zaštitničke i potencijalno štetne, ovisno o stepenu nadzora i profesionalnih standarda.

Bosanskohercegovački pravni okvir dodatno usložnjava problem zbog svoje fragmentiranosti i neujednačenosti. Postojanje različitih normativnih rješenja na entitetskim, diktriktskom i kantonalnom nivou rezultira pravnom nesigurnošću i nejednakim stepenom zaštite djece, ovisno o mjestu njihovog sportskog angažmana.

Posebno zabrinjavaju normativne praznine koje omogućavaju prerano uključivanje djece u radne odnose ili nedovoljno regulišu stručni rad s maloljetnicima. Takvo stanje zahtijeva harmonizaciju propisa i uspostavu jedinstvenih minimalnih standarda zaštite. U tom smislu, daljnji razvoj sistema mora biti usmjeren na integrisani pristup koji obuhvata preventivne, interventne i nadzorne mehanizme. To podrazumijeva usklađivanje domaćeg zakonodavstva s međunarodnim standardima, uvođenje obaveznog licenciranja i provjera stručnog kadra, te jačanje institucionalnog nadzora nad trenažnim i ugovornim praksama. Jednako je važno razviti mehanizme ranog prepoznavanja i prijavljivanja zloupotreba kako bi se osigurala stvarna, a ne samo formalna zaštita.

U konačnici, pravna i etička legitimnost profesionalnog sporta može se očuvati jedino ako dijete ostane u njegovom središtu kao autonomna i zaštićena osoba. Sport ne smije biti prostor kompromitiranja dječjih prava, već okruženje koje potiče zdrav razvoj, dostojanstvo i dugoročnu dobrobit. Samo takav pristup omogućava uspostavu održivog balansa između sportskih ambicija i zaštite integriteta djeteta.

Korištena literatura

a) Knjige i članci

1. Abanazir, C. *et al., Children's rights and the 2026 FIFA Men's World Cup:navigating legal divergence and sporting convergence,* SOCCER & SOCIETY, Informa UK Limited, 2026.
2. Andonović, Stefan, *Pravo na sport kao ljudsko pravo*, Strani pravni život, br. 3/2017, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2017.
3. Andre Lee Ludvigsen, Jan, Seamus Byrne*, Towards a children's rights-based approach to EU sports policy: further room for development?,* Sport in Society, Informa UK Limited, 2025.
4. Bačić, Arsen, Bačić, Petar, *Lisabonski ugovor i novi start europskog sportskog prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 48, 4/2011, Split, 2011.
5. Bajramović, Izet *et al*., *Konceptualni okvir savremenog sporta*, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2023.
6. Bilić, Andrijana i Smokvina, Vanja, *Ugovori između profesionalnih nogometaša i klubova – ugovori radnog ili građanskog prava?*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, br. 49, Split, 2012.
7. Božović, Ratko R*., Amaterizam i profesionalizam u sportu,* Sociološka luča, II/2, Filozofski fakultet u Nilšiću, Nikšić, 2008.
8. Bubić, Suzana, *Standard najbolji interes djeteta i njegova primjena u kontekstu ostvarivanja roditeljskog staranja*, Zbornik radova Drugi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, Godina II, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar 2014.
9. Carr, Benjamin, *Challenges to Civilising Sport Through Child Rights,* Child Abuse Review, Institute of Sport Sciences, University of Lausanne, Lausanne,

2025.
10. Ceribašić, Berina (ur.), *Smjernice za utvrđivanje najboljeg interesa djeteta: vodič za profesionalce*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo, 2018.
11. Chappelet, Jean-Loup, *Autonomy of sport in Europe*, Council of Europe Publishing, 2010.
12. David, Paulo*, Children's Rights and Sports*, International Journal of Children's Rights, vol. 7, no. 1, 1999.
13. David, Paulo, *Human Rights in Youth Sport*, Routledge, New York, 2005.
14. Dowling, Fiona, *Children's rights discourses in sport: serving the rights of children and/or upholding the values of sport*?, Sport, Education and Society, 2024.
15. Đurđević, Nenad, *Zaštita dece u sportu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 56, 2/2019, 2019.
16. Farstad, Siri, *Protecting Children's Rights in Sport: The Use of Minimum Age,* https://www.nottingham.ac.uk/hrlc/documents/publications/hrlcommentary2007/childrensrightsinsport.pdf.
17. Hasanagić, Emina, *Najbolji interes djeteta i primjena međunarodnih standarda o zabrani dječijeg rada*, Zbornik radova Dani porodičnog prava „Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi“, godina II, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2014.
18. Jovanović, Predrag, *Dječiji rad u međunarodnom i evropskom pravu*, Studia Iuridica Montenegrina, br. 2, god. III/2021, Fakultet pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica u Podgorici, Podgorica, 2025.
19. Komitet za prava djeteta, *Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost (čl. 3., st. 1.),* CRC/C/GC/14, 2013.
20. Kosovac, Ana, *Radno angažovanje profesionalnih sportista u državama članicama Evropske unije*, Strani pravni život br. 3/2009, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009.
21. Marelić, Marko, *Stav prema profesionalnom sportu,* Hrvatsko športskomedicinski vjesnik, Vol 30, br. 2., Hrvatski olimpijski odbor, Zagreb, 2015.
22. Marković, Goran, *Ustavnopravni osnov ostvarivanja prava djeteta u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova „Prava djeteta i ravnopravnost polova – između normativnog i stvarnog“, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, 2012.
23. Martinakis, Stavros, *The prohibition of child labour and the protection of youth in the workplace through the lens of the European Social Charter and the Charter of Fundamental Rights of the European Union (dostupno na:* https://synergyblog.org/blog/the-prohibition-of-child-labor-and-the-protection-of-youth-in-the-workplace-through-the-lens-of-the-european-social-charter-and-the-charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union, 20.2.2026
24. Medić, Ines, *Pravna zaštita maloljetnih sportaša u kontekstu prava EU,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 52, 4/2015. Split, 2015.
25. Milanović Dragan, Čustonja Zrinko, Škegro Dario, *Zlostavljanje djece u*

vrhunskom sportu - etički izazovi, JAHR Europski časopis za bioetiku, Vol. 2, No. 3, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2011.
26. Mountjoy, M., Rhind, D J A., Tiivas, A., Leglise M., *Safeguarding the child athlete in sport: a review, a framework and recommendations for the IOC youth athlete development model,* Br J Sports Med, 2015.
27. Rajić Ćalić, Jovana, *Angažovanje dece u sportu, Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive II,* Institut za uporedno pravo, Beograd, 2022,
28. Shafagh Malekzade Saghezchi, Manuchehr Tavassoli Naini, *A Legal Approach to the Interaction between Sports and Human Rights,* Mediterranean Journal of Social Sciences, Vol 7 No 3, MCSER Publishing, Roma, 2016.
29. Shinohara, Tsubasa, *Child rights* and *sports law*: how *can we protect young athlete's human rights under* the *UN Convention* on the *Rights* of the *Child*?, International Sports Law Review Pandektis (ISLR/Pandektis), Vol. 13: 1-2, 2020.
30. Smokvina, Vanja, Rubeša Tea, *Gospodarska sloboda kretanja profesionalnih sportaša kao radnika u Europskoj uniji s naglaskom na pravne izvore i odluku Bernard,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 64, (3), Zagreb, 2014.
31. Tuttle, Myrna El Fakhry, *Does Elite Sport Respect Young Athletes' Human Rights?,* LawNow, vol. 45, no. 6, 2021.
32. UNICEF, *Međunarodne mjere zaštite za djecu u sportu: Vodič za organizacije koje rade s djecom*, 2016.
33. Vuković, Zoran, Ugovori o angažovanju sportskih stručnjaka *(doktorska disertacija), Pravni fakultet Univrziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2019.*
34. White Paper *Child Labour in Sport - Protecting the Rights of Child Athletes*, The Centre for Sport and Human Rights, Delivered at the 5th Global Conference on the Elimination of Child Labour (Side Event) Durban, SOUTH AFRICA, 2022.
35. Winkler, Sandra, *Children and sports: the right to engage in play and recreational activities,* Sports Law, Policy & Diplomacy Journal 2, no. 1 (2024), Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2024.
36. Zlatović, Dragan, *Pravni okvir za strategijske dokumente razvoja sporta i sportske rekreacije u Republici Hrvatskoj*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. XXIX., Mostar, 2021.

b) Pravni izvori

1. Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta od 20. 11. 1989.
2. Konvencija MOR-a o najnižoj dobi za zapošljavanje (Konvencija 138) iz 1973.
3. Konvencija Vijeća Evrope o integriranom pristupu sigurnosti, zaštiti i uslugama na nogometnim utakmicama i drugim sportskim priredbama (CETS-218) iz 2017.
4. Povelja Evropske unije o temeljnim pravima, „Službeni list EU C 202/390“ od 7. 6. 2016.

5. Direktiva Vijeća 94/33/EZ od 29. 6. 1994. o zaštiti mladih ljudi na radu „Službeni list EU L 216/12“, od 20. 8. 1994.
6. Direktiva Vijeća 2004/81/EZ od 29.4.2004. o odobrenju boravka državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili im je pružena pomoć da ilegalno imigriraju, a sarađuju s nadležnim tijelima, „Službeni list EU L 261“ od 6. 8. 2004.
7. Direktiva 2008/115/EZ od 16.12.2008. o zajedničkim standardima i postupanjima država članica u vezi s vraćanjem osoba trećih zemalja čiji je boravak nezakonit, „Službeni list EU L 348“ od 24. 12. 2008.
8. Zakon o sportu Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, br. 27/08, 102/09 i 66/16.
9. Zakon o sportu Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 79/2020.
10. Nacrt Zakona o sportu Federacije BiH od 24. 1. 2024.
11. Porodični zakon Federacije BiH, „Službene novine FBiH“, br. 35/05, 41/05 i 31/14
12. Porodični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, br. 17/2023, 27/24 i 20/25;
13. Porodični zakon Brčko distrikta Bosne i Herecegovine, „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 3/07.
14. Olimpijska povelja iz 2026.
15. Međunarodna povelja o tjelesnom odgoju i sportu iz 1978.
16. Preporuka br. R (92) 13 Komiteta ministara državama članicama o Evropskoj sportskoj povelji (Evropska povelja o sportu) iz 1992., rev. 2001.
17. Lisabonski ugovor, „Službeni list Europske unije C 306, od 17.12.2007.
18. Bijela knjiga o sportu Evropske komisije iz 2007.
19. Startegija Evropske unije o pravima djeteta, COM(2021) 142 final, Bruxelles, 24. 3. 2021.
20. Zakon o radu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, ”Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 12/2025.
21. Zakon o sportu u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 14/11 i 44/22.

c) Internet izvori

1. Donnelly, Peter; Mazzucco, Marcus, *With Olympics approaching, it's time to recognize children as a protected class in sport, 2024,* https://theconversation.com/with-olympics-approaching-its-time-to-recognize-children-as-a-protected-class-in-sport-229268, 20. 3. 2026.
2. https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/International-Safeguards-for-Children-in-Sport-version-to-view-online.pdf, 15. 1. 2026.
3. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e769a102-8d88-11eb-b85c-01aa75ed71a1.0023.02/DOC_1&format=PDF, 20. 2. 2026.
4. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e769a102-8d88-11eb-b85c-01aa75ed71a1.0023.02/DOC_1&format=PDF, 20. 2. 2026.

5. https://www.upfbih.ba/uimages/dokumenti/C13820Konvencija20o20najniC5BEoj20dobi20za20zaposlenje2C201973.pdf, 20. 2. 2026.).
6. https://www.upfbih.ba/uimages/dokumenti/C13820Konvencija20o20najniC5BEoj20dobi20za20zaposlenje2C201973.pdf, 20. 2. 2026.).
7. https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2024/NACRT%20ZAKONA_o_%20sportu.pdf
8. International Olympic Committee, https://www.olympics.com/ioc/overview, 21. 3. 2026.
9. https://www.nottingham.ac.uk/hrlc/documents/publications/hrlcommentary2007/childrensrightsinsport.pdf, 1. 2. 2026.
10. *Fédération Internationale de Football Association.* (https://www.fifa.com/en/home, 15. 2. 2026.)
11. https://www.playthegame.org/news/child-athletes-are-too-valuable-for-the-olympic-system-to-set-age-limits/, 15.2.2026.
12. https://www.humanium.org/en/exploitation-of-children-in-sport-a-widespread-and-unchecked-problem/, 15. 2. 2026.4.
13. https://skupstina.ks.gov.ba/sites/default/files/2024-08/nacrt_zakona_o_sportu.pdf, 2. 4. 2026.

Ramajana Demirović, Ph.D., Associate Professor
Faculty of Law, Dzemal Bijedic University of Mostar

Maja Čolaković, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law, Dzemal Bijedic University of Mostar

LEGAL PROTECTION OF CHILDREN IN PROFESSIONAL SPORT

Summary: Sport plays an important role in the physical, psychological, and social development of children. Through sporting activities, children develop motor skills, adopt healthy lifestyle habits, and learn values such as teamwork, discipline, responsibility, and respect for rules, while also strengthening their self-confidence and social skills. When sports activity evolves into competitive or professional sport, children and young people become exposed to specific risks that may exceed ordinary developmental challenges. The pressure to achieve results, early specialization, intensive training, the commercialization of sport, and the economic interests of clubs, federations, and third parties may lead to the infringement of children's rights, as well as risks to their health, education, and overall development.

Therefore, legal regulation plays a crucial role in establishing a balance between encouraging the sporting development of children and protecting their fundamental rights. The purpose of such regulation is not to restrict children's sporting ambitions, but to create a safe, fair, and developmentally appropriate framework that enables children to realize their sporting potential without compromising their dignity, health, and future. Accordingly, this paper analyzes the legal mechanisms for the protection of children in professional sport and identifies challenges and opportunities for improvement, with particular reference to the legal system of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: the best interests of the child, child labour, economic exploitation, minimum age.

PRETHODNO SAOPĆENJE

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.211
UDK 342.7-053.2
Prethodno saopćenje

Dr. sc. Darko Radić, redovni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

Dr. sc. Ena Morankić

PRAVO DJETETA DA SAZNA KO MU JE OTAC – (NE) OPRAVDANOST POSTOJANJA ROKOVA ZA TUŽBU

Sažetak: U savremenom društvu koje karakteriše kriza tradicionalne porodice i pluralitet oblika životnog zajedništva, utvrđivanje krvnosrodničkog odnosa nerijetko predstavlja jedini način konstituisanja porodice, a za dijete osnov uspostavljanja – pored biološke – pravne i društvene veze sa roditeljima. U vezi sa uređenjem ovog prava, kao jedno od važnih pitanja nameće s neophodnost njegovog vremenskog ograničavanja odnosno eliminacije roka za podnošenje tužbe za osporavanje bračnog očinstva i utvrđivanje vanbračnog očinstva. U tom smislu, autori u ovom radu raspravu ograničavaju na slučajeve kada se, u smislu utvrđivanju porijekla, kao aktivno legitimisano pojavljuje lice koje želi da utvrdi ko mu je otac. Autori ovdje prave razliku između dvije vrste situacija. Prije svega, razmatra se pravo djeteta da ospori svoje bračno očinstvo, odnosno da zahtijeva utvrđivanje vanbračnog očinstva. U odnosu na ovo pitanje, prvenstveno je naglašena primjena Konvencije o pravima djeteta, kao i njen temeljni princip – najbolji interes djeteta. Druga situacija odnosi se na punoljetno lice (dijete), koje sa pozicije tužioca, želi osporiti svoj bračni status ili utvrditi ko je njegov vanbračni otac. Preispitujući pozitivnopravna rješenja u porodičnim zakonodavstvima u Bosni i Hercegovini, autori analiziraju praksu Evropskog suda za ljudska prava, kao i uporednopravna rješenja, a sve sa ciljem da se dâ doprinos u kreaciji rješenja koja nisu odsječna i jednoznačna, već uvažavaju nužnost uobzirivanja različitih faktora koji se tiču interesa svih involviranih lica, odnosno ne samo biološke, već i društvene realnosti.

Ključne riječi: bračno očinstvo, vabračno očinstvo, pravo djeteta na utvrđivanje porijekla, najbolji interes djeteta, rok.

1. Uvod

Pravo na utvrđivanje porijekla djeteta je, van svake sumnje, od prvorazredne važnosti za njega. Utvrđivanjem svoga porijekla, osim biološke i društvene veze sa roditeljem, uspostavlja se pravni odnos iz kojeg nužno proizlaze određena prava i dužnosti, čije vršenje odnosno ispunjavanje nije samo vezano za privatne interese lica u pitanju, već se radi i o interesima porodice i društva.g

Utvrđivanjem roditeljskopravnog odnosa članovi porodice zauzimaju mjesto u porodici, odnosno na osnovu ove veze uspostavljaju se i druge relacije sa drugim krvnim srodnicima u pravoj i pobočnoj liniji.[1] Upravo iz ovih razloga promjenjivost mjesta i uloge u porodici ima dalekosežne posljedice, što nas pored interesa lica koje želi da sazna svoje porijeklo dovodi i do postojanja i nužnosti uobzirivanja interesa i drugih lica, pa i same porodice.[2]

Predmet istraživanja u ovom radu ograničen je na dvije vrste situacija, i to utvrđivanje vanbračnog očinstva i osporavanje bračnog očinstva kada se kao tužilac pojavljuje dijete, pri čemu se analiziraju razlozi za propisivanja rokova za podnošenje tužbe, odnosno – vremenska ograničenja mogućnosti za pokretanje ovih postupaka.

Jasno je da se pravila o utvrđivanju/osporavanju očinstva *mutatis mutandis* primjenjuju i na majku, ali zbog činjenice na koju ukazuje i sudska praksa, da su sporovi u vezi očinstva u djetetovom životu znatno učestaliji, problematika i pitanje ostvarivanja prava djeteta razmatraju se prvenstveno u odnosu na oca.

U tom smislu, analiziraju se relevantna pozitivnopravna rješenja u porodičnim zakonodavstvima u Bosni i Hercegovini (dalje: BiH), s obzirom da je uređenje porodičnopravnih odnosa u nadležnosti entiteta (Federacije Bosne i Hercegovine – dalje: FBiH i Republike Srpske – dalje: RS), odnosno Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (dalje: Brčko Distrikt).

Pored toga, posebna pažnja je posvećena paksi Evropskog suda za ljudska prava (dalje: ECtHR), s obziom da je za postavljeni problem relevantna primjena člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (dalje: EKLJP).[3] Naime, citirani član EKLJP odnosi se na poštovanje privatnog i porodičnog života. U tom smislu, a u skladu sa praksom ECtHR, privatnost obuhvata različita područja, ali se u njenom središtu nalazi zaštita i čuvanje identiteta, odnosno ista obuhvata – pored ostalog – pravo lica na uspostavljanje odnosa sa drugim ljudskim bićima.[4]

Razumije se, nezaobilazan izvor prava u raspravljanju postavljenog pitanja je i Konvencija o pravima djeteta (dalje: KPD)[5], budući da se kao tužilac u razmatranim situacijama može pojaviti i maloljetnik, a naročito sa stanovišta primjene principa

1 Ponjavić Z., „Utvrđivanje porekla deteta – između biološke istine i stabilnosti“, *Pravni život* br. 10/2014, 21.

2 Besson S., “Enforcing the child’s right to know her origins: contrasting approaches under The Convention on the rights of the child and The European convention on human rights”, *International Journal of Law, Policy and Family* 21/2007, 138. i 146-148. (Enforcing the Child’s Right to Know Her Origins: Contrasting Approaches Under the Convention on the Rights of the Child and the European Convention on Human Rights | International Journal of Law, Policy and the Family | Oxford Academic)

3 *European Convention on humman rights (Rome, 4.11.1950)*, koja se u BiH primjenjuje na osnovu člana II.2. Ustava BiH direktno primjenjuje u BiH i koja ima prioitet nad svim ostalim zakonima..

4 Posebno je u tom smislu važan stav ECtHR u predmetu *Mackx v. Belgium* (Aplikacija br. 6833/74). Opš. Jakovac-Lozić D., „Prosudbe Europskog suda za ljudska pava temeljene na dosezima suvremenih dokaznih sredstava u paternitetskim postupcima“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* vol. 61, br. 4/2011, 1135.

5 *Convention on the right of the child* (usvojena je rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 20.11.1989. godine), koja se u BiH primjenjuje na osnovu Aneksa I (tačka 12.) Ustava BiH.

najboljeg interesa djeteta.[6] U tom smislu, u radu će se nastojati identifikovati svi interesi o kojima je neophodno voditi računa s obzirom na mogućnost njihovog prelamanja i/ili sukobljavanja.

Imajući u vidu dvojni status tužitelja uslovljen njegovom životnom dobi, pojam djeteta koji se koristi u radu treba posmatrati u širem smislu, odnosno kao člana porodice sa jasno definisanom pozicijom u porodičnim odnosima, a ne isključivo kao maloljetno lice, što bi se moglo zaključiti na osnovu definicije djeteta proklamovane u članu 1. KPD.[7]

U istraživanju postavljenog problema korišćene su odgovarajuće metode istraživanja, a u prvom redu normativni, komparativni i metod analize sudske prakse.

Cilj ovog rada je da se ponudi odgovor na pitanje da li je popisivanje rokova za tužbu djeteta za utvrđivanje vanbračnog očinstva i osporavanje bračnog očinstva u skladu sa EKLJP, odnosno praksom ECtHR.

2. Pravo djeteta da sazna svoje porijeklo prije punoljetstva

2.1. Konvencija o pravima djeteta

KPD, kao i EKLJP, priznaje pravo osobe da zna svoje porijeklo. U kontekstu KPD titular tog prava je dijete koje još uvijek nije napunilo osamnaest godina života.[8] Ovo pravo djeteta KPD na poseban način prepoznaje u okvirima članova 7. i 8. Naime, član 8. KPD objedinjuje ključne elemente identiteta djeteta: ime, nacionalnost i porodične odnose. Ovi elementi ne ograničavaju pojam identiteta, već oslikavaju njegov koncept kao osnovni oblik, ali on nužno obuhvata i sadržaje koji postoje i izvan ove tri komponente.[9] Primjetno je da svaki od navedenih elemenata predstavlja neposrednu vezu između djeteta i njegovih roditelja, čime se potvrđuje da je porijeklo djeteta ugrađeno u samu srž njegovog identiteta.

U tom smislu, član 7. KPD propisuje da „dijete od trenutka svog rođenja ima pravo na ime, državljanstvo i ukoliko je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i da uživa njihovu brigu.“ Ovim je djetetu od samog rođenja garantovano pravo na saznanje vlastitog porijekla i po majci i po ocu, što predstavlja osnovu za tumačenje drugih prava koja se odnose na njegovo pravo na porodični život.[10] Oba

6 Vid. član 3. KPD

7 U svrhu na koju se ova Konvencija odnosi, dijete označava svaku osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije.

8 Ili nije postalo potpuno poslovno sposobno prije punoljetstva, vid. član 1. KPD.

9 Krešić B., Halilović E., Morankić E., „Pravo djeteta na lični identitet (mogućnost promjene identiteta)“*, Zbornik radova „Pravo između stvaranja i tumačenja“* Istočno Sarajevo, 2023, 251. i D. Hodgson, *The International Legal Protection of the Child's Right to a Legal Identity and the Problem of Statelessness,* 7 INT'L J L. & FAM, navedeno prema: Krešić B. *et. al.* (2023.)

10 Vid. više: Arkadas-Thibert A., Lansdown G., „Article 8: The Right to a Name, Nationality, and to Know and Be Cared for by Parents“, u: *Monitoring State Compilance with the UN Conventon on the Rights of the Child*, 2022, 56.

konvencijska člana nameću pozitivnu obavezu državi ne samo da štiti pojedinačno istaknute elemente identiteta, nego i da osigura njegovu zaštitu kao cjelovitog autonomnog prava djeteta, posebno u situacijama kada je nužno njegovo ponovno uspostavljanje.[11] Analizom konvencijskih odredbi, posmatranih u kontekstu teme ovog rada, jasno je da je pravo djeteta da zna ko mu je otac jedan od konstitutivnih elemenata njegovog identiteta, koji se u normativnom smislu može podvesti pod element porodičnih odnosa.

EKLJP, u okviru prava na zaštitu porodičnog života i privatnosti, također štiti i pitanje porijekla djeteta. Međutim, njen najvažniji kontrolni mehanizam - ECtHR u pogledu pitanja identiteta djeteta, koje neizbježno uključuje i utvrđivanje biološke istine, razmatra ovo pitanje unutar okvira prava na privatni život, a ne porodični. Na taj način Sud u Strazburu omogućava sagledavanje svih aspekata porijekla djeteta začetog prirodnim putem, kako u pogledu njegovog utvrđivanja tako i osporavanja.[12]

2.2. Praksa Evropskog suda za ljudska prava i najbolji interes djeteta

U odlukama ECtHR koje su predmet analize ovog rada u postupcima utvrđivanja i osporavanja očinstva u okviru člana 8. EKLJP Sud je balansirao između interesa djeteta, interesa pretpostavljenog oca i općeg javnog interesa. Upravo je taj balans između suprostavljenih interesa najzahtjevniji zadatak prilikom odlučivanja o ovom pitanju. Osnovnu polugu u uspostavljanju ravnoteže često suprostavljenih interesa predstavlja princip „najboljeg interesa djeteta“.[13] U kontekstu navedenog, važno je podsjetiti da ECtHR primjenjuje EKLJP kao svoj temeljni i jedini pravni okvir, koja ne sadrži posebne odredbe posvećene djetetu, pa samim tim ni njegovom najboljem interesu. Uprkos tome, najbolji interes djeteta nije ostao neprepoznat u sudskoj praksi. Naprotiv Sud nije ostao imun na njegov značaj u postupanjima koja se tiču djeteta i njegovih prava. Pa tako, u svim odlukama koje slijede, Sud je postupao polazeći od principa najboljeg interesa djeteta, što ove slučajeve čini bitno drugačijim od onih u kojima se utvrđuje porijeklo punoljetnog djeteta.

U tom smislu, značajna je presuda *Hokkanen v. Finske* u kojoj je Sud naglasio da prilikom tumačenja člana 8. stav 2. EKLJP treba uzeti u obzir „interese, kao i prava i slobode svih uključenih, a posebno najbolji interes djeteta i njegova prava iz člana 8. EKLJP“.[14]

U presudi *Yousef v. Nizozemske* Sud je učinio korak dalje zauzimajući stav o tome čiji interes treba prevagnuti u slučaju postojanja sukoba. Sud je nedvosmisleno naglasio da „u sudskim odlukama u kojima se odlučuje o pravima roditelja i djeteta

11 Vid član 8. KPD.

12 Ponjavić Z., „Da li interes deteta uvek leži u saznanju biološke istine o njegovom poreklu“, *Zbornik radova sa XII Međunarodnog naučnog skupa „Dani porodičnog prava“*, Pravni fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru, 2024, 16. Tako i Marochini Zrinski M., „Pravo očeva na poštovanje obiteljskog života: presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* vol. LVI, br. 77/2017, 21.

13 Vid. Član 3. KPD.

14 Aplikacija br. 19823/92 (HOKKANEN v. FINLAND). Vid. para. 58.

iz člana 8, prava djeteta moraju biti od presudne važnosti. Ukoliko je potrebno vršiti balansiranje interesa, interes djeteta mora prevladati.“[15] Također, u presudi u *Mikulić v. Hrvatske* Sud je istaknuo da je najbolji interes djeteta ključno vodilo, posebno prilikom odlučivanja o zahtjevu za utvrđivanje očinstva.[16]

Značaj pomenutih odluka ogleda u tome što su iste trasirale put djetetu da izađe iz sjenke prava roditelja gdje su odluke uglavnom vođene i kreirane u odnosu na njihove interese. Bez obzira na formalnopravne razlike između KPD i EKLJP, Sud je priznao važnost „najboljeg interesa djeteta“ kao temeljnog principa drugog međunarodnog dokumenta i uključio ga u svoje odluke.[17] U konačnici, ako bi se princip najboljeg interesa djeteta morao „preseliti“ iz KPD u EKLJP, član 8. predstavljao bi najprikladniji okvir za njegovu primjenu. U tom smislu, Freeman ističe da je član 8. EKLJP koncipiran na način da će u njemu uvijek postojati mjesto za „najbolji interes djeteta“,[18] što je Sud u Strazburu u određenoj mjeri i prepoznao. Ovome u prilog ide tvrdnja da se ovaj član već duži niz godina dinamično tumači, čime široka priroda njegovih odredbi omogućava njihovo prilagođavanje posebnim potrebama i pravima djeteta.[19]

Međutim, iako je princip najboljeg interesa djeteta prepoznat u sudskim odlukama i time član 8. EKLJP u izvjesnoj mjeri prilagođen njegovom ostvarivanju, ipak on ne doseže svoj puni kapacitet kakav ima u okvirima KPD. *Supra* su navedeni svijetli primjeri postupanja ECtHR, međutim, činjenica je da Sud ipak interes djeteta ne odvaja u potpunosti od interesa roditelja. Njegove odluke nerijetko su neujednačene i bez dosljedne primjene zauzetog stava u pogledu pitanja koja se razmatraju.

Primjer takvog postupanja Suda jeste slučaj *Mandet v. Francuske*[20] u kojem se dijete, nakon podnošenja tužbe za osporavanje upisanog očinstva i utvrđivanje očinstva drugog muškarca, pisanim putem sudu izjasnilo da ne želi promjenu zakonskog oca. U ovom slučaju Sud u Strazburu je utvrdio da iako su domaći sudovi pridali *odlučujuću važnost* djetetovom najboljem interesu, oni su u suštini smatrali da ti interesi nisu ondje gdje ih dijete percipira.[21] Sud nije insistirao da Francuska dokaže da je osporavanje upisanog očinstva i utvrđivanje očinstva drugog muškarca u najboljem interesu djetetu, već je Sud procijenio da se ti interesi djelimično preklapaju. Naime, jedna od sutkinja u ovom predmetu se ipak nije složila sa većinom

15 Aplikacija br. 33711/96 (YOUSEF v. THE NETHERLANDS).

16 Aplikacija br. 53176/99 (MIKULIĆ v. CROATIA). Vid. para. 65.

17 Primjer sličnog postupanja je i presuda *M. M. protiv Hrvatske* od 3. decembra 2005., gdje je Sud u svom obrazloženju istaknuo Opći komentar br. 12 koji se tiče člana 12. KPD i na taj način naglasio značaj ne samo KPD, nego i participirajuće uloge djeteta, odnosno njegovog prava na slobodu izražavanja mišljenja.

18 Vid. više: Freeman M., *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child – Article 3 The Best Interests of the Child,* University College London, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2007, 12.

19 Besson S., *op cit.,* 313.

20 Aplikacija br. 30922/12 (MANDET c. FRANCE).

21 Vid. više: Lucić N., „Zaštita prava na saznanje podrijetla u praksi Europskog suda za ljudska prava?“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu,* vol. 75 (3), 2025, 429.

koja je zaključila da se radi o povredi člana 8. EKLJP. U svom izdvojenom mišljenju sutkinja Nußberger u bitnom navodi da važnost saznanja vlastitog porijekla treba biti pravo, a ne obaveza, te da su mjere koje su preduzeli francuski sudovi bile preduzete isključivo u interesu biološkog oca, a ne u interesu djeteta. Također, sutkinja je dodala da je djetetu trebalo dati mogućnost izbora da li želi saznati istinu o svom porijeklu.[22] Ovakva odluka u potpunosti zanemaruje jasno izraženu volju djeteta i na taj način itekako ukazuje kontroverznu interpretaciju naboljeg interesa djeteta.

2.3. Porodična zakonodavstva u BiH

Djetetov identitet u pogledu njegovog porijekla u odnosu na oca ne uspostavlja se uvijek u isto vrijeme. On zavisi od načina nastanka roditeljskog odnosa. Porijeklo djeteta može, što najčešće i jeste, biti zasnovano na osnovu pravnih pretpostavki i jednostranih izjava. Ovaj način uspostavljanje roditeljskog odnosa, a samim time i porijekla djeteta, ne podliježe provjerama, te se na osnovu njega zasniva roditeljski odnos koji time postaje društveni odnos, ali ne mora isključivo da bude i biološki.

Kako se ovaj odnos upostavlja pretežno procesnim pravilima, tako su ona uvijek vezana legitimacijom stranaka i zakonskim rokovima.[23] Dijete, kao lice koje ima specifičan procesnopravni položaj *in general,* aktivno je legitimisano za podnošenje tužbe kojom bi utvrdilo ili osporilo svoje porijeklo u odnosu na oca, te su u vezi s tim rješenja u porodičnim zakonima BiH homologna.[24] Dijete, kao osoba mlađa od osamnaest godina života, dok uživa konvencijski status može podnijeti tužbu za utvrđivanje i/ili osporavanje očinstva, pri čemu za njega ne postoje direktna, konkretno vremenska ograničenja. Indirektno ograničenje postoji u okviru njegove procesne sposobnosti. Naime, iako porodični zakoni unapređuju pravne kapacitete djeteta i daju mogućnost aktivnog učestvovanja u pravnom saobraćaju i prije stjecanja potpune poslovne sposobnosti, to ipak, u kontekstu ovog pitanja, nije slučaj. Dijete ne može samostalno podnijeti tužbu, već to u njegovo ime čini majka ili posebni staratelj.[25]

Ovakva zakonska rješenja, prema kojim je majka vezana djetetovim godinama punoljetstva ukazuju na to da iza djetetove tužbe za utvrđivanje očinstva zapravo formalno stoji dijete, ali da u suštini postupak pokreće majka na osnovu svojih vlastitih saznanja i procijena, budući da ih dijete ne posjeduje. Iz tog razloga, pravo djeteta na tužbu za utvrđivanje očinstva se na neki način čini odvojenim od titulara prava. Čak bismo mogli reći i da je njegovo pravo suvišno, jer isključivo zavisi od volje i saznanja majke, bilo da tužbu podnosi u njegovo ime ili u svoje. Iako majka

22 Dostupno: https://archive.crin.org/en/library/legal-database/mandet-v-france.html, 10.12.2025.

23 Procesna prava djeteta regulisana su Europskom konvencijom o ostvarivanju dječijih prava - *European Convention on the Exercise of Children's Rights, ETS br. 160*, koju Bosna i Hercegovina još uvijek nije ratificirala.

24 Vid. čl. 72. st. 1. Porodičnog zakona, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 35/2005, 41/2005 - ispravka., 31/2014 i 32/2019 - odluka US - dalje: PZ FBiH; čl. 141a Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 17/23, 27/24, 20/05 – odluka US i 61/25PZ RS – dalje: PZ RS; i čl. 60. Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“ br. 23/07 – dalje: PZ BD.

25 Vid. čl. 72. st. 2. i čl. 79. st. 3. PZ FBiH, čl. 158. st. 1. PZ RS, čl. 60. st. 2. i čl. 66. st. 3. PZ BD.

ima mogućnost da tužbu za utvrđivanje očinstva podigne u svoje ime, u praksi će vrlo vjerovatno to činiti u ime djeteta, budući da se tada koristi njegovom procesnom privilegijom, što za posljedicu ima isključivanje suda opće mjesne nadležnosti, te uspostavljanja mjesne nadležnosti suda prema mjestu prebivališta djeteta.[26]

S druge strane, tužbu za osporavanje očinstva ne može podnijeti majka u ime djeteta, već samo posebni staratelj postavljen za ovu parnicu.[27] U literaturi ovome kao razlog navodi se to što bi interesi djeteta, propuštanjem majke da podnese tužbu za osporavanje očinstva, ostali nezaštićeni.[28] Ovakav argument bi se prije mogao primijeniti kod utvrđivanja vanbračnog očinstva, s obzirom da jedino majka raspolaže stvarnim saznanjima o relevantnim okolnostima, a pri tome ne postoji mehanizam kojim bi ona bila primorana da to otkrije. Isto tako, moglo bi se reći da je tužba posebnog staratelja djeteta za osporavanje očinstva upitna, posebno imajući u vidu da se za nju ne traži posebno odobrenje organa starateljstva. Postavlja se pitanje u kojoj je mjeri posebni staratelj sposoban da procijeni interes djeteta koje zastupa i da li bi u najboljem interesu djeteta uvijek bilo dovođenje njegove statusne pozicije u pitanje. Posebni staratelj bi tada morao pažljivo da vrednuje posljedice osporenog očinstva, a specijalno sa stanovišta činjenice uspostavljenog društvenog odnosa tj. sociološkog roditeljstva između djeteta i lica kojem se namjerava osporiti očinstvo.

U vezi sa prethodnim, važno je napomenuti da se u porodičnim zakonima koriste terminološke formulacije kao što su „maloljetno dijete“, „punoljetno dijete“, „dijete koje je navršilo 25 godina života“, „dijete kojem je oduzeta poslovna sposobnost“ i slično. Ovim se potvrđuje da osoba u pogledu pitanja svog porijekla, ipak zadržava status „djeteta“, jer faktori poput godina života, odnosno punoljetstva ili stjecanja poslovne sposobnosti nisu faktori koji mogu da isključe status djeteta, njegova prava i obaveze regulisane porodičnim zakonima, koje se direktnu tiču njegovog odnosa sa roditeljima. Osoba koja želi da utvrdi svoje porijeklo, sve i da ima osamnaest godina života ili da je stekla poslovnu sposobnost, u odnosu na svoje roditelje se ima smatrati djetetom.[29]

Pa tako, gubitak konvencijskog status „djeteta“ je nepovratan, međutim u domenu porodičnih odnosa i prava ovaj status osoba nastavlja da uživa u širem smislu. Drugim riječima, za dijete se otvara svojevrsni paralelni pravni univerzum u kojem ono zadržava svoj status „djeteta“ u kontekstu prava i obaveza koje ima prema porodici i srodnicima. Na taj način, porodično pravo osigurava kontinuitet zaštite i povezanosti između djeteta i njegove porodice, čak i nakon što ono formalnopravno prestane da egzistira kao dijete i da uživa privilegije i zaštite koje mu je taj status

26 Čl. 295. st. 2. PZ FBiH, čl. 36. Zakona o parničnom postupku, „Službeni glasnik RS“, br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 – odluka US, 45/09 – odluka US, 49/09, 61/13, 109/21 – odluka US i 27/24; čl. 29. Zakona o parničnom postupku, „Službeni glasnik BD BiH“ br. 28/18 i 6/21.

27 Čl. 79. st. 3. PZ FBiH, Čl. 158. st. 1. PZ RS, čl. 66. st. 3. PZ BD

28 Vid. Bubić S., Traljić N., Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, 73.

29 Morankić E., „Pravo djeteta na slobodu izražavanja mišljenja“, Doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, neobjavljeno, 2025, 110.

ranije osiguravao.[30] S tim u vezi, u nastavku tekstu biti će razmotrena situacija u kojoj punoljetna osoba, polazeći iz svoje nekadašnje pozicije djeteta, želi da utvrdi svoje porijeklo prema ocu, s obzirom da njegov interes za utvrđivanje porijekla, prema mišljenju ECtHR, ne prestaje protokom vremena (*Jäggi v. Switzerland*[31]).

3. Pravo djeteta da sazna svoje porijeklo nakon punoljetstva

3.1. Praksa Evropskog suda za ljudska prava i rokovi

Prije razmatranja pozitivnopravnih porodičnih zakonodavstava, neophodno je analizirati praksu ECtHR, jer je ista mjerodavna za sagledavanje postavljenog problema. Ranije zauzeti stavovi ECtHR sugeriše da propisivanje rokova za tužbu radi utvrđivanja porijekla djeteta u nacionalnom zakonodavstvu ne predstavlja povredu čl. 8. EKLJP. Tako, u predmetu *X v. Sweden*[32] ECtHR konstatuje: “Po mišljenju Suda, u interesu pravilnog provođenja pravde mora se generalno prihvatiti postojanje rokova u okviru kojih potencijalni postupci moraju biti pokrenuti. Takođe, mora se prihvatiti da je rok konačan i da ne postoji mogućnost pokretanja postupka čak i kada se pojave nove činjenice nakon isteka roka. Ovo važi i za postupke utvrđivanja očinstva.” Isto tako, u predmetu *Chavdarov v. Bulgaria*[33] ECtHR smatra da “… države imaju polje slobodne procjene prilikom propisivanja pravila za utvrđivanje porijekla djeteta prema ocu i da ne postoji šira saglasnost na nivou evropskih država oko priznavanja prava biološkom ocu da osporava pretpostavku bračnog očinstva.” Istina, u potonjem predmetu riječ je o roku za tužbu radi osporavanja bračnog očinstva, ali je stav ECtHR o postojanju rokova u paternitetskim sporovima relevantan za problem koji se istražuje u ovom radu.

Ipak, i pored prethodno prezentovanih slučajeva, analiza prakse ECtHR ipak pokazuje da su brojniji oni u kojima ovaj sud smatra da propisivanje i/ili primjena rokova za tužbu radi utvrđivanja porijekla djeteta predstavlja povredu prava iz čl. 8. EKLJP (*Kroon, Pays Bas v. Netherlands*[34], *Mikulić v. Croatia*[35], *Phinikaridou v. Cyprus*[36], *Jäggi v. Switzerland*, *Paulik v. Slovakia*[37], *Boljević v. Serbia*[38], itd.). Posebno je interesantan slučaj **Ç***apin v. Turkey*[39]. U ovom predmetu, četrdesetpetogodišnji apelant je podnio tužbu za utvrđivanje vanbračnog očinstva. Apelant je sa 4 godine

30 *Ibidem.*

31 Aplikacija br. 58757/00 (JÄGGI v. SWITZERLAND).

32 Aplikacija br. 9707/82 (European Court of Human Rights (9707/82) - Commission (Plenary) - Decision - X. v. SWEDEN - Strada lex Europe).

33 Aplikacija br. 3465/03 (Chamber judgment Chavdarov v. Bulgaria 21.12.2010).

34 Aplikacija br. 18535/91 (KROON AND OTHERS v. THE NETHERLANDS).

35 Aplikacija br. 53176/99 (MIKULIĆ v. CROATIA).

36 Aplikacija br. 23890/02 (PHINIKARIDOU v. CYPRUS).

37 Aplikacija br. 10699/05 (PAULIK v. SLOVAKIA).

38 Aplikacija br. 47443/14 (BOLJEVIC v. SERBIA).

39 Aplikacija br. 44690/09 (ÇAPIN v. TURKEY).

bio smješten u sirotište (rečeno mu je da mu je otac poginuo), a sa 18 godina je otišao u SAD, gdje je živio narednih 25 godina. Po povratku u Tursku, od rođaka je saznao ko bi mogao biti njegov otac. Nakon što je podnio tužbu za utvrđivanje očinstva, ista je pred nacionalnim sudovima odbačena, jer je protekao rok od 1 godine od njegovog punoljetstva. Iako je utvrdio povredu prava iz čl. 8. EKLJP, Sud ističe: "… da je uvođenje roka za pokretanje postupka radi utvrđivanja očinstva opravdano željom da se osigura pravna sigurnost u pogledu porodičnog odnosa i da se zaštiti pretpostavljeni otac djeteta i njegova porodica od zastarjelih zahtjeva u vezi sa dokazivanjem događaja iz prošlosti. Shodno tome, postojanje roka samo po sebi nije nespojivo sa EKLJP. Sud treba utvrditi u određenom predmetu je li priroda dotičnog roka i način na koji se primjenjuje u skladu sa Konvencijom." Dakle, za Sud je ključno pitanje značaja i primjene roka, a ne njegovo (ne)postojanje. U ovom slučaju, Sud je smatrao da apelant nije bio u mogućnosti da, saznavši činjenice koje govore o njegovom mogućem porijeklu, iskoristi svoje pravo da utvrdi to porijeklo. U tom smislu, vrijedan pažnje je i stav ECtHR u slučaju *Phinikaridou potiv Kipra*, gdje je sud konstatovao da "… treba napraviti razliku između slučajeva u kojima podnosilac zahtjeva nema mogućnost da sazna činjenice, i slučajeva u kojima podnosilac zahtjeva sa sigurnošću zna ili ima osnov za pretpostavku ko mu je otac, ali iz razloga koji nisu povezani sa zakonom ne preduzima nikakve korake da pokrene postupak u okviru zakonski propisanog roka".

Na osnovu prethodnog, može se zaključiti da praska ECtHR nije sasvim jedinstvena i da stajališta ovog suda u nekim predmetima – čak i kada je utvrđena povreda prava iz čl. 8. EKLJP – sugerišu mogućnost propisivanja roka za tužbu radi utvrđivanja odnosno osporavanja očinstva. Imajući u vidu sve navedene presude ECtHR, kao i još neke, može se konstatovati da njegovo propisivanja nije pitanje na koje postoji jednoznačan odgovor. Zapravo, ECtHR u svojim pravnim shvatanjima sugeriše da je neophodno voditi računa o mnogim okolnostima, da bi se mogla donijeti pravilna odluka: (i) čiji su sve interesi involvirani (djeteta, pretpostavljenog oca, porodice pretpostavljenog oca i opšti interes društva); (ii) da li je aktivno legitimisano lice maloljetno (maloljetni tužilac ima veću pravnu zaštitu i neophodno je vodi računa o njegovom najboljem interesu); (iii) kakav je odnos biološke i društvene realnosti (naočito kada je u pitanju maloljetni tužilac)[40]; (iv) kakve je prirode rok za tužbu i (v) način na koji se pimjenjuje rok za tužbu. Imajući u vidu prethodno, može se izvući zaključak da je ECtHR zauzeo stanovište da propsivanjem prekluzivnog roka, bez ostavljanja mogućnosti djetetu da pokrene spor za utvrđivanje svog porijeka u situaciji kada je saznao za činjenice koje se odnose na ovo pitanje nakon proteka takvog roka, vodi ka povredi prava zaštićenog članom 8. EKLJP (**Ç***apin v. Turkey*). Isto tako, ECtHR ne prihvata da rok zastare za

40 Uspostavljanje roditeljskopravnog odnosa nije zasnovano isključivo na biološkoj/genetskoj vezi. O tome svjedoči niz slučajeva iz prakse ECtHR (npr. *Ahrens v. Germany,* aplikacija br. *45071/09* (AHRENS v. GERMANY). Ipak, vrijedi napomenuti da je ECtHR imao stav da biološka istina ima prednost u odnosu na stabilnost roditeljskog odnosa (*Mizzi v. Malta*, aplikacija br. 26111/02 (MIZZI v. MALTA). Opš. Z. Ponjavić, *Utvrđivanje porekla deteta – između biološke istine i stabilnosti*, 24-25, 29-31.

tužbu teče bez obzira na mogućnost djeteta da pribavi potrebne dokaze (*Grönmark v. Finland*[41]).

3.2. Uporednopravni prikaz

Iako u većem broju evropskih nacionalnih zakonodavstava pravo djeteta na tužbu za utvrđivanje porijekla nije vremenski ograničeno, ipak ima i onih zakonodavstava koja definišu rok za njeno podnošenje. No, priroda tih rokova nije svugdje ista.

Tako, u francuskom pravu, uz određene izuzetke, tužbe koje se odnose na osporavanje očinstva zastarijevaju u roku od deset godina od rođenja djeteta – za majku i oca, odnosno u roku od deset godina od punoljetstva djeteta – za dijete.[42] Osim kada je zakonom određen neki drugi rok, tužbe koje se odnose na utvrđivanje srodstva zastarijevaju za deset godina, računajući od dana kada je osoba bila lišena statusa koji potražuje ili je počela da uživa status koji joj se osporava. Kada je riječ o djetetu, ovaj rok se prekida (suspenduje) za vrijeme trajanja njegove maloljetnosti, pa proizlazi da dijete može ovu tužbu podnijeti u roku od deset godina od punoljetstva. U istom roku, dijete može tužbom zahtijevati utvrđivanje očinstva (da je muž majke otac djeteta), ako je prethodno oborena pretpostavka o bračnom očinstvu. U slučaju da je porijeklo djeteta ustanovljeno na osnovu “posjedovanja statusa” (*possesion d’état*), potvrđeno javnom ispravom, onda rok za osporavanje očinstva iznosi 10 godina od dana izdavanja te isprave. Isto tako, kada “posjedovanje statusa” djeteta (*possesion d’état*) odgovara ispravi, postupak – pored ostalih – može pokrenuti dijete u roku od pet godina od dana prestanka posjedovanja statusa ili od smrti roditelja čije srodstvo se osporava.[43] Sličan pristup bilježimo u grčkom pravu, gdje dijete ne može osporavati očinstvo po proteku 1 godine od njegovog punoljetstva.[44]

Druga grupa zakondavstava takođe propisuje rokove za tužbu djeteta za osporavanje odnosno utvrđivanje očinstva, ali sa drugačijim pristupom. Tako, u skladu sa par. 1600b al. 1. Njemačkog građanskog zakonika, dijete nakon punoljetstva ima pravo na osporavanje očinstva u roku od dvije godine nakon saznanja za činjenice koje dovode u sumnju njegovo očinstvo.[45] U skladu sa Građanskim zakonikom Mađarske[46], dijete može podnijeti tužbu za osporavanje očinstva u roku od 1 godine

41 Aplikacija br. 17038/04 (GRONMARK v. FINLAND).

42 Francusko pravo poznaje značajna ograničenja za pravo djeteta da sazna svoje porijeklo (uljučujući, ali ne ograničavajući se na pravo majke na aniniman porođaj), što je otvorilo pitanje balansiranja prava i interesa involviranih lica. Vid. *Odiévre v. France*, aplikacija br. 42326/98 (ODIEVRE v. FRANCE) i *Jäggi v. Switzerland*.

43 Vid. čl. 321, 329, 330, 333, 335 Fancuskog građanskog zakonika (*Code Civil français 1804*), u verziji od 20. februara 2004. godine (ordonnance *n° 2004-164 du 20 Feb. 2004), sa amandmanima od 4. aprila 2006. godine* **(**Act no. 2006-399 of 4 April 2006**).**

44 Čl. 1470 st. 3 Grčkog građanskog zakonika (*Astikos Kodikas*, stupio na snagu 23.02.1946.).

45 Njemački građanski zakonik (*Bürgerliches Gesetzbuch 1896.* - BGB, stupio na snagu 1.01.1900. godine), u verziji od 2. januara 2002. godine (*Bundesgesetzblatt,* I p. 42, 2909; 2003 I p. 738), sa amandmanima od 19. februara 2007. godine (*Bundesgesetzblatt***,** I p. 122), 4. decembra 2008. godine (*Bundesgesetzblatt***,** I 2586) i 20. juli 2017. godine (*Bundesgesetzblatt***,** I S. 2787).

46 *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykőnyvől Magyarország*, stupio na snagu 15.03.2014. godine.

od punoljetstva (čl. 4:111 st. 3), ali svako od aktivno legitimisanih lica (uključujući dijete) može naknadno (po isteku rokova) podnijeti tužbu u roku od 1 godine od saznanja za činjenice koje bi mogle isključiti očinstvo lica koje se smatra njegovim ocem (čl. 4:111 st. 4). Slično, u pravu Slovenije, dijete može podnijeti tužbu za utvrđivanje očinstva, odnosno tužbu za osporavanje očinstva u roku od 5 godina od dana saznanja za činjenice koje upućuju na to (čl. 122 st. 1 i čl. 130 st. 1 Porodičnog zakona).[47]

3.3. Porodična zakonodavstva u BiH

Što se tiče uređenja ovog pitanja u pozitivnim porodičnim zakonodavstvima u BiH, može se reći da su mjerodavna rješenja prilično neujednačena, za razliku od situacije kada se kao tužilac pojavljuje maloljetno dijete. U tom smislu, u Republici Srpskoj, sada punoljetno dijete ima pravo da zahtijeva utvđivanje vanbračnog očinstva, odnosno osporavanje bračnog očinstva, bez obzira na rok.[48] Dakle, zakondavac je, po svemu sudeći, pod uticajem prakse ECtHR i zahvaljujući odluci Ustavnog suda Republike Srpske (dalje: Ustavni sud), eliminisao rokove za tužbu u navedenim situacijama. Ustavni sud je odlukom u predmetu U-4/24[49] utvrdio da odredbe PZ RS, kojima se predviđa pravo djeteta da zahtijeva utvrđivanje vanbračnog očinstva, odnosno osporavanje bračnog očinstva prestaje sa navršenih 25 godina života,[50] nisu u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske. U tom smislu, Ustavni sud ističe „...Međutim, po ocjeni ovog suda, ograničavanje prava na podnošenje tužbi za utvrđivanje i osporavanje očinstva prekluzivnim rokovima nije proporcionalno legitimnom cilju koji se želi postići, te nije postignuta pravična ravnoteža između legitimnog prava i interesa svake osobe da sazna svoj biološki identitet i opšteg interesa društvene zajednice u cjelini, koji se ogleda u zaštiti pravne sigurnosti i stabilnosti formiranih porodičnih odnosa. Sud je, naime, mišljenja da nema razumnih, niti objektivnih kriterijuma na osnovu kojih se zakonodavac opredijelio za predmetna zakonska rješenja, te da očuvanje pravne sigurnosti ne može, samo po sebi, biti dovoljan osnov za propisivanje prekluzivnog roka za utvrđivanje i osporavanje očinstva, odnosno ne može imati prioritet nad pravom i interesom svakog lica da sazna svoje biološko porijeklo, bez obzira na godine života…” Pored toga, Ustavni sud smatra da ”… imajući u vidu pravnu prirodu prekluzivnih rokova, a koji su predviđeni predmetnim zakonskim odredbama, Sud je ocijenio da osporeno propisivanje predstavlja miješanje u pravo pojedinaca na poštovanje privatnog i porodičnog života garantovanog članom 8. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koje nije proporcionalno legitimnom cilju koji se želi postići, slijedom čega nisu ispunjene pozitivne obaveze zakonodavca da osigura neometano

47 Družinski zakon*, "*Uradni list*",* 15/2017, 21/2018-ZNOrg, 22/2019, 67/2019-ZMatR-C, 20/2020-ZOOMTVI, 94/2022 Odl.US: U-I-486/20-14, 94/2022 Odl.US: U-I-91/21-19, 5/2023, 34/2024 Odl.US: U-I-100/21-28.

48 Čl. 141a. i čl. 149. PZ RS.

49 “Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 20/25.

50 Čl. 141. st. 1. i čl. 149. st. 2. PZ RS.

uživanje ovog prava.” Nakon ove odluke Ustavnog suda, uslijedila je novela PZ RS kojom je propisano da pravo djeteta da zahtijeva utvrđivanje vanbračnog očinstva, odnosno osporavanje bračnog očinsta nije vremenski ograničeno.

U Brčko Distriktu imamo potpuno suprotnu situaciju, a to je da dijete može zahtijevati utvđivanje vanbračnog očinstva, odnosno osporavanje bračnog očinstva do navršene 25. godine života.[51] U pitanju je rigidno rješenje koje očigledno ne korespondira sa razumijevanjem člana 8. EKLJP i praksom EctHR.

Da šarolikost razmatrane regulative bude potpuna, “potrudio” se zakonodavac u FBiH. Naime, dijete ima pravo da zahtijeva utvđivanje vanbračnog očinstva bez obzira na rok[52] – kao u RS, ali je njegova mogućnost da osporava bračno očinstvo ograničena do navršene 25. godine života.[53] Ovo je posebno interesantno u situacijama u kojima dijete ima saznanja da njegov biološki otac nije lice koje je upisano u matične knjige. Pa tako, ako je od rođenja djeteta proteklo više od 25 godina, činjenica da ne postoji rok za podnošenje tužbe radi utvrđivanja vanbračnog očinstva gubi svoj praktični značaj. Naime, dijete prethodno mora osporiti bračno očinstvu muškarcu koji je, na osnovu zakonske pretpostavke, upisan u matične knjige kao njegov otac, što usljed proteka roka za podnošenje tužbe radi osporavanja neće biti moguće. U ovom slučaju, put ka utvrđivanju porijekla vodi preko osporavanja bračnog očinstva. Naime, oba ova postupka predstavljaju načine ostvarivanja jednog te istog prava - prava na saznanje porijekla. U tom smislu, ovakvo zakonsko rješenje ne može se smatrati prihvatljivim, budući da neposredno uspostavlja hijerarhiju između prava koja su po svojoj prirodi ravnopravna, dajući ipak prednost jednom, ne sa samo u odnosu, nego i na štetu drugog.

4. Zaključak

Pravo na utvrđivanje porijekla djeteta nije apsolutno i u pogledu istog države imaju polje slobodne procjene cjelishodnosti kada definišu pravila i način utvrđivanja porijekla.[54] Iz stavova ECtHR proizlazi da rok za tužbu za utvrđivanje porijekla djeteta sam po sebi nije nedozvoljen i nespojiv sa EKLJP, odnosno da nije zadatak ECtHR da mijenja domaće vlasti u određivanju načina utvrđivanja porijekla djeteta, te da države imaju polje slobodne procjene prilikom propisivanja pravila za utvrđivanje porijekla djeteta (**Ç***apin v. Turkey, Chavdarov v. Bulgaria*), kao i da je uvođenje roka u ovim stvarima opravdano željom da se obezbijedi pravna sigurnost u pogledu porodičnih odnosa (*Mizzi v. Malta*, *Backlund v. Finland*[55]). Drugim riječima, ECtHR provjerava odluke nacionlanih organa vlasti, u odnosu na član 8. EKLJP, sa stanovišta pirode i primjene relevantnih rokova.

Imajući u vidu praksu i stavove ECtHR u pogledu primjene čl. 8. EKLJP, a u

51 Čl. 60. st. 1. i čl. 66. st. 2. PZ BD.

52 Čl. 72. st. 1. PZ FBiH.

53 Čl. 79. st. 1. i 2. PZ FBiH.

54 Besson S., *op.cit.,* 50.

55 Aplikacija br. 36498/05 (BACKLUND v. FINLAND).

vezi sa propisivanjem rokova za tužbu djeteta za utvrđivanje vanbračnog očinstva, odnosno za osporavanje bračnog očinstva, te interese svih lica koja su involvirana u ovim situacijama, smatamo da su necjelishodna ekstremna rješenja, tj. propisivanje prekluzivnih rokova, kao i ukidanje ili nepredviđanje bilo kakvih rokova. U prvom slučaju, postoji mogućnost da dijete objektivno nije bilo u mogućnosti da sazna činjenice koje isključuju očinstvo lica koje se po zakonu smatra njegovim ocem, odnosno činjenice koje sugerišu da bi određeni muškarac mogao biti njegov otac. Na ovaj način isključuje se mogućnost djeteta da u navedenim situacijama utvrdi svoje porijeklo. Sa druge strane, nepredviđanjem rokova za tužbu djeteta radi utvrđivanja vanbračnog očinstva, odnosno radi osporavanje bračnog očinstva prkosi ideji pravne sigurnosti i dovodi u pitanje interes porodice i stabilnost porodičnih veza. Potrebno je ostvariti ravnotežu interesa, ali i ravnotežu u odnosima biološke istine i društvene realnosti.[56]

Smatramo da pravilno i cjelishodno rješenje teba potražiti između ovih krajnosti, kao što je to slučaj u nekim evopskim nacionalnim zakonodavstvima, kroz definisanje roka koji punoljetnom djetetu ostavlja razumno vrijeme da po saznanju za činjenice na osnovu kojih bi mogao saznati svoje porijeklo odluči da li će pokrenuti postupak za utvrđivanje vanbračnog očinstva ili osporavanje bračnog očinstva (npr. u Njemačkoj, Mađarskoj ili Sloveniji). Na ovaj način bi se mogla ostvariti razumna ravnoteža između važnih pravno-političkih vrijednosti. Sa jedne strane, dijete koje je zainteresovano za utvrđivanje svoga porijekla, moglo bi ostvariti to pravo kada smatra da je to u njegovom interesu, a sa druge strane, udovoljilo bi se zahtjevima pravne sigurnosti i otklonila “vječna” mogućnost preispitivanja uspostavljenih porodičnih odnosa. S tim u vezi, važno je napomenuti da pravo djeteta na utvrđivanje porijekla mora da bude uređeno pravilima koja bi trebalo da budu harmonizovana, a ne djelimična i kontradiktorna – da se koncept pravila za utvrđivanje vanbračnog očinstva ne razlikuje u odnosu na osporavanje bračnog očinstva, pa i po pitanju vremenskog (ne)ograničenja za tužbu. U tom smislu, nužna je korekcija rješenja u porodičnom zakonodavstvu FBiH, gdje je pravo djeteta na utvrđivanje vanbračnog očinstva neoročeno, za razliku od osporavanja bračnog očinstva od strane istog lica - koje je vremenski ograničeno. Također, imajući u vidu da praksa ECtHR sugeriše na krutost i ograničeni domet postojećih rješenja u Brčko distriktu, nameće se potreba njihove reforme u ranije pomenutom pravcu.

Kada je riječ o pravu maloljetnog lica na utvrđivanje svog porijekla, apsolutna je potreba da se ovo pravo vremenski ne ograničava, jer se radi o tužiocu koji uživa i posebnu pravnu zaštitu (kako sa stanovišta KPD, tako i sa stanovišta nacionalnog prava) i gdje je neophodno da se - za razliku od prethodne situacije - vodi računa o najboljem interesu djeteta.

Konačno, procjenu odnosa između biološke istine i društvene realnosti bi trebalo prepustiti sudu, jer se radi o pitanjima na koje nije moguće dati jednoznačan odgovor, odnosno univerzalno rješenje, naročito ne u vidu zakonske norme. Očigledno je da apsolutna prednost biološke istine više nije zagarantovana, jer – pored ostalog – biološka veza između djeteta i roditelja ne pruža garancije da će se

56 O potrebi za ravnotežom biološke istine i društvene realnosti vid. Ponjavić Z., (2024), 14 i 20-25.

uspostaviti roditeljski odnos koji po svojoj sadržini i intenzitetu odgovara onom što društvo i zakonodavac očekuju.

Literatura:

Knjige i članci:

1. Arkadas-Thibert A., Lansdown G., *Article 8: The Right to a Name, Nationality, and to Know and Be Cared for by Parents*, u: Monitoring State Compilance with the UN Conventon on the Rights of the Child, 2022.
2. Besson S., “Enforcing the child’s right to know her origins: contrasting approaches under The Convention on the rights of the child and The European convention on human rights”, *International Journal of Law, Policy and Family* 21/2007.
3. Bubić S., Traljić N., Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
4. Freeman M., *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child – Article 3 The Best Interests of the Child,* University College London, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2007.
5. Hodgson D., *The International Legal Protection of the Child’s Right to a Legal Identity and the Problem of Statelessness,* 7 INT’L J L. & FAM.
6. Jakovac-Lozić, D. „Prosudbe Europskog suda za ljudska pava temeljene na dosezima suvremenih dokaznih sredstava u paternitetskim postupcima“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* vol. 61, br. 4/2011.
7. Krešić B., Halilović E., Morankić E., „Pravo djeteta na lični identitet (mogućnost promjene identiteta)“*, Zbornik radova „Pravo između stvaranja i tumačenja“* Istočno Sarajevo, 2023.
8. Lucić N., „Zaštita prava na saznanje podrijetla u praksi Europskog suda za ljudska prava?“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu,* vol. 75 (3), 2025.
9. Marochini Zrinski, M. „Pravo očeva na poštovanje obiteljskog života: presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* vol. LVI, br. 77/2017.
10. Morankić E., „Pravo djeteta na slobodu izražavanja mišljenja“, Doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, neobjavljeno, 2025.
11. Ponjavić, Z. „Da li interes deteta uvek leži u saznanju biološke istine o njegovom poreklu“, *Zbornik radova sa XII Međunarodnog naučnog skupa „Dani porodičnog prava“*, Pravni fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru, 2024.
12. Ponjavić, Z. „Utvrđivanje porekla deteta – između biološke istine i stabilnosti“, *Pravni život* br. 10/2014.

Pravni izvori:

1. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (usvojena od strane Savjeta Evrope, 4. novembra 1950. godine).

2. Evropska konvencija o ostvarivanju dječijih prava (usvojena od strane Savjeta Evrope 25. januara 1996. godine).
3. Fancuski građanski zakonik (*Code Civil français 1804*), u verziji od 20. februara 2004. godine (*ordonnance n° 2004-164 du 20 Feb. 2004),* sa amandmanima od 4. aprila 2006. godine (*Act no. 2006-399 of 4 April 2006*).
4. Građanski zakonik Mađarske (*2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykőnyvől Magyarország*), stupio na snagu 15.03.2014. godine.
5. Grčki građanski zakonik (*Astikos Kodikas*, stupio na snagu 23.02.1946. godine).
6. Konvencija o pravima djeteta (usvojena je rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine).
7. Njemački građanski zakonik (*Bürgerliches Gesetzbuch 1896.* - BGB, stupio na snagu 1.01.1900. godine), u verziji od 2. januara 2002. godine (*Bundesgesetzblatt*, I p. 42, 2909; 2003 I p. 738), sa amandmanima od 19. februara 2007. godine (*Bundesgesetzblatt*, I p. 122), 4. decembra 2008. godine (*Bundesgesetzblatt*, I 2586) i 20. juli 2017. godine (*Bundesgesetzblatt*, I S. 2787).
8. Porodični zakon Slovenije (*Družinski zakon, "*Uradni list*",* 15/2017, 21/2018-ZNOrg, 22/2019, 67/2019-ZMatR-C, 20/2020-ZOOMTVI, 94/2022 Odl.US: U-I-486/20-14, 94/2022 Odl.US: U-I-91/21-19, 5/2023, 34/2024 Odl. US: U-I-100/21-28).
9. Porodični zakon, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. br. 35/2005, 41/2005 – ispravka, 31/2014 i 32/2019 - odluka US.
10. Porodični zakon, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“ br. 23/07.
11. Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 17/23, 27/24, 20/05 – odluka US i 61/25.
12. Zakon o parničnom postupku, „Službeni glasnik BD BiH“ br. 28/18 i 6/21.
13. Zakon o parničnom postupku, „Službeni glasnik RS“, br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 – odluka US, 45/09 – odluka US, 49/09, 61/13, 109/21 – odluka US i 27/24.

Sudska praksa:

1. Ahrens v. Germany (Aplikacija br. 45071/09).
2. Boljević v. Serbia (Aplikacija br. 47443/14).
3. **Ç***apin v. Turkey* (Aplikacija br. 44690/09).
4. Chavdarov v. Bulgaria (Aplikacija br. 3465/03).
5. Grönmark v. Finland (Aplikacija br. 17038/05).
*6. Hokkanen v. Finske (*Aplikacija br. 19823/92).
7. Jäggi v. Switzerland (Aplikacija br. 58757/00).
8. Kroon, Pays Bas v. Netherlands (Aplikacija br. 18535/91).
9. M. M. v. Hrvatske (Aplikacija br. 10161/13).
10. Mackx v. Belgium (Aplikacija br. 6833/74).
11. Mandet v. Francuske (Aplikacija br. 16112/15)
12. Mikulić v. Croatia (Aplikacija br. 53176/99).
13. Mizzi v. Malta (Aplikacija br. 26111/02).

14. Odluka Ustavnog suda Republike Srpske br. U-4/24 (“Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 20/25).
15. Paulik v. Slovakia (Aplikacija br. 10699/05).
16. Phinikaridou v. Cyprus (Aplikacija br. 23890/02).
17. X v. Sweden (Aplikacija br. 9707/82).
18. Yousef v. Nizozemske (Aplikacija br. 33711/96).

Internet izvori:

1. https://archive.crin.org/en/library/legal-database/mandet-v-france.html

Darko Radić, LL.D., Full professor
Faculty of Law, University of Banja Luka

Ena Morankić, **LL.D**

THE CHILD'S RIGHT TO KNOW HIS/HER FATHER – (UN) JUSTIFIABILITY OF TIME LIMITS FOR FILLING A LAWSUIT

Abstract: In contemporary society, characterized by a crisis of the traditional family and a plurality of forms of cohabitation, the establishment of blood relationships often represents the only way of constituting a family, and for a child, it serves as the basis for establishing—not only a biological but also a legal and social—connection with their parents. In connection with the regulation of this right, one of the important issues that arises is the necessity of its temporal limitation, that is, the elimination of the time limit for filing a lawsuit to contest marital paternity or to establish non-marital paternity. In this context, the authors of this paper limit the discussion to cases in which, for the purpose of establishing parentage, the actively legitimized party is the person who wishes to determine the identity of his/her father. Here, the authors make a distinction between two types of situations. First, the focus is on the child's right to contest his/her marital paternity, or to request the establishment of non-marital paternity. Regarding this issue, primary emphasis is placed on the application of the Convention on the Rights of the Child, as well as its fundamental principle—the best interests of the child. The second type of situation concerns an adult who, in the position of a plaintiff, wishes to contest his/her marital status or establish the identity of his/her non-marital father. By examining the positive legal provisions in family laws in Bosnia and Herzegovina, the authors analyze the practice of the European Court of Human Rights, as well as comparative legal solutions, all with the aim of contributing to the development of solutions that are not rigid or unambiguous, but rather recognize the necessity of taking into account various factors related to the interests of all parties involved—not only biological, but also social realities.

Key words: marital paternity, non-marital paternity, the child's right to establish parentage, the best interests of the child, deadline.

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.228
UDK 342.7:004]-053.2
Prethodno saopćenje

Dr. sc. Boris Krešić, vanredni profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

MA Jasmina Berbić, asistent
Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

MA Ajla Nezirović, doktorand
Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

NOVE TEHNOLOGIJE, STARA PRAVA: KRŠENJA DJEČJIH PRAVA U DOBA DEEPFAKE TEHNOLOGIJE

Sažetak: Invanzivni razvoj i primjena umjetne inteligencije neizostavno pogađa svaku sferu prava, pa tako ni dječja prava nisu izuzetak. Sveprisutnost tehnologije i društvenih mreža u svakodnevnom životu, posebno kada su maloljetnici u pitanju, proizvelo je problem *cyber* nasilja kao rastućeg globalnog problema, mijenjajući okvire dječje zaštite. Ovaj novi oblik nasilja obuhvata širok spektar štetnih postupanja poput verbalnog zlostavljanja putem interneta, različitih vrsta uznemiravanja, kao i distribuiranja eksplicitnih poruka, fotografija i video zapisa. Digitalno nasilje se najčešće događa neočekivano, bez mogućnosti adekvatnog reagovanja na isto i zaštite žrtve. Umjetna inteligencija je sa pojavom *deepfake* tehnologije, kojom je omogućeno stvaranje lažnih multimedijalnih sadržaja sa likom određene osobe, omogućila i novu dimenziju digitalnog nasilja nad djecom. *Deepfake* sadržaj predstavlja veći rizik za maloljetnike nego za odrasle. Dječje kognitivne sposobnosti se još uvijek nalaze u razvojnom stadiju, usljed čega je njihova emocionalna reakcija, kao i posljedica na razvoj ličnosti znatno veća u odnosu na odraslu osobu. Uz to je neminovno prateća i značajna povreda spektra ličnih prava djeteta. Ovakvi oblici zlouporabe tehnologije izazvali su zabrinutost pravne i naučne zajednice, jer direktno zadiru u dječje pravo na privatnost i zaštitu tjelesnog integriteta kao i temeljnog principa zaštite najboljeg interesa djeteta. Stoga, sa jedne strane je neophodno ukazivati na izazove koje primjena ove tehnologije nosi sa sobom, a sa druge razvijati pravne i etičke mehanizme koji će prevenirati zlouporabu i osigurati adekvatnu zaštitu djece. Polazeći od ovih premisa, autori će u radu analizirati uticaj *deepfake* tehnologije na dobrobit djeteta kroz različite sfere, sintezom moralne i pravne diskusije.

Ključne riječi: deepfake, najbolji interes djeteta, pravo na privatnost, umjetna inteligencija, cyber nasilje.

1. Uvodne napomene

Konceptualizacija djetinjstva se kroz historiju mijenjala, od perioda u kojem su se djeca posmatrala kao mali, nesamostalni ljudi, do suvremenog razumijevanja koje prepoznaje djetinjstvo kao ključno razvojno razdoblje obilježeno osjetljivim psihološkim i emocionalnim procesima. Tako su psiholozi, poput Freuda i Halla, u svojim značajnim radovima promišljali da rana iskustva ostavljaju dugotrajne posljedice na formiranje ličnosti i kvalitet kasnijeg života.[1] Događaji koji narušavaju dostojanstvo u najranijem životnom periodu mogu postati obrasci koji prate dijete tokom čitavog odrastanja. Novi prostor za psihološke rizike i viktimizaciju, otvoren je u suvremenom digitalnom okruženju, upotrebom tehnologija koja su djeci danas čak bliža i jasnija nego odraslima. Dok su u prošlim stoljećima prijetnje djetinjstvu bile fizičke, porodične ili društvene, današnje generacije suočavaju se s digitalnim oblicima prijetnji koje imaju jednako snažan, a ponekad i trajan psihološki učinak. Za razliku od ranijih oblika nasilja nad djecom, koji su bili ograničeniji prostorno i tehnički, suvremeni oblici tehnološki posredovanog nasilja zahtijevaju nova normativna i institucionalna rješenja. Evidentno je da prevencija i sankcioniranje ugrožavanja dječjih interesa u današnjici postaje sve izazovnije, budući da se sadržaji mogu generirati i distribuirati u digitalnom prostoru uz minimalan trag i izuzetno velikom brzinom. Ovi trendovi istovremeno mijenjaju i način na koji se poima najbolji interes djeteta. Dok je ranije fokus bio isključivo na fizičkoj sigurnosti i neposrednoj zaštiti od počinitelja, sada se najbolji interes mora sagledati i kroz prizmu digitalnog integriteta, uključujući situacije u kojima dijete može biti prikazano u kompromitirajućem digitalnom materijalu bez da je ikada fizički učestvovalo u takvom činu. Stoga se sustavi dječje zaštite moraju kontinuirano razvijati i biti u korak s tehnološkim dostignućima, kako bi najbolji interes djeteta bio fokus i u novom digitalnom dobu.

2. Suvremeno poimanje najboljeg interesa djeteta

U doba kada je nastala, Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih nacija[2] predstavljala je „najsavršeniji“ dokument koji štiti djecu i njihova prava. Otvorena za potpisivanje 1990. godine, ratifikovana je brže i šire nego ijedan međunarodni

1 Na bazi ovih promišljanja, mnoge suvremene studije povezuju traumatska (ili stresna) iskustva u djetinjstvu (npr. zlostavljanje, zanemarivanje, disfunkcionalno porodično okruženje...) s postojanjem povećanog rizika za stvaranje psihičkih problema, rizičnih ponašanja kao i uopće lošiju kvalitetu života u odrasloj dobi. Detaljnije vidi: Musa, S., Peek-Asa, C., Jovanović, N., Selimović, E., *Association of adverse childhood experiences and health risk behaviors among young adults visiting a regional primary healthcare center, Federation of Bosnia and Herzegovina*, PLoS One, 2018, 13(3):e0194439.

2 Konvencija o pravima djeteta, Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine (Rezolucija 44/25), stupila je na snagu 2. septembra 1990. godine. Tekst konvencije dostupan na: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child.

dokument o ljudskim pravima, potvrđujući globalni konsenzus o nužnosti zaštite prava djece. Ona nije predstavljala samo pravno obavezujući dokument, već i snažan moralni orijentir koji usmjerava djelovanje države u zaštiti dječjih prava, čija implementacija je značajno unaprijedila živote djece širom svijeta. Zasnivajući se na četiri načela: učešće, zaštita, prevencija i obezbijeđivanje, takozvana četiri „P”[3], u središte svoje regulative istakla je princip najboljeg interesa djeteta prema čemu “*u svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta biće od prvenstvenog značaja*”.[4] Njenom ratifikacijom djeca se premještaju s margine u sam fokus međunarodnog sustava zaštite ljudskih prava jer ih se prvi put prepoznaje kao subjektima prava. Osim ranijeg naglašavanja njihove potrebe za zaštitom i ukazivanja na vulnerabilnost djetinjstva, afirmira se njihovo aktivno učešće, samoodlučivanje te uživanje drugih prava neovisno od isključive volje roditelja.

Unatoč tome, sveprisutnije su rasprave o konceptu “starenja” Konvencije koje problematiziraju nedostatke u njenim odredbama. Izazovi s kojima se danas suočavaju djeca multiplicirali su se u odnosu na period njenog donošenja. Mnogi problemi i koncepti življenja nisu postojali ili nisu bili zastupljeni u ovoj mjeri u momentu kreiranja Konvencije. Autori ukazuju da je djetinjstvo postalo specifičan društveni konstrukt oblikovan procesima kasnog kapitalizma, globalizacije i digitalizacije.[5] Prije tri decenije, kada se stvarala Konvencija, nije bilo razmišljanja o rasprostranjenosti tehnologije u dječjim životima, dok se gotovo nije moglo ni naslutiti kakav udio u dječjim životima će ona zauzimati. Još manje je bilo moguće anticipirati oblike zlouporabe kojima će djeca njenim posredstvom biti izložena. Dječja vrijednost i identitet sve više se definiraju virtualnim aktivnostima, koje oblikuju njihove navike, interese i način sudjelovanja u društvu.[6] Kako ističe Hrabar, Konvencija o pravima djeteta u određenom smislu pokazuje izvjesnu ambivalentnost.[7] S jedne strane, ona se smatra “živim instrumentom” koji se kontinuirano prilagođava novim društvenim okolnostima i izazovima, dok s druge strane, sve češće pokazuje ograničenu relevantnost za suvremenu stvarnost djece i maloljetnika.[8] Uprkos neosporivom doprinosu koji je dala u unapređenju prava djece na globalnom nivou, Konvencija danas više ne uživa status “nedodirljivog dokumenta” već se uočavaju njene manjkavosti i elementi koji djeluju zastarjelo.

U literaturi se susreće pojam “globalno dijete”, no važno je naglasiti da se on u suštinskom smislu razlikuje od pojma „suvremeno dijete“, iako se ti termini na prvi pogled mogu činiti istovjetnima. Globalno dijete je pojam koji se razvio unutar kritičkih studija djetinjstva i odnosi se na dijete kao subjekt globalnih procesa i

3 Četiri P: eng. *participation*, *prevention*, *protection*, *provision*.

4 Konvencija o pravima djeteta, čl. 3 (1).

5 Hrabar, D., *Prava djece pred suvremenim izazovima – djeca kao cilj ili kao sredstvo?*, Zbornik PFZ, 74, (2), 2024, str. 165.

6 Ibid.

7 Ibid.

8 Ibid.

prava. On dolazi iz diskursa globalizacije i Konvencije, koja pokušava univerzalno definisati „djetinjstvo“ i prava djece širom svijeta.[9] Jones navodi da se djeca sve češće analiziraju kroz prizmu globalizacije. Objašnjava to kroz tvrdnje da je dječji rad postao predmet transnacionalnih potrošačkih kampanja, da se djeca sve više prepoznaju kao izbjeglice, tražitelji azila ili privremeni “prekogranični bjegunci” od oružanih sukoba, kao „izvoz“ uključen u globalne mreže usvajanja, prisilne trgovine ili kao „žrtve“ ili osnaženi akteri *cyber* prostora. Djetinjstvo u 21. stoljeću posmatra se kao zasebna kategorija od odrasle dobi. Dijete se prikazuje kao biće koje ne pripada svijetu odraslih, a djetinjstvo se shvata kao „siguran prostor“ koji odrasli trebaju njegovati i štititi.[10]

Pojam djetinjstva historijski je i kulturno uslovljen, a shvatanje djetinjstva mijenjalo se kroz historiju. Pripadnost kategoriji djetinjstva često znači da se dijete prikazuje kao nevino, ranjivo i u potrebi da ga se zaštiti od odraslih. Ipak, ovo ostaje zapadnjačka i generalizovana predstava značenja djetinjstva. S razvojem pokreta za prava djece, koncept univerzalnog djetinjstva postao je dominantan u globalnom diskursu. Za mnogu djecu, djetinjstvo je teško i traumatično razdoblje, suprotno njegovom idealizovanom prikazu. Mnoga djeca trpe zlostavljanje, nasilje, rat, glad i druge životno ugrožavajuće okolnosti, što pojedini definišu kao „izgubljeno djetinjstvo“. U tom kontekstu, suvremeno razumijevanje koncepta najboljeg interesa djeteta usmjereno je na oblikovanje djetinjstva kao perioda bezbrižnosti, sigurnosti i zadovoljstva, uz istovremeno proširenje spektra prava koja djetetu pripadaju. Potpisivanjem univerzalnih deklaracija o pravima djeteta, države preuzimaju obavezu da prate i reguliraju djetinjstvo i dobrobit djece. Globalni standardi o djetinjstvu često ne uzimaju u obzir kulturne komponente niti se prilagođavaju lokalnim osjetljivostima, što dovodi do nesklada i neželjenih posljedica. Uprkos globalnim pokušajima standardizacije, teško je govoriti o „globalnom djetetu“ i „globalnom djetinjstvu“, budući da univerzalni diskursi o djetinjstvu često zanemaruju specifične realnosti i time ne uspijevaju adekvatno odraziti pluralnost dječjih iskustava u različitim društvima.[11]

Polazeći od navedenog, 30 godina od usvajanja Konvencije, svijet je doživio značajne kulturne promjene. Pristup digitalnim medijima sve više utiče na cjelokupni spektar dječjih prava, kao i na promociju tih prava. Današnji izazov, stoga, jeste ponovno promišljanje prava utvrđenih Konvencijom u svjetlu digitalnog doba. Djeca sve ranije počinju koristiti internet i sve duže provode vrijeme *online*. Može se reći da je današnje odrastanje gotovo nezamislivo bez tehnologije. No, sve više djece danas postaje metom *cyber* nasilja koje se najčešće definira kao korištenje interneta, mobilnih telefona, sistema za videoigre ili druge tehnologije za slanje ili

9 Pojam “suvremeno dijete” odnosi se na dijete u kontekstu današnjeg vremena na način kako društvo 21. stoljeća shvata, odgaja i tretira djecu. Ovaj pojam naglašava promjene u društvenim, obrazovnim, porodičnim i tehnološkim okruženjima u kojima dijete odrasta.

10 Jones, G. A., *Children and development: rights globalization and poverty,* Progress in development studies, 2005, str. 336-342.

11 Bushati, A., *Tracing the Global Child: Global Politics Shaping Local Childhoods*, European Journal of Education, 2023, Volume 6, str. 86-88.

objavljivanje poruka ili slika s namjerom da se povrijedi ili ponizi druga osoba. *Cyber* nasilje najčešće se manifestira na društvenim mrežama, platformama za dopisivanje i igranje igrica. Riječ je o ponašanju koje se ponavlja s namjerom zastrašivanja, izazivanja bijesa ili sramoćenja pojedinaca. Ono što je veoma važno imati na umu kod definisanja *cyber* nasilja jeste činjenica da ono ostavlja digitalni trag. Taj digitalni trag značajno proširuje domet i intenzitet njegovog utjecaja na dijete.[12] Međutim, olakšava činjenica da se digitalni trag koji ostaje može pokazati i kao koristan, pružajući dokaze koji pomažu u zaustavljanju nasilja i eventualnoj identifikaciji počinioca, o čemu će kasnije u radu više biti govora.[13]

Današnja djeca sve izloženija ugrađenim i “nevidljivim” tehnologijama, uključujući algoritme, sisteme prediktivne analitike, pa čak i uređaje za praćenje lokacije. Sve to dovodi do kršenja određenih prava koje Konvencija garantuje svakome djetetu. Prema tome, *online* zaštita, kao i digitalno osnaživanje, globalni su izazovi koji iziskuju reinterpretaciju i prilagođavanje odredbi Konvencije. Otuda, najbolji interes djeteta u digitalnom dobu podrazumijeva osiguranje ravnoteže između ranije prihvaćenih koncepata i novih okvira koji će doprinijeti dostojanstvenom učešću djece u digitalnom okruženju.

3. *Deepfake* u kontekstu umjetne inteligencije i digitalnih medija

Suvremeno digitalno doba iznjedrilo je mnoge inovacije i unapređenja, kako u tehnološkom, tako i u društvenom smislu. Dakle, historijski posmatrano svaka je revolucionarna ideja neminovno dovela do nepredvidivih, pa ponekad, i nekontrolisanih društvenih promjena. Takav je slučaj i sa pojavom umjetne inteligencije (AI), grane računalnih nauka koja razvija sisteme sposobne za izvođenje zadataka koji zahtijevaju ljudsku inteligenciju, poput učenja, rasuđivanja i prepoznavanja obrazaca. No, naravno da umjetna inteligencija nije jedini “krivac” za sve što će se u narednom periodu kojem svjedočimo dešavati. Temelj trenutnom stanju postavile su društvene mreže postajući sveopšte korištena stvar, mobilni telefoni koji se u svom današnjem tehnološkom obliku smatraju čovjekovom “produženom rukom” bez čijeg je svakodnevnog korištenja postalo nezamislivo živjeti, te sveprisutnost na internetu kao ogledalo novonastale potrebe čovjeka da svoje privatne podatke i sve što mu se dešava dijeli na internetu sa neograničenim brojem njegovih korisnika. Dakle, lakoća pristupa, raznolika mogućnost korištenja, socijalizacija i povezivanje, faktički su bili motivacija pojedincima da stvaraju i dijele sadržaj na internetu, postajući na taj način stvaraoci novog svakodnevnog

12 O uticaju i posljedicama kreiranja trajnog digitalnog traga na djecu detaljnije vidi: Čolaković, M., *Zaštita privatnosti djece na internetu*, Zbornik radova Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru, 2023, Godina XI, broj 11, str. 48-62.

13 Detaljnije o zaštiti djece od *cyber* nasilja vidi: Omerović, E., Imamović, D., *Prava i zaštita djece u sajber prostoru i pravne posljedice sajber kriminala nad djecom*, U: Zbornik radova Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru, Godina IX, broj 9, 2021, str. 178-198.

društvenog, političkog i kulturnog narativa, za što su donedavno bili zaduženi isključivo profesionalci.[14]

Novi tehnološki alati, među kojima se ističe generativna umjetna inteligencija[15], koja ne analizira već stvara (generira) složene tekstualne, slikovne, audio ili druge sadržaje slične onima stvorenim od strane čovjeka, tako što je "trenirana" na velikom skupu podataka, omogućili su najširoj masi pristup tehnologijama koje su u svojoj tehnološkoj suštini i kompleksnosti zaista nevjerovatne, ali istodobno veoma opasne ukoliko se koriste u pogrešne svrhe. Jedan od takvih oblika generativnog AI-a je *deepfake* tehnologija. Postoji mnogo definicija *deepfake* tehnologije, no suština iste se ogleda u tome da su *deepfake*-ovi visoko realistični sintetički mediji stvoreni korištenjem tehnologije umjetne inteligencije, što je u literaturi poznato kao *deep learning*[16] ili duboko učenje. *Deep learning* je podpolje mašinskog učenja koje se sastoji od višeslojnih tzv. dubokih neuronskih mreža, čija konstrukcija je inspirirana strukturom ljudskog mozga, koje omogućavaju računarima da uče složene obrasce iz velikih količina podataka i to bez potrebe za ručnim programiranjem.

Deepfake-ovi dakle, uključuju manipulaciju postojećim medijskim sadržajem kao što su slike, video zapisi, audio i tekst, ili manipulaciju navedenog sadržaja koji je generiran ili izmijenjen korištenjem generativnog AI-a.[17] Pojednostavljeno, *deepfake* tehnologija daje mogućnost zamjene lica na medijskom sadržaju, usklađivanja pokreta usana na tom istom medijskom sadržaju kako bi odgovarao nekom drugom audio sadržaju, marionetskog upravljanja tijelom osobe, konverzije glasa, obrade prirodnog jezika (NLP)[18] te mnogobrojne druge opcije. Faktički bi se za *deepfake* tehnologiju moglo reći da je to tehnologija za stvaranje lažnog sadržaja. *Deepfake*-ovi su dobili na širokoj popularnosti 2017. godine kada je jedan od korisnika *Reddit*-

14 Mubarak, R., et al., *A Survey on the Detection and Impacts of Deepfakes in Visual, Audio, and Textual Formats*, Institute of Electrical and Electronics Engineers, 2023, str. 1.

15 Najpoznatiji primjer generativnog AI je upravo Chat GPT proizvod kompanije OpenAI. Detaljnije o generativnom AI i načinu na koji funkcionira vidi: Generative AI 101 Guide, https://zeo.org/resources/blog/generative-ai-101-guide, pristupljeno 15. novembra 2025.

16 O *deep learning*-u vidjeti detaljnije: Mirsky, Y., Lee, W., *The Creation and Detection of Deepfakes: A Survey, ACM Computing Surveys,* 2021, 54(1), str. 1-38.
Modeli dubokog učenja, odnosno *deep learning*-a, treniraju se kako bi generirali varljivo realistične krivotvorine kombinirajući i preklapajući objekte u medijskom sadržaju. Tipičan primjer *deep learning*-a su Generativni adversarialni modeli (GAN) koji su javnosti predstavljeni 2014. godine i koji se sastoje od dvije neuronske mreže: generatora i diskriminatora. Dakle, mreža generatora proizvodi lažni (sintetički) sadržaj, dok diskriminator pokušava razlikovati pravi od lažnog sadržaja. Kroz iterativni proces obuke (tzv. treniranja), obje mreže unapređuju svoje performanse, što rezultira generisanjem sve realističnijeg sadržaja. Vidjeti detaljnije: Zendran, M., Rusiecki, A., *Swapping face images with generative neural networks for deepfake technology–experimental study*, Procedia computer science, 192, 2021, str. 834–843.

17 Mubarak, R., et. al., op. cit., str. 2.

18 Obrada prirodnog jezika, eng. *Natural Language Processing* (NLP) je oblast računarstva i umjetne inteligencije koja se bavi omogućavanjem računarskih sistema da razumiju, interpretiraju, analiziraju i generiraju ljudski (prirodni) jezik, kako u pisanom tako i u govornom obliku.

a[19] koristeći se nadimkom "*deepfakes*", upotrijebio ovu tehnologiju kako bi kreirao lažni pornografski sadržaj na način da je koristio lica poznatih ličnosti.[20]

Kao i svaku tehnologiju, tako je i *deepfake*-ove moguće koristiti u dobre svrhe, prvenstveno u sferama obrazovanja, oglašavanja te zabave.[21] No, lažni sadržaj, korišten u pogrešne svrhe, nosi dosta značajniji rizik u odnosu na prednosti. Rizici su nebrojeni i nemogući za pobrojati, obzirom na svakodnevnu pojavu novih načina zloupotrebe, ali se kao najčešći javljaju krađa identiteta, pornografija iz osvete, prevare i prijetnje po nacionalnu sigurnost i sl. Otkrivanje *deepfake* sadržaja je veoma složeno zbog njegove visoke kvalitete *output*-a, odnosno kreiranog sadržaja, te kontinuiranog napretka tehnika generisanja. Ovo ne čudi ukoliko uzmemo u obzir samu suštinu *deepfake*-ova, a to je lažni sadržaj koji je nemoguće raspoznati od stvarnog medijskog sadržaja. Dakle, svi su autori složni oko jedne stvari, a to je da je od krucijalnog značaja kontinuirano proučavanje lažnog sadržaja kako bi se mogao razumjeti evolutivni pejzaž medijske manipulacije, obzirom da njihova svakodnevna upotreba dovodi u pitanje istinitost, povjerenje i pouzdanost digitalnog sadržaja.[22]

4. Implikacije *deepfake* tehnologije na narušavanje dostojanstva maloljetnika i obim zaštite

Neuspjeh u rješavanju izazova koje donosi *deepfake* tehnologija vrlo vjerojatno će u skorijoj budućnosti rezultirati erozijom povjerenja javnosti, širenjem dezinformacija te totalnom dezorijentiranošću prosječnog čovjeka u masi lažnog i stvarnog sadržaja.[23] Kao sveprisutni alat za manipulaciju vizualnih sadržaja, *deepfake*

19 *Reddit* je popularna internet platforma, često opisivana kao "početna stranica interneta" ili društvena mreža zasnovana na forumima. Sastoji se od hiljada zajednica zvanih "*subreddit*-i" koje su posvećene najrazličitijim temama. Značaj ove platforme se najbolje ogleda u činjenici da se Chat GPT kao najpopularniji generativni AI, u najvećem postotku trenira na podacima prikupljenim sa *Reddit*-a.

20 Mubarak, R., et. al., op. cit. str. 3.

21 *Deepfake* tehnologija za ove svrhe omogućava realističan *dubbing*. Sinhronizacija, eng. *dubbing* u kontekstu *deepfake* tehnologije predstavlja naprednu tehniku manipulacije audio-vizuelnog sadržaja koja podrazumijeva zamjenu originalnog govora u video zapisu novim, sintetičkim govorom, uz istovremeno i automatsko prilagođavanje pokreta usana govornika kako bi se postigla potpuna sinhronizacija s novim audio zapisom. Pored *dubbing*-a, *deepfake* tehnologija omogućava i animaciju, virtualna iskustva, generiranje sadržaja poznatije kao *content creation*, kao i inovativne tehnike brendiranja. Pojava alata za izradu *deepfake*-ova koji su prilagođeni za korištenje i potpunim početnicima a koji se zasnivaju na pomenutoj metodi *deep learning*-a (kao što su *Deepfakes Web*, *DeepFaceLab*, *FaceApp*, *ChatGPT*, *DALL-E2* i *Midjourney*), omogućila je sada i neekspertima da kreiraju sintetički medijski sadržaj koji je postao neraspoznatljiv od stvarnog medijskog sadržaja. Vidjeti detaljnije: Prajwal, K. R., et al., *A Lip Sync Expert Is All You Need for Speech to Lip Generation In the Wild*, Cornell University, Computer Science, ACM, 2020, kao i Zhou, H., et. al., *Pose-controllable talking face generation by implicitly modularized audio-visual representation*, Proceedings of the IEEE/CVF conference on computer vision and pattern recognition, 2021, str. 4176–4186; Verdoliva, L., *Media forensics and deepfakes: an overview*, IEEE Journal of Selected Topics in Signal Processing, 14(5), 2020, str. 4176–4186.

22 Mubarak, R., et. al., loc. cit.

23 Ibid.

tehnologija otvara prostor za nove oblike zlouporabe i ugrožavanja djece. Njena analiza u kontekstu zaštite djece zahtijeva interdisciplinarni pristup jer se posljedice reflektuju kroz kršenje prava djeteta, izloženosti različitim oblicima *cyber* nasilja kao i narušavanju dječjeg dostojanstva i tjelesnog integriteta.

Ono što je veoma važno razumjeti, jeste da je tehnologija „brža“ od prava. Samim dijeljenjem sadržaja na internetu postaje se potencijalnom žrtvom tehnoloških manipulacija i gotovo da ne postoji efektivan mehanizam zaštite od takvih postupanja. Djeca se u ovom kontekstu izdvajaju kao naročito osjetljive skupine, jer kako u svim drugim krizama, tako i u digitalnoj, ona uvijek bivaju na margini zaštite. *Deepfake* tehnologija sa sobom ponovno otvara pitanje dječje pornografije, a s tim u vezi i zaštite dječjeg tjelesnog i psihičkog integriteta. Dok je rasprava o dječjoj pornografiji bila intenzivirana tokom 1980-ih pa sve do ranih 2000-ih, kao rezultat pojave a kasnije široko rasprostranjene upotrebe interneta, od ranih 2000-ih do kasnih 2010-ih primjetna je izvjesna "tišina u diskusiji" po ovom pitanju, koja se ponovo aktivirala popularizacijom *deepfake* tehnologije.[24] Napredovanjem alata za izradu virtualnih sadržaja stvara se lepeza novih oblika ugrožavanja sigurnosti djece na internetu, pa tako danas možemo govoriti o pojavi poznatoj kao "virtualna dječja pornografija".

Materijali koji prikazuju seksualno zloupotrebljavanje djece (CSAM)[25] su specifična vrsta *deepfake*-ova koja pogađa isključivo djecu. Naime, ova vrsta *deepfake*-ova obuhvata fotografije, video, audio, crteže te bilo koju vrstu digitalne manipulacije djece u seksualnom kontekstu.[26] Prema Katalin i Szabó, „tradicionalni“ CSAM prikazuje stvarnu, dakle postojeću djecu, u seksualno eksploatativnim situacijama, što podrazumijeva postojanje stvarne žrtve, dok njihovo stvaranje tipično

24 Ganesh, H.K., *Protecting children through deepfake child pornography: a moral, legal, and philosophical discussion on the intersection of the evolution in law and technology*, American Criminal Law Review, 2022, Volume 60, str. 2.

25 eng. *Child Sexual Abuse Material* (u daljem tekstu CSAM). Iako se ovaj fenomen može označavati raznim terminima, većina autora preferira izraz CSAM. Ovaj termin je prepoznat i u pravnim i političkim kontekstima na globalnom nivou, jer na jasan način ukazuje na nasilnu i zloupotrebljavajuću prirodu takvog materijala, istodobno odražavajući posljedice i traume koje nastaju za dijete. SAD u svom pravnom okviru koristi pojam "dječje pornografije" definišući ga kao svako vizualno prikazivanje seksualno eksplicitnog ponašanja u kojoj učestvuje maloljetnik. Ujedinjeno Kraljevstvo koristi treći pojam, odnosno "nepristojne i zabranjene slike djece", na koji način je izvršena kriminalizacija izrade, distribucije ili posjedovanja nepristojnih slika djece, a što svakako obuhvata i druge vrste takvog digitalnog sadržaja pored slika. Dakle, autori, te ujedno i organizacije za zaštitu djece, čvrsto zagovaraju upotrebu izraza "materijal o seksualnoj zlouporabi djece", smatrajući termin "dječja pornografija" neprikladnim iz primarnog razloga što umanjuje ozbiljnost zloupotrebe i implicira pristanak ili aktivno učešće djeteta. Vidjeti detaljnije: Katalin, P., Szabó, J., *The Legal Challenges of Realistic and AI-Driven Child Sexual Abuse Material: Regulatory and Enforcement Perspectives in Europe*, Laws, 2024, 13:67, str. 2.

26 ECPAT, Smjernice za terminologiju u zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, 2016. Usvojeno od strane Međuresorne radne grupe za seksualnu eksploataciju djece, dostupno na: https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Terminology-guidelines-396922-EN-1.pdf, pristupljeno 15. novembra 2025.

uključuje i direktno zlostavljanje ili eksploataciju djece.[27] No „virtualni“ CSAM[28], odnosno *deepfake*-ovi, sadrže digitalno manipulirane (generirane) fotografije stvarne djece ili pak prikazuju potpuno fiktivne situacije sa izmišljenim likovima. Naime, virtualni CSAM ili CSAM proizveden posredstvom AI ima dva glavna oblika: CSAM generiran putem AI i CSAM manipuliran putem AI. Prvi oblik odnosi se na generirane slike seksualnog sadržaja na kojima su prikazana fiktivna djeca, dok je drugi oblik znatno opasniji jer se odnosi na slike i videozapise stvarne djece koji su izmijenjeni u seksualno eksplicitan sadržaj. Globalnu rasprostranjenost ovakve vrste zlouporabe suvremenih tehnologija najbolje prikazuju posljednja istraživanja. Naime, u 2023. godini, CyberTipline, telefonska linija Nacionalnog centra za nestalu i eksploatisanu djecu[29], zaprimila je 35,9 miliona prijava o sumnjivim slučajevima online seksualne zlouporabe djece koji uključuju posjedovanje, izradu ili distribuciju CSAM-a. Alarmantna je činjenica da je trend prijavljivanja u odnosu na 2021. u eksponencijalnom porastu.[30]

Iznimno je važno naglasiti da su djeca prikazana putem CSAM-a žrtve seksualnog nasilja bez obzira da li je korištena fizička sila, čak i ako poznaju počinioca, pa čak i ako je materijal nastao samoinicijativno.[31] Autori ukazuju na poražavajuće posljedice koje izloženost CSAM-u ostavlja na djecu ističući kako i sam čin snimanja seksualnog zlostavljanja žrtve doživljavaju kao dodatnu viktimizaciju.[32] Nepobitna je i mogućnost ozbiljnih posljedica po mentalno zdravlje koje se mogu reflektirati i u odraslom dobu, među kojima su stalni osjećaji krivnje i stida, poniženja, zabrinutosti zbog mogućnosti prepoznavanja u javnosti, strah da bi druge osobe mogle pomisliti

27 Katalin, P., Szabó, J., op. cit. str. 1.

28 Detaljnije o virtualnim CSAM-ovima vidi: Shruthi, K., Dubrosa, F., Milanaik, R., *Rising threats of AI-driven child sexual abuse material*, Pediatrics, 2024, 153: e2023063954.

29 National Center for Missing & Exploited Children (NCMEC), Izvještaj CyberTipline za 2023. godinu, dostupno na: https://www.missingkids.org/content/dam/missingkids/pdfs/2023-CyberTipline-Report.pdf, pristupljeno 15. novembra 2025.

30 Podaci iz izvještaja ukazuju na činjenicu da je došlo do porasta prijavljivanja od 18,4% u odnosu na 2021. godinu. Ono što je posebno alarmantno je skok u prijavama koje se odnose na *online* namamljivanje poznatije kao *grooming*, a radi se o povećanju od preko 300% samo u odnosu na 2021. godinu, dok će novija istraživanja zasigurno pokazati još veći skok. Online namamljivanje ili eng. *grooming* predstavlja oblik eksploatacije u kojem pojedinac putem interneta komunicira sa osobom za koju vjeruje da je dijete, s namjerom počinjenja seksualnog krivičnog djela ili otmice. Podaci iz izvještaja također ukazuju na još jedan aspekt kada je CSAM u pitanju, a to je da se većina ovih aktivnosti odvijala preko državnih granica, uslijed čega istraga zahtijeva koordinirane napore organa za provođenje zakona i internet *providera*. Većina prijava se prema izvještaju odnosila na čistu cirkulaciju CSAM-a, ali je zabrinjavajući kontinuirani porast prijava koje se odnose generativni AI za kreiranje *deepfake*-ova eksplicitnog sadržaja koji uključuje djecu.

31 Katalin, P., Szabó, J., op. cit. str. 3.

32 Istraživanje koje je provela nevladina organizacija Internet matters UK, ukazuje na podatak da djeca ispitanici smatraju *deepfake* zlouporabu gorom od zlouporabe stvarnih fotografija i video sadržaja. Naime, tinejdžeri smatraju da *deepfake* sadržaj potpuno isključuje bilo kakav vid pristanka ili autonomije. Na neki način, kod stvarne fotografije bar postoji određeni nivo uključenosti u proces njenog nastanka, iako kasnije dijeljenje koje je bilo bez pristanka također predstavlja povredu prava. Osjećaj tjelesne autonomije istican je u mnogim odgovorima, i kod djevojčica i kod dječaka. Internet matters, 2024, loc. cit.

da su bili voljni učesnici, kao i mentalne poteškoće poput anksioznosti, depresije, paranoje, suicidalnih ideja i sl.[33] Kako se radi o internetu kao prostoru na kojem CSAM-ovi bivaju objavljeni i distribuirani, te kako jednom objavljen sadržaj ostaje zauvijek *online*, žrtve doživljavaju stalnu reviktimizaciju uz prateći osjećaj da zlostavljanje nikada ne prestaje.[34]

Izlaganje djece materijalu kakav je CSAM ima mnogostruke štetne posljedice kako je to prethodno navedeno. No prepoznate su patološke promjene u kontekstu šireg modernog društvenog narativa i razvoja. Tako Taylor osnovano nalazi korelaciju između seksualnog zlostavljanja djece od strane vršnjaka i pristupa djece pornografiji, te normalizacije *sexting*-a[35] i drugih rizičnih seksualnih ponašanja usljed dostupnosti i popularnosti CSAM-a.[36] Pored uticaja na žrtve i djecu izložene ovakvoj vrsti materijala, u literaturi se spominju i druge moguće negativne posljedice. Naime, grupa autora smatra da CSAM može djelovati kao poticaj za faktičko činjenje seksualnih delikata, odnosno da može dovesti do povećanja rizika od kontaktnog zlostavljanja.[37] Druga grupa autora, pak osporava ovakve tvrdnje nalazeći da virtualni CSAM faktički pomaže u prevenciji kontaktnog zlostavljanja djece upravo pružajući alternativni način za zadovoljenje seksualnih nagona.[38] Svakako je nemoguće sa sigurnošću utvrditi koje od zastupanih stanovišta je ispravnije što čitavu kontroverzu čini dalekom od rješavanja. U svakom slučaju, zasigurno je da konzumacija CSAM-a može djelovati motivirajuće, kao svojevrsni faktor rizika za kontaktnu zloupotrebu kod onih pojedinaca koji su već predisponirani za počinjenje takvih djela.[39]

Zbog svega navedenog važno je *deepfake* zlouporabe posmatrati ne samo kao tehnološki fenomen, već kao društveni problem koji zahtijeva efikasna i

33 Goldhagen, J., et. al*., Thirtieth anniversary of the UN Convention on the Rights of the Child: Advancing a child rights-based approach to child health and well-being*, BMJ Pediatrics, 2020, 4: e000589, str. 2.

34 Gewirtz-Meydan, A., et. al., *The complex experience of child pornography survivors*, Child Abuse and Neglect, 2018, 80, str. 240.

35 Eng. *sexting* podrazumijeva slanje ili dijeljenje eksplicitnih seksualnih poruka, fotografija ili videozapisa putem interneta ili mobilnih uređaja, što kod djece i mladih može imati pravne, psihološke i socijalne posljedice.

36 Taylor, E., *Pornography as a public health issue: Promoting violence and exploitation of children, youth, and adults*, Dignity: A Journal on Sexual Exploitation and Violence, 2018, 3: 8, str. 5.

37 Ovakvo stanovište zastupljeno je kod: Insoll, T., et. al., *Risk Factors for Child Sexual Abuse Material Users Contacting Children Online: Results of an Anonymous Multilingual Survey on the Dark Web*, Journal of Online Trust and Safety, 2024, 1, str. 1–24., kao i kod Johnson, S. A., *Child porn users & risk for engaging in contact offenses: Faulty data minimizes offender's risk & puts more children at risk for sexual abuse*, Forensic Research and Criminology International Journal, 2020, 8, str. 93–99.

38 Ovakvo stanovište zastupaju: Milton, D., Jozifkova, E., Weiss, P., *Pornography and Sex Crimes in the Czech Republic*, Archives of Sexual Behavior, 40, 2011, str. 1037–43., te van Es, L., *Virtual child pornography as potential remedy against child sexual abuse*, Biomedical and Health Sciences Research, 2016, 6, str. 166–73.

39 Ovakav zaključak autori izvode na osnovu dostupnih empirijskih podataka različitih istraživanja koja sugeriraju da kontinuirano izlaganje CSAM-u može dovesti do desenzibilizacije percepcije ljudi i normalizacije takvog sadržaja usljed čega se posljedično formiraju preferencije za ekstremnijim i zlostavljačkim materijalom o eksploataciji djece ali i kontaktnom zlostavljanju.

odgovorna rješenja ponuđena od strane čitavog niza odgovornih aktera. Upravo je dječje dostojanstvo temelj i preduvjet za sva prava koja se djetetu moraju osigurati. Konvencija o pravima djeteta, kao i drugi međunarodni instrumenti, priznaju pravo djeteta na poštovanje njegovog ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta, kao i na jednaku pravnu zaštitu. Erikson smatra da se tokom djetinjstva, između pete i dvanaeste godine, formira djetetovo samopouzdanje, te da upravo u ovoj razvojnoj fazi vršnjačka grupa postaje glavni izvor djetetova samopoštovanja.[40] Ove godine predstavljaju period značajnih razvojnih iskoraka koji oblikuju djetetov osjećaj identiteta. Razvoj u ovom stadiju vođen je osnovnim psihološkim potrebama za kompetencijom, autonomijom i povezanošću s drugima. Djeca u ovoj dobi traže prilike da donose samostalne odluke, da kontrolišu vlastito ponašanje te da grade kvalitetne socijalne odnose s vršnjacima i odraslima izvan porodice.[41]Polazi se od pretpostavke da svako ljudsko biće, uključujući djecu, posjeduje urođeno dostojanstvo. Biti tretiran s dostojanstvom i poštovanjem nije privilegija koju je potrebno zaslužiti i braniti, to je pravo po rođenju koje pripada svim članovima ljudske zajednice. Manipulirani vizualni sadržaji koji prikazuju dijete na način koji je seksualiziran, degradirajući ili lažno kompromitujući, dovode do dubokog zadiranja u djetetov fizički i psihički integritet. Čak i kada stvarna zlouporaba nije počinjena, sama mogućnost digitalnog kreiranja takvih prikaza narušava temeljno pravo djeteta na zaštitu reputacije te potkopava njegovo dostojanstvo kao nositelja ljudskih prava. *Deepfake*-ovi imaju potencijal trajno obilježiti percepciju djeteta u digitalnom prostoru, ostavljajući dugoročne posljedice na njegov osjećaj sigurnosti i samopoštovanje. Dijete, kao osoba u razvoju, posebno je ranjivo na posljedice ovakvih zlouporaba jer još uvijek nema kapacitet da razumije, procesuira ili se zaštiti od štetnih efekata digitalnih manipulacija. Konvencija o pravima djeteta je obavezala države potpisnice da zaštite dijete od svakog oblika spolnog izrabljivanja i zlostavljanja. To podrazumijeva da države poduzimaju sve nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere kako bi spriječile, između ostalog, izrabljivačku upotrebu djeteta u pornografskim predstavama i materijalima. Konvencija nameće dužnost potpisnica za poduzimanje svih odgovarajućih mjera za pospješivanje tjelesnog i duševnog oporavka i vraćanja u društvo djeteta koje je žrtva bilo kojeg oblika zapostavljanja, u sredinu koja potiče djetetovo zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo.[42] Iako smo ranije adresirali teoriju o zastarjelosti Konvencije, primjetno je da je ostavljen prostor za njenu interpretaciju u skladu s suvremenim izazovima. Ova fleksibilnost, omogućava državama i relevantnim akterima da njene odredbe primjenjuju u kontekstu novih društvenih i tehnoloških fenomena, uključujući digitalizaciju djetinjstva. Unatoč nepromijenjenosti osnovnih principa Konvencije, njihova primjena može i mora evoluirati kako bi efikasno štitila najbolje interese djeteta iz novog ugla.

40 Erik Erikson’s Stages of Psychosocial Development, dostupno na: https://www.simplypsychology.org/erik-erikson.html, pristupljeno 24. novembra 2025.

41 Asadi-Noghabi, F., Yektatalab, S., Momennasab, M., Ebadi, A., Zare, N., *Exploring children’s dignity: A qualitative approach*, Electronic Journal of General Medicine, 2018, str. 4.

42 Konvencija o pravima djeteta UN, čl. 39.

Još 2000-te godine, radi zabrinutosti o sve većoj dostupnosti dječje pornografije na internetu i drugim razvijajućim tehnologijama, vjerujući da će eliminacija prodaje djece, dječje prostitucije i dječje pornografije biti olakšana usvajanjem holističkog pristupa koji adresira faktore koji doprinose problemu, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji[43] čime je zahtijevano od potpisnica da zabrane dječju pornografiju. Prema preambuli, protokol ima za cilj postizanje ciljeva određenih članova Konvencije o pravima djeteta, gdje su prava definisana odredbom da stranke trebaju poduzeti „odgovarajuće mjere“ kako bi ih zaštitile. Komitet za prava djeteta je u svom Općem komentaru br. 25 iz 2021. godine zahtijevao da sve države potpisnice Konvencije o pravima djeteta „revidiraju, usvoje i ažuriraju“ nacionalno zakonodavstvo u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava, kako bi se osiguralo da digitalno okruženje bude u saglasnosti s pravima utvrđenim Konvencijom i Fakultativnim protokolom.[44] Prevashodno, preporučuje da države potpisnice prikupe sveobuhvatne i razvrstane podatke, uz adekvatna sredstva za njihovo prikupljanje, a koji će biti razvrstani prema dobi, spolu, invaliditetu, geografskoj lokaciji, etničkom i nacionalnom porijeklu te socio-ekonomskom statusu. Takvi podaci i istraživanja trebaju informirati zakonodavstvo, politike i praksu, te biti dostupni u javnoj domeni. Smjernice potvrđuju potrebu da zakonski i politički okviri trebaju biti revidirani i prilagođeni brzo mijenjajućim stvarnostima koje prate razvoj digitalnog svijeta. Zakonodavci bi trebali razmotriti uspostavljanje jasnih mehanizama i procesa kako bi se osiguralo da donositelji odluka redovno primaju dostupne podatke. Prikupljeni podaci trebaju se koristiti na sistematičan način kako bi inicirali zakonodavnu aktivnost, kreirali politike i programe usmjerene na otklanjanje praznina ili nejednakosti u uživanju prava djece.[45]

S obzirom na navedeno, jasno se nameće pitanje koje je konkretne korake Bosna i Hercegovina poduzela? Kao država potpisnica Konvencije o pravima djeteta i njenih pratećih protokola, preuzela je obavezu da osigura sve standarde zaštite djeteta koje ovi međunarodni instrumenti propisuju. Ipak, teško je govoriti o direktnim institucionalnim odgovorima na izazove *deepfake* tehnologije, naročito imajući u vidu fragmentiran i složen ustavnopravni okvir, kao i niz još neriješenih pitanja u oblasti socijalne zaštite i drugih egzistencijalno važnih pitanja djeteta. Dodatnu kompleksnost unosi činjenica da su podaci o upotrebi *deepfake*-ova u Bosni i Hercegovini izuzetno ograničeni, međutim, postojeće informacije ne isključuju mogućnosti njene realne i potencijalno štetne primjene. Uprkos brojim izazovima,

43 Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, usvojen od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 25. maja 2000. godine (Rezolucija 54/263), a stupio na snagu 18. januara 2002. godine, dostupno na: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child, pristupljeno 20. novembra 2025.

44 Convention on the Rights of the Child, General comment No. 25, 2021, on children's rights in relation to the digital environment,UNICEF, 2021, str. 4-6, dostupno na: https://www.unicef.org/bulgaria/en/media/10596/file, pristupljeno 20. novembra 2025.

45 Legislating for the digital age: Global guide on improving legislative frameworks to protect children from online sexual exploitation and abuse, UNICEF, 2022, dostupno na: https://www.unicef.org/reports/legislating-digital-age, pristupljeno 20. novembra 2025.

određeni pomaci, iako još uvijek skromni, ipak su vidljivi. U kontekstu normativnih reformi, izdvaja se nedavno usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH[46], koji sada prepoznaje način izvršenja krivičnog djela putem informacijsko komunikacijskih tehnologija. Veoma značajan u ovom pogledu je član 210h koji normira da "*...ko snimi, proizvede, nudi, čini dostupnim, distribuira, širi, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili za drugoga, prodaje, daje, prikazuje ili posjeduje dječju pornografiju ili joj svjesno pristupa putem informaciono – komunikacionih tehnologija, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.*"[47]

Dalje, dodatno se pojašnjava da je "*dječja pornografija u smislu ovog člana materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje dijete ili realno prikazano nepostojeće dijete ili osobu koja izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe djece u seksualne svrhe*."[48] Te da se "*materijali koji imaju umjetnički, medicinski ili naučni značaj ne smatraju pornografijom u smislu ovog člana*."[49]

Ovdje je važno primijetiti da zakonodavac koristi dva izuzetno značajna izraza: *"realno prikazano nepostojeće dijete"* i *"simulirano spolno eksplicitno ponašanje"*. Upravo ova terminološka rješenja ukazuju na namjeru da se obuhvate i materijali koji ne predstavljaju stvarno dijete, već vizualne prikaze nastale putem digitalnih tehnologija, čime se jasno referira na virtualne CSAM-ove. Ovakvo normativno proširenje eksplicitno otvara prostor za obuhvatanje sadržaja generiranih putem suvremenih tehnologija, čime se jasno pokazuje da je zakonodavac, makar djelimično, prepoznao izazove digitalnog okruženja u kojem je moguće proizvesti uvjerljive, ali potpuno vještačke prikaze djece u seksualiziranim kontekstima. Ova odredba stoga predstavlja važan korak ka uspostavljanju pravnog okvira koji može odgovoriti na nove oblike eksploatacije djece, pružajući temelj za dalje normativno i institucionalno unapređenje zaštite djece u digitalnom prostoru.

5. Pravni aspekti i regulacija *deepfake*-a u EU

Europska Unija (EU) je posvetila značajnu pažnju problemu eksploatacije djece, posebno seksualne eksploatacije, usvajajući, po svemu sudeći, snažan i višeslojan pristup rješavanju ove krajnje nepoželjne pojave. Radi se o sveobuhvatnom zakonodavnom paketu i osnivanju specijaliziranih institucija kombinirajući to sve sa prekograničnom saradnjom. U pogledu zakonodavne aktivnosti usmjerene ka suzbijanju CSAM-a, na nivou EU je formirani strogi pravni okvir posredstvom Direktive 2011/93/EU[50] kojom su članice obavezane na usvajanje mjera protiv

46 Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. novine FBiH", br. 58/2025)

47 Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 210h (2)

48 Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 210h (6)

49 Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 210h (7)

50 Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. decembra 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije djece te dječje pornografije, kojom se zamjenjuje

seksualnog zlostavljanja i eksploatacije djece te dječje pornografije, na koji način je usklađen identičan pristup problemu širom EU.[51] Iako Direktiva potiče iz 2011. godine apsolutno je primjenjiva na moderne oblike zluporabe djece kao što su *deepfake*-ovi.

No, zakonodavno prepoznavanje i zaštita nisu dovoljni bez mogućnosti konkretne primjene iste. Stoga je EU u posljednjoj deceniji osnovala specijalizirane agencije poput Europskog centra za *cyber* kriminal (EC3)[52] pri Europolu i inicijative poput EU Internet Foruma[53] koji zajednički rade na sprječavanju i borbi protiv seksualnog zlostavljanja djece na internetu kroz facilitiranje razmjene informacija i operativne saradnje među državama članicama.[54] Dodatno, EU je politički, zakonodavno i geografski centralni akter u borbi protiv *cyber* kriminala zbog svojih sveobuhvatnih pravnih okvira, poput AI Act-a[55], Opće uredbe o zaštiti podataka (GDPR)[56] i Direktive o sigurnosti mrežnih i informacionih sistema (NIS 2 Direktiva)[57], uspostavljenih institucija kao što su Europol i Agencija Europske unije za *cyber* sigurnost (ENISA), te svoje strateške pozicije koja povezuje istočne i zapadne mreže *cyber* kriminala i olakšava široku međunarodnu saradnju i napore provođenja zakona preko granica.[58]

Okvirna odluka Vijeća 2004/68/PUP. (SL L 335 od 17. decembra 2011), tekst direktive dostupan na: https://eur-lex.europa.eu/legal- content/EN/TXT/?uri=celex:32011L0093, pristupljeno 15. novembra 2025.

51 Katalin, P., Szabó, J., op. cit. str. 2.

52 Europski centar za *cyber* kriminal (EC3) pri Europolu, osnovan 2013. godine, djeluje kao glavni operativni centar EU za borbu protiv različitih oblika teškog *cyber* kriminala, uključujući seksualnu eksploataciju djece na internetu, napade na informacijske sisteme i financijski *cyber* kriminal, te pruža podršku državama članicama kroz analitiku, operativnu koordinaciju i specijaliziranu ekspertizu.

53 Europski internet forum (EUIF), koji je Europska komisija pokrenula u decembru 2015. godine, fokusira se na suzbijanje zlouporabe interneta u terorističke svrhe kroz dvije ključne aktivnosti: smanjenje dostupnosti terorističkog sadržaja na internetu i povećanje obima djelotvornih alternativnih narativa. Aktivnosti Foruma od 2019. obuhvataju i borbu protiv seksualnog zlostavljanja djece na internetu, a od 2022. i borbu protiv online trgovine drogama te trgovine ljudima.

54 Kada se ovakvoj mreži dodaju i kampanje o podizanju javne svijesti i sistemi podrške žrtvama, uključujući telefone za pomoć i linije za prijavu u okviru zajedničke Insafe-INHOPE mreže Centara za sigurniji internet u EU, može se reći kako zaista postoji sveobuhvatna mreža zaštite djece od svake vrste eksploatacije. Međutim, *deepfake*-ovi kao novi oblici zloupotrebe djece i narušavanja ličnosti integriteta sve teže bivaju suprimirani u odnosu na očigledno rastući *ratio* njihovog korištenja. Katalin, P., Szabó, J., loc. cit.

55 Uredba (EU) 2024/1689 Europskog parlamenta i Vijeća od 13. juna 2024. o uspostavljanju harmoniziranih pravila o umjetnoj inteligenciji i izmjeni Uredbi (EZ) br. 300/2008, (EU) br. 167/2013, (EU) br. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 i (EU) 2019/2144 te Direktiva 2014/90/EU, (EU) 2016/797 i (EU) 2020/1828 (Zakon o umjetnoj inteligenciji – Artificial Intelligence Act). Tekst uredbe dostupan na: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng.

56 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. aprila 2016. o zaštiti fizičkih osoba u vezi s obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka, kojom se ukida Direktiva 95/46/EZ. Tekst direktive dostupan na : https://gdpr-info.eu/.

57 Direktiva (EU) 2022/2555 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. decembra 2022. o mjerama za visok zajednički nivo *cyber* sigurnosti u Uniji, kojom se mijenjaju Uredba (EU) br. 910/2014 i Direktiva (EU) 2018/1972, te ukida Direktiva (EU) 2016/1148 (Direktiva NIS 2). Tekst direktive dostupan na : https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022L2555.

58 Markopoulou, D., Papakonstantinou, V., de Hert, P., *The new EU cybersecurity framework: The*

Unatoč raznovrsnoj legislativnoj aktivnosti na polju zaštite djece od svake vrste eksploatacije, posebno seksualne, *online* aspekt daje potpuno drugačiji ambijent pri rješavanju ovog problema. Dolazi do pojave problema ravnoteže na vagi legitimiteta između *online* sigurnosti i privatnosti i slobode građana u eri generativnog AI-a. Naime, moguće je na svakodnevnom nivou pratiti razvoj virtualnih CSAM-ova koji postaju sve realističniji i nemogući za raspoznavanje od stvarnog sadržaja, što nužno iziskuje čvrstu pravnu regulaciju u pogledu generiranja i distribucije takvog sadržaja, ali uz istovremeno očuvanje prava na privatnost. S druge strane, uvedu li se mjere nadzora i praćenja *online* aktivnosti i podataka, država neminovno dolazi u sferu kršenja temeljnog prava pojedinca na privatnost. Potencijalnu zloupotrebu AI tehnologija za masovni nadzor i cenzuru individualnih sloboda, sada od strane države, svakako da ni u kom slučaju ne možemo isključiti. Dakle, balans između zaštite legitimnog cilja i prava na privatnost je neodrživ, zbog čega će zavisno od konkretnog slučaja, a posebice od nacionalnog prava, tas na vagi legitimiteta uvijek prevagnuti na određenu stranu.

Mania, vršeći sveobuhvatnu komparativnu analizu ukazuje na visok nivo heterogenosti država članica kada su zakonodavni pristupi za regulaciju i procesuiranje sadržaja generiranog pomoću AI u pitanju. Kroz analizu se dolazi do ne baš pohvalnog zaključak da su zakonodavne inicijative članica vezane za *deepfake* i *revenge porn* materijal veoma raznovrsne i često nerealne. Pod *revenge porn* odnosno pornografijom iz osvete, podrazumijeva se neovlašteno dijeljenje ili objavljivanje intimnih ili seksualno eksplicitnih slika i video zapisa osobe, najčešće bivšeg partnera, s namjerom da se osveti, ponizi ili uznemiri žrtvu.

Kao i u većini drugih slučajeva, i u slučaju procesuiranja *deepfake*-ova, najveći izazov leži u autonomiji nacionalnih zakonodavstava i pomenutim značajnim razlikama između država članica EU. Iako GDPR ostavlja odluke o provođenju prava na privatnost i sporova vezanih za lične podatke pojedincima na koje se ti sporovi odnose, ovo se nije pokazalo efikasnim za žrtve *revenge* i *deepfake* pornografije. Teret praćenja vlastitih privatnih slika na internetu, kontaktiranja pružatelja internetskih usluga i uvjeravanja istih da uklone slike snose sami korisnici. Proces uklanjanja je dugotrajan i skup, što obeshrabruje žrtve da i faktički ostvare svoja prava.

Dakle, pravo na brisanje podataka, u literaturi poznato kao pravo na zaborav[59], teško je ostvarivo i ne dovodi nužno do željenog ishoda jer su podaci čije se uklanjanje traži često pohranjeni u drugoj državi u odnosu na onu u kojoj je postupak za brisanje pokrenut. Stupanjem na snagu Zakona o digitalnim uslugama (DSA)[60] 17. februara

NIS Directive, ENISA's role and the General Data Protection Regulation, Computer Law & Security Review, 2019, 35, str. 3.

59 Pravo na zaborav, eng. *right to be fogotten*, označava pravo pojedinca da zahtijeva brisanje svojih ličnih podataka kada više nisu nužni za svrhu obrade, kada je povučena saglasnost ili kada je obrada nezakonita, čime se omogućava kontrola nad vlastitim digitalnim tragom na internetu. Koncept je postao prepoznat nakon što je španjsko nadzorno tijelo (AEPD) pokrenulo postupak u predmetu Google v. Spain, što je dovelo do presude Suda pravde EU iz 2014. godine, kojom je prvi put utvrđeno da pojedinci mogu zahtijevati uklanjanje poveznica iz rezultata pretraživanja. Ovo pravo je potom formalizirano u članu 17 GDPR-a.

60 Uredba (EU) 2022/2065 Europskog parlamenta i Vijeća od 19. listopada 2022. o jedinstvenom

2024. godine, konačno je regulisan proces ostvarivanja individualnih prava što je bilo od krucijalnog značaja kada su *deepfake*-ovi u pitanju. Tako DSA reguliše *online* posrednike i platforme kao što su tržišta, društvene mreže, platforme za dijeljenje sadržaja, prodavnice aplikacija i sl., sve sa ciljem sprječavanja nezakonitih i štetnih aktivnosti i širenja dezinformacija na internetu. DSA sada pruža konkretnu i odgovarajuću zaštitu prava korisnika i djece na internetu zahtijevajući od online platformi, *hosting* servisa (kao što su *cloud* i *web hosting*[61]) te usluga posredovanja koje nude mrežnu infrastrukturu, da uklone nezakoniti sadržaj na internetu, uključujući CSAM, u kratkom roku.[62] Ovakav mehanizam hitnog uklanjanja osigurava brzo uklanjanje štetnog sadržaja, čime se djeca štite od kontinuirane eksploatacije.[63]

6. Novine u pogledu zaštite od *deepfake*-a

Kako je 2014. godine Španska Agencija za zaštitu podataka (AEPD) svojom tadašnjom odlukom pokrenula lavinu, dovodeći do slavnog slučaja *Google protiv Španije* te institucionalne i legislativne afirmacije prava na zaborav, tako se i u sferi zaštite od *deepfake* sadržaja AEPD ponovo istakla kao nosilac promjena. Naime, AEPD je u skorije vrijeme riješila dva slučaja koji se direktno odnose na distribuciju seksualno eksplicitnog sadržaja napravljenog putem generativnog AI-a. Radi se o prvim odlukama u ovoj sferi, ne samo na nacionalnom nivou već i na onom europskom.

Prva od pomenute dvije odluke, jeste odluka u predmetu broj: EXP202503445[64]. Predmet raspravljanja u odluci bilo je dodavanje fiktivnih nagih tijela na stvarna lica više osoba korištenjem generativnog AI-a, a potom, i njihove distribucije putem različitih kanala kao što su društvene mreže, platforme za sadržaj za odrasle te poruke.[65] AEPD je iznoseći jasan i konkretan stav postavila temelje za zaštitu žrtava

tržištu digitalnih usluga i izmjeni Direktive 2000/31/EZ (Akt o digitalnim uslugama). Tekst uredbe dostupan na: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/hrv.

61 Eng. *cloud hosting* podrazumijeva pohranu i obradu podataka na više međusobno povezanih udaljenih servera, što korisniku omogućava stabilniji i sigurniji pristup podacima, dok je eng. *web hosting* usluga smještaja web-stranice na server radi mogućnosti javnog pristupa na istu putem interneta.

62 Katalin, P., Szabó, J., op. cit. str. 12.

63 Unatoč pozitivnim rješenjima koje donosi DSA, ipak se radi o supranacionalnom propisu, što znači da odgovornost za istragu i procesuiranje nezakonitog štetnog materijala idalje zavisi od država članica budući da krivično pravo spada u njihovu suverenu nadležnost.

64 Odluka Španske Agencije za zaštitu podataka (AEDP) broj: EXP202503445 od 17. marta 2025. Tekst odluke dostupan na: https://media.licdn.com/dms/document/media/v2/D4D1FAQGCWw-H_fLvuQ/feedshare-document-pdf analyzed/B4DZp4jJ_rKUAY/0/1762959075588?e=1764806400&v=beta&t=PP_nHivTrN1QedqWcWODn4ZKwsi_aFzxtXnSwHP3uHo, pristupljeno 25. novembra 2025.

65 Iako u odluci postoji svojevrsna diskrecija, javno mnijenje kao i stručnjaci iz prakse pretpostavljaju da su ovakvu odluku potakla dešavanja iz 2023. godine u jednoj školi određene španske općine, koji su bili široko medijski propraćeni, čime je automatski proizvedena i šira društvena osjetljivost slučaja. Osjetljivost slučaja ogledala se upravo u tome što su učesnici bili maloljetnici. U samoj odluci stoji da je: "*AEPD putem različitih vijesti objavljenih u medijima, saznala za manipulaciju slika pomoću*

deepfake tehnologije tako što je utvrdila da slika osobe koja je identifikuje ili putem koje ju je moguće na druge načine identificirati, predstavlja lični podatak u smislu GDPR-a, pa čak i kada je slika umjetno generirana ili manipulirana korištenjem generativnog AI-a. Naime, prema članu 4(1) GDPR-a, slika predstavlja lični podatak na osnovu kojeg je moguće izvršiti identifikaciju pojedinca, dok se distribucija takve slike ima smatrati obradom ličnog podatka prema stavu (1) i (2) člana 4. Faktički je utvrđena povreda načela zakonitosti obrade ličnog podataka jer nije postojao pravni osnov za takvu obradu podataka kako to zahtijeva GDPR u članu 6. Ovaj presedan sada potvrđuje značajnu činjenicu a to je da sintetički sadržaj koji uključuje stvarne osobe, generiran putem umjetne inteligencije, pod čime prvenstveno podrazumijevamo *deepfake*-ove, nije izuzet iz primjene GDPR-a. Odnosno, ukoliko generativni AI koristi ili proizvodi identifikovane ili prikaze pojedinaca koje je moguće identificirati, isti će biti podvrgnuti primjeni načela saglasnosti, ograničenja svrhe te pravičnosti, koja su samo neka od temeljnih načela GDPR-a.

Iako odluka predstavlja svojevrsni presedan u smislu prepoznavanja i kažnjavanja zlouporabe *deepfake* tehnologije, sankcije ostaju na jednom beznačajnom nivou ostavljajući otvoreno pitanje postizanja svrhe ali i zadovoljenja žrtve. U prvoj odluci, AEPD je odgovornom licu izrekla novčanu kaznu od 2.000 eura koja kazna je naknadno smanjena na iznos od 1.2000 eura uslijed dobrovoljnog plaćanja i priznanja odgovornosti. No, značaj odluke je svakako veći od prepoznavanja kažnjivog ponašanja (koje se ogleda u neovlaštenoj distribuciji slika kao ličnog podatka), a svakako treba imati na umu kako je riječ o administrativnoj sankciji.[66]

Kada je u pitanju druga odluka AEPD-a broj: EXP202506010[67], utvrđena je značajna povreda privatnosti i prava na zaštitu ličnih podataka maloljetnice, a što proizilazi iz distribucije ličnih podataka putem interneta, pri čemu je posebno uzeto u obzir uticaj ovakve distribucije jer se radi o maloljetnicima kao posebno ranjivoj kategoriji.[68] Kao i u prethodnom slučaju, nadzorno tijelo je zaključilo da je došlo do povrede načela zakonitosti obrade, no u ovom slučaju sankcija je bila još blaža jer je izrečena u obliku upozorenja. Opravdanja za ovakvu blagu administrativnu sankciju našla su se u tome da je distribucija manipulirane slike bila ograničena jer se dijelila samo u porukama, te da se u obzir moralo uzeti i to da odgovorno lice možda nema dovoljnu sposobnost da u potpunosti shvati protupravnost svog ponašanja.

umjetne inteligencije koje bi odgovarale (...) na način da su, zajedno sa originalnim licem, povezani nagi dijelovi tijela...”. Odluka AEPD broj: EXP202503445, str. 1.

66 Implikacije ove odluke imale su naknadne posljedice u vidu pokretanja krivičnog postupka protiv odgovornih lica što je rezultiralo osuđujućom presudom.

67 Odluka Španske Agencije za zaštitu podataka (AEPD) broj: EXP202506010 od 25. oktobra 2023. godine. Tekst odluke dostupan na: https://www.aepd.es/documento/pa-00023-2025.pdf, pristupljeno 25. novembra 2025.

68 U konkretnom slučaju radilo se o distribuciji fotografije maloljetnice koja je manipulirana posredstvom umjetne inteligencije tako da na slici izgleda naga, a samo saznanje o postojanju takve fotografije nastalo je kada je maloljetnica dobila snimak ekrana fotografije od svojih prijatelja. Manipulirana fotografija je bila podijeljena putem poruka. Tokom istrage došlo se do saznanja da je korisnik broja telefona sa kojeg je slika poslana, također maloljetnik.

Ostaje nejasno zašto se AEPD kao nadzorno tijelo, onda kada se već odlučilo krenuti u borbu protiv *deepfake* sadržaja i njegove konačne afirmacije kao iznimno opasne i štetne pojave posebno prema ranjivim kategorijama kao što su djeca, odlučuje za ovako blage administrativne sankcije. Pogledamo li sankcije koje predviđa GDPR u obliku novčanih kazni, vidjeti ćemo da se za manje ozbiljne prekršaje za fizička lica propisuju novčane kazne i do 10 miliona eura, dok su oni teži prekršaji sanckionisani sa mogučnošću izricanja novčane kazne i do 20 miliona eura.[69] Pritom, posebno treba istaći da neovlaštena obrada osjetljivih ličnih podataka te kršenje ključnih načela GDPR-a spada upravo u teže prekršaje. No, GDPR članom 58. omogućava nadzornim tijelima i druge mjere pored novčanih kazni, uključujući opomene, upozorenja, naloge za ispravak, zabranu obrade podataka i sl.[70]

Sasvim je jasno kako će generativni AI u bliskoj budućnosti postati još opasniji, zbog svog usavršavanja i nemogućnosti raspoznavanja vještačkog od stvarnog sadržaja. Posljedično tome, nezakonita i štetna obrada ličnih podataka putem ove tehnologije samo će rasti u obimu i složenosti. Odluke AEPD, bez obzira na izrazito blage sankcije, jasno ukazuju na prepoznavanje i nužnost zaštite prava pojedinaca od strane nacionalnih nadzornih tijela. Ovakvi slučajevi, pored toga što su presedani u modernoj praksi, služe i kao svojevrstan alarm koji ukazuje da bez aktivne kontrole i odgovornosti, šteta po privatnost i prava pojedinaca može eskalirati.

7. Zaključna razmatranja

U svjetlu prethodno iznesenih razmatranja, jasno se nameće potreba za sve države, pa tako i za Bosnu i Hercegovinu, za uspostavljanjem koherentnih suvremenih mehanizama zaštite djece od zlouporaba putem *deepfake* tehnologije. Govoreći u kontekstu BiH, postojeći institucionalni i normativni kapaciteti potpuno su neadekvatni da odgovore kompleksnosti ovog fenomena, za koji smo prethodno utvrdili neophodnost njegovog blagovremenog adresiranja, reakcije te u konačnici zaštite. Sprječavanje i otklanjanje posljedice *deepfake*-ova iziskuje plansku i sustavsku reakciju, u protivnom, radi se o izolovanim pokušajima koji zasigurno neće proizvesti prijeko potrebni rezultat. Prvi korak ka izgradnji takvog sustava podrazumijevao bi usaglašavanje domaćeg zakonodavstva sa aktualnim pravnim standardima Europske Unije, posebice onima kojima je osigurana zaštita djece, sprječavanje seksualne eksploatacije kao i regulisanje digitalnih usluga. Implementacija rješenja predviđenih Direktivom 2011/93/EU, kao i obaveza koje proizlaze iz Zakona o digitalnim uslugama, omogućila bi bržu i efikasniju reakciju na distribuciju nezakonitog sadržaja, uz jasno definisane dužnosti nadležnih aktera i

69 Član 83. GDPR

70 GDPR zaista predviđa visoke novčane kazne ali njihova primjena je diskreciono pravo nadzornog tijela, koje uzima u obzir kako težinu povrede, namjeru počinitelja, posljedice po žrtve, tako i druge olakšavajuće okolnosti. Svrha sankcija predviđenih GDPR-om nije samo u kažnjavanju već i u odvraćanju i reparaciji štete. Stoga, nadzorna tijela očigledno primjenjuju blaže mjere kada se radi o ograničenoj povredi i kada počinitelj pokazuje saradnju.

puni naglasak na zaštiti maloljetnika od digitalnih manipulacija. Time bi se osigurala i veća pravna sigurnost žrtava, koje danas često nemaju djelotvoran put zaštite, niti jasne mehanizme za uklanjanje štetnog sadržaja. Iako je BiH ratificirala dodatni protokol Konvencije o pravima djeteta, te mnoge druge međunarodne pravne instrumente kojima je na određeni način već preuzela temeljnu obavezu zaštite djeteta, još uvijek nisu preduzeti značajniji koraci kada je faktička implementacija u pitanju. Učinjeni su pozitivni koraci ka usklađivanju zakonodavstva sa Lanzerote konvencijom kriminalizirajući u entiteskim krivičnim zakonima online nasilje, zlostavljanje i zloupotrebu djece. Međutim, na državnom nivou idalje ne postoji jedinstvena regulacija po ovom pitanju.

Kao posebno važan korak izdvaja se potreba za osnivanjem specijaliziranog nadzornog tijela koje bi, po uzoru na španjsku regulatornu praksu, imalo ovlasti da postupa u predmetima zlouporabe *deepfake* tehnologije. Takvo tijelo bi predstavljalo centralnu instituciju za nadzor nad obradom i distribucijom digitalno manipuliranih sadržaja, s mandatom da izdaje naloge za hitno uklanjanje materijala koji prikazuje dijete u seksualiziranom ili kompromitirajućem kontekstu, provodi upravne postupke, izdaje smjernice za postupanje i koordinira aktivnosti sa organima gonjenja. Jedno takvo tijelo doprinijelo bi stvaranju jasnog institucionalnog odgovora na prijetnje koje dolaze iz digitalnog okruženja, pri čemu bi se mogućnost zlouporaba posmatrala kao problem zaštite ljudskog dostojanstva, a ne samo tehnološke inovacije. Pozitivan primjer je svakako uspostavljanje Centra za sigurni internet (CSI) u BiH koji je član pomenute INHOPE mreže.

Pored toga, zaokruženi sistem zaštite djece zahtijevao bi i uspostavljanje nacionalnog centra za prijavu i analizu sadržaja seksualnog zlostavljanja djece**,** uz povezivanje s međunarodnim mrežama i koordinaciju sa relevantnim domaćim institucijama. Ovakvi centri su zastupljeni u zemljama EU poput Nizozemske, Njemačke te Irske, koji sinhronizuju svoje podatke i prijave sa Europolom i drugim institucijama uključenim u mrežu zaštite. Na ovaj način moguće je osigurati brzu reakciju, pravovremeno obavještavanje policijskih i socijalnih službi i smanjenje rizika od ponovljene viktimizacije. Istovremeno, ovakav mehanizam omogućio bi i sistematično prikupljanje podataka, što je jedan od ključnih zahtjeva međunarodnih instrumenata. U ovom kontekstu, Ured Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine bi mogao imati aktivnu i istaknutu ulogu u zaštiti dječjih prava. No, obzirom na neobavezujući karakter preporuka Ureda, upitan je doseg takve potencijalne zaštite. Trenutno, civilno društvo u BiH na sebe preuzima teret borbe protiv *deepfake* materijala usmjerenih ka djeci, ali i uopštene borbe protiv zlouporaba u digitalnom okruženju, primarno putem pomenutog Centra za sigurni internet te putem mapiranja problema u pravnim aktima koji su neobavezujućeg pravnog karaktera, što je nedostatno, pa u neku ruku i nedopustivo. Konačno, neophodno je jačati preventivne i edukativne politike usmjerene prema djeci, roditeljima, školama i profesionalcima. Digitalna pismenost više ne može biti shvaćena kao dodatna kompetencija, nego kao nužan element suvremene dječje zaštite. Uz to, potrebna je kontinuirana edukacija policijskih službenika, tužilaca i sudija u oblasti digitalne forenzike i prepoznavanja *deepfake* sadržaja, kako bi pravosudni sistem

bio u stanju adekvatno reagovati na izazove koje nosi generativni AI.
Uspostavljanje ovih mehanizama ne predstavlja samo pravni i institucionalni zahtjev, nego i moralnu obavezu države da zaštiti dostojanstvo djeteta u okruženju koje se neprestano mijenja. Ako država želi zadržati temeljno načelo najboljeg interesa djeteta kao vodilju u svakom postupanju prema maloljetnicima, onda odgovor na rizike *deepfake* tehnologije mora biti proaktivan, sveobuhvatan i usmjeren ka stvaranju digitalnog prostora u kojem djeca neće biti izložena nevidljivim oblicima nasilja čije posljedice mogu obilježiti čitav njihov razvojni put.

Literatura

Knjige i članci:

1. Asadi-Noghabi, F., Yektatalab, S., Momennasab, M., Ebadi, A., Zare, N., *Exploring children's dignity: A qualitative approach*, Electronic Journal of General Medicine, 2018.
2. Bushati, A., *Tracing the Global Child: Global Politics Shaping Local Childhoods*, European Journal of Education, 2023, Volume 6.
3. Čolaković, M., *Zaštita privatnosti djece na internetu*, Zbornik radova Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, 2023, Godina XI, broj 11.
4. Ganesh, H.K., *Protecting children through deepfake child pornography: a moral, legal, and philosophical discussion on the intersection of the evolution in law and technology*, American Criminal Law Review, 2022, Volume 60.
5. Gewirtz-Meydan, A., et. al., *The complex experience of child pornography survivors*, Child Abuse and Neglect, 2018, 80.
6. Goldhagen, J., et. al*., Thirtieth anniversary of the UN Convention on the Rights of the Child: Advancing a child rights-based approach to child health and well-being*, BMJ Paediatrics, 2020, 4:e000589.
7. Hrabar, D., *Prava djece pred suvremenim izazovima – djeca kao cilj ili kao sredstvo?* Zbornik PFZ*,* 2024, 74(2).
8. Musa, S., Peek-Asa, C., Jovanović, N., Selimović, E., *Association of adverse childhood experiences and health risk behaviors among young adults visiting a regional primary healthcare center, Federation of Bosnia and Herzegovina*, PLoS One, 2018, 13(3):e0194439.
9. Insoll, T., et. al., *Risk Factors for Child Sexual Abuse Material Users Contacting Children Online: Results of an Anonymous Multilingual Survey on the Dark Web*, Journal of Online Trust and Safety, 2024, 1.
10. Johnson, S. A., *Child porn users & risk for engaging in contact offenses: Faulty data minimizes offender's risk & puts more children at risk for sexual abuse*, Forensic Research and Criminology International Journal, 2020, 8.
11. Jones, G. A., *Children and development: rights globalization and poverty,* Progress in development studies, 2005.
12. Katalin, P., Szabó, J., *The Legal Challenges of Realistic and AI-Driven Child*

Sexual Abuse Material: Regulatory and Enforcement Perspectives in Europe, Laws, 2024, 13: 67.
13. Mania, K., *Legal protection of revenge and deepfake porn victims in the European Union: Findings from a comparative legal study*, Trauma, Violence, and Abuse, 2024, 25.
14. Markopoulou, D., Papakonstantinou, V., de Hert, P., *The new EU cybersecurity framework: The NIS Directive, ENISA's role and the General Data Protection Regulation*, Computer Law & Security Review, 2019, 35.
15. Milton, D., Jozifkova, E., Weiss, P., *Pornography and Sex Crimes in the Czech Republic*, Archives of Sexual Behavior, 2011, 40.
16. Mirsky, Y., Lee, W., *The Creation and Detection of Deepfakes: A Survey,* ACM Computing Surveys*,* 2021, 54(1).
17. Mubarak, R., et al., *A Survey on the Detection and Impacts of Deepfakes in Visual, Audio, and Textual Formats*, Institute of Electrical and Electronics Engineers, 2023.
18. Omerović, E., Imamović, D., *Prava i zaštita djece u sajber prostoru i pravne posljedice sajber kriminala nad djecom*, Zbornik radova Dani porodičnog prava, Pravni fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, 2021, Godina IX, broj 9.
19. Prajwal, K. R., et al., *A Lip Sync Expert Is All You Need for Speech to Lip Generation In the Wild*, Cornell University, Computer Science, ACM, 2020.
20. Shruthi, K., Dubrosa, F., Milanaik, R., *Rising threats of AI-driven child sexual abuse material*, Pediatrics, 2024, 153: e2023063954.
21. Taylor, E., *Pornography as a public health issue: Promoting violence and exploitation of children, youth, and adults*, Dignity: A Journal on Sexual Exploitation and Violence, 2018, 3: 8.
22. van Es, L., *Virtual child pornography as potential remedy against child sexual abuse*, Biomedical and Health Sciences Research, 2016, 6.
23. Verdoliva, L., *Media forensics and deepfakes: an overview*, IEEE Journal of Selected Topics in Signal Processing, 2020, 14(5).
24. Zendran, M., Rusiecki, A., *Swapping face images with generative neural networks for deepfake technology–experimental study*, Procedia computer science, 2021.
25. Zhou, H., et. al., *Pose-controllable talking face generation by implicitly modularized audio-visual representation*, Proceedings of the IEEE/CVF conference on computer vision and pattern recognition, 2021.

Pravni izvori:

1. Direktiva (EU) 2022/2555 Europskog parlamenta i Vijeća o mjerama za visok zajednički nivo *cyber* sigurnosti u Uniji, kojom se mijenjaju Uredba (EU) br. 910/2014 i Direktiva (EU) 2018/1972, te ukida Direktiva (EU) 2016/1148 (Direktiva NIS 2).
2. Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije djece te dječje pornografije, kojom se

zamjenjuje Okvirna odluka Vijeća 2004/68/PUP. (SL L 335 od 17. decembra 2011).
3. Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji.
4. Konvencija o pravima djeteta, Zakon o ratifikaciji konvencije ujedinjenih nacija o pravima deteta, “Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori”, br. 15/90 i “Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 4/96 i 2/97
5. Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti fizičkih osoba u vezi s obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka, kojom se ukida Direktiva 95/46/EZ.
6. Uredba (EU) 2022/2065 Europskog parlamenta i Vijeća o jedinstvenom tržištu digitalnih usluga i izmjeni Direktive 2000/31/EZ (Akt o digitalnim uslugama).
7. Uredba (EU) 2024/1689 Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju harmoniziranih pravila o umjetnoj inteligenciji i izmjeni Uredbi (EZ) br. 300/2008, (EU) br. 167/2013, (EU) br. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 i (EU) 2019/2144 te Direktiva 2014/90/EU, (EU) 2016/797 i (EU) 2020/1828 (Zakon o umjetnoj inteligenciji – Artificial Intelligence Act).
8. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (“Sl. novine FBiH”, br. 58/2025).

Internet izvori:

1. Convention on the Rights of the Child, General comment No. 25, 2021, on children’s rights in relation to the digital environment, UNICEF, 2021, https://www.unicef.org/bulgaria/en/media/10596/file.
2. ECPAT, Smjernice za terminologiju u zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, 2016, https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Terminology-guidelines-396922-EN-1.pdf.
3. Erik Erikson’s Stages of Psychosocial Development, https://www.simplypsychology.org/erik-erikson.html.
4. Generative AI 101 Guide, https://zeo.org/resources/blog/generative-ai-101-guide.
5. Legislating for the digital age: Global guide on improving legislative frameworks to protect children from online sexual exploitation and abuse, UNICEF, 2022, https://www.unicef.org/reports/legislating-digital-age.
6. National Center for Missing & Exploited Children (NCMEC), Izvještaj CyberTipline za 2023. godinu, https://www.missingkids.org/content/dam/missingkids/pdfs/2023CyberTipline-Report.pdf.

Sudska praksa:

1. Odluka Španske Agencije za zaštitu podataka (AEDP) broj: EXP202503445 od 17. marta 2025.
2. Odluka Španske Agencije za zaštitu podataka (AEPD) broj: EXP202506010 od 25. oktobra 2023. godine.

Boris Krešić, Ph. D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Tuzla

Jasmina Berbić, LL.M., Teaching Assistant
Faculty of Law, University of Tuzla

Ajla Nezirović, LL.M., PhD Candidate
Faculty of Law, University of Tuzla

NEW TECHNOLOGIES, OLD RIGHTS: VIOLATIONS OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE ERA OF DEEPFAKE TECHNOLOGY

Summary: The rapid development and deployment of artificial intelligence inevitably impacts every sphere of law, and children's rights are no exception. The ubiquity of technology and social media in daily life, particularly for minors, has given rise to the problem of cyberbullying as an emerging global issue, reshaping the frameworks of child protection. This new form of abuse encompasses a wide range of harmful behaviors, including online verbal harassment, various forms of intimidation, and the distribution of explicit messages, photographs, and videos. Digital violence often occurs unexpectedly, leaving little opportunity for adequate response or protection of the victim. With the advent of deepfake technology, which enables the creation of falsified multimedia content depicting a specific individual, artificial intelligence has introduced a new dimension of digital abuse against children. Deepfake content poses a greater risk to minors than to adults, as children's cognitive capacities are still developing, making their emotional responses and developmental impact significantly more profound than in adults, with inevitable violations of the spectrum of children's personal rights. Such forms of technological abuse have raised serious concerns within the legal and academic communities, as they directly infringe on children's rights to privacy and bodily integrity, as well as the fundamental principle of the best interests of the child. Therefore, it is essential to highlight the challenges posed by the application of this technology and to develop legal and ethical mechanisms to prevent abuse and ensure adequate protection of children. Based on these premises, the authors analyze the impact of deepfake technology on child welfare across different domains, synthesizing moral and legal discussion.

Key words: deepfake, best interests of the child, right to privacy, artificial intelligence, cyberbullying

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.251
UDK 347.952 (497.6) (4-672EU)
Prethodno saopćenje

Dr. sc. Asmira Bećiraj, vanredna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću

POSTUPAK PRIZNANJA I IZVRŠENJA ODLUKA U PREDMETIMA RODITELJSKE ODGOVORNOSTI U BiH I EU

Sažetak: U radu pod nazivom „Postupak priznanja i izvršenja odluka u predmetima roditeljske odgovornosti u BiH i EU“ polazi se od dvije činjenice. Prvo, sve veći broj privatnopravnih odnosa s inostranim obilježjem nametnuo je potrebu da se utvrde pravila kojima se određuje ne samo nadležnost organa pojedine jurisdikcije i pravo koje je mjerodavno za rješavanje tih situacija, nego i pravila temeljem kojih odluka donesena u jednoj državi proizvodi učinke u drugoj državi. Drugo, Bosna i Hercegovina teži eurointegracijskom procesu. Na tom putu predstoji joj proces harmonizacije i unifikacije sa zakonodavstvom i pravnom stečevinom Evropske unije. Osnovni pravni izvor koji se sa aspekta nacionalnog zakonodavstva analizira jeste ZMPP, a u okviru evropskog zakonodavstva Uredba Brisel II ter. Predmet ovog rada jeste prikaz i analiza ovih pravnih izvora, odnosno odredbe koje određuju pojam odluke, zatim postupak priznanja i izvršenja i to kako prvostepeni, tako i drugostepeni postupak u predmetima roditeljske odgovornosti.

Ključne riječi: Uredba Brisel II ter, ZMPP, postupak, priznanje, izvršenje, roditeljska odgovornost

“Nema jasnijeg prikaza duše jednog društva
od načina na koji tretira svoju djecu.”[1]

1. Općenito

U današnjim uslovima otvorenosti granica sve je veći broj privatnopravnih odnosa s međunarodnim obilježjem. Sudionici tih odnosa su fizičke osobe koje su državljani različitih država, ili imaju prebivalište na području različitih država. Mnogobrojne pravne dvojbe s kojim se susrećemo u današnje doba migracijskih i globalizacijskih kretanja predstavljaju izazov kako za osobe koje prelaze državne granice tako i za države, odnosno njihove pravne poretke, koje te osobe napuštaju ili u njih dolaze.[2] U fokusu značajnih društvenih promjena, koje su obilježile posljednjih

1 Autor izjave Nelson Mandela, https://www.novizivot.net (10.10.2025.)

2 Duraković, A; Alihodžić, J: *Pravna neusklađenost versus pravna sigurnost – ime i spol u međunarodnom privatnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu - PFZ, 75, (1), Zagreb 2025., str. 37-71., str. 38.

nekoliko decenija, svakako su i porodični odnosi, odnosno percepcija porodice, kao i odnos između roditelja i djece.[3] Upravo je gore navedeno razlog zbog kojeg sloboda kretanja osoba povlači za sobom i pitanje slobode kretanja odluka, tako da je sve ovo nametnulo potrebu da se utvrde pravila kojima se uređuje postupak priznanja i izvršenja odluka donesenih u jednoj državi u drugu državu. U ovom radu polazi se od dvije činjenice. Prvo, sve je veći broj privatnopravnih odnosa s inostranim obilježjem. Drugo, Bosna i Hercegovina (BiH) teži eurointegracijskom procesu. Na tom putu predstoji joj proces harmonizacije i unifikacije sa zakonodavstvom i pravnom stečevinom Evropske unije (EU).

Predmet ovog rada su odredbe koje se odnose na postupak priznanja i izvršenja odluka u predmetima roditeljske odgovornosti sadržane u Zakonu o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima[4] (ZMPP) i Uredbe Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. juna 2019. godine o nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i o međunarodnoj otmici djece[5] (Brisel II ter).

2. Bosna i Hercegovina

Da bi strana odluka proizvodila učinke na tlu BiH, neophodno je da prije toga bude priznata. Činom priznanja strana odluka proizvodi iste one učinke koje proizvodi i odluka koju donese sud u BiH. Prema tome primjenjuje se *lex fori.* Nakon što strana odluka bude priznata, za istu se može zahtijevati izvršenje. BiH u ovom postupku primjenjuje sistem ograničene kontrole. Radi se o sistemu kojim se zabranjuje meritorno preispitivanje strane odluke. Da li je zaista tako? Ako uzmemo u obzir odredbu ZMPP sadržanu u čl. 93. koja glasi: „Ako je pri odlučivanju o osobnom stanju (statusu) državljanina BiH trebalo po ovom zakonu primijeniti pravo BiH, strana sudska odluka priznat će se i kad je primijenjeno strano pravo ako ta odluka bitno ne odstupa od prava BiH koje se primjenjuje na takav odnos“ ne možemo se sa tim složiti.

Naime, iz ovako formulisane odredbe sasvim je jasno da sistemu ograničene kontrole nema mjesta kada je u pitanju osobni status domaćeg državljanina, na što nas upućuje formulacija „*ako ta odluka bitno ne odstupa od prava BiH*“. Jer postavlja se pitanje kako se utvrđuje da odluka bitno ne odstupa od prava BiH? Jedina mogućnost

3 Alihodžić, J; Duraković, A; Krešić, B: *Pravo mjerodavno za obaveze izdržavanja djeteta: između kolizione i materijalne pravičnosti,* Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Godina VII, broj 1, Tuzla 2021., str. 36-61., str. 39.

4 Službeni list SFRJ, br. 43/82. i 72/82. ZMPP je donesen 1982. godine, a stupio je na snagu 1. januara 1983. godine. Dok su zemlje u susjedstvu pristupile reformi međunarodnog privatnog prava, dotle, osnovni izvor koji reguliše međunarodno privatno pravo u BiH jeste ZMPP, koji je donesen davne 1982. godine. Bez obzira na činjenicu da se pravni poredak BiH i bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) razlikuju, niti poslije više od 30 godina od preuzimanja u domaći pravni poredak, nije učinjen niti jedan korak ka njegovoj prilagodbi državnopravnom uređenju BiH, a da i ne govorimo o donošenju autohtonog ZMPP.

5 *Official Journal L 178, 2.7.2019.*

za takvo nešto jeste kroz utvrđivanje sadržaja stranog prava, što ne predstavlja ništa drugo nego li meritorno ispitivanje strane odluke.

2.1. Postupak priznanja prema ZMPP

ZMPP je postupku priznanja i izvršenja stranih odluka posvetio odredbu sadržanu u samo jednom članu. „Za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka i stranih arbitražnih odluka mjesno je nadležan sud na čijem području treba provesti postupak priznanja, odnosno izvršenja. Sud će se ograničiti na to da ispita da li postoje pretpostavke iz čl. 86. do 100. ovog zakona[6], a ako smatra za potrebno, može tražiti objašnjenje kako od suda koji je donio odluku tako i od stranaka. Protiv rješenja o priznanju, odnosno izvršenja odluke stranke mogu izjaviti žalbu u roku od 15 dana od dana dostavljanja rješenja. O žalbi protiv rješenja iz stava 3. ovog člana odlučuje drugostepeni sud. Ako o priznanju strane odluke nije doneseno posebno rješenje, svaki sud može o priznanju te odluke rješavati u postupku kao o prethodnom pitanju, ali samo sa učinkom za taj postupak. Priznanje odluke stranog suda u predmetima koje se odnose na osobno stanje (status) ovlašten je da traži svako ko za to ima pravni interes“ (čl. 101. ZMPP).

Odredba ovog člana uređuje nadležnost suda za priznanje i izvršenje stranih odluka, pravo na ulaganje pravnog lijeka, te vrstu postupka. Međutim, i te kako zakonodavac ostaje ovde nedorečen. Ko su osobe koje mogu pokrenuti postupak? O kojoj vrsti postupka se radi? O ovome zakonodavac ne govori ništa. Nadalje, ZMPP kada je u pitanju pravni lijek ima u vidu samo žalbu kao redovni pravni lijek. Pitanje je ima li mjesta primjeni vanrednih pravnih lijekova? Ako je odgovor pozitivan, koji vanrednih pravni lijekova? S obzirom na nepreciznost i nedorečenost ovako formulisane odredbe, neophodna je primjena drugih propisa. Polazeći od složenog državnopravnog uređenja BiH, imamo široku lepezu propisa. Jedinstvenog seta pravila nema, osim ZMPP, ova pravila su sadržana i u Zakonu o vanparničnom postupku (ZVP FBiH)[7], Zakonu o parničnom postupku (ZPP FBiH)[8] i Zakonu o izvršnom postupku (ZIP FBiH). [9]

Sistem ograničene kontrole prihvaćen je u zakonodavstvu BiH. Prema ovom sistemu prilikom rješavanja o prijedlogu za priznanje, odnosno izvršenje stranih odluka, sud u BiH preispituje stranu odluku samo u pogledu taksativno normiranih

6 Zakonodavstvom BiH predviđene su pozitivne i negativne pretpostavke. ZMPP kao pozitivnu pretpostavku za priznanje strane odluke normirana pravosnažnost, a kao negativne: povredu načela upuštanja u postupak, postojanje isključive nadležnosti suda u BiH, postojanje pravosnažno presuđene stvari organa u BiH, litispendenciju, povredu javnog poretka BiH, i naposlijetku nepostojanje uzajamnosti.

7 Službene novine FBiH, br. 2/1998, 39/2004, 73/2005, 80/2014 - dr. zakon i 11/2021).

8 Službene novine FBiH, br. 53/2003, 73/2005, 19/2006 i 98/2015).

9 Službene novine FBiH, br. 32/2003, 52/2003 - ispr., 33/2006, 39/2006 - ispr., 39/2009, “Sl. glasnik BiH”, br. 15/2012 - odluka US, “Sl. novine FBiH”, br. 35/2012 i 46/2016, “Sl. glasnik BiH”, br. 42/2018 - odluka US i “Sl. novine FBiH”, br. 19/2025).

pretpostavki u ZMPP (čl. 87-92.), a one se odnose na međunarodnu nadležnost, pravosnažnost odluke, poštivanje prava odbrane tuženog, zabranu litispendencije, postojanje domaće presuđene stvari, javni poredak, uzajamnost i posebne pretpostavke za statusne odluke.Ukoliko su ispunjene sve navedene pretpostavke domaći sud će donijeti rješenje o priznanju strane odluke, nakon čega se priznata strana odluka izjednačuje s domaćom odlukom. Ukoliko nisu ispunjene sve pretpostavke sud će donijeti rješenje kojim se prijedlog za priznanje odnosno izvršenje strane odluke odbija, odnosno odbacuje. Sud u BiH kad odlučuje o priznanju strane odluke, ne može kontrolirati meritum strane odluke. Ovakav odnos prema odlukama stranih sudova u najvećoj mjeri udovoljava principu suverene jednakosti država u internacionalnim odnosima i uzajamnom poštivanju njihovih pravosuđa, pa je kao takav internacionalno najprihvatljiviji i primjenjuje se u nizu država.[10]

2.1.1. „Odluka“

Prema odredbama čl. 86. st. 1. ZMPP određen je pojam strane odluke, koji glasi „Strana sudska odluka izjednačuje se s odlukom suda BiH i proizvodi pravne učinke u BiH samo ako je prizna sud u BiH.“ Stoga je potrebno u vezi s konkretnom odlukom nezavisno od ostalih pretpostavki za njeno priznanje, ocijeniti je li ona strana, je li sudska odluka odnosno akt koji je s njome izjednačen u tretmanu, može li se priznati s obzirom na pravnu stvar koja je njome riješena, postupak u kojem je donesena, vrstu odluke u koju spada.[11] Pri tome je potpuno nebitan naziv te odluke, je li to presuda ili rješenje. Osim navedenog, neophodno je da se radi o odluci kojom se reguliraju odnosi iz polja primjene ZMPP.[12]

Nadalje, ZMPP u čl. 86. st. 2. sadrži odredbu kojom nagodbu sklopljenu pred stranim sudom izjednačava sa stranom sudskom odlukom. Naime, prema ovoj odredbi „Stranom sudskom odlukom u smislu stava 1. ovoga člana smatra se i poravnanje zaključeno pred sudom (sudsko poravnanje).“ Ovakav stav potvrđen je i odlukom Vrhovnog suda Federacije BiH. „Pod stranom sudskom odlukom smatra se, kako proizilazi iz člana 86. stava 2. navedenog zakona, i poravnanje zaključeno pred sudom (sudsko poravnanje).“[13] I naposlijetku prema st. 3. čl. 86. ZMPP „Stranom sudskom odlukom smatra se i odluka drugog organa koja je u državi u kojoj je donesena izjednačena sa sudskom odlukom, odnosno sudskim poravnanjem ako se njome regulišu odnosi predviđeni u članu 1. ovog zakona.“

10 Muminović, E: *Procesno međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Sarajevo, 2006., str. 1-193., str. 83.

11 Dika, M; Knežević, G; Stojanović, S: *Komentar zakona o Međunarodnom privatnom i procesnom pravu,* Nomos, Beograd, 1991., str. 1-360., str. 281.

12 Ovaj zakon sadrži pravila o određivanju mjerodavnog prava za statusne, porodične i imovinske, odnosno druge materijalnopravne odnose s međunarodnim obilježjem. Ovaj zakon sadrži i pravila o nadležnosti sudova i drugih organa Bosne i Hercegovine za raspravljanje odnosa iz stava 1. ovog člana, pravila postupka i pravila za priznanje i izvršenje stranih sudskih i arbitražnih odluka (čl. 1. ZMPP).

13 Rješenje Vrhovnog suda FBiH, br. Gž-3/01 od 29. 6. 2001. godine, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, br. 2. juli-decembar, 2001., str. 17.

Svoje odluke sud donosi u obliku presude i rješenja. Presudom sud odlučuje o osnovanosti tužbenog zahtjeva, o osnovanosti traženja tužitelja da mu sud pruži pravnu zaštitu određenog sadržaja.[14] Njome se, kao aktom državne suverenosti, konkretizira pravilo sadržano u apstraktnoj pravnoj normi, a presuda postaje konkretna pravna norma, izvor prava za konkretan društveni pravni odnos – *res judicata facit jus inter partes*.[15] O ostalim pitanjima sud odlučuje rješenjem.

Presude možemo podijeliti prema raznim kriterijima. Podjela na kontradiktorne i kontumacione presude vrši se prema tome učestvuje li tuženi u postupku ili pak ne. Prema tome da li je sud prilikom donošenja presude odlučio u cijelosti o tužbenom zahtjevu, ili samo jednom njegovom dijelu, ili je naknadano donio presudu, razlikujemo potpune, djelomične i dopunske presude. U ovisnosti od sadržaja pravne zaštite koja se ostvaruje sudskom odlukom, presude se dijele na kondemnatorne, deklaratorne i konstitutivne.

Od svih navedenih presuda, najčešće se priznaje i izvršava potpuna presuda. Također su i djelomična, dopunska, kondemnatorna presuda podobne za priznanje i izvršenje. Nadalje, konačna presuda je podobna samo za priznanje, ali ne i izvršenje, isto kao i deklaratorna i konstitutivna. Kada se radi o presudi zbog propuštanja, presudi na temelju priznanja i presudi na temelju odricanja, iste se ne mogu donijeti u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti, što je u skladu sa odredbom čl. 278. Porodičnog zakona (PZ FBiH).[16]

2.1.2. Mjesna i stvarna nadležnost

ZMPP u postupku priznanja i izvršenja stranih odluka određuje mjesnu nadležnost. Naime, iz odredbe čl. 101. st. 1. proizilazi sljedeće: „Mjesno nadležan za priznanje i izvršenje stranih odluka je sud na čijem području treba provesti postupak priznanja, odnosno izvršenja.“ Ovde imamo otvoreno pitanje. Na čijem to području treba provesti postupak? Naime, zakonodavac o tome ne sadrži nikakvu odredbu. Kad je u pitanju postupak izvršenja na temelju strane odluke, mjesno nadležan sud određivao bi se po pravilima o mjesnoj nadležnosti u izvršnom postupku.[17]

Stvar je, međutim, složenija u postupku priznanja (uključujući i svojstva izvršnosti), mjesno nadležan bio bi sud na području kojega bi, npr. na temelju strane odluke trebalo izvršiti odgovarajuće upise u javne knjige, ili na području kojega bi stranka odlukom trebala koristiti radi dokazivanja nekog svog statusa ili radi zasnivanja nekih pravnih odnosa.[18] U svakom slučaju, stranka bi trebala učiniti vjerovatnim postojanje potreba (pravnog interesa) da se upravo na području određenog suda prizna strana odluka.[19] Kada se radi o stvarnoj nadležnosti, ista je

14 Triva, S; Mihajlo, D: *Građansko parnično procesno pravo*, sedmo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., Zagreb, 2004., str. 1-958., str. 579.

15 Ibid.

16 Službene novine FBiH, br. 35/2005, 41/2005 - ispr., 31/2014 i 32/2019 - odluka US.

17 Dika, Knežević, Stojanović, op. cit. (fn. 11.), str. 338.

18 Ibid.

19 Ibid.

uređena u skladu s čl. 23. st. 3. Zakonom o sudovima FBiH,[20] temeljem kojeg je kantonalni sud stvarno nadležni sud za rješavanje o priznanju odluka stranih sudova.

2.1.3. Postupak

Postupak se provodi po odredbama ZVP FBiH. Naime, ZVP FBiH normira da se odredbe ovog zakona primjenjuju i u posebnim vanparničnim postupcima sadržanim u ovom zakonu ako nije drugačije određeno, kao i u drugim vanparničnim stvarima za koje posebnim zakonom nisu uređena pravila postupanja. U vanparničnom postupku shodno se primjenjuju odredbe Zakona o parničnom postupku, ako zakonom nije drugačije određeno.[21]

Pravilo u vezi postupka priznanja i izvršenja stranih odluka, sadržano je u čl. 101. st. 2 - 4., te u st. 6. Čl. 101. st. 2. glasi „Sud će se ograničiti na to da ispita da li postoje pretpostavke iz čl. 86 - 100. ovog zakona, a ako smatra za potrebno, može tražiti objašnjenje kako od suda koji je donio odluku tako i od stranaka.“ Prema tome, u postupku priznanja strane odluke, da bi sud u BiH istu priznao, ograničava se samo na utvrđivanje postojanja pozitivnih pretpostavki. U situaciji kada mu je za to potrebno pojašnjenje, zakonodavac je sudu ostavio mogućnosti. Ukoliko traži objašnjenje od suda koji je donio odluku, onda upućuje zamolnicu za pružanje međunarodne pravne pomoći Ministarstvu pravde FBiH. Primjerice, „S obzirom da predlagač nije postupio po nalogu suda i dostavio kompletnu presudu Okružnog suda Birkenhead prevedenu na bosanski jezik i snabdjevenu klauzulom pravosnažnosti, ističući da ne može takvu potvrdu pribaviti, ovaj sud je aktom R1–125/04. od 14. aprila 2005. godine zatražio od Ministarstva pravde FBiH da preko nadležnih tijela pribave podatak da li je navedena odluka pravosnažna prema pravu države u kojoj je donesena, a za što je prema obavijesti navedenog Ministarstva neophodno dostaviti kompletnu presudu na engleskom i ovjeren prevod iste na naš jezik, te zamolnicu prevedenu na engleski jezik istom Ministarstvu da bi se mogla zatražiti pravna pomoć od zemlje u kojoj je presuda i donesena.“[22]

Kada je u pitanju međunarodna pravna pomoć, ZPP FBiH predviđa kao način komuniciranja između domaćih i stranih organa diplomatski put. Naime, čl. 418. glasi „Ako međunarodnim ugovorom nije drugo određeno, zamolnice sudova iz Federacije za pravnu pomoć dostavljaju se inostranim sudovima diplomatskim putem preko organa uprave nadležnog za inostrane poslove BiH, a zamolnice i prilozi moraju biti sastavljeni na jeziku zamoljene države ili uz njih mora biti priložen njihov ovjereni prevod na tom jeziku.“

Ne možemo pronaći niti jedan razlog koji opravdava domaćeg zakonodavca prilikom opredjeljenja za diplomatski put komuniciranja između organa. Naime, s obzirom na broj organa koji je uključen u postupak pružanja međunarodne pravne pomoći, jasno je da im je za to potreban određeni vremenski period i određeni troškovi.

20 Službene novine Federacije BiH, broj 38/05.

21 Čl. 2. ZVP FBiH

22 Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj R1 – 125/04 od 20. januara 2004. godine. Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.

Razlozi jednostavnosti, kao i načelo ekonomičnosti, trebali bi predstavljati polaznu osnovu domaćeg zakonodavca za izmjenu odredbe čl. 418. u korist konzularnog načina komuniciranja između organa u postupku međunarodne pravne pomoći. Konzularni put podrazumijeva „domaći sud – domaće Ministarstvo vanjskih poslova – naš konzul u stranoj državi – odgovarajući strani organ.“[23]

Postupak za priznanje strane sudske odluke je kontradiktoran. Ovakvo stajalište zauzela je i sudska praksa. „Rješenjem Okružnog suda u Beogradu broj R. II 58/96, usvojen je prijedlog predlagača za priznanje presude pravnog suda, a bez dostavljanja prijedloga protivniku predlagača. Odlučujući po žalbi protivnika predlagača Vrhovni sud je rješenjem Gž. 110/96 ukinuo rješenje Okružnog suda i predmet vratio na prvostepeni postupak, uz obrazloženje da je postupak za priznanje strane sudske odluke po svojoj prirodi kontradiktoran, te je protivniku predlagača trebalo dostaviti prijedlog na odgovor i omogućiti raspravljanje pred sudom kako bi se isti o prijedlogu izjasnio i stavio eventualne prigovore iz člana 89. i 90. Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima.“[24]

Međutim, odluka se može donijeti i bez održavanja ročišta. Naime, stav je sudske prakse da „Prema odredbi člana 101. stav 2. Zakona o rješavanju sukoba zakona ..... u postupku priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka, ocjena suda ograničena je na ispitivanje postojanja uvjeta iz čl. 86-96. tog zakona (da li je odluka pravosnažna i izvršna i da li je žalitelj učestvovao u postupku, te da odluka nije u suprotnosti sa Ustavom SFRJ određenim osnovama društvenog uređenja). U konkretnom slučaju su ispunjene zakonske pretpostavke iz naprijed citiranih odredaba za priznanje strane sudske odluke, pa je stoga prvostepeni sud pravilno postupio kad je usvojio zahtjev predlagača. Neosnovani su svi žalbeni prigovori koji se odnose na propuste u postupku kod stranog suda, jer su u suprotnosti sa dokumentacijom spisa, iz koje proizilazi da je žalitelju omogučeno raspravljanje, time što mu je postavljen zastupnik, uredno obavještavan o ročištu i dostavljena mu presuda na koju je stavljena klauzula pravosnažnosti. Propuštanjem prvostepenog suda, da odredi ročište za priznanje strane sudske odluke nije počinjena povreda odredaba postupka na štetu žalitelja. O prijedlozima učesnika sud odlučuje na ročištu samo kad je to zakonom određeno ili kad ocijeni da je održavanje ročišta potrebno radi razjašnjenja ili utvrđenja odlučnih činjenica ili kada smatra da je zbog drugih razloga održavanje ročišta cjelishodno. Međutim, u ovom slučaju, obzirom na stanje spisa, prvostepeni sud je opravdano ocijenio da održavanje ročišta nije neophodno.[25]

23 Muminović, op. cit. (fn. 10.), str. 173.

24 Rješenje Okružnog suda u Beogradu R. broj 58/96 i Vrhovnog suda Srbije Gž. br. 110/96 od 22. januara 1997. godine, Rješenje Okružnog suda u Beogradu R. br. 203/94 i Rješenje Vrhovnog suda Srbije Gž. br. 12/96 od 26. 4. 1996. godine. Preuzeto iz Dabić-Jovičić, B; Jašarspahić, Š: *Modul Vanparnična i izvršna oblast,* Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Javna ustanova Centar za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH, Javna ustanova Centar za edukaciju sudija i tužilaca u RS, Sarajevo 2009., str. 1-149., str 190.

25 Odluka Vrhovnog suda BiH, br. Gž. 7/91 od 18. 4. 1991. godine. Op. cit. (fn. 23.), str. 188.

2.1.4. Ulaganje pravnog lijeka

ZMPP sadrži odredbu o ulaganju pravnog lijeka u čl. 101. st. 3- 4. koja glasi „Protiv rješenja o priznanju, odnosno izvršenja odluke stranke mogu izjaviti žalbu u roku od 15 dana od dana dostavljanja rješenja. O žalbi protiv rješenja iz stava 3. ovog člana odlučuje drugostepeni sud.“Sukladno pravilu sadržanom u ovoj odredbi, ZMPP predviđa samo mogućnost ulaganja žalbe kao redovnog pravnog lijeka. O žalbi odluku donosi drugostepeni sud. Po organizaciji sudova u FBiH, nadležan za odlučivanje po žalbama na odluke kantonalnih sudova jeste Vrhovni sud Federacije. Vrhovni sud Federacije nadležan je da odlučuje o redovnim pravnim lijekovima protiv odluka kantonalnih sudova, ako je to zakonom određeno (čl. 29. Zakona o sudovima FBiH). Na žalbu se inače primjenjuju pravila vanparničnog postupka. Prema tome, s obzirom da ZMPP ne sadrži odredbu o vanrednom pravnom lijeku, postavlja se pitanje ima li mjesta primjeni revizije ili/i prijedloga za ponavljenje postupka?

Po ovom pitanju, svoj stav je zauzela sudska praksa. Stav je sudske prakse da protiv pravosnažnog drugostepenog rješenja donesenog u postupku priznanja i izvršenja strane odluke nije dopuštena revizija.[26] „Revizija predlagatelja nije dopuštena. Postupak priznanja stranih odluka provodi se po pravilima vanparničnog postupka na način i pod uvjetima propisanim čl. 86-102. ZMPP. Protiv pravosnažnih odluka donesenih u vanparničnom postupku nije dopuštena revizija, jer je odredbom čl. 99. st. 2. Zakona o sudovima (Nar. nov., br. 3/94, 100/96, 131/97, 129/00 i 67/01) propisano da u vanparničnim stvarima nije dopuštena revizija, ako zakonom nije drugačije određeno. Budući da, slijedom iznesenog, revizija nije dopuštena protiv odluka donesenih u vanparničnom postupku, valjalo je primjenom odredbe čl. 392 ZPP (Nar. nov., br. 53/91, 91/92, 112/99 i 88/01) odbaciti reviziju tužitelja kao nedopuštenu (I.G.)“ Iz spisa proizlazi da je povjerilac tražio priznanje strane sudske odluke - hitne odluke Trgovačkog suda u Parizu broj 11364/88 od 31. januara 1989. godine te da se ista odluka proglasi izvršnom. Za postupanje u ovoj stvari primjenjuju se pravila postupka propisana Zakonom o rješavanju sukoba zakona..... Prema odredbi člana 101. stav 3. u vezi sa članom 96. stav 2. Zakona o rješavanju sukoba zakona ..... strana sudska, odnosno arbitražna odluka, priznaje se i utvrđuje njena izvršnost. Protiv tog rješenja dužnik može izjaviti jedino žalbu u smislu odredaba člana 101. st. 3. i 4. Dakle, u konkretnom slučaju radi se o vanparničnoj stvari u kojoj se ispituje da li su ispunjeni uvjeti za priznanje sudske odluke iz čega proizilazi da se rješenjem o priznanju ne odlučuje u meritumu, budući da pravosnažna odluka u meritumu već postoji, te da se u ovom postupku samo traži njeno priznanje. Kako je po odredbi člana 400. ZPP propisano da je revizija dozvoljena protiv rješenja kojim je postupak pravosnažno okončan, a on je okončan odlukom čije se priznanje traži,

26 Iz obrazloženja Odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske br. II Rev-2326/98. od 3. 7. 2002. godine. Dostupna na http://novi-informator.net/priznanje-i-ovrha-stranih-sudskih-odluka (18. 10. 2025.).

to proizlazi da revizija nije dozvoljena. (Vrhovni sud Srbije, Prev. 217/93 od 26. oktobra 1994. godine).[27]

ZVP FBiH u vezi revizije sadrži samo u čl. 26. odredbu da u vanparničnom postupku u kome se odlučuje o stambenim stvarima i o naknadi za ekspropiranu nepokretnost, protiv pravosnažnog rješenja donesenog u drugom stepenu, dopuštena je revizija. Ponavljanju postupka bi u načelu trebalo biti mjesta jer u postupku priznanja stranih sudskih odluka nema adekvatnijih procesnih sredstava kojima bi se zbog novota moglo postići preispitivanje pravomoćne odluke.[28] Bio bi, svakako, dopušten i povrat u prijašnje stanje.[29]

2.1.5. Postupak priznanja kao prethodno pitanje

Osim kao o glavnom pitanju, o priznanju strane odluke sud može odlučivati kao i o prethodnom pitanju, ali s učincima samo u tom postupku (čl. 101. st. 5.). Pošto o priznanju strane sudske odluke čije se izvršenje traži, nije donijeto posebno rješenje o priznanju te odluke, dužan je prvostepeni sud da odluči kao o prethodnom pitanju, naravno, sa dejstvom samo za taj postupak.[30] To će biti slučaj kada se stranka u toku nekog postupka u domaćoj zemlji poziva na stranu presudu o čijem priznanju nije prethodno odlučivano u domaćoj zemlji u samostalnom postupku.[31]

U smislu ZPP FBiH kad odluka suda zavisi o rješavanju nekog prethodnog pitanja koje se odnosi na to da li postoji neko pravo ili pravni odnos, a o tom pitanju još nije donio odluku sud ili drugi nadležni organ (prethodno pitanje), može sam riješiti to pitanje, ako posebnim propisima nije drugačije određeno (čl. 12.).

2.1.6. Zahtjev za priznanje

U skladu s navedenim zakonskim odredbama, prijedlog/zahtjev za priznanje strane odluke podnosi se kantonalnom sudu, o čemu on odlučuje rješenjem. Treba imati u vidu da ZMPP nije odredio ko je ovlaštena osoba, osim kada se radi o priznanju stranih statusnih odluka.[32] Prijedlog za priznanje strane odluke o osobnom statusu ovlašten je da traži svako ko za to ima pravni interes (čl. 101. st. 6.).

Neovisno o tome što je sam zakonodavac članom 93. ZMPP dao mogućnost provjere sadržaja stranog prava, sud u BiH može samo donijeti rješenje kojim se

27 Dabić-Jovičić, Jašarspahić, op. cit. (fn. ٢٣.), str. 106-١٠٥.

28 Dika, Knežević, Stojanović, op. cit. (fn 11.), str. 341.

29 Ibid.

30 Iz obrazloženja Odluke Okružnog suda u Kragujevcu Gž-470/90 od 13. aprila 1990. Preuzeto iz: Jakšić, A; Đorđević, S: *Praktikum za međunarodno privatno i međunarodno građansko procesno pravo*, Dosije, Beograd, 2004., str. 1-474., str. 255.

31 Kostić-Mandić, M: *Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u novom međunarodnom privatnom pravu Crne Gore*, str. 1-14., str. 13.
www.pravni.ucg.ac.me/files/Priznanje%20i%20izvrsenje.pdf (24. 10. 2025.).

32 Marjanović, S: *Priznanje stranih sudskih odluka kao prejudicijelno pitanje u izvršnom postupku*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 50., 2007, str. 209-222., str. 212.

prijedlog za priznanje strane odluke ili odbacuje, ili priznaje ili odbija. Primjer za odbavivanje je sljedeći; „Poziva se predlagateljica da u roku od 8 dana dostavi sudu adresu protivpredlagača. Smatrat će se da je prijedlog povučen ako predlagateljica ne postupi u određenom roku, a ako podnesci budu vraćeni bez ispravke, prijedlog će se odbaciti. Predlagateljica u prijedlogu nije označila adresu protivpredlagača, a kako je to obavezan element prijedloga obzirom da se protivpredlagaču mora omogućiti izjašnjenje o prijedlogu i učešće u ovom postupku, odlučeno je kao u stavu 2 izreke ovog rješenja, također, u skladu sa članom 336. ZPP.“[33]

Nadalje, priznaje se kad su ispunjene sve pozitivne pretpostavke, a ne postoji niti jedna negativna pretpostavka ili smetnja.[34] „Predlagač se dana 21. jula 2008. godine obratio ovom sudu s prijedlogom za priznanje strane presude o razvodu braka Okružnog suda u Kranju poslovni broj: II P 780/2006 – 15 od 5. aprila 2007. godine, kojom je razveden brak između XX i YY. Zahtjev predlagača je osnovan. Ovaj sud je izvršio uvid u navedenu odluku i utvrdio da je odluka iz izreke ovog rješenja o razvodu braka postala pravosnažna dana 13. juna 2007. godine, a stekli su se i ostali zakonski uvjeti za priznanje ove odluke propisani članom 86-100. Zakona o rješavanju sukoba zakona radi čega je, a primjenom člana 458. ZPP odlučeno kao u izreci rješenja.“

Odbija se primjerice u sljedećem slučaju: „Kako je prema odredbi čl. 87. Zakona o rješavanju sukoba zakona. za priznanje strane presude neophodno dostaviti kompletnu presudu stranog suda koja je prevedena na jedan od jezika u službenoj upotrebi u BiH, te ovjerena od strane sudskog tumača i snabdjevena klauzulom pravosnažnosti, to je ovaj sud rješenjem broj R1–125/04 od 7. septembra 2004. godine naložio predlagaču da dopuni zahtjev tako što će dostaviti dokaz o tome da je presuda pravosnažna kao i kompletan tekst presude preveden na jedan od jezika u službenoj upotrebi u BiH. S obzirom da predlagač nije postupio po nalogu suda i dostavio kompletnu presudu“ odlučeno je kao u izreci ovog rješenja primjenom odredbe iz čl. 458. ZPP FBiH.“[35]

Uz prijedlog za priznanje prilaže se: originalna strana sudska odluka čije se priznanje traži sa potvrdom nadležnog suda, odnosno drugog organa o pravosnažnosti iste po pravu države u kojoj je donesena, ili ovjerena kopija istih; prevod odluke od strane sudskog tumača sa liste tumača; izvod iz knjige vjenčanih ako se radi o priznanju stranih sudskih odluka o razvodu braka; dokaz o uplati sudske takse.[36]

I naposlijetku, u prijedlogu za priznanje strane sudske odluke potrebno je navesti: oznaku suda, ime i prezime, prebivalište ili boravište, zakonske zastupnike

33 Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj 01 0 V 000725 09 V. od 26. marta 2009. godine. Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.

34 Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj 01 0 V 000127 08 V, od 19. novembra 2008. godine. Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.

35 Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj R1–125/04, od 20. januara 2006. godine. Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.

36 http://ksud-sarajevo.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=8634 (25. 10. 2025.)

ili punomoćnike ukoliko ih imaju, razloge zbog kojih se priznanje traži, odnosno obrazloženje pravnog interesa u skladu sa čl. 101. st. 6. ZMPP.[37]

2.1.7. Postupak izvršenja

Potrebe međunarodne saradnje dovele su do savremenog prevladavajućeg stajališta kako strane odluke treba priznavati, a ako se radi o kondemnatornim presudama i prisilno izvršavati.[38] Izvršenje odluke stranog suda može se odrediti i provesti ako odluka ispunjava zakonom propisane uvjete za priznanje (čl. 19. ZIP FBiH). Iz odredbe da se izvršenje odluke stranog suda može odrediti i provesti ako odluka ispunjava zakonom propisane uvjete za priznanje proizilazi da je izvršni sud ovlašten da kao prethodno pitanje raspravi da li odluka stranog suda ispunjava uvjete da posluži kao izvršna isprava i kada nema odluke o egzekvaturi, a što je u saglasnosti sa odredbama čl. 101. st. 5. ZMPP.[39]

Dakle, izvršni sud je ovlašten da, odlučujući o prijedlogu za izvršenje koji se temelji na stranoj sudskoj odluci, odluči i o priznanju strane sudske odluke (ukoliko ne postoji već odluka o egzekvaturi iste), i to po pravilima o rješavanju prethodnih pitanja, s tim što odluka izvršnog suda u prednjem slučaju proizvodi pravne posljedice samo za taj konkretni slučaj i u tom izvršnom postupku u kojem je na osnovu takve odluke i doneseno rješenje o izvršenju.[40] Što se tiče samog izvršenja, izvršenje strane sudske odluke izvršava se po *lex fori*, po pravu mjesta domaće države, gdje se pitanje izvršenja i postavlja.[41]

2.1.7.1. Izvršnost

U postupku za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka, jedna strana sudska odluka se priznaje i proglašava za izvršnu.[42] Ako je zatraženo proglašenje strane odluke izvršnom, primjenjuju se odredbe čl. od 87. do 92. ZMPP (čl. 96. st.

37 Ukoliko se radi o državama potpisnicama Haške konvencije o ukidanju potrebe legalizacije stranih javnih isprava od 5. 1. 1961., javne isprave izdate u stranim državama imaju pravnu važnost u BiH ukoliko su ovjerene pečatom *Apostille*, bez potrebe dalje nadovjere i ukoliko se radi o ispravama navedenim u čl. 1. citirane konvencije među koje spadaju i isprave koje je izdao ili ovjerio javni bilježnik. Pravnu važnost u BiH na osnovu važećih bilateralnih ugovora imaju javne isprave uključujući i ovjerene punomoći za koje nisu potrebne dodatne nadovjere izdane od nadležnih organa u sljedećim državama: Hrvatskoj, Austriji, Belgiji, Bugarskoj, Češkoj, Slovačkoj, Francuskoj, Grčkoj, Italiji, Kipru, Libiji, Mađarskoj, Mongoliji, Poljskoj, Rumuniji, Ruskoj Fedraciji, Srbiji, i Crnoj Gori. Danska nema *Apostille* pečat i u tom slučaju je potrebno da presudu čije se priznanje traži ovjeri Ambasada BiH u toj zemlji. (Ibid.)

38 Kunštek, E: *Pretpostavke za izdavanje potvrde o europskom ovršnom nalogu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 28. br. 1., 2007., str. 441- 492., str. 441.

39 Daupović, A; Obradović, R; Povlakić, M; Zaćiragić, F, Živanović, M: *Komentari zakona o izvršnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005., str. 1-713., str. 68.

40 Ibid.

41 Čolović, V: *Saradnja sudova i drugih organa u građanskim stvarima u pravu Evropske unije*, Institut za uporedno pravo „Mladi pravnici Srbije“, Beograd, 2009. str. 1-203., str. 130.

42 Ibid.

1.). Stav je sudske prakse da u postupku izvršenja strane odluke dužnik ne može isticati prigovor da je klauzula o izvršnosti te odluke data protivno zakonu ili iz zablude, već može samo tražiti da strani sud koji je izdao klauzulu donese rješenje o njenom ukidanju ako to dopuštaju propisi države kojoj pripada strani sud.[43]Ako nakon rješenja o izvršnosti izvršenik ne izvrši stranu odluku dobrovoljno, postupak prisilnog izvršenja provodi se po odredbama ZIP FBiH.

2.1.7.2. Ulaganje pravnog lijeka

Redovni pravni lijekovi u izvršnom postupku su prigovor i žalba. Protiv rješenja donesenog u prvom stepenu može se izjaviti prigovor, a žalba kad je to zakonom određeno. Prigovor se izjavljuje sudu koji je donio rješenje u roku od osam dana od dana dostavljanja, ako ovim zakonom nije drugačije određeno, a o prigovoru odlučuje sud koji je donio rješenje. Protiv rješenja donesenog po prigovoru može se izjaviti žalba u roku od osam dana od dana dostave rješenja. O žalbi odlučuje sud drugog stepena (čl. 12. ZIP FBiH). Protiv pravosnažnog rješenja donesenog u postupku izvršenja nije dozvoljeno ulaganje vanrednih pravnih lijekova. Povrat u prijašnje stanje dozvoljen je samo zbog propuštanja roka za prigovor i žalbu na izvršno rješenje o izvršenju (čl. 14. ZIP FBiH).

Protiv rješenja o priznanju, odnosno izvršenja odluke stranke mogu izjaviti žalbu u roku od 15 dana od dana dostavljanja rješenja (čl. 101. st. 3. ZMPP). Međutim, pravo žalbe u roku od 15 dana u prednjem slučaju je pravo vezano za delibacioni postupak kao samostalan postupak i kao takav prednji pravni lijek ne može se upotrijebiti u izvršnom postupku, u kojem je riješeno o priznanju strane sudske odluke kao o prethodnom pitanju, naime odlučivanje o prethodnom pitanju (priznanju strane sudske odluke) ne apstrahira posebna pravna sredstva.[44]

Prema tome, ukoliko je u izvršnom postupku odlučeno, i o priznanju strane sudske odluke kao prethodnom pitanju, takva odluka se može pobijati samo prigovorom na rješenje, s obzirom da je prigovor osnovni redovni pravni lijek koji se u izvršnom postupku izjavljuje na rješenje o izvršenju, kao i na druga prvostepena rješenja u izvršnom postupku ukoliko Zakonom nije određeno da se prvostepeno rješenje može pobijati samo žalbom, a što za prednje nije slučaj.[45]

3. Evropska unija

Kako bi građani Evropske unije bilo gdje unutar Evropske unije mogli uživati neograničenu slobodu putovanja, rada i življenja, jednak pristup pravosuđu i zaštitu temeljnih prava, Evropska unija postavila si je za cilj održavanje i razvoj Evropske

43 Odluka Vrhovnog suda Hrvatske, Gž-3538/78 od 1. 3. 1979. Starović, Borivoj: *Komentar zakona o izvršnom postupku*, Beograd, 1987., str. 51., prema Daupović, A; Obradović, R; Povlakić, M; Zaćiragić, F, Živanović, M: *Komentari zakona o izvršnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005., str. 1-713., str. 71.

44 Daupović, Obradović, Povlakić, Zaćiragić, Živanović, op. cit. (fn. 42.), str. 72.

45 Ibid.

unije kao jedinstvenog prostora slobode, sigurnosti i pravde.[46] Uredba Brisel II ter svojim rješenjima omogućava da fizička osoba s prebivalištem u jednoj državi članici može u drugoj državi članici ostvariti pravo koje joj je priznato u državi članici u kojoj ima prebivalište. Postupak priznanja olakšava se i zabranom preispitivanja nadležnosti suda porijekla (čl. 69.).

U postupku priznanja stranih odluka primjenjuje se sistem ograničene kontrole, a izričito je zabranjeno ispitivanje sadržaja strane odluke (čl. 71.). Budući da odluke u bračnim predmetima, u mjeri u kojoj potpadaju pod polje primjene Uredbe Brisel II bis, ne zahtijevaju izvršenje, pravila o izvršenju odnose se samo na odluke u predmetima roditeljske odgovornosti.[47]

3.1. Uredba Brisell II ter

Uredba Brisel II ter primijenjuje se bez obzira na vrstu suda, u građanskim predmetima koji se odnose na odluke o dodjeljivanju, ostvarivanju, prenosu, ograničenju ili oduzimanju roditeljske odgovornosti (čl. 1. st. 1. t. b.). Radi se o odlukama koje se odnose na pravo na roditeljsku skrb i pravo na kontakt s djetetom, skrbništvo, odgajateljstvo i slične institute, određivanje i dužnosti svake osobe ili tijela koje brine o djetetu i njegovoj imovini, koje ga zastupa i koje mu pomaže, smještaj djeteta kod udomitelja ili u ustanovu, mjere zaštite djeteta koje se odnose na upravljanje, čuvanje ili raspolaganje djetetovom imovinom (čl. 1. st. 2.). Član 2. Uredbe Brisel II ter je definicionog karaktera, kojim se određuju autonomne definicije pojmova, pri čemu se ne određuje šta su to „građanski predmeti.“ Polazeći od odredbe sadržane u čl. 1. st. 1. pod pojmom građanski predmeti razumijevaju se bračni i predmeti roditeljske odgovornosti. Pojam „građanski predmeti“ ne treba shvatati u doslovnom smislu, već pod ovim pojmom treba razumjeti i one donesene u upravnom postupku.[48]

O ovome pitanju svoj stav zauzeo je i Sud EU u predmetu C-435/06.[49] Činjenice slučaja su sljedeće: Odbor za socijalnu skrb grada L (Švedska) je 23. februara 2005. godine odredio hitno stavljanje pod starateljstvo djece A i B koja su živjela u tom gradu radi njihova smještaja u hraniteljsku porodicu. Dijete A, rođeno 2001., i dijete B, rođeno 1999., imaju finsko državljanstvo, pri čemu dijete A ima i švedsko državljanstvo. C se zajedno sa svojom djecom A i B, 1. marta 2005. nastanila u Finskoj. Njezino preseljenje u tu državu članicu prijavljeno je 2. marta 2005. Finska su tijela registrirala njezino novo boravište 10. marta 2005., s učinkom od 1. marta

46 Sikirić, H; *Europski parnični postupci i pravosudna suradnja u građanskim predmetima*, Novela zakona o parničnom postupku iz 2008./Dika, Mihajlo (ur.), Narodne novine d. d., Zagreb, 2008. str. 101-126., str. 101.

47 Bordaš, B: *Priznanje i izvršenje odluka u stvarima roditeljske odgovornosti prema Uredbi 2201/2003 (Brisel II bis*), Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1., 2012., str. 239-260., str. 247-248.

48 Magnus, U; Mankowski, P: *Brussels IIbis regulation*, *European Commentaries on private International Law,* Munich: Sellier European Law Publishers, 2012., str. 1-505., str. 55.

49 Chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mvep.gov.hr/UserDocsImages/files/file/dokumenti/prevodenje/presude/62006CJ0435-C-435-06-C.pdf (20. 10.2025.).

2005. Odluku Odbora za socijalnu skrb grada L potvrdio je 3. marta 2005. Okružni upravni sud u K (Švedska), na kojem je u tu svrhu pokrenut postupak 25. februara 2005. godine. Takav je postupak dobivanja sudske potvrde propisan švedskim pravom u slučaju kada je dijete stavljeno pod starateljstvo bez pristanka roditelja. Prihvativši da je predmet u nadležnosti švedskih sudova, žalbeni sud u švedskoj odbija žalbu majke C.. Tu nadležnost švedskih sudova je 20. juna 2006. potvrdio Vrhovni upravni sud (Švedska). Istoga dana kada su švedski sudovi donijeli odluku, švedska je policija zahtijevala od finske policije grada H, gdje je dvoje djece bilo privremeno smješteno kod svoje bake, da im pomogne izvršiti tu odluku. Taj je zahtjev upućen na temelju Zakona 761/1970. Odlukom od 8. marta 2005. finska je policija odredila izručenje djece A i B švedskim tijelima. C je podnijela žalbu protiv te odluke pred Upravnim sudom u Ouluu, koju je sud odbio. C je potom podnijela žalbu pri Vrhovnom upravnom sudu koji je smatrao da je za odlučivanje u glavnom postupku potrebno tumačenje područja primjene Uredbe br. 2201/2003. (T. 14-21).

U ovim okolnostima Vrhovni upravni sud odlučio je prekinuti postupak i postaviti pitanje Sudu EU. Pitanje se svodi na to da li odluka donesena u kontekstu odredbi javnog prava o zaštiti djece kojom se nalaže oduzimanje roditeljske skrbi i smještanje djeteta izvan roditeljskog doma kod udomitelja za potrebe te odredbe je obuhvaćena pojmom „građanskih predmeta.” (T. 23.).

Prema stajalištu Suda EU pojam „građanske stvari” treba tumačiti tako da može obuhvatiti i mjere koje sa stajališta pravnog sistema države članice pripadaju području javnog prava. Takvo je tumačenje, štoviše, potkrijepljeno uvodnom izjavom 10. Uredbe br. 2201/2003 prema kojoj se ta uredba ne primjenjuje „na stvari koje se tiču socijalne sigurnosti, javne mjere opće prirode u stvarima koje se odnose na obrazovanje i zdravstvo”. Ta iznimka potvrđuje da zakonodavac Zajednice nije imao namjeru isključiti sve mjere koje proizilaze iz javnog prava iz područja primjene ove uredbe (T. 51-52.). U ovakvim je okolnostima, Sud EU zauzeo stajalište da pojam „građanski predmeti” obuhvata i pomenutu odluku. (T. 78.). Nadalje, Uredba Brisel II ter pojam roditeljske odgovornosti određuje u čl. 2. t. 7. koji glasi „Roditeljska odgovornost označava prava i obaveze koje se odnose na dijete ili njegovu imovinu, koja su sudskom odlukom ili sporazumom s pravnim učinkom povjerena fizičkoj ili pravnoj osobi. Ovaj pojam odnosi se i na roditeljsku skrb i pravo na viđanje djeteta.“

3.2. Uredba Brisel II ter – predmeti roditeljske odgovornosti

3.2.1. Automatsko priznanje

Radi ostvarenja zajedničkog pravnog prostora unutar unije, Uredba prihvata praktično automatsko priznanje odluka donesenih u jednoj državi članici u drugoj državi članici, i jednako tako bitno, vrlo pojednostavljen postupak proglašenja izvršnom odluke donesene u jednoj državi članici u drugoj državi članici.[50] Kao i u

50 Sikirić, H; *Uredba (EZ) br. 2201/2003 i hrvatsko međunarodno privatno pravo*, Zbornik prispevkov Evropski sodni prostor, z mednarodne znanstvene konference na Pravni fakulteti Univerze v Maribor, Maribor, 2005., str. 31-61., str. 60.

bračnim predmetima, Uredba Brisel II ter u predmetima roditeljske odgovornosti u čl. 30. st. 1. predviđa da se odluka donesena u jednoj državi članici priznaje u drugoj državi članici bez potrebe provođenja ikakvog postupka, kao i dokumente koje je potrebno dostaviti.

3.2.2. Postupak izvršenja povlaštenih odluka

Uredba u svojim odredbama uređuje i povlaštene odluke. Povlaštene odluke temeljem odredbe čl. 42. Uredbe Brisel II ter su odluke u vezi s pravom na susrete i druženje s djetetom i pravo na povratak djeteta.

3.2.2.1. Pravo na susrete i druženje

Temeljem čl. 43. Uredbe Brisel II ter odluka o pravu na susrete i druženje donesena u jednoj državi članici priznaje se i izvršava u drugoj državi članici bez potrebe za ikakvim posebnim postupkom i bez mogućnosti protivljenja priznanju, osim ako se utvrdi da je protivna s kasnijom odlukom iz čl. 50. Stranka koja se u državi članici želi pozvati na odluku iz člana 42. stava 1. donesenu u drugoj državi članici dostavlja sljedeće: presliku odluke koja ispunjava uvjete potrebne za utvrđivanje njezine vjerodostojnosti i odgovarajuću potvrdu izdanu u skladu s članom 47.

3.2.2.2. Povratak djeteta

Temeljem čl. 43. Uredbe Brisel II ter odluka o pravu na susrete i druženje donesena u jednoj državi članici priznaje se i izvršava u drugoj državi članici bez potrebe za ikakvim posebnim postupkom i bez mogućnosti protivljenja priznanju, osim ako se utvrdi da je protivna s kasnijom odlukom iz čl. 50. Izvršna odluka o povratku djeteta donesena u jednoj državi članici izvršna je u drugoj državi članici bez potrebe proglašenja (čl. 45. st. 1.). Neovisno o mogućnosti ulaganja pravnog lijeka, odluku o povratku djeteta sud države članice porijekla može proglasiti izvršivom, bez obzira na izjavljivanje pravnog lijeka (čl. 45. st. 2.).

O ovom pitanju raspravljao je i Sud EU u predmetu C-491/10 Aguirre Zaraga protiv Pelz.[51] Činjenice slučaja su sljedeće: „G.Aguirre Zarraga, državljanin Španije, i gđa Pelz, njemačka državljanka, zaključili su 25. septembra 1998. godine brak u Erandio (Španija). U braku su dobili kćerku Andreu 31. januara 2000. godine. Porodica ima uobičajeno boravište u Sondika (Španija). Krajem 2007. godine, pokreću brakorazvodnu parnicu pred sudom u Španiji i oba roditelja traže roditeljsku skrb. Prvostepeni sud je 12. maja 2008. godine donio odluku kojom se privremeno ocu dodjeljuje pravo na skrbništvo, a majci pravo na susrete i druženje. U junu 2008. godine gđa Pelz se preselila u Njemačku, a u augustu 2008. godine, na kraju ljetnih praznika koje je provela s majkom, Andrea je ostala s majkom u Njemačkoj. Na zahtjev oca, prvostepeni sud u Španiji je zbog toga donio privremenu mjeru kojom se zabranjuje da dijete napusti teritorij Španije, a majci pravo na susrete i druženja.

51 C-491/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:749.

Također, otac pokreće postupak u Njemačkoj za povratak svoje kćeri u Španiju, temeljem Haške konvencije iz 1980. godine. Prvobitno, sud Celle presudom od 30. januara 2009. godine je potvrdio zahtjev oca. Gospođa Pelz ulaže žalbu protiv te presude. Presudom od 1. jula 2009. godine Viši sud Celle potvrđuje žalbu, ukida presudu od 30. januara 2009. godine i odbija zahtjev oca temeljem drugog stava člana 13. Haške konvencije iz 1980. godine. Nadalje, na zahtjev sud u Španiji izdaje 5. februara 2010. godine potvrdu o izvršnosti temeljem Uredbe Brisel II bis. Dopisom od 26. marta 2010. godine Savezni ured pravde dostavlja sudu u Saveznoj Republici Njemačkoj presude i potvrde. Gospođa Pelz podnosi zahtjev za nepriznanje te odluke, koji je usvojen od strane suda Celle, presudom od 28. aprila 2010. godine, iz razloga jer kćerka nije saslušana od strane suda u Španiji. Dana 18. juna 2010. godine gospodin Aguirre Zarraga ulaže žalbu protiv ovakve odluke. U tom smislu, sud ističe da ne može uvažiti navode suda u Španiji od 16. decembra 2009. godine, da sud u Španiji nije uložio dovoljne napore da se sasluša dijete, a što predstavlja kršenje člana 24. st. 1. Povelje o temeljnim pravima. Nadalje, sud Celle postavlja pitanje da li je sud države u kojoj se traži izvršenje odluke, obavezan na primjenu isprave čiji je sadržaj neistinit, bez obzira na to što ne postoji ovlaštenje za ispitivanje opravdanosti izdavanja potvrde o izvršnosti naloga na temelju člana 42. Uredbe Brisel II bis. U tim okolnostima, sud Celle je zastao s postupkom i uputio zahtjev za prethodnim tumačenjem Sudu EU (T. 16-37).

Sud EU je zauzeo sljedeći stav: „U okolnostima kao u ovom postupku, sud države članice u kojoj je podnesen zahtjev za izvršenje, ne može se protiviti izvršenju odluke kojom se nalaže povratak nezakonito odvedenog djeteta, temeljem toga što je sud koji je izrekao presudu načinio povredu čl. 42. Uredbe Brisel II bis, u skladu s čl. 24. Povelje o temeljnim pravima EU, budući da procjena da li postoji takva povreda ulazi u isključivu nadležnost suda države članice porijekla odluke (T. 76.).“[52]

Kada je u pitanju potvrda o izvršnosti, nju sudija u državi članici porijekla odluke izdaje samo ako je djetetu omogućeno saslušanje, osim ukoliko zbog dobi djeteta ili stepena zrelosti saslušanje ne bi bilo prikladno, zatim ukoliko je strankama omogućeno saslušanje, ako je sud uzeo u obzir prilikom donošenja odluke razloge i dokaze na temelju kojih je donesena odluka u skladu sa čl. 13. Haške konvencije iz 1980. godine (čl. 42. st. 2. t. a-c.), koji glasi:„Bez obzira na odredbe prethodnog člana, sudski ili upravni organ države kojoj se šalje zahtjev nije dužan narediti povratak djeteta ako osoba, institucija ili drugo tijelo koje se suprotstavlja njegovu povratku dokaže: a) da osoba, institucija ili drugo tijelo koje se brine o osobnosti djeteta nije stvarno ostvarivalo pravo na brigu u vrijeme odvođenja ili zadržavanja, ili da se bilo složilo ili naknadno pristalo na odvođenje ili zadržavanje; b) da postoji ozbiljna opasnost da bi povratak izložio dijete fizičkoj opasnosti ili psihičkoj traumi ili na drugi način doveo dijete u nepovoljan položaj. Sudski ili upravni organ može,

52 Čl. 24. Povelje EU:„Djeca imaju pravo na zaštitu i brigu koja je neophodna za njihovu dobrobit. Djeca imaju pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja. Naročito se uzima u obzir mišljenje djeteta u pitanjima koja se na njih odnose, pri čemu se uzima u obzir dob i zrelost djeteta. U svim pitanjima koja se odnose na dijete, osnovni cilj je zaštita interesa djeteta. Dijete ima pravo na održavanje odnosa s roditeljima, izuzev ukoliko to nije u najboljem interesu djeteta.

također, odbiti da naredi povratak djeteta ako utvrdi da se dijete suprotstavlja povratku i da je napunilo one godine i steklo stepen zrelosti pri kojemu je potrebno uzeti u obzir njegovo mišljenje. Pri razmatranju okolnosti spomenutih u ovom članu, sudski i upravni organ uzet će u obzir podatke koji se odnose na socijalno porijeklo djeteta dobivene od centralnog izvršnog organa ili nekog drugog nadležnog organa države u kojoj je mjesto stalnog boravka djeteta.“

3.2.3. Izvršive odluke

Odluka u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću koja je donesena u državi članici i koja je u toj državi članici izvršiva, izvršiva je i u drugim državama članicama bez potrebe za ikakvim proglašenjem izvršivosti. U svrhu izvršenja u drugoj državi članici odluka kojom se odobrava pravo na kontakt, sud podrijetla može proglasiti odluku privremeno izvršivom, bez obzira na mogućnost ulaganja pravnog lijeka (čl. 34. Uredbe Brisel II ter).

3.2.3.1. Pismena koja je potrebno dostaviti za izvršenje

U svrhu izvršenja u državi članici odluke donesene u drugoj državi članici, stranka koja traži izvršenje tijelu nadležnom za izvršenje dostavlja presliku odluke koja ispunjava uvjete potrebne za utvrđivanje njezine vjerodostojnosti i odgovarajuću potvrdu izdanu u skladu s članom 36. (čl. 35. st. 1. Uredbe Brisel II ter). U svrhu izvršenja u državi članici odluke donesene u drugoj državi članici kojom se određuje privremena mjera, uključujući zaštitnu mjeru, stranka koja traži izvršenje tijelu nadležnom za izvršenje dostavlja: a) presliku odluke koja ispunjava uvjete potrebne za utvrđivanje njezine vjerodostojnosti; b) odgovarajuću potvrdu izdanu u skladu s članom 36. kojom se potvrđuje da je odluka izvršiva u državi članici porijekla te da je sud porijekla stvarno nadležan ili naložio mjeru u skladu s članom 27. stavom 5. u vezi s članom 15.; i c) ako je mjera određena bez pozivanja protustranke pred sud, dokaz o dostavi odluke (čl. 35. st. 2.).[53]

3.2.3.2. Postupak podnošenja zahtjeva za izdavanje potvrde izvršnosti

Postupak podnošenja zahtjeva za izdavanje potvrde izvršnosti uređuje se po pravu države u kojoj se izvršenje traži (čl. 51. st. 1. Uredbe Brisel II ter). Stranka koja traži izvršenje odluke donesene u drugoj državi članici ne mora imati poštansku adresu u državi članici izvršenja. Ta stranka mora imati ovlaštenog zastupnika u državi članici izvršenja samo ako je takav zastupnik obavezan u skladu s pravom

53 Tijelo nadležno za izvršenje može, prema potrebi, od stranke koja traži izvršenje zatražiti da dostavi prevod ili transliteraciju, u skladu s članom 91., prevodivog sadržaja rubrika za slobodan unos teksta potvrde u kojoj se navodi obaveza koju treba izvršiti. Tijelo nadležno za izvršenje može od stranke koja traži izvršenje zatražiti da dostavi prevod ili transliteraciju, u skladu s članom 91. odluke ako bez takvog prevoda ili transliteracije ne može nastaviti s postupkom (čl. ٣٥. st. ٤-٣).

države članice izvršenja bez obzira na državljanstvo stranaka (čl. 51. st. 2. Uredbe Brisel II ter).

3.2.3.3. Djelomična izvršnost

Uredba Briel II ter uređuje i djelomičnu izvršnost. Temeljem čl. 53. st. 1. Uredbe Brisel II ter stranka koja traži izvršenje odluke može podnijeti zahtjev za djelomično izvršenje. Ukoliko je donesena odluka o više zahtjeva, a izvršenje se odbija za jedan ili više njih, izvršenje je moguće za dio odluke na koju se odbijanje ne odnosi (čl. 53. st. 2.). Ovo se pravilo temeljem odredbe čl. 53. st. 3. ne odnosi na izvršenje odluke kojom se nalaže povratak djeteta, a da se pri tome ne izvrše sve privremene, uključujući i zaštitne mjere.

3.2.4. Drugostepeni postupak

3.2.4.1. Ulaganje pravnog lijeka protiv odluke o davanju dozvole izvršenja

Obje stranke mogu osporavati odluku o zahtjevu za odbijanje izvršenja ili uložiti pravni lijek protiv nje (čl. 61. st. 1. Uredbe Brisel II ter). Osporavanje ili pravni lijek ulaže se tijelu ili sudu o kojem država članica izvršenja obavještava Komisiju u skladu s članom 103. kao o tijelu ili sudu kojem treba uložiti takvo osporavanje ili takav pravni lijek (čl. 61. st. 2.).

3.2.4.2. Ulaganje pravnog lijeka protiv odluke koja je donesena o pravnom lijeku

Odluka donesena povodom osporavanja ili pravnog lijeka može se pobijati osporavanjem ili pravnim lijekom samo ako je o sudovima kojima treba uložiti daljnje osporavanje ili pravni lijek predmetna država članica obavijestila Komisiju u skladu s članom 103. (čl. 62.).

3.2.4.3. Prekid postupka

Tijelo nadležno za izvršenje ili sud kojem je podnesen zahtjev za odbijanje izvršenja ili koji razmatra pravni lijek uložen u skladu s članom 61. ili 62. može zastati s postupkom iz jednog od sljedećih razloga: uložen je redovni pravni lijek protiv odluke u državi članici porijekla; rok za redovni pravni lijek iz tačke (a) još nije istekao; ili osoba protiv koje se traži izvršenje podnijela je zahtjev, u skladu s članom 48., za povlačenje potvrde izdane u skladu s članom 47. (čl. 63. st. 1. Uredbe Brisel II ter). Ako tijelo nadležno za izvršenje ili sud zastane s postupkom iz razloga navedenog u stavu 1. tačke (b), može navesti rok u kojem se pravni lijek treba uložiti (čl. 63. st. 2.).

3.5. Saradnja središnjih tijela u predmetima roditeljske odgovornosti

3.5.1. Općenito

Bitan element sistema koji Uredba postavlja u oblasti ostvarivanja roditeljske odgovornosti jeste imenovanje središnjih tijela od strane država članica i saradnja tih organa u ostvarivanju odredaba Uredbe.[54] *Acquis* prihvata ovaj model, štoviše, u domeni pravosudne zaštite djeteta daje prednost mehanizmu međuvladine administrativne saradnje putem središnjih tijela u odnosu na klasične mehanizme međunarodnog privatnog prava.[55]

Iz odredaba Uredbe Brisel II ter proizilazi da „Svaka država članica određuje jedno središnje tijelo ili više njih za pomoć pri primjeni ove Uredbe u predmetima roditeljske odgovornosti, te navodi zemljopisnu i funkcijsku nadležnost svakog tijela . Ako je država članica odredila više od jednog središnjeg tijela, obavijesti se u pravilu šalju izravno odgovarajućem središnjem tijelu koje je nadležno. Ako se obavijest pošalje središnjem tijelu koje nije nadležno, ono ga prosljeđuje središnjem tijelu koje je nadležno i o tome obavještava pošiljatelja (čl. 76. Uredbe Brisel II ter).“ Temeljem člana 77. središnja tijela obavještavaju o nacionalnim propisima i postupcima, te poduzimaju mjere za poboljšanje primjene Uredbe Brisel II ter

3.5.2. Saradnja u predmetima roditeljske odgovornosti

Kako bi se postigli ciljevi Uredbe Brisel II ter, zahtjev uz koji je priloženo obrazloženje, središnje tijelo države članice u kojoj dijete ima ili je imalo uobičajeno boravište ili se u njoj nalazi ili se nalazilo, izravno ili putem sudova, nadležnih tijela ili drugih tijela poduzima sljedeće: ako je dostupno, dostavlja ili sastavlja i dostavlja izvještaj o položaju u kojem se nalazi dijete; svim postupcima u predmetima roditeljske odgovornosti koji su u toku; ili donesenim odlukama u predmetima roditeljske odgovornosti; zatim pruža sve druge informacije koje su relevantne u postupcima u predmetima roditeljske odgovornosti u državi članici koja podnosi zahtjev, posebno o položaju roditelja, srodnika ili druge osobe koja može biti prikladna za skrb o djetetu, ako to zahtijeva položaj u kojem se nalazi dijete; ili može zatražiti od suda ili nadležnog tijela svoje države članice da razmotri potrebu za poduzimanjem mjera za zaštitu djeteta ili njegove imovine (čl. 80. st. 1. Uredbe Brisel II ter).

U svim slučajevima u kojima je dijete izloženo znatnoj opasnosti, sud ili

54 Bordaš, B: *Regulativa Savjeta (EZ) br. 2201/2003 o nadležnosti i priznanju i izvršenju presuda u bračnim stvarima i stvarima roditeljske odgovornosti, kojom se stavlja van snage Regulativa (EZ) br. 1347/2000,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, XXXVII, 3/2003., str. 211-227., str. 222.

55 Župan, M: *Europska pravosudna suradnja u prekograničnim obiteljskim predmetima*, Pravni aspekti prekogranične suradnje i EU integracija: Mađarska-Hrvatska/Župan, M. (ur.), Pecs, Mađarska, Pravni fakultet Sveučilišta Pečuh i Pravni fakultet u Osijeku, 2011., str. 591-618., str. 611- 612. http://www.pravos.unios.hr/hupzo/datoteke/Prijave/zupan_mirela.pdf (25. 10. 2025.).

nadležno tijelo koje razmatra ili je poduzelo mjere za zaštitu djeteta, u slučaju da mu je poznato da je djetetovo boravište preneseno u drugu državu članicu ili da se dijete nalazi u drugoj državi članici, obavještava sudove ili nadležna tijela te druge države članice o povezanoj opasnosti i mjerama koje su poduzete ili se razmatraju. Te informacije mogu se slati izravno ili putem središnjih tijela (čl. 80. st. 2.).[56]

3.5.3. Provedba odluka u predmetima roditeljske odgovornosti u drugoj državi članici

Sud države članice može zatražiti od sudova ili nadležnih tijela druge države članice pomoć u provedbi odluka u predmetima roditeljske odgovornosti koje su donesene na temelju ove Uredbe, osobito radi osiguravanja učinkovitog ostvarivanja prava na kontakt (čl. 81. st. 1. Uredbe Brisel II ter.).

3.5.4. Smještaj djeteta u drugu državu članicu

Također, Uredba Brisel II ter normira saradnju u vezi smještaja djeteta u drugu državu članicu. Temeljem čl. 82. kada sud ili nadležno tijelo razmatra smještaj djeteta u drugoj državi članici, najprije dobiva pristanak nadležnog tijela u toj drugoj državi članici. U tu svrhu središnje tijelo države članice koja podnosi zahtjev središnjem tijelu zamoljene države članice u kojoj dijete treba biti smješteno, šalje zahtjev za pristanak koji uključuje izvještaj o djetetu i razloge za predloženi smještaj ili pružanje skrbi, informacije o svim razmatranim načinima financiranja te sve druge informacije koje smatra relevantnima poput očekivanog trajanja smještaja (čl. 82. st. 1. Uredbe Brisel II ter). Stav 1. ne primjenjuje se ako dijete treba biti smješteno kod roditelja. Države članice mogu odlučiti da njihov pristanak u skladu sa stavom 1. nije potreban za smještaj kod određenih kategorija bliskih srodnika osim roditelja unutar njihova državnog područja. Komisiju se obavještava o tim kategorijama u skladu s članom 103. (čl. 82. st. 2. Uredbe Brisel II ter).[57]

„Država članica koja podnosi zahtjev može naložiti ili dogovoriti smještaj iz stava 1. tek nakon što je nadležno tijelo zamoljene države članice pristalo na smještaj. Osim ako je to nemoguće zbog iznimnih okolnosti, odluka o dodjeli ili

56 Uz zahtjeve iz stavova 1. i 2. i sva dodatna pismena prilaže se prevod na službeni jezik zamoljene države članice ili, ako postoji više službenih jezika u toj državi članici, na službeni jezik ili jedan od službenih jezika mjesta u kojem se zahtjev treba provesti odnosno na bilo koji drugi jezik koji zamoljena država članica izričito prihvata. Države članice obavještavaju Komisiju o tom prihvatanju u skladu s članom 103. Osim ako je to nemoguće zbog iznimnih okolnosti, informacije iz stava 1. šalju se središnjem tijelu koje podnosi zahtjev najkasnije tri mjeseca od prijema zahtjeva (čl. 80. st. 3-4. Uredbe Brisel II ter).

57 Središnje tijelo druge države članice može obavijestiti sud ili nadležno tijelo koje razmatra smještaj djeteta o posebnoj povezanosti djeteta s tom državom članicom. Time se ne utiče na nacionalno pravo i postupak države članice koja razmatra smještaj. Uz zahtjev i sva dodatna pismena iz stava 1. prilaže se prevod na službeni jezik zamoljene države članice ili, ako postoji više službenih jezika u toj državi članici, na službeni jezik ili jedan od službenih jezika mjesta u kojem se zahtjev treba provesti odnosno na bilo koji drugi jezik koji zamoljena država članica izričito prihvata. Države članice obavještavaju Komisiju o tom prihvatanju u skladu s članom 103. (čl. 82. st. 3-4. Uredbe Brisel II ter).

uskraćivanju pristanka šalje se središnjem tijelu koje podnosi zahtjev najkasnije tri mjeseca od prijema zahtjeva. Postupak za dobivanje pristanka uređen je nacionalnim pravom zamoljene države članice. Ovim se članom ne sprečava središnja tijela ili nadležna tijela da sklapaju ili održavaju postojeće sporazume ili aranžmane sa središnjim tijelima ili nadležnim tijelima jedne države članice ili više njih, kojima se pojednostavnjuje postupak savjetovanja za dobivanje pristanka u međusobnim odnosima“ (čl. 82. st. 5. do 8. Uredbe Brisel II ter).

4. Završna razmatranja

Kako bi se osiguralo jedno od temeljnih prava, sloboda kretanja osoba, omogućena su u okviru EU jedinstvena pravila kojima se određuje nadležnost organa pojedine jurisdikcije u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti, pravo koje je mjerodavno za razvod braka i rastavu, te pravila o priznanju i izvršenju odluka donesenih u jednoj državi u drugu državu članicu, s jednim ciljem - kretanje odluka. Nadalje, Bosna i Hercegovina teži eurointegracijskom procesu. Na tom putu predstoji joj proces harmonizacije i unifikacije sa zakonodavstvom i pravnom stečevinom Evropske unije. Osnovna težnja ovog rada jeste dati cjelovit prikaz i analizu pravnih izvora koji uređuju postupak priznanja i izvršenja odluka u predmetima roditeljske odgovornosti donesenih u jednoj državi u drugu državu, kako u Bosni i Hercegovini, tako i Evropskoj uniji. Na ovaj način pokušava se u eurointegacijskom putu omogućiti uvid u problematiku ovog instituta. Cjelokupna materija ovog rada pokazuje da usklađenost između evropskih rješenja i internih rješenja postoji u manjem obimu.

Naime, temeljem odredaba Uredbe Brisel II ter i ZMPP s aspekta pravila o pojmu odluke, možemo istaći da su ta pravila izjednačena. Razlika postoji u polju primjene. Međutim, to je i za očekivati. ZMPP ima šire polje primjene u odnosu na Uredbu Brisel II ter koja uređuje samo one odluke koje su donesene u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti. Nadalje, odredbe sadržane u Uredbi Brisel II ter i ZMPP sadrže pravila na temelju kojih sud o priznanju strane odluke može odlučivati kao o glavnom pitanju, te kao o prejudicijalnom pitanju.

Međutim, sve razlike dolaze do izražaja kada se radi o sistemu priznanja i izvršenja stranih odluka. Naime, dok Uredba Brisel II ter predviđa načelo automatskog priznanja stranih odluka, odnosno *ipso iure*, dotle ZMPP normira provođenje posebnog postupka priznanja, odnosno delibacionog postupka u kojem sud u BiH ispituje da li odluka ispunjava zakonom normirane pretpostavke, te ukoliko su ispunjene sve pozitivne, a ne postoje negativne pretpostavke, sud u BiH će priznati stranu odluku, čime se strana odluka izjednačava u pravnim učincima s odlukom sudova u BiH.

Nadalje, dok se Uredbom Brisel II ter izričito zabranjuje meritorno ispitivanje odluka, dotle je u pravu Bosne i Hercegovine isto moguće. Naime, kad se radi o osobnom statusu domaćih državljana, sud u BiH priznat će stranu sudsku odluku i u situaciji kada je primijenjeno strano pravo, ali pod uvjetom da ta odluka bitno ne

odstupa od prava BiH. Kako se utvrđuje da odluka bitno ne odstupa od prava BiH? Jedina mogućnost za utvrditi takvo nešto jeste kroz utvrđivanje sadržaja stranog prava. Utvrđivanje sadržaja stranog prava, nije ništa drugo do meritorno ispitivanje strane odluke. Primjena ove odredbe u suprotnosti je s rješenjima sadržanim u Uredbi Brisel II ter i predstavlja prepreku slobodi kretanja odluka.

Domaći zakonodavac i te kako treba imati na umu da je ovaj sistem priznanja napušten, te da je izričito zabranjen na području EU. Prema tome, polazeći od ovih činjenica, a naročito pravne sigurnosti i povjerenja među pravnim sistemima, u pravnom sistemu BiH primjeni ove odredbe ne bi trebalo biti mjesta. Jedinstvenog seta pravila kojima se uređuje postupak priznanja i izvršenja stranih odluka u BiH nema, jer osim ZMPP, ova pravila su sadržana i u ZVP FBiH, ZPP FBiH i ZIP FBiH.

Također, odredbom o ulaganju pravnog lijeka, ZMPP predviđa mogućnost ulaganja žalbe kao redovnog pravnog lijeka, dok ne sadrži pravila o vanrednim pravnim lijekovima. *Pro futuro* u autohtonom zakonu pozitivan doprinos bi imala odredba o vanrednom pravnom lijeku, i to ponavljanju postupka.

Naposlijetku, domaći zakonodavac bi trebao cijeniti eurointegracijski put BiH. Ali i neovisno o tome, prilikom reforme nacionalnog zakonodavstva trebalo bi slijediti rješenja sadržana u Uredbi Brisel II ter.

“*Tako malo sličnosti, a mnogo razlika.*”

Literatura

Knjige i članci:

1. Alihodžić, J; Duraković, A: Krešić, B: *Pravo mjerodavno za obaveze izdržavanja djeteta: između kolizione i materijalne pravičnosti,* Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Godina VII, broj 1, Tuzla 2021., str. 36-61.
2. Bordaš, B: *Priznanje i izvršenje odluka u stvarima roditeljske odgovornosti prema Uredbi 2201/2003 (Brisel II bis)*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1., 2012., str. 239-260
3. Bordaš, B: *Regulativa Savjeta (EZ) br. 2201/2003 o nadležnosti i priznanju i izvršenju presuda u bračnim stvarima i stvarima roditeljske odgovornosti, kojom se stavlja van snage Regulativa (EZ) br. 1347/2000,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, XXXVII, 3/2003., str. 211-227.
4. Čolović, V: *Saradnja sudova i drugih organa u građanskim stvarima u pravu Evropske unije*, Institut za uporedno pravo „Mladi pravnici Srbije“, Beograd, 2009. str. 1-203.
5. Dika, M; Knežević, G; Stojanović, S: *Komentar zakona o Međunarodnom privatnom i procesnom pravu,* Nomos, Beograd, 1991., str. 1-360., str. 281.
6. Duraković, A; Alihodžić, J: *Pravna neusklađenost versus pravna sigurnost – ime i spol u međunarodnom privatnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu - PFZ, 75, (1), Zagreb 2025., str. 37-71, str. 38.

7. Jakšić, A; Đorđević, S: *Praktikum za međunarodno privatno i međunarodno građansko procesno pravo*, Dosije, Beograd, 2004., str. 1-474.
8. Kostić-Mandić, M: *Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u novom međunarodnom privatnom pravu Crne Gore*, str. 1-14. www.pravni.ucg.ac.me/files/Priznanje%20i%20izvrsenje.pdf
9. Kunštek, E: *Pretpostavke za izdavanje potvrde o europskom ovršnom nalogu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 28. br. 1., 2007., str. 441- 492.
10. Magnus, U; Mankowski, P: *Brussels IIbis regulation*, European Commentaries on private International Law, Munich: Sellier European Law Publishers, 2012., str. 1-505.
11. Marjanović, S: *Priznanje stranih sudskih odluka kao prejudicijelno pitanje u izvršnom postupku* , Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 50., 2007, str. 209-222.
12. Muminović, E: *Procesno međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Sarajevo, 2006., str. 1-193., str.83.
13. Sikirić, H: *Europski parnični postupci i pravosudna suradnja u građanskim predmetima*, Novela zakona o parničnom postupku iz 2008./Dika, Mihajlo (ur.), Narodne novine d. d., Zagreb, 2008. str. 101-126.
14. Sikirić, H: *Uredba (EZ) br. 2201/2003 i hrvatsko međunarodno privatno pravo*, Zbornik prispevkov Evropski sodni prostor, z mednarodne znanstvene konference na Pravni fakulteti Univerze v Maribor, Maribor, 2005., str. 31-61.
15. Triva, S; Mihajlo, D: *Građansko parnično procesno pravo*, sedmo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., Zagreb, 2004., str. 1-958.
16. Župan, M: *Europska pravosudna suradnja u prekograničnim obiteljskim predmetima*, Pravni aspekti prekogranične suradnje i EU integracija: Mađarska-Hrvatska/Župan, M. (ur.), Pecs, Mađarska, Pravni fakultet Sveučilišta Pečuh i Pravni fakultet u Osijeku, 2011., str. 591-618.

Publikacije:

1. Dabić-Jovičić, B; Jašarspahić, Š: *Modul Vanparnična i izvršna oblast,* Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Javna ustanova Centar za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH, Javna ustanova Centar za edukaciju sudija i tužilaca u RS, Sarajevo 2009., str. 1-149.
2. Daupović, A; Obradović, R; Povlakić, M; Zaćiragić, F, Živanović, M: *Komentari zakona o izvršnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005., str. 1-713.
3. Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, br. 2. juli-decembar, 2001.

Pravni izvori:

1. Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, Službeni list SFRJ, br. 43/82. i 72/82.

2. Porodični zakon FBiH, Službene novine FBiH, br. 35/2005, 41/2005 - ispr., 31/2014 i 32/2019 - odluka US
3. Zakon o parničnom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 53/2003, 73/2005, 19/2006 i 98/2015).
4. Zakon o vanparničnom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 2/1998, 39/2004, 73/2005, 80/2014 - dr. zakon i 11/2021).
5. Zakon o izvršnom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 32/2003, 52/2003 - ispr., 33/2006, 39/2006 - ispr., 39/2009, «Sl. glasnik BiH», br. 15/2012 - odluka US, «Sl. novine FBiH», br. 35/2012 i 46/2016, «Sl. glasnik BiH», br. 42/2018 - odluka US i «Sl. novine FBiH», br. 19/2025).
6. Zakon o sudovima FBiH, Službene novine Federacije BiH, broj 38/05.
7. Povelja Evropske Unije o temeljnim pravima (2016/c 202/02), Službeni list Evropske Unije, C 202/389, 7. 6. 2016.
8. Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. juna 2019. godine o nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i o međunarodnoj otmici djece, Official Journal L 178, 2.7.2019.

Sudska praksa:

1. Rješenje Vrhovnog suda FBiH, br. Gž-3/01 od 29. 6. 2001. godine
2. Odluka Vrhovnog suda BiH, br. Gž. 7/91 od 18. 4. 1991. godine.
3. Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj R1 – 125/04 od 20. 1. 2004. Godine, Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.
4. Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj 01 0 V 000725 09 V. od 26. 3. 2009. godine, Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.
5. Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj 01 0 V 000127 08 V, od 19. 11. 2008. godine, Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.
6. Rješenje Kantonalnog suda u Bihaću, broj R1–125/04, od 20. 1. 2006. godine, Arhiv Kantonalnog suda u Bihaću.
7. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske br. II Rev-2326/98. od 3. 7. 2002. godine.
8. Odluka Vrhovnog suda Hrvatske, Gž-3538/78 od 1. 3. 1979.
9. Rješenje Okružnog suda u Beogradu R. broj 58/96 i Vrhovnog suda Srbije Gž. br. 110/96 od 22. januara 1997. godine,
10. Rješenje Okružnog suda u Beogradu R. br. 203/94 i Rješenje Vrhovnog suda Srbije Gž. br. 12/96 od 26.04.1996. godine.
11. Odluka Okružnog suda u Kragujevcu Gž-470/90 od 13. aprila 1990.
12. C-491/10
13. C-435/06.

Mrežne stranice:

1. www.novizivot.net
2. www.pravni.ucg.ac.me/files/Priznanje%20i%20izvrsenje.pdf
3. na http://novi-informator.net/priznanje-i-ovrha-stranih-sudskih-odluka

4. http://ksud-sarajevo.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=8634
5. Chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mvep.gov.hr/UserDocsImages/files/file/dokumenti/prevodenje/presude/62006CJ0435-C-435-06-C.pdf
6. http://www.pravos.unios.hr/hupzo/datoteke/Prijave/zupan_mirela.pdf

Asmira Beciraj, Ph.D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Bihac

PROCEDURE FOR RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF DECISIONS IN MATTERS OF PARENTAL RESPONSIBILITY IN BIH AND EU

Summary: In the paper entitled “Procedure of recognition and enforcement of decisions in cases of parental responsibility in BiH and the EU” it is based on two facts. First, the growing number of private law relations with a foreign character imposed the need to establish rules that determine not only the competence of the authorities of a particular jurisdiction and the law that is competent to resolve these situations, but also the rules based on which a decision made in one country produces effects in another country. Second, Bosnia and Herzegovina strives for the auto-integration process. On this path, it faces the process of harmonization and unification with the legislation and legal acquis of the European Union. The basic legal source that is analyzed from the aspect of national legislation is the ZMPP, and within the framework of European legislation, Regulation Brussels II ter. The subject of this work is the presentation and analysis of these legal sources, i.e. the provisions that determine the concept of decision, then the procedure of recognition and enforcement, both the first instance and the second instance procedure in cases of parental responsibility.

Keywords: Brussels II ter Regulation, ZMPP, procedure, recognition, enforcement, parental responsibility

PREGLEDNI NAUČNI RAD

DOI 10.57136/3029-4789.2025.13.13.279
UDK 342.7-055.2
Pregledni naučni rad

Dr. sc. Rebeka Kotlo, redovna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

RODNO ZASNOVANO NASILJE I NASILJE U PORODICI KAO OBLIK DISKRIMINACIJE I KRŠENJE LJUDSKIH PRAVA ŽENA U MEĐUNARODNOM PRAVU I BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak: Rodno zasnovano nasilje je oblik diskriminacije kojim se ozbiljno ugrožava sposobnost žene da uživa u pravima i slobodama na bazi jednakosti s muškarcima.

Prevencija i ukidanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici bitne su komponente zaštite potpunog ostvarivanja ljudskih prava žena i preduvjet su za ostvarivanje ravnopravnosti spolova. Nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu dovesti do, fizičke, seksualne, psihičke, ekonomske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu ili protivpravno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu. Rodno zasnovano nasilje prema ženama označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene.

Međunarodnopravni okvir za suzbijanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici kao kršenja ljudskih prava, osobito prava žena, diskriminacije te oblika kriminaliteta, na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou čine pojedine međunarodne konvencije, deklaracije, rezolucije, direktive, strategije i drugi međunarodni dokumenti koji su izvori prava u ovoj oblasti.

U Bosni i Hercegovini posljednih godina intenzivirano je sveobuhvatno normiranje i reforma propisa u ovoj oblasti, što je uslovljeno, prije svega, i postupkom harmonizacije propisa sa propisima Evropske unije.

Međunarodnopravne obaveze Bosne i Hercegovine, proistekle posebno iz univerzalnih i evropskih pravnih akata i standarda, osobito Vijeća Evrope, kojih je potpisnica i Bosna i Hercegovina, nalažu uspostavljanje, usvajanje i efikasno djelovanje koordiniranog, intersektoralnog i multidisciplinarnog pristupa, okvira i sistema u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja, a koji uključuju prevenciju rodno zasnovanog nasilja, zaštitu prava žrtava i kazneni progon počinitelja rodno zasnovanog nasilja te je neophodno i poštovanje, primjena i unaprjeđenje pravnog, strateškog i institucionalnog okvira u ovoj oblasti u Bosni i Hercegovini, prema međunarodnim normama i standardima.

Ključne riječi: rodno zasnovano nasilje, diskriminacija, nasilje u porodici, kršenje ljudskih prava žena

1. Uvod

Ljudskim pravima se osigurava poštovanje i zaštita čovjekove ličnosti, njegovog dostojanstva i postojanje uslova za zadovoljenje čovjekovih bioloških i duhovnih potreba.

Sadržana su, u pravilu, u katalogu ljudskih prava i predstavljaju dio ustavnih odredbi sa kojima su, po principu ustavnosti i zakonitosti, usklađeni čitav pravni sistem i zakonska zaštita ljudskih prava i sloboda.

Samom činjenicom da pripada ljudskoj vrsti, svaki čovjek posjeduje neotuđiva prava koja moraju poštivati ostali pripadnici društva u kojem pojedinac živi. Ljudska prava pripadaju svima i ona su neotuđivi dio svake osobe. U toj se činjenici nalazi njihova bit i specifičnost u odnosu na sve ostale društvene, političke, ekonomske i druge fenomene. Ljudska prava su neotuđiva jer „... niko, čak ni državna vlast, nema pravo da ih otuđi ili oduzme od njihovih titulara - ljudskih bića.“[1]

Norveški teoretičari Nils Johan Lavik (*Nils Johan Lavik*) i Nora Sveas (*Nora Sveaass*) pod ljudskim pravima podrazumijevaju „... pravo ljudi na razvoj i slobodu i njihovo pravo na zaštitu protiv ponižavajućih i omalovažavajućih postupaka. Ljudska prava sadržana su u sveobuhvatnom sistemu zakonskih dokumenata, pravnih dokumenata ili konvencija, političkih dokumenata, izjava ili dokumenata administrativne naravi.“[2]

Ono što je posebno značajno naglasiti jeste činjenica da „... tek implementacijom u pravni poredak, što se čini kroz nacionalne ustave, a u savremeno doba i međunarodne dokumente, ljudska prava doživljavaju svoj ključni razvoj u smislu nastajanja obveze njihova poštivanja. U pravnoj terminologiji ona se zato nazivaju bazičnim ili temeljnim pravima čovjeka i građanina“[3]

Jasno je kako odgovornost za normiranje, garantiranje i ostvarivanje temeljnih ljudskih prava i osnovnih sloboda u savremenom demokratskom društvu i aktualnim međunarodnim kretanjima i odnosima imaju svi, počev od građanina (čovjeka, individue), do samih nacionalnih država i međunarodnih subjekata.

Ljudska prava i osnovne slobode su područje u kojem je međunarodno pravo daleko najviše napredovalo stalnim širenjem korpusa ljudskih prava i detaljnošću u njihovom normiranju, ali i sve većom institucionalizacijom staranja o njihovom

1 Heywood, A., *Politika*, CLIO, Podgorica, , 2004., str. 99-138.

2 Lavik, N. J. i Sveaass, N., *Politička psihologija* (s norveškog preveo prof. dr. Rasim Muratović), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2018., str. 123.

3 Gardašević, Đ., *Odnos prava i politike u realizaciji ljudskih prava (poredak prava, politika i ljudska prava)*, u: Vučinić, B. N., Spajić-Vrkaš, V., Bjeković, S. (ur.), *Ljudska prava za nepravnike*, Centar za ljudska prava Univerziteta Crne Gore/Centar za ljudska prava Univerziteta u Zagrebu, Podgorica, 2003., str. 87-98.

ostvarivanju i zaštiti, uključujući i posebne, sada od ključnog značaja instrumente i institute te zaštite na međunarodnom nivou.

Nastanak međunarodnog prava, širenje ideje o međunarodnim ljudskim pravima i njihovo uvođenje u nacionalne ustave, za rezultat su imali priličnu homogenizaciju i standardizaciju najviših državnih pravnih akata, posebno u oblasti ljudskih prava. „Proces internacionalizacije ljudskih prava je značajno uticao na to da katalozi ljudskih prava sve više nalikuju jedni drugima.“[4]

Jednakost, (rodna) ravnopravnost, nediskriminacija, ljudsko dostojanstvo, neotuđivost i univerzalnost su temeljni principi i osnov ostvarenja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u (međunarodnom) pravu ljudskih prava. Princip ravnopravnosti i zabrane diskriminacije je od suštinske važnosti u međunarodnom i domaćem pravu. Jednakost je osnovno načelo savremenog prava ljudskih prava, a poštovanje i primjena načela jednakosti podrazumijeva nediskriminaciju. Prihvatanje nejednakosti ljudi ruši, zapravo, cijeli koncept i suštinu ljudskih prava. Poštovanje i primjena načela jednakosti podrazumijeva nediskriminaciju. Diskriminacijom se smatra svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditet, starosna dob, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, **članstva** u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života.[5]

Uspostavljanje funkcionalnog i primjerenog pravnog okvira za borbu protiv diskriminacije, kao i implementacija tog pravnog okvira smatra se najvažnijim korakom u cilju suzbijanja ove izrazito negativne i štetne društvene pojave.

„Rodno zasnovana diskriminacija je diskriminacija koja se vrši prema osobi ili grupi osoba na osnovu njihovog spola i rodnog identiteta, najčešća osnova rodno zasnovane diskriminacije osoba i grupe osoba jeste njihov spol, a diskriminacija žena na osnovu spola obuhvata i diskriminaciju zasnovanu na trudnoći i okolnostima vezanim za trudnoću. …

Rodno zasnovana diskriminacija je često rezultat interakcije između spola, kao bioloških karakteristika žena i muškaraca, i njihovog društveno konstruiranog identiteta, atributa i uloga, odnosno društvenog i kulturnog značenja koje pridaje biološkim razlikama između žena i muškaraca. Drugim riječima, diskriminacija na osnovu spola, kao biološke činjenice, uključuje i diskriminaciju na osnovu roda, kao sociološke kategorije koja se odnosi na društvene uloge žena i muškaraca u

4 Simović, D., Petrov, V., *Ustavno pravo*, Beograd, 2008., str. 13.

5 Zakon o zabrani diskriminacije, “Službeni glasnik BiH”, br. 59/09, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, “Službeni glasnik BiH”, br. 66/16.

određenom društvenom kontekstu. Zato žene i muškarci mogu biti diskriminirani na osnovu svoje rodne uloge koja se pripisuje njihovom spolu.”[6]

Diskriminacija u čijoj osnovi leži pripadnost određenom polu, pored pola uključuje još i bračni status, porodični status, trudnoću i materinstvo, roditeljstvo i polnu orijentaciju. Spol, rod i rodni identitet, kao lična svojstva, često se javljaju u kombinaciji sa drugim ličnim svojstvima, kada dolazi do različitih oblika višestruke diskriminacije.

Rodno zasnovana diskriminacija može biti strukturalna, institucionalna i individualna (situaciona), posredna i neposredna.

Žene se, i kao heterogena skupina, mogu suočiti s intersekcionalnom diskriminacijom na temelju više osobina.

2. Rodna (ne)ravnopravnost, kršenje ljudskih prava žena i rodno zasnovano nasilje

Načelo nediskriminacije princip je koji se razlikuje se od ranije prakse nerijetko utemeljene na pozitivnom pravu da se samo nekim ljudima, grupama ili slojevima, odnosno njihovim pripadnicima priznaju neka prava, a da se ta prava ne priznaju ostalim ljudima, pa **čak** ni ostalim **članovima** političke zajednice (države). Predstavlja ne samo osnovni najbitniji element svih drugih ljudskih prava, već i ljudsko pravo samo po sebi.

Rodna ravnopravnost je definisana kao jedan od osnovnih kriterijuma demokratije.

„Rodna ravnopravnost proističe iz općeg principa jednakosti i nediskriminacije i podrazumijeva jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce, djevojčice i dječake, kao i za osobe drugačijih rodnih identiteta. Izraz “rodna ravnopravost” ukazuje da cilj njenog ostvarivanja nije da žene i muškarci postanu isti, već da budu ravnopravni. To podrazumijeva afirmiranje principa pravne i faktičke jednakosti, uz uvažavanje razlika između muškaraca i žena, ali i promjenu okruženja u kome su žene u podređenom položaju, čime se osiguravaju ravnopravni položaj i jednake mogućnosti za sve. Rodna ravnopravnost je takvo stanje u kome su žene i muškarci, kao i osobe čiji rodni idenitet prevazilazi ovu binarnu podjelu, jednako vidljivi, ravnopravno učestvuju u svim sferama javnog i privatnog života i imaju jednak pristup svim društvenim resursima i jednake koristi od napretka zajednice. Rodna ravnopravnost podrazumijeva da se rodne razlike u jednakoj mjeri uvažavaju, vrednuju i podržavaju, uz sagledavanje konteksta u kome se ostvaruju. To podrazumijeva da mogućnosti za uživanje prava ne budu ograničene spolom/rodom, već da imaju slobodu da prave izbore bez organičenja nametnutim stereotipnim rodnim ulogama.“[7]

6 Grupa autora, *Regionalni priručnik o sprečavanju i reagiranju na rodno zasnovanudiskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana*, Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021., str. 39-40.

7 Ibid., str. 17.

Rodno zasnovano nasilje je “bilo koji štetni čin počinjen protiv volje neke osobe te se temelji na društveno pripisanim razlikama između muškog i ženskog spola“.[8] “Rodno zasnovano nasilje dolazi u mnogim oblicima, uključujući fizičko, seksualno, psihološko i ekonomsko nasilje. Ima veći utjecaj na žene i djevojke, jer su one najčešće žrtve i trpe veću štetu od muškaraca.”[9]

Rodno zasnovano nasilje je strukturni problem koji je duboko ukorijenjen u nejednakim odnosima moći između muškaraca i žena. Takvo nasilje je ovjekovječeno štetnim društvenim i kulturnim očekivanjima o rodnim ulogama koje se obično povezuju s činjenicom da je osoba žena ili muškarac, djevojčica ili dječak. Djeluje kao mehanizam za ostvarivanje i održavanje rodne nejednakosti. Žene i djevojke koje su izložene nasilju primaju poruku da su one manje vrijedne od drugih, te da nemaju kontrolu nad svojim životima i tijelima. To ima direktne posljedice na njihovo zdravlje, zapošljavanje i učešće u društvenom i političkom životu.[10]

„...Čini se da međunarodna zajednica država još uvijek nije postigla konsenzus o kogentnoj naravi zabrane diskriminacije zasnovane na motivima koji nisu rasna diskriminacija, u smislu da zabrana diskriminacije po drugim osnovima, poput roda, spola i seksualne pripadnosti, još uvijek nije dosegla razinu statusa jus cogens. Ovo nas pravnorazumski vodi nalazima da još uvijek postoji hijerarhija oblika diskriminacije, odnosno hijerarhija osnova nejednakoga tretmana, te da se otuda diskriminacija na osnovi rase od međunarodne zajednice država vjerovatno smatra znatno ozbiljnijom od ostalih oblika diskriminacije. Međutim, ako zabrana diskriminacije po osnovima roda, spola i seksualne orjentacije još uvijek ne predstavlja jus cogens, ovakvo što ne umanjuje osnovni značaj i važnost zabrane nejednakoga tretmana i postupanja, kao i, ne samo de jure, već i de facto neravnopravne zaštite svih osoba u međunarodnom pravu ljudskih prava.“[11]

Zaključno, urodnjavanje predstavlja ugradnju prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve zakone, strategije planove, programe i akcije društva radi postizanja jednakosti spolova, uzimajući u obzir, na nivou planiranja, posljedice koje će ove akcije imati na žene i muškarce.[12]

U tu svrhu, važno je da se pitanje ravnopravnosti spolova shvati kao međusobno uvažavanje, podrška i saradnja svih žena i muškaraca na dobrobit cijelog društva.

Također, uvidom u mnoge savremene ustave i međunarodne dokumente o ljudskim pravima, vidljivo je da ti akti poznaju i priznaju i ljudsko dostojanstvo i

8 IASC, *Vodič za intervenciju u humanitarnim misijama u slučajevima rodnog nasilja*.

9 Ellsberg, M. and Heise, L., *Researching Violence Against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists*, World Health Organization, PATH, Washington, DC, 2005).

10 *Jačanje odgovora zdravstvenog sistema na rodno zasnovano nasilje u Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji, Resursni paket,* UNFPA-WAVE, prevod na BHS jezike, 2014., str. 17. i 18.

11 Velić, L., Omerović, E*., Diskriminacija kao povreda jus cogens? njeni oblici u porodičnom pravu i porodičnim odnosima: primjer bosne i hercegovine* u „Zbornik radova Osmi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava „*Porodično pravo u eri globalizacije*“, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, godina VIII, broj 8, 2020., Mostar, str. 100.

12 Četvrta svjetska konferencija o ženama, Peking ۱۹۹۵.godine.

značajna je korelacija ljudskih prava, jednakosti, zabrane diskriminacije i ljudskog dostojanstva u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima te ustavima.

Za savremenu društvenu stvarnost opravdano je prihvatiti konstataciju da je „ljudsko dostojanstvo jedna od temeljnih evropskih i univerzalnih vrijednosti“[13]. Ljudsko dostojanstvo ima ključnu ulogu u savremenom razumijevanju ljudskih prava. Čak se i ljudsko dostojanstvo određuje kao jedno od osnovnih ličnih prava.[14] Poštovanje i zaštita ljudskog dostojanstva smatra se suštinskim elementom svih ljudskih prava i sloboda. Tako se navodi sljedeće: „Poštovanje i zaštita ljudskog dostojanstva je suštinski element svih ljudskih prava i sloboda. Svako ljudsko pravo ili sloboda, između ostalog, je potreba čoveka da ga društvo uvažava i poštuje kao konkretnu ličnost koja ima svoje konkretne potrebe, želje, nastojanja, karakterstike i sl. Ljudi su različiti, ali su jednaki po svom ljudskom dostojanstvu, po svojoj ljudskoj vrednosti.“[15]

U svrhu ostvarivanja rodne ravnopravnosti, neupitan je suštinski značaj efektivnog učešća žena u različitim sferama društvenog, političkog, ekonomskog, kulturnog i javnog života za obezbjeđenje i socijalne kohezije, razvoja demokratskog društva i vladavinu prava, posebno kroz njihovu uključenost i u javne poslove te garantovanje svih temeljnih ljudskih i osobito političkih prava, u međunarodnom i unutrašnjem pravu.

Kako bi se osnažio princip nediskriminacije, razvila se ideja o korektivnim mjerama, koje imaju za cilj postizanje de facto jednakosti i pravičnosti, ispravljanje posljedica duboko ukorijenjene diskriminacije određenih društvenih grupa i sprječavanje buduće izloženosti diskriminaciji i nepovoljnom položaju.

Pozitivna diskriminacija je nužni korektiv u ostvarivanju prava i sloboda podzastupljenih skupina, ranjivih kategorija, u neravnopravnom položaju, i njihovih pripadnika.

Međutim, i danas su aktuelne terminološke neujednačenosti i kontroverze koje prate koncept afirmativnih mjera, odnosno pozitivne diskriminacije te će biti dat prikaz terminoloških određenja i pozitivnopravnih definicija afirmativne akcije, opravdanosti, svrhe, potrebe i značaja pozitivne diskriminacije, te komparativni prikaz afirmativne akcije.

Prvi uporednopravni primjeri mjera afirmativne akcije datiraju još s početka prošlog vijeka. Danas postoje na svim kontinentima, u društvima veoma različitih socijalnih prilika. Međutim, još uvijek ne postoji jednoznačno opredjeljenje šta sve ulazi u sadržaj ovog pojma i koji su njegovi konstitutivni elementi.

Koncept afirmativnih mjera jedan je od najkompleksnijih pojmova savremenog prava zbog njegovog odnosa prema principu jednakosti, zavisnosti od društvenog konteksta zemlje u kojoj se one primenjuju, neregulisanosti jednim pravnim aktom ili programskim dokumentom.

13 Etinski, R., *Zaštita ljudskog dostojanstva u pravu Srbije i u pravu Evropske unije,* Zbornik radova *Odnos prava u regionu i prava Evropske unije*, Istočno Sarajevo, 2015., str. 18.

14 Simović, D., Stanković, M., Petrov, V., *Ljudska prava*, Beograd, 2018., str. 229.

15 Etinski, R., Đajić, S., Tulić, B., *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad, 2019., str. 427.

Član 8. Konvencije o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena normira da države članice poduzimaju sve prikladne mjere da bi osigurale ženama mogućnost da pod jednakim uvjetima sa muškarcima, bez diskriminacije, predstavljaju svoje vlade na međunarodnoj razini, te da sudjeluju u radu međunarodnih organizacija.

„Neke od mjera kojima se pomaže učešće “svih” pod jednakim uvjetima su pozitivna diskriminacija, afirmativna akcija i političke kvote, kojima se želi utjecati na ispravljanje debalansa i dovođenje svih u jednake pozicije. Pošto ove kategorije u realnim društvenim okolnostima nemaju velike šanse na participaciju u vlasti, da budu birane, primljene u javne službe, onda se pravnom normom stvara obaveza da moraju biti zastupljeni (žene, crnci, obojeni, manjine) u određnom procentu na određenim razinama vlasti i u javnim službama. Ovakve mjere imaju privremeni karakter dok se ne stvore realne pretpostavke da svi mogu zaista uživati prava bez diskriminacije.“[16]

„Posebne (afirmativne) mjere – zakonske i druge mjere koje se preduzimaju u korist društvenih grupa koje se faktički nalaze u nejednakom položaju u odnosu na ostale građane, kako bi dostigle punu (supstavntivnu) ravnopravnost. Posebnim mjerama, koje su privremenog karaktera, ispravljaju su posljedice dugogodišnje sistemske diskriminacije i ubrzava proces ostvarivanja suštinske ravnopravnosti. Zato posebne mjere ne predstavljaju diskriminaciju.“[17]

„U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH posebne mjere se donose s ciljem otklanjanja neravnopravnosti spolova. U skladu sa članom 8. Zakona: „Posebne mjere se uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti spolova i ne smatraju se diskriminacijom, uključujući norme, kriterije ili prakse koje je moguće objektivno opravdati legitimnim ciljem, a moraju biti proporcionalne, primjerene i nužne.“ Donošenje posebnih mjera ujedno predstavlja jednu od obaveza svih nadležnih tijela (član 24) koje se donose radi sprovođenja Zakona, odnosno radi postizanja ciljeva ravnopravnosti spolova. Mjere se u pravilu propisuju zakonima i drugim propisima, drugim aktima, politikama, strategijama i planovima kojima se uređuju pojedina područja društvenog života. Ovim članovima je pitanje posebnih mjera uređeno u skladu s obavezama koje proizlaze iz CEDAW konvencije, preporuka CEDAW komiteta i drugih međunarodnih standarda u ovoj oblasti. ... Zakon uređuje i osnovne pretpostavke koje moraju biti ispunjene da bi posebne mjere bile zakonite: 1) one su privremene, 2) donose se radi ostvarenja stvarne ravnopravnosti, 3) moraju biti propisane, 4) moraju se moći opravdati legitimnim ciljem, 5) moraju biti legitimne, primjerene i nužne.“[18]

„Provedba načela zabrane diskriminacije jedna je od najvažnijih zadaća svih tijela koja se bave zaštitom ljudskih prava i temeljnih sloboda. Naime, svaka

16 Bakšić-Muftić, J., *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo, 2002, str. 219.

17 Grupa autora, *Regionalni priručnik o sprečavanju i reagiranju na rodno zasnovanudiskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana,* Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021., str. 5-6.

18 Kadribašić, A. *Institucionalni mehanizmi i javne politike za rodnu ravnopravnost* u *Rodna ravnopravnost: Teorija, pravo, politike. Uvod u rodne studije za studentice i student društvenih nauka u BiH*, Sarajevski otvoreni centar i Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet, Sarajevo, 2019., str. 144.-145.

realizirana zabranjena diskriminacija čvrsti je pokazatelj povrede ljudskih prava i temeljnih sloboda. Međutim, i od tog bitnog načela u pravnopolitičkim i ukupnim društvenim odnosima postoje iznimke odnosno odstupanja. Ona se očituju u načelu pozitivne diskriminacije koja je nužni korektiv u ostvarivanju prava i slobode... Pozitivna diskriminacija upravo stoga jedno je od najsloženijih i vrlo osjetljivih pravnopolitičkih pitanja uopće.“[19]

Također, većina javnih politika u oblasti ravnopravnosti spolova u definiranju svojih mjera usmjerava institucije na donošenje posebnih mjera.

Ostvarivanje rodne ravnopravnosti izazov je i na međunarodnom i regionalnom nivou.

Iako je Evropska unija globalni predvodnik u rodnoj ravnopravnosti, o čemu svjedoči činjenica da su od 20 zemalja u svijetu vodećih u rodnoj ravnopravnosti 14 države članice EU, zahvaljujući opsežnom zakonodavstvu i sudskoj praksi u području jednakog postupanja, nastojanjima da se rodna perspektiva uključi u različita područja politike te propisima za uklanjanje pojedinih nejednakosti te da je ravnopravnost jedna od pet vrijednosti na kojima se temelji Unija, da se Unija obavezala da će težiti prema ravnopravnosti između žena i muškaraca u svim svojim aktivnostima, da Povelja o temeljnim pravima predviđa takvu ravnopravnost i zabranjuje diskriminaciju na temelju spola, da je u posljednjih nekoliko desetljeća Evropska unija znatno napredovala u području rodne ravnopravnosti, ipak, nijedna država članica EU nije postigla potpunu rodnu ravnopravnost i sporo se napreduje.

Evropska unija je 2006. godine donijela Mapu puta za postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca. Glavne oblasti koje su izložene u ovom dokumentu su: jednaka ekonomska nezavisnost za žene i muškarce, usklađivanje profesionalnog, privatnog i porodičnog života, ravnopravna zastupljenost polova prilikom donošenja odluka, iskorjenjivanje svih vrsta nasilja zasnovanih na polu, eliminacija svih stereotipa u društvu zasnovanih na polu, promoviranje ravnopravnosti polova izvan EU.

Također, Evropska unija je donijela i šest direktiva o ravnopravnosti žena i muškaraca na radnom mjestu, u samozapošljavanju, u pristupu robi i uslugama, u socijalnoj sigurnosti, u trudnoći i majčinstvu, na dopustu zbog obiteljskih razloga te u fleksibilnim radnim uvjetima za roditelje i pružatelje skrbi. Zajedno je tim aktima za cijelu Evropu postavljen pravni standard kojim se osigurava znatna zaštita od diskriminacije. Brojnim postupcima na Sudu Evropske unije dodatno je ojačano načelo ravnopravnosti i ostvarena pravda za žrtve diskriminacije.

Strategijom za rodnu ravnopravnost uokviruje se rad Evropske komisije na rodnoj ravnopravnosti te se utvrđuju ciljevi politike i ključne mjere za razdoblje 2020.–2025. “Unijom ravnopravnosti: Strategijom za rodnu ravnopravnosti 2020. – 2025” se nastoji ostvariti rodno ravnopravnu Evropu, u kojoj rodno uvjetovano nasilje, spolna diskriminacija i strukturna neravnopravnost žena i muškaraca

19 Vidjeti više: Arlović, M., *Pozitivna diskriminacija u regulaciji i zaštiti prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina – Uloga Ustavnog suda Republike Hrvatske*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 56, 4/2019, Split, str. 785.

pripadaju prošlosti. Evropu u kojoj su žene i muškarci, djevojčice i dječaci, u svoj svojoj raznolikosti, ravnopravni.”

Postizanje rodne ravnopravnosti i u Evropskoj uniji zajednička je odgovornost. Iziskuje udruživanje i djelovanje svih institucija, država i agencija, u partnerstvu s civilnim društvom i organizacijama žena, socijalnim partnerima i privatnim sektorom.

Unaprjeđenje ravnopravnosti spolova evidentno predstavlja značajan cilj i Vijeća Evrope. Iz prakse Evropskog suda za ljudska prava uočljivo je da moraju postojati izuzetno značajni razlozi za razliku u postupanju po osnovu spola da bi ona bila opravdana shodno Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Posebno važna oblast za pristup Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji je rodna ravnopravnost i zabrana diskiriminacije, osobito na osnovu spola.

3. Rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici: pojam, pojavni oblici, uzroci i posljedice

Rodno zasnovano nasilje je bilo koji štetni čin počinjen protiv volje neke osobe te se temelji na društveno pripisanim razlikama između muškog i ženskog spola, a dolazi u mnogim oblicima, uključujući fizičko, seksualno, psihološko i ekonomsko nasilje te ima veći utjecaj na žene i djevojke, jer su one najčešće žrtve i trpe veću štetu od muškaraca.

Rod se odnosi na društveno konstruisane identitete, atribute i uloge za žene i muškarce, te društveno i kulturno značenje koje se veže za biološke razlike između žena i muškaraca koji rezultiraju u hijerarhijskim odnosima između žena i muškaraca, te u neravnopravnoj raspodjeli moći i prava koji favorizuju muškarce i obespravljuju žene.

„Rod označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i karakteristike, koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce. Stavovi i ponašanja koje jedno društvo propisuje ženama i muškarcima naučeni su i promjenljivi. Pojam „rod“ se često izjednačava s pojmom „spol“. Treba uočiti da ta dva pojma nisu sinonimi jer je spol biološki uvjetovan i po pravilu nepromjenljiv, za razliku od roda, koji ima širok raspon varijacija unutar i između kultura.“[20]

Rodne uloge i osobine ne postoje odvojeno, ali se definišu u međusobnom odnosu i kroz odnos između žena i muškaraca, djevojčica i dječaka. Iako su pol i povezane biološke funkcije genetski programirane, rodne uloge i odnosi moći koje oni odražavaju su društveni konstrukt - oni se razlikuju među kulturama i vremenom, a time su podložni promjenama (CEDAW GR 28, MWIA 2002).

Pol se odnosi na biološke i fiziološke razlike između muškaraca i žena. Istovremeno, nije uvijek moguće utvrditi pol samo putem dihotomne linije muškaraca

20 Grupa autora, *Regionalni priručnik o sprečavanju i reagiranju na rodno zasnovanudiskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana*, Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021., str. 6.

i žena, kao što je evidentno kod interseksualnih pojedinaca (CEDAW, GR 28, MWIA 2002).

„Rodni identitet se odnosi se na lično shvatanje sopstvenog roda, koji može i ne mora da se podudara sa spolom, odnosno spolno zadatom rodnom ulogom; rodni identitet je doživljaj koji osoba ima o sopstvenom tijelu, što uključuje i mogućnost da tijelo korigira i mijenja hormonskim ili hirurškim putem, ali i da sopstveno rodno određenje ispoljava ponašanjem, odijevanjem, govorom, gestikulacijom i sl.“[21]

Prvi međunarodni ugovor koji sadrži definiciju roda je Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), a prema kojoj rod predstavlja „društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce“.

“Iz ovakvog određenja proizlazi da postoje i društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i atributi koje određeno društvo smatra primjerenim za žene i muškarce te svijest da određene uloge ili stereotipi proizvode neželjene ili štetne prakse i pridonose da se nasilje nad ženama smatra prihvatljivim. Zbog toga je među glavnim mjerama prevencije Konvencija propisala dužnost preduzimanja potrebnih mjera u cilju iskorjenjivanja predrasuda, običaja, tradicija i ostalih praksi koje se temelje na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim rodnim ulogama kao opću obvezu za sprečavanje nasilja. Ona ujedno poziva i na rodno razumijevanje nasilja nad ženama i porodičnog nasilja kao temelj za sve mjere za zaštitu i potporu žrtvama. Definicija „roda“ je u pojedinim državama, poput Bugarske i Hrvatske, stvorila polemike prilikom ratifikacije instrumenta, a što je često bio rezultat i nerazumijevanja ciljeva same Konvencije. Definisanje ovog termina bilo je važno budući da Konvencija nameće obavezu sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama unutar šireg okvira postizanja ravnopravnosti između žena i muškaraca.”[22]

CEDAW Komitet je u svojim Zaključnim zapažanjima na kombinovani četvrti i peti periodični izvještaj BiH ponovio svoju zabrinutost zbog otpornosti patrijarhalnih stavova i duboko ukorijenjenih stereotipa o ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu u cjelini.

Rodni stereotipi su tako u korijenu uzroka:

1. nepovoljnog položaja žena u političkom i javnom životu, naročito na položajima odlučivanja i među izabranim predstavnicima vlasti, kao i na tržištu rada,
2. rasprostranjenosti porodičnog i seksualnog nasilja i
3. rodne segregacije koja se odražava u izborima obrazovanja žena i djevojčica.

Također, iako su prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obavezne osigurati uspostavu obrazovnog sistema, koji će garantirati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost spolova (član 11. Zakona o ravnopravnosti spolova),

21 Ibid., str. 6.

22 Kulenović, N., *Vijeće Evrope: pravni okvir i mehanizmi za rodnu ravnopravnost* u *Rodna ravnopravnost: Teorija, pravo, politike. Uvod u rodne studije za studentice i student društvenih nauka u BiH*, Sarajevski otvoreni centar i Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet, Sarajevo, 2019., str. 99. – 100.

Komitet je izrazio žaljenje zbog ozbiljnog oklijevanja u otklanjanju preostalih rodnih stereotipa iz školskih udžbenika, te se od BiH zahtijeva da:

1. ukloni, kao pitanje prioriteta, rodne stereotipe iz obrazovnih udžbenika i nastavnih sadržaja,

2. širi principe nediskriminacije i ravnopravnosti spolova kroz formalni i neformalni obrazovni sistem,

3. razvije opsežnu sveobuhvatnu strategiju kroz sve sektore, s proaktivnim i održivim mjerama, koje ciljaju na žene i muškarce, djevojčice i dječake, da se prevaziđu stereotipni stavovi o ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu, naročito u oblastima gdje su žene u najnepovoljnijem položaju, kao što su javni i politički život i zapošljavanje, i

4. pojača saradnju s civilnim društvom i ženskim organizacijama, političkim strankama, zaposlenima u obrazovanju, privatnim sektorom i medijima, i da širi informacije o pravima žena široj javnosti i određenim grupama, kao što su donosioci odluka, poslodavci, omladina i ugrožene grupe žena (CEDAW Komitet, 2013.)

Nasilje nad ženama podrazumijeva, ali se ne ograničava na sljedeće: fizičko nasilje, seksualno nasilje, psihološko nasilje, ekonomsko nasilje.[23]

Ostale klasifikacije oblika nasilja nad ženama uzimaju u obzir kontekst/mjesto gdje se nasilje javlja: u porodici, u lokalnoj zajednici, te nasilje koje je počinjeno ili tolerirano od strane države, neovisno o tome gdje se *dešava (član 2. DEVAW).*

Pojmovi rodno zasnovano nasilje i nasilje nad ženama se često koriste naizmjenično, jer je većina nasilja nad ženama rodno zasnovano, a većina rodno zasnovanog nasilja je nanesena od strane muškaraca prema ženama i djevojkama.

Rodno zasnovano nasilje prema ženama nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene.

Žene su često žrtve i nasilja u porodici.

Nasilje u porodici (porodično nasilje) označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu, odnosno

23 Fizičko nasilje: namjerna primjena fizičke sile s mogućnosti smrtnog ishoda, ozljede ili nanošenja štete. Ono uključuje, ali nije ograničeno na, grebanje, guranje, odguravanje, bacanje, hvatanje, ujedanje, gušenje, potresanje, podbadanje, čupanje za kosu, šamaranje, udaranje pesnicom, spaljivanje, korištenje kontrole ili tjelesne mase, odnosno snage protiv druge osobe, te korištenje ili prijetnja korištenjem oružja. Seksualno nasilje: Svaki seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog, ili djela u vezi trgovine, ili neki drugi način usmjeren protiv seksualnosti osobe, koristeći prisilu, od strane bilo koje osobe, bez obzira na njihov odnos sa žrtvom, u bilo kojoj situaciji, uključujući, ali ne ograničavajući se na kuću i posao (SZO 2002, citirano u SZO 2013. godine). To podrazumijeva mnogo različitih oblika nasilja nad ženama i djevojkama, kao što je nasilje koje počini intimni partner, seksualno nasilje koje počini osoba koja nije partner, trgovina, te štetne prakse kao što je žensko obrezivanje.
Psihološko nasilje: Ponašanje koje ima za cilj zastrašivanje i proganjanje, a javlja se u obliku prijetnje napuštanjem ili zlostavljanjem, zatočenja u kući, praćenjem, prijetnje oduzimanjem starateljstva nad djecom, uništavanjem objekata, izolacijom, verbalnom agresijom i stalnim ponižavanjem, omalovažavanjem, umanjujući osjećaj vlastite vrijednosti/samopoštovanja pojedinca.
Ekonomsko nasilje: djela poput uskraćivanja sredstava, odbijanja da finansijski doprinosi, uskraćivanje hrane i osnovnih potreba, kontrola pristupa zdravstvenoj zaštiti i/ili zapošljavanju, uzrokujući/ili pokušaj da dovede do situacije gdje pojedinac postaje finansijski ovisan o drugoj osobi, opstruira njihov pristup ili ima kontrolu nad resursima i ili neovisnoj ekonomskoj aktivnosti.

između bivših ili sadašnjih supružnika odnosno partnera, neovisno od toga da li počinitelj dijeli ili je dijelio isto domaćinstvo sa žrtvom. *(*član *3b, Vijeće Evrope: Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad* ženama *i nasilja u porodici, Istanbul, 2011).*

"Nasilje u porodici postoji u svim zemljama svijeta, bez obzira na njihovu demokratsku tradiciju, ekonomsku snagu, stepen obrazovanosti ili kulturu. To je „… globalna pojava koja je prisutna u svim društvima svijeta i predstavlja svaki oblik fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja ili prijetnja takvim nasiljem kojem se izlaže neki od članova porodice. Nasilje nije izolirani, pojedinačan događaj, već obrazac ponavljajućih ponašanja. … Uzrok nasilja u porodici leži u naučenom obrascu ponašanja, odgojnom kontinuitetu kojem doprinose i obrazovni, sociološki, ekonomski, zdravstveni i drugi faktori. Kako nema značajnih razlika u pojavi nasilja u porodici na osnovu životnog standarda, finansijskog stanja i obrazovnog statusa, može se utvrditi da je nasilje u porodici naučen obrazac ponašanja integriran u izgradnju kako individualnih identiteta, tako na kraju i društvenog kolektiva koji ovo ponašanje smatra prihvatljivim uz direktnu povezanost sa patrijarhalnim društvom."[24]

Socijalni kontekst, također, je „... jedan od rizičnih elemenata koji doprinose nasilju protiv žena u obitelji: posljedice rata, povećan prag tolerancije na nasilje, muškarci koji su se iz rata vratili s dijagnozom PTSP-a, tranzicija koja je osobito teško pogodila žene te retradicionalizacija društva. Za strukturalne promjene na razini politike nužna je suradnja NVO-a i relevantnih vladinih i drugih institucija (centri za socijalnu skrb, policija, sudstvo) te radom na jasnom i preciznom definiranju obveza pojedinih institucija i sankcija za nepostupanje po istima."[25]

Nasilje u porodici predstavlja još jednu oblast u kojoj se i Evropski sud za ljudska prava u Strazburu bavio kao diskriminacijom po osnovu spola.[26]

24 *Postupanje u slučajevima nasilja u porodici. Sarajevo*, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, 2017., str. 9-10.

25 *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj*, 2006., str. 99-100.

26 Sud je u jednom ključnom predmetu, u kojem je podnositeljica predstavke tvrdila da država nije zaštitila nju i njenu majku od teškog nasilja njenog muža, utvrdio da je reakcija države bila „očigledno neadekvatna" i, ono što je značajno, da su podnositeljica predstavke i njena majka trpjele rodno zasnovano nasilje, čime je prekršen član 14 u vezi sa članovima 2 i 3.(Opuz protiv Turske, presuda izrečena 2009. godine). Bio je to prvi put da je ESLJP donio takvu odluku, pri čemu je imao u vidu Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Opštu preporuku br. 19 Komiteta koji prati njeno sprovođenje, a koji rodno zasnovano nasilje smatra oblikom diskriminacije prema ženama. Sud je, pored toga, uzeo u obzir izjavu Komisije za ljudska prava UN, koja je izričito prepoznala vezu između rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije, istakavši u rezoluciji 2003/45 „da se svi oblici nasilja nad ženama dešavaju u kontekstu de iure i de facto diskriminacije žena i nižeg statusa koje društvo dodjeljuje ženama i da su pogoršani preprekama sa kojima se žene često suočavaju u potrazi za zadovoljenjem od države".
Sud je u jednom skorijem predmetu vezanom za nasilje u porodici utvrdio povredu Konvencije u okolnostima u kojima je (za razliku od gore navedenog predmeta) država usvojila zakonodavni okvir koji joj je omogućavao da preduzima mjere protiv lica optuženih za nasilje u porodici i preduzela veći broj koraka kako bi zaštitila podnositeljicu predstavke i njene kćeri od nasilja njenog supruga, policajca (Eremia i drugi protiv Moldavije, presuda izrečena 2013. godine.). Sud, je, međutim, i u tom predmetu utvrdio povredu Konvencije, jer te mjere nisu bile djelotvorne, te je zaključio da država nije ispunila

Prevencija i ukidanje nasilja nad ženama bitne su komponente zaštite potpunog ostvarivanja ljudskih prava žena i preduvjet su za ostvarivanje ravnopravnosti spolova.

Važno je imati na umu, međutim, da su i muškarci i dječaci također žrtve rodno zasnovanog nasilja, kao što je silovanje ili seksualno zlostavljanje dječaka. Rodne uloge također doprinose činjenici da muškarci i dječaci ne samo osjećaju pritisak od svojih muških vršnjaka da izraze svoju muškost kroz nasilje nad ženama nego isto nasilje vrše i nad drugim dječacima i/ili muškarcima.

4. Nasilje nad ženama u međunarodnom pravu – rezimirani prikaz ključnih dokumenata

U oblasti borbe protiv diskriminacije i nasilja nad ženama Opća preporuka broj 19., iz 1992.godine, bila je ključna referenca i alat za zagovaranje za sisteme i organizacije koje se bave pitanjima diskriminacije i nasilja nad ženama. Uzimajući u obzir razvoj događaja u posljednjih 25 godina, Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Komitet) je razmatrao efekte primjene Konvencije i izdatih preporuka. Slijedom analiza, CEDAW Komitet je u julu 2017.godine usvojio novu Generalnu preporuku, koja se nastavlja na prethodni ključni dokument Opće preporuke broj 19.

Nova Opća preporuka broj 35 (GR 35) potvrđuje posvećenost UN-a svijetu bez nasilja za sve žene i djevojke. Tako GR 35 definira „rodno zasnovano nasilje“ kao socijalni problem, koji zahtijeva sveobuhvatne odgovore i “jedno od osnovnih društvenih, političkih i ekonomskih sredstava kojima se podstiče podređeni položaj žena u odnosu na muškarce i njihove stereotipne uloge”. Nasilje nad ženama je “kritična prepreka za postizanje suštinske jednakosti između žena i muškaraca i kršenje ženskih ljudskih prava”. Ona se manifestuje u beskonačnosti višestrukih, međusobno povezanih i ponavljanih oblika, uključujući kršenje ženskog seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, podržanih od strane mnogobrojnih faktora, među kojima su i ideologija muškog prava i privilegija nad ženama.

GR 35 prepoznaje i nove oblike nasilja nad ženama i djevojčicama, redefinirane kroz “tehnološki-vođenu” sredinu, kao što su savremeni oblici nasilja koji se javljaju na internetu i digitalnim prostorima”.

Nasilje nad ženama je bilo kakav akt nasilja koje se temelji na rodu i spolu, a koji kao posljedicu ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju žena, uključujući prijetnje takvim radnjama, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu *(Deklaracija Ujedinjenih*

svoju pozitivnu obavezu iz člana 3.

Pored toga, Sud je uzeo u obzir i odbijanje domaćeg suda da ubrza postupak po zahtjevu za razvod koji je podnositeljica predstavke podnijela, pritisak koji su policajci na nju vršili da povuče prijavu, isključivanje njenog advokata sa sastanaka i činjenicu da je njen suprug zapravo bio zaštićen od svake odgovornosti, te je zauzeo stav da ova kombinacija faktora dokazuje da postupci vlasti nisu predstavljali njihov puki propust da zaštite podnositeljicu predstavke ili njihovo kašnjenje u pružanju te zaštite, već odobravanje tog nasilja. Vidjeti: Zabrana diskriminacije prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, Priručnik o sudskoj prsksi Evropskog suda za ljudska prava... , str. 12.

nacija o uklanjanju nasilja nad ženama *– DEVAW, 1993)*.

Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) je “najdalekosežniji je međunarodni ugovor koji se bavi nasiljem nad ženama i u porodici kao ozbiljnom povredom ljudskih prava, te predstavlja kulminaciju dotadašnjeg rada Vijeća Evrope na pitanjima rodne ravnopravnosti. … Sprečavanje nasilja, zaštita žrtava i krivično gonjenje počinitelja glavne su značajke Konvencije. … Slijedeći praksu ESLJP, Konvencija također prepoznaje nasilje nad ženama i kao oblik diskriminacije te poziva na uključivanje svih mjerodavnih državnih agencija i službi kako bi se s nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici nosili na koordiniran način. … Ona ujedno poziva i na rodno razumijevanje nasilja nad ženama i porodičnog nasilja kao temelj za sve mjere za zaštitu i potporu žrtvama”[27] Posebno su naglašene: dimenzija prevencije (prije svega, promjena stavova, rodnih uloga i stereotipa koji čine nasilje nad ženama prihvatljivim, obučavanje stručnih lica koja rade sa žrtvama, podizanje nivoa svijesti o različitim oblicima nasilja i njihovoj traumatizirajućoj prirodi), dimenzija zaštite (naročito dužnost da se u središtu svih mjera nalaze potrebe i sigurnost žrtava, te uspostave specijalizirane službe za podršku - medicinsku pomoć, psihološko i pravno savjetovanje žrtvama i njihovoj djeci, otvaranje dovoljnog broja skloništa te uvođenje besplatne telefonske linije za pomoć), krivična dimenzija (obaveza da se nasilje nad ženama kriminalizira i odgovarajuće kazni). Konvencija kriminalizira djela kao što su sakaćenje ženskih spolnih organa, prisilni brak, prisilni pobačaj i prisilna sterilizacija.

5. Nasilje nad ženama u Bosni i Hercegovini – rezimirani prikaz ključnih dokumenata pravnog i strateškog okvira, sa posebnim osvrtom na Federaciju Bosne i Hercegovine

GREVIO (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence/Grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici) je pozvao na vlasti u Bosni i Hercegovini unaprijede implementaciju Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici, a budući da su isti trenutno manje obuhvaćeni rodno osjetljivim politikama, programima i uslugama podrške, uključujući silovanje i seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak, prisilni abortus, prisilna sterilizacija i progon. Upravo se stoga temeljna preporuka GREVIO-a odnosila na usklađivanje postojeće definicije nasilja u porodici i nasilja nad ženama sa definicijama Istanbulske konvencije.[28]

27 Kulenović, N., *Vijeće Evrope: pravni okvir i mehanizmi za rodnu ravnopravnost* u *Rodna ravnopravnost: Teorija, pravo, politike. Uvod u rodne studije za studentice i student društvenih nauka u BiH*, Sarajevski otvoreni centar i Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet, Sarajevo, 2019., str. 100.

28 GREVIO Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)/Inf(2022)19 Adopted by GREVIO on 24 June 2022 Published on 8 November 2022 https://rm.coe.int/

Saglasno ustavnoj podjeli nadležnosti u BiH, zakonodavstvo u ovoj oblasti zaštite od nasilja u porodici je na entitetskom nivou. Značajno je krivično zakonodavstvo, također, u domenu sankcionisanja nasilja na ženama, na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Posebno je potrebno naglasiti Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine koji, pored ostalog, propisuje: "da se ovim zakonom u zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine djelimično preuzima Direktiva (EU) 2024/1385 Evropskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici (SL L2024/1385), da je rodno zasnovano nasilje prema ženama nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene. Takvo postupanje uzet će se kao otežavajuća okolnost ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje.[29]

"Brčko distrikt BiH izmijenio je Krivični zakon uvodeći nova krivična djela: genitalno sakaćenje ženskih spolnih organa, prisilna sterilizacija, proganjanje, psihičko nasilje, spolno uznemiravanje i prisilno sklapanje braka. Prethodna definicija silovanja je izmijenjena i sada se silovanje definiše kao spolni odnos bez pristanka drugog lica. Zastarjelost za krivična djela protiv spolnog integriteta, braka i porodice, koja su učinjena na štetu djeteta, počinje teći od dana punoljetstva žrtve. Učiniocu krivičnog djela na štetu spolnog integriteta djeteta izriče se mjera bezbjednosti zabrane potpunog vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti, pri čijem se obavljanju ostvaruje neposredni kontakt s djecom. Krivični zakon Brčko distrikta BiH postaje prvi zakon u BiH koji definiše pojam pristanka kao postojanje volje za

grevio-baseline-evaluation-report-on-bosnia-and-herzegovina/1680a8e5f1

29 Pojedine značajne pravne akte i strateški okvir čine: Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23 i 58/25, Krivični zakonik Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/217, 104/218 - odluka US, 15/221 i 89/21, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“, "Službene novine FBiH", br. 20/13 i 75/21, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine, "Službene.novine FBiH", br. 19/25, Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05, 41/05 - ispr., 31/14 i 32/19 - odluka US), Krivični zakonik Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 64/217, 104/218 - odluka US, 15/221 i 89/21, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 102/12, 108/13, 82/15 i 84/2019, Porodični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 54/02, 41/08 i 63/14, Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine", br. 19/20 - prečišćen tekst, Strateški plan za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine – 2009.-2010, „Službene novine Federacije BiH“, broj 77/08), Zakon o krivičnom postupku, „Službene novine Federacije BiH", br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske", 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21, Strategija za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017), „Službene novine Federacije BiH“, br. 95/13, Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske (2014-2019), „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 63/14, Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini za period 2014–2017. godine, „Službeni glasnik BiH“, br. 89/14, Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini - prečišćeni tekst, „Službeni glasnik BiH“ br. 32/10, Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013.-2017. godine, „Službeni glasnik BiH", br. 98/13, Gender akcioni plan BiH za period 2018 – 2022., Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine (GAP BiH) za period 2023 – 2027. godine te pravni i strateški dokumeti iz oblasti pristupa pravdi – posebno, prava na besplatnu pravnu pomoć.

stupanje u spolni odnos, a njegov izostanak je uslov za postojanje krivičnog djela silovanja.”[30] Krivični zakon Bosne i Hercegovine[31] normira, pored ostalog, sljedeće: Ko, kao dio širokog ili sistematskog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini risiljavanje drugog lica, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja kazniće se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.Odvođenje u ropstvo je vršenje nad licem bilo kojeg ili svih ovlaštenja inače vezanih za pravo svojine, uključujući vršenje takvog ovlaštenja pri trgovanju ljudima, posebno ženama i djecom. Prisilna trudnoća je nezakonito zatočeništvo žene kojoj je prisilno prouzrokovana trudnoća, s namjerom da se utiče na etnički sastav bilo kojeg stanovništva ili da se učine druge teške povrede međunarodnog prava. (član 172.)

Krivični zakonik Republike Srpske[32], normira, pored ostalog: Kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom doživotnog zatvora kazniće se ko liši života dijete ili žensko lice za koje zna da je trudna;

Ko ženskom licu potpuno ili djelimično ukloni ili trajno promijeni spoljne dijelove polnog organa, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Ko žensko lice navede da se podvrgne radnjama iz stava 1. ovog člana, kazniće se kaznom zatvora do tri godine.

Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno iz mržnje, prema djetetu ili je prouzrokovano trajno oštećenje zdravlja ženskog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Ako je usljed djela iz stava 1. ovog člana nastupila smrt ženskog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do dvanaest godina.

Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno pod naročito olakšavajućim okolnostima, učinilac će se kazniti kaznom zatvora do jedne godine. (Član 133. - Genitalno sakaćenje žena)

Ko na drugom licu izvrši operaciju u svrhu onemogućavanja prirodne reprodukcije, bez pristanka tog lica, kazniće se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Ako je djelo iz stava 1. izvršeno prema djetetu, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do deset godina. (Član 134. - Prinudna sterilizacija)

Ko drugog prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina.

Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema djetetu starijem od petnaest

30 Dizdar, Amina, Hasanbegović Vukas, Delila, Popov Momčinović, Zlatiborka, Narandžasti izvještaj 8: Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u periodu 2022–2024., Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2025., str. 86.

31 (“Sl. glasnik BiH”, br. 3/03, 32/2003 - ispr., 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23 i 47/23).

32 “Sl. glasnik RS”, br. 64/17, 104/2018 - odluka US, 15/21, 89/21, 73/23, “Sl. glasnik BiH”, br. 9/24 - odluka US BiH, “Sl. glasnik RS” 105/24 - odluka US, 19/2025, “Sl. glasnik BiH”, br. 14/25 - odluka US BiH i “Sl. glasnik RS”, br. 31/25).

godina, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili od strane više lica, ili iz mržnje, ili je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od pet do petnaest godina.

Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina. (Član 165. – Silovanje)

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine se u zakonodavstvo djelimično preuzima Direktiva (EU) 2024/1385 Evropskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici (SL L2024/1385), kao i preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije.[33] Dakle, usvojen je novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine[34] 2025. godine, a u njega su ugrađeni međunarodni standardi za zaštitu od nasilja u porodici i prema ženama propisani Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (Istanbulskom konvencijom) koju je BiH ratificirala i koju putem ovog zakona inkorporira u pravni sistem FBIH.

Ovim zakonom uređuje se zaštita od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine, osobe koje se u smislu ovog zakona smatraju članovima porodice, krug zaštićenih osoba, subjekti zaštite, specijalizirane usluge podrške, postupak zaštite žrtava nasilja u porodici i nasilja prema ženama i mjere za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja prema ženama, pomoć žrtvama, te mjere za sprečavanje nasilja od osoba koje su učinile nasilje, uloga udruženja i fondacija u sistemu zaštite žrtava nasilja u porodici i nasilja prema ženama, te saradnja svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i nasilja prema ženama, prikupljanje podataka o primjeni ovog zakona i osnivanje Komisije za praćenje primjene Zakona, te druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji BiH.

Cilj ovog zakona je zaštita žrtava nasilja u porodici i nasilja prema ženama, te suzbijanje i prevencija ovog nasilja kojim se krše ljudska prava i slobode koja su zagarantirana ustavima, zakonima, Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici i prihvaćenim međunarodnim ugovorima.

Zaštita od nasilja uređena ovim zakonom i drugim zakonima i propisima, primjenjuje se u skladu sa međunarodnim ugovorima i standardima koje je

33 U okviru realizacije Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2024-2027. Federalno ministarstvo pravde je pripremilo, a Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na 44. sjednici održanoj dana 11.12.2024. godine utvrdila Prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine. Prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine je usvojen od strane Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH na 17. redovnoj sjednici 4.02.2025., a od strane Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine na 16. redovnoj sjednici, koja je održana 04.03.2025. godine, te objavljen u “Službenim nhttps://www.gcfbih.gov.ba/5712-2/, pristupljeno: 15.11.2025.ovinama Federacije BiH”, broj 19/25 Vidjeti više:

34 “Sl. novine Federacije BiH”, br. 19/25.

prihvatila Bosna i Hercegovina koji uređuju zaštitu od nasilja, a primjenjivat će se u svim slučajevima radi osiguranja najdjelotvornije zaštite prava žrtve nasilja bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što su spol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjersko uvjerenje, političko ili neko drugo mišljenje odnosno opredjeljenje, nacionalno odnosno društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, seksualna orijentacija, rodni identitet, uzrast, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, status migranta ili izbjeglice, odnosno neki drugi status.

Posebne mjere neophodne za sprečavanje i zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja ne smatraju se diskriminacijom u smislu ovog zakona.

Nasilje u porodici označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu ili između bivših ili sadašnjih bračnih partnera odnosno partnera, neovisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom (član 8. Zakona).

Nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu dovesti do, fizičke, seksualne, psihičke odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno protivpravno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu. (član 8. Zakona)

Rod označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce. (član 8. Zakona)

Rodno zasnovano nasilje prema ženama označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene. (član 8. Zakona)[35]

Radnje nasilja u porodici i nasilja prema ženama, u smislu ovog zakona (član 9.) su: primjena sile na fizički integritet člana porodice, bez obzira na to je li nastupila povreda, napad na psihički integritet člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila povreda psihičkog integriteta, postupanje koje može prouzročiti fizičku ili psihičku bol ili patnju člana porodice, drsko i bezobzirno ponašanje prema članu porodice, uzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povredu dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom, verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice, seksualno nasilje, zlostavljanje, uznemiravanje i iskorištavanje člana porodice, praćenje, uhođenje i drugi slični oblici uznemiravanja člana porodice, namjerno oštećenje, uništenje ili prometovanje zajedničke imovine ili imovine u vlasništvu ili posjedu člana porodice, oduzimanje ili uskraćivanje prava na ekonomsku neovisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu ovisnosti ili podređenosti, zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog domaćinstva i za brigu o djeci, zanemarivanje djece u njihovom odgoju, ponižavajuće postupanje prema djeci ili njihovo odgajanje fizičkim kažnjavanjem, oduzimanje djece ili izbacivanje iz stana člana porodice, uskraćivanje izdržavanja člana porodice, zanemarivanje starih,

35 Pojam “žena” uključuje i djevojke ispod 18 godina starosti. Dijete u smislu ovog zakona je svaka osoba koja nije navršila 18 godina života.

bolesnih ili iznemoglih članova porodice u njihovom njegovanju ili liječenju, ograničavanje slobode komuniciranja člana porodice s drugim članovima porodice ili drugim osobama, nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice, onemogućavanje pristupa članu porodice zdravstvenoj zaštiti ili njezi, iscrpljivanje radom, izgladnjivanje, uskraćivanje sna ili neophodnog odmora člana porodice, nepridržavanje odluke nadležnog organa ili suda kojom je utvrđeno održavanje kontakta djece s roditeljem s kojim dijete ne živi, zadržavanje putne isprave ili nekog dokumenta člana porodice, zloupotreba fotografija i snimaka člana porodice s ciljem njegove diskreditacije ili omalovažavanja njegove osobnosti, svaka druga radnja koja predstavlja nasilje u smislu člana 8. st. (1) i (2) ovog zakona.

Pod radnjom nasilja u porodici i nasilja prema ženama smatraju se i prijetnje radnjama iz ovog člana zakona i prijetnje drugim radnjama koje predstavljaju nasilje u smislu ovog zakona.

Žrtva nasilja ima sljedeća prava: pravo na pristup službama za podršku žrtvama nasilja, pravo na besplatnu medicinsku pomoć, onoliko dugo koliko je potrebno, pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i podršku tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama nasilja, pravo na zaštitu od zastrašivanja i osvete, pravo na zaštitu dostojanstva tokom ispitivanja žrtve kao svjedoka, pravo na pratnju osobe od povjerenja pri preduzimanju svih radnji u kojima sudjeluje, pravo na punomoćnika, pravo na pratnju personalnog asistenta ukoliko je žrtva nasilja osoba s invaliditetom koja koristi usluge personalnog asistenta, pravo da, bez nepotrebnog odgađanja, bude obaviještena o ukidanju zadržavanja ili bijegu učinioca nasilja, te izricanju, produženju, zamjeni, te prestanku zaštitnih mjera koje su određene radi njene zaštite ili otpuštanju osuđenika s izdržavanja kazne zatvora, pravo da bude obaviještena o preduzetim radnjama povodom prijave nasilja i o ishodu postupka, pravo da bude ispitana bez neopravdane odgode nakon podnošenja prijave i po zahtjevu od strane osobe istog spola, pravo na izbjegavanje kontakta s učiniocem nasilja prije i tokom postupka, osim ako sudski postupak zahtijeva takav kontakt, pravo na socijalno stanovanje u skladu s propisima o stambenoj politici, pravo na privremeni smještaj u sigurnu kuću, pravo na policijsku zaštitu i osiguranje, u svrhu neometanog uzimanja osobnih stvari prilikom napuštanja zajedničkog domaćinstva, pravo na besplatnu pravnu pomoć, pravo na tajnost podataka na osnovu kojih se može otkriti identitet žrtve nasilja ili identitet člana njene porodice. (član 15. Zakona)

Zakon, u svrhu otklanjanja neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve nasilja i njihove djece i sprečavanja ponavljanja nasilja, propisuje i mogućnost izricanja počiniocu nasilja hitnih mjera zaštite, kada su ispunjeni uslovi za izricanje zaštitnih mjera. Predviđene su hitne mjere zaštite: a) udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor, b) zabrana približavanja žrtvi, a prema potrebi djeci žrtve i osobama u odnosu na koje postoji opasnost od vršenja nasilja,c) zabrana komunikacije, uznemiravanja i uhođenja žrtve nasilja. (član 23. Zakona).

Zakon predviđa i da se, u svrhu otklanjanja opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve nasilja i sprečavanja ponavljanja nasilja otklanjanjem stanja i uvjeta koji mogu uticati ili poticajno djelovati da učinilac ponovno izvrši radnje nasilja, kada postoje

osnovi sumnje da je učinjeno djelo nasilja, učiniocu nasilja mogu se izreći sljedeće zaštitne mjere: a) udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor, b) zabrana približavanja žrtvi nasilja i prema potrebi djeci žrtve, c) zabrana komunikacije, uznemiravanja i uhođenja žrtve nasilja, d) obavezan psihosocijalni tretman, e) obavezno liječenje od ovisnosti, f) privremeno lišenje slobode i zadržavanje. (član 26. Zakona).

Primjenu i provođenje ovog zakona u skladu sa svojim nadležnostima osigurat će sudovi, tužilaštva, policijski organi, organi starateljstva i druge institucije nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu i specijalizirane nevladine organizacije uz obavezu zajedničkog i koordiniranog djelovanja.

Pri Federalnom ministarstvu pravde formira se Komisija za praćenje primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Komisija se koji se sastoji od članova iz reda sudija, tužioca, ombudsmena, predstavnika Federalnog ministarstva pravde, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova, Federalnog ministarstva zdravstva, organa starateljstva, Gender centra Federacije i predstavnika pravnih osoba koje pružaju specijalizirane usluge podrške iz člana 14. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini[36] je članom 6. stav 1. definirao i nasilje po osnovu spola i predstavlja svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života. Prema članu 6. stav 3. Zakona nasilje na osnovu spola uključuje, ali se ne ograničava, na nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu, nasilje koje se dešava u široj zajednici, nasilje koje počine ili tolerišu organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci i nasilje po osnovu spola u slučaju oružanih sukoba. Prema članu 6. stav 4. nadležne vlasti obavezne su preduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama

Posebno je važno istaknuti da u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja i mijenjanja tradicionalnih rodnih uloga u društvu, Zakon u članu 6. stav 5. prepoznaje obavezu edukativnog djelovanja i podizanja svijesti stanovništva radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg spola, kao i na stereotipnim ulogama muškaraca i žena

Propisano da nadležni organi vlasti preduzimaju posebne mjere u cilju zaštite i unapređenja reproduktivnog zdravlja žena (član 18. st. 3.).

Kako je već naglašeno, Zakon propisuje obavezu za nadležne organe na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini da poduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova, te mjera i aktivnosti iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (član 24.).

36 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik BiH“, br. 32/10 - Prečišćeni tekst.

Kao poseban program definirano je „Sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu osobama“.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, donijelo je Odluku o usvajanju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (GAP BiH) za period 2023 – 2027. godine, s Operativnim planom institucija BiH za njegovu implementaciju u ovom periodu. Prethodno su vlade Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH dale suglasnost na tekst Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine za period 2023-2027. godine, koji predstavlja okvirni strateški dokument i daje smjernice za izradu operativnih planova institucija na svim nivoima vlasti u BiH. Gender akcioni plan BiH sadrži ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, a Operativnim planom su zacrtane aktivnosti koje će provesti nadležne institucije Bosne i Hercegovine u preciziranim rokovima do kraja 2027. godine.

Gender centar FBiH koordinirao je procesom izrade Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2024–2027. koju je u junu 2024. usvojio Parlament FBiH. Strategijom se nastoji doprinijeti ispunjenju obaveza preuzetih Istanbulskom konvencijom, odnosno realizaciji tzv. „četiri P” konvencije (engl. prevention, protection, prosecution, policies).

Od 2009. godine u Bosni i Hercegovini se donose javne politike u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama, posebno sa ciljem da se osigura dosljedan, kvalitetan i djelotvoran odgovor na prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a i ranije su poduzimane mjere za uspostavljanje zakonodavnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici, što je rezultiralo donošenjem posebnog zakonskog okvira za prevenciju i suzbijanje nasilja u porodici te novih institucionalnih i organizacionih mehanizama za efikasan, multidisciplinarni i intersektoralan pristup zaštiti žrtava nasilja kao i efikasno kažnjavanje počinilaca. Također, Akcioni planovi (2010, 2014, 2017) za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini usvojeni su sa ciljem osiguranja dosljedne, kvalitetne i djelotvore provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini. Međutim, rasprostranjenost nasilja nad ženama i nasilja u porodici još uvijek je na zabrinjavajućem nivou te je neophodna puna implementacija strategija i akcionih planova na nivou BiH kao i na nivou entiteta te nižih nivoa vlasti, a koji se zasnivaju na pristupu Konvencije Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i čije aktivnosti podrazumijevaju prevenciju, zaštitu, gonjenje i koordinaciju.[37]

37 Kadribašić, A., *Institucionalni mehanizmi i javne politike za rodnu ravnopravnost* u *Rodna ravnopravnost: Teorija, pravo, politike. Uvod u rodne studije za studentice i student društvenih nauka u BiH,* Sarajevski otvoreni centar i Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet, Sarajevo, 2019., str. 141.-143.

6. Zaključna razmatranja

Nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu dovesti do, fizičke, seksualne, psihičke odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno protivpravno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu.

Diskriminacija na osnovu spola, kao biološke činjenice, uključuje i diskriminaciju na osnovu roda, kao sociološke kategorije koja se odnosi na društvene uloge žena i muškaraca u određenom društvenom kontekstu. Zato žene i muškarci mogu biti diskriminirani na osnovu svoje rodne uloge koja se pripisuje njihovom spolu. Rodno zasnovana diskriminacija postoji i kada je zasnovana na rodnom identitetu.

Nasilje u porodici označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu ili između bivših ili sadašnjih bračnih partnera odnosno partnera, neovisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom.

Rodni stereotipi, seksizam i predsrasude su čest uzrok neravnopravnog položaja žena i muškaraca u porodici i društvu i u korijenu su nasilja nad ženama. Poseban dodatni podstrek u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja u jednom društvu čine preventivne mjere, odnosno konstantna edukacija u cilju uklanjanja predrasuda i stereotipa koje pojedinci stvaraju pod utjecajem okoline. Prevencija i ukidanje nasilja nad ženama bitne su komponente zaštite potpunog ostvarivanja ljudskih prava žena i preduvjet su za ostvarivanje ravnopravnosti spolova.

U Bosni i Hercegovini, uprkos napretku u pravnom, strateškom i institucionalnom mehanizmu za jačanje rodne ravnopravnosti te prevenciju i sankcionisanje rodno zasnovanog nasilja, žene su i dalje suočene sa mnogim izazovima i preprekama na putu ka punoj jednakosti u svim oblastima života te u zaštiti od rodno zasnovanog nasilja, a ostvarivanje pune rodne ravnopravnosti te prevencija i eleminacija rodno zasnovanog nasilja i posebno nasilja prema ženama izazovi su i na međunarodnom i regionalnom nivou. U Bosni i Hercegovini i dalje nedostaje sveobuhvatno i usklađeno zakonodavstvo i javne politike koje bi osigurale adresiranje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, jer zakoni i javne politike u oblasti rodne ravnopravnosti, zabrane diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja nisu međusobno usklađeni, niti su u potpunosti usklađeni sa relevantnim međunarodnim standardima. Rodna neutralnost zakonodavnog okvira ukazuje na nedostatak prepoznavanja strukturalne prirode nasilja nad ženama kao rodno zasnovanog nasilja. Zaštita od različitih oblika nasilja nad ženama nije u potpunosti niti jednako osigurana širom Bosne i Hercegovine, što žrtve nasilja stavlja u nepovoljan položaj i uskraćuje im jednaku zaštitu. Krvično i građansko zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini, na svim nivoima i na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine ne definišu eksplicitno nasilje nad ženama ili rodno zasnovano nasilje kao kršenje ljudskih prava ili oblik diskriminacije. Nisu svi oblici nasilja nad ženama jednako kriminalizirani u Bosni i Hercegovini, što nije u skladu,

odnosno u suprotnosti je sa međunorodnim standardima. Silovanje, proganjanje, prisilni brak, genitalno sakaćenje, neovlašteno objavljivanje i zloupotreba snimaka seksualno eksplicitnog sadržaja nisu ujednačeno kriminalizirani u BiH.

Za unaprjeđenje stanja u oblasti prevencije i borbe pritvi rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, kao posebne preporuke moglo bi se izdovjiti sljedeće: potpuna harmonizacija zakonodavstva sa Istanbulskom konvencijom, uvođenje femicida kao krivičnog djela nasilja nad ženama jednako u Bosni i Hercegovini, dosljedna implementacija zakona, čemu bi mogle doprinijeti kontinuirane i obavezujuće obuke sudija, tužilaca, policije, socijalnih i zdravstvenih radnika, kako bi se povećala svijest o rodno zasnovanom nasilju i primjeni zaštitnih mjera u svrhu zaštite žrtava nasilja, harmonizacija pravnog okvira i prakse djelovanja u oblasti besplatne pravne pomoći za žrtve rodno zasnovanog nasilja i informisanja žrtava rodno zasnovanog nasilja te jačanje resursa (finansijskih, institucionanih i kadrovskih) za podršku žrtvama u interdisciplinarnom i multisektoralnom sistemu podrške, intenziviranje saradnje sa ženskim nevladinim organizacijama, posebno u procesima donošenja zakona i javnih politika u oblasti sprječavanja i suzbijanja svih oblika nasilja and ženama, te kroz njihovo učešće u javnim raspravama i savjetodavnim tijelima, podrška žrtvama tokom suđenja, brz i efikasan odgovor instutitucija na rodno zasnovano nasilje i diskriminaciju na osnovu spola, praćenje stanja i izvještavanje, unaprjeđenje kaznene politike, podrška tokom suđenja na način da nadležni sudovi omoguće prisustvo osoba od povjerenja i pružanje psihološke podrške žrtvama tokom suđenja, te prepoznaju žrtve ovih krivičnih djela kao ugrožene svjedoke/svjedoke pod prijetnjom, uz osiguravanje prava na podršku i pomoć po ovom statusu prije, tokom i nakon svjedočenja, kako bi se smanjila njihova sekundarna viktimizacija, podizanje svijesti javnosti u oblasti prevencije i borbe protiv rodno zasnovanog nasilja te postizanja rodne ravnopravnosti. Dakle, uz adekvatan pravni, strateški i instucionalni okvir, usklađen sa međunarodnim standardima, efikasne implementacijske mehanizme te sistemsku podršku u prevenciji i sankcionisanju rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, neophodan je multidisciplinaran, intersektoralan i sinergijski pristup svih državnih i društvenih aktera u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici.

Literatura:

Knjige i članci:

1. Bakšić-Muftić J., *Sistem ljudskih prava*, Sarajevo, 2002.
2. Ellsberg M., Heise L., *Researching Violence Against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists*, World Health Organization, PATH, Washington DC, 2005.
3. Etinski R., „Zaštita ljudskog dostojanstva u pravu Srbije i u pravu Evropske unije“, u: *Odnos prava u regionu i prava Evropske unije*, Istočno Sarajevo, 2015.
4. Etinski R., Đajić S., Tulić B., *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad, 2019.

5. Gardašević Đ., „Odnos prava i politike u realizaciji ljudskih prava“, u: Vučinić B. N., Spajić-Vrkaš V., Bjeković S. (ur.), *Ljudska prava za nepravnike*, Podgorica, 2003.
6. Grupa autora, *Regionalni priručnik o sprečavanju i reagiranju na rodno zasnovanu diskriminaciju*, 2021.
7. Hammarberg T., *Diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u Evropi*, Vijeće Evrope, 2011.
8. Heywood A., *Politika*, CLIO, Podgorica, 2004.
9. IASC, *Vodič za intervenciju u humanitarnim misijama u slučajevima rodnog nasilja*.
10. Jačanje odgovora zdravstvenog sistema na rodno zasnovano nasilje u Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji, UNFPA-WAVE, 2014.
11. Kadribašić A., „Institucionalni mehanizmi i javne politike za rodnu ravnopravnost“, u: *Rodna ravnopravnost: Teorija, pravo, politike*, Sarajevo, 2019.
12. Kulenović N., „Vijeće Evrope: pravni okvir i mehanizmi za rodnu ravnopravnost“, u: *Rodna ravnopravnost: Teorija, pravo, politike*, Sarajevo, 2019.
13. Lavik N. J., Sveaass N., *Politička psihologija*, Sarajevo, 2018.
14. Neumreženi: *Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*, UNDP, 2006. Postupanje u slučajevima nasilja u porodici, Sarajevo, 2017.
15. Protecting human rights of transgender persons, Council of Europe, 2015.
16. Simović D., Petrov V., *Ustavno pravo*, Beograd, 2008.
17. Simović D., Stanković M., Petrov V., *Ljudska prava*, Beograd, 2018.
18. Velić L., Omerović E., „Diskriminacija kao povreda jus cogens...“, u: *Zbornik radova Dani porodičnog prava*, Mostar, 2020.

Pravni izvori:

1. Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini 2014–2017.
2. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine 2013–2017.
3. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine 2018–2022.
4. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine 2023–2027.
5. Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.
6. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine.
7. Krivični zakonik Republike Srpske.
8. Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine.
9. Porodični zakon Republike Srpske.
10. Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara Vijeća Evrope.
11. Strategija za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici (FBiH) 2013–2017.
12. Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske 2014–2019.
13. Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine 2009–2010.
14. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.
15. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske.

16. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.
17. Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine.
18. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske.
19. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine

Internet izvori

1. https://www.gcfbih.gov.ba/5712-2/
2. GREVIO Baseline Evaluation Report on Bosnia and Herzegovina, 2022.

Rebeka Kotlo, LL.D., Full Professor
Faculty of Law, Dzemal Bijedic University of Mostar

GENDER-BASED VIOLENCE AND DOMESTIC VIOLENCE AS A FORM OF DISCRIMINATION AND VIOLATION OF WOMEN'S HUMAN RIGHTS IN INTERNATIONAL LAW AND BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: Gender-based violence is a form of discrimination that seriously threatens a woman's ability to enjoy rights and freedoms on an equal basis with men.

Prevention and elimination of violence against women and domestic violence are essential components of protecting the full realization of women's human rights and are a prerequisite for achieving gender equality. Violence against women means a violation of human rights and a form of discrimination against women and represents all acts of gender-based violence that result in, or are likely to result in, physical, sexual, psychological, economic harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion or unlawful deprivation of liberty, whether in public or in private life. Gender-based violence against women means violence directed against a woman because she is a woman, or that which disproportionately affects women.

The international legal framework for combating and combating gender-based violence, violence against women and domestic violence as a violation of human rights, especially women's rights, discrimination and forms of crime, at the global, regional and national levels consists of individual international conventions, declarations, resolutions, directives, strategies and other international documents that are sources of law in this area.

In Bosnia and Herzegovina, in recent years, comprehensive standardization and reform of regulations in this area has intensified, which is conditioned, above all, by the process of harmonization of regulations with the regulations of the European Union.

Bosnia and Herzegovina's international legal obligations, stemming in particular from universal and European legal acts and standards, particularly those of the Council of Europe, to which Bosnia and Herzegovina is a signatory, require the establishment, adoption and efficient operation of a coordinated, intersectoral and multidisciplinary approach, framework and system in the field of combating gender-based violence, which include the prevention of gender-based violence, the protection of the rights of victims and the prosecution of perpetrators of gender-based violence, and it is also necessary to respect, implement and improve the legal, strategic and institutional framework in this area in Bosnia and Herzegovina, according to international norms and standards.

Key words: gender-based violence, discrimination, domestic violence, violation of women's human rights

Izjava o etičnosti i savjesnosti Zbornika radova „Dani porodičnog prava“

Zbornik radova „Dani porodičnog prava“ je naučna publikacija koju izdaje Pravni fakultet. Publikacija je rezultat međunarodnog naučnog skupa „Dani porodičnog prava“ koja se publikuje jednom godišnje od 2012. Zbornik radova je namijenjen autorima iz oblasti porodičnog prava i drugih srodnih oblasti prava, s ciljem objavljivanja originalnih naučnih i stručnih radova koji doprinose razvoju i unapređenju teorijske i empirijske pravne misli.

Zbornik radova „Dani porodičnog prava“ pridržava se najviših standarda etike u naučnom izdavaštvu i uredničkom radu, u skladu s općeprihvaćenim akademskim principima i Kodeksom ponašanja za urednike naučnih časopisa Komisije za izdavačku etiku (*The COPE Code of Conduct for Journal Editors*). Iskrenost, originalnost i akademska odgovornost autora, kao i nepristrasnost, objektivnost i povjerljivost u radu urednika i recenzenata, predstavljaju temeljne vrijednosti na kojima se zasniva uređivačka politika Zbornika radova.

U Zborniku Pravnog fakulteta objavljuju se radovi koji podliježu recenzentskom postupku, kao i prilozi koji se ne recenziraju. Recenziji podliježu kategorizirani radovi (izvorni naučni radovi, prethodna saopćenja, pregledni naučni radovi i stručni članci), dok prikazi knjiga, osvrti i druge slične rubrike ne podliježu recenziji. Svi kategorizirani radovi prolaze postupak dvostruke anonimne recenzije (*double-blind peer review*). Tokom procesa recenziranja i uređivanja kontinuirano se provjerava mogućnost plagiranja, autoplagiranja i falsificiranja sadržaja. U slučaju utvrđenog neetičkog postupanja, Uredništvo je dužno o tome obavijestiti autora i poduzeti odgovarajuće mjere u skladu s uređivačkom politikom.

Radi osiguranja visokog kvaliteta objavljenih radova, Zbornik radova „Dani porodičnog prava“ utvrđuje sljedeća etička načela kojih su se dužni pridržavati autori/koautori, recenzenti, glavni i odgovorni urednik, Uredništvo i izdavač.

Autori i koautori garantuju izvornost i originalnost svojih radova. Od autora se očekuje da pravilno i jasno označe sve korištene izvore, te da adekvatno citiraju ili parafraziraju tuđe ideje, podatke i zaključke. Predajom rada autor potvrđuje da je rad njegovo originalno autorsko djelo i da nije prethodno objavljen, niti istovremeno ponuđen za objavljivanje u drugoj publikaciji. Autori su dužni prijaviti svaki stvarni ili potencijalni sukob interesa koji bi mogao utjecati na rezultate ili interpretaciju rada. Ukoliko autor naknadno uoči grešku u objavljenom ili prihvaćenom radu, obavezan je bez odlaganja obavijestiti Redakciju i sarađivati u postupku ispravke ili povlačenja rada. Autori su dužni uvažiti i ugraditi sugestije recenzenata i uredništva radi unapređenja kvaliteta rada. Radovi se dostavljaju isključivo u elektronskoj formi.

Recenzenti ocjenjuju rukopise objektivno, stručno i anonimno, isključivo na osnovu naučne vrijednosti rada, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi,

uključujući etničko porijeklo, spol, rodni identitet, državljanstvo, religijska ili politička uvjerenja autora. Sve informacije i podaci do kojih recenzenti dođu tokom postupka recenziranja smatraju se povjerljivima i ne smiju se koristiti u lične svrhe niti dijeliti s trećim licima. U slučaju stvarnog ili potencijalnog sukoba interesa, recenzent je dužan o tome obavijestiti urednika i izuzeti se iz postupka recenziranja. Recenzenti su obavezni ukazati uredništvu na eventualne slučajeve plagijarizma, necitiranih izvora ili značajnog preklapanja s već objavljenim radovima, te jasno i argumentirano obrazložiti svoje ocjene i preporuke. Ukoliko recenzent procijeni da nije kompetentan ili u mogućnosti izvršiti recenziju, dužan je o tome pravovremeno obavijestiti urednika.

Glavni i odgovorni urednik, zajedno s članovima **Uredništva**, donosi odluke o prihvatanju i objavljivanju radova u skladu s uređivačkom politikom Zbornika, važećim propisima i akademskim standardima. Uredništvo je dužno postupati savjesno, nepristrasno i profesionalno, bez ikakvog oblika diskriminacije, te aktivno štititi akademski integritet publikacije. Posebna odgovornost uredništva ogleda se u očuvanju povjerljivosti identiteta recenzenata i zaštiti informacija vezanih za zaprimljene rukopise. U slučaju zaprimljenih pritužbi ili prijava neetičkog ponašanja, uredništvo je obavezno postupati u skladu s propisanim procedurama, bez obzira na vrijeme objavljivanja rada, te osigurati objavljivanje odgovarajućih ispravki, pojašnjenja ili povlačenja radova kada je to opravdano.

Izdavač Zbornika radova je odgovoran za očuvanje naučnog ugleda publikacije i kontinuirano unapređenje njenog kvaliteta. Kroz transparentan i nepristrasan recenzentski postupak osigurava se visok naučni i stručni standard objavljenih radova, uz istovremeno poštivanje slobode akademskog i stručnog izražavanja autora. Kada je to potrebno, izdavač omogućava objavljivanje ispravki, dodatnih pojašnjenja ili izvinjenja u skladu s etičkim načelima naučnog izdavaštva.

Statement on Ethics and Integrity
Conference Proceedings “Days of Family Law”

Conference Proceedings “Days of Family Law” is a publication issued by the Faculty of Law. The publication is the result of the international scientific conference “Days of Family Law”, published annually since 2012. Conference Proceedings “Days of Family Law” is intended for authors in the field of family law and related social sciences with the aim of publishing original scientific and professional papers that contribute to the development and advancement of theoretical and empirical legal thought.

Conference Proceedings “Days of Family Law” adheres to the highest standards of ethics in scholarly publishing and editorial practice, in accordance with generally accepted academic principles and the Code of Conduct for Journal Editors of the Committee on Publication Ethics (COPE). Honesty, originality, and academic responsibility on the part of authors, as well as impartiality, objectivity, and confidentiality in the work of editors and reviewers, constitute the fundamental values on which the editorial policy of the Proceedings is based.

Conference Proceedings “Days of Family Law” publishes papers that are subject to peer review, as well as contributions that are not reviewed. Categorized papers (original scientific papers, preliminary communications, review papers, and professional articles) are subject to peer review, while book reviews, commentaries, and similar contributions are not reviewed. All categorized papers undergo a double-blind peer review process. During the review and editorial process, continuous checks are carried out to detect plagiarism, self-plagiarism, and falsification of content. In cases of confirmed unethical conduct, the Editorial Board is obliged to inform the author and take appropriate measures in accordance with the editorial policy.

In order to ensure a high quality of published papers Proceedings “Days of Family Law” establishes the following ethical principles, which must be respected by authors/co-authors, reviewers, the Editor-in-Chief, the Editorial Board, and the publisher.

Authors and co-authors guarantee the originality and authenticity of their papers. Authors are expected to clearly and accurately acknowledge all sources used and to properly cite or paraphrase the ideas, data, and conclusions of other authors. By submitting a manuscript, the author confirms that the paper is their original work and that it has not been previously published nor simultaneously submitted for publication elsewhere. Authors are required to disclose any actual or potential conflicts of interest that could influence the results or interpretation of their work. If an author subsequently discovers an error in a published or accepted paper, they are obliged to promptly inform the Editorial Board and cooperate in the process of correction or retraction. Authors are required to consider and incorporate the suggestions of reviewers and editors in order to improve the quality of the paper. All

submissions must be submitted exclusively in electronic form.

Reviewers evaluate manuscripts objectively, professionally, and anonymously, solely on the basis of the scientific merit of the work, without discrimination on any grounds, including ethnic origin, gender, gender identity, nationality, religious beliefs, or political views of the authors. All information and data obtained by reviewers during the review process are considered confidential and must not be used for personal purposes or disclosed to third parties. In the event of an actual or potential conflict of interest, the reviewer is obliged to inform the editor and withdraw from the review process. Reviewers are required to alert the Editorial Board to any suspected cases of plagiarism, uncited sources, or substantial overlap with previously published works, and to clearly and substantiated explain their evaluations and recommendations. If a reviewer determines that they are not competent or unable to carry out the review, they must promptly notify the editor.

The **Editor-in-Chief**, together with the members of the Editorial Board, makes decisions on the acceptance and publication of submitted papers in accordance with the editorial policy of the Proceedings, applicable regulations, and academic standards. The Editorial Board is obliged to act conscientiously, impartially, and professionally, without any form of discrimination, and to actively safeguard the academic integrity of the publication. A particular responsibility of the Editorial Board lies in maintaining the confidentiality of reviewers' identities and protecting information related to submitted manuscripts. In the event of complaints or reports of unethical conduct, the Editorial Board is required to act in accordance with prescribed procedures, regardless of when the paper was published, and to ensure the publication of appropriate corrections, clarifications, or retractions when justified.

The **publisher** of the Proceedings "Days of Family Law" is responsible for preserving the scholarly reputation of the publication and for the continuous improvement of its quality. Through a transparent and impartial peer review process, a high scientific and professional standard of published papers is ensured, while simultaneously guaranteeing authors' freedom of academic and professional expression. When necessary, the publisher enables the publication of corrections, additional clarifications, or apologies in accordance with the ethical principles of scholarly publishing.